Stefan Zweig

Secret arzător

Editura pentru literatură universală

Stefan Zweig

Secretul arzătorului

În românește de Elena Davidescu
Cu o prefață de Hertha Perez

Editura pentru Literatură Universală

Coperta de *V. Socoliuc*

Nuvelele din acest volum au fost traduse după următoarele ediţii:

— Stefan Zweig, *Amok*, Novellen einer Leidenschaft.
S. Fischer Verlag, Frankfurt/Main, 1956.

— Stefan Zweig, *Novellen*.
Verlag für fremdsprachige Literatur, Moskau, 1959.

— Stefan Zweig, *Phantastische Nacht*, Vier Erzählungen.
Fischer Bücherei, Frankfurt/Main, 1963.

Prefaţă

Numele lui Stefan Zweig este cunoscut cititorilor mai vîrstnici din țara noastră. Multe din cărțile lui au fost traduse cu ani în urmă; între cele două războaie, colecția *Lectura* a oferit publicului pagini din proza lui scurtă, au apărut trei volume de nuvele întitulate *Noapte fantastică, Amoc* și *Simțuri rătăcite*, de asemenea cîteva dintre scrierile lui cu caracter biografic, iar după Eliberare, pe lîngă *Magellan* și *În luptă cu demonul*, s-a tălmăcit și unicul roman al scriitorului, *Ungeduld des Herzens*, sub titlul *Inimi neliniștite*. S-a putut astfel cunoaște și aprecia o personalitate literară căreia toți criticii (pînă și detractorii săi) îi recunosc capacitatea de a transpune în lumi și conștiințe situate în cele mai diverse planuri ale istoriei și esențelor umane, și de a le reconstitui cu o autenticitate de participant sensibil la zbuciumul și vibrația lor.

Stefan Zweig — „poate cel mai celebru scriitor de la Erasmus încoace", cum l-a numit Thomas Mann[1] (și afirmația se justifică în bună parte dacă ne gîndim la marile tiraje și la numeroasele traduceri din opera lui) — s-a născut la 28 noiembrie 1881, la Viena, unde și-a petrecut copilăria și tinerețea.

Capitala Austriei trăia atunci ultima ei fază de strălucire ca „oraș imperial". Deprinși cu acea cunoscută „Gemütlichkeit", cu tendința de a trăi „neproblematic", vienezii — desigur, cei din pătura căreia îi aparținea și Zweig — savurau, grație exploatării popoarelor din fostul imperiu habsburgic, plăcerile unui mod de trai vesel și fără griji, care părea instaurat pe vecie și nu întîrziase să aibă repercusiuni și asupra vieții culturale. Numai literatura — în orice caz mai mult decît celelalte arte — lăsa să se întrevadă ceva din neliniștea și inconfortul moral care mai tîrziu vor ieși puternic la lumină. Încă la romanticul Grillparzer străbătea neaderența la convențiile și prejudecățile unei societăți care-și făcea iluzii asupra trăiniciei ei; pentru concepția răspunderii și a

[1] Thomas Mann: *Stefan Zweig zum zehnten Todestag*, în volumul colectiv. *Der grosse Europäer Stefan Zweig*, Kindler, München, 1956, p. 371.

acțiunii conștiente pledau cărțile lui Karl Franzos sau ale Mariei von Ebner Eschenbach ; pledoarie care, la generația următoare de scriitori, avea să ia caracterul unui atac direct. Și în acest fel se prevesteau viitoarele schimbări social-politice.

Deocamdată însă, în artă predominau aspectele frivole, scriitorii alunecau ușor peste asperitățile vieții. „Faptul că în artă se pregătea ceva nou, — avea să scrie mai tîrziu Stefan Zweig în volumul său de memorii *Lumea de ieri* (1942) — ceva mai pasionat problematic și căutător de nou decît ceea ce-i mulțumea pe părinții noștri și mediul în care ne-am născut, a constituit evenimentul cel mai de seamă al anilor tinereții noastre. Fascinați însă de aceste aspecte, n-am observat că schimbările din planul estetic nu făceau decît să prevestească unele transformări mult mai adînci, care aveau să zdruncine și, în cele din urmă, să distrugă lumea părinților noștri..." [1]

Atmosfera specific vieneză a lăsat urme sensibile în creația lui Zweig. Legătura nemijlocită și trainică între scriitor și orașul natal a fost adesea relevată de comentatorii operei sale: „Ca artist, Stefan Zweig este înrădăcinat în acest sol vienez, remarcă Albert Soergel. Patria lui spirituală este lumea lui Hofmannsthal, Schnitzler și Bahr, el are tonalitatea caracteristică acestor scriitori vienezi, capacitatea lor neobișnuită de a se transpune în alte universuri artistice, de a transforma critica în poezie și de a îmbina cunoașterea cu creația. Însăși modalitatea sa artistică prezintă asemănări cu aceea a scriitorilor mai vîrstnici de care am amintit ; ceva din specificul vienez respiră și în opera lui de mai tîrziu." [2]

Om cald și avid de cunoaștere, înzestrat cu un spirit viu și deschis spre toate aspectele lumii, Stefan Zweig își începe deci activitatea de scriitor la răscrucea principalelor direcții literare ale vremii, între impresionism, neoromantism, simbolism apoi realism, plătind tribut fiecăreia dintre ele. Impresionismul și neoromantismul îndeosebi l-au înrîurit mai multă vreme. Cele două volume de versuri *Coarde argintii* (1901) și *Coroanele timpurii* (1906) de exemplu, sînt evident influențate de neoromantism și impresionism, la care se adaugă tonalități baudelairiene. De altfel, lirica

[1] Stefan Zweig : *Die Welt von gestern*, apud *Der Grosse Europäer Stefan Zweig*, ed. cit., p. 22.

[2] Albert Soergel : *Dichtung und Dichter der Zeit*, R. Voigtländer, Leipzig, 1923, vol. I, p. 536.

lui Zweig nu s-a impus ca vocea unui mare poet, ci reprezintă doar o căutare de debut, caracterizată mai tîrziu de autorul însuși drept „tară a tinereții". Dar opera care realizează adevărata lui vocație artistică datorează exercițiului poetic din tinerețe o parte din vibrația și capacitatea ei emoțională.

Infuzată liric, prima lui culegere de nuvele, *Dragostea Erikei Ewald* (1904), se resimte și ea de unele dintre influențele amintite, prin supunerea la presiunea senzațiilor, prin hipertrofica atenție acordată formei și prin specificul ei arhitectonic. Curînd, semnele realismului devin însă neîndoielnice. Treptat, ele capătă tot mai mult relief, pe măsură ce scriitorul, mergînd pe firul realității, renunță la jocul gratuit al spiritului și abordează problemele grave ale omenirii.

Se schițează, totodată, nu fără căutări și șovăiri, evoluția lui Zweig. Sub șocul primului război mondial, el trăiește schimbări care duc la transformarea scriitorului disponibil din trecut într-un artist — nu angajat, dar servind prin opera sa aspectele autentice ale culturii umaniste. Deși impregnată de individualism, afirmarea pasionată a demnității omului constituie un laitmotiv emoționant al operelor sale de-a lungul a trei decenii, ceea ce îl plasează în rîndul scriitorilor avansați ai epocii.

În pofida permanenței mesajului său umanist, Zweig eșuează însă în atitudini marcate de ambiguitate și eroare, cu deosebire evidente în poziția sa față de război și de fascism, realități cu un rol important în acea încordare morală și spirituală care în cele din urmă l-a înfrînt.

Primul război mondial îl determină, de pildă, să adopte o poziție pacifistă, pozitivă în raport cu germanismul exaltat, dar contestabilă prin caracterul ei utopic ca și prin consecințele ei negative. Faptul a fost relevat între altele de Thomas Mann: „A existat un timp — observă în acest sens creatorul lui Adrian Leverkühn — cînd pacifismul lui radical, necondiționat, m-a întristat. Părea gata să admită pînă și domnia răului, dacă prin aceasta s-ar fi putut evita ceea ce ura mai mult decît orice: războiul"[1].

Chinuit de neliniști și incertitudini, Zweig pornise la luptă pentru apărarea patriei lui spirituale, Europa. Numeroase articole pacifiste, cît și drama *Ieremia* — prima piesă a unui scriitor

[1] Thomas Mann: op. cit., pp. 372—373.

de limbă germană care aducea o respingere directă și clară a violenței războinice — concretizează această orientare. Întîlnim aici și opinia eronată a autorului că renașterea societății se poate realiza exclusiv prin ridicarea morală a individului. Aceste convingeri i-au determinat mai tîrziu și atitudinea în timpul fascismului.

Între timp, Zweig continuase încercările sale de a clarifica și apăra valorile umaniste amenințate, lovind — nu o dată — în manifestările unei lumi plate și sufocante, ostile adevăratelor valori. Dintre cărțile apărute în perioada dintre cele două războaie, monografia despre celebrul umanist european Erasmus din Rotterdam (*Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam* — 1934) abordează implicit și unele probleme esențiale ale epocii noastre, opinînd însă pentru o poziție individualistă, neutrală. Atitudinea eroului — care pune mai presus de toate libertatea de gîndire și independența personală și preferă izolarea cabinetului de lucru încadrării în frontul luptătorilor — este semnificativă pentru Zweig însuși, definind propria lui poziție de „neutralitate". Dezorientarea politică a scriitorului austriac reiese în această carte — admirabil scrisă, de altfel — din caracterul confuz al unor interpretări. Autorul îl consideră pe Erasmus drept „primul teoretician al pacifismului", drept „un erou al rezistenței împotriva fanatismului absurd al maselor"; Erasmus ar simboliza, prin însăși persoana lui, credința în triumful rațiunii asupra pasiunilor. Multe pasaje se referă aluziv la perioada cînd a fost scrisă cartea, perioada de ascensiune a fascismului. Concludente sînt, de exemplu, rîndurile în care Zweig întreprinde, în numele lui Erasmus, o apologie a așa-zisei aristocrații a spiritului și a culturii; aceasta reprezinta pentru dînsul o lume „superioară", opusă lumii „de jos", considerată în chip greșit drept depozitară a instinctelor brutale care au generat fascismul. O asemenea apreciere, fundamental eronată, explică încercarea lui Zweig de a adopta o atitudine cvasi-neutrală în anii dictaturii naziste; ca și cînd, față de lupta dintre progres și reacțiune, neutralitatea ar fi posibilă. Aceeași apreciere eronată explică, într-o oarecare măsură, și sfîrșitul său tragic.

Antifascist prin convingeri, Zweig nu s-a înrolat — din cauza aceleiași false înțelegeri a temeiurilor și semnificației libertății individuale — în frontul antifascist care cuprindea numeroase personalități culturale înaintate ale vremii, aducîndu-și contribuția mai mult prin activitatea de scriitor și publicist. Cartea sa despre Erasmus, apoi *Castellio împotriva lui Calvin* (1936), lu-

crare de protest contra violării conştiinţei umane, sau ultima lui nuvelă (*Şah* — 1941) reprezintă în acest sens protestul său individualist-umanist împotriva fascismului.

Lipsit de încredere în mase, de suportul ideologic capabil să-i dea o viziune realistă asupra destinelor omenirii şi protejat în vîltoarea evenimentelor tragice din Europa doar de scutul subţire al idealurilor iluzorii ale umanismului abstract, Stefan Zweig a căzut victimă unui pesimism atotcuprinzător care l-a dus la prăbuşirea tuturor speranţelor şi avînturilor sale. Într-o convorbire cu scriitorul Carl Zuckmayer, el declară fără înconjur că a pierdut orice nădejde în viitorul omenirii şi în posibilitatea de a salva valorile culturii, simţindu-se respins în sfera „lumii de ieri", socotită de el o epocă de aur, care a pierit: „Lumea pe care am iubit-o s-a stins pentru vecie, iar la ceea ce va veni mai tîrziu nu putem contribui cu nimic. Cuvîntul nostru nu va mai fi înţeles în nici o limbă. Vom fi apatrizi în orice ţară. Nu avem prezent, nici viitor. Trecutul nu-l putem învia, iar noul va trece peste noi. Ce sens are să-ţi continui existenţa, ca o umbră a propriului tău eu?"[1]

Dezamăgit în convingerile sale şi neştiind cum să fie de folos omenirii, scriitorul, cuprins de un acces de desperare, îşi pune capăt vieţii, la 23 februarie 1942, în oraşul brazilian Petropolis, unde trăia ca emigrant antihitlerist. Să notăm totuşi că într-o scrisoare de adio a lui Zweig reapare, ca o lumină deasupra dezastrului, afirmaţia că prietenii săi vor mai vedea „zorii zilei după lunga noapte".

Personalitate polivalentă, dotată cu sensibilitate acută, Stefan Zweig a adăugat peisajului literar austriac noi nuanţe — expresie a structurii sale artistice specifice. Pendulînd între atitudini individualiste şi dorinţa necristalizată, difuză, de participare la efortul uman colectiv, cunoscînd adesea izbucniri de energie, dar şi momente depresive, scriitorul întruchipează constant năzuinţa către ideal pe plan uman şi artistic, conştiinţa misiunii înălţătoare a artei, dar mai cu seamă, ca trăsătură dominantă, setea de cunoaştere, pasiunea de a dezlega enigmele sufletelor. „Trăsătura cea mai caracteristică a personalităţii lui artistice — scrie Romain Rolland, cel mai bun prieten al lui Zweig alături de Verhaeren —

[1] Carl Zuckmayer: *Did you know Stefan Zweig?* în *Der grosse Europäer Stefan Zweig*, ed. cit., p. 246.

este nevoia fierbinte de a cunoaşte, curiozitatea neîncetată, veşnic nesatisfăcută, impulsul demonic de a vedea, de a şti."[1]

Acestei febre de cunoaştere îi datorăm panorama de chipuri şi momente mari din cele mai diverse epoci pe care Zweig le-a readus în cîmpul conştiinţei contemporanilor. Prin pana lui, au prins viaţă Erasmus, Hölderlin, Maria Stuart, Fouché, Magellan, Kleist, Nietzsche şi tot el s-a străduit să reînvie, e drept adesea amplificîndu-le şi smulgîndu-le din solul în care s-au împlinit, evenimente ca bătălia de la Waterloo, expediţia căpitanului Scott, sau avatarurile lui J. A. Suter, unul dintre principalii colonişti ai Californiei.

Curiozitatea veşnic vie, îmbinată cu o putere neobişnuită de a urmări, analiza şi înţelege meandrele sufleteşti determină în mare măsură ineditul artei sale.

Pe Zweig îl caracterizează, nu mai puţin, o dăruire aprinsă faţă de tot ceea ce înseamnă creaţie artistică în general. „Admiraţia dezinteresată pentru valoarea spirituală a colegilor săi întru artă face din el o figură singulară în lumea literară"[2], scrie Hermann Kesten în studiul *Stefan Zweig, prietenul,* iar Harry Zahn (în *Stefan Zweig şi America)* îl numeşte la rîndul său „un maestru al prieteniei, un adevărat prieten al poeţilor şi încurajator al lor".[3]

Nenumărate sînt faptele de viaţă care relevă tocmai această însuşire a lui Zweig : de a putea rodi în alţii, de a le lărgi orizontul şi de a fi un prieten căruia i te poţi adresa în orice împrejurare. Zweig citea cu un interes neobosit manuscrisele trimise de începători, îi ajuta să-şi amelioreze scrierile, cărora le facilita apariţia. Este semnificativă, de asemenea, prietenia cu Verhaeren, a cărui personalitate literară a constituit pentru tînărul Zweig o adevărată revelaţie. După ce, încă în anii de şcoală, se entuziasmase pentru poetul belgian, îi traduce opera în limba germană — împrejurare care n-a rămas fără ecou în propria lui creaţie. De altfel, Zweig nu trece sub tăcere, ci afirmă atît influenţa exercitată de poetul Verhaeren, cît şi atracţia pe care puternica personalitate a acestuia a avut-o asupră-i : „Aveam în sfîrşit în faţa mea pe adevăratul poet, aşa cum mi-l imaginam încă în copilărie,

[1] *Apud* Hans Hellwig : *Stefan Zweig,* Wildner, Lübeck, 1948, p. 30.

[2] Hermann Kesten : *Stefan Zweig, der Freund,* în *Der grosse Europäer Stefan Zweig,* ed. cit., p. 179.

[3] Harry Zahn : *Stefan Zweig und Amerika,* în *Der grosse Europäer Stefan Zweig,* ed. cit., p. 194.

pe acel om superior la care fiece cuvînt şi fiece acţiune erau o confirmare a dezinteresării sale de poet. Niciodată nu am întîlnit la cineva bucuria vieţii şi bunătatea îngemănate într-o asemenea măsură spre slujirea creaţiei. Contactul cu Verhaeren a fost pentru mine hotărîtor." [1]

Zweig este la rîndul său cel care a contribuit considerabil la renumele mondial al lui Verhaeren prin traducerea integrală a operei acestuia în limba germană, dar mai cu seamă prin cartea pe care i-a consacrat-o în 1910. Amintirile personale asupra acestei îndelungate prietenii le-a publicat apoi, după moartea autorului *Oraşelor tentaculare*, în volumul *Amintiri despre Emile Verhaeren* (1927).

Galeria de prieteni a scriitorului austriac cuprinde şi alte nume nu mai puţin celebre. La Paris, oraş pe care l-a adorat şi în care s-a oprit adesea în numeroasele-i călătorii, cunoaşte şi se apropie de Romain Rolland, se împrieteneşte prin Verhaeren cu Rodin şi Paul Valéry. Mai amintim că prietenul său Maxim Gorki este autorul prefeţei la prima ediţie rusă a operelor lui Zweig.

Monografiile despre Rolland, Masereel şi alţi artişti, seria de eseuri *Constructorii lumii* (mai ales eseurile despre Dickens, Stendhal, Tolstoi, Hölderlin, Kleist) reflectă şi ele, pe alt plan, dorinţa de a clădi o punte spirituală între oameni. Traducerile din Verhaeren şi Baudelaire, Verlaine, Suarès şi alţii, aduc la cea mai înaltă expresie posibilităţile lui Zweig de a renunţa la el însuşi în dorinţa de a înţelege creaţia altor poeţi şi a reda specificul artei lor.

Scriitor fecund şi divers, Stefan Zweig îşi face simţită viguros prezenţa în literatură, îndeosebi prin eseurile cu caracter biografic şi prin proza sa scurtă, genuri în care îşi manifestă mai cu înlesnire preferinţa pentru naturile problematice şi pentru caracterologie.

Eseistul se remarcă prin cercetarea atentă a individualităţii faptelor, a nuanţelor şi umbrelor unei stări de conştiinţă, prin

[1] *Apud* Hans Hellwig, op. cit., p. 26.

cercetarea stăruitoare a reacţiilor fizice şi psihice ale personajelor. Impresionantă e dinamica sentimentelor şi transparenţa legăturii vii dintre individualitatea autorului şi cea a personalităţilor înfăţişate. Severe ca organizare, impunătoare prin concentrarea maximă a materialului, prin forţa lor de sugestie şi supleţea stilistică, prin bogăţia de nuanţe a limbajului, eseurile lui Zweig conturează portrete de o vivacitate care-l obligă pe cititor la senzaţia prezenţei imediate a personajelor. Lucrările de acest gen ale prozatorului austriac ocupă astfel un loc aparte în literatura de limbă germană — contribuţia sa neputînd fi asemuită decît cu aceea a unor autori străini, ca Brandes sau Suarès de pildă. Dezvăluind aceleaşi atitudini nobil umanitare, caracteristice pentru ansamblul creaţiei zweigiene, scrierile de acest fel vădesc totuşi, mai mult decît restul operei sale, alunecarea scriitorului în subiectivism, prin ignorarea raportului real dintre personalitate şi împrejurările istorice.

Iată, între altele, cartea despre Fouché (1929) una dintre cele mai discutate lucrări biografice ale lui Zweig. Figura politicianului francez, care servise mai multe guverne, renunţînd, din dorinţa de putere şi de bani, la orice principialitate, ne este prezentată aici cu o remarcabilă subtilitate. Structura personalităţii lui Fouché se relevă pregnant şi convingător, dar renunţarea la istoricitate duce la amestecul de observaţii fine cu aprecieri arbitrare. Astfel, Fouché devine pentru Zweig o întruchipare a omului politic în general, iar neprincipialitatea absolută a acestuia apare drept o caracteristică a *oricărei* activităţi politice.

În eseul despre Balzac (1920), Zweig se apropie mai mult de înţelegerea esenţei fenomenelor sociale şi relevă conţinutul obiectiv al operei marelui reprezentant al realismului critic francez. Ni se dezvăluie forţa cu care Balzac a ştiut să scoată în evidenţă „cauzele prime ale fenomenelor" şi să se apropie de adevărul vieţii. În schimb, autorul nu reuşeşte să sesizeze contradicţiile concepţiei despre lume a romancierului francez, deoarece nu înţelege rădăcinile ei social-istorice. Nu este însă mai puţin adevărat că Zweig surprinde particularităţile mai însemnate ale realismului balzacian, specificul artei marelui prozator, eseul comunicînd în acest sens observaţii preţioase.

În lucrările despre Dickens, Verhaeren, Rolland, Marceline Desbordes-Valmore etc. autorul strălucește prin arta de a releva generalul în destinele individuale și priceperea de a stabili conexiuni sugestive ; dar și aici, aprecierile și fundalurile de proiectare sînt viciate adesea de antiistorism.

Reputat eseist, Stefan Zweig își datorează, totuși, faima în primul rînd realizărilor în domeniul prozei scurte, nuvelistul ridicîndu-se prin multe dintre creațiile sale la nivelul reprezentanților de seamă ai speciei din literatura universală. În nuvele se reafirmă potențat trăsăturile specifice ale prozei lui Zweig : predilecția pentru analiza psihologică minuțioasă, dezvoltarea acțiunii pe linia accentelor epice puternice, evitarea cu orice prilej a sentimentalismului sau melodramaticului. Conflictele se realizează nu atît prin ciocniri exterioare, cît prin mișcările interioare, prin violența pasiunilor eroilor. Cele douăsprezece nuvele, alese pentru prezenta culegere, ilustrează bine aceste trăsături.

Secret arzător și *Guvernanta* din volumul *Prima trăire* (1911), cea dintîi parte a ciclului nuvelistic *Lanțul*, dezvoltă o temă dominantă la Zweig, prin frecvență și adîncime, des întîlnită de altfel în literatura timpului — spre exemplu la Cehov și frații Mann, Hesse, Kafka sau Hemingway — tema însingurării, a izolării de care se simte apăsat omul într-o lume degradată spiritualicește. În nuvelele amintite, acest proces de desprindere a omului din lume este arătat în începuturile sale.

Astfel, *Secret arzător* prezintă spulberarea iluziilor copilăriei și creșterea sentimentului singurătății sub presiunea unui mediu ostil. Copilul Edgar, surprinzînd o aventură erotică a mamei sale, are revelația nesincerității lumii celor mari. În anii decisivi de formare a caracterului, se produce înlăuntrul său o ruptură, acel abis între realitatea exterioară și propriul univers. Sentimente similare încearcă și micile eroine din nuvela *Guvernanta*. Sinuciderea educatoarei, sedusă de vărul celor două fetițe, le distruge încrederea în oamenii mari, în părinții lor, care ascund întîmplarea pentru a evita scandalul. La cele două copile, în care sentimentul umanității e încă nealterat, acest eveniment tragic provoacă o reacție violentă. Ele își dau seama — firește, la nivelul

lor de înțelegere — de discrepanța dintre vorbe și fapte, de ipocrizia unei lumi închistate în convenții, toate acestea determinînd schimbări hotărîtoare în sufletul lor: „În aceste cîteva zile, copiii s-au schimbat cu totul. Le-a pierit pofta de joacă și rîsul, ochii le sînt văduviți de lumina vioaie, lipsită de grijă, dinainte. A apărut în ele o neliniște și o neîncredere sălbatică față de toți cei din jurul lor. Nimic nu le mai pare adevărat din ce li se spune și văd numai minciuni și uneltiri în fiece cuvînt... Le e teamă de viața în care intră, de viața care le stă în față, sumbră și amenințătoare, ca o pădure întunecoasă pe care trebuie s-o străbată." Chinuite de nostalgia pierdutei fericiri a copilăriei, personajele-copii ale lui Zweig nu manifestă însă fenomene de Peter Pan-ism, de refuz al lumii mature, asemenea personajului lui Barrie. Ele au conștiința iremediabilei pierderi a universului copilăriei, reacționează deci normal, dovedind doar un plus de sensibilitate și vulnerabilitate, care stă la baza zbuciumului lor interior.

Interesul la lectură al acestor nuvele este asigurat prin simțul fin de detecție al autorului, ale cărui antene subtile surprind mișcările obscure ale sufletului omenesc. Deocamdată însă, ele nu ne oferă pe de-a întregul talentul prozatorului austriac. Caracterul trenant al acțiunii, cu unele fapte care se repetă, dăunează structurii dense a compoziției, iar insistența adesea excesivă asupra elementelor de formă are și ea urmări nu dintre cele mai fericite. Abia după război, începînd cu cel de-al doilea volum al ciclului *Lanțul*, cu *Amoc* (1922) Stefan Zweig dezvoltă pînă la virtuozitate specia nuvelei psihologice, cucerind celebritate mondială. Proza scurtă din acest volum (subintitulat *Nuvelele unei pasiuni)* desfășoară pe larg toată gama pasiunilor omenești, iubirea mai ales fiind descrisă ca o forță titanică, capabilă să declanșeze conflicte dramatice, fără ca această forță să epuizeze, totuși, mănunchiul de semnificații al povestirilor.

În *Amoc*, de pildă, tema este, la prima privire, aceea a unei iubiri nefericite, ce se încheie cu moartea. În realitate, orizontul e aici mult mai larg, drama înfățișată dovedindu-se în ultimă instanță o consecință a denaturării relațiilor dintre oameni într-o societate rău alcătuită. Autorul urmărește cu sensibilitatea-i ca-

racteristică înfruntarea dintre un medic german, amoralizat de viața abrutizantă dusă într-o colonie și o bogată *lady*, purtătoare a ideii că nimic nu poate rezista puterii banului. Negate la început cu energie de eroul aflat într-un stadiu înaintat de dezumanizare, principiile eticei profesionale redevin, sub presiunea unor evenimente care înlătură depunerile opace de pe conștiința lui, forțe active specific umane. Sentimentul responsabilității față de oameni, atrofiat inițial în sufletul doctorului, e descătușat de puritatea iubirii și îl ridică, după moartea eroinei, la sublima treaptă a sacrificiului propriei vieți, pentru a salva reputația femeii iubite. Ideea imperativului solidarității umane — vehiculată sub diferite variante și în alte scrieri ale lui Zweig — capătă aici aspectul particular al efortului de a învinge prin dragoste bariera dintre om și om.

Dar intenția mai profundă a nuvelei rezidă, de fapt, în îndemnul către o compătimire curajoasă, activă, hotărîtă, cu scopul oferirii unui ajutor real. Este o problemă care l-a preocupat intens pe Zweig și asupra căreia a insistat adesea, adîncind-o, de pildă în romanul *Inimi neliniștite* (1939), scriere din ultima sa etapă de creație. Autorul pune aici față în față două tipuri de compasiune : compasiunea sentimentală, ineficientă moral — numită de Zweig „nerăbdarea inimii" — cu rădăcinile în dorința omului de a-și apăra propria liniște, „acea compătimire care nu este pătimirea alături de altul, ci numai apărarea instinctivă a propriului suflet împotriva unor suferințe străine" și, aproape ca o antiteză, compătimirea autentică, dezinteresată, echivalentă cu o dăruire. În năzuința lui Zweig de a soluționa problema datoriei omului față de semenii săi, de societate, se revelează totodată, în roman ca și în nuvela amintită, principala limită a concepției sale asupra vieții — el pledează pentru necesitatea unei lupte morale împotriva răului, în vederea regenerării omenirii, fără a înțelege că adevăratul umanism presupune nu numai reeducarea omului, ci schimbarea radicală a condițiilor sociale de existență, încredere în popor și în forțele lui.

Modalitatea narativă adoptată de Zweig în *Amoc* este aceea a povestirii cu cadru, modalitate pe care autorul știe să o dez-

volte nuanţat şi adecvat subiectului, la diferite nivele de complexitate. Nuvela se deschide cu o scurtă relatare despre o întîmplare stranie petrecută în portul Neapole, menită să creeze tensiunea necesară unei lecturi atractive; un al doilea cadru — viaţa trepidantă de la bordul unui vapor — introduce persoana povestitorului (naraţiunea este scrisă, ca în majoritatea operelor lui Zweig, la persoana întîi) şi desfăşoară pînza de fond pentru acţiunea centrală. Efectele acestei tehnici, bogat modulate, alimentează deopotrivă interesul anecdotic al nuvelelor şi puterea lor emoţională, oferind totodată posibilităţi firesti de coordonare a temelor de bază în unitatea artistică a lucrărilor. În *Douăzeci şi patru de ore din viaţa unei femei* sau în *Uliţa sub clar de lună*, de asemenea, cadrul povestirii (în primul caz, evocarea vieţii liniştite de pensiune, în al doilea, peregrinările povestitorului printr-un port, noaptea) îşi găseşte o deplină justificare artistică. El reprezintă o abilă situare într-o atmosferă numai aparent lipsită de semnificaţie; pe acest fundal simplu şi modest, tumultul răscolitor al pasiunilor apare şi mai puternic.

În nuvela *Douăzeci şi patru de ore din viaţa unei femei*, conflictul dramatic urmăreşte de asemenea să exprime în mod artistic convingerea autorului în posibilitatea perfecţionării societăţii prin regenerarea morală a individului. Şi aici, ca şi în *Amoc*, pasiunile puternice, capabile să zdruncine prin şoc psihic conştiinţa decăzută şi jertfirea de sine, în manieră dostoievskiană, în scopul ajutorării aproapelui, sînt sugerate cititorului drept principalele căi de salvare a individului şi, implicit, a omenirii. Aceste soluţii supreme, pare să spună nuvela, nu au întotdeauna eficienţă, dar ele sînt singurele care ne lasă o speranţă, sînt o dovadă a tendinţei spre bine care sălăşluieşte în om. Ca urmare, orice pasiune, orice încercare de a salva un om prin renunţarea la sine impune un elogiu integral, chiar dacă salvatorul se situează el însuşi, prin actele sale, în afara convenţiilor şi normelor moralei curente. Eroina din această nuvelă, în dorinţa desperată de a redresa un om distrus de patima jocului, ignorează toate convenţiile şi reperele morale obişnuite — dar autorul o absolvă şi o apără de acuzaţii minore, nereţinînd decît virtuţile purificatoare ale pasiunii ei.

De altfel, Zweig preia în întreaga sa operă ideea romantică a caracterului sacru al pasiunilor, situate dincolo de bine și de rău, adevărate forțe stihinice ale naturii, care îl pot înălța pe om sau cărora omul le poate cădea victimă. Dar și în acest ultim caz, el se ridică în apărător și pledează pentru înțelegere, nutrind, se pare, convingerea secretă că marile pasiuni au întotdeauna efecte care depășesc în înțeles adînc uman evenimentele aparente sau mărunt imorale: „Prefer — spune el în nuvela la care ne referim — să fiu apărător de profesie. Mie, personal, îmi face mai multă plăcere să-i înțeleg pe oameni decît să-i judec."

Caracterul dezumanizant al unor pasiuni generate de ambianțe sociale specifice apare totuși cu claritate în nuvela *Ulița sub clar de lună*, una dintre cele mai impunătoare nuvele ale lui Zweig. Sufletul eroului e teatrul unei lupte violente între un adînc sentiment de dragoste și instinctul de proprietate, care-l face să-și piardă ființa iubită, împinsă de el la decădere. Se reliefează puternic opoziția dintre două atitudini față de viață, aceea a egoismului și calculului rece ce subjugă totul și, pe de altă parte, aceea a credinței în caracterul dezinteresat al iubirii. Este opoziția ce determină despărțirea protagoniștilor și deznodămîntul tragic.

Prezentă mai mult aluziv în nuvelele discutate, drama singurătății constituie tema majoră în *Noapte fantastică*. Aici ne întîmpină un reprezentant al păturilor sociale privilegiate, la care viața goală, lipsită de ideal, determină o atitudine tot mai sceptică, mai indiferentă, o adevărată moarte spirituală lentă. Personajul principal e blazat și aproape împietrit sufletește — cînd o întîmplare îi dezvăluie propria-i închistare și-l rupe din cercul infernal al solitudinii, sădindu-i dorința de participare la viața celor din jur: „Pentru întîia oară de ani de zile, poate pentru întîia oară în viață — meditează eroul cu acest prilej — simțeam masa, simțeam oamenii, ca o putere a cărei bucurie se transmitea făpturii mele izolate. Vreo barieră cedase, și din vinele mele ceva trecea în lumea aceea, roind apoi ritmic iar spre mine, și o poftă cu totul necunoscută mă copleșise năzuind să topească ultima crustă dintre mine și ea, o cerință pătimașă de a mă înfrăți cu acea omenire înfocată, străină, răzbătătoare."

Totuși, concomitent cu această intensă aspirație către comuniunea cu oamenii, nu rareori Zweig exprimă îndoiala cu privire la posibilitatea ieșirii individului din izolare — eroare explicabilă prin spectacolul dezolant al societății în care a trăit. Nici iubirea, cu oricîtă profunzime s-ar manifesta ea, nu-l ajută întotdeauna pe om să iasă din singurătate, să găsească o punte spre ființa iubită, aceasta e teza nuvelei *Scrisoarea unei necunoscute*, mult apreciată de Gorki ; ea prezintă destinul tragic al unei femei incapabile, în ciuda dragostei aprinse, să biruie prăpastia dintre ea și bărbatul pe care-l iubește.

Axată mai mult pe probleme etice și psihologice, cu prezența uneori relativ palidă a cadrului exterior, proza scurtă a lui Zweig ne face, totuși, să simțim pulsînd viața socială ; și aceasta, de multe ori împotriva intenției autorului, atitudinea critică fiind în bună parte consecința realismului său. Subita revelație a singurătății, ce constituie izvorul chinurilor eroului din *Asfințitul unei inimi*, are astfel semnificații sociale precise. Aici, mai mult decît în *Scrisoarea unei necunoscute*, autorul intuiește faptul că originea răului descris este de natură socială. Personajul central al povestirii, un comerciant bogat, a dus o viață călăuzită de un unic scop : asigurarea bunăstării familiei sale. Avînd revelația carențelor de simțire ale soției și fiicei, care, disprețuindu-l, îl acceptă numai pentru că le asigură bogăția, eroul se prăbușește, zdrobit de sentimentul totalei însingurări : „Iarăși singur ! gîndi. Veșnic singur ! Cînd plec dimineața la birou, ele mai dorm, tihnite și trîndave, după balurile și spectacolele dumnealor... seara cînd mă întorc, s-au și dus la petreceri, în societate ; acolo nu mai au nevoie de mine... o, banii, blestemații de bani le-au stricat... le-au îndepărtat de mine... eu, nerodul, i-am adunat și m-am furat pe mine însumi, pe mine m-am sărăcit și din ele am făcut niște deșănțate... Cincizeci de ani am robotit fără rost, nu mi-am îngăduit nici o zi liberă și acum, iată-mă singur..." Autorul stabilește astfel o legătură precisă între condiția socială a individului și evoluția lui spirituală.

În sfîrșit, din proza scurtă a lui Zweig nu lipsește nici tema politică, tratată în *Mendel, omul cărților* și *Colecția invizibilă*,

nuvele în care războiul este înfierat în consecințele sale nefaste. Acțiunea din *Mendel, omul cărților*, de pildă, ne poartă la Viena din preajma primului război mondial. Anticarul ambulant Mendel trăiește o viață consacrată în întregime cărților, din care-l va trezi cu violență izbucnirea războiului. Descoperindu-se că e cetățean străin, Mendel este închis într-un lagăr de concentrare, de unde se întoarce distrus, cu mintea rătăcită, incapabil să înțeleagă o lume potrivnică valorilor în care credea. Finalul coincide cu pieirea eroului, zdrobit de asaltul forțelor ostile și de indiferența mediului înconjurător. *Șah* apoi, ultima sa nuvelă (scrisă în 1941), cuprinde o condamnare a fascismului cu mijloacele unei arte subtile. Relatarea încercărilor prin care trece eroul, un fugar din temnița Europei fasciste, permite autorului să respingă această ideologie și să arate cît e de odioasă cruzimea rece a hitleriștilor, teroarea pe care au dezlănțuit-o asupra trupului și conștiinței omului.

Nu putem însă trece cu vederea că și în *Șah*, Zweig neglijează cauzele obiective ale frămîntărilor descrise. El reușește doar vag să realizeze sinteza între zbuciumul vremii și lumea interioară a eroilor, deplasînd interesul spre sfera psihologicului. Nuvela, scrisă în perioada de criză morală a prozatorului, reflectă cu pregnanță propriile lui incertitudini: respingerea fermă a violenței oarbe și a brutalității dar, totodată, căutările lui desperate și nereușite de a ieși din impas. Într-o partidă de șah, se înfruntă un jurist vienez, fost ostatic al Gestapoului, sensibil și talentat, și, „șahistul minune" Czentovic, greoi pînă la primitivism, cu mult inferior ca inteligență adversarului său, dar dominîndu-l prin brutalitate. Pentru Zweig, lupta în fața tablei de șah era un simbol al vremii; duelul celor doi șahiști reprezenta pentru el încleștarea între forța spiritului și aceea a puterii oarbe, noțiuni privite abstract și interpretate de autor în mod subiectiv. Eșecul final al juristului reflectă teama nefastă a lui Zweig că fascismul va triumfa, anihilînd valorile culturale și prăbușind lumea în primitivism și tiranie. (Această teamă pare să fi determinat în mare măsură actul deznădăjduit prin care și-a curmat viața.)

Dar chiar cu limitele amintite, nuvela are meritul unei pledoarii pentru umanitate și rațiune, pledoarie care nu și-a pierdut nici azi actualitatea.

Lucrarea excelează de asemenea prin tensiunea dramatică, densitatea bogăției de fapte și puternica structurare a caracterelor. Să subliniem că Zweig realizează aici măiestrite portrete fizice și morale ale celor doi protagoniști, îmbogățind galeria de tipuri cărora fantezia lui creatoare le-a dat viață și acte de stare civilă. Din păcate, concentrarea excesivă asupra psihologiei eroilor îngustează baza lor de contact cu autenticitatea și complexitatea vieții. Acesta este și cazul altor nuvele ale lui Zweig. Iată, de pildă, personajul central din *Leporella*. Chipul femeii simple, venită de la țară, care-și îndreaptă toată atenția asupra stăpînului casei unde slujește și care ajunge, din devotament față de el, pînă la crimă, relevă înclinația lui Zweig către reducerea vieții interioare la o sferă limitată de emoții și pasiuni cu valoare de sine stătătoare.

Este drept însă că cititorul neavizat e atît de captivat de ceea ce înțelege și vede prin ochiul magic făurit de scriitor, încît realizează tardiv că furtunile care bîntuie sufletele eroilor sînt departe de a epuiza, fenomenologic și explicativ, bogăția de necuprins a vieții. Fascinat de lumina proiectată pe o scenă fictivă și subjugat de succesiunea rapidă a imaginilor, cititorul participă cu respirația tăiată la desfășurarea unor evenimente grave, relatate cu un anumit *suspense* ce lasă să se presimtă de la început exploziile uriașe a căror forță pare să-l pună pe el însuși în primejdie. Stilul nervos, cuvintele spuse pe jumătate, frazele suspendate care prelungesc nelămurit sensul vorbelor și faptelor, perdelele grele trase la marginea dintre conștiința explorată și realitatea exterioară — toate acestea structurează o atmosferă și o mișcare *sui generis*, care inhibă spiritul analitic al celui ce citește. Numai lectura repetată te poate sustrage acestei magii a intensității emoționale despre care, lucid, Zweig spune în finalul eseului său despre Casanova că „determină totul". În această concepție stau însă deopotrivă temeiurile strălucirii și scăderilor operei lui Zweig.

Cîteva umbre nu pot totuşi întuneca sau diminua valoarea creaţiei zweigiene, care-şi impune şi în zilele noastre atributele artistice. E sigur că, într-o atmosferă schimbată, cititorul de azi descoperă în scriitorul austriac — o atestă şi lucrările din culegerea de faţă — o prezenţă generoasă, care a ştiut să întîmpine viaţa cu probitate şi a aşezat demnitatea omului mai presus de orice.

Hertha Perez

Secret arzător

Partenera

Locomotiva șuieră răgușit : trenul ajunsese la Semmering [1]. Un minut, vagoanele negre se odihniră în lumina argintie a înălțimilor, azvîrliră un grup pestriț de călători și înghițiră alții. Glasuri supărate se auzeau ici-colo, apoi mașina răgușită pufăi iar și, zăngănind, tîrî șirul negru de vagoane la vale, în gura tunelului. Cu fundaluri clare măturate de vîntul umed, priveliștea se desfășura din nou curată.

Unul dintre noii sosiți, un tînăr, impresionînd plăcut prin eleganța hainelor și elasticitatea pasului, trecu repede înaintea celorlalți și luă o birjă către hotel. Fără grabă, caii tropăiră pe drumul povîrnit. În aer plutea primăvara. Pe cer fluturau nori albi, neastîmpărați, cum nu se văd decît în mai și iunie ; nori, tineri și ei, și zburdalnici, care gonesc jucăuși pe calea lor albastră, spre a se ascunde brusc după înălțimile munților, ba îmbrățișîndu-se, ba mototolindu-se ca niște batiste, sau destrămîndu-se în fîșii, ca pînă la sfîrșit să glumească punînd munților cușme albe. Neliniște era și în vîntul de sus — care zgîlțîia atît de sălbatic copacii încă uzi de ploaie, încît trosneau din încheieturi și împroșcau mii de stropi scînteietori. Uneori părea că dinspre munți vine o mireasmă rece de zăpadă ; atunci simțeai în aer ceva în același timp dulce și pișcător. Totul, în văzduh și pe pămînt, dospea agitație și nerăbdare. Caii alergau fornăind ușor pe drumul care acum cobora ; clinchetul zurgălăilor îi vestea de departe.

Ajuns la hotel, prima grijă a tînărului fu să citească lista vizitatorilor, pe care o parcurse în grabă, arătîndu-se îndată decepționat. Ce-oi fi căutînd eu aici ? se întreba

[1] Stațiune climatică în Alpii austrieci.

neliniştit. Să fii singur în munţi, fără societate, e mai rău decît la birou. Evident, am sosit prea devreme sau prea tîrziu. N-am niciodată noroc cu concediile. Nici un nume cunoscut în toată lumea de aici. Măcar dacă ar fi cîteva femei cu care să pot înfiripa un flirt, la nevoie chiar nevinovat, ca să nu-mi petrec prea trist săptămîna. Tînărul, un baron cu un nume nu prea răsunător, din aristocraţia funcţionărimii austriece, slujbaş în administraţie, îşi luase acest mic concediu fără nici o necesitate, numai pentru că toţi colegii lui îşi oferiseră primăvara o săptămînă de vacanţă şi pentru că nu voia nici el să renunţe în favoarea statului. Deşi avea o oarecare viaţă interioară, firea lui era extrem de sociabilă şi îndată se făcuse iubit şi căutat în toate cercurile. De altfel, îşi dădea perfect seama de inaptitudinea sa pentru singurătate. N-avea nici o înclinare spre a sta singur faţă în faţă cu sine însuşi, şi evita cît putea astfel de întîlniri, fiindcă nu dorea să facă o cunoştinţă mai intimă cu sine. Ştia că are nevoie de contactul cu oamenii pentru ca talentele, căldura şi exuberanţa inimii sale să se aprindă şi că singur era rece şi nefolositor sieşi, ca un chibrit în cutie.

Indispus, se plimba încoace şi încolo prin holul deşert, ba răsfoind nehotărît ziarele, ba încercînd un vals la pianul din camera de muzică, deşi ritmul valsului nu prea voia să-i intre în degete. În sfîrşit, se aşeză înciudat şi privi afară cum întunericul se lăsa încet şi cum ceaţa se ridica din molifţi ca un fum cenuşiu. Nervos şi fără rost, fărîmiţă astfel o oră. Apoi se refugie în sufragerie.

Acolo, doar cîteva mese erau ocupate. Aruncă în grabă o privire peste toate : nimic ! Nici un cunoscut, numai la o masă răspunse cu indiferenţă la un salut — un antrenor pe care îl cunoştea de la hipodrom, apoi o figură de pe Ringstrasse, încolo nimeni. Nici o femeie, nimic care să făgăduiască vreo aventură, fie şi fugară. Plictiseala lui deveni nerăbdătoare. Era unul dintre acei tineri ale căror chipuri atrăgătoare le aduc multe succese, veşnic gata la noi întîlniri şi noi experienţe : veşnic doritori să se arunce în necunoscutul unei aventuri, tineri pe care nu-i surprinde nimic, pentru că, pîndind, cu calcul toate, nu le scapă din vedere nimic erotic, căci prima lor privire prinde ce e

senzual în fiecare femeie, cercetează totul nefăcînd nici o deosebire dacă e vorba de soţia prietenului sau de jupîneasa care le deschide uşa. Cînd numim cu un oarecare dispreţ superficial acel soi de oameni „vînători de fuste", nici nu ne dăm seama ce observaţie adevărată cuprinde acest cuvînt, căci de fapt toate instinctele pătimaşe ale vînătorii — pînda, surescitarea şi cruzimea sufletească mocnesc în astfel de oameni. Trăiesc necontenit cu ochii în patru, totdeauna gata şi hotărîţi să se lanseze pe urmele unei aventuri pînă la marginea prăpastici. Sînt totdeauna încărcaţi de patimă ; dar nu de patima nobilă a îndrăgostitului, ci de aceea rece, calculată şi primejdioasă, a jucătorului. Printre ei sînt unii perseverenţi, a căror viaţă întreagă, fie şi după ce tinereţea a trecut de mult, ajunge, datorită acestei aşteptări, o veşnică aventură. Fiecare zi a lor se destramă în sute de mici întîmplări senzuale — o privire în treacăt, un zîmbet fugar, atingerea genunchiului femeii din faţă — şi, la rîndul lui, anul se destramă în sute de asemenea zile. Pentru ei, evenimentul senzual este izvorul vieţii ce veşnic curge, hrăneşte şi dă imbold.

Tînărul, în căutare, văzu dintr-o aruncătură de ochi că acolo nu se afla nici un partener. Şi nici o iritaţie nu e mai exasperantă decît aceea a jucătorului care, conştient de superioritatea sa, aşteaptă zadarnic, cu cărţile în mînă, un partener la masa verde. Baronul ceru un ziar. Morocănos, lăsă să-i alunece privirea peste rînduri, dar gîndurile îi erau şchioape şi se poticneau ca bete, printre cuvinte.

Atunci auzi foşnind în spatele lui o rochie şi un glas spunînd cam necăjit, cu un accent afectat :

— *Mais tais-toi donc, Edgar !* [1]

Lîngă masa lui fîşîi în mers o rochie de mătase ; înaltă şi plină, trecu o femeie — şi după ea, în haine de catifea neagră, un băieţel palid, care-i aruncă o privire plină de curiozitate. Amîndoi se aşezară în faţa lui, la o masă rezervată. În chip vizibil, copilul se silea să arate o corectitudine ce părea în contracţie cu agitaţia neagră din ochii săi. Doamna — şi numai pe ea o lua în seamă tînărul baron — era foarte îngrijită şi îmbrăcată cu o evidentă

[1] Mai taci odată, Edgar ! (L. Ir.)

căutare. În afară de asta, era genul care-i plăcea mai mult : una dintre acele evreice ușor opulente, gata să depășească pragul maturității, cu vădit temperament, dar foarte pricepută să și-l ascundă sub o melancolie distinsă. La început, baronul nu putu s-o privească în ochi și admiră numai linia frumos desenată a sprîncenelor arcuite deasupra nasului delicat — care, ce-i drept, îi trăda rasa, dar prin forma lui nobilă îi dădea un profil precis și interesant. Părul, ca tot ce era feminin în acest trup plin, era de o bogăție surprinzătoare. Frumusețea ei, căreia o admirație neîntreruptă îi dăduse siguranță de sine, părea să fi devenit falnică și sătulă. Comandă meniul cu o voce foarte scăzută, apoi îl dojeni pe băiețelul care, jucîndu-se cu furculița, făcea zgomot. Toate acestea, cu aparentă nepăsare față de privirea prudent furișată a baronului, pe care parcă nici nu o observase. În realitate însă, numai atenția lui însetată o făcea să adopte o atitudine stăpînită cu grijă.

Întunecimea de pe fața baronului se luminase dintr-o dată ; în adînc, nervii i se înviorau, netezeau crețurile, încordau mușchii, dădeau avînt trupului și-i aprindeau scîntei în ochi. El însuși semăna întrucîtva cu femeile care au nevoie de prezența unui bărbat pentru a-și manifesta toată forța din străfunduri. Numai o atracție senzuală îi stîrnea energia la maximum. Vînătorul din el adulmecase aici o pradă. Privirea lui căuta provocator să-i întîlnească ochii ; dar, din cînd în cînd, licărind nehotărîtă, privirea femeii se încrucișa în treacăt cu a baronului, fără a-i da vreodată un răspuns limpede. I se părea uneori că în jurul gurii îi alunecă un început de surîs, dar totul era nesigur ; și tocmai această nesiguranță îl stimula. Singurul lucru care-i părea promițător, era privirea îndreptată necontenit în altă parte, arătînd rezistență și în același timp timiditate, și ciudata conversație cu băiatul — conversație dusă cu grijă, vizibil meșteșugită de dragul unui spectator. Simțea că tocmai accentuarea intonației, de un calm ostentativ, ascundea o primă neliniște. Și dînsul era surescitat : jocul începuse. Cu rafinament, zăbovi cît mai mult la masă, țintui cu ochii, aproape neîntrerupt, o jumătate de ceas, pe acea femeie, își întipări în minte fiecare trăsătură a chipului ei, îi atinse, pe nevăzute, fiecare parte a trupului plin. Afară, întunericul cădea apăsător ; pădurile suspinau

cu o teamă copilărească, pe cînd norii groși întindeau mîna spre ele, înserarea năvălise în odaie, tot mai sumbră ; oamenii se simțeau tot mai striviți de tăcere. Observă cum, sub amenințarea acestei tăceri, convorbirea mamei cu copilul devenea din ce în ce mai constrînsă, mai artificială. Simți că în curînd are să ia sfîrșit. Atunci se hotărî să facă o încercare. Se sculă întîiul și, privind îndelung peisajul, fără să se uite la dînsa, păși încet spre ușă. Acolo întoarse brusc capul, ca și cînd ar fi uitat ceva. Și o prinse cum se uita după el cu ochii animați.

Asta îl întărîtă. Așteptă în hol. Curînd sosi și ea, cu băiatul de mînă, răsfoi în treacăt niște reviste și îi arătă copilului cîteva ilustrații. Dar cînd baronul se apropie de masă, ca din întîmplare, parcă vrînd și el să caute o revistă — în realitate pentru a pătrunde mai adînc în licărul umed al ochilor ei, poate chiar pentru a lega o convorbire — femeia se întoarse, bătu ușor cu palma pe umărul copilului :

— *Viens, Edgar ! Au lit !* [1] Și cu un foșnet rece trecu pe lîngă baron.

Cam dezamăgit, baronul se uită după dînsa. De fapt, sperase să intre în vorbă cu ea chiar în seara aceea și purtarea ei tăioasă îl decepționase. Dar, la urma urmei, această rezistență avea farmec și nesiguranța îi aprindea pofta. Oricum, avea un partener și jocul putea începe.

O prietenie repede înjghebată

Cînd, a doua zi de dimineață, baronul intră în hol, îl văzu pe copilul frumoasei necunoscute angajat într-o convorbire aprinsă cu cei doi liftieri, cărora le arăta niște ilustrații dintr-o carte de Karl May. Mama nu era de față ; probabil încă ocupată cu toaleta. Abia acum se uită baronul la copil. Era un băiat de vreo doisprezece ani, nedezvoltat, sfios și nervos, cu mișcări repezite și cu ochi ce se

[1] Vino, Edgar ! La culcare ! (L. fr.)

zvîrcoleau întunecați în orbite. Ca mulți copii de vîrsta lui, părea stăpînit de o spaimă neîntemeiată, ca și cum ar fi fost trezit din somn și s-ar fi aflat brusc împresurat de lucruri necunoscute. Obrazul îi era frumușel, dar încă nehotărît ; lupta dintre copilărie și adolescență părea că abia începe ; totul era ca frămîntat și încă neformat, nimic exprimat în linii precise, ci într-un amestec spălăcit și tulbure. Pe deasupra, era tocmai la acea vîrstă ingrată cînd hainele nu se potrivesc, cînd mînecile și pantalonii se bălăbănesc lăbărțat în jurul încheieturilor slabe și cînd vanitatea nu-i împinge încă să se sinchisească de înfățișarea lor.

Băiatul, care rătăcea nehotărît de colo pînă colo, făcea o impresie destul de jalnică. De fapt, le stătea tuturor în cale. Ba îl împingea la o parte portarul, pe care părea că-l plictisește cu tot felul de întrebări, ba încurca lumea la intrare ; se vedea că duce lipsă de prieteni. Așa că, în nevoia lui copilărească de a flecări, căuta să se apropie de oamenii de serviciu ai hotelului. Cînd aveau timp, îi răspundeau, dar întrerupeau convorbirea îndată ce apărea vreun adult sau dacă aveau ceva grabnic de făcut. Baronul îl privi zîmbitor și cu interes pe nefericitul băiat, care se uita pretutindeni plin de curiozitate, și pe care toți îl ocoleau îmbufnați. O dată, prinse una din aceste priviri curioase, dar ochii negri, îndată ce simțiră că sînt descoperiți pîndind, se furișară înapoi și se ascunseră sub pleoapele plecate. Asta îl amuză pe baron. Băiatul începea să-l intereseze, și se întreba dacă acest copil, pe care numai teama îl făcea atît de timid, nu i-ar putea sluji drept cel mai rapid mijlocitor al unei apropieri. În orice caz, voia să încerce. Discret, se ținu după băiat, care se foia iar pe lîngă ușă. Din nevoie copilărească de tandrețe, mîngîia nările roze ale unui cal bălan pînă cînd — într-adevăr nu avea noroc ! — vizitiul îl trimise la plimbare și de acolo. Jignit și plictisindu-se, rătăcea iar din colț în colț cu privirea goală și puțin tristă. Atunci baronul intră în vorbă cu el :

— Ei, tinere, îți place aici ? întrebă el brusc, silindu-se să păstreze un ton cît mai jovial.

Copilul se făcu roșu ca focul și căscă niște ochi speriați. Trase mîna cu spaimă și, de încurcat ce era, începu să se

răsucească încoace și încolo. Pentru întîia oară, un domn străin intra în vorbă cu el.

— Vă mulțumesc, îmi place, abia putu el să îngîne. Ultimul cuvînt era mai mult strangulat decît vorbit.

— Mă mir, zise rîzînd baronul, e un loc searbăd, mai ales pentru un tînăr ca tine. Ce faci toată ziulica ?

Băiatul era încă prea zăpăcit ca să poată răspunde repede. Să fie cu putință ? Acest domn străin, elegant, dorea să stea de vorbă cu el, cu el, pe care nimeni nu-l lua în seamă ? Era mîndru și în același timp intimidat. Cu greu își veni în fire.

— Citesc, și apoi mama și cu mine ne plimbăm mult, cîteodată și cu trăsura. Aici trebuie să mă întremez, am fost bolnav. Trebuie să stau și mult la soare, mi-a spus doctorul.

Ultimele cuvinte le rosti cu destulă hotărîre. Copiii sînt totdeauna mîndri de o boală, știu că pericolul le dă importanță în ochii părinților.

— Da, soarele e bun pentru tineri ca tine, are să te și bronzeze. N-ar trebui să clocești toată ziua în casă. Un băiat trebuie să alerge, să fie zburdalnic, și chiar să facă unele nebunii. Îmi pari prea cuminte ; cu cartea asta groasă subsuoară, arăți ca un șoarece de bibliotecă. Mi-aduc aminte ce strengar eram eu la vîrsta ta ! În fiecare seară mă întorceam acasă cu pantalonii rupți. Orice, numai să nu fii prea cuminte !

Fără voia sa, copilului îi veni să zîmbească, și asta îi curmă frica. Bucuros ar fi răspuns ceva, dar îi părea că ar fi fost prea obraznic, prea sigur de sine față de acest domn străin atît de simpatic, care îi vorbea așa de prietenos. Niciodată nu fusese îndrăzneț și totdeauna se intimidase ușor ; încît acum, fericirea și rușinea îl zăpăceau strașnic. Ar fi vrut mult să continue conversația, dar nu-i dădea nimic prin minte. Noroc că trecea tocmai atunci bernardinul mare, galben, al hotelului ; îi mirosi pe cei doi și se lăsă bucuros mîngîiat.

— Îți plac cîinii ? întrebă baronul.

— O, foarte mult, bunica are unul la vila ei din Baden, și cînd stăm acolo e toată ziua cu mine. Dar asta numai vara, cînd ne invită la ea.

— Acasă, pe moșia noastră avem, cred, vreo două duzini. Dacă ești cuminte, îți dăruiesc unul. Un cățel cafeniu cu urechi albe, mic de tot. Vrei ?

Copilul roși de plăcere.

— Da, sigur că vreau.

Vorbele îi țîșniră din gură fierbinți și lacome. Însă numaidecît bucuria i se poticni, ca speriată de îndoieli.

— Dar mama n-o să-mi dea voie. Zice că nu rabdă nici un cîine în casă, i-ar da prea multă bătaie de cap.

Baronul surîse. În sfîrșit, convorbirea ajunsese la mamă.

— E chiar atît de severă, mama ?

Copilul stătu pe gînduri, ridică ochii o clipă către el, întrebîndu-se oarecum dacă poate avea încredere în domnul ăsta străin. Răspunsul rămase prudent :

— Nu, nu e severă. Acum, că am fost bolnav, îmi permite orice. Poate îmi dă voie chiar să am un cîine.

— S-o rog eu ?

— Da, vă mulțumesc, răspunse entuziasmat băiatul, atunci sigur că are să-mi dea voie. Și cum e ? Are urechi albe, nu-i așa ? Știe să facă aport ?

— Da, știe de toate.

Baronului îi venea să rîdă de scînteile fierbinți pe care le făcuse să scapere atît de ușor în ochii copilului. Dintr-o dată, timiditatea de la început fu înfrîntă — și pasiunea, pînă acum reținută de teamă, se revărsă. Printr-o prefacere fulgerătoare, copilul cel sfios și speriat pînă atunci devenise un băiat zburdalnic. Numai de-ar fi și mama tot așa, gîndi fără să vrea baronul, de-ar fi tot atît de aprinsă în teama ei. Dar băiatul se și repezise la el cu douăzeci de întrebări :

— Cum îl cheamă pe cîine ?

— Caro.

— Caro ! jubilă copilul. Rîdea, se entuziasma, de fiecare cuvînt, cu totul îmbătat de întîmplarea neașteptată că cineva se ocupa de el din prietenie. Însuși baronul se mira de succesul său rapid și se hotărî să bată fierul cît era cald. Îl invită pe băiat să facă o mică plimbare cu dînsul — și bietul copil căruia, de săptămîni, îi era sete de o prietenie, fu încîntat. Fără reticență, își dădu drumul la gură despre toate cîte noul său prieten vru să afle prin mici

întrebări, puse ca din întîmplare. Baronul află îndată totul despre familie, în primul rînd că Edgar era singurul fiu al unui avocat vienez, probabil din burghezia evreiască avută. Printr-o anchetă dibace fu repede informat că mama nu părea de loc încîntată de șederea la Semmering și se plînsese de lipsa unei societăți simpatice. Ba dedusese chiar, după răspunsul cam ocolit la întrebarea dacă mama îl iubea pe tata, că în privința asta lucrurile stăteau cam prost. Aproape îi era rușine cît de ușor îl încîntase pe băiatul cel încrezător, făcîndu-l să-i destăinuiască toate aceste mici secrete de familie. Într-adevăr, Edgar, foarte mîndru că poveștile lui puteau interesa pe un om mare, îi oferea noului prieten aproape cu de-a sila încrederea sa. Inima lui de copil tresălta de mîndria de a fi văzut de toată lumea — plimbîndu-se, baronul îi pusese mîna pe umăr — în asemenea intimitate cu un om mare. Încetul cu încetul, uită că e copil și flecări nereținut, ca și cum amîndoi ar fi fost de aceeași vîrstă. Edgar era, după cum arăta conversația lui, foarte deștept, cam precoce, ca mulți copii bolnăvicioși care au trăit mai ales printre oameni mari și nu printre colegii de școală. Era pătimaș în surescitarea sa, afectuoasă sau dușmănoasă. Cu nimic nu părea să fie în raporturi liniștite, despre fiecare om sau lucru vorbea fie cu încîntare, fie cu o ură atît de puternică, încît îi schimonosea obrazul și îl făcea aproape răutăcios și urit. Ceva sălbatic și versatil, poate datorită bolii de curînd învinse, dădea vorbelor lui o aprindere fanatică ; părea că stîngăcia nu e decît o teamă, greu înfrîntă, față de propria lui pasiune.

Baronul îi cîștigă ușor încrederea. Îi trebui doar o jumătate de ceas ca să pună mîna pe această inimă clocotind de neliniște. Doar e atît de ușor să-i înșeli pe copii, pe acești naivi, a căror prietenie e atît de rar solicitată ! Îi fu de ajuns să se cufunde în trecut și limbajul copilăresc îi deveni atît de natural, atît de nesilit, încît băiatul îl simți de o seamă cu el și în cîteva minute pierdu orice simțămînt de distanță. Era fericit că acolo, în acel loc singuratic, găsise un prieten. Și ce prieten ! Cei din Viena fură dați uitării, amintirea băieților cu glasuri subțiri, care-i spuneau povești naive, fu măturată de această singură clipă nouă. Toată patima lui exaltată aparținea acum

noului său prieten, prietenului său mare, și inima îi crescu de mîndrie în piept cînd, la despărțire, acesta îl invită încă o dată să vină și a doua zi de dimineață, apoi cînd îi făcu de departe semn cu mîna, ca un frate. Clipa aceasta fu poate cea mai frumoasă din viața lui. E atît de ușor să-i înșeli pe copii ! Baronul îi zîmbi privindu-l cum se depărtează impetuos. Mijlocitorul era cîștigat. De acum, băiatul, știa el bine, are s-o plictisească pe mamă pînă la istovire, tot povestindu-i întîmplarea. Are să-i repete și cel mai mic cuvînt. Își aminti cu plăcere ce iscusit împletise cîteva complimente la adresa ei ; cum nu vorbise decît de „frumoasa mamă" a lui Edgar. Pentru el, era lucru sigur că expansivul băiat n-are să aibă astîmpăr pînă nu-i va pune în legătură pe el și pe mama lui. Nu mai trebuia să miște nici un deget pentru a micșora distanța dintre el și frumoasa necunoscută. Putea să viseze liniștit și să privească peisajul, fiindcă știa că două calde mîini de copil îi clădeau punte spre inima ei.

Terțetul

După cum se dovedi după cîteva ceasuri, planul fusese excelent și reușit pînă în cele mai mici amănunte. Cînd tînărul baron intră în sufragerie, intenționat ceva mai tîrziu, Edgar se ridică de pe scaun, îl salută zelos cu un surîs fericit și îi făcu semn cu mîna. În același timp, o trase de mînecă pe mama lui, îi vorbi grăbit și surescitat, arătînd spre baron cu gesturi bătătoare la ochi. Ea îl dojeni stingherită și roșind puțin pentru purtarea lui prea neastîmpărată ; totuși, nu putu evita să-i facă pe plac băiatului și aruncă o privire spre baron, pe care acesta o folosi îndată spre a se înclina respectuos. Cunoștința se înjghebase. Femeia trebui să răspundă, dar își lăsă ochii în farfurie și de aici încolo evită cu grijă să mai privească în direcția baronului. Dimpotrivă, Edgar se uita într-acolo neîncetat, ba o dată încercă să vorbească peste masă. Numaidecît, mama îl mustră energic pentru purtarea asta insolită.

După masă, mama îi spuse că trebuie să se ducă la culcare și între ei începu un șopocăit al cărui rezultat fu că i se îngădui, după rugi fierbinți, să treacă la cealaltă masă pentru a-și lua rămas bun de la noul lui prieten. Baronul îi spuse cîteva cuvinte amabile, care învăpăiară iar ochii copilului și vorbi cu el cîteva minute. Dar deodată, ridicîndu-se, se întoarse cu o mișcare abilă către cealaltă masă și o felicită pe vecina oarecum tulburată pentru băiatul ei cel atît de deștept și de vioi, îi spuse ce minunată dimineață petrecuse cu el. Edgar era mîndru și roșu de bucurie. Apoi baronul se interesă atît de amănunțit de sănătatea băiatului, încît mama fu silită să răspundă. Astfel ajunseră fatal la o convorbire mai lungă, pe care băiatul o asculta fericit și cu un soi de respect. Baronul se prezentă și observă că numele lui răsunător făcu oarecare impresie asupra femeii vanitoase. În orice caz, fu deosebit de politicoasă cu el, deși reținută. Își luă chiar un rămas-bun grăbit — din pricina băiatului, după cum adăugă ea scuzîndu-se.

Acesta protestă vehement spunîndu-i că nu e obosit și că ar fi bucuros să vegheze toată noaptea. Dar mama îi și întinsese baronului mîna, pe care acesta o sărută, plin de respect.

Noaptea, Edgar nu dormi bine. În el, fericirea se împletea cu o desperare copilărească. Doar se întîmplase ceva nou în viața lui! Pentru întîia dată pătrunsese în lumea celor mari. Într-un fel de vis confuz, uită că e copil și se crezu deodată mare. Crescut în singurătate și adesea bolnăvicios, avusese puțini prieteni pînă atunci. Pentru toată nevoia lui de tandrețe nu-i rămăseseră decît părinții, care nu se sinchiseau prea mult de el, și servitorii. Și e greșit să măsori puterea unei iubiri numai după ceea ce o provoacă, iar nu după încordarea ce o prevede, după acel gol întunecat al dezamăgirii și al singurătății care premerge oricărui mare eveniment sentimental. Un simțămînt prea apăsător, neîncercat, înăbușit, se arunca acum cu brațele deschise către primul om ce părea că-l merită. Edgar sta culcat în întuneric, plin de fericire și zăpăcit, îi venea să rîdă și era nevoit să plîngă. Căci îl iubea pe omul acesta cum nu iubise pe nici un prieten, nici pe părinții lui și nici pe Dumnezeu. Toată patima crudă încă a copilăriei lui îm-

brăţişă imaginea acestui om, al cărui nume îi fusese necunoscut cu două ceasuri înainte.

Cu toate astea, era destul de deştept ca să se simtă îngrijorat de felul neaşteptat şi bizar în care se înfiripase prietenia asta. Ceea ce îl tulbura atît era sentimentul neînsemnătăţii şi al nulităţii lui : Sînt eu demn de el ? Eu, un băieţaş de doisprezece ani, care umblă la şcoală, şi care seara e trimis la culcare înaintea tuturor ? se tortura el. Ce pot însemna eu pentru dînsul, ce-i pot oferi eu ?... Tocmai neputinţa asta dureroasă de a-i arăta în vreun chip sentimentul lui, îl făcea nefericit. Altădată, cînd îndrăgea vreun coleg, primul lucru era să împartă cu el micile obiecte preţioase din pupitrul lui, mărcile, pietricelele, avuţia copilăroasă a copilăriei, dar toate astea care pînă atunci avuseseră în ochii lui un mare preţ şi un farmec rar, i se păreau dintr-o dată devalorizate, nişte fleacuri de dispreţuit. Putea el oferi asemenea lucruri noului său prieten, pe care nu îndrăznea măcar să-l tutuiască şi el ? Unde să găsească vreo cale, vreo posibilitate de a-şi manifesta sentimentele ? Tot mai mult resimţea chinul de a fi mic, nedezvoltat, necopt, un copil de doisprezece ani, şi niciodată nu-şi blestemase cu atîta foc copilăria, nicicînd nu-şi dorise mai fierbinte să se trezească schimbat, aşa cum se visa : mare şi puternic, bărbat în toată firea, un om matur, ca şi ceilalţi.

Cu gîndurile lui neliniştite, se împletiră repede întîile visuri colorate ale acelei noi lumi bărbăteşti. În sfîrşit, Edgar adormi cu un zîmbet pe buze ; şi totuşi, gîndul la întîlnirea de a doua zi îi tulbura somnul. Se trezi speriat încă de la ora şapte, cu frica de a fi în întîrziere. Se îmbrăcă în grabă, dădu buzna să spună „bună dimineaţa“ mamei — care rămase mirată, căci de obicei nu-l scula din pat decît cu greu — şi se repezi jos, înainte ca ea să-i poată pune vreo întrebare. Pînă pe la ora nouă se foi nerăbdător de colo pînă colo : uită să-şi ia micul dejun, preocupat numai de gîndul să nu-şi lase prietenul să aştepte pentru plimbarea convenită.

La nouă şi jumătate sosi, în sfîrşit, baronul, agale şi nepăsător. Bineînţeles, uitase de mult că dăduse o întîl-

nire ; acum însă, cînd puștiul se repezi lacom spre el, zîmbi văzînd atîta pasiune și se arătă gata să-și țină făgăduiala. Pe băiat — care radia de bucurie — îl luă chiar de braț și hoinări cu el încoace și încolo, refuză însă blînd dar hotărît să înceapă de îndată plimbarea. Părea că așteaptă ceva, cel puțin așa arăta privirea lui care umbla nervos de la o ușă la alta. Deodată tresări. Intrase mama lui Edgar și, răspunzînd la salut, se îndrepta prietenoasă către ei. Surîse aprobator cînd auzi de plimbarea proiectată, pe care Edgar i-o tăinuise ca pe ceva prețios, și cedă ușor la invitația baronului de a-i întovărăși.

Edgar se posomorî îndată și își mușcă buzele. Ce păcat că a trecut pe aici tocmai acum ! Plimbarea ar fi trebuit să-i aparțină numai lui. Faptul că i-l prezentase mamei pe prietenul său nu fusese decît o amabilitate din partea lui. Ceea ce nu însemna însă că acceptă să-l împartă cu cineva. Un fel de gelozie se și iscă în el cînd observă gentileța baronului față de mamă.

Apoi se plimbară tustrei, și sentimentul primejdios al subitei sale importanțe crescu și mai tare, datorită interesului surprinzător pe care i-l arătau cei doi. Edgar fu aproape singurul subiect de conversație ; mama vorbea cu o grijă cam ipocrită despre paloarea și nervozitatea lui, pe cînd baronul nega acestea zîmbind și aducea laude caracterului drăguț al „prietenului“ său, cum îl numea el. A fost ceasul cel mai frumos al lui Edgar. Avea drepturi care niciodată, în toată copilăria sa, nu-i fuseseră acordate. Putea să se amestece în vorba celor mari fără să i se impună tăcere și chiar să-și exprime tot felul de dorințe îndrăznețe, care pînă atunci ar fi fost primite prost. Nu era deci de mirare că, din ce în ce mai încrezut, simțea cum îi crește și înflorește impresia de a fi și el mare. Copilăria o și azvîrlise cît colo, ca pe o haină acum prea strîmtă.

La dejun, baronul, urmînd invitația mamei lui Edgar — din ce în ce mai prietenoasă — se așeză la masa ei. Dintr-un „vizavi“ se făcuse un „alături“, din simple cunoștințe, ajunseseră prieteni. Terțetul era în plină desfășurare și cele trei glasuri — al femeii, al bărbatului și al copilului — răsunau armonios împreună.

Asaltul

Acum, vînătorului nerăbdător i se părea că a venit vremea să încolțească vînatul. Atmosfera familială și corul pe trei voci îi displăceau. E foarte drăguț să flecărești în trei, dar, în definitiv, nu flecăreala era scopul lui. El știa că în societate jocul mascat al dorinței dintre bărbat și femeie întîrzie totdeauna eroticul, stinge focul cuvintelor și ardoarea asaltului. Conversația nu trebuie s-o facă pe femeie să uite adevăratele lui planuri, pe care el și le închipuia fără să se îndoiască o clipă — cunoscute de dînsa.

Erau multe probabilități ca strădaniile lui pe lîngă această femeie să nu fie zadarnice. Femeia ajunsese la anii aceia decisivi, cînd o soție care nu și-a iubit niciodată cu adevărat soțul începe să se căiască de a-i fi rămas credincioasă. Lumina unei frumuseți în declin îi mai îngăduia o ultimă și grabnică alegere între maternitate și feminitate. Viața, căreia femeia pare să-i fi răspuns de mult, devine în clipa aceea încă o dată o întrebare ; pentru ultima oară, acul magnetic al voinței vibrează între speranța unei trăiri erotice și resemnarea definitivă. E clipa cînd o femeie are de făcut alegerea primejdioasă între a-și trăi propria-i soartă sau pe aceea a copiilor săi ; între a fi femeie sau mamă. Baronului, clarvăzător în lucrurile acestea, i se părea că observă în ea acea periculoasă oscilare... În convorbire, uita mereu să pomenească de soțul ei, și de fapt despre copil știa foarte puțin. O umbră de plictiseală, mascată în melancolie, îi apăsa ochii migdalați și întunecați nesigur doar de senzualitate. Baronul se hotărî să procedeze repede, dar în același timp să evite orice aparentă grabă. Dimpotrivă, asemeni pescarului care ademenește trăgînd înapoi undița, voia să opună acestei noi prietenii o prefăcută indiferență și să se lase solicitat, pe cînd în realitate solicitantul era el. Își puse în gînd să-și exagereze trufia, să sublinieze apăsat deosebirea dintre situațiile lor sociale și îl încînta ideea că ar putea, numai afișîndu-și aroganța, numai prin înfățișarea lui, printr-un nume aristocratic răsunător și prin maniere distante, să cucerească acel trup frumos, plin și voluptos.

Jocul acesta arzător începuse să-l stimuleze și de aceea își impuse prudență. După-amiaza o petrecu în odaia lui, cu sentimentul plăcut că i se simte lipsa și că e căutat. Dar absența lui fu observată nu atît de dînsa, împotriva căreia era îndreptată, cît de bietul copil, pentru care fu un adevărat chin. Edgar se simți întreaga după-amiază cu totul părăsit și pierdut; cu fidelitatea încăpățînată, proprie băieților, își aștepta neîntrerupt prietenul ceasuri în șir. I s-ar fi părut o adevărată crimă să plece ori să se ocupe de altceva. Hoinări fără rost pe coridoare — și pe măsură ce se făcea tot mai tîrziu, inima i se umplea de deznădejde. În fantezia lui agitată, îi și năluci vreun accident sau vreo jignire inconștientă și era gata să plîngă de nerăbdare și de teamă.

Apoi, cînd baronul sosi seara la masă, fu admirabil primit. Fără să ia seama la strigătul de dezaprobare al mamei și la mirarea celor din jur, Edgar îi sări înainte și îi cuprinse pătimaș pieptul cu brațele lui slabe.

— Unde-ai fost ? Pe unde ai umblat ? strigă el repede. Noi te-am căutat peste tot.

Mama roși văzîndu-se și ea amestecată fără voie și zise destul de aspru :

— *Sois sage, Edgar ! Assieds-toi !* [1]

I se adresa întotdeauna în franțuzește, deși nu-i venea ușor să vorbească în această limbă și, la fraze mai complicate, rămînea adesea în pană. Edgar se supuse, nu înceta însă a-i pune întrebări baronului.

— Nu uita că domnul baron face ce vrea. Societatea noastră îl plictisește, poate.

De data asta se pusese chiar pe sine în discuție, și baronul simți cu o plăcere rapidă că reproșul solicita un compliment.

Vînătorul din el se trezi. Era îmbătat, emoționat de a fi nimerit atît de repede pe urmele vînatului și de a-l simți în bătaia puștii. Ochii îi străluceau, sîngele îi alerga ușor prin vine, vorbele îi țîșneau din gură, nici el nu știa cum. Ca orice om cu o puternică înclinare erotică, era de două ori mai bun, de două ori el însuși, în clipele cînd știa

[1] Fii cuminte, Edgar ! Așază-te ! (L. fr.)

că place femeilor, așa cum mulți actori se aprind abia cînd simt că i-au vrăjit pe spectatori, mulțimea vie din fața lor. În ochii prietenilor lui, baronul trecea totdeauna drept un bun povestitor, avînd la îndemînă imagini plastice, dar acum — după ce băuse și cîteva pahare de șampanie, pe care o comandase în cinstea noii prietenii — se întrecea pe sine. Istorisi despre niște vînători în India, la care luase parte ca oaspete al unui prieten, un aristocrat englez. Alesese dibaci această temă pentru că era indiferentă, și pentru că, pe de altă parte, simțea cum tot ce era exotic și inaccesibil acestei femei o emoționa. Dar mai mult îl încîntă pe Edgar, ai cărui ochi scăpărau de entuziasm. Uită să mănînce, să bea, sorbea cuvintele de pe buzele povestitorului. Niciodată nu nădăjduise să vadă în realitate un om care trăise toate aceste întîmplări colosale, despre care citise în cărți : vînătorile de tigri, oamenii de culoare, hindușii, Juggernaut[1], îngrozitoarea roată care strivea mii de oameni. Pînă acum nu se gîndise că există cu adevărat astfel de oameni. după cum nu credea că țările din basme există cu adevărat. Clipele acestea făcură să înmugurească în el pentru prima dată viziunea unei bucăți uriașe de lume. Nu-și putea lua ochii de la prietenul lui, privea cu răsuflarea tăiată la mîinile, atît de apropiate de el, care omorîseră un tigru. De-abia îndrăznea să întrebe cîte ceva, și atunci glasul îi suna febril și emoționat. Fantezia lui vie își plăsmuia de fiecare dată imaginea potrivită povestirii. Își vedea prietenul călare pe un elefant, pe un cioltar de purpură, avînd la dreapta și la stînga oameni oacheși, cu turbane prețioase cînd, deodată, tigrul se repezea rînjind din junglă și-și înfigea ghearele în trompa elefantului. Acum baronul povestea ceva și mai interesant : cu ce șiretlicuri se capturau elefanții ; cum animalele tinere, sălbatice și zburdalnice, erau atrase în locuri îngrădite, de alte animale, îmblînzite și bătrîne. Ochii copilului aruncau scîntei. Deodată — pentru băiat a fost ca lucirea unui cuțit ce ar cădea în fața lui — mama zise, uitîndu-se la ceas :

[1] Zeitate indiană ; la procesiunile închinate ei, care au loc în fiecare an, credincioșii fanatici se aruncă sub roțile carului care-i poartă statuia, spre a muri striviți.

— *Neuf heures ! Au lit !* [1]

Edgar păli de spaimă. Pentru toţi copiii, să fii trimis la culcare e un lucru îngrozitor, fiindcă este o umilire publică faţă de cei mari, o dovadă că eşti copil, stigmatul copilăriei ; înseamnă că eşti mic, că ai nevoie de somn. Dar, cît de îngrozitor era oprobriul acesta în cea mai interesantă clipă, cînd i se răpeau lucruri atît de nemaipomenite !

— Numai un pic, mamă, numai istoria asta cu elefanţii lasă-mă s-o aud !

Era gata să se milogească, dar îşi aminti repede de noua sa demnitate de om mare. Făcu o singură încercare. Dar mama era deosebit de severă.

— Nu, e tîrziu. Du-te sus ! *Sois sage, Edgar !* Am să-ţi istorisesc întocmai, toate poveştile domnului baron.

Edgar ezită. Totdeauna mama îl însoţea cînd se ducea la culcare. Dar nu voia să se roage în faţa prietenului. Mîndria lui copilărească încerca să arate că voia şi el să plece.

— Dar adevărat, mamă, îmi povesteşti toate, toate ? Despre elefanţi şi celelalte ?

— Da, dragă.

— Dar îndată ! Chiar azi !

— Da, da, dar acum du-te la culcare. Du-te !

Edgar se admiră că reuşise să dea mîna cu baronul şi cu mama fără să roşească, deşi îi venea să plîngă. Baronul îl zgîlţîi prietenește de ciuf, ceea ce smulse copilului încă un surîs pe obrazul lui încruntat. Apoi însă trebui să se îndrepte în grabă spre ieşire, altfel s-ar fi văzut lacrimi mari şiroindu-i pe obraji.

Elefanţii

Mama mai rămase încă un timp cu baronul la masă dar nu mai vorbiră de elefanţi şi de vînători. Se lăsase o uşoară zăpuşeală ; un fel de jenă plutea peste convorbirea lor, de

[1] E ora nouă ! La culcare ! (L. fr.)

cînd plecase băiatul. În cele din urmă, trecură alături în hol și se așezară într-un colț. Baronul era mai strălucitor decît oricînd, iar dînsa învăpăiată de cele cîteva pahare de șampanie, încît conversația luă repede un caracter primejdios. Nu se putea spune că baronul era frumos, era însă tînăr, avea ceva foarte viril în obrazul de băiat oacheș, cu părul tuns scurt, și încînta prin mișcările lui vioaie, aproape îndrăznețe. Acum femeia se uita cu plăcere la el și nu se mai temea de privirea lui. Dar, treptat, în vorbele baronului se strecură o îndrăzneală care o zăpăcea puțin. Ceva parcă îi atingea trupul, i-l pipăia și iar se retrăgea, ceva ca o lăcomie nedeslușită, gonindu-i sîngele în obraji. Apoi însă rîdea iar ușuratic, nesilit, ca un băiețandru, ceea ce dădea ușoarelor lui dorințe un ton detașat, ca de glume copilărești. Cîteodată i se părea că ar trebui să respingă cu asprime vreun cuvînt, dar, cochetă din natură, aceste voluptăți mărunte o ațîțau, făcînd-o să se aștepte la mai mult. Ba, prinsă de jocul ăsta îndrăzneț, pînă la urmă încercă și ea să-l imite. Arunca mici promisiuni fluturatice ca răspuns privirilor lui, se și dăruia în cuvinte și în mișcări, îi tolera chiar apropierea glasului, a cărui răsuflare o simțea din cînd în cînd pe umeri, caldă și vibrîndă. Ca toți jucătorii, uitară de timp și se pierdură într-atît în convorbirea lor captivantă, încît abia la miezul nopții observară cu mirare că luminile încep să se stingă în hol.

Ea sări numaidecît, și simți deodată cît de departe și cît de temerar se aventurase. De altfel, era obișnuită să se joace cu focul, dar instinctul ei întărîtat îi spunea ce aproape de primejdie ajunsese jocul. Descoperi înfiorîndu-se că nu mai era cu totul sigură de sine, că ceva în ea începea să alunece și că vedea toate cu surescitarea febrei. Prin cap îi gonea un vîrtej de alcool, de cuvinte fierbinți și de teamă, acea teamă prostească și absurdă, pe care o mai cunoscuse din cînd în cînd în viață, în astfel de clipe primejdioase, dar niciodată atît de amețitoare și de violentă.

— Noapte bună, noapte bună, pe mîine ! zise ea zorită, dînd să scape.

Să scape, nu atît de el, cît de primejdia acelui minut și de acea nesiguranță nouă, străinie, din ea însăși. Dar baronul reținu cu o forță blîndă mîna întinsă pentru rămas bun, pe care o sărută, și nu așa cum se cuvine, o singură

dată, ci din vîrfurile subțiri ale degetelor pînă sus, la încheietura mîinii, o sărută de patru-cinci ori, tremurînd, pe cînd ea simțea înfiorată cum mustața lui aspră îi gîdila dosul mîinii. O senzație caldă și apăsătoare îi trecea de-acolo, o dată cu sîngele, prin tot trupul. Teama se urca dulce, bătîndu-i amenințător în tîmple, capul îi ardea, teama, teama absurdă îi zvîcnea acum în tot trupul și își trase repede mîna.

— Mai stai puțin ! șopti baronul.

Dar ea se și îndepărtase cu stîngăcia grabei, care îi vădea teama și tulburarea. Simțea acum surescitarea pe care celălalt o dorise ; își dădea seama cum sentimentele ei deveneau din ce în ce mai nedeslușite. O gonea teama cruntă, arzătoare, ca nu cumva bărbatul din spatele ei s-o urmărească și s-o îmbrățișeze, dar fugind îi părea rău că el nu o făcea. În acel ceas s-ar fi putut întîmpla ceea ce, fără să știe, dorea de ani de zile : aventura, a cărei adiere apropiată o gusta cu voluptate pentru că pînă acum izbutise să-i scape în ultima clipă, aventura cea mare și primejdioasă, nu numai flirtul fugitiv și ațîțător. Baronul însă era prea mîndru ca să alerge după clipa prielnică. Era prea sigur de victoria lui pentru a cuceri hoțește această femeie, într-o clipă de slăbiciune și de beție. Dimpotrivă, pe jucătorul *fair* [1] îl atrăgea numai lupta și capitularea în deplină conștiință. Prada nu-i mai putea scăpa, văzuse că otrava fierbinte îi și zvîcnea în vine. Sus, pe scară, ea se opri ; își apăsă mîna pe inima palpitîndă. Trebuia să se odihnească o secundă. Nervii îi cedau. Un suspin îi ieși de pe buze, parte pentru că scăpase de primejdie, parte din regret. Dar toate erau confuze și i se strecurau în sînge ca o ușoară amețeală. Cu ochii pe jumătate închiși, ca amețită, orbecăi spre ușă și, apăsînd clanța rece, respiră ușurată. Abia acum se simțea în siguranță.

Împinse încet ușa. Dar îndată se trase speriată înapoi. Ceva se mișcase pe întuneric, tocmai în fundul odăii. Nervii surescitați tresăriră violent, dădu să strige după ajutor, cînd îi ajunse la urechi un glas buimăcit de somn.

— Tu ești, mamă ?

[1] Corect, loial (l. engl.).

— Pentru Dumnezeu, ce faci aici ?

Se repezi la divan, unde Edgar stătea ghemuit și încerca să se ridice. Primul ei gînd fu că băiatul e bolnav sau că are nevoie de ajutor. Dar Edgar zise, foarte adormit și cu un ușor reproș :

— Te-am așteptat mult și pe urmă am adormit.

— De ce m-ai așteptat ?

— Pentru elefanți.

— Care elefanți ?

Abia acum pricepu. Doar îi promisese copilului să-i istorisească toate, chiar în ziua aceea, despre vînători și aventuri. Așa că băiatul se strecurase în odaia ei — băiatul acesta naiv, copilăros — și o așteptase plin de încredere, iar între timp ațipise. Extravaganța aceasta o înfurie. Mai bine zis, se simțea mînioasă pe sine, parcă auzea în ea ca un murmur de remușcare și de rușine, pe care voia să-l înăbușe prin țipete.

— Du-te imediat la culcare, obraznicule ! țipă ea.

Edgar o privi mirat. De ce era atît de înfuriată împotriva lui ? Doar nu făcuse nimic. Dar mirarea aceasta o irită și mai tare pe femeia întărîtată :

— Du-te imediat în odaia ta, țipă ea dezlănțuită, pentru că își dădea seama cît e de nedreaptă cu el.

Edgar plecă fără o vorbă. De fapt, era groaznic de obosit și simțea tulbure, prin ceața apăsătoare a somnului, că mama lui nu se ținuse de cuvînt și că, nu știe cum, i se făcea o nedreptate. Dar nu se răzvrăti. În el, totul era greu ca plumbul, confuz din pricina oboselii ; și apoi îi era necaz că ațipise acolo, sus, în loc să aștepte treaz. Ca un copil ! își spuse mînios, înainte de a se cufunda iar în somn.

Căci din ziua precedentă își ura copilăria.

Hărțuieli

Baronul dormise prost. E totdeauna periculos să te duci la culcare după o aventură întreruptă. Curînd, în noaptea agitată, încărcată de vise apăsătoare, se căi de a nu fi

apucat cu mînă tare momentul prielnic. Dimineața, cînd coborî, înnegurat încă de somn și de ciudă, îi sări înainte dintr-un ascunziș băiatul, îl cuprinse în brațe plin de entuziasm și începu să-l hărțuiască punîndu-i mii de întrebări. Era fericit să-l aibă un minut singur pe prietenul cel mare, să nu fie silit să-l împartă cu mamă-sa. Doar lui trebuia să-i povestească, nu și mamei, îl asalta copilul, căci în ciuda promisiunii, nu-i repetase toate lucrurile minunate pe care le auzise. Îl copleși cu tot soiul de copilării pe baronul care, încoltit, abia își ascundea reaua dispoziție. Pe deasupra, mai amesteca în aceste întrebări dovezi vijelioase de iubire, fericit că e singur cu prietenul multcăutat, pe care îl aștepta încă de dimineață.

Baronul răspundea morocănos. Această veșnică pîndă a copilului, întrebările anoste și mai ales pasiunea lui nesăbuită începeau să-l plictisească. Era sătul să tot umble zi de zi cu un băiat de doisprezece ani și să pălăvrăgească verzi și uscate. Acum nu-l mai interesa decît să bată fierul cît era cald și s-o surprindă singură pe mamă, lucru care devenise dificil tocmai prin prezența nedorită a băiatului. O primă neplăcere față de dragostea stîrnită imprudent începea să-l apese, căci deocamdată nu vedea nici o posibilitate să se descotorosească de un prieten atît de fidel.

Oricum, trebuia să încerce. Pînă la zece, ora convenită cu mama pentru plimbare, se lăsă neglijent copleșit de vorbăria plină de ardoare a băiatului, îi aruncă din cînd în cînd cîte o fărîmă de conversație, ca să nu-l ofenseze, răsfoind însă în același timp ziarul. În sfîrșit, cînd arătătorul fu aproape vertical, îl rugă pe Edgar, ca și cum și-ar fi amintit atunci, să treacă doar o secundă pe la celălalt hotel și să întrebe dacă sosise contele Grundheim, vărul său.

Copilul — nebănuitor, fericit să-i poată face în sfîrșit un serviciu prietenului său și mîndru de noua-i demnitate de mesager — sări îndată și se repezi ca o furtună pe drum, încît oamenii se uitau mirați după dînsul. Dar băiatul ținea înainte de toate să arate că te poți bizui pe el cînd îi încredințezi o treabă. Contele, așa i se spuse acolo, nu sosise încă și pînă la ora aceea nu-și anunțase venirea. Copilul se întoarse cu pași tot atît de vijelioși, să aducă

vestea. Dar baronul nu mai era în hol. Bătu deci la ușa lui — în zadar! Neliniștit, alergă prin toate încăperile, prin salonul de muzică și prin cafenea, își căută emoționat mama, ca să afle vești; dar și ea dispăruse. Portarul, căruia i se adresă în cele din urmă cu desperare, îi spuse, spre uimirea lui, că amîndoi plecaseră împreună, cu cîteva minute mai înainte!

Edgar așteptă cu răbdare. În naivitatea lui, nu bănuia nimic rău. Nu puteau să întîrzie mult, de asta era sigur, baronul doar îi aștepta răspunsul. Dar timpul își întindea larg ceasurile, neliniștea se furișa în el. De altminteri, de cînd omul acesta străin, seducător, se amestecase în viața lui măruntă și naivă, era toată ziua încordat, ațîțat, buimăcit. Într-un organism atît de delicat cum e al copiilor, orice pasiune își întipărește urmele ca într-o ceară. Tremurul nervos al pleoapelor reîncepu și fața era din nou mai palidă. Edgar aștepta și tot aștepta, la început cu răbdare, apoi foarte surescitat și la urmă gata să plîngă. Dar încă nu bănuia nimic. Încrederea lui oarbă în acest prieten minunat îl făcea să creadă într-o neînțelegere; o teamă ascunsă îl chinuia că poate pricepuse greșit însărcinarea care i se dăduse.

Dar și mai ciudat era că acum, cînd baronul și mama se întorseseră în sfîrșit, continuau să flecărească veseli, fără să arate nici o mirare. Păreau că nu-i simțiseră de loc lipsa.

— Edi, am plecat sperînd să te întîlnesc pe drum, zise baronul fără să se intereseze de misiunea pe care i-o dăduse.

Copilul, speriat că s-ar putea să-l fi căutat în zadar, începu să-i asigure cu tărie că alergase drept pe șoseaua principală cu gîndul de a afla încotro o luaseră.

Dar mama îi tăie vorba:

— Bine, bine, gata! Copiii nu trebuie să vorbească prea mult!

Edgar roși de ciudă. Era a doua tentativă josnică de a-l deprecia în ochii prietenului său. De ce făcea asta, de ce încerca mereu să-l prezinte ca pe un copil, cînd totuși — era convins de asta — nu mai era copil. Sigur că îl pizmuia pentru prietenul lui și plănuia să i-l șterpelească. Da, și sigur că intenționat îl dusese pe baron pe alt drum. Dar

n-are să se lase dus de nas, are să vadă mama ! Are să-i arate el ! Și Edgar hotărî ca în ziua aceea, la dejun, să nu vorbească de loc cu ea, ci numai cu prietenul lui.

Dar planul îi ieși rău : se întîmplă lucrul la care se așteptase cel mai puțin : atitudinea lui de bravadă rămase neluată în seamă. Ba părea că nici nu-l văd, pe el, care pînă în acea zi fusese în centrul atenției lor. Vorbeau amîndoi peste capul lui, glumeau și rîdeau, ca și cînd el nici n-ar fi existat. Sîngele i se urcă în obraji, în piept simțea un nod care-i tăia răsuflarea. Cu amărăciune crescîndă, își dădea seama de groaznica lui neputință. Trebuia așadar să stea cuminte, să vadă cum mama îi răpea prietenul, singurul om pe care-l iubea, și să nu se poată apăra decît prin tăcere ? Îi venea să sară în sus și să bată în masă cu amîndoi pumnii. Numai ca să fie luat în seamă. Dar se stăpîni, lăsă jos furculița și cuțitul și nu mai luă nici o îmbucătură. Multă vreme însă nu se observă nici această grevă a foamei ; abia la ultimul fel, atenția mamei se trezi și îl întrebă dacă nu se simte bine. Ce dezgustător ! gîndi el, niciodată nu o interesează altceva decît dacă sînt bolnav, restul îi e indiferent. Răspunse scurt că n-avea poftă de mîncare și mama se mulțumi cu răspunsul. Nimic, nimic nu izbutea să le atragă atenția. Baronul părea să-l fi uitat ; în orice caz, nu-i adresă cuvîntul nici măcar o dată. Ochii i se umpleau de ceva cald, tot mai cald, și trebui să recurgă la un șiretlic copilăresc : să ridice repede șervetul, înainte de a-l vedea cineva, pentru ca acele blestemate lacrimi de copil să nu i se prelingă pe obraji și să nu-i ude buzele cu gustul lor sărat. Răsuflă cu ușurare cînd se sfîrși masa.

În timpul dejunului, mama propusese o plimbare cu trăsura la Maria-Schutz. Edgar ascultase mușcîndu-și buzele. Va să zică nu mai voia să-l lase nici un minut singur cu prietenul lui ! Dar ura îi crescu sălbatică abia cînd mama, sculîndu-se de la masă, zise :

— Edgar, ai să uiți tot ce-ai învățat la școală. Ar trebui să rămîi acasă și să-ți mai repeți lecțiile.

Edgar își strînse iar micul pumn de copil. Totdeauna, mama dorea să-l umilească în fața prietenului său, totdeauna să-i amintească în fața lui că nu era decît un copil, că trebuia să umble la școală și că era abia tolerat printre

cei mari. De data asta însă, intenția era prea străvezie. Nu răspunse nimic și se întoarse scurt.

— Aha, iar face pe ofensatul, spuse mama zîmbind către baron. Dar ce, ar fi chiar atît de rău, dacă ar mai învăța un ceas ?

Atunci inima copilului îngheță și încremeni : baronul care pretindea că-i este prieten, și care îl numise în rîs „tocilar", zise :

— Ei, un ceas, două, fără îndoială, n-ar avea de ce să-i strice.

Să se fi înțeles între ei ? Cei doi se aliaseră cu adevărat împotriva lui ? În ochii copilului pîlpîi mînie.

— Tata mi-a interzis să învăț aici, tata vrea să mă întremez, izbucni el, mîndru de boala lui și agățîndu-se cu desperare de vorbele și de autoritatea tatălui.

Azvîrlise cuvintele ca o amenințare. Și, lucru foarte curios : vorbele păreau că stîrnesc cu adevărat în cei doi un sentiment neplăcut. Mama privi în altă parte și pianotă nervos cu degetele pe masă fără să răspundă. O tăcere penibilă se lăsase între ei.

— Cum crezi, Edi, spuse în sfîrșit baronul, cu un zîmbet silit, eu nu mai trebuie să dau examene, am căzut de mult la toate.

Edgar însă nu surise de această glumă, se uită doar la el, cu o privire cercetătoare, nostalgică, intensă, ca și cum ar fi vrut să-i pătrundă în suflet. Ce se petrecea aici ? Ceva se schimbase între ei, și copilul nu știa de ce. Ochii îi rătăceau neliniștit. În inimă ceva îi ciocănea grăbit, ca un mic ciocan : prima bănuială !

Secret arzător

De ce s-or fi schimbat așa, cugeta copilul, care ședea în fața lor în trăsură, de ce nu se mai poartă cu mine ca înainte ? De ce mama îmi ocolește privirea de cîte ori mă uit la ea ? De ce baronul vrea mereu să glumească și să facă pe caraghiosul cu mine ? Nici unul, nici celălalt nu

mai vorbeşte cu mine ca ieri şi ca alaltăieri, şi mi se pare aproape că au alte chipuri. Buzele mamei sînt atît de roşii azi, trebuie să şi le fi vopsit. Asta n-am văzut niciodată la dînsa. Şi el îşi încreţeşte tot timpul fruntea, parcă ar fi ofensat... Doar nu le-am făcut nimic, nu i-am supărat nici cu o vorbă. Nu, nu pot fi eu cauza, căci şi între ei se poartă altfel decît înainte. Se poartă de parcă ar fi făcut o poznă despre care nu îndrăznesc să vorbească. Nu mai flecăresc ca ieri, nici nu mai rîd, par intimidaţi, ascund ceva. Au un secret al lor, pe care nu vor să mi-l dezvăluie. Un secret pe care trebuie să-l aflu cu orice preţ. Ştiu eu ceva despre asta, trebuie să fie secretul acela în faţa căruia îmi închide totdeauna uşa în nas, secretul acela de care e vorba în cărţi şi la Operă cînd bărbaţii şi femeile merg cîntînd cu braţele întinse, se îmbrăţişează şi se resping. Trebuie să fie oarecum ce a fost cu profesoara mea de franceză, care nu se înţelegea de loc cu tata şi apoi a fost concediată. Toate lucrurile astea se leagă între ele, simt asta, dar nu văd cum. Ah ! Să cunosc, să cunosc în sfîrşit secretul, să pun mîna pe cheia care deschide toate uşile, să nu mai fiu un copil căruia i se ascund şi se tăinuiesc toate, să nu mă mai las dus de nas şi înşelat. Acum ori niciodată, am să le smulg secretul ăsta grozav.

O brazdă se adînci pe fruntea lui ; aproape părea bătrîn. băiatul cel slăbuţ, de doisprezece ani, aşa cum stătea, îngîndurat, fără să arunce măcar o privire peisajului care se desfăşura împrejur în culori nuanţate : munţii, în verdele curat al pădurilor de brazi ; văile, în verdele fraged al primăverii întîrziate. De pe scăunelul trăsurii, se uita tot timpul numai la cei doi din faţă, ca şi cînd, prin această privire aprinsă le-ar fi putut pescui secretul din adîncimile sclipitoare ale ochilor. Nimic nu ascute inteligenţa ca o bănuială pasionată, nimic nu dezvoltă mai mult toate posibilităţile unui intelect necopt, ca o dîră ce se pierde în întuneric. Cîteodată, o singură uşă subţire desparte copiii de lumea pe care noi o numim cea adevărată — şi o adiere întîmplătoare de vînt le-o deschide.

Brusc, Edgar se simţi mai aproape ca oricînd de necunoscut, de marele secret. Îl simţea în imediata lui apropiere ; ce-i drept, încă pecetluit, nedescifrat, dar aproape, aproape de tot. Lucrul acesta îl emoţiona şi-i dădea o se-

riozitate neașteptată și solemnă. Căci inconștient încerca sentimentul de a fi ajuns la limita copilăriei.

Cei doi percepeau o rezistență nedeslușită, fără să-și dea seama că vine de la băiat. Se simțeau prost și strîmtorați că sînt trei în trăsură. Cei doi ochi din față, cu văpaia lor pîlpîitoare și sumbră, îi stinghereau. Abia îndrăzneau să scoată o vorbă, să arunce o privire. La conversația lor ușoară, de salon, nu se mai puteau întoarce, fiind prea prinși în mrejele tonului de intimitate caldă, de cuvintele primejdioase în care lascivitatea dezmierdătoare tremură de dorința atingerii tainice. Convorbirea lor se împiedica într-una de goluri și de ezitări. Se oprea, voia să continuie și se poticnea mereu de tăcerea încăpățînată a băiatului.

Mai ales pe mamă o apăsa mutenia asta îndîrjită. Îl privi prudent dintr-o parte și se înspăimîntă cînd, în felul de a-și strînge buzele, recunoscu brusc o asemănare cu bărbatul ei, în momentele de iritare și de ciudă. Îi era neplăcut să-și amintească de bărbat, tocmai acum cînd se juca de-a aventura. Un arhanghel, un paznic al conștiinței, de două ori mai greu de îndurat aici, în îngustimea trăsurii, la un pas de ea — așa îi apărea copilul cu ochii lui întunecați, munciți de pînda din dosul frunții palide. Deodată, Edgar ridică privirea timp de o clipă. Amîndoi lăsară ochii în jos : pentru întîia dată în viață aveau simțămîntul că se spionează reciproc. Pînă atunci avuseseră o încredere oarbă unul într-altul, dar acum se ivise ceva între mamă și copil, ceva se schimbase între ei. Pentru întîia oară în viață începuseră să se observe, să-și despartă destinele ; amîndoi cu o ură ascunsă, prea nouă însă pentru ca vreunul să fi îndrăznit a o recunoaște.

Tustrei răsuflară ușurați cînd caii se opriră în fața hotelului. Fusese o plimbare nereușită, toți își dădeau seama, dar nimeni nu cuteza s-o spună. Edgar sări cel dintîi jos. Mama pretextă o durere de cap și se urcă repede sus. Era obosită, voia să fie singură. Edgar și baronul rămaseră în urmă. Baronul plăti birjarului, se uită la ceas și porni spre hol, fără să dea vreo atenție băiatului. Trecu înainte, cu silueta lui subțire și zveltă, cu umbletul ritmic și ușor legănat ce îl fermeca atît de tare pe copil, care cu o zi înainte încercase să-l imite pe ascuns în fața oglinzii.

Pășea înainte, pășea fără nici o ezitare. Nici vorbă că uitase de băiat, pe care îl lăsase lîngă birjar, lîngă cai, ca și cînd nu l-ar fi cunoscut.

În Edgar se sfîșie ceva cînd îl văzu trecînd astfel pe dînsul, omul pe care, în ciuda celor întîmplate, îl iubea cu idolatrie. Inima lui cunoscu desperarea, în clipa cînd baronul trecu fără să-l atingă măcar cu pardesiul, fără să-i spună un cuvînt, lui, care nu se simțea vinovat cu nimic. Stăpînirea de sine, păstrată atît de anevoie, se rupse, povara demnității artificial umflate îi alunecă de pe umerii prea înguști ; deveni iar un copil, mic și supus ca pînă mai deunăzi, ca pînă atunci. Împotriva voinței lui, fu împins înainte. Cu pași iuți și tremurători merse după baron, care tocmai suia scara, îi ieși înainte și-i spuse sugrumat, cu lacrimi greu reținute :

— Ce v-am făcut de nu vă mai uitați la mine ? De ce sînteți acum atît de străin față de mine ? Și mama la fel ? De ce mereu vreți să vă descotorosiți de mine ? Vă sînt de prisos sau v-am făcut vreun rău ?

Baronul se sperie. În glas era ceva care îl tulbura și îl înduioșa. Îl cuprinse mila față de băiatul cel nebănuitor.

— Edi, ești un prost ! Azi am fost în toane rele. Iar tu ești un băiat drăguț, la care țin cu adevărat.

Îl scutură zdravăn de ciuf încoace și încolo, totuși cu fața pe jumătate întoarsă, ca să nu vadă ochii de copil mari, umezi și rugători. Comedia pe care o juca începea să-i devină penibilă. Îi era rușine că se jucase atît de cutezător cu iubirea copilului ; și glasul subțire, zguduit de un plîns venit din adîncuri, îi făcea rău.

— Acum du-te sus, Edi, deseară ne vom înțelege iar bine, ai să vezi, zise el încercînd să-l împace.

— Dar n-aveți să admiteți ca mama să mă trimită îndată la culcare, nu-i așa ?

— Nu, nu Edi, n-am să admit, zîmbi baronul, dar acum du-te sus, trebuie să mă îmbrac pentru masa de seară.

Edgar plecă, fericit o clipă. Curînd însă, ciocănelul din inimă începu să se agite iar. În două zile îmbătrînise cu ani ; un oaspete străin, neîncrederea, se și cuibărise solid în pieptul lui de copil.

Aștepta. Doar era vorba de încercarea cea mare. Stăteau împreună la masă. Se făcuse ceasul nouă și mama nu-l

trimitea la culcare. Începu să fie neliniștit. De ce-l lăsa tocmai azi să stea atît de mult, ea, care de obicei era atît de strictă ? Îi trădase oare baronul dorința și convorbirea lor ? Îl cuprinse o căință arzătoare că alergase plin de încredere, din toată inima, după el. La zece, mama se ridică deodată și-și luă rămas bun de la baron. Și, curios lucru, nici el nu păru de loc mirat de această plecare înainte vreme, și nu căută s-o rețină cum făcuse totdeauna pînă atunci. Ciocănelul din pieptul copilului bătea tot mai puternic.

Acum era vorba de o încercare hotărîtoare. Se prefăcu și el că nu bănuiește nimic. O urmă pe mamă fără împotrivire pînă la ușă. Acolo însă ridică ochii brusc. Într-adevăr, în clipa aceea prinse o privire surîzătoare, peste capul lui, îndreptată către baron, o privire de înțelegere, un secret. Va să zică baronul îl trădase. Așa se explica plecarea mamei : trebuia să-l legene în iluzii, ca a doua zi să nu le mai stea în cale.

— Canalie ! mormăi el.

— Ce spui ? întrebă mama.

— Nimic, rosti printre dinți băiatul.

Avea și el acum secretul lui. Se numea ură, ură nemărginită împotriva amîndurora.

Tăcerea

Neliniștea lui Edgar trecuse. În sfîrșit, gusta un simțămînt curat, clar : ură și dușmănie fățișă. Acum, fiind sigur că le stă în cale, a rămîne împreună cu ei ajunsese pentru dînsul o voluptate crudă și complicată. Se desfăta la gîndul că prezența sa îi deranja, că îi va înfrunta cu toată puterea acumulată a dușmăniei lui. Baronul fu primul căruia îi arătă colții. Dimineața, cînd acesta coborî și în trecere îl salută cu un cordial „Servus, Edi", Edgar, fără să se ridice din fotoliu și fără să-și ridice ochii, îi răspunse mîrîind doar un tăios „bună dimineața".

— Mama a coborît ?

Edgar se uita într-o revistă :

— Nu știu.

Baronul tresări. Ce-i cășunase dintr-o dată ?

— Ai dormit prost, Edi ?

Ca totdeauna, încerca să îndrepte lucrurile cu o glumă.

Dar Edgar îi aruncă un „nu" disprețuitor și se adînci din nou în revistă.

— Ce puștan nătîng, mormăi ca pentru sine baronul, ridică din umeri și se depărtă.

Dușmănia era declarată.

Și față de mamă, Edgar deveni rece și politicos. O tentativă stîngace de a-l trimite la terenul de tenis fu respinsă cu calm. Surîsul lui din vîrful buzelor și ușor încrețit de amărăciune arăta că nu se mai lăsa înșelat.

— Mai bine merg la plimbare cu voi, mamă, zise el cu o prefăcută prietenie, privind-o în ochi.

Mama primi cu vădită neplăcere răspunsul. Ezită ; părea să caute ceva.

— Așteaptă-mă aici, hotărî ea în sfîrșit — și se duse să ia micul dejun.

Edgar așteptă. Dar atenția îi era trează. Un instinct neastîmpărat scotea la iveală din orice cuvînt al celor doi o intenție ascunsă, ostilă. Bănuiala îi dădea acum o ciudată clarviziune în hotărîri. În loc să aștepte în hol, după cum i se indicase, Edgar preferă să se posteze pe stradă, de unde putea să supravegheze nu numai ieșirea principală, ci toate ușile. Presimțea o înșelăciune. Dar n-aveau să-i mai scape. Pe stradă se lipi strîns de o stivă de lemne, după cum învățase în cărțile sale cu piei-roșii. Și rîse mulțumit cînd, după vreo jumătate de ceas, o văzu într-adevăr pe mama ieșind pe o ușă laterală, cu un buchet de trandafiri minunați în mînă, urmată de trădătorul de baron.

Amîndoi păreau foarte exuberanți. Oare răsuflau ușurați că scăpaseră de el, și rămăseseră singuri cu secretul lor ? Rîdeau vorbindu-și și se pregăteau să coboare drumul spre pădure.

Acum sosise momentul. Edgar ieși de după stiva de lemne, agale, liniștit, ca și cum numai întîmplarea l-ar fi adus pe acolo. Cu totul calm, le ieși înainte, și fără grabă, foarte mult timp, se desfătă de uimirea lor. Amîndoi rămaseră muți și schimbară o privire mirată. Prefăcîndu-se

că ar fi vorba de un lucru de la sine înțeles, copilul se apropie încet, fără să-și desprindă de ei privirea batjocoritoare.

— Ah, iată-te, Edi, te-am căutat, spuse în sfîrșit mama.

Cu cîtă obrăznicie minte, gîndi copilul. Dar buzele rămaseră încordate sever. Păstrau între dinți secretul urii.

Tustrei stăteau nehotărîți. Fiecare îl spiona pe celălalt.

— Ei, să mergem, zise cu resemnare femeia, smulgînd petalele unuia din frumoșii trandafiri.

Și din nou se ivi, în jurul nărilor, ușorul tremur care, la dînsa, trăda mînie. Edgar se opri, ca și cum asta nu l-ar fi interesat; cu ochii în vag, așteptă pînă cînd porniră și abia atunci se pregăti să-i urmeze. Baronul mai făcu o încercare:

— Astăzi e un meci de tenis, ai mai asistat vreodată?

Edgar îl privi disprețuitor. Nici nu-i mai răspunse, încreți buzele ca și cum ar fi vrut să fluiere. Acesta îi fu răspunsul. Ura își arăta colții.

Pe cei doi prezența lui nedorită îi apăsa ca un coșmar. Așa merg ocnașii în urma unui paznic, cu pumnii strînși pe ascuns. De fapt, copilul nu le făcea nimic, și totuși cu fiecare minut le devenea mai nesuferit, cu privirile lui pînditoare, umede de lacrimi reținute. Îmbufnat și mîrîind, respingea toate încercările de împăcare.

— Mergi înainte, izbucni deodată neliniștită și înfuriată mama simțindu-l cum trage tot timpul cu urechea. Nu mai zburda mereu în fața mea, mă enervează.

Edgar se supuse, dar mereu se întorcea și se oprea așteptîndu-i, cînd rămîneau în urmă. Cu privirea îi încercuia mefistofelic, asemenea cățelului negru din *Faust*, îi prindea în dogorîtoarea pînză de păianjen a urii, în care se simțeau prizonieri fără scăpare.

Tăcerea lui răutăcioasă le distrugea ca un acid buna dispoziție, privirea copilului dădea vorbelor lor un gust amar. Baronul nu mai îndrăznea să rostească nici un cuvînt curtenitor, constata cu mînie cum femeia îi scapă din mîini și cum dorința atîtată cu greu, se răcea acum de teama unui copil pisălog și nesuferit. Mereu încercau să vorbească și mereu convorbirea se poticnea. Pînă la urmă, mergeau tustrei tăcuți pe drum, nu auzeau decît șoaptele

copacilor cînd își atingeau ramurile și pașii lor triști. Copilul le omorîse conversația.

În toți trei dușmănia era acum întărîtată. Copilul înșelat vedea cu voluptate cum mînia lor dezarmată se îndrepta împotriva existenței lui disprețuite și cu o nerăbdare înrăită o aștepta să izbucnească. Clipind batjocoritor, privirea i se îndrepta din cînd în cînd spre chipul îndîrjit al baronului. Vedea cum scrîșnea între dinți vorbe de ocară și cum le înghițea ca să nu i le scuipe în față. Observa în același timp, cu o plăcere diabolică, furia crescîndă a mamei și faptul că amîndoi așteptau cu nerăbdare un pretext să se repeadă asupra lui, să-l gonească sau să-l facă inofensiv. Dar nu le oferea nici un prilej, ura lui fusese calculată ceasuri întregi și nu oferea nici un punct vulnerabil.

— Să ne întoarcem, zise deodată mama.

Simțea că nu se mai putea stăpîni. trebuia să facă ceva, barem să țipe sub această tortură.

— Păcat ! zise Edgar liniștit. E atît de frumos !

Amîndoi observară cum copilul îi lua în bătaie de joc. Însă nu îndrăzneau să-i spună nimic ; în două zile, acest mic tiran învățase minunat să se stăpînească. Nici o tresărire pe obrazul lui nu-i trăda ironia tăioasă. Fără un cuvînt, făcură cale întoarsă pe drumul lung. În ea tot mai pîlpîia surescitarea cînd ajunseră amîndoi singuri în odaie. Își aruncă înciudată umbreluța și mănușile. Edgar observă numaidecît că nervii îi erau ațîțați și cereau o descărcare, dar și el o dorea și rămase dinadins în odaie ca s-o stîrnească. Mama umbla în lung și în lat, se așeză, degetele îi băteau toba pe masă, apoi sări iar în sus :

— Ce ciufulit ești, ce murdar umbli în fața lumii ! Nu ți-e rușine, la vîrsta ta ?

Fără nici un cuvînt, fără nici o obiecție, copilul se duse și se pieptănă. Tăcerea aceasta. tăcerea încăpățînată și rece, cu tremurul de ironie pe buze, o scotea din fire. Bucuroasă l-ar fi bătut.

— Treci în odaia ta ! țipă mama.

Nu-i mai putea suporta prezența. Edgar surîse și plecă.

Cum tremurau amîndoi în fața lui, ce teamă le era baronului și ei de fiecare ceas petrecut împreună cu el, cînd privirea copilului îi pătrundea cu răceală și neîndu-

rare ! Cu cît ei se simțeau mai prost, cu atît lui îi străluceau ochii de nesațul satisfacției, cu atît mai provocatoare îi devenea bucuria. Edgar îi chinuia pe acești dezarmați cu toată cruzimea aproape animalică a copiilor. Baronul își mai putea stăpîni mînia, sperînd pînă la urmă că îi va mai juca o festă băiatului — și nu se gîndea decît la ținta lui. Dar ea, mama, își pierdea într-una stăpînirea de sine. Pentru ea era o ușurare să poată țipa la copil.

— Iar te joci cu furculița ? îl repezea în timpul mesei. Ești un derbedeu, un rău crescut, nici nu meriți să stai cu oamenii mari.

Edgar surîdea, surîdea cu capul aplecat puțin într-o parte. Știa că aceste țipete însemnau desperare, și era mîndru că cei doi se trădau. Avea o privire cu totul liniștită, ca aceea a unui medic. Altă dată ar fi fost poate rău, ar fi dorit să-i necăjească, dar ura te face să înveți multe și repede. Acum tăcea doar, tăcea, tăcea pînă cînd sub apăsarea acestei tăceri, mama începea să geamă.

Într-adevăr, nu mai putea suporta tortura. Cînd se scula de la masă și cînd Edgar, ca de la sine înțeles, voi iar să-i urmeze cuminte, femeia izbucni. Nu mai ținu seama de nimic și își vărsă tot focul. Torturată de prezența lui, care se furișa pretutindeni, se cabra ca un cal sîcîit de muște.

— Ce te ții scai de mine, ca un copil de trei ani ? Nu vreau să te văd tot timpul, copiii n-au ce căuta printre cei mari. Înțelege o dată ce-ți spun ! Vezi-ți de treabă, lasă-mă măcar o oră. Citește sau fă ce vrei. Lasă-mă în pace ! Mă enervezi tîrîndu-te tot timpul în jurul meu, veșnic dezgustător de posac.

În sfîrșit, îi smulsese mărturisirea ! Acum Edgar zîmbea, pe cînd ea și baronul se arătau stingheriți. Mama se întoarse vrînd să plece, furioasă împotriva ei însăși, că trădase față de copil cît de prost se simțea. Edgar spuse rece numai atît :

— Tata nu vrea să hoinăresc singur, tata mi-a cerut să-i făgăduiesc că am să fiu cuminte și am să stau cu tine.

Accentuă cuvîntul „tata" deoarece observase că mai înainte avusese asupra lor un efect oarecum paralizant. Așadar, și tatăl lui trebuia să fi fost încurcat, în vreun fel, în acest secret arzător. Tata trebuie să aibă asupra lor un

fel de putere misterioasă, pe care Edgar n-o cunoștea, căci numai pomenindu-i numele, cei doi păreau înfricoșați și încurcați. Nici de data asta nu răspunseră nimic. Depuseseră armele. Mama merse înainte, iar alături de ea, baronul. În urma lor venea Edgar, dar nu umil ca un servitor, ci aspru, sever, neîndurător ca un cerber. Pe nevăzute, copilul zăngănea lanțurile pe care ei le zgîlțîiau, dar nu le puteau rupe. Ura oțelise puterea lui de copil; el, neștiutorul, era mai tare decît cei doi, cărora secretul le legase mîinile.

Mincinoșii

Dar nu era timp de pierdut. Baronul mai avea doar cîteva zile, care trebuiau folosite. Înțelegeau că o împotrivire față de îndărătnicia copilului ațîțat va fi zadarnică; atunci recurseră la cel mai rușinos expedient: la fugă, spre a scăpa doar un ceas sau două de tirania lui.

— Du recomandatele astea la poștă, zise mama către Edgar.

Erau amîndoi în hol: baronul vorbea afară, cu un birjar. Edgar, bănuitor, luă cele două scrisori. Cu o clipă înainte, observase că un servitor comunicase ceva mamei. Nu cumva pregăteau împreună ceva împotriva lui?

Ezită:

— Unde mă aștepți?

— Aici.

— Sigur?

— Da.

— Dar nu cumva să pleci. Va să zică aștepți aici, în hol, pînă mă întorc?

Cu sentimentul superiorității sale, începuse să-i vorbească mamei poruncitor. În două zile, multe se schimbaseră.

Apoi se depărtă cu cele două scrisori. În prag, se izbi de baron. Îi vorbi pentru întîia oară de două zile.

— Expediez doar scrisorile astea. Mama mă așteaptă pînă mă întorc. Vă rog să nu plecați înainte.

Baronul o șterse repede.

— Da, da, te așteptăm.

Edgar se repezi ca o vijelie la poștă. Fu nevoit să aștepte. Un domn dinaintea lui avea de pus zeci de întrebări plicticoase. În sfîrșit, reuși să-și îndeplinească însărcinarea și dădu fuga înapoi cu cele două recipise. Și sosi tocmai la vreme ca să vadă cum mama și baronul se îndepărtau în birjă.

Era încremenit de furie, cît pe aci să ia o piatră de pe jos și s-o arunce după dînșii. Va să zică tot îi scăpase ră! Dar prin ce minciună ordinară, prin ce minciună ticăloasă! Cu o zi înainte, aflase că mama lui minte, dar că poate fi atît de nerușinată, încît să desconsidere o promisiune categorică, asta îi sfîșie și ultimul rest de încredere. Nu mai înțelegea nimic din toată viața, de cînd vedea că vorbele despre care crezuse că exprimă adevărul nu erau decît bășici de săpun colorate, ce se umflau și se spărgeau fără urmă. Dar ce secret îngrozitor trebuie să fie acela care-i împinge pe cei mari să-l mintă pe el, un copil, și să dea bir cu fugiții ca niște criminali? În cărțile pe care le citise, oamenii se omorau și se înșelau ca să cîștige bani, sau putere, sau regate. Dar aici despre ce putea fi vorba, ce voiau acești doi, de ce se fereau de el, de ce căutau să-l copleșească sub sute de minciuni? Își tortura creierul. Încerca simțămîntul confuz că secretul acesta era zăvorul copilăriei, că trebuia să-l cucerească, spre a deveni matur în sfîrșit, în sfîrșit bărbat. Ah, dacă ar putea să-l priceapă! Dar nu mai era în stare să gîndească limpede. Furia îi ardea și îi înnegura judecata.

Fugi afară, în pădure. Abia ajunse în întunericul ei unde nu-l vedea nimeni, și un șuvoi de lacrimi fierbinți îl năpădi.

— Mincinoși, cîini, escroci, mișei!

Trebui să strige cu glas tare vorbele astea, altfel s-ar fi înăbușit. Furia, nerăbdarea, ciuda, curiozitatea, neputința și trădarea din ultimele zile, pe care, în lupta lui copilăroasă și în iluzia de a fi om matur le stăpînise pînă acum, îi sparseră pieptul și se prefăcură în lacrimi. A fost

ultimul plîns al copilăriei sale, ultimul și cel mai năprasnic plîns. Pentru ultima oară se lăsase, ca o femeie, în voia voluptății lacrimilor. În acest ceas de furie buimacă, își smulsese din piept încrederea, dragostea, credința, respectul — întreaga lui copilărie.

Băiatul care se întoarse apoi la hotel, era un altul. Era rece și stăpînit. Întîi se duse în odaia lui, își spălă cu grijă obrazul și ochii pentru ca cei doi să nu triumfe văzînd urmele lacrimilor. Apoi pregăti răfuiala. Și așteptă răbdător, fără nici o neliniște.

În hol era destulă lume cînd trăsura cu cei doi fugari trase la scară. Cîțiva domni jucau șah, alții își citeau ziarul. doamnele stăteau de vorbă. Printre ele șezuse pînă acum copilul nemișcat, cam palid, cu priviri tremurătoare. Cînd mama și baronul ajunseră la ușă — cam jenați că-l vedeau așa, dintr-o dată — și dădură să-și îngîne scuza pregătită. băiatul se ridică drept, le ieși calm înainte și zise provocator :

— Domnule baron, aș vrea să vă spun ceva.

Baronul se simți luat din scurt, parcă prins asupra faptului.

— Da, da, mai tîrziu, îndată !

Edgar însă ridică vocea și spuse limpede și ascuțit, încît toți din jur îl putură auzi :

— Dar eu vreau să vă vorbesc acum. V-ați purtat josnic, m-ați mințit. Știați că mama mă așteaptă și ați...

— Edgar ! țipă mama, care vedea toate privirile ațintite asupra ei — și se repezi către băiat.

El însă înțelese că mama voia să-i acopere vocea strigînd mai tare și țipă strident :

— Vă spun încă o dată față de toată lumea. Ați mințit într-un chip infam, și asta e josnicie, e nemernicie.

Baronul stătea în picioare, palid ; toți se holbau, unii zîmbeau. Mama apucă mîna copilului, care tremura de surescitare.

— Vino imediat în odaia ta, sau îți trag o bătaie aici, în fața tuturor, îngăimă ea răgușit.

Dar Edgar se liniștise și-i părea rău că vorbise atît de pătimaș. Nu era mulțumit de sine, căci de fapt voise să-l provoace cu răceală pe baron. Abia în ultima clipă, furia

fusese mai puternică decît voința lui. Calm, fără grabă, se îndreptă spre scară.

— Domnule baron, scuzați-i necuviința. Știți doar că e un copil nervos, mai bîlbîi ea, zăpăcită de privirile celor dimprejur, ațintite asupra ei cam sarcastic.

De nimic pe lume nu se temea mai mult decît de scandal, și știa că trebuie să-și păstreze ținuta. În loc s-o ia la fugă imediat, se duse întîi la portar, întrebă de scrisori și de alte lucruri indiferente, apoi plecă foșnind sus, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Dar în spatele ei stăruia o ușoară dîră de șoapte și de rîsete înăbușite.

Pe drum își încetini pasul. Fusese totdeauna neajutorată în situații serioase și acum era cu adevărat îngrijorată de explicația ce avea să urmeze. Vinovăția nu și-o putea tăgădui și apoi îi era frică de privirea copilului, de privirea aceasta nouă, străină, atît de ciudată, care o paraliza și o făcea nesigură. De teamă, se hotărî să încerce să-l ia cu binele, știa că într-o luptă, copilul acesta ațîțat era acum mai tare decît ea.

Apăsă încet clanța și intră. Băiatul sta acolo, liniștit și rece. Ochii pe care îi ridica spre dînsa erau fără teamă, nu arătau nici măcar curiozitate. Părea foarte sigur de el.

— Edgar, începu ea cît mai matern, ce ți-a venit? Mi-a fost rușine pentru tine. Cum se poate să fie cineva atît de necuviincios, mai ales un copil față de un om mare? Ai să-i ceri îndată scuze domnului baron.

Edgar privea pe fereastră. Spuse „nu" parcă pomilor de peste drum.

Calmul lui începu s-o uimească.

— Edgar, ce se întîmplă cu tine? Ești cu totul altfel decît înainte. Nu te mai recunosc de loc. Înainte erai un copil deștept, cuminte, cu care se putea vorbi orice și deodată te porți ca și cînd ar fi intrat diavolul în tine. Ce ai împotriva baronului? Doar îți plăcea foarte mult. A fost totdeauna foarte drăguț cu tine.

— Da, fiindcă voia să te cunoască.

Mama se simți jenată.

— Prostii! Ce-ți trece prin cap? Cum poți crede una ca asta?

Atunci copilul se înfurie!

— E un mincinos, un prefăcut. Ce face el e calcul și infamie. Voia să te cunoască și de aceea s-a purtat prietenos cu mine și mi-a făgăduit un cîine. Nu știu ce ți-a făgăduit ție și de ce e prietenos cu tine, dar și de la tine vrea ceva, mamă, sigur. Altfel n-ar fi atît de politicos și de prietenos. E un om rău. Minte. Uită-te bine cît îi e de prefăcută privirea. Oh! îl urăsc pe nemernicul ăsta de mincinos, pe mișelul ăsta!...

— Edgar, cum poți vorbi așa?...

Era buimăcită și nu știa ce să răspundă. În ea se trezea un sentiment care-i dădea dreptate copilului.

— Da, e un mișel, nimeni nu poate să mă convingă că nu-i așa. Asta trebuie să o vezi și tu. De ce îi e teamă de mine? De ce se ferește de mine? Pentru că știe că-i ghicesc gîndurile, că-l cunosc, mișelul!

— Cum poți vorbi așa, cum poți vorbi așa?

Creierul îi era sleit: numai buzele, fără sînge în ele, îngînau mereu aceleași fraze. Brusc, o apucă o spaimă îngrozitoare, fără să știe precis de cine îi era teamă: de baron, sau de copil.

Edgar văzu cît era de impresionată de avertismentul lui... Și îl ademenea gîndul s-o atragă spre el, să aibă un tovarăș de ură, de dușmănie împotriva baronului. Se îndreptă duios către mamă-sa, o îmbrățișă, și glasul îi deveni mîngîios de emoție.

— Mamă, zise el, trebuie să fi observat și tu că n-are gînduri bune. Te-a făcut să te porți altfel. Tu te-ai schimbat, nu eu. Te-a atîțat împotriva mea, numai să te aibă el singur. Sigur că vrea să te înșele. Nu știu ce ți-a făgăduit, știu numai că n-are să se țină de cuvînt. Ar trebui să te ferești de el. Cine minte pe unul, îi minte pe toți. E un om rău, în care nu trebuie să te încrezi.

Vocea aceasta duioasă, aproape străbătută de plîns, răsuna parcă din inima ei. Un sentiment neplăcut, care îi șoptise încă dinainte același lucru, revenea stăruitor, din ce în ce mai stăruitor. Dar îi era rușine să-i dea dreptate copilului. Așa cum se întîmplă adesea, perplexitatea pe care ți-o provoacă un sentiment covîrșitor o făcu să se refugieze în asprime. Se reculese.

— Copiii nu înțeleg. Nu trebuie să te amesteci în astfel de lucruri. Trebuie să te porți cuviincios. Atît!

Obrazul lui Edgar îngheţă iarăşi.

— Cum crezi, spuse el aspru.

— Va să zică nu vrei să-ţi ceri scuze ?

— Nu.

Stăteau duşmănoşi unul în faţa celuilalt. Mama îşi dădu seama că era în joc autoritatea ei.

— Atunci ai să iei dejunul aici, sus, singur, şi n-ai să mai vii la masa noastră pînă nu-ţi ceri scuze. Am să te învăţ eu să fii manierat. Nu te mişti din odaie pînă nu-ţi dau voie. Ai înţeles ?

Edgar zîmbi. Zîmbetul perfid părea acum să facă una cu buzele lui. În fond, era furios împotriva sa. Ce absurd din partea lui că îşi mai deschisese o dată inima şi voise s-o prevină pe ea, mincinoasa !

Mama ieşi foşnindu-şi rochia, fără să se mai uite la el. Se temea de privirea aceea tăioasă. Copilul o stinghera de cînd înţelesese că îi deschisese ochii şi că îi spunea tocmai acele lucruri de care ea nu voia nici să audă. Era îngrozitor pentru dînsa ca vocea ei lăuntrică, conştiinţa, desprinsă de ea, umbla în juru-i costumată în copil, în propriul ei copil, prevenind-o şi ironizînd-o. Pînă acum, copilul fusese alături de viaţa ei, o podoabă, o jucărie, ceva drag şi familiar, poate uneori o povară, dar totdeauna ceva care înainta în acelaşi curent, în acelaşi ritm cu viaţa ei. Pentru întîia oară, copilul se răzvrătea şi-i înfrunta voinţa. Ceva asemănător urii se amesteca acum mereu în simţămintele ei pentru băiat.

Totuşi, cînd, puţin obosită, cobora scara, îi răsuna în piept vocea copilărească : „Ar trebui să te fereşti de el". Îndemnul nu putea fi înăbuşit. Atunci, în trecere, o oglindă îi luci în faţă. Se privi întrebător, mai adînc, tot mai adînc, pînă cînd buzele din oglindă, uşor surîzătoare, se deschiseră şi se rotunjiră parcă spre a rosti o vorbă primejdioasă. Glasul lăuntric răsuna încă ; dar femeia dădu din umeri ca pentru a se descotorosi de toate scrupulele invizibile, aruncă imaginii sale o privire limpede, îşi ridică trena rochiei şi coborî cu gestul hotărît al unui jucător care îşi aruncă zăngănind pe masă ultima piesă de aur.

Urme în lumina lunii

Chelnerul care îi adusese mîncarea în camera lui de prizonier, încuie ușa. În urma sa, cheia scîrțîi. Copilul se sculă, plin de mînie: asta se întîmplase din ordinul mamei, să fie încuiat ca o fiară. Nebulos ieșea la suprafață faptul acesta.

Ce s-o fi întîmplînd jos, pe cînd eu stau ferecat aici? Ce-or fi discutînd? Nu cumva se întîmplă acum secretul, iar mie îmi scapă? A, secretul acesta pe care îl simt totdeauna și pretutindeni cînd sînt cu cei mari! Secretul în fața căruia noaptea ei zăvoresc ușile, pe care îl afundă în șoapte dacă intru pe neașteptate, marele secret care de cîteva zile îmi este aproape, îl am sub mînă dar nu-l pot apuca! Ce n-am făcut ca să-l pricep! Am furat atunci niște cărți din biroul tatii și le-am citit, și toate lucrurile astea ciudate erau acolo, numai că nu le-am priceput... Undeva e vreo pecete care trebuie desfăcută întîi, ca să-l găsești; poate e în mine, poate în ceilalți. Am întrebat-o pe fata din casă, am rugat-o să-mi explice acele pasaje din cărți, dar a rîs de mine. Groaznic să fii copil, să mori de curiozitate și să nu ai voie să întrebi, să fii totdeauna caraghios în fața oamenilor mari, ca și cînd ai fi un nătîng, o ființă fără rost. Dar aflu eu secretul, presimt că acum, în curînd, am să-l aflu. O parte e în mîinile mele, și nu mă las pînă nu-l am în întregime.

Trase cu urechea dacă nu vine cineva. O adiere se simțea afară, printre copaci, și spărgea în sute de pete mlădioase lumina lunii încremenită între crengi.

Nu poate să fie bun ceea ce plănuiesc ei, altfel n-ar fi căutat minciuni atît de josnice ca să scape de mine. Fără îndoială, blestemații rîd că în sfîrșit au scăpat de mine, dar pînă la urmă am să rîd eu. Ce prost am fost să mă las încuiat aici, în loc să mă lipesc de ei și să le pîndesc orice mișcare. Știu că cei mari sînt totdeauna imprudenți, așa că au să se trădeze și aceștia. Totdeauna cred despre noi că sîntem încă mici de tot și că seara dormim; uită că te poți preface că dormi pe cînd tragi cu urechea, uită că poți face pe prostul cînd ești foarte

deștept. De curînd, mătușa mea a născut un copil; prevăzuseră asta de mult și numai fată de mine au făcut pe miraţii, ca și cum lucrul i-ar fi surprins. Dar și eu știam, căci i-am auzit vorbind cu săptămîni înainte, într-o seară cînd credeau că dorm. La fel am să-i surprind și de data asta pe ticăloși. Ah, dacă aș putea spiona prin ușă, i-aș putea observa în taină, în timp ce ei se cred singuri. N-ar trebui oare să sun acum ? Atunci ar veni fata, ar descuia ușa și ar întreba ce vreau. Sau aș putea să fac gălăgie, să sparg farfurii și pahare, și atunci ar descuia ușa. În clipa aceea m-aș furișa afară și apoi i-aș pîndi. Dar nu, nu vreau așa. Nimeni nu trebuie să vadă cît de mîrșav se poartă ei cu mine. Sînt prea mîndru pentru asta. Mîine le-o plătesc eu.

Jos rîdea un glas de femeie. Edgar sări speriat; putea să fie mama. Doar avea de ce să rîdă, avea de ce să-și bată joc de el, cel mic, cel neajutorat, după care întorceai cheia cînd îți stătea în cale, pe care îl aruncai într-un colț ca pe o legătură de rufe. Se aplecă prudent peste fereastră. Nu, nu era ea, ci niște fete străine, zburdalnice, care tachinau un băiat.

Atunci, în acel minut, observă cît de mică era distanța de la fereastră la pămînt și abia observase că și încolți în el gîndul să sară afară acum, cînd ei se credeau cu totul în siguranță și să-i pîndească. Hotărîrea îl făcu să fremete de bucurie. I se părea că în felul acesta ținea în mînă marele, strălucitorul secret al copilăriei. Afară, afară ! tremura în el gîndul. Pericol nu era de loc. Nu trecea nimeni pe acolo. Și sări. O clipă, pietrișul scîrțîi slab, dar nimeni nu auzi nimic.

În aceste două zile, urmăririle, pîndele, deveniseră plăcerea vieții lui. Acum, cînd se furișa tiptil în jurul hotelului, ferindu-se cu grijă de răsfrîngerea sclipitoare a luminilor, simțea o voluptate înfiorată de teamă. Întîi se uită în restaurant, lipindu-și prudent obrazul de geam. Locul lor obișnuit era gol. Spionă mai departe, din fereastră în fereastră. Dar în hotel nu îndrăzni să intre, de frică să nu-i întîlnească pe neașteptate, pe vreun coridor. Nicăieri nu dădu de ei. Era cît pe aci să piardă orice speranță, cînd văzu două umbre proiectîndu-se în deschizătura unei uși : mama, ieșind însoțită de inevita-

bilul ei cavaler. Sări înapoi și se ghemui în întuneric. Prin urmare, sosise tocmai la vreme. Ce-și spuneau ? Nu putea să deslușească. Vorbeau încet, iar vîntul sufla în copaci prea neliniștit și zgomotos. Acum însă se deslușì un rîs : al mamei. Era un rîs pe care nu i-l cunoștea, un rîs ciudat de strident, un rîs parcă gîdilat, nervos și surescitat, care-i părea străin și-l speria. Rîdea, deci lucrul pe care-l ascundeau nu putea fi primejdios, nu putea fi ceva prea important, prea grozav. Edgar era oarecum dezamăgit.

Dar de ce ieșeau din hotel ? Unde se duceau acum, singuri în noapte ? Pe sus, pesemne că goneau vînturi cu aripi uriașe, căci cerul, pînă atunci curat și limpezit de lumina lunii, se întunecase. Mîini nevăzute aruncau pînze negre, în care înfășurau cînd și cînd luna ; atunci noaptea devenea de nepătruns, încît abia zăreai drumul, care apoi lucea iar luminos cînd luna apărea dintre nori. Argint curgea rece asupra peisajului. Tainic era jocul de lumină și umbră, ațîțător ca jocul unei femei între nuditate și învăluire. Tocmai acum peisajul își despuia iarăși trupul strălucitor. Edgar vedea piezîș peste drum siluetele în mers, sau mai bine zis una, atît de alăturați mergeau, ca și cînd o teamă i-ar fi ghemuit unul în altul. Dar unde se duceau ei acum ? Gemeau pinii, în pădure pulsa o agitație îngrijorătoare, parcă bîntuia acolo „vînătoarea sălbatică". Îi urmez, gîndi Edgar, nu-mi vor auzi pasul în răzvrătirea asta a pădurii și a vîntului. Și pe cînd cei doi mergeau jos, pe șoseaua largă și luminoasă, sus, la marginea pădurii, înaintînd fără zgomot, băiatul sărea de la un copac la altul, din umbră în umbră. Îi urmărea, tenace și neîndurător, binecuvîntînd vîntul care făcea să nu i se audă pașii, blestemîndu-l pentru că tot timpul le împrăștia vorbele. Dacă ar fi putut să audă măcar o dată ce vorbeau, era sigur că le-ar fi aflat secretul.

Cei doi înaintau, nebănuitori. Se simțeau fericiți, singuri în noaptea vastă și tumultoasă — și se pierdeau în emoția lor crescîndă. Nici o presimțire nu-i vestea că sus, în întunecimea de crengi încîlcite, fiecare pas le era urmărit și doi ochi se înfigeau în ei cu toată puterea urii și a curiozității.

Deodată se opriră. Și Edgar se opri îndată și se lipi strîns de un copac. Îl năpădi o teamă zguduitoare. Ce se va întîmpla dacă se întorc acum, dacă ajung la hotel înaintea lui? Nu va mai avea timp să se refugieze în odaia sa, pe care mama o va găsi goală. Atunci totul va fi pierdut, atunci vor ști că îi pîndește pe ascuns și nu va mai putea spera să le smulgă vreodată secretul. Dar cei doi ezitau; evident, pentru că nu se înțelegeau. Din fericire, era lună plină și băiatul vedea totul deslușit. Baronul arăta către un drum lateral, îngust și întunecos, care ducea la vale, unde lumina lunii nu se revărsa din plin ca pe șosea, ci lăsa numai să se prelingă prin desiș picături și raze ciudate. De ce vrea s-o ia într-acolo? îi fulgeră prin minte lui Edgar. Mama părea că zice „nu", el însă căuta s-o convingă. Edgar își dădea seama, după gesturile lui, cît de insistent vorbea. Copilul fu cuprins de spaimă. Ce voia omul ăsta de la mama? De ce încerca ticălosul s-o tîrască în întuneric? Din cărțile lui, care pentru el reprezentau un întreg univers, se iviră deodată amintiri vii despre omoruri și răpiri, despre crime sumbre. Fără îndoială, vrea s-o ucidă, de aceea îl îndepărtase pe el și o atrăsese singură aici. Să strige după ajutor? Ucigașul! Strigătul îi ajunsese în gîtlej, dar buzele îi erau uscate și nu scoteau nici un sunet. Nervii i se încordau de emoție, cu greu se ținea drept, îngrozit căută ceva să se sprijine — o crenguță trosni în mîinile lui.

Amîndoi se întoarseră speriați și priviră lung, în întuneric. Edgar rămase mut, rezemat de copac, cu brațele strînse, cu trupușorul ghemuit în umbră. Stăruia o tăcere desăvîrșită.

Totuși păreau speriați. „Să ne întoarcem!" — auzi el vocea mamei. Vocea părea înspăimîntată. Baronul, desigur și el neliniștit, consimți. Porniră înapoi încet și strîns lipiți unul de altul. Emoția lor fu spre norocul lui Edgar. Tîrîndu-se de-a bușilea prin pădure, julindu-și mîinile pînă la sînge, ajunse la cotitura pădurii; de acolo fugi cît putu pînă la hotel, încît își pierdu răsuflarea, și din cîteva sărituri fu sus. Din fericire, cheia care îl încuiase era afară, în broască; o răsuci, se repezi în odaie și apoi în pat. Trebui să se odihnească vreo cîteva minute, căci

inima i se zbătea violent în piept, ca o limbă între pereții clopotului.

Apoi se încumetă să se scoale, se rezemă de fereastră și îi aștepta. Dură mult ; cei doi trebuie să fi mers foarte, foarte încet. Pîndea prudent, de la pervazul cufundat în umbră. Acum soseau încet, cu pete de lună pe haine. Arătau ca niște stafii în lumina verzuie ; și iar îl străbătu dulcele fior, gîndindu-se dacă acela era cu adevărat un ucigaș și ce faptă înfiorătoare împiedicase prin prezența sa. Le vedea deslușit fețele albe ca varul. Pe chipul mamei era o expresie de încîntare, pe care nu i-o cunoștea ; el, dimpotrivă, părea aspru și posomorît. Neîndoios, pentru că planul lui dăduse greș.

Era aproape de tot. Abia în fața hotelului, trupurile li se deslipiră. Oare au să privească în sus ? Nu, nu priviră într-acolo. M-au uitat, gîndea băiatul cu o înverșunare sălbatică și cu un triumf tainic, dar eu nu v-am uitat. Credeți, desigur, că dorm sau că nici nu exist pe lume, dar o să vă vedeți greșeala. Am să vă pîndesc fiecare pas, pînă cînd am să-i smulg mișelului secretul, secretul înspăimîntător, care nu mă lasă să dorm. Am să vă stric complicitatea — eu nu dorm !

Încet intrară cei doi pe ușă. Acum, cînd mergeau unul după altul, siluetele lor se mai îmbrățișară o clipă și, ca o singură dungă neagră le pieriră umbrele în ușa luminată. Apoi locul din fața hotelului rămase strălucitor în lumina lunii, ca o poiană întinsă, acoperită de zăpadă.

Agresiunea

Edgar se întoarse de la fereastră oftînd. Îl scuturau fiorii groazei. Niciodată în viața lui nu fusese așa de aproape de ceva atît de misterios. Lumea emoțiilor, a aventurilor palpitante, acea lume de crime și de înșelăciuni aflată în cărți, exista în concepțiile sale numai acolo unde erau basmele, alături de vise, în ireal, în intangibil. Acum parcă nimerise dintr-o dată în acea lume

de groază și întreaga lui ființă era scuturată, ca în febră de atingerea ei fierbinte. Cine era omul acesta misterios, care apăruse deodată în viața lor liniștită ? Era cu adevărat un ucigaș, de căuta mereu izolarea și voia s-o tîrască pe mama acolo, în întuneric ? I se părea că ceva înfricoșător îi așteaptă. Nu știa ce să facă. Mîine — lucru hotărît — avea să-i scrie tatii, sau să-i telegrafieze. Dar oare acel lucru rău, înspăimîntător, enigmatic, nu se putea întîmpla, chiar acum, chiar astă-seară ? Mama încă nu ajunsese în odaia ei, mai zăbovea cu omul acela străin, odios.

Între ușa interioară și cea tapetată, de afară, ce se deschidea ușor, se afla un spațiu strîmt, cam cît un dulap de haine. Acolo, în acea palmă de întuneric se înghesui ca să pîndească pașii ei pe coridor. Nici o clipă, așa hotărîse el, nu voia s-o lase singură. Acum, la miezul nopții, coridorul era gol, luminat slab de o singură flacără.

În sfîrșit — minutele se prelungeau groaznice pentru el — auzi urcînd pași prudenți. Asculta încordat. Nu era un umblet sprinten, ca acela al cuiva care ar merge drept spre odaia lui, ci pași hîrșîiți, șovăitori, foarte încetiniți, urcînd parcă un drum greu și abrupt. Între pași, într-una șoapte și opriri. Edgar tremura de surescitare. Să fie tot ei ? Mai stăteau încă împreună ? Șoaptele erau prea depărtate. Dar pașii, deși încă șovăielnici, se apropiau tot mai mult. Acum auzi deodată vocea detestată a baronului spunînd încet și răgușit ceva ce nu înțelese, și apoi îndată vocea mamei, care se apăra cît putea.

— Nu, nu azi, nu !

Edgar tremura. Se apropiaseră — și dorea să audă totul. Fiecare pas, oricît de ușor ar fi fost, îl durea în piept. Și glasul, ce urît îi părea, glasul acela lacom, insistent, respingător al omului detestat.

— Nu fi atît de crudă. Ce frumoasă ai fost astă-seară.

Iar femeia, din nou :

— Nu, nu trebuie, nu pot, dă-mi drumul.

Era atîta spaimă în vocea mamei, încît copilul se sperie. Ce mai vrea de la dînsa ? De ce îi e frică ? S-au tot apropiat și acum trebuie să fie în fața ușii. Edgar e chiar în spatele lor, invizibil și tremurînd, la o palmă de

ei, ascuns numai de bucata de pînză subțire. Acum simte răsuflarea vocilor.

— Vino, Mathilde, vino !

Și iar o aude pe mamă gemînd, acum mai domol, cu o împotrivire din ce în ce mai slabă.

Dar ce înseamnă asta ? S-au dus mai departe, în întuneric. Mama nu a intrat în odaia ei. A trecut înainte. Unde o tîrăște ? Ea de ce nu mai vorbește ? I-a vîrît un căluș în gură, o strînge de gît ?

Gîndurile astea îl fac să turbeze. Cu mîna tremurătoare, întredeschide ușa. Îi vede pe amîndoi în coridorul întunecat. Baronul i-a cuprins mijlocul și o duce încet înainte ; ea pare gata să cedeze. Acum se oprește în fața odăii lui. Vrea s-o răpească, se sperie copilul, acum are să comită grozăvia !

Un elan violent. Trîntește ușa și se repede după ei. Mama țipă cînd, din întuneric, se năpustește brusc ceva asupra ei, pare că leșină și baronul numai cu greu o susține. Dar acesta simte în acea clipă un pumn mic, slab, în obraz, strivindu-i buzele de dinți, ceva ce își vîră ghearele în el ca o pisică. Dă drumul femeii înspăimîntate, care fuge repede, și ripostează lovind orbește cu pumnul, fără să-și dea seama împotriva cui se apără.

Copilul știe că e mai slab, dar nu dă înapoi. În sfîrșit, în sfîrșit a sosit clipa multdorită, cînd dragostea înșelată, ura îngrămădită, se descarcă pătimaș. Piseazā orbește cu pumnii lui mici, cu buzele strînse, într-o surescitare nebunească. Baronul l-a recunoscut acum, și e numai ură împotriva acestui spion ascuns, care i-a amărît ultimele zile de vilegiatură și i-a stricat jocul. Ripostează cu lovituri strașnice, unde nimerește. Edgar geme, dar nu cedează, nici nu strigă după ajutor. Luptă cîteva clipe, muți și îndîrjiți, pe coridorul întunecat de miezul nopții. Treptat, baronul își dă seama cît de ridicolă e lupta lui cu un băiat necopt și îl apucă strîns, ca să-l zvîrle cît colo. Dar copilul — simțind că mușchii lui nu mai pot rezista, că în clipa următoare are să fie învins, bătut — își înfige sălbatic colții în mîna care vrea să-l înhațe de ceafă. Fără voie, simțind mușcătura, bărbatul scoate un strigăt înăbușit și-i dă drumul — clipă pe care copilul o folosește ca să fugă în odaia lui și să tragă zăvorul.

Lupta aceasta din miez de noapte n-a durat decît un minut. Nimeni, nici la dreapta, nici la stînga, n-a auzit-o. Totul e mut, totul pare cufundat în somn. Baronul își șterge cu batista mîna sîngerîndă, holbează ochii neliniștiți în întuneric. Nimeni n-a auzit nimic. Numai sus mai scînteiază — ironic, așa i se pare lui — o ultimă lumină neliniștită.

Furtună

Să fi fost vis, un vis urît, primejdios? se întreba Edgar, deșteptîndu-se cu părul ciufulit a doua zi dimineață, dintr-un hățiș de spaime. Capul îi vuia surd, încheieturile erau țepene, ca de lemn. Și acum, privindu-și trupul, observă speriat că mai avea hainele pe dînsul. Sări jos, se repezi clătinîndu-se la oglindă și se sperie de propriul său obraz — palid, schimonosit, cu o dungă roșietică pe fruntea umflată. Își adună mințile cu greu, și înfricoșat își aminti de toate, de lupta nocturnă de pe coridor, de năvala lui în odaie, și cum apoi, tremurînd febril, se aruncase pe pat cu hainele pe el și gata de fugă. Acolo trebuie să fi adormit, să se fi prăbușit în acel somn confuz, greu, în ale cărui vise toate se repetaseră — dar altfel, mult mai îngrozitor și cu un miros umed de sînge proaspăt șiruitor.

Jos, treceau pași scîrțîind pe pietriș, glasuri zburau în sus ca niște păsări nevăzute, și soarele pătrundea adînc în odaie. Trebuie să fi fost dimineața, tîrziu, dar ceasul pe care îl întrebă speriat arăta miezul nopții. În surescitarea lui, uitase să-l întoarcă de cu seară. Nesiguranța asta de a pluti undeva, în timp, amplificată și de sentimentul de a nu ști cu adevărat ce se petrecuse în ajun, îl neliniștea. Se dichisi repede și coborî, cu un sentiment de vinovăție și de frămîntare în piept.

În sufragerie stătea mama, singură la masa lor. Edgar răsuflă ușurat, observînd că dușmanul său nu e acolo, că nu trebuie să-i vadă obrazul odios pe care, în mînie, îl

lovise cu pumnul. Și totuși, apropiindu-se de masă, era nesigur.

— Bună dimineața, zise.

Mama nu răspunse. Nici nu se uită la el. Privea numai în depărtare peisajul; îl privea cu pupilele ciudat de fixe. Era foarte palidă, avea ochii puțin cercănați și în jurul nărilor tresărirea nervoasă care îi trăda atît de tare emoția. Edgar își mușcă buzele. Tăcerea aceasta îl descumpăni. De fapt, nu știa dacă-l rănise serios pe baron și dacă ea avea știință de această cioonire nocturnă. Nesiguranța îl chinuia. Dar chipul mamei rămînea atît de împietrit, încît nici nu încercă s-o privească, de teamă ca ochii, lăsați acum în jos, să nu se deschidă brusc de sub pleoapele ce-i învăluia și să-l prindă. Nu îndrăznea să facă nici un zgomot; cu mare grijă ridică ceașca, apoi o puse iar la loc, uitîndu-se pe ascuns la degetele mamei, care se jucau foarte nervos cu linguriţa, și care, în crispareа lor, păreau că trădează o mînie secretă. Un sfert de ceas stătu el așa, cu o senzație de sufocare, așteptînd ceva ce întîrzia. Nici un cuvînt, nici măcar unul nu-i veni în ajutor. Iar acum, cînd mama se sculă fără să-i fi luat în seamă prezența, nu știa ce să facă: să rămînă singur la masă, sau s-o urmeze. În fine, se ridică totuși și merse umil după dînsa, deși era conștient tot timpul cît de ridicol era urmînd-o, în vreme ce ea se făcea că nu-l vede. Își micșoră din ce în ce pașii, să rămînă cît mai în urmă. Fără a-l lua în seamă, mama intră în odaia ei. Cînd, în sfîrșit, ajunse și el la ușă, o găsi încuiată.

Ce se întîmplase? Nu mai pricepea nimic. Curajul din ajun îl părăsise. La urma urmei, poate că nu avusese dreptate în agresiunea lui! Nu cumva îi pregăteau o pedeapsă sau o nouă umilire? Presimțea că ceva trebuie să se întîmple, că în curînd avea să se întîmple ceva îngrozitor. Între ei se lăsase zăpușeala premergătoare unei furtuni, tensiunea electrică a doi poli încărcați, care trebuiau să se libereze printr-un trăsnet. Și povara aceasta a presimțirii o purtă cu dînsul din odaie în odaie — patru ceasuri de singurătate — pînă cînd grumazul lui slab de copil se frînse sub greutatea nevăzută, încît la prînz sosi la masă epuizat.

— Bună ziua, zise iar.

Trebuia să sfîșie tăcerea aceasta groaznică, amenințătoare, care atîrna deasupra lui ca un nor negru.

Mama nici acum nu-i răspunse, nici acum nu se uită la el. Și cu o spaimă nouă, Edgar intui în fața sa o mînie cugetată și concentrată, cum nu mai cunoscuse în viața lui. Pînă atunci, certurile lor nu fuseseră decît izbucniri de furie, mai mult ale nervilor decît ale simțămintelor, care se volatilizau repede într-un zîmbet împăciuitor. Dar acum își dădea seama că răscolise un sentiment sălbatic din străfundul ființei ei ; și în fața acestei puteri imprudent provocate se înspăimînta. Abia putu să îmbuce ceva. În gîtlej îi creștea ceva uscat, care amenința să-l sugrume. Mama părea că nu bagă nimic de seamă. Dar acum, sculîndu-se, se întoarse către el ca din întîmplare și zise :

— Pe urmă vino sus, Edgar, am ceva de vorbit cu tine.

Nu suna amenințător, era totuși rece ca gheața. Edgar se cutremură la aceste cuvinte, ca și cînd i s-ar fi petrecut în jurul gîtlejului un laț de fier. Bravada lui era strivită. În tăcere, ca un cîine bătut, o urmă sus, în odaie.

Mama îi prelungi chinul, tăcînd cîteva minute. Minute în care auzi ceasul bătînd și un copil rîzînd afară, pe cînd inima lui se izbea de piept. Dar și mama trebuie să fi fost cuprinsă de o mare nesiguranță, căci nu se uita la el în timp ce vorbea, ci îi întorsese spatele.

— Nu mai vreau să-ți amintesc de purtarea ta de ieri. A fost ceva nemaiauzit și mi-e rușine numai cînd mă gîndesc. Tu singur ești de vină pentru ceea ce va urma. Acum atîta vreau să-ți spun : pentru ultima oară ți s-a îngăduit să stai singur cu oamenii mari. Am scris tatii să-ți ia un preceptor sau să te trimită într-un pension, să înveți bunele maniere. Nu vreau să-mi mai fac sînge rău din pricina ta.

Edgar stătea cu capul plecat. Pricepuse că asta e numai o introducere, o amenințare, și aștepta îngrijorat esențialul :

— Ai să-i ceri imediat scuze baronului.

Edgar tresări, dar ea nu-l lăsă s-o întrerupă :

— Baronul a plecat azi și ai să-i scrii o scrisoare pe care am să ți-o dictez eu.

Edgar făcu o mișcare, dar mama rămase fermă :

— Nu admit nici o replică. Uite hîrtie și cerneală, așază-te jos.

Edgar ridică privirea. Ochii mamei erau oțeliți de o hotărîre neclintită. N-o cunoscuse niciodată atît de dură și cu atîta sînge rece. Îl cuprinse frica. Se așeză, luă tocul, dar își aplecă jos de tot capul pe masă.

— Sus — data, ai scris ? Înainte de titlu, un rînd liber. Așa ! Mult stimate domnule baron ! Semn de exclamație. Încă un rînd liber. Spre regretul meu, am aflat adineauri — gata ? — adineauri, că ați părăsit Semmeringul — Semmering cu doi „m" — astfel că trebuie să vă spun în scris ceea ce intenționam să vă spun personal, anume — ceva mai repede, nu-i nevoie să scrii caligrafic ! — să vă cer scuze pentru purtarea mea de ieri. După cum vă va fi spus mama, sînt încă în convalescență în urma unei boli foarte grele, deci foarte iritabil. Încît adesea văd lucrurile exagerate și în momentul următor regret...

Spatele încovoiat deasupra mesei sări în sus. Edgar se întoarse. Îndîrjirea i se trezise iar.

— Asta nu scriu, asta nu-i adevărat !

— Edgar !

Mama amenința cu glasul.

— Nu-i adevărat. Nu regret nimic. N-am făcut nimic rău, de ce să-mi cer scuze ? Ți-am venit numai în ajutor cînd ai strigat !

Buzele mamei se albiră. Nările fremătau :

— Am strigat după ajutor ? Ești nebun !

Edgar se mînie. Dintr-o săritură fu în picioare.

— Da, ai strigat după ajutor. Afară, pe coridor, aseară, cînd el te-a apucat. „Lasă-mă, lasă-mă !" ai strigat atît de tare, încît am auzit pînă în odaie.

— Minți, n-am fost cu baronul niciodată pe coridor. M-a însoțit numai pînă la intrare.

Față de această minciună sfruntată, lui Edgar i se opri inima în loc. Nu putu scoate nici un cuvînt, o privi fix cu pupilele sticloase :

— Tu... nu... n-ai fost pe coridor ? Și el... el nu te-a ținut ? Nu te-a apucat cu de-a sila ?

Mama rîse. Un rîs rece, sec.

— Ai visat !

Asta fu prea mult pentru copil. Știa de mult că oamenii mari mint, că posedă mici subterfugii îndrăznețe,

minciuni care trec prin ochiuri înguste, vorbe șirete cu două înțelesuri. Dar tăgăduirea asta insolentă, rece, de la obraz, îl făcu să turbeze :

— Și vînătăile astea le-am visat ?

— Cine știe cu cine te-ai bătut. Dar n-am nevoie să discut cu tine, trebuie să te supui și gata. Așază-te și scrie mai departe !

Era foarte palidă și căuta cu ultimele forțe să-și mențină încordarea.

Dar în Edgar se stinsese ceva, vreo ultimă flăcăruie de încredere. Gîndul că e posibil să strivești adevărul sub picioare ca pe un chibrit aprins nu-i intra în cap ; ceva în el se prefăcu în bulgăre de gheață, tot ce spuse fu răutăcios, nestăpînit, mușcător :

— Va să zică am visat ? Ce s-a petrecut pe coridor, și vînătăile de-aici, și că voi doi v-ați plimbat aseară la lumina lunii, și că el a încercat să te ducă pe drumul ce merge devale, poate că am visat și asta ? Crezi că mă las încuiat în odaie ca un copil mic ? Nu, nu sînt atît de prost cum credeți ! Știu eu ce știu !

O privi obraznic în ochi, și asta frînse puterea mamei : vedea în fața ei, foarte aproape, obrazul propriului ei copil răvășit de ură. Mînia îi izbucni violent.

— Haide, scrie imediat, sau...

— Sau ce ?...

Vocea lui devenise provocator de arogantă.

— Sau îți trag o bătaie ca unui copil mic.

Batjocoritor, Edgar se apropie cu un pas și rîse.

Palma ei se și repezi pe obrazul copilului. Edgar țipă. Atunci, ca omul care se înnecă și dă din mîini, cu un vîjîit scurt în urechi, cu licăriri roșii în fața ochilor, lovi orbește cu pumnii. Simți că izbește în ceva moale, în obraz, auzi un țipăt...

Țipătul acela îl făcu să-și vină în fire. Deodată se văzu pe sine — și monstruozitatea îi deveni conștientă : își bătuse mama. Îl cuprinse subit frica, rușinea și groaza, nevoia năvalnică să dispară, să intre în pămînt, să plece de acolo, să plece oriunde, să scape de sub privirea aceasta. Se repezi la ușă și, în grabă, se rostogoli pe scări, prin încăperi, în stradă. Să fugă, să fugă, ca și cînd l-ar fi urmărit o haită turbată.

Prima descoperire

Abia departe, jos, în drum, se opri. Trebui să se sprijine de un copac, atît de tare îi tremurau de surescitare și de spaimă mîinile și picioarele, atît de horcăită îi ieșea din pieptul istovit răsuflarea. Îl fugărise groaza de propria-i faptă ; acum îl apucase de gît și îl zgîlțîia ca niște friguri. Ce să facă ? Încotro să fugă ? Chiar aici, în pădurea apropiată, numai la un sfert de oră de casa în care locuia, îl și cuprinsese sentimentul singurătății. Totul părea altfel — mai dușmănos, mai învrăjbit — de cînd rămăsese părăsit și fără sprijin. Copacii, care în ajun foșniseră prietenoși în jurul lui, se încrîncenau dintr-o dată, întunecați ca o amenințare. Atunci cu cît va fi mai străin și mai necunoscut ceea ce îl aștepta ? Această izolare față de lumea vastă, necunoscută, îl amețea. Nu, n-o putea îndura, n-o putea îndura singur. Dar la cine să se refugieze ? De tatăl lui se temea ; era iritabil, distant, și l-ar fi trimis îndată înapoi. Înapoi însă nu voia să se întoarcă, mai bine în necunoscutul cel primejdios ; i se părea că niciodată nu va mai putea să vadă chipul mamei fără a-și aduce aminte că dăduse în el cu pumnul.

Atunci îi veni în gînd bunica, acea bătrînă bună și prietenoasă, care din copilărie îl răsfățase, care fusese totdeauna sprijinul lui cînd acasă îl amenința vreo pedeapsă sau vreo nedreptate. La ea, la Baden [1], voia să se ascundă, pînă trecea prima mînie și apoi să le scrie părinților o scrisoare de dezvinovățire. În acest sfert de ceas se simțea atît de înfrînt la gîndul că se află în lume singur numai cu mîinile lui nepricepute, încît își blestema trufia, trufia prostească pe care i-o vîrîse în sînge un om străin, printr-o minciună. Nu dorea să fie altceva decît copilul dinainte, ascultător, plin de răbdare, fără pretenții a căror exagerare ridicolă o înțelegea acum.

Dar cum să ajungă la Baden ? Cum să străbată țara ceasuri întregi, pînă la asemenea depărtare ? Deschise cu grabă portofelul lui mic de piele, pe care-l purta totdeauna

[1] Stațiune climatică, în Austria de Jos.

la dînsul. Slavă Domnului, iată că strălucea încă aurul monezii de douăzeci de coroane, pe care o primise în dar de ziua lui. Niciodată nu se putuse hotărî s-o cheltuiască. Dar aproape în fiecare zi cerceta dacă mai era acolo, se desfăta privind-o, se simțea bogat și apoi, plin de o tandreță recunoscătoare, o freca bine cu batista pînă ce strălucea ca un luceafăr. Dar — un gînd brusc îl sperie : o să-i ajungă ? În viața lui, călătorise adesea cu trenul, fără să-i dea prin minte însă că trebuie să plătești pentru asta ; cu atît mai puțin avea habar cît costa : o coroană sau o sută ? Pentru prima dată își dădea seama că există realități ale vieții la care nu se gîndise niciodată, că fiece lucru din mulțimea de lucruri care îl înconjurau era plin de o valoare proprie, de o anumită greutate. El, care doar cu un ceas înainte credea că este atotștiutor, acum își dădea seama că trecuse neatent pe lîngă mii de taine și de întrebări și se rușina că biata lui înțelepciune se poticnise chiar la prima treaptă spre viață. Din ce în ce își pierdea curajul, pasul nesigur devenea tot mai mărunt în drum spre gară. De cîte ori visase la această fugă, de cîte ori se gîndise să se avinte în viață, să ajungă împărat sau rege, soldat sau poet, iar acum se uita intimidat la clădirea mică și albă și nu se întreba decît un lucru : dacă cele douăzeci de coroane îi vor ajunge să-l ducă pînă la bunica.

Șinele străluceau pînă departe, în cîmpie ; peronul gării era pustiu. Edgar se strecură sfios la casă și întrebă pe șoptite, ca nimeni să nu-l poată auzi, cît costă un bilet pînă la Baden. O față mirată îl privea din ghișeul întunecos, doi ochi zîmbeau în dosul unor ochelari către copilul intimidat.

— Un bilet întreg ?

— Da, îngăimă Edgar fără nici o mîndrie, mai degrabă speriat că are să coste prea mult.

— Șase coroane.

— Poftim.

Ușurat, împinse piesa lucitoare, la care ținea atît de mult. Primi restul și dintr-o dată se simți iar nespus de bogat, acum, că avea în mînă tichetul cafeniu care îi garanta libertatea și în buzunar răsuna muzica înăbușită a argintului.

Mersul trenurilor îl înștiință că acceleratul avea să sosească după douăzeci de minute. Edgar se ghemui într-un colț. Cîțiva oameni apărură pe peron, fără nici o treabă și fără preocupări. Micului agitat însă i se părea că toți se uită numai la dînsul, minunîndu-se că un copil vrea să călătorească singur cu trenul. Se ghemuia tot mai tare în colțul lui, ca și cum fuga și fărădelegea i-ar fi fost scrise pe frunte. Răsuflă ușurat cînd în cele din urmă trenul, după ce șuieră de departe, sosi valvîrtej. Trenul care avea să-l ducă în lumea largă ! Abia la urcare observă că biletul lui era de clasa a treia. Pînă acum nu călătorise decît în clasa întîi și iar pricepu că se schimbase ceva, că existau nuanțe care-i scăpaseră. Altfel de oameni decît cei de pînă acum erau vecinii lui de drum. Cîțiva muncitori italieni cu mîini vîrtoase și cu glasuri aspre, ținînd sape și lopeți, stăteau chiar în fața lui și priveau în vag cu ochi vlăguiți și nemîngîiați. Fără îndoială, trebuie să fi lucrat din greu, căci unii erau obosiți și, cu tot zgomotul trenului dormeau cu gura deschisă, rezemați de lemnul tare și murdar. Lucraseră ca să cîștige bani, reflecta Edgar, dar nu-și putea închipui cît ; simțea însă iar că banii sînt un lucru pe care nu-l ai totdeauna și care trebuie dobîndit pe o cale oarecare. Pentru întîia dată era conștient că fusese obișnuit cu o atmosferă de confort ca ceva de la sine înțeles și că, la dreapta și la stînga, se căscau adînci prăpăstii în întuneric, prăpăstii în care privirea lui nu coborîse niciodată. Pentru întîia oară avu o vagă idee că există meserii și destine, că în jurul vieții lui se îngrămădeau taine — aproape de el, și totuși neluate în seamă. Edgar învăță mult în acel ceas de cînd era singur. Începu să vadă multe — călătorind în acel compartiment strîmt, cu ferestrele deschise spre lume. Și ceva începu să înmugurească în teama lui întunecată, ceva care nu era încă fericire, dar care totuși era uimire față de diversitatea vieții. Fugise de frică și din lașitate — asta o resimțea în fiece clipă — dar pentru întîia oară acționase independent, trăise ceva din realitatea pe lîngă care pînă acum trecuse doar. Pentru întîia oară deveni poate el însuși o taină pentru părinții lui, așa cum pînă de curînd fusese lumea pentru el. Cu alte priviri se uita acum pe fereastră. Și i se părea că pentru întîia oară vede toată realitatea, ca și cum un văl ar fi

căzut de pe lucruri și i s-ar arăta acum totul : fondul intențiilor, nervul secret al activității oamenilor. Casele zburau pe dinainte-i ca smulse de vînt, și îi venea să se gîndească la oamenii care locuiau în ele, dacă erau bogați sau săraci, fericiți sau nefericiți, dacă erau dornici, ca și dînsul, să afle totul, sau dacă erau copii care pînă atunci doar se jucaseră cu lucrurile, cum fusese el însuși. Cantonierii, care stăteau cu steaguri fluturînde de-a lungul căii ferate, pentru întîia dată nu-i mai părură niște simple marionete, jucării moarte, obiecte așezate acolo de indiferența hazardului. Înțelese că asta le era soarta, asta era lupta lor cu viața. Roțile se învîrteau tot mai repede, în serpentine trenul cobora la vale, munții deveneau tot mai domoli, tot mai îndepărtați, apăruse cîmpia. Încă o dată privi înapoi : munții începuseră să se arate ca niște umbre albastre, depărtate, inaccesibile, și lui îi păru că acolo unde pe bolta înceţoșată se dizolvau încet, zăcea propria lui copilărie.

Întuneric uluitor

Dar la Baden, cînd trenul opri, Edgar se văzu singur pe peronul unde se aprinseseră luminile și semnalele străluceau în depărtare, verzi și roșii. La priveliștea asta policromă, pe neașteptate se simți îngrijorat de apropierea nopții. Ziua nu se simțise încă singur, căci primprejuru-i erau oameni, puteai să te odihnești, să te așezi pe o bancă sau să cești ochii la vitrine. Dar cum va putea el suporta toate, cînd oamenii vor dispărea prin case — unde fiecare avea un pat, posibilitatea de a vorbi cu ai săi, o noapte tihnită, pe cînd el, cu sentimentul vinovăției sale, va trebui să hoinărească într-o singurătate necunoscută. O, de s-ar afla mai curînd sub un acoperiș, să nu mai stea nici un minut sub cerul liber, străin — era singura lui dorință clară.

În grabă, porni pe drumul bineçunoscut, fără să privească la dreapta sau la stînga, pînă ajunse în fața vilei unde locuia bunica. Văzu casa frumos așezată pe o stradă

largă, fără însă să se arate îndată privirii ; era o casă albă, patriarhală, prietenoasă, pitită după lujerii și iedera unei grădini bine adăpostite — o lumină într-un nor de verdeață. Edgar iscodi printre zăbrele, ca un străin. Înăuntru nici o mișcare ; ferestrele erau închise ; nu încape vorbă că toți ai casei se aflau cu musafiri în grădina din fund. Pusese mîna pe clanța rece, cînd se întîmplă ceva ciudat. Simți că ceea ce de două ceasuri i se părea atît de ușor, atît de firesc, îi era imposibil. Cum avea el să intre, să le dea bună seara, cum să îndure întrebările, cum să le răspundă ? Cum să suporte întîia privire cînd va trebui să spună că fugise de la mama lui în ascuns ? Și cum să explice monstruozitatea faptei lui, pe care nici n-o mai înțelegea ? Înăuntru se deschise o ușă. Dintr-o dată, îl cuprinse teama absurdă că ar putea veni cineva, și fugi mai departe, fără să știe încotro.

În fața parcului stațiunii se opri : văzînd întuneric, își zise că nu e nimeni. Poate că acolo se va putea așeza, și odihni, și în sfîrșit să gîndească în liniște ca să vadă limpede ce are de făcut. Intră cu sfială. În față, erau aprinse cîteva felinare care dădeau frunzelor încă tinere o lucire de apă fantomatică, de un verde străveziu. Dar mai în spate, unde trebuia să coboare colina, totul zăcea ca o singură masă nedeslușită, neagră, dospind în întunecimea confuză a unei nopți de primăvară timpurie. Edgar se strecură timid pe lîngă cei cîțiva oameni care ședeau sub cercul de lumină al felinarelor, stînd de vorbă sau citind. Voia să fie singur... Dar nici sus, în penumbra aleilor neluminate, nu era liniște. Acolo totul era plin de vorbe și de murmure ce fugeau de lumină, adesea îmbinate cu răsuflarea vîntului printre frunzele mlădioase, cu hîrșîitul pașilor depărtați, cu șoaptele unor glasuri reținute, cu un fel de rumoare voluptuoasă, plină de teamă, de suspine și de gemete, care veneau pesemne în același timp de la oameni, de la animale și de la somnul agitat al naturii. O frămîntare primejdioasă răsufla acolo, nevăzută, ocultă, înfricoșător de enigmatică, vreo răscolire subterană în pădure, care venea poate numai fiindcă era primăvară, dar care-l înspăimînta ciudat pe copilul nedumerit.

Se făcu mic de tot pe o bancă în întunericul abisal și încercă să chibzuiască ce trebuia să spună acasă. Dar gîn-

durile îi alunecau, înainte de a le putea apuca. Împotriva voinței lui, trebuia să asculte, să asculte într-una sunetele înăbușite, vocile mistice ale întunericului. Cît de înspăimîntător era întunericul, cît de confuz și totuși minunat de tainic! Erau animale, sau oameni, sau doar mîna fantomatică a vîntului care întrețesea foșnetul și zgomotele, zumzăitul și gunguritul ademenitor? Asculta. Era vîntul, care se strecura neliniștit printre arbori, dar — acum vedea lămurit — erau și oameni, perechi îmbrățișate, venind de jos, din orașul luminat și dînd viață beznei prin prezența lor enigmatică. Ce voiau? Nu putea înțelege. Nu vorbeau între ei, căci nu se auzeau voci, doar pașii le scîrțîiau neliniștit pe pietriș și, cînd și cînd, le vedea trupurile de cîte ori dădeau de lumină, plutind în trecere ca niște umbre. Dar totdeauna trupurile le erau strînse unul de altul, așa cum o văzuse atunci pe mama cu baronul. Secretul acesta — secretul cel mare, strălucitor și fatal — era deci și aici. Auzi niște pași apropiindu-se și un rîs înăbușit. Îl cuprinse teama că cei ce se apropiau ar putea să-l descopere și se cufundă și mai adînc în întuneric. Dar perechea care bîjbîia acum căutîndu-și drumul prin beznă nu-l văzu și, îmbrățișată, își continuă plimbarea. Edgar respiră ușurat, dar deodată pașii se opriră chiar în fața băncii lui. Bărbatul și femeia își apropiară capetele unul de altul. Edgar nu deslușea nimic, auzi numai cum un geamăt izbucni din gura femeii, cum bărbatul șoptea cuvinte fierbinți, pătimașe. Cu un fior voluptos, un fel de presimțire pătrunse prin teama lui.

Un minut bărbatul și femeia stătură așa, apoi pietrișul scrîșni iar sub pașii lor care se depărtau și care în curînd se stinseră în întuneric.

Pe Edgar îl trecură fiori. Sîngele îi năvăli iar în vine, mai fierbinte decît înainte. Deodată, resimți o singurătate de neîndurat, în întunecimea aceea tulburătoare. Puternic, din adîncuri, îl năpădi dorul de un glas prietenos, de o îmbrățișare, de o odaie luminată, de oamenii pe care-i iubea. Parcă întreg întunericul apăsător s-ar fi cufundat în el și i-ar sparge pieptul. Sări în sus. Acasă, acasă! Să fie undeva, acasă, la adăpost, într-o odaie luminată, în apropierea oamenilor. Ce i se putea întîmpla? N-aveau decît să-l bată și să-l ocărască, nu-i mai era teamă de

nimic de cînd îndurase întunecimea și spaima față de necunoscut.

Ceva îl îmboldea fără să-și dea seama și deodată se pomeni din nou în fața vilei, cu mîna iar pe clanța rece. Vedea cum ferestrele luminate licăreau prin verdeață; în gînd vedea în dosul fiecărui geam odaia familiară, cu oamenii dinăuntru. Chiar apropierea aceasta — sentimentul liniștitor de a fi împreună cu oamenii de care se simțea iubit — îl umplea de fericire. Și dacă zăbovea încă, era doar ca să guste mai profund bucuria premergătoare.

Atunci, în spatele lui, un glas răsună, speriat:

— Edgar! E-aici! El e!

Jupîneasa bunicii îl văzuse, se repezi la copil și-l apucă de mînă. Ușa fu smucită dinăuntru, un cîine sări lătrînd, din casă veneau cu lumini, auzi voci strigînd cu bucurie și cu spaimă, un tumult vesel de țipete și de pași care se apropiau, chipuri pe care le recunoștea acum. Întîi bunica veni cu brațele întinse apoi, în spatele ei — i se păru că visează — mama. El însuși, cu ochii plînși, tremurînd și stingherit, stătea în mijlocul acestei izbucniri calde de sentimente exuberante, neștiind ce să spună, ce să facă, nedîndu-și nici el limpede seama ce simțea: teamă sau fericire.

Ultimul vis

Lucrurile se întîmplaseră astfel: acolo era de mult căutat și așteptat. Cu toată mînia ei, mama, înspăimîntată de fuga nebunească a copilului surescitat, pusese să-l caute prin Semmering. Se și iscase bănuiala unei nenorociri, dînd tuturor emoții grozave, cînd un domn veni cu știrea că-l văzuse pe copil pe la ora trei în fața ghișeului de la gară. Acolo aflară repede că Edgar luase un bilet pentru Baden și, fără să ezite, mama porni imediat după el. Telegrame către Baden și către tatăl lui la Viena alergară mai iute decît dînsa, răspîndind emoție. De două ceasuri, toți erau în căutarea fugarului.

Acum îl ţineau de aproape, dar nu cu forţa. Triumfători dar reţinuţi, îl duseră sus, în odaie ; dar cît de ciudat îi părea lui că nu resimţea toate reproşurile aspre pe care i le adresau, pentru că vedea totuşi în ochii lor bucurie şi dragoste. Şi chiar aparenţa aceasta, supărarea prefăcută, nu dură decît o clipă. Apoi bunica îl îmbrăţişă iar înlăcrimată, nimeni nu mai vorbea de vina lui şi se vedea înconjurat de o grijă duioasă. Fata în casă îi scoase haina şi-i aduse alta mai caldă, bunica îl întrebă dacă nu îi e foame sau dacă doreşte ceva, toţi se îndesau şi-l învăluiau cu îngrijiri duioase, dar îndată ce-i observau intimidarea, nu mai întrebau nimic. Trăi cu voluptate sentimentul pe care îl desconsiderase şi care totuşi îi lipsise atît, de a fi iarăşi copil. Îi era ruşine de aroganţa din ultimele zile, de a fi dorit să-şi schimbe existenţa privilegiată cu plăcerea înşelătoare a unei singurătăţi voite.

Alături sună telefonul. Auzi glasul mamei, auzi vorbe disparate „Edgar... înapoi... e aici... ultimul tren“ şi se miră că nu sărise sălbatic la dînsul, ci numai îl cuprinsese cu o privire atît de ciudat reţinută. Remuşcarea devenea tot mai violentă în el şi bucuros s-ar fi sustras tuturor atenţiilor bunicii şi mătuşii şi s-ar fi dus să-i ceară iertare, să-i spună, singur cu ea, în toată smerenia, că voia iar să fie copil şi ascultător. Dar cînd se sculă încet, bunica îi spuse uşor speriată :

— Unde vrei să te duci ?

Se opri ruşinat. De orice mişcare a lui le era frică. Îi înspăimîntase pe toţi, le era teamă să nu fugă iar. Cum au să poată pricepe că regreta fuga mai mult decît toţi ?

Masa era pusă, şi i se aduse o gustare preparată în grabă. Bunica şedea lîngă el şi nu-l slăbea din ochi. Ea, cu mătuşa şi cu fata în casă îl închideau într-un cerc strîmt şi în această căldură se simţea minunat de liniştit. Numai faptul că mama nu intra de loc în odaie îl tulbura. Dacă şi-ar fi dat seama cîtuşi de puţin cît era de spăşit, ar fi venit, desigur.

Se auzi huruitul unei trăsuri, care opri în faţa casei. Toţi se speriară atît de tare, încît îl apucă neliniştea şi pe Edgar. Bunica se duse afară. Voci zburară de colo pînă colo prin întuneric şi se lămuri că sosise tata. Edgar observă intimidat că acum era singur în odaie şi chiar

această scurtă izolare îl tulbură. Tatăl lui era sever ; era singurul om de care se temea cu adevărat. Edgar trase cu urechea, tatăl părea enervat, vorbea tare și mînios. Între cuvintele lui răsunau, împăciuitoare, glasurile bunicii și al mamei ; desigur, voiau să-l potolească. Dar vocea rămînea dură, dură ca și pașii care înaintau aproape, tot mai aproape ; acum în odaia de alături, apoi în fața ușii, care cu un gest brusc fu dată de perete.

Tatăl era foarte înalt. Cînd intră, nervos și părînd cu adevărat mîniat, Edgar se simți în fața lui nespus de mic.

— Ce ți-a venit să fugi, nătărăule ? Cum ai putut s-o sperii așa pe mama ?

Glasul îi era furios și mîinile aveau gesturi violente. În urma lui, intrase acum mama și obrazul îi era în umbră.

Edgar nu răspunse. Își spunea că ar trebui să se justifice, dar cum să-i povestească lui că fusese înșelat și bătut ? Ar înțelege tata ?

— Ei, nu poți să vorbești ? Ce s-a întîmplat ? Poți să spui fără frică. Te-a supărat ceva ? Trebuie să ai un motiv cînd fugi. Ți-a făcut cineva vreun rău ?

Edgar șovăia. Amintirea îl înfuria din nou, era gata să acuze. Atunci văzu — și inima i se opri — cum din spatele tatii mama făcu o mișcare ciudată. O mișcare pe care la început n-o pricepu. Dar acum se uita la el — și în ochi avea o rugă fierbinte. Încet, încet de tot, ridică degetul la gură în semn de tăcere.

Atunci copilul simți dintr-o dată că tot trupul îi e străbătut de ceva cald, de o fericire imensă și sălbatică. Înțelese că mama îi dădea în păstrare un secret, că pe micile lui buze de copil se afla în joc o soartă. Și toată ființa lui clocoti de mîndrie că mama avea încredere într-însul. Îl năpădi impetuos o abnegație, o dorință să-și exagereze încă vinovăția, spre a arăta cît de mult te puteai bizui pe el și cît de matur era. Își strînse toate puterile :

— Nu, nu... n-a fost nici o cauză... Mama a fost foarte bună cu mine, dar eu am fost obraznic, m-am purtat prost... și atunci... atunci am fugit, pentru că mi s-a făcut frică.

Tatăl îl privea uluit. Se așteptase la orice, numai la mărturisirea asta, nu. Mînia lui era dezarmată :

— Ei, dacă-ţi pare rău, atunci e altceva. N-am să mai vorbesc azi despre asta. Cred că pe viitor o să te gîndeşti mai bine ! Ca să nu se mai întîmple.

Se opri şi se uită la el. Glasul i se înmuie :

— Ce palid eşti. Dar îmi pare că te-ai mai înălţat cu o şchioapă. Sper că n-ai să mai faci copilării de-astea ; doar nu mai eşti un puşti şi ai putea să ai mai multă minte.

Toată vremea Edgar nu se uita decît la mama. Sclipea ceva în ochii ei ? Sau era numai răsfrîngerea flacării ? Nu, acolo lucea ceva umed şi luminos şi în jurul gurii flutura un surîs care-i mulţumea. Îl trimiseră la culcare, dar nu se simţea trist că rămăsese singur. Avea să medite ze la atîtea lucruri, felurite şi bogate. Toată durerea ultimelor zile se topea în sentimentul puternic al primei lui aventuri, şi era ca beat de presimţirea tainică a unor viitoare evenimente. Afară, copacii foşneau în noaptea întunecată, dar lui nu-i mai era teamă. Pierduse orice nerăbdare în faţa vieţii de cînd aflase cît e de bogată. I se părea că vede pentru întîia oară realitatea nudă — nu ca pînă acum, învăluită în miile de minciuni ale copilăriei, ci în toată frumuseţea-i neînchipuit de primejdioasă. Nu crezuse vreodată că zilele pot fi atît de îmbulzite de trecerea multiplă de la durere la bucurie. Îl umplea de fericire gîndul că nenumărate zile similare îi stăteau în faţă şi că îl aştepta o întreagă viaţă încă nedesfăşurată, care îi va dezvălui surprizele ei. Îl cuprinsese întîia presimţire a diversităţii vieţii. Pentru prima oară, era convins că înţelesese natura oamenilor, că oamenii au nevoie unii de alţii, chiar cînd par că se duşmănesc, şi e foarte dulce să fii iubit. Îi era cu neputinţă să se gîndească la ceva sau la cineva cu ură, nu regreta nimic şi chiar pentru baron — ademenitorul, duşmanul lui cel mai amarnic — găsi un sentiment nou : recunoştinţă pentru că îi deschisese uşa spre această lume a întîilor simţiri.

Toate acestea erau minunat de plăcute şi mîngîioase cînd le gîndeai în întuneric, uşor încîlcite cu imagini de vis şi aproape cufundate în somn. Deodată i se păru că se deschide uşa, şi că ceva se apropie uşor. Întîi crezu că nu e adevărat, era şi prea prins de somn ca să-şi ridice pleoapele. Simţi atunci deasupra lui răsuflarea unui obraz catifelat, cald şi blînd care îl atingea pe al lui. Ghici că

era mama, care îl săruta și-i trecea mîna prin păr. Îi simțea sărutările și simțea lacrimile răspunzînd duios la mîngîieri ; și luă totul numai drept împăcare, drept recunoștință pentru tăcerea sa. Abia mai tîrziu, mulți ani mai tîrziu, recunoscu în acele lacrimi făgăduința unei femei în pragul bătrîneții că de acum încolo va aparține numai copilului ei, o renunțare la aventură, un rămas-bun tuturor dorințelor. Nu știa că și dînsa îi era recunoscătoare pentru că o salvase dintr-o aventură absurdă și că prin această îmbrățișare îi lăsa, ca o moștenire pentru viitoarea lui viață, povara dulce-amară a dragostei. Toate astea nu le înțelegea copilul de atunci, dar simțea că e o mare fericire să fii iubit astfel și că prin această iubire intra în posesia marelui secret al vieții.

Cînd mama își retrase mîna, cînd buzele i se îndepărtară de ale lui și cînd silueta ușoară pieri foșnind, ceva cald, ca o adiere, rămase în urma ei, pe buzele copilului. Și îl învălui, lingușitoare, dorința să mai simtă adesea astfel de buze catifelate, și să mai fie îmbrățișat atît de duios. Dar umbrele somnului se și lăsaseră peste presimțirea aceasta a secretului atît de rîvnit. Imaginile ultimelor ceasuri trecură încă o dată colorate ; încă o dată cartea tinereții lui își deschise ademenitor paginile. Apoi copilul adormi și începu un vis mult mai adînc : visul vieții.

1911

Guvernanta

Cele două copile sînt acum singure în odaia lor. Lumina e stinsă. Între ele plutește întunericul; numai dinspre paturi vine o licărire molcomă, alburie. Amîndouă răsuflă domol de tot, s-ar putea crede că dorm.

— Ascultă! zice deodată o voce.

E a celei de doisprezece ani, care încet, aproape speriată, întreabă prin întuneric.

— Ce e? răspunde din celălalt pat, sora ei.

E numai cu un an mai mare.

— N-ai adormit încă? Bine! Aș... aș vrea mult să-ți povestesc ceva.

De alături, nici un răspuns. Numai în pat, un foșnet. Sora s-a ridicat și privește către cealaltă, așteptînd: i se văd lucind ochii.

— Știi... voiam să-ți spun... dar spune-mi tu întîi: n-ai băgat de seamă nimic zilele astea, la domnișoara?

Cealaltă zăbovește cu răspunsul și stă pe gînduri.

— Da, zice în sfîrșit, dar nu știu bine ce. Nu mai e atît de severă. De două zile nu mi-am făcut lecțiile și nu mi-a spus nimic. Și pe urmă e... nu știu... mi se pare că nu-i mai pasă de noi, stă tot timpul deoparte și nu se mai joacă de loc cu noi, ca înainte.

— Cred că e foarte tristă, dar nu vrea să arate. Nici la pian nu mai cîntă.

Se lasă iar tăcere.

Cea mare o îndeamnă:

— Voiai să-mi povestești ceva.

— Da, dar să nu spui nimănui, adevărat nimănui, nici mamei, nici prietenei tale.

— Nu, nu! — A și apucat-o nerăbdarea. — Hai, spune!

— Uite... adineauri, cînd m-am dus la culcare, mi-a dat deodată prin minte că nu-i spusesem „noapte bună" domnișoarei. Mă și descălțasem, dar tot m-am dus în

odaia ei, știi, tiptil de tot, să-i fac o surpriză. Deschid eu ușa cu mare băgare de seamă. Întîi am crezut că nu-i în odaie. Lumina era aprinsă, dar n-am văzut-o. Grozav m-am speriat ! Aud pe cineva plîngînd și o văd întinsă pe pat, îmbrăcată, cu capul între perne. Hohotea de plîns, de m-am cutremurat. Dar ea nu m-a observat. Și atunci am închis iar ușa, încet de tot. A trebuit să mă opresc o clipă, așa de tare tremuram. Încă o dată, prin ușă, am auzit deslușit plînsul și am coborît în fugă.

Amîndouă tac. Pe urmă, una dintre ele zice pe șoptite :

— Biata domnișoară !

Glasul freamătă prin odaie ca un sunet întunecat și se pierde : apoi se face iar tăcere.

— Aș vrea să știu de ce plîngea, începe mezina, doar nu s-a certat cu nimeni, zilele astea. Mama o lasă, în sfîrșit, în pace cu veșnicele ei sîcîieli, iar noi, doar nu i-am făcut nimic. Atunci, de ce plînge așa ?

— Îmi închipui eu de ce, zice cea mare.

— De ce, spune-mi, de ce ?

Sora se codește. În cele din urmă, zice :

— Cred că e îndrăgostită.

— Îndrăgostită ? — Cea mică tresare puternic. — Îndrăgostită de cine ?

— Tu n-ai observat nimic ?

— N-o fi îndrăgostită de Otto ?

— Nu-i așa ? Și el de ea, nu ? De trei ani, de cînd e student și stă la noi, nu ne-a însoțit niciodată ; iar acum, de cîteva luni, ne însoțește mereu, în fiecare zi. A fost vreodată drăguț cu mine sau cu tine, pînă n-a venit domnișoara la noi ? Iar acum se învîrtește pe lîngă noi toată ziulica. Mereu l-am întîlnit, din întîmplare, în grădina publică sau în parc, sau în Prater ; oriunde ne-am dus cu domnișoara. Asta nu te-a mirat niciodată ?

Mezina bîlbîie foarte speriată :

— Da... da, sigur, am băgat de seamă. Dar mă tot gîndeam că...

Glasul i se înăbușă. Nu mai spune nimic.

— Și eu credeam la început ; noi, fetele, sîntem niște proaste. Dar am observat la timp că pentru el sîntem numai un pretext.

Acum tac amîndouă. Convorbirea pare să fi luat sfîrșit.

Amîndouă sînt cufundate în gînduri sau poate chiar în visuri.

Iată însă că cea mică vorbește încă o dată în întuneric, cu totul nedumerită :

— Dar de ce plînge ? Doar o iubește. Și totdeauna mi-am închipuit că trebuie să fie foarte frumos cînd ești îndrăgostită.

— Nu știu, răspunde visător cea mare, și eu credeam că trebuie să fie foarte frumos.

Și încă o dată, încet și compătimitor, adie de pe buze somnoroase :

— Biata domnișoară !

Apoi se face liniște în odaie.

A doua zi dimineața, fetele nu mai vorbesc despre asta, și totuși fiecare simte că gîndurile celeilalte se învîrtesc în jurul aceleiași preocupări. Trec una pe lîngă alta, se evită, apoi privirile li se întîlnesc fără voie cînd amîndouă se uită pe ascuns către guvernantă. La masă se uită la vărul Otto, care locuiește de ani de zile în casă, ca la un străin. Nu-i vorbesc, dar pe sub pleoapele plecate trag cu coada ochiului la dînsul, să vadă dacă nu cumva se înțelege prin semne cu domnișoara. Amîndouă sînt neliniștite. După-masă nu se joacă ; în nerăbdarea lor de a descoperi secretul, fac lucruri inutile și fără noimă. Seara numai, una dintre ele întreabă rece, ca și cînd puțin i-ar păsa :

— Ai mai aflat ceva ?

— Nu, îi răspunse soră-sa și întoarce capul.

Parcă amîndurora le-ar fi teamă să stea de vorbă. Și așa, trec cîteva zile, cu aceleași manevre, cu aceeași pîndă mută a celor două copile care, neliniștite și inconștiente, se simt în preajma unei taine arzătoare.

În fine, peste cîteva zile, una observă cum la masă guvernanta îi face din ochi un mic semn lui Otto. El îi răspunde dînd din cap. Fetița tremură de emoție. Pe sub masă, pipăie ușor mîna surorii mai mari. Cînd aceasta se întoarce spre dînsa, îi aruncă o privire scînteietoare. Cea mare înțelege îndată gestul și, la rîndul ei, se tulbură.

Abia s-au sculat de la masă și guvernanta le spune fetelor :

— Duceţi-vă în odaia voastră ; faceţi-vă de lucru cîtva timp. Mă doare capul şi vreau să mă odihnesc o jumătate de ceas.

Copiii privesc în jos. Pe furiş, se ating cu mîna ca şi cum ar vrea să-şi atragă reciproc atenţia. Nici n-a ieşit bine guvernanta şi cea mică se repede către cea mare :

— Să vezi, Otto se duce acum în odaia ei.

— Sigur, de asta a vrut să se descotorosească de noi !

— Să ascultăm la uşă !

— Dar dacă vine cineva ?

— Cine să vină ?

— Mama.

Cea mică se sperie :

— Da, adevărat...

— Ştii ce ? Eu ascult la uşă şi tu stai afară, în coridor, şi-mi faci semn dacă vine cineva. Aşa sîntem sigure.

Cea mică face o mutră posomorîtă.

— Da, dar pe urmă n-ai să-mi povesteşti nimic !

— Ba tot !

— Adevărat, tot ?... Tot ?

— Da, pe cuvîntul meu. Iar tu să tuşeşti dacă auzi pe cineva venind.

Amîndouă aşteaptă în coridor, tremurînd emoţionate. Sîngele le zvîcneşte vijelios. Ce are să se întîmple ? Se lipesc una de alta.

Paşi ! Fetele dispar repede în întuneric. Într-adevăr, este Otto. Apasă clanţa, uşa se închide după el. Ca săgeata se repede cea mare, se lipeşte de uşă şi ascultă ţinîndu-şi răsuflarea. Cea mică se uită nerăbdătoare într-acolo. Curiozitatea o arde, o smulge de la postul ei. Se apropie tiptil ; dar, furioasă, sora o împinge înapoi. Şi iar aşteaptă afară, două, trei minute, care-i par o veşnicie. O trec fiori de nerăbdare, nu-şi găseşte locul de parcă ar sta pe jeratic. E gata să plîngă de emoţie şi de mînie că sora ei aude tot şi ea nimic. Atunci, în altă odaie, se trînteşte o uşă. Fata tuşeşte şi amîndouă dau fuga spre camera lor. Acolo se opresc o clipă, cu răsuflarea tăiată, cu inima zvîcnindă.

Cea mică întreabă insistent, cu lăcomie :

— Ei... spune !

Cea mare face o mutră îngîndurată. În sfîrşit, cu mintea aiurea, ca şi cum şi-ar vorbi sieşi, spune :

— Nu înțeleg nimic.
— Ce ?
— E foarte ciudat !
— Ce ?... Ce ?...

Rostește cu greu cuvintele. Sora ei încearcă să-și adune gîndurile. Dar cea mică se înghesuie cît mai aproape de ea, să nu-i scape nici o vorbă.

— A fost foarte ciudat... cu totul altfel decît îmi închipuiam. Cred că după ce a intrat în odaie, Otto a vrut s-o îmbrățișeze sau s-o sărute, căci ea i-a spus : „Lasă asta, am de vorbit ceva serios cu tine". De văzut n-am putut vedea nimic, cheia era băgată în broască pe dinăuntru, dar am auzit foarte clar : „Ce s-a întîmplat ?" a întrebat atunci Otto. Niciodată nu l-am auzit vorbind așa. Știi și tu, că altminteri vorbește tare și obraznic, dar asta a spus-o cu-atîta sfială, încît am simțit îndată că îi e oarecum teamă. Și trebuie să fi observat și ea că minte, fiindcă i-a răspuns încet de tot : „Știi tu". „Nu, nu stiu nimic". „Da ?" a zis ea atunci așa de trist, așa groaznic de trist. „atunci de ce ai început deodată să mă eviți ? De o săptămînă n-ai mai schimbat nici un cuvînt cu mine. nu mai vii în parc. Ți-am devenit dintr-o dată străină ? O, dar știu eu bine de ce deodată te ții deoparte." El a tăcut și pe urmă a zis : „Sînt în ajunul examenelor. am mult de lucru și nu-mi rămîne timp pentru altceva. Acum nu se mai poate altfel." Atunci ea a început să plîngă și pe urmă i-a spus printre lacrimi, cu atîta blîndețe, cu atîta bunătate : „Otto, de ce minți ? Spune adevărul, fii sigur că nu merit să te porți așa cu mine. Doar nu ți-am cerut nimic. dar de vorbit trebuie să vorbim. Știi foarte bine ce am să-ți spun, o citesc în ochii tăi." „Ce ?" a îngăimat el, foarte, foarte slab. Și atunci ea a spus...

Deodată, fata începe să tremure și nu mai poate vorbi de emoție. Cea mică se lipește mai strîns de ea.

— Ce... ce anume ?
— I-a spus... „Am un copil de la tine !"

Ca fulgerul sare în sus cea mică :

— Un copil ! Un copil ! Nu se poate !
— Dar așa a spus.
— Cred că n-ai auzit bine.

— Ba da, ba da ! Și Otto a repetat ; a sărit întocmai ca tine și a strigat : „Un copil !“ Ea a tăcut mult timp și apoi a zis : „Ce-are să se întîmple acum ?“ Și pe urmă...

— Și pe urmă ?

— Pe urmă ai tușit tu, și a trebuit să fug.

Fata căscă ochii, buimăcită.

— Un copil ! Nu se poate. Unde ține copilul ?

— Nu știu. Tocmai asta nu pricep.

— Poate acasă la ea, acolo unde locuia... înainte de a veni la noi. Sigur că mama nu i-a dat voie să-l aducă aici, din cauza noastră. De aceea o fi așa de tristă.

— Fugi de-aici ! Pe atunci nici nu-l cunoștea pe Otto !

Tac iarăși, nedumerite, nehotărîte, tot încercînd să priceapă. Gîndul le chinuie. Apoi cea mică deschide iar vorba :

— Un copil ! Asta-i absolut imposibil ! Cum poate să aibă un copil ? Doar nu e măritată, și numai oamenii căsătoriți au copii, știu sigur.

— Poate a fost măritată.

— Ei, nu fi proastă ! Doar n-a fost măritată cu Otto.

— Atunci cum ?

Amîndouă se privesc țintă, uluite.

— Biata domnișoară ! zice una, cu mare tristețe. Vorba asta revine într-una, sfîrșind cu un oftat de compătimire. Și mereu li se aprinde curiozitatea.

— O fi fetiță sau băiat ?

— Cine poate să știe !

— Ce crezi... dacă aș întreba o dată... cu mare, mare grijă...

— Ai înnebunit !

— De ce ?... E atît de bună cu noi !

— Dar ce-ți veni ? Nouă nu ni se spun asemenea lucruri. Ni se ascunde totul. Cînd intrăm în odaie, toți își înghit vorbele și înșiră la mofturi, parcă am fi copii mici — iar eu am acum treisprezece ani. Ce s-o mai întrebi, nouă ne spun numai minciuni.

— Totuși, aș fi vrut atît de mult să știu !

— Crezi că eu nu ?

— Știi... ce nu pricep eu cu adevărat e că Otto n-a știut nimic despre asta. Doar știi cînd ai un copil, după cum știi cînd ai părinți.

— S-a făcut doar că nu știe, ticălosul. Se preface totdeauna.

— Dar nu pentru așa ceva. Numai... numai cînd vrea să ne ducă de nas...

În clipa aceea intră domnișoara. Numaidecît, fetele tac și se fac că învață. Însă o privesc pe sub gene. Glasul domnișoarei pare puțin mai grav și mai vibrant ca de obicei și ochii îi sînt înroșiți. Copiii tac. Brusc, își ridică privirea către ea, cu o sfială plină de respect. Are un copil, gîndesc mereu, de aceea e atît de tristă!

Și, cu încetul, le cuprinde și pe ele tristețea.

A doua zi, la masă, le întîmpină o veste neașteptată: Otto părăsește casa. I-a explicat unchiului că examenele încep curînd, că trebuie să lucreze pe brînci și că acolo nu e destulă liniște. Are să-și închirieze undeva o odaie, pe o lună, două, pînă termină cu examenele.

Cei doi copii sînt grozav de agitați. Bănuiesc vreo legătură tainică între vestea asta și convorbirea din ajun; simt, cu instinctul lor, care s-a ascuțit, o lașitate, o fugă. Cînd Otto vine să-și ia rămas-bun, ele se poartă necuviincios, îi întorc spatele. Dar se uită cu coada ochiului cînd el se oprește în fața domnișoarei. Ei îi tresar buzele, îi întinde însă liniștit mîna, fără nici un cuvînt.

În aceste cîteva zile, copiii s-au schimbat cu totul. Le-a pierit pofta de joacă și rîsul, ochii le sînt văduviți de lumina vioaie, lipsită de grijă, dinainte. A apărut în ele o neliniște și o neîncredere sălbatică față de toți cei din jurul lor. Nimic nu le mai pare adevărat din ce li se spune și văd numai minciuni și uneltiri în fiece cuvînt. Toată ziua sînt cu ochii în patru. Pîndesc fiece mișcare, interceptează fiece tresărire, fiece intonație. Se strecoară pretutindeni ca niște năluci, ascultă pe la uși să prindă ceva, se zbat pătimaș să scuture de pe umerii lor revoltați rețeaua întunecată a tainelor sau măcar să arunce, printr-un ochi al acestei rețele, o privire în lumea adevărului. Încrederea copilărească, acea orbire voioasă, lipsită de griji, au pierdut-o. Și apoi atmosfera apăsătoare a celor întîmplate le face să presimtă o nouă descărcare și se tem ca nu cumva să le scape. De cînd știu că sînt înconjurate

de minciună, au devenit aspre și ascunse, ele însele viclene și mincinoase.

În fața părinților se ascund sub un prefăcut aer copilăresc, apoi izbucnește în ființa lor un neastîmpăr sălbatic. Întreaga lor făptură e destrămată într-o agitație nervoasă ; ochii, care înainte aveau o lucire jucăușă și blîndă, par mai scînteietori, mai profunzi. Sînt atît de dezarmate în neîntrerupta lor pîndă și spionare, încît dragostea uncia pentru alta se adîncește. Din cînd în cînd, se îmbrățișează vijelios, împinse de sentimentul neștiinței lor, cedînd exaltat numai unei impetuoase nevoi de tandrețe, sau izbucnesc în plîns. În aparență fără nici o pricină, viața lor a ajuns dintr-o dată în criză.

Printre multele jigniri ce le lovesc sensibilitatea de curînd trezită, simt mai ales una. În tăcere, fără să spună nimic, și-au pus în gînd să-i aducă multă bucurie, cît mai multă bucurie domnișoarei — acum atît de tristă. Își fac lecțiile cu sîrguință și cu grijă, se ajută una pe alta, sînt potolite, nu-i dau nici un prilej de nemulțumire, îi previn toate dorințele. Dar domnișoara nu ia nimic în seamă și asta le doare mult. În ultimul timp, a devenit cu totul alta. Cîteodată, cînd una dintre fete îi vorbește, tresare ca trezită din somn. Și atunci privirea ei pare că rătăcește, parcă întorcîndu-se de departe. Adesea, ceasuri întregi stă și privește visătoare, cu ochii pierduți. Atunci fetele umblă în vîrful picioarelor, să n-o tulbure ; simt apăsător și tainic că se gîndește la copilul ei, care e undeva, departe. Și, din adîncul feminității ce se deșteaptă în ele, o iubesc tot mai mult pe domnișoara — acum atît de îngăduitoare și de blîndă. Mersul ei, înainte vioi și semeț, este mai molcom, mișcările mai prudente, și copiii presimt în toate astea o tristețe misterioasă. N-au văzut-o niciodată plîngînd, dar pleoapele-i sînt adesea roșii. Observă că vrea să le ascundă durerea și sînt desperate că n-o pot ajuta.

Pînă cînd, o dată, cînd domnișoara s-a întors spre fereastră și și-a trecut batista peste ochi, cea mică prinde deodată curaj, o apucă binișor de mînă și zice :

— Domnișoară, sînteți atît de tristă de cîtva timp. Dar nu din pricina noastră, nu-i așa ?

Domnișoara o privește mișcată și-i trece mîna peste părul mătăsos.

— Nu, fetelor, nu, zice ea, sigur că nu din pricina voastră.

Și o sărută duios pe frunte.

Trăgînd tot așa cu urechea și observînd, nelăsînd să le scape nimic din ceea ce se petrece sub ochii lor, una dintre fete a intrat o dată pe neașteptate în odaie și a prins cîteva cuvinte. Nu era decît o frază, căci părinții și-au întrerupt îndată conversația, dar fiecare cuvînt aprinde în ele mii de bănuieli. „Și mie mi-a părut ceva ciudat, a zis mama, am s-o iau la întrebări.“ Fata a crezut la început că este vorba de ea, și a fugit speriată la sora ei, după sfat și ajutor. Dar la prînz au băgat de seamă că privirile părinților examinează fața neatentă, îngîndurată, a domnișoarei și apoi se întîlnesc.

După-masă, mama îi spune în treacăt domnișoarei :

— Te rog, vino pe urmă în odaia mea. Am ceva de vorbit cu dumneata.

Domnișoara înclină ușor capul. Fetele tremură tare, simt că acum are să se întîmple ceva.

Și îndată ce domnișoara intră la mama, se reped într-acolo. A asculta pe la uși, a scotoci prin cotloane, a trage cu urechea și a pîndi au ajuns pentru ele lucruri cu totul firești. Nu mai simt de loc ce e urît și temerar în asta, au numai un gînd : să pună stăpînire pe toate misterele care le învăluie.

Ascultă. Dar nu aud decît un șuierat de cuvinte șoptite. Trupul le e cuprins de un tremur nervos. Le e teamă că s-ar putea să le scape totul.

Atunci, un glas din odaie devine mai tare. Este al mamei. Sună arțăgos și rău :

— Ai crezut că sîntem orbi și că nu se observă ? Îmi pot închipui cum ți-ai îndeplinit datoria, cu astfel de gînduri și cu asemenea apucături. Și unei astfel de ființe i-am încredințat educația copiilor mei, a fiicelor mele, pe care Dumnezeu știe cît le-ai neglijat...

Domnișoara parcă ar răspunde ceva. Dar vorbește prea încet pentru ca fetele să poată înțelege.

— Scuze, scuze... Orice persoană ușuratică își găsește scuze. Se dă primului venit fără să se gîndească la nimic. Și pe urmă se lasă în grija lui Dumnezeu. Și una ca dum-

neata vrea să fie educatoare, să educe fete! Asta-i nerușinare! Doar nu-ți închipui că în starea asta am să te mai țin aici, în casă?

Copiii ascultă afară. Le trec fiori prin tot trupul. Nu înțeleg nimic, pentru ele însă e groaznic să audă glasul mamei atît de mînios și apoi, drept singur răspuns, plînsul încet și desperat al domnișoarei. Din ochi lacrimile le curg pe obraji. Dar mama pare din ce în ce mai iritată:

— Acum nu mai știi decît să plîngi. Asta nu mă mișcă. De asemenea persoane nu mi-e milă. Ce-ai să devii acum, nu mă privește. Știi dumneata cui să te adresezi, nu te mai întreb. Dar eu nu mai rabd nici o zi în casa mea pe una care și-a nesocotit atît de mîrșav datoria.

Răspund numai hohote de plîns, acele hohote deznădăjduite, animalice, sălbatice care pe copiii de afară îi scutură ca niște friguri. Nu mai auziseră niciodată pe cineva plîngînd așa. Și simt nedeslușit că cine plînge astfel nu poate să nu aibă dreptate. Mama tace acum și așteaptă. Apoi zice deodată, aspru:

— Așa. Atît am avut de spus. Fă-ți bagajul astăzi și vino mîine dimineață să-ți primești leafa. Bună ziua!

Copiii fug de la ușă și se refugiază în odaia lor. Ce însemnează asta? Le-a căzut ca un trăsnet în față. Sînt palide și înfiorate. Pentru întîia dată presimt oarecum realitatea. Și pentru întîia dată îndrăznesc să se lase cuprinse de un fel de răzvrătire împotriva părinților.

— A fost o mojicie din partea mamei să vorbească așa cu dînsa, zice cea mare, cu îndîrjire.

Pe cea mică o sperie vorba asta, prea îndrăzneață.

— Dar noi nici nu știm ce a făcut, se bîlbîie ea.

— Sigur că nimic rău. Domnișoara nu poate să facă ceva rău. Mama n-o cunoaște.

— Și-apoi, cum a plîns! M-a înspăimîntat!

— Da, a fost groaznic! Dar cum a țipat mama la ea! Asta a fost mojicie, îți spun eu, mojicie!

Bate din picior. Lacrimi îi întunecă privirea. În acea clipă, apare domnișoara. Arată foarte obosită.

— Azi după-masă am treabă. Nu-i așa că pot să mă bizui pe voi, veți rămîne singure? Și ne vedem deseară.

Pleacă fără să observe emoția copiilor

— Ai văzut ce ochi plinși avea ? Nu înțeleg cum a putut mama să se poarte așa cu dînsa.

— Biata domnișoară !

Vorbele lor răsună iar compătimitor și înlăcrimat. Stau așa, zăpăcite. Deodată intră mama și întreabă dacă vor să se plimbe cu ea în trăsură. Copiii răspund evaziv. Le e teamă de mama. Și apoi, sînt revoltate că lor nu li se spune nimic despre concedierea domnișoarei. Preferă să rămînă singure. Ca două rîndunele într-o colivie strîmtă, se reped de colo pînă colo, înăbușite de atmosfera de minciună și tăinuire. Se sfătuiesc dacă n-ar trebui să se ducă la domnișoara s-o întrebe, s-o convingă să rămînă și să-i spună că mama n-are dreptate. Dar le e teamă să n-o jignească. Afară de asta, le e rușine : tot ce știu, au aflat pîndind și trăgînd cu urechea. Trebuie să facă pe proastele, așa cum erau cu două-trei săptămîni în urmă. Astfel, rămîn singure o după-amiază nesfîrșit de lungă, chibzuind și plîngînd, auzind mereu aceleași glasuri înspăimîntătoare : cel răutăcios și neîndurător al mamei și plînsul desperat al domnișoarei. Seara, domnișoara intră în pripă la ele și le spune noapte bună. Copiii tremură văzînd-o ieșind, ar dori mult să-i mai spună ceva. Dar iată că domnișoara, cînd ajunge la ușă, brusc, parcă smulsă îndărăt de acea dorință mută, se întoarce iarăși. Ceva strălucește în ochii ei, umed și tulbure. Îmbrățișează copiii, care încep să plîngă în hohote, îi sărută încă o dată și apoi iese în grabă.

Copiilor le curg lacrimile. Simt că asta a fost o despărțire.

— N-o s-o mai vedem ! plînge una. Ai să vezi, mîine, cînd ne întoarcem de la școală, nu mai e aici.

— Să-i facem o vizită mai tîrziu. Atunci ne arată sigur și copilul.

— Da, e atît de bună !

— Biata domnișoară !

Vorba sună ca un suspin pentru propria lor soartă.

— Îți închipui cum are să fie fără ea ?

— Niciodată n-am să pot suferi o altă guvernantă.

— Nici eu.

— Atît de bună cu noi ca dînsa n-are să fie nici una, și pe urmă...

Nu îndrăznește s-o spună. Dar un simțămînt de feminitate inconștientă le inspiră respect pentru domnișoara, de cînd știu că are un copil. Amîndouă se gîndesc mereu la asta și acum nu din curiozitate copilărească, ci profund impresionate și compătimitoare.

— Tu, zice una, ascultă !

— Da.

— Știi, aș mai vrea să-i fac o plăcere domnișoarei înainte de plecare. Ca să știe c-o iubim și că nu sîntem ca mama. Vrei ?

— Mai întrebi ?

— M-am gîndit că îi plăceau mult garoafele albe, și atunci, știi, mă gîndesc că mîine dimineață, înainte de a ne duce la școală, să-i cumpărăm cîteva și să i le punem în odaie.

— Dar cînd ?

— La prînz.

— Pînă atunci, sigur că a și plecat. Știi ce ? Mai bine mă reped dimineața devreme de tot și le aduc repede, fără să observe nimeni, și pe urmă i le ducem în odaie.

— Da, și ne sculăm dis-de-dimineață.

Iau pușculițele și scutură din ele cinstit toți banii. Sînt iar mai vesele, de cînd știu că au să-i mai poată arăta domnișoarei iubirea lor mută și devotată.

Se scoală foarte devreme. În mîini ușor tremurînde țin niște garoafe frumoase și învoalte. Dar cînd bat la ușă nu le răspunde nimeni. Cred că domnișoara mai doarme și se strecoară încetișor înăuntru. Dar odaia e goală, patul neatins. Totul e risipit în dezordine ; pe fața de masă de culoare închisă lucesc cîteva scrisori. Fetele se sperie. Ce s-a întîmplat ?

— Intru la mama ! zice cu hotărîre cea mare.

Și dîrză, cu ochii întunecați, fără nici o frică, stă țeapănă în fața mamei. Întreabă :

— Unde-i domnișoara noastră ?

— O fi în odaia ei, răspunde, foarte mirată, mama.

— Odaia e goală, patul neatins. Trebuie să fi plecat de aseară. De ce nu ni s-a spus nimic ?

Mama nu bagă de loc de seamă tonul mînios și sfidător. Păleşte și se duce înăuntru la tata, care dă fuga în odaia domnișoarei.

El stă mult acolo. Cu ochii furioși și neclintiți, fata își supraveghează mama, care pare tare emoționată și nu cutează să-i întîlnească privirea.

Atunci se întoarce tatăl. Obrazul îi e pămîntiu. În mînă ține o scrisoare. Intră cu mama în odaie, unde vorbesc pe șoptite. Copiii stau afară și deodată nu mai îndrăznesc să asculte la ușă. Le e frică de mînia tatii, care arată cum nu-l mai văzuseră vreodată.

Mama iese din odaie, cu ochii plînși și cu privirea rătăcită. Copiii o întîmpină mînați de spaimă și vor s-o întrebe iar. Dar dînsa zice aspru :

— Plecați odată la școală, s-a făcut tîrziu.

Și copiii trebuie să plece. Ca în vis stau acolo patru-cinci ceasuri, printre alți copii, dar nu aud nici un cuvînt. Ca fulgerul se reped acasă.

Acolo totul e ca de obicei, doar un gînd îngrozitor parcă a pus stăpînire pe toată lumea. Nimeni nu vorbește, toți însă, pînă și servitorii, au priviri ciudate. Mama le iese copiilor în cale. Pare să se fi pregătit să le spună ceva. Începe :

— Copii, domnișoara voastră nu mai vine, a...

Însă nu are curajul să sfîrșească. Atît de scînteietori, de amenințători, de primejdioși sînt ochii celor doi copii țintiți în ai ei, încît nu îndrăznește să le toarne o minciună. Se întoarce, pleacă, fuge în odaia ei. După-masă apare deodată Otto. A fost chemat, scrisoarea era pentru dînsul. Și el e palid. Umblă de colo pînă colo, zăpăcit. Nimeni nu-i vorbește. Toți îl ocolesc. Le vede pe cele două fete ghemuite într-un colț și vrea să le zică bună ziua.

— Nu mă atinge ! spune una, cutremurîndu-se de scîrbă.

Cealaltă scuipă spre el. Cîtăva vreme, Otto mai umblă de colo pînă colo, stingherit și intimidat. Apoi dispare.

Nimeni nu stă de vorbă cu fetele. Nici ele nu schimbă una cu alta vreun cuvînt. Palide și înspăimîntate, fără astîmpăr, ca niște animale în cușcă, rătăcesc prin odăi, se întîlnesc într-una, se privesc în ochii plînși și nu ros-

lesc nici o vorbă. Acum știu totul. Știu că au fost mințite, că toți oamenii pot fi răi și josnici. Nu-și mai iubesc părinții, nu mai cred în ei. Știu că nu vor mai putea avea încredere în nimeni și că întreaga povară a unei vieți aprige va apăsa pe umerii lor șubrezi. Din tihna voioasă a copilăriei, s-au prăvălit într-o prăpastie. Încă nu pot înțelege toată grozăvia care s-a întîmplat în preajma lor, însă gîndul le e înecat în ea și amenință să le sugrume. O aprindere înfrigurată le arde obrajii, privirea le e răutăcioasă și întărîtată. Ca dîrdîind de frig în singurătatea lor, rătăcesc de colo pînă colo. Nimeni nu îndrăznește să le vorbească, nici măcar părinții, atît de crunt se uită la oricine, iar necontenitul lor umblet oglindește zbuciumul ce clocotește într-însele. Deși nu-și vorbesc, o învoială înfricoșătoare le leagă. Tăcerea, o tăcere de nepătruns și de neclintit, durerea mută și perfidă, fără țipete și fără lacrimi, le face străine și primejdioase tuturor. Nimeni nu se apropie de ele, drumul spre sufletul lor este închis, poate pentru ani de zile. Toți din jur simt că ele sînt dușmanul, dușmanul neînduplecat, ce nu mai poate ierta. Căci de o zi au încetat a mai fi copii.

În acea după-amiază au îmbătrînit cu mulți ani. Abia seara, singure în întunericul odăii, se deșteaptă în ele groaza copilărească, groaza de singurătate, de imaginile moartei, o teamă care presimte lucruri vagi. În zăpăceala care-i cuprinsese pe toți din casă, odaia lor rămăsese neîncălzită. Se ghemuiesc zgribulite în același pat, se cuprind strîns, cu brațe slabe de copil și-și lipesc trupurile subțiri, încă neîmbobocite, ca și cum ar căuta ajutor împotriva fricii. Încă nu îndrăznesc să vorbească una cu alta. În cele din urmă, mezina izbucnește în hohote de plîns, și cealaltă plînge cu desperare împreună cu ea. Plîng strîns îmbrățișate, își scaldă obrajii în lacrimile, la început timide, apoi curgînd șiroaie, fiecare izbită de hohotele celeilalte și înapoindu-le înfrigurată.

Amîndouă sînt o singură durere, un singur trup zguduit de suspine în întuneric. Nu mai plîng din pricina domnișoarei sau a părinților, pierduți pentru ele, ci o groază năprasnică le înfioară, o teamă de toate cîte vor veni din acea lume necunoscută, în care astăzi au arun-

cat întîia privire înfricoșată. Le e teamă de viața în care intră, de viața care le stă în față, sumbră și amenințătoare, ca o pădure întunecoasă pe care trebuie s-o străbată. Simțămîntul lor de frică se întunecă încet, începe să fie vis, încet-încet suspinele se potolesc. Răsuflarea lor se îmbină blînd, ca adineaori lacrimile. În sfîrșit, adorm.

1911

Noapte fantastică

Însemnările de mai jos au fost găsite, făcute pachet și pecetluite, în biroul baronului Friedrich Michael von R..., după ce acesta căzuse în lupta de la Rawaruska, în toamna anului 1914, ca locotenent de rezervă austriac, într-un regiment de dragoni. Familia sa, orientîndu-se după titlu și mulțumindu-se să arunce doar o privire superficială pe aceste foi, a presupus că sînt doar o operă literară a defunctului, așa că mi-a predat mie însemnările ca să le cercetez și m-a însărcinat cu publicarea lor. Eu însă nu consider de loc că însemnările acestea sînt o povestire născocită ci, pînă în cele mai mici amănunte, o întîmplare reală din viața celui dispărut. Astfel, public propriile-i dezvăluiri, fără să modific sau să adaug ceva, trecîndu-i numele sub tăcere.

Azi-dimineață m-a cuprins deodată gîndul că trebuie să aștern pe hîrtie, pentru mine, aventura din noaptea aceea fantastică, spre a avea o privire de ansamblu asupra întregii întîmplări, așa cum a decurs ea. Din clipa aceea neașteptată, simt o constrîngere inexplicabilă să-mi aștern în scris aventura, deși mă îndoiesc că aș putea zugrăvi, fie chiar pe departe, toată ciudățenia evenimentelor. Îmi lipsește cu totul ceea ce se numește talent artistic, n-am nici o experiență în ce privește literatura și, cu excepția unor produse mai degrabă hazlii, la Theresianum[1], nu m-am încumetat vreodată la încercări beletristice. De pildă, nu știu măcar dacă există o tehnică specială care să te învețe cum să-ți orînduiești descrierea faptelor exterioare, și totodată ecoul lor interior. Mă întreb de asemenea dacă voi fi în stare să descopăr totdeauna cuvîntul potrivit sensului

[1] Școală rezervată copiilor din aristocrația austriacă; înființată de împărăteasa Maria-Theresia la 1746.

și sensul potrivit cuvîntului ca să obțin astfel echilibrul pe care inconștient l-am simțit totdeauna citind un adevărat povestitor. Dar la urma urmelor, scriu numai pentru mine aceste rînduri, de loc destinate să lămurească altora lucruri pe care abia mi le pot explica mie însumi. Ele nu sînt decît o încercare de a termina într-un anume sens cu o întîmplare care m-a preocupat neîntrerupt și care m-a adus într-o stare de fierbere dureroasă, o încercare de a o fixa, de a o înfățișa și a o cuprinde din toate laturile.

N-am vorbit despre întîmplarea asta cu nici unul dintre prietenii mei, tocmai din sentimentul că nu-i puteam face să înțeleagă esențialul, și dintr-o anume jenă de a fi fost zguduit și răscolit în asemenea hal de un lucru atît de întîmplător. Căci totul nu este, de fapt, decît o aventură măruntă. Dar, scriind aceste cuvinte, am și început să simt cît de greu e pentru un novice să dea în scris cuvintelor adevărata lor valoare, și cîtă ambiguitate, cîte posibilități de neînțelegere sînt legate de cea mai simplă vocabulă. Căci, numind aventura mea „măruntă", înțeleg asta, firește, numai într-un sens relativ, în opoziție cu evenimentele grandioase, dramatice, care antrenează întregi popoare și destine ; și o iau pe de altă parte în sens temporal, întrucît toată întîmplarea a durat abia șase ceasuri. Dar această aventură măruntă, neînsemnată și neimportantă în general, a fost atît de imensă pentru mine, încît chiar azi, patru luni după acea noapte fantastică, mă arde încă și trebuie să-mi încordez toate forțele sufletești ca s-o țin închisă în pieptul meu. În fiecare zi, în fiecare ceas, îmi repet toate detaliile ei, căci a devenit oarecum pivotul întregii mele existențe. Tot ce fac, tot ce vorbesc, este inconștient determinat de ea, de această întîmplare : gîndurile mele nu încetează să-și repete iarăși și iarăși desfășurarea ei bruscă și prin această repetare să-mi confirme că îmi aparține. Acum mi-am dat seama dintr-o dată de un lucru pe care acum zece minute, cînd am luat condeiul în mînă, încă nu-l presimțeam — anume, că descriu această aventură numai ca s-o am în față, fixată sigur, oarecum concret, s-o gust încă o dată cu simțirea și în același timp s-o pricep cu spiritul. E cu totul fals, cu totul neadevărat ceea ce spuneam înainte, că vreau să termin cu ea descriind-o. Dimpotrivă, vreau ca cele trăite

prea repede să-mi devină și mai vii, să le așez lîngă mine, calde și pline de suflu, pentru a le putea îmbrățișa într-una. O, nu mi-e teamă că am să uit vreodată, măcar o clipă, acea după-amiază apăsătoare și acea noapte fantastică. N-am nevoie de nici un punct de reper, de nici un jalon pentru ca, în amintire, să merg din nou, pas cu pas, pe drumul acelor ceasuri. Asemeni unui somnambul, găsesc drumul înapoi către sfera aventurii, oricînd — ziua, noaptea. Recunosc în ea fiecare amănunt cu clarviziunea pe care numai inima o are și nu memoria cea nesigură. Aș putea tot atît de bine să desenez aici, pe hîrtie, conturul fiecărei frunze în peisajul înverzit de primăvară ; acum, toamna, simt încă mireasma molatică și prăfuită a florilor de castan. Prin urmare, dacă descriu aici încă o dată ceasurile acelea, nu o fac din teama de a le pierde, ci din plăcerea de a le regăsi. Iar cînd îmi reprezint prefacerile din acea noapte, în succesiunea lor exactă, trebuie, de dragul ordinii, să mă stăpînesc, căci numai gîndindu-mă la amănunte, se ridică din simțirea mea un extaz, mă cuprinde un fel de amețeală și trebuie să stăvilesc imaginile amintirii, ca să nu se îmbulzească una într-alta, ca o beție colorată. Eu retrăiesc cu o aprindere pătimașă cele trăite în ziua aceea, în acea zi de 7 iunie 1913, cînd la prînz am luat o birjă...

Dar încă o dată îmi dau seama că trebuie să mă opresc ; din nou mă sperie cele două tăișuri, multiplicitatea înțelesurilor unui singur cuvînt. Abia acum, cînd pentru prima oară încerc să povestesc ceva cu continuitate, observ cît e de greu să privești într-o formă închegată acel ceva care parcă îți scapă mereu printre degete, dar care totuși reprezintă tot ce e viu.

Iată, am scris cuvîntul „eu", am spus că în ziua de 7 iunie 1913, la prînz, am luat o birjă. Dar chiar acest cuvînt poate însemna o neclaritate, căci de mult nu mai sînt acel „eu" de la 7 iunie, deși n-au trecut decît patru luni de atunci, deși stau în aceeași locuință, deși scriu la același birou, cu același condei și cu aceeași mînă. De omul de atunci sînt cu totul dezlegat tocmai prin acea aventură, pe acel om îl privesc acum ca din afară, străin și rece, și-l pot zugrăvi ca pe un tovarăș de joc, un camarad, un prie-

ten despre care știu lucruri multe și esențiale, dar care am încetat a mai fi. Aș putea să vorbesc despre el, să-l critic sau să-l condamn, fără a simți cîtuși de puțin că a făcut vreodată parte din ființa mea.

Omul care eram pe atunci se deosebea prea puțin ca interior și ca exterior de cei mai mulți oameni din clasa lui socială, clasă care, mai ales la noi, în Viena, fără vreo mîndrie specială, ci ca un lucru de la sine înțeles, se numește „înalta societate". Mergeam pe treizeci și șase de ani, părinții muriseră cu puțin înainte de majoratul meu, îmi lăsaseră o avere care se arăta destul de considerabilă pentru a exclude cu totul gîndul la vreo meserie sau la vreo carieră. Încît, pe nebănuite, am fost scutit de a lua o hotărîre, ceea ce pe atunci mă neliniștea grozav. Îmi terminasem tocmai studiile universitare și mă aflam în fața alegerii viitoarei mele profesii care, probabil, mulțumită relațiilor noastre familiale și înclinațiilor mele de mult marcate spre o existență tihnit ascendentă și contemplativă, ar fi fost desigur o slujbă de stat. Cînd, fără veste, acea avere părintească mi-a revenit mie, ca moștenitor unic, asigurîndu-mi o independență fără muncă, realizarea unor dorințe ambițioase, ba, mai mult, o viață de lux. Nu avusesem niciodată ambiții : astfel că m-am hotărît să asist cîțiva ani la desfășurarea vieții și să aștept pînă cînd mă voi simți atras de vreun domeniu de activitate. Dar am rămas cu așteptarea, căci nerîvnind nimic deosebit, obțineam totul în cercul îngust al dorințelor mele. Ca nici un alt oraș, molatica și voluptoasa Viană — care din plimbări, din contemplație inactivă, din eleganța ținutei a creat o perfecțiune artistică și un scop al vieții — m-a făcut să uit cu totul gîndul la o adevărată ocupație. Mă bucuram de toate satisfacțiile unui tînăr elegant, aristocrat, avut, drăguț și pe deasupra lipsit de orice ambiție, de încordarea neprimejdioasă a jocului, a vînătorii, de regulata destindere a călătoriilor și excursiilor. Pe încetul, cu tot mai multă grijă conștientă și cu aplecare artistică, am început să-mi îmbogățesc existența mea contemplativă. Colecționam cristale rare, nu atît din pasiune cît din plăcerea de a ajunge, printr-o ocupație neobositoare, la perseverență și la cunoaștere. Mi-am împodobit locuința cu un gen deosebit de gravuri italiene în stil baroc și cu tablouri re-

prezentînd peisaje în genul lui Canaletto, pe care mi le procuram fie de la negustorii de vechituri, fie la licitații ; era pentru mine un fel de vînătoare captivantă dar nicidecum primejdioasă. Mă ocupam de multe din inclinație și niciodată fără gust : lipseam arareori de la concertele bune și din atelierele pictorilor noștri. La femei aveam destul succes. Și în privința aceasta, cu instinctul tainic de colecționar, care arăta oarecum lipsa unei ocupații interioare, îmi adunasem multe ceasuri de viață prețioase și demne de amintit ce mă înălțaseră treptat de la un simplu juisor la acela de cunoscător priceput. În total, trăisem multe, ceea ce îmi umplea plăcut zilele și mă făcea să-mi socotesc bogată existența ; din ce în ce începea să-mi placă atmosfera comodă și domoală a unei tinereți animate și totuși niciodată zguduite, aproape fără dorinți noi, căci în atmosfera calmă a zilelor mele, lucruri cu totul mărunte izbuteau să devină adevărate bucurii. O cravată bine aleasă putea aproape să mă înveselească, o carte frumoasă, o excursie cu automobilul sau un ceas cu o femeie, să mă fericească deplin. Ceea ce îmi plăcea mai ales în acel stil al existenței mele era că nu atrăgea de loc atenția societății, la fel ca un costum englezesc impecabil. Cred că eram considerat o apariție plăcută, eram simpatizat, toți mă priveau cu drag, și cei mai mulți cunoscuți ai mei mă considerau un om fericit.

Astăzi nu mai pot spune dacă omul de atunci, pe care mă străduiesc să mi-l reactualizez, se considera, așa cum credeau ceilalți, un om fericit, căci acum, cînd, în urma acelei întîmplări, cer un sens mult mai plin pentru orice sentiment, mi se pare aproape imposibilă orice apreciere retrospectivă. Totuși, pot spune cu siguranță, pe acea vreme nu mă socoteam nicidecum nefericit ; dorințele mele nu rămîneau mai niciodată neîndeplinite, ceea ce ceream vieții obțineam aproape totdeauna. Dar tocmai faptul că mă învățasem ca soarta să-mi acorde tot ce-i ceream și astfel să nu-i mai pretind nimic, tocmai asta m-a dus cu încetul la o oarecare lipsă de interes, o lipsă de viață în viața însăși. Ceea ce se agita pe atunci inconștient în mine, în momente de semiluciditate, nu erau propriu-zis pofte, ci numai pofta de pofte, numai dorința de dorințe, dorința de a rîvni mai tare, mai nestăpînit, mai ambițios, mai neîm-

păcat, de a trăi mai intens și poate chiar de a suferi. Printr-o tehnică prea rațională, înlăturasem toate piedicile din existența mea, și din această lipsă de împotriviri, vitalitatea mea slăbise. Observam că din ce în ce doream mai puțin, mai slab, că apăruse un fel de încremenire în simțirea mea, că, mai bine spus, suferam de un fel de impotență sufletească, de o incapacitate de a stăpîni cu pasiune viața. Lipsa aceasta am recunoscut-o întîi în simptome mărunte. M-a surprins faptul că la teatru și în societate lipseam tot mai ades de la anumite festivități senzaționale: comandam cărți care îmi fuseseră lăudate, și le lăsam săptămîni întregi să zacă pe birou, netăiate; îmi satisfăceam mai departe, ce-i drept, mecanic, micile slăbiciuni, cumpăram cristaluri și antichități, dar fără să le aranjez apoi și fără să mă bucur deosebit de achiziția neașteptată a vreunei piese rare și mult căutate.

Însă n-am devenit conștient cu adevărat de acea scădere treptată și lentă a energiei mele sufletești decît într-o anumită ocazie pe care mi-o amintesc încă deslușit. Rămăsesem în timpul verii la Viena, tot din acea trîndăvie ciudată, pe care nimic nou nu o ademenea, cînd, dintr-o stațiune balneară, primesc o scrisoare de la o doamnă cu care întreținusem de trei ani o legătură intimă, și pe care credeam că o iubesc sincer. Îmi scria, pe paisprezece pagini agitate, că în acele săptămîni cunoscuse acolo un bărbat care acum însemna mult, ba chiar totul pentru dînsa, că se va căsători cu el în toamnă și că legătura dintre noi trebuie să ia sfîrșit. Își amintea fără regret, ba chiar cu plăcere timpul petrecut cu mine: în noua ei căsnicie, își va aminti de mine ca de omul cel mai drag pe care l-a cunoscut și spera că am să-i iert hotărîrea asta neașteptată. După această veste obiectivă, într-un stil surescitat se întrecea în rugăminți zguduitoare să nu fiu supărat pe dînsa și să nu sufăr prea mult din pricina rupturii, să nu încerc s-o rețin cu forța sau să fac vreo nebunie împotriva mea. Tot mai arzătoare goneau rîndurile: că voi găsi desigur consolare la o femeie mai bună decît ea și să-i scriu numaidecît, deoarece e îngrijorată de felul în care îi voi primi hotărîrea. Și la urmă mai era un adaus, scris în grabă cu creionul: „Să nu faci vreo nebunie, înțelege-mă, iartă-mă". Am citit scrisoarea, la început mirat de veste, apoi, după

ce am parcurs-o a doua oară, cu un fel de rușine care, devenind conștientă, a crescut repede pînă la spaimă. Căci nu încercam cîtuși de puțin vreunul dintre sentimentele acelea puternice și totuși firești pe care prietena mea mi le atribuia ca ceva de la sine înțeles. Nu suferam din pricina veștii pe care mi-o comunica, nu-i purtam pică, și încă și mai puțin mă gîndeam la vreo faptă violentă împotriva ei sau a mea. Această răceală a simțirii era prea stranie ca să nu mă înspăimînte. Mă părăsea o femeie cu care vreme de ani de zile îmi împărțisem viața, al cărei trup cald se lipise elastic de al meu, a cărei răsuflare în nopțile lungi se îmbinase cu a mea, și nimic nu tresărea în mine, nimic nu se apăra și nu căuta s-o recucerească. În viața mea afectivă nu se întîmpla nimic din cele pe care simplul instinct al acestei femei le prevăzuse ca de la sine înțelese la un om adevărat. În acea clipă, am fost pentru întîia dată cu totul conștient cît de departe ajunsese în mine procesul de împietrire. Alunecam ca pe oglinda unei ape curgătoare, fără să fiu prins, înrădăcinat nicăieri, și știam sigur că răceala aceasta era ceva mort, ceva de cadavru ; ce-i drept, încă neînvăluit în suflul viciat al descompunerii, totuși împietrit fără scăpare într-o atroce insensibilitate. Mă aflam deci în minutul care precede adevărata moarte trupească, adevărata descompunere vizibilă.

După acest episod, am început să mă observ cu atenție — atît pe mine cît și ciudata încremenire a sentimentelor mele, ca un bolnav care-și studiază boala. Peste scurt timp, unul dintre prietenii mei a murit și, mergînd în urma dricului, ascultam în mine dacă nu cumva se mișcă vreo mîhnire, dacă nu se încordează în conștiința mea vreun sentiment că pierdusem pentru totdeauna pe acel om de care mă legasem încă din copilărie. Dar nimic nu se mișca ; îmi păream un obiect de sticlă prin care lucrurile s-ar străvedea, fără însă ca ele să fie vreodată înăuntrul lui. Și oricît mă osteneam în această ocazie, sau în altele asemănătoare, să simt ceva, ba chiar să mă conving prin argumente raționale că simt, nici un răspuns nu primeam din acea împietrire interioară. Oamenii mă părăseau, femeile soseau și plecau, dar eu nu resimțeam toate astea în alt chip decît ca omul ce stă în casă, pe cînd ploaia

bate în geamuri ; între mine și realitatea imediată era un perete de sticlă pe care nu aveam puterea să-l sfarm cu voința.

Deși simțeam totul foarte limpede, constatarea asta nu-mi stîrnea o adevărată neliniște, pentru că, după cum am mai spus, priveam cu aceeași indiferență și lucrurile ce mă atingeau pe mine însumi. Nici pentru a suferi nu mai aveam destulă simțire. Îmi ajungea faptul că infirmitatea aceasta sufletească era tot atît de puțin manifestă ca și impotența trupească a unui bărbat care nu apare decît în clipele intime — așa că, în societate, trezeam adesea admirație printr-o pasiune simulată, printr-o exagerare spontană a emoției, pe care le arboram ostentativ, pentru a ascunde cît de detașat și fără viață mă știam lăuntric. În afară, trăiam mai departe vechea mea viață, comodă și neînfrînată, fără să-i schimb direcția. Săptămînile, lunile treceau alunecînd ușor și, pe nesimțite, se închegau în anii întunecați. Într-o dimineață, am văzut în oglindă o șuviță cenușie pe tîmplă și mi-am dat seama că tinerețea mea voia să treacă pe nebăgate de seamă în altă lume. Dar ceea ce alții numesc tinerețe, în mine pierise de mult. Astfel, despărțirea nu mă îndurera prea tare, căci nici propria-mi tinerețe n-o iubeam destul. Chiar față de mine însumi, sentimentul meu încăpățînat rămînea mut.

Cu această stagnare interioară, zilele deveneau din ce în ce mai monotone, cu toată diversitatea ocupațiilor și a întîmplărilor ; se perindau, nereliefate, una după alta, creșteau și se veștejeau ca frunzele unui copac. Tot așa, ca de obicei, fără nimic insolit, fără nici un semn lăuntric prevestitor, începu și acea zi unică pe care vreau să mi-o zugrăvesc iar. Atunci, la 7 iunie 1913, fiind o duminică, mă deșteptasem mai tîrziu, sub influența inconștientă a unui sentiment festiv ce mai stăruia în mine din vremea copilăriei, din anii de școală ; îmi luasem baia, citisem ziarul, îmi aruncasem ochii prin cîteva cărți, apoi, ademenit de ziua caldă de vară care pătrundea prietenoasă în odaie, plecasem la plimbare. Ca de obicei, traversasem bulevardul Graben printre saluturile prietenilor și ale cunoscuților, schimbasem scurte impresii cu unii dintre ei, apoi dejunasem la niște prieteni. Pentru după-amiază refuzasem orice angajament, căci îmi plăcea, cu

deosebire duminica, să am cîteva ceasuri libere, fără program, care să aparţină cu totul unui capriciu întîmplător, comodităţilor mele sau vreunei hotărîri spontane. Cînd, întorcîndu-mă de la prietenii mei, am traversat Ringstrasse, am simţit ca o binefacere frumuseţea oraşului însorit şi m-am bucurat de acea zi de vară timpurie, atît de radioasă. Oamenii păreau veseli şi parcă îndrăgostiţi de atmosfera duminicală a străzii multicolore; multe detalii mi-au atras atenţia şi mai ales cît de stufoşi se înălţau din asfalt arborii cu verdele lor proaspăt. Deşi treceam aproape zilnic pe acolo, atenţia mi-a fost brusc atrasă, ca de o minune, de acest furnicar al duminicii şi instinctiv mi s-a făcut dor de multă verdeaţă, de lumină, de variaţie. Mi-am amintit cu oarecare curiozitate de Prater, unde pe atunci, în acel sfîrşit de primăvară, în fapt de vară, copacii groşi stau ca nişte lachei verzi, uriaşi, la stînga şi la dreapta aleii principale săgetate de trăsuri, şi nemişcaţi întind către mulţimea de oameni gătiţi şi eleganţi, lumina florilor lor. Obişnuit să cedez chiar şi celei mai fugare dorinţe, am oprit întîia birjă care mi-a ieşit în cale, şi la întrebarea birjarului, am spus „În Prater".

— La curse, domnule baron, nu-i aşa? a răspuns el docil şi ca de la sine înţeles.

Atunci mi-am adus aminte că în ziua aceea aveau loc alergări de cai foarte *fashionable* [1], premergătoare derby-ului, unde îşi dădea întîlnire întreaga înaltă societate a Vienei. Curios, mi-am zis pe cînd mă urcam în trăsură, cum ar fi fost cu putinţă chiar cu puţini ani în urmă să-mi scape din vedere sau să uit o zi ca asta? Şi am resimţit iar — aşa cum un rănit, făcînd o mişcare, îşi simte rana — toată rigiditatea indiferenţei căreia îi căzusem pradă.

Aleea principală era aproape goală cînd am ajuns, cursele trebuie să fi început de mult, căci nu era nici urmă din alaiul pompos al trăsurilor, numai cîteva birji goneau în trapul cailor, vrînd parcă să prindă ceva din urmă. Vizitiul s-a întors pe capră şi m-a întrebat dacă doream să meargă în trap iute; dar i-am răspuns să-şi lase caii încet, nu ţineam să ajung la timp. Fusesem de prea multe ori la curse şi cunoşteam prea bine lumea turfului, pen-

[1] La modă (l. engl.).

tru ca sosirea la timp să mai aibă vreo importanță pentru mine ; se potrivea mai mult cu lenevia mea să simt, în legănatul molatic al trăsurii, aerul albastru foșnind domol, ca marea de pe bordul unui vapor, și să privesc liniștit castanii frumoși și rotați care din cînd în cînd dădeau spre joacă vîntului mîngîietor de cald cîțiva fulgi din petalele lor ; iar vîntul, ridicîndu-le încet, le învîrtejea, ca apoi să semene o fulguire albă pe alei. Era plăcut să te lași legănat așa, să guști cu ochii închiși primăvara, să te simți înaripat și plutind fără nici o sforțare... Aproape că mi-a părut rău cînd trăsura s-a oprit la intrarea de la Freudenau. Bucuros m-aș fi întors ca să mă mai las legănat de ziua molatică a verii timpurii. Dar era prea tîrziu, trăsura se și oprise în fața hipodromului. Din spațele tribunelor în amfiteatru, m-a întîmpinat un vuiet înăbușit ca o mare agitată de vînt, deși nu vedeam mulțimea în mișcare de la care venea zgomotul. Fără să vreau, mi-am amintit de Ostanda ; acolo, cînd din orașul de jos te urci pe niște ulicioare dosnice spre promenada ștrandului, simți vîntul aspru, sărat al mării și auzi un vîjîit surd înainte de a-ți arunca privirea pe întinsul cenușiu, spumegînd din valurile-i muginde... Trebuie să se fi început o alergare, dar între mine și pista pe care desigur că acum caii goneau ca săgeata, se întindea vuind un fum gros, multicolor, tălăzuit încoace și încolo ca de furtună : gloata spectatorilor și a jucătorilor. Nu puteam vedea pista, dar, contaminat de emoția crescîndă, simțeam fiecare fază sportivă. Fără îndoială, jocheii își luaseră de mult startul, unii probabil că se distanțaseră și cîțiva se și luptau pentru primul loc, căci din gîlgîjurile spectatorilor — prin mișcări enigmatice, invizibile mie — se și auzeau izbucnind strigăte și interpelări surescitate. După direcția capetelor, îmi dădeam seama de virajul la care, jocheii și cai, trebuia să fi ajuns pe ovalul prelung de iarbă, căci tot mai omogen, tot mai strîns se bulucea, ca un singur gît întins, întregul haos de oameni către un punct nevăzut de mine ; și din acest gît încordat răcnea și gîlgîia cu mii de sunete monosilabice și pulverizate o tălăzuire tot mai înspumată și tot mai înaltă. Și valurile creșteau și se umflau, umpleau tot spațiul pînă în slava albastră și indiferentă. Am privit cîteva chipuri. Erau schimonosite ca de o crispare lăuntrică, cu ochii ficși

și scînteietori, cu buzele strînse, bărbia întinsă lacom înainte, nările umflate ca la cai. Mie, treaz, frivolitatea acestor oameni beți, pătimași, mi se părea ridicolă și groaznică. Lîngă mine ședea un bărbat îmbrăcat elegant, cu o figură probabil prezentabilă de obicei, dar care acum se dezlănțuise ca un posedat, învîrtea bastonul în aer ca și cum ar fi biciuit pe cineva ; întregul trup i se mișca pătimaș, parcă ar fi gonit și el călare, lucru grotesc pentru un spectator. Ca pe niște scărițe de șa, tălpile i se legănau necontenit în sus și în jos, mîna dreaptă agita într-una bastonul ca o cravașă, cea stîngă mototolea spasmodic un ticket. Și tot mai mult asemenea tichete albe fluturau în jur, spumegau ca o spumă deasupra torentului răzvrătit și cenușiu, care se umfla zgomotos. Acum, la curbă, cîțiva cai trebuie să fi fost aproape de tot unul de altul, căci dintr-o dată huietul a tăbărît pe două, trei, patru nume, care se clamau în grupuri izolate, ca niște strigăte de luptă, iar larma părea o supapă pentru turbarea acelor posedați.

Stăteam în mijlocul delirului asurzitor, rece ca o stîncă în marea ce mugește, și îmi amintesc încă ce am simțit în acel moment. Pe lîngă grotescul gesturilor și disprețul ironic pe care-l simțeam pentru vulgaritatea acestor manifestări, mai era ceva — ceva ce-mi mărturisisem cu neplăcere : un fel de ușoară invidie pentru o asemenea surescitare, pentru o asemenea ardoare a pasiunii, pentru viața care pulsa în fanatismul acela. Ce ar trebui să se întîmple, mă întrebam, ca să mă surescite în asemenea grad, ca să mă înfrigureze, ca trupul să-mi fie la fel de arzător și vocea să-mi țîșnească fără voie din gîtlej ? Nu-mi puteam imagina nici o avuție de dragul căreia să mă înflăcărez astfel, nici o femeie care să mă încînte într-atît, nu exista nimic, nimic care să ațîțe focul din mine și să mă scoată din împietrirea simțirii. În fața unui pistol întins, inima mea n-ar bate mai tare nici măcar o clipită înainte de a se opri pentru totdeauna, așa cum bătea într-o mie, în zece mii de oameni din jurul meu pentru un pumn de bani. Dar acum, unul dintre cai ajunsese desigur foarte aproape de potou, căci urletele a mii de glasuri, din ce în ce mai ascuțite, ca niște coarde prea înstrunate, făceau să răsune din tumult un singur nume, iar apoi deodată se curmară. Fanfara începu să cînte, mulțimea se

împrăștie repede. O competiție luase sfîrșit, o bătălie se hotărîse, încordarea slăbise într-o mișcare ce se mai agita și se frămînta fără vlagă. Mulțimea, pînă atunci ca un ghem de patimă arzătoare, se desfăcu în o multitudine de oameni izolați, care alergau, rîdeau și vorbeau ; fețe liniștite se iveau iar de după măștile bahice ale surescitării ; din haosul incendiului, care, timp de cîteva clipe, topise mii de oameni într-un singur bulgăre învăpăiat, se stratificau iar grupuri sociale care pășeau împreună, apoi se despărțeau, oameni pe care îi cunoșteam și care mă salutau, străini care se priveau, se cercetau reciproc, politicos și rece. Femeile se măsurau din ochi una pe alta, în toaletele lor noi, bărbații le aruncau priviri lacome. Curiozitatea mondenă, adevărata ocupație a celor fără ocupație începea să se desfășoare ; se căutau, se numărau, își verificau prezența și eleganța. Abia trezită din beție, lumea aceea nu mai știa acum dacă țelul reuniunii ei mondene era acest antract în care se plimbau, sau jocul însuși.

Mergeam prin mijlocul gloatei potolite, salutam și răspundeam, respiram cu plăcere — doar era atmosfera existenței mele — adierea de parfum și de eleganță ce plutea în jurul acelui furnicar caleidoscopic. Încă și mai bucuros respiram vîntul lin care, din grădinile Praterului, din pădurea încălzită de soarele verii, își trimitea din cînd în cînd boarea printre oameni și pipăia voluptos-jucăuș muselina albă a femeilor. Cîțiva cunoscuți voiau să-mi vorbească ; dintr-o lojă, Diane, frumoasa actriță, îmi făcu din cap un semn înbietor, dar nu m-am apropiat de nimeni. N-aveam poftă să stau de vorbă cu acești mondeni, mă plictisea să mă văd în oglinda lor pe mine însumi. Vream să cuprind numai spectacolul, numai emoția fremătînd senzual, care trecea prin ceasul acela de paroxism (căci emoția altora este cel mai plăcut spectacol al indiferentului). Cîteva femei frumoase treceau — am privit impertinent, dar fără dorință, sînii care jucau la fiece pas sub muselina subțire. Îmi rîdeam în barbă de jena lor, jumătate penibilă, jumătate plăcută, cînd se simțeau evaluate senzual și dezbrăcate cu privirea. În realitate, nici una nu mă atîța, mă amuza numai să mă prefac astfel față de ele. Mă desfăta jocul cu gîndurile, cu gîndurile lor, plăcerea de a le atinge tru-

pește. de a le simți sclipirea magnetică din priviri. Ca fiecărui om lăuntric rece, principala mea plăcere erotică era să trezesc căldură și neliniște în alții, nu să mă înfierbînt. Numai acea boare a căldurii pe care prezența femeilor o dă senzualității îmi plăcea s-o simt, nu adevărata înfierbîntare — stimularea numai, nu și emoția. Așa mergeam și acum pe promenadă, susțineam priviri, le aruncam îndată înapoi ca pe niște mingi, gustam fără să apuc, cîntăream din ochi femeile fără să le simt, doar slab încălzit de voluptatea călîie a jocului.

Dar și de asta m-am plictisit curînd. Treceau mereu aceiași oameni, le știam pe de-rost fizionomiile și gesturile. Un scaun se afla în apropiere. M-am așezat. Împrejur reîncepea, în grupuri, o nouă mișcare învîrtejită ; oamenii se îmbrînceau și se ciocneau alandala, mai agitați ; fără îndoială, o nouă alergare avea să înceapă. Mie nu-mi păsa de asta, stăteam moale și ca afundat sub inelul trabucului meu, care scotea un fum alb, unduindu-se spre cer, unde, pălind tot mai mult, pierea ca un nouraș în azurul de primăvară. În clipa aceea a început un lucru nemaiauzit, acel eveniment unic care și azi îmi influențează viața. Pot să stabilesc precis momentul, căci din întîmplare tocmai mă uitasem la ceas, arătătoarele se încrucișau și am privit cu o curiozitate dezinteresată cum, timp de o secundă, s-au suprapus. Era ora trei și șaisprezece minute în acea după-amiază din 7 iunie 1913. Mă uitam deci, cu trabucul între degete. la cadranul alb, cu totul preocupat de această contemplare puerilă și ridicolă, cînd, aproape de tot, chiar în spatele meu, am auzit rîzînd o femeie. Rîdea cu acel rîs strident și surescitat care îmi place la femei, cu acel rîs cald, speriat, ce țîșnește din adîncurile senzualității. Rîsul mă făcu să întorc involuntar capul ; mă și pregăteam să mă uit la femeia a cărei senzualitate zgomotoasă se înfigea atît de insolent în visarea mea nepăsătoare, ca o piatră albă scînteind într-o baltă de nămol stătut — dar m-am stăpînit. Dorința ciudată a unui joc mintal, a unei mici și nevinovate experiențe psihologice, cum mă apucă adesea, m-a făcut să mă opresc. Nu vream încă s-o văd pe aceea ce rîsese. Mă atrăgea să-mi ocup fantezia cu un fel de plăcere premergătoare, să mi-o închipui pe acea femeie și

să-i întregesc rîsul cu un obraz, o gură, un gît, o ceafă, un piept, cu trupul tot pulsînd de viață.

Era evident că acum stătea aproape de tot, în spatele meu. Rîsul se prefăcuse iar în convorbire. Trăgeam cu urechea, atent. Vorbea cu un ușor accent unguresc, foarte repede și însuflețit, fîlfîind vocalele și prelungindu-le ca în cîntec. Mă amuza să-i ghicesc acum, după aceste vorbe, făptura și să-i plăsmuiesc cît mai luxuriant imaginea. Îi atribuiam un păr negru, ochi negri, o gură mare, senzual arcuită, cu dinți foarte albi și puternici, un nas mic, îngust de tot, dar cu nările ridicate brusc, palpitînde. Pe obrazul stîng îi așezam o aluniță, în mînă îi puneam o cravașă, cu care, rîzînd, își plesnea ușor coapsa. Vorbea într-una, într-una. Și fiece cuvînt al ei adăuga ceva nou chipului pe care i-l făurisem la iuțeală : un sîn mic de fată, o rochie verde-închis cu o agrafă de briliante înfiptă piezișă, o pălărie de culoare deschisă cu un bîtlan alb. Imaginea îmi devenea din ce în ce mai clară ; și pe femeia aceea străină, care stătea invizibilă în spatele meu, o și simțeam în pupile ca pe un clișeu luminat. Dar nu voiam să mă întorc, ca să sporesc mai mult jocul fanteziei. Un fel de voluptate se distila și se amesteca în visarea mea îndrăzneață. Am închis ochii, convins că atunci cînd pleoapele se vor ridica și mă voi întoarce către dînsa, imaginea lăuntrică se va suprapune perfect celei exterioare.

În clipa aceasta. ea a pășit înainte. Fără să vreau, am deschis ochii — dar am rămas consternat. Nu ghicisem de loc, toate erau altfel, chiar răutăcios de opuse imaginei din fantezia mea. Rochia nu era verde, ci albă ; nu era zveltă, ci corpolentă, cu șolduri late, nicăieri aluniță visată nu-i puncta obrazul plin ; părul lucea arămiu — nu negru — sub pălăria în formă de coif. Nici una dintre caracteristicile pe care i le atribuisem nu se potrivea cu portretul ei. Dar femeia era frumoasă, provocator de frumoasă, deși eu, jignit în ambiția prostească a vanității mele de psiholog, mă codeam să recunosc. Mă uitam la ea aproape dușmănos ; dar însăși împotrivirea din mine simțea puternica-i vrajă senzuală, dorința animalică pe care, cu plinătatea ei moale și în același timp fermă, o trezea provocator. Acum rîdea iar tare, cu dinți albi, puternici și m-am văzut nevoit să recunosc că rîsul acesta fierbinte,

senzual, era în armonie cu opulența întregii ei făpturi. Totul în ea era vehement și provocant : sînul rotund, bărbia pe care rîsul o împingea înainte, privirea tăioasă, nasul avîntat, mîna care apăsa cu tăric umbreluța pe pămînt. Aici, elementul feminin era forță primară, ademenire conștientă, pătrunzătoare, un fanal încarnat al voluptății. Alături, stătea un ofițer elegant, cam ofilit, care îi vorbea insistent. Ea îl asculta, zîmbea, rîdea, îl contrazicea, dar toate astea numai în treacăt, căci în același timp ochii îi alunecau și nările îi tremurau în toate părțile, oarecum către toți : culegea atenții, zîmbete, priviri de la toți cîți treceau, și parcă de la întreaga masă de bărbați din jur. Privirea îi era neîntrerupt rătăcitoare, ba căta de-a lungul tribunelor, pentru ca brusc să răspundă bucuroasă la un salut, ba hoinărea — ascultîndu-l tot timpul, zîmbitoare și cochetă, pe ofițer — cînd la dreapta, cînd la stînga. Numai pe mine care, acoperit de însoțitorul ei, nu mă aflam în cîmpul său vizual, nu mă atinsese încă. Asta mă înciuda. M-am ridicat în picioare — dar nu m-a observat. M-am vîrît mai aproape — acum se uita iar în sus, spre tribune. Atunci am înaintat hotărît către dînsa, mi-am scos pălăria spre însoțitor, iar ei i-am oferit scaunul meu. M-a privit mirată, un luciu zîmbitor i-a trecut repede peste ochi, buzele i s-au arcuit lingușitor într-un surîs. Apoi mi-a mulțumit scurt, și a primit fotoliul, dar fără să se așeze. Și-a sprijinit doar delicat pe spătarul lui brațul rotund, gol pînă la cot, și a folosit ușoara flexiune a trupului, pentru a-și scoate mai bine în relief formele.

Uitasem de mult ciuda pe care mi-o stîrnise greșita mea deducție psihologică ; acum mă atrăgea numai jocul cu acea femeie. M-am tras puțin îndărăt, la peretele tribunei, de unde puteam s-o fixez liber, fără să atrag atenția nimănui și, sprijinit în baston, căutam să-i prind privirea. Ea a băgat de seamă, s-a întors puțin spre postul meu de observație, însă în așa fel încît mișcarea să pară cu totul întîmplătoare : nu mă evita, ba îmi răspundea uneori ; totuși, fără a se angaja. Necontenit își plimba ochii în jur peste toate, fără a-i opri nicăieri ; mă întrebam dacă numai pentru mine strălucea acel zîmbet negru din priviri, sau îl dăruia oricui ? Nu se putea desluși, și tocmai nesiguranța asta mă irita. Părea plină

de făgăduieli privirea ei, în clipele în care îmi arunca raze ca niște semnale luminoase ; dar cu aceeași pupilă de oțel înfrunta, fără să aleagă, oricare altă privire ce se îndrepta spre dînsa, numai din plăcerea cochetă a jocului ; și mai ales, aparent interesată, fără să neglijeze nici o clipă convorbirea cu însoțitorul ei. Ceva orbitor de obraznic era în această paradă pătimașă, o virtuozitate a cochetăriei sau, poate, izbucnirea unui surplus de senzualitate. Fără voie, m-am apropiat cu un pas : mă molipsisem de aroganța ei rece. Nu mă mai uitam în ochii ei, ci, ca un expert, am examinat-o din creștet pînă în tălpi — am sfișiat cu privirea veșmintele de pe ea și am simțit-o goală. Îmi urmărea privirile fără să pară nicidecum ofensată, surîdea din colțurile gurii către ofițerul cel vorbăreț, dar am observat ca acest surîs savant aproba intențiile mele. Și cum mă uitam la piciorul care se zărea, mic și delicat, de sub rochia albă, ea și l-a examinat neglijent cu privirea, lăsînd-o ca în treacăt în jos. În clipa următoare, a ridicat parcă întîmplător piciorul și l-a pus pe fuscelul scaunului, încît prin rochia ajurată îi vedeam ciorapii pînă la genunchi. În același timp însă, surîsul către însoțitor părea că devine oarecum ironic sau malițios. Evident, se juca și ea cu mine tot atît de indiferentă cum mă jucam eu cu dînsa ; și eram silit să admir cu ură tehnica rafinată a îndrăznelii ei. Căci în timp ce îmi arăta cu o intimitate perfidă trupul senzual, se vîra, măgulită, în șoaptele însoțitorului, dînd și totodată luînd, dar numai în joacă. De fapt, eram înveninat, căci uram la alții tocmai acest soi de senzualitate rece, calculată cu malițiozitate, pentru că o simțeam atît de incestuos de înrudită cu propria-mi insensibilitate conștientă. Și totuși, eram surescitat, poate mai mult de ură decît de dorință. Impertinent, am pășit mai aproape și am atacat-o brutal cu privirea : „Te doresc, animal frumos !“ îi spuneau gesturile mele fățișe, și, involuntar, buzele trebuie să mi se fi mișcat, căci a zîmbit ușor sfidătoare, întorcîndu-și capul și lăsîndu-și rochia peste piciorul dezgolit. În clipa următoare însă, pupila neagră rătăcea iar scînteind, încoace și încolo. Era perfect limpede că e tot atît de indiferentă pe cît eram eu, că se putea măsura cu mine, că amîndoi ne jucam rece cu o căldură simulată, care, la rîndul ei, nu era

decît un joc zugrăvit, totuși plăcut la vedere și amuzant într-o zi lîncedă.

Deodată, încordarea din obraz îi pieri ; luciul sclipitor se stinse, o mică brazdă necăjită se arcui în jurul gurii, care pînă atunci mai zîmbise. Urmăream direcția privirii ei : un domn scund și gros, cu haine prea largi, se îndrepta grabnic spre dînsa, ștergîndu-și nervos cu batista obrazul umed de surescitare. Pălăria, pe care din grabă și-o îndesase strîmb pe cap, lăsa să se vadă numai într-o parte chelia. Instinctiv, îmi spuneam că atunci cînd are să-și scoată pălăria, am să văd clocind broboane mari de sudoare pe scăfîrlie, și omul mi-a devenit respingător. În mîna inelată lucea un teanc întreg de tichete. De tulburare, fornăia de-a binelea și în același timp vorbea insistent cu ofițerul într-o ungurească sonoră, fără să ia seama la soția sa. Îmi dădui seama numaidecît că e vorba de un fanatic al curselor, vreun geambaș de o categorie mai bună, pentru care jocul e singurul extaz, augustul surogat al sublimului. Pesemne că nevastă-sa îi atrăsese atenția, se vedea că e jenată de prezența lui și tulburată în siguranța ei elementară, căci omul își potrivi pălăria, apoi rîse jovial spre dînsa și o bătu pe umăr cu o tandrețe blajină. Furioasă, femeia își arcui sprîncenele, dezgustată de familiaritatea conjugală care îi era penibilă în prezența ofițerului și poate încă mai mult în prezența mea. Soțul păru că se scuză, spuse iar pe ungurește cîteva cuvinte ofițerului — la care acesta răspunse cu un zîmbet gentil — apoi, tandru și oarecum servil, își luă soția de braț. Simțeam că femeia se rușinează de purtarea lui intimă față de noi și, cu un amestec de batjocură și de silă, îi gustam înjosirea. Dar se reculese îndată, și, rezemîndu-se moale de brațul lui, îmi aruncă o privire ironică, ce părea să spună : „Vezi, ăsta mă posedă, nu tu..." Eram în același timp furios și scîrbit. De fapt, aveam de gînd să-i întorc spatele și să mă depărtez, ca să-i arăt că soția unui grăsun atît de ordinar nu mă interesează. Dar atracția era totuși prea puternică. Am rămas.

În clipa aceea, semnalul startului răsună strident și deodată întreaga masă — pînă atunci vorbăreață, searbădă, inertă — deveni cu totul alta. Din nou, mulțimea se învălmășea din toate părțile înainte, spre barieră. Am

fost nevoit să opun rezistență ca să nu fiu tîrît de curent, căci tocmai în vălmășagul acela țineam să rămîn cît mai aproape de ea. Poate, îmi ziceam, se prezintă vreo ocazie pentru o privire hotărîtoare, pentru vreo atingere, pentru vreo impertinență spontană pe care n-o prevedeam încă; așa că încercam să-mi croiesc drum spre dînsa prin lumea grăbită. În clipa aceea, grăsunul de soț se înghesuia din direcția opusă — evident, ca să pună mîna pe un loc bun în tribună; astfel, ne-am lovit, fiecare mînat de alt zor, atît de puternic, încît pălăria lui lăbărțată a zburat jos și tichetele, care erau prinse slobod de panglica ei, s-au împrăștiat în cerc larg și au căzut în praf, ca niște fluturi roșii, albaștri, galbeni și albi. O secundă m-a privit țintă. Mașinal, eram gata să mă scuz, dar nu știu ce voință răutăcioasă mi-a ferecat buzele și l-am privit cu răceală, cu o ușoară sfidare jignitoare. Privirea lui, sub imboldul unei furii ce țîșnea roșie, dar care se reținea speriată, a pîlpîit o secundă, apoi însă, în fața privirii mele, s-a prăbușit cu lașitate. Cu o teamă pe care n-o pot uita, aproape mișcătoare, a privit o secundă în ochii mei, apoi a cotit în lături, părînd că își amintește brusc de tichete și s-a aplecat să le culeagă de pe jos, o dată cu pălăria. Cuprinsă de o furie fățișă, cu obrazul împurpurat de surescitare, femeia, care îi lăsase brațul, m-a fulgerat din ochi. Vedeam cu un fel de voluptate că i-ar fi făcut plăcere să mă bată. Dar am rămas cu țotul rece și indiferent, privind la mult prea grosul soț, care se apleca și se tîra, gîfîind, pe la picioarele mele ca să-și culeagă tichetele, și surîdeam fără să-l ajut. Aplecîndu-se, gulerul i se înfoiase ca penele unei găini zbîrlite, o cută de slănină groasă i se ridicase pe ceafa roșie; omul gîfîia astmatic la fiece mișcare. Fără voie, văzîndu-l gîfîind așa, mi-a venit un gînd indecent și dezgustător: mi-l închipuiam în intimitate conjugală cu soția sa și, înveselit de imaginea aceasta, am zîmbit fățiș mîniei ei abia stăpînite. Femeia stătea acolo, din nou palidă și nerăbdătoare, abia mai putîndu-se stăpîni — în fine, îi smulsesem un sentiment real, autentic: ură, mînie nepotolită! Aș fi prelungit bucuros pînă la nesfîrșit scena aceasta răutăcioasă. Priveam cu o voluptate glacială cum omul se canonea

să-și adune, unul cîte unul, tichetele. Mie parcă îmi stătea în gîtlej un demon poznaș, care chicotea într-una pe înfundate și voia să dea drumul unui rîs sonor. Cu dragă inimă i-aș fi permis asta, sau aș fi gîdilat puțintel cu bastonul masa aceea de carne moale, care se tîra de-a bușilea. De fapt, nu-mi puteam aminti să fi fost vreodată posedat de o asemenea răutate ca în acest triumf scînteietor ce înjosea pe femeia atît de obraznic cochetă. Dar acum, nenorocitul părea că-și adunase în sfîrșit toate tichetele; numai unul albastru, zburase mai departe și se afla chiar în fața mea, pe jos. Gîfîind, grăsunul s-a întors și a cercetat cu ochii lui miopi — ochelarii îi stăteau jos de tot, pe nasul asudat — și clipa aceasta a folosit-o răutatea strengărească ațîțată în mine pentru a-i prelungi cazna grotescă. Urmînd involuntar imboldul unei exuberanțe de licean, am ridicat repede piciorul și am pus talpa pe tichet, încît în ciuda oricărei osteneli, nu-l putea găsi, atita vreme cît doream să-l las să caute. Iar el căuta, căuta perseverent și, între timp, fornăind, își număra mereu biletele de carton colorat. Era evident că unul — al meu! — îi mai lipsea; și voia să reînceapă căutatul în vîrtejul îmbulzelii, cînd nevastă-sa, care evita cu o expresie crispată privirea mea piezișă și ironică, nu și-a mai putut înfrîna nerăbdarea și mînia:

— Lajos! i-a strigat deodată poruncitor, iar el a tresărit ca un cal la sunetul goarnei; a privit încă o dată pe jos cercetător — pe mine parcă mă gîdila sub talpă tichetul și abia îmi puteam ține rîsul — apoi s-a întors cuminte către nevastă-sa, care l-a tîrît cu un fel de grabă ostentativă departe de mine, în învălmășeala ce spumega tot mai tare.

Am rămas pe loc, fără nici o dorință de a-i urma. Episodul era încheiat pentru mine; sentimentul acelei încordări erotice se dizolvase plăcut în veselie, surescitarea pierise și nu lăsase în urmă decît satisfacția sănătoasă a răutății agresive și o mulțumire de sine obraznică, aproape exuberantă, pentru festa pe care i-o jucasem. În față, oamenii se îmbulzeau, începuse un fel de agitație, și un singur torent negru, murdar, se înghesuia spre barieră. Eu însă nu priveam într-acolo; începusem să mă plicti-

sesc. Mă gîndeam să mă duc în Krieau[1] sau acasă. Dar abia ridicasem inconștient piciorul ca să pornesc, că am și observat tichetul albastru care zăcea uitat pe jos. L-am ridicat și l-am ținut între degete, neștiind ce să fac cu el. O clipă, mi-a trecut prin minte să i-l dau înapoi lui Lajos, ceea ce ar fi fost un minunat prilej de a face cunoștință cu nevastă-sa. Mi-am dat însă seama că femeia nu mă mai interesa de fel, căldura superficială pe care mi-o comunicase aventura se răcise de mult și mă cufundasem iar în vechea mea indiferență. Mai mult decît acest schimb de hărțuieli și de priviri lacome, nici nu-i ceream nevestei lui Lajos. Grăsunul îmi părea prea dezgustător ca să împart trupește ceva cu el. Febra nervilor îmi trecuse, acum nu mai simțeam decît o curiozitate indolentă și o destindere plăcută.

Scaunul stătea acolo, părăsit și stingher. M-am așezat comod și mi-am aprins o țigară. În fața mea, pasiunea își ridica din nou valurile, dar eu nici nu mai ascultam ; ceea ce se repetă nu mă stimulează. Priveam nepăsător cum se înălța fumul și mă gîndeam la Promenada Golfului de la Merano[2], unde fusesem cu două luni în urmă și unde privisem de sus cascada scînteietoare. Era întocmai ca aici, un urlet care creștea puternic, și nici nu te încălzea, nici nu te răcorea ; un vuiet absurd, în tăcerea unui peisaj albastru. Dar acum, pasiunea jocului ajunsese la *crescendo*, din nou zbura spuma umbrelușelor, a pălăriilor, a fipetelor, a batistelor deasupra torentului negru al mulțimii, din nou se amestecau glasurile, din nou țîșnea un vuiet — însă de un alt colorit — din gura uriașă a gloatei. Auzeam un nume urlat din o mie de guri, ba din zece mii de guri, strigăt strident, desperat, extatic : „Cressy ! Cressy ! Cressy !“ Apoi strigătul se frîngea brusc, ca o coardă prea înstrunită. (Cît de monotonă devine prin repetare, pînă și pasiunea !) Fanfara a început să cînte, mulțimea s-a împrăștiat. Se înălțau tabele cu numele învingătorilor. Distrat, am privit într-acolo. În primul loc lucea

[1] Grădină publică pe malul Dunării.

[2] Localitate balneo-climatică în Italia, pînă în 1919 a aparținut însă Austriei

un șapte. M-am uitat mecanic la tichetul albastru pe care-l uitasem între degetele mele : șapte ! Fără să vreau, mi-a venit să rîd. Tichetul era cîștigător, bietul Lajos mizase bine. Așadar, cu maliţiozitatea mea, îl păgubisem pe soţul cel grăsun ; dintr-o dată, m-am simţit iar în toane bune ; acum voiam să știu de cîţi bani îl escrocasem prin intervenţia mea geloasă. Pentru întîia dată m-am uitat mai bine la bucăţica albastră de carton ; era un tichet de douăzeci de coroane și Lajos mizase pe „cîștigător" ; asta putea fi o sumă măreaţă. Fără să mă gîndesc mai mult, urmînd numai mîncărimea curiozităţii, m-am lăsat împins de mulţimea grăbită, în direcţia caselor. M-am pomenit înghesuit la o coadă oarecare, am întins tichetul și numaidecît două mîini osoase, pripite — obrazul din dosul ghișeului nu-l puteam vedea — mi-au împins, pe placa de marmură, nouă bancnote de cîte douăzeci de coroane.

În clipa aceea, cînd mi s-au numărat în faţă banii, bani adevăraţi, bancnote albastre, rîsul mi s-a oprit în gît. Am avut îndată o senzaţie neplăcută. Involuntar, mi-am retras mîinile, să nu mă ating de bani străini. Îmi venea să las bancnotele albastre pe placa de marmură ; dar în spatele meu, oamenii se îngrămădeau, în nerăbdarea lor de a-și primi cîștigurile. Astfel, neplăcut impresionat, nu mi-a rămas altceva de făcut decît să iau, cu degete scîrbite, bancnotele. Ca niște flăcări albastre îmi ardeau mîna, pe care inconștient o ţineam departe de mine, ca și cum nici ea, mîna care le luase, nu-mi aparţinea. Îndată mi-am dat seama cît de fatală era situaţia. Împotriva voinţei mele, o glumă se prefăcuse în ceva care nu trebuie să se întîmple în viaţa unui om cinstit, a unui *gentleman*, a unui ofiţer de rezervă, și ezitam să rostesc, fie și numai în gînd, adevăratul nume al acelui ceva. Căci aceștia nu erau numai bani tăinuiţi, ci luaţi în chip viclean, bani furaţi.

În jurul meu, glasurile zbîrnîiau și șuierau, oamenii se îmbulzeau, se înghionteau, făcîndu-și loc către case sau întorcîndu-se de acolo. Stăteam tot nemișcat, cu mîna cît mai departe de mine. Ce să fac ? Întîi m-am gîndit la lucrul cel mai firesc : să-l caut pe adevăratul cîștigător, să mă scuz și să-i dau banii. Dar asta nu mergea, mai ales sub privirile acelui ofiţer. Doar eram locotenent de

rezervă, și o astfel de mărturisire m-ar fi costat imediat gradul : chiar dacă aș fi găsit tichetul, încasarea banilor era, oricum, un lucru *unfair* [1]. Mă gîndeam să cedez instinctului care îmi zvîcnea în degete, de a mototoli bancnotele și de a le arunca ; numai că, în mijlocul mulțimii, ar fi fost ușor de observat și ar fi devenit suspect. Dar în nici un caz nu voiam să păstrez, nici o clipă, bani străini la mine sau măcar să-i bag în portmoneu și mai tîrziu să-i dăruiesc cuiva. Sentimentul de puritate cu care fusesem deprins din copilărie, ca și cu rufele proaspete, se scîrbea de o atingere chiar fugară cu acele bancnote. Să dispară, să dispară repede banii aceștia ! pulsa fierbinte gîndul în mine, oriunde, numai să dispară ! Involuntar, priveam în jur ; și pe cînd căutam neajutorat vreun ascunziș, un loc nesupravegheat, am văzut că lumea începea iarăși să se îmbulzească la case, dar acum cu bancnote în mînă. Și un gînd mi-a venit, ca o izbăvire : să arunc din nou hazardului răutăcios banii pe care mi i-a dăruit, să-i arunc în gîtlejul lui lacom, care acum înghițea hulpav noile mize, argint și bancnote — da, iată soluția, adevărata salvare !

M-am zorit impetuos, am alergat, mi-am făcut loc printre cei ce se buluceau într-acolo. Nu mai erau decît două persoane înaintea mea, întîiul ajunsese chiar la totalizator, cînd mi-a trecut prin minte că nu știam numele nici unui cal pe care să mizez. Am ascultat cu lăcomie vorbele din jurul meu. „Mizezi pe Ravachol ?“ a întrebat cineva. „Firește, Ravachol“, a răspuns cel întrebat. „Nu crezi că are șanse și Teddy ?“ „Aș, de unde ! La alergările Maiden [2] a dat chix. A fost un bluff.“

Am sorbit cuvintele astea ca un însetat. Deci, Teddy era un cal prost ; fără îndoială, Teddy n-avea să cîștige. Îndată m-am hotărît să mizez pe el. Am întins banii, am indicat drept „cîștigător“ numele lui Teddy, pe care-l auzisem cu cîteva clipe înainte ; o mînă mi-a azvîrlit tichetele. Dintr-o dată, aveam între degete nouă bilete de carton alb-roșu, în loc de unul singur. Stăruia încă

[1] Necorect (l. engl.).
[2] Curse speciale, pentru cai care nu au mai cîștigat niciodată.

sentimentul penibil; dar, oricum, nu mă ardea atît de iritant, atît de înjositor ca banii aceia mototoliți.

Mă simțeam iar ușurat, aproape nepăsător; acum mă descotorosisem de bani, terminasem cu partea neplăcută a aventurii; întîmplarea devenise din nou o glumă, așa cum începuse. Iar m-am așezat leneș pe scaunul meu, am aprins o țigară, suflînd tihnit fumul în față. Dar tihna n-a durat mult; m-am ridicat, m-am învîrtit împrejur, m-am așezat iar. Ciudat: se sfîrșise cu visarea plăcută. O nervozitate mă sîcîia, trosnindu-mi prin încheieturi. Întîi, mi-am închipuit că este îngrijorarea față de posibilitatea de a-l întîlni pe Lajos cu nevastă-sa prin mulțimea ce-mi trecea pe dinainte; dar cum puteau ei bănui că noile tichete erau ale lor? Nici neliniștea oamenilor nu mă tulbura; dimpotrivă, îi priveam cu băgare de seamă, să văd dacă nu începeau să se înghesuie în față, ba chiar m-am surprins ridicîndu-mă într-una ca să zăresc steagul care se arbora înaintea fiecărei alergări. Asta era deci: nerăbdarea, o febră lăuntrică ce zvîcnea în mine, să înceapă o dată startul, să se termine pentru totdeauna cu povestea asta fatală.

Un băiat trecea alergînd, cu programul curselor. L-am oprit, mi-am cumpărat un exemplar și am început să caut printre cuvintele și sfaturile pe care nu le înțelegeam, scrise într-un jargon străin, pînă cînd, în sfîrșit, l-am găsit pe Teddy, numele jocheului său, al proprietarului grajdului și culorile alb-roșu. Dar de ce oare mă interesau toate în asemenea grad? Cu ciudă am mototolit hîrtia și am zvîrlit-o cît colo, m-am ridicat de pe scaun, apoi m-am așezat iar. Deodată, am simțit că mi se făcuse cald. A trebuit să-mi șterg cu batista fruntea umedă, gulerul mă strîngea. Startul încă nu se dăduse.

În sfîrșit, a răsunat clopotul, oamenii s-au repezit, și în acea secundă am simțit cu groază că și pe mine semnalul de pornire, asemeni unui deșteptător, mă smulge speriat dintr-un fel de somnolență. Am sărit în picioare atît de violent încît am răsturnat scaunul și m-am grăbit — ba nu, am fugit — avid înainte, cu tichetele strînse între degete, în mijlocul gloatei, ros parcă de o teamă nebunească să nu ajung prea tîrziu și să-mi scape ceva foarte important. Împingînd cu brutalitate cîțiva oameni, am

ajuns în rîndul întîi, am apucat fără nici un scrupul un scaun pe care tocmai voia să se așeze o doamnă. Mi-am dat seama de lipsa de tact și de demența mea văzînd privirea mirată a doamnei — era o bună cunoștință a mea, contesa R., ale cărei sprîncene mînios arcuite mă înfruntau. Dar de rușine și din bravadă, am privit cu răceală pe lîngă ea. M-am urcat cu picioarele pe scaun, ca să văd terenul.

Undeva, departe, cîțiva cai neliniștiți se agitau pe verdele cîmpului, la start, reținuți cu greu de micii jochei, ce păreau niște marionete multicolore. Îndată am încercat să-l recunosc pe al meu, dar ochii îmi erau nedeprinși și toate jucau pe dinainte-mi, fierbinți și stranii, încît n-am izbutit să deslușesc printre petele colorate pe cea alb-roșu. În clipa aceea, clopotul a răsunat a doua oară ; ca șapte săgeți multicolore caii au țîșnit pe pista verde. Ce minunat ar fi fost să pot privi liniștit și numai în scopuri estetice cum căluții își luau avînt și abia atingînd pămîntul, zburau peste iarbă ; dar nu simțeam nimic din toate astea, făceam numai încercări desperate să-mi recunosc calul și jocheul și mă blestemam că nu luasem cu mine un binoclu de campanie. Zadarnic mă tot aplecam și-mi întindeam gîtul : nu vedeam decît patru sau cinci insecte pestrițe, estompate într-un ghem zburător. Numai forma o vedeam schimbîndu-se treptat : cînd micul cîrd se lungea ca o suliță, la cotitură, cînd se ascuțea, apoi în urmă cîțiva cai din pluton începuseră să dea semne de oboseală. Alergarea devenise captivantă : doi sau trei cai în galop, încordați la maximum, se lipiseră unul de celălalt ca niște benzi de hîrtie colorată, trecînd în frunte cînd unul, cînd altul. Involuntar, îmi încordam și eu trupul, ca și cînd aș fi putut, cu această mișcare imitativă, zburătoare, pătimașă, să le sporesc galopul și să-i împing înainte.

În jurul meu, emoția creștea. Cîțiva experți trebuie să fi recunoscut culorile la curbă, căci acum, din tumultul tulbure, țîșneau nume ca niște rachete ascuțite. Lîngă mine stătea un oarecare, cu brațele frenetic întinse și, cum botul unui cal era în frunte , striga bătînd din picioare : „Ravachol ! Ravachol !“ cu o voce dezgustător de triumfătoare și stridentă. Am văzut într-adevăr că jocheul acelui cal se întrezărea albastru, și m-a cuprins furia că învingătorul

nu era calul meu. Tot mai insuportabil devenea răcnetul pătrunzător : „Ravachol ! Ravachol !“ al scîrbosului de lîngă mine : turbam de mînie rece, bucuros aș fi lovit cu pumnul în gaura neagră, deschisă a gurii lui care urla. De furie, tremuram, eram înfrigurat, simțeam că în orice clipă puteam comite ceva absurd. Iată însă că un alt cal se plasase foarte aproape de cel dintîi. Poate e Teddy, poate, poate — și speranța aceasta mă înflăcără din nou. În adevăr, mi se părea că brațul care acum se ridică peste șa și, șuierînd, plesnea cu ceva crupa calului, era roșu. S-ar putea să fie el, trebuie să fie el, trebuie, trebuie ! Dar de ce nu-l zorește, ticălosul ? Încă o dată cravașa ! Încă o dată ! Acum, acum a ajuns foarte aproape ! Încă o șchioapă ! De ce Ravachol ? Ravachol ! Nu, nu Ravachol ! Teddy ! Teddy ! Înainte, Teddy ! Teddy !

Deodată m-am tras puternic înapoi. Ce ?... Ce a fost ? Cine țipase ? Cine urlase „Teddy ! Teddy !“ ? Chiar eu strigasem. În mijlocul pasiunii, m-am speriat de mine. Vream să mă țin bine, să mă stăpînesc ; în mijlocul febrei mă chinuia o rușine bruscă. Dar nu-mi puteam smulge privirea ; acolo cei doi cai goneau lipiți unul de celălalt și trebuie să fi fost cu adevărat Teddy cel plasat lîngă afurisitul de Ravachol, pe care-l uram cu ardoare, căci acum în jurul meu răcneau alții mai tare, cu mai multe glasuri laolaltă în acute stridente : „Teddy ! Teddy ! Și țipătul m-a tîrît iarăși la fund, în pasiune — pe mine care, o clipă, ieșisem la suprafață. Trebuie, trebuie să cîștige, și într-adevăr, acum, în urma calului înaripat, înainta botul celuilalt cal ; înaintase cu o palmă, apoi cu două ; acum, acum i se vedea și gîtul întins — în clipa aceea a răsunat strident clopotul, și a explodat un singur urlet de jubilare, de desperare, de mînie. O clipă, numele așteptat a umplut bolta albastră a cerului. Apoi s-a năruit, și undeva a vuit o fanfară.

Înfierbîntat, ud leoarcă, cu inima bătîndu-mi tare, m-am dat jos de pe scaun. A trebuit să mă așed o clipă, atît eram de năucit de emoția entuziasmului. Trăiam un extaz cum nu mai cunoscusem vreodată, o fericire fără noimă că hazardul mi se supusese ca un sclav — mie, care-l sfidasem. În zadar încercam să mă amăgesc cu ideea că Teddy cîștigase numai împotriva voinței mele și că eu,

unul, dorisem să pierd banii. Dar nu mă credeam pe mine însumi. Începusem să-mi dau seama că ceva crunt mă trăgea, mă împingea magic către ceva, și știam încotro : voiam să văd victoria, s-o simt, s-o apuc, bani, bani mulți, să simt bancnotele albastre și foșnitoare în degete și acea înfiorare de-a lungul nervilor. O putere cu totul străină, rea, pusese stăpînire pe mine și nici o rușine nu mă mai împiedica să-i cedez. Abia m-am ridicat, că am și pornit în grabă, am alergat chiar pînă la casă ; făcîndu-mi loc cu coatele, am dat buzna la ghișeu printre cei ce așteptau, am dat în lături oameni nerăbdători numai ca să văd bani aievea. „Bădăranule !“ a mîrîit în spatele meu unul dintre cei pe care-i împinsesem ; l-am auzit, dar nu mi-a dat prin gînd să-l provoc la duel, doar zvîcneam de o nerăbdare bolnăvicioasă, inexplicabilă. În sfîrșit, mi-a venit rîndul ; cu lăcomie, mîinile mele au apucat un teanc de bancnote albastre. Numărам tremurînd și în același timp entuziasmat. Erau șase sute patruzeci de coroane.

Le-am înhățat cu ardoare. Primul meu gînd a fost să joc mai departe, să cîștig mai mult, cît se poate mai mult. Unde era buletinul cu alergările ? Ah ! În nervozitatea mea, îl aruncasem ! M-am uitat pretutindeni, să-mi cumpăr altul. Atunci, spre spaima mea nespusă, am observat cum deodată în jurul meu toată lumea înainta ca un puhoi spre ieșire, că toate casele se închideau, că steagul fîlfîitor se cobora. Jocul luase sfîrșit. Fusese ultima alergare. O secundă am rămas încremenit. Apoi o mînie a țîșnit în mine, parcă mi s-ar fi făcut o nedreptate. Nu mă puteam împăca de loc cu ideia că acum, cînd toți nervii îmi erau încordați și tremuram, cînd sîngele îmi curgea prin vine atît de fierbinte cum nu mai cursese de ani, totul se terminase. Dar ar fi fost zadarnic să-mi hrănesc artificial speranța că nu văd bine : tot mai repede se scurgea mulțimea pestriță, iarba strivită sub picioare începuse să lucească verde printre cei cîțiva rămași în urmă. Treptat, începeam să-mi dau seama de ridicolul zăbavei mele încordate, încît mi-am luat pălăria — bastonul probabil îl uitasem la intrare, în emoția mea — și am ieșit pe poarta hipodromului. Portarul, cu șapca servil ridicată, mi-a sărit înainte, i-am spus numărul trăsurii, a strigat-o de departe, făcînd mîna pîlnie și iată, caii în trap zgomotos se și apro-

piau. Am poruncit birjarului să mîne foarte încet pe aleea principală. Căci tocmai acum, cînd surescitarea începea să se stingă plăcut, simțeam o pornire avidă să-mi repet în gînd întreaga scenă.

În clipa asta trecu o altă trăsură ; fără să vreau, m-am uitat spre ea, pentru ca apoi — de data asta însă foarte conștient — să-mi întorc privirea. Era doamna, cu corpolentul ei soț. Nu mă observaseră. Dar numaidecît m-a copleșit un sentiment sufocant de repulsie, ca și cînd aș fi fost prins asupra faptului, și-mi venea să strig birjarului să dea bice cailor doar pentru a mă depărta cît mai repede de ei.

Birja aluneca moale pe roțile de cauciuc, printre multe altele care se legănau ca niște bărci înflorate cu încărcătura lor multicolură de femei, pe lîngă țărmurile verzi ale aleii de castani. Aerul era catifelat și dezmierdător ; din cînd în cînd, începea să adie prin praf o boare a primei răcori de seară. Dar sentimentul de mai înainte, de visare plăcută, nu se mai întorcea : mă smulsese dureros din el întîlnirea cu omul pe care-l pungășisem. Un curent de aer rece pătrunsese deodată ca printr-o crăpătură, în pasiunea mea supraîncălzită. Îmi aminteam, acum dezmeticit, întreaga scenă și nu mă mai înțelegeam pe mine însumi : eu, un *gentleman,* un membru al celei mai bune societăți, ofițer în rezervă, respectat de toată lumea, luasem fără nici o necesitate bani găsiți, îi băgasem în portmoneu, ba chiar o făcusem cu o bucurie lacomă, cu o poftă care excludea orice scuză. Eu, care, cu un ceas înainte, eram un om corect, nepătat, furasem. Eram un hoț. În același timp, ca să mă sperii singur, îmi rosteam în șoaptă sentința, în ritmul potcoavelor, pe cînd trăsura înainta în trap încet : „Hoț ! Hoț ! Hoț ! Hoț !“

Dar — ciudat ! Cum să descriu ceea ce s-a întîmplat apoi ? Este atît de inexplicabil, atît de straniu, și totuși știu bine că nu mă amăgesc. Toată simțirea mea de atunci, fiece oscilare a gîndirii mele din acele clipe îmi este prezentă în minte cu o claritate supranaturală, ca nici o altă întîmplare din cei treizeci și șase de ani ai mei, și totuși abia îndrăznesc să-mi rechem în conștiință acea absurdă înșiruire de stări de spirit, acele șovăieli uluitoare ale simțirii. Ba nu știu nici măcar dacă vreun scriitor, vreun

psiholog, ar putea s-o descrie logic. Eu pot numai să notez cu totul fidel succesiunea apariţiei lor neaşteptate. Deci, îmi spuneam : „Hoţ ! Hoţ ! Hoţ !“ Apoi a venit o clipă foarte ciudată, oarecum goală, clipă în care nu s-a întîmplat nimic, în care eu — ah ! cît este de greu să exprim asta ! — în care doar ascultam, ascultam ce se petrece în mine. Mă citasem, mă acuzasem, acum vinovatul trebuia să răspundă judecătorului. Ascultam deci, dar nu s-a întîmplat nimic. Lovitura de bici a cuvîntului „hoţ“ — care credeam că mă va înspăimînta şi apoi mă va prăbuşi într-o nemaiauzită ruşine, într-o ruşine pocăită — n-a trezit nimic în mine. Am zăbovit cu răbdare cîteva minute, m-am aplecat oarecum şi mai adînc asupră-mi — simţeam deslușit că sub această tăcere îndărătnică se mişca ceva — şi am aşteptat înfrigurat ecoul care întîrzia, ţipătul scîrbei, al indignării, al desperării, care trebuia să urmeze acestei autoacuzări. Şi iar nu s-a întîmplat nimic. Nici un ecou. Încă o dată mi-am aruncat vorba : „Hoţ ! Hoţ !“, mi-am spus-o chiar cu voce tare, pentru ca, în sfîrşit, să trezesc în mine conştiinţa surdă, paralizată. Iarăşi, nici un răspuns. Şi brusc, într-o luminare violentă a conştiinţei, ca şi cum ai fi aprins un chibrit şi l-ai fi ţinut deasupra adîncimii amurgite — mi-am dat seama că nu mă ruşinam, ci numai *voiam* să mă ruşinez, ba că eram misterios de mîndru în acea înjosire, chiar fericit de fapta mea nebunească.

Cum era cu putinţă ? Mă apăram — acum într-adevăr înfricoşat de mine — împotriva acestei constatări neaşteptate ; dar prea puternic, prea plin voia să ţîşnească din mine şi se învolbura acel sentiment. Nu, nu era ruşine, nu era revoltă, nu era scîrbă de sine ceea ce îmi fierbea atît de cald în sînge — pîlpîia în mine bucurie, bucurie îmbătătoare — ba, mai mult, scăpărau flăcări ascuţite de exuberanţă luminoasă, căci îmi dădeam seama că în acele minute, pentru întîia oară după ani şi ani, eram viu cu adevărat, că simţirea mea fusese doar paralizată, dar nu cu totul stinsă, că undeva, sub pustiul de nisip al indiferenţei, tot mai curgeau în taină izvoare fierbinţi de pasiune, şi că acum, atinse de bagheta magică a hazardului, îşi ridicaseră apele şi-mi inundau inima. Dogorea deci încă şi în mine, în mine, în acest fragment din universul viu, acel misterios sîmbure vulcanic a tot ce e pămîntesc,

sîmbure ce izbucnește uneori în rafalele învîrtejite ale lăcomiei : trăiam, eram viu, eram un om cu pofte rele și fierbinți. Furtuna pasiunii deschisese brusc o ușă, descoperise o prăpastie în mine, și priveam cu amețeală voluptoasă pînă în fundul acelui necunoscut din eul meu care mă înspăimînta și mă încînta în același timp. Astfel, pe cînd trăsura îmi purta domol trupul visător prin lumea burgheză, convențională, am coborît încet, treaptă cu treaptă, în adîncurile omenești din mine, nespus de sigur, pe acest drum tăcut și dominat numai de făclia vie a conștiinței aprinse pe neașteptate. Și pe cînd în jur treceau valuri de oameni, rîzînd și pălăvrăgind, eu mă căutam pe mine, pe cel pierdut : am cercetat în mine de-a lungul anilor îndelungați, pe cărarea magică a amintirii. Lucruri de mult pierdute ieșeau la iveală din oglinda prăfuită și oarbă a vieții mele. Mi-am amintit cum odată — eram școlar — furasem briceagul unui coleg și cu aceeași plăcere diabolică mă uitam la el cum căuta peste tot, îi întreba pe toți și se trudea. Apoi, deodată, am înțeles furtuna misterioasă a unor ceasuri de încordări sexuale, am înțeles că pasiunea mea fusese numai încovoiată, numai strivită de iluzia socială, de idealul autoritar al *gentlemen*-ilor — dar că și în mine, adînc, adînc de tot, în conducte și în izvoare îngropate sub dărîmături, curentele fierbinți ale vieții curgeau ca la toată lumea. Ah, ce-i drept, trăisem totdeauna, dar nu îndrăznisem să trăiesc, mă strangulasem și mă ascunsesem de mine însumi : dar acum puterea comprimată explodase, viața cea bogată, cea nespus de vehementă, mă copleșise. Știam că îi mai aparțin : cu fericita surprindere a unei femei care simte, pentru întîia oară, copilul mișcîndu-se în ea, simțeam încolțind în mine realul — cum să-l numesc altfel ? — tot ce e adevărat, tot ce e neprefăcut în viață. Simțeam — mi-e aproape rușine să scriu un asemenea cuvînt — cum eu, omul mort, deodată *infloream*, cum în vine îmi zvîcnea, neliniștit și roșu, sînge, cum simțirea îmi înmugurea în căldura aceea, cum mă ridicam la înălțimea unui rod necunoscut, dulce sau amar. Minunea lui Tannhäuser mi se întîmplase în lumina clară a unui cîmp de curse, în mijlocul furnicarului a mii de pierde-vară : începusem iar să simt, înverzea și înmugurea toiagul uscat.

Dintr-o trăsură în mers, un domn m-a salutat și m-a strigat pe nume — probabil că nu-i observasem primul salut. Am tresărit morocănos, plin de mînia de a fi fost tulburat din acea stare de revărsare ce picura în mine dulce, din acel vis adînc, cel mai adînc pe care îl trăisem vreodată. Dar a fost de ajuns să arunc o privire spre omul care salutase ca să-mi viu în fire : era prietenul meu Alfons, un coleg de școală drag, acum procuror. Deodată m-a străfulgerat : omul ăsta care te salută prietenește, are acum pentru întîia oară putere asupra ta, ești în mîna lui de îndată ce află de delictul pe care l-ai săvîrșit. Dacă ți-ar cunoaște fapta, ar trebui să te dea jos din trăsură, din întreaga ta existență caldă, burgheză și să te zvîrle pentru trei sau cinci ani într-o lume apăsătoare, îndărătul unor ferestre zăbrelite, în drojdia vieții, împreună cu ceilalți hoți, pe care numai biciul nevoii i-a mînat în celulele lor murdare. Teama m-a apucat, rece, de încheietura mîinii, dar asta numai timp de o clipă ; numai o clipă, teama mi-a oprit inima — apoi și gîndul acesta s-a prefăcut într-un sentiment fierbinte, într-o mîndrie fantastică și insolentă, care acum cerceta oamenii din jur cu un aer superior și aproape ironic. Cum v-ar îngheța în colțul gurii zîmbetul dulce și prietenos cu care mă salutați ca pe semenul vostru, dacă ați bănui cine sînt ! Mi-ați respinge salutul ca ceva murdar, cu un gest înciudat și disprețuitor. Dar înainte de a mă respinge voi, v-am respins eu : azi după-amiază m-am azvîrlit din lumea voastră rece, osificată — unde eram o rotiță funcționînd fără zgomot în marea mașină ce se rostogolește rece între pistoane și se învîrte în deșert în jurul ei — m-am azvîrlit într-un abis, pe care nu-l cunosc ; dar în acea singură oră am fost mai viu decît în toți anii de gheață pe care i-am trăit în cercul vostru. Nu vă mai aparțin, nu mai sînt al vostru : acum sînt afară, pe o culme sau într-un adînc, dar niciodată, niciodată n-am să mai fiu pe țărmul plat al comodității voastre burgheze. Am simțit pentru întîia oară toată plăcerea cîtă poate fi în om, bună sau rea ; dar nu veți ști niciodată unde am fost, n-aveți să mă înțelegeți niciodată. Oameni, ce știți voi despre taina mea ?!

Cum aș putea exprima ce am simțit în ora aceea, eu, un *gentleman* elegant, cînd treceam printre șirurile de trăsuri,

salutînd și răspunzînd cu o față indiferentă, căci în timp ce masca, omul exterior, omul de odinioară, vedea și recunoștea mutre, înlăuntrul meu răsuna o muzică atît de îmbătătoare, încît trebuia să-mi înăbuș acel tumult dezlănțuit ca să nu-l strig tuturor. Eram atît de plin de simțire, încît torentul interior mă tortura fizic, și trebuia, asemeni unui om ce se sufocă, să-mi apăs puternic cu mîna pieptul în care inima clocotea dureros. Dar — durere, plăcere, frică, groază sau regret, nimic nu simțeam izolat și desprins, totul se topea laolaltă, simțeam numai că trăiesc, că respir și că simt. Și acest sentiment, cel mai simplu dintre toate, acest sentiment primar, pe care nu-l mai încercasem de ani de zile, mă îmbăta. Niciodată în cei treizeci și șase de ani ai mei nu simțisem măcar o clipă cu atîta extaz că sînt viu, ca în acel ceas.

Trăsura s-a oprit cu un recul ușor : birjarul trăsese de hățuri. Apoi s-a întors pe capră și m-a întrebat dacă doresc să mă ducă pînă acasă. Buimac, mi-am venit în fire, mi-am aruncat ochii pe alee : mi-am dat seama cu consternare cît de mult visasem, cîte ceasuri fusesem pradă beției visului. Se întunecase, o moleșală plutea peste coroanele copacilor, castanii începuseră să-și adie parfumul în răcoarea serii. Iar dincolo de vîrfurile lor, se și întrezărea, argintie, lumina voalată a lunii. Era de ajuns, ar fi trebuit să fie de ajuns. Dar numai să nu mă întorc îndărăt acasă, să nu mă întorc în lumea mea cotidiană ! I-am plătit birjarului. Cînd am scos portmoneul și am luat bancnotele între degete, mi-a trecut de la încheietura mîinii pînă în vîrful lor ca un fior electric ; deci, ceva în mine rămăsese încă treaz din vechiul om care se rușina. Încă mai zvîcnea conștiința muribundă a *gentleman*-ului, însă mîna se și apucase să numere vesel banii furați, și, de bucurie, am fost generos. Birjarul mi-a mulțumit atît de excesiv, încît mi-a venit să surîd : Dacă ai ști ! Caii s-au opintit, trăsura a plecat. M-am uitat după ea așa cum, de pe vapor, te uiți înapoi la un țărm unde ai fost fericit.

O clipă am stat așa, visător și perplex, în mijlocul mulțimii ce murmura și rîdea, legănată de muzică. Trebuie să fi fost cam ora șapte și, fără să vreau, am cotit spre grădina Sacher, unde obișnuiam să cinez în societate, după o plimbare prin Prater — și în a cărei apropiere birjarul mă

lăsase, probabil intenţionat. Dar abia întinsesem mîna spre poarta distinsului restaurant şi am simţit o reticenţă ; nu, nu vream încă să mă întorc în lumea mea, să las, ca miraculoasa fierbere ce mă umplea misterios să fie luată ca de apă, într-o conversaţie indiferentă, nu vream să mă desprind de magia sclipitoare a aventurii care mă înlănţuia de cîteva ceasuri.

De undeva răsuna o muzică înăbuşită, încîlcită ; involuntar, mi-am îndreptat paşii spre ea, căci în acea zi totul mă ademenea. Era o voluptate să mă las în voia hazardului şi acea îmbrînceală confuză prin noianul de oameni ce unduia molatic avea un farmec de nedescris. În pasta groasă şi agitată a masei omeneşti fierbinţi, sîngele îmi dospea. Mă simţeam dintr-o dată încordat, stimulat şi cu toate simţurile treze, în aerul argăsit, fumegînd de răsuflări omeneşti, de praf, de sudoare şi de tutun. Căci toate astea — pe care înainte vreme, ba chiar pînă în ajun, le respinsesem ca ordinare, comune şi plebeice, tot ceea ce *gentleman*-ul îngrijit din mine evitase cu dispreţ o viaţă întreagă — acum atrăgeau miraculos noul meu instinct ca şi cum aş fi simţit pentru întîia dată în tot ce e animalic, instinctiv şi vulgar o înrudire cu mine însumi. Acolo, în drojdia oraşului, printre soldaţi, slujnice şi vagabonzi, mă simţeam bine într-un fel care mi-era cu totul neînţeles. Sorbeam cu un fel de lăcomie aerul acela argăsit ; îmbrîncelile şi înghesuiala în mulţimea învălmăşită mi-erau plăcute şi, cu o curiozitate voluptoasă, aşteptam să văd ce-mi va aduce mie, celui fără voinţă, ceasul acesta. Tot mai aproape ţiuiau şi răsunau dinspre cîrnăţăriile din Prater cinelele şi muzica stridentă de alămuri ; orchestrioanele răpăiau fanatic de monoton polci aspre şi valsuri hodorogite. Peste ele auzeam din barăci pocnituri înăbuşite, apoi tot felul de chiote, rîsete, răcnete de beţivi şi zăream căluşeii copilăriei mele rotindu-se cu lumini nebunatice printre arbori. Am rămas în mijlocul pieţii, ca valurile întregului tumult să mă pătrundă, iar cascadele de zgomot şi vîltoarea infernală să-mi umple ochii şi urechile ; mă simţeam bine, căci în vîrtejul acela era ceva care îmi calma tumultul lăuntric. Priveam cum, în bărci, servitoarele, în rochiile lor balonate, se avîntau spre cer, cu strigăte de plăcere gungurite, răsunînd parcă din sexul lor.

Vedeam cum calfe de măcelari pocneau rîzînd baroase grele pe dinamometru, cum crainici cu glasuri răgușite și cu gesturi de maimuțe acopereau cu strigătele lor zgomotul orchestrioanelor; cum toate se amestecau cu prezența în necontenită mișcare a gloatei înmiit de zgomotoase, beată de poșirca fanfarelor, de scînteierea luminilor și de bucuria de a fi gloată. De cînd mă trezisem, începusem să simt viața celorlalți, ardoarea metropolei revărsîndu-se fierbinte, îngrămădită în aceste cîteva ceasuri de duminică, vedeam cum se excită de propria-i plenitudine, într-o desfătare nedeslușită, animalică și totuși sănătoasă și impulsivă... Și, îmboldit într-una și împins brutal de trupurile lor, am simțit treptat cum căldura din ele trece în mine. Nervii argăsiți de mirosul înțepător mi s-au încordat, parcă țîșnind afară din mine; simțurile mele buimăcite se luptau cu zarva și încercau acea amețeală nedeslușită care însoțește inevitabil orice voluptate intensă. Pentru întîia oară de ani de zile, poate pentru întîia oară în viață, simțeam masa, simțeam oamenii, ca o putere a cărei bucurie se transmitea făpturii mele izolate. Vreo barieră cedase, și din vinele mele ceva trecea în lumea aceea, roind apoi ritmic iar spre mine, și o poftă cu totul necunoscută mă copleșise năzuind să topească ultima crustă dintre mine și ea, o cerință pătimașă de a mă înfrăți cu acea omenire înfocată, străină, răzbătătoare. Cu pofta bărbatului, tînjeam după sînul, izvor de viață, al acelui trup uriaș, fierbinte; cu dorința femeii eram receptiv la orice atingere, la orice chemare, la orice ademenire, la orice îmbrățișare — și acum știam că în mine era dragoste și nevoie de dragoste, ca în zilele cu lumină crepusculară ale adolescenței. O, numai să pătrund în viață, să mă simt legat cumva cu această pasiune, care palpita, care rîdea, cu această pasiune, plină de suflu, a celorlalți, numai să curg, să mă revărs în vinele ei; să fiu mic de tot, să mă pierd în tumult, să fiu un infuzoriu în murdăria lumii, o ființă tremurînd de plăcere, sclipind printre miriade de alte ființe în băltoacă — dar să pătrund în plenitudine, în vîrtej, să fiu azvîrlit ca o săgeată de propria-mi încordare în necunoscut, în vreun cer al tuturor.

Astăzi știu că atunci eram beat. În sîngele meu vîjîiau toate împreună : bătăile clopotului de la carusel, chicote-

lile stridente ale femeilor la atingerea bărbaților, muzica haotică, rochiile sclipitoare ; fiecare sunet în parte cădea în mine strident și mai scînteia o dată roșu și zvîcnindu-mi prin tîmple, percepeam fiecare contact, fiecare privire într-o fantastică iritație a nervilor (comparabilă cu a răului de mare) dar toate laolaltă într-o îmbinare beată. Nu pot să descriu în cuvinte starea mea complicată ; mai ușor aș reuși poate printr-o comparație, spunînd că eram supraîncărcat cu vacarm, cu zgomot, cu senzații, supraîncălzit, ca o mașină care gonește zănatic din toate puterile, ca să scape de imensa apăsare ce peste o clipă îi va arunca în aer cazanul toracic. Vîrfurile degetelor îmi zvîcneau, tîmplele îmi palpitau, gîtlejul mi-era strangulat, sîngele înfierbîntat se îndesa spre creier ; dintr-o încropeală a simțurilor ce durase ani, mă prăvălisem deodată într-o febră care mă mistuia. Simțeam că acum ar trebui să ies din mine cu un cuvînt, cu o privire, să-mi deschid sufletul, să mă las tîrît de curent, să mă dau, să mă dărui, să devin una cu ceilalți, să mă liberez, să scap în vreun chip din această crustă vîrtoasă de tăcere, care mă separa de elementul cald, viu, curgător. Nu mai vorbisem de ceasuri, nu strînsesem mîna nimănui, nu simțisem îndreptată către mine nici o privire întrebătoare, nici o privire de simpatie, iar acum, sub cascada evenimentelor, creștea răzvrătirea împotriva tăcerii. Niciodată, niciodată nu avusesem atîta nevoie de comunicare, de un om, ca acum, cînd pluteam printre mii și zeci de mii de oameni, cînd mă scăldam în căldură și în vorbe ; și totuși, eram exclus din circuitul ce unifica acea plenitudine. Eram aidoma unuia care ar muri de sete pe mare. În același timp, vedeam — și tot ce vedeam îmi sporea chinul — cum la dreapta și la stînga, se legau în fiece secundă întîlnindu-se jucăuș, elemente străine, asemeni globulețelor de argint viu. Mă cuprindea o invidie văzînd băiețandri care se legau în treacăt de fete străine, și cum, după întîiul cuvînt, se luau de braț, cum totul se întîlnea și se asocia. Un salut lîngă carusel, o privire în treacăt — și gata, tot ce era străin se topea într-o convorbire, poate pentru a se desface iar peste cîteva minute, totuși era o asociere, o fuziune, o comunicare, era lucrul după care îmi dogoreau acum toți nervii. Eu însă, rutinat în conversații de salon, un *causeur* apre-

ciat și sigur de sine, muream de frică, mi-era rușine să mă adresez oricăreia dintre acele slujnice late în șolduri, de teamă să nu rîdă de mine, ba plecam chiar ochii de cîte ori cineva mă privea din întîmplare ; și totuși, eram chinuit de o sete lăuntrică după vorbe. Ceea ce vream de la oameni nu mi-era limpede nici mie ; atît știam, că nu mai puteam răbda să fiu singur și să mă mistui în propria-mi febră. Dar toți priveau fără să mă vadă, fiecare privire aluneca pe deasupra mea, nimeni nu voia să mă simtă. O dată, un băiat de vreo doisprezece ani, în haine zdrențuite, a trecut pe lîngă mine ; ochii îi erau violent luminați de răsfrîngerea lămpilor, atît de tare se apropiase jinduind după caii de lemn. Gura mică îi era întredeschisă, ca arsă de sete ; desigur, nu mai avea bani să încalece ; sorbea plăcere numai din strigătele și rîsetele celorlalți. M-am vîrît cît am putut spre el și l-am întrebat (dar de ce îmi tremura vocea și suna atît de ascuțit ?) „N-ai vrea să faci un tur ?“ A căscat ochii la mine, s-a speriat — dar de ce ? de ce ? S-a făcut roșu ca racul și a zbughit-o la fugă fără să spună un cuvînt. Nici măcar un copil desculț nu accepta o bucurie de la mine ; trebuie, așa simțeam eu, să fi fost ceva îngrozitor de străin în înfățișarea mea, de nu mă puteam amesteca nicăieri și pluteam în masa groasă ca o picătură de ulei pe apa mișcătoare.

Dar nu renunțam : nu mai puteam sta singur. Picioarele îmi ardeau în ghetele de lac prăfuite, gîtlejul mi-era ca ruginit de fumul răscolit. M-am uitat în jur : la dreapta și la stînga, printre torentele de oameni, erau mici insule de verdeață, birturi cu fețe de mese roșii și cu bănci de lemn neacoperite, pe care stăteau mic-burghezi cu paharul lor de bere și cu „Virginia“ duminicală. Priveliștea m-a ademenit. Stăteau laolaltă străini, intrau în vorbă, era un pic de liniște în febra haotică. Am intrat, am cercetat mesele, pînă am găsit una la care era așezată o familie de mic-burghezi — un meseriaș spătos, cu nevasta lui, cu două fete voioase și un băiețaș. Își legănau capetele în tactul muzicii, glumeau unul cu altul, iar privirile lor de oameni mulțumiți, care luau viața ușor, îmi făceau bine. Am salutat politicos, am pus mîna pe un scaun și am întrebat dacă pot lua loc. Pe dată li s-a oprit rîsul, o clipă au tăcut, ca și cum fiecare ar fi așteptat să-și dea celălalt

consimțămîntul, pe urmă femeia a zis cam surprinsă: „Vă rog, vă rog!"

M-am așezat și am avut îndată senzația că prin sosirea mea strivisem buna lor dispoziție, care pînă atunci se manifestase liber; căci pe dată în jurul mesei s-a așternut o tăcere apăsătoare. Fără a-mi ridica ochii de pe fața de masă cu carouri roșii, ici-colo presărată cu sare și piper, mi-am dat seama că toți mă observau cu uimire, și numaidecît mi-a trecut prin gînd — cam tîrziu însă! — că eram prea elegant pentru birtul acesta de servitori, cu costumul meu de Derby, cu jobenul parizian, cu perla din cravata porumbie, că eleganța, parfumul luxului mă înconjurau și aici cu un strat de dușmănie și de jenă. Și tăcerea celor cinci persoane mă încovoia din ce în ce mai jos pe masa ale cărei pătrate roșii le număram într-una cu o desperare îndîrjită: rușinea de a pleca brusc mă țintuia locului și eram totuși prea laș pentru a-mi ridica privirea torturată. A fost o ușurare cînd în fine a apărut chelnerul și a pus în fața mea paharul greu de bere. Puteam în sfîrșit să ridic o mînă și, bînd, să trag sfios cu coada ochiului peste marginea paharului. Într-adevăr, toți cinci mă observau; ce-i drept, fără ură, totuși, cu o mirare tăcută. Recunoșteau intrusul în lumea lor ștearsă, simțeau cu instinctul naiv al clasei lor, că vream ceva aici, căutam ceva care nu făcea parte din lumea mea, că nici dragostea, nici înclinația, nici bucuria simplă a valsurilor, a berii, a tihnei duminicale nu mă mîna acolo, ci vreo dorință pe care n-o înțelegeau și care le dădea de bănuit, așa cum darul meu îi dăduse de bănuit băiatului de la carusel, așa cum miile de anonimi din furnicarul de afară se fereau cu o dușmănie inconștientă de eleganța mea, de înfățișarea mea mondenă. Și totuși, simțeam: dacă aș găsi vreun cuvînt cu care să mă adresez lor, un cuvînt sincer, simplu, cordial, un cuvînt cu adevărat omenos, tatăl și mama mi-ar răspunde, fetele mi-ar zîmbi măgulite, aș putea să mă duc peste drum cu băiatul, într-o baracă, să tragem la țintă și să ne amuzăm copilărește. În cinci, în zece minute aș fi fost eliberat de mine însumi, învăluit de atmosfera inocentă a unei convorbiri mic-burgheze, într-o familiaritate pe care aș fi acceptat-o bucuros, ba chiar într-o intimitate măgulită — cuvîntul acesta

simplu însă, acest început de convorbire nu-l găseam ; o rușine absurdă, prostească dar copleșitoare, mă sufoca, și stăteam cu ochii plecați ca un răufăcător la masa acelor oameni simpli, muncit de remușcarea de a le fi stricat ultimul ceas de duminică prin prezența mea încăpățînată. Stînd acolo, ispășeam toți anii de indiferentă aroganță în care trecusem pe lîngă mii de asemenea mese, pe lîngă milioane și milioane de oameni, semenii mei, fără a-i vedea, preocupat numai de favoruri sau de succese în cercul strîmt al lumii elegante. Simțeam că drumul cel drept, convorbirea nestingherită cu ei, de care aveam atîta nevoie în ceasul excluderii mele dintre oameni, îmi erau interzise.

Ședeam astfel, eu, om liber pînă atunci, ghemuit dureros în sinea mea, tot numărînd pătratele roșii de pe fața de masă, pînă cînd, în sfîrșit, a trecut chelnerul. L-am chemat, am plătit, m-am ridicat din fața paharului de bere pe care abia îl atinsesem, am salutat politicos. Mi-au mulțumit amabil și surprinși ; știam fără să privesc spre ei, că abia voi fi întors spatele și veselia plină de viață îi va năpădi iar, că cercul cald al convorbirii se va închide din nou, îndată ce eu, corpul străin, voi fi eliminat.

Apoi m-am aruncat din nou, dar și mai lacom, și mai fierbinte, și mai desperat în vîrtejul mulțimii. Între timp, îmbulzeala se mai afînase pe sub copacii care se vălureau negri către cer ; înghesuiala și agitația nu mai erau atît de compacte, șuvoaiele de oameni nu mai curgeau și nu se mai îmbulzeau în cercul de lumină al caruselelor ; zumzăiau numai ca niște umbre pe marginea exterioară a pieții ; de asemeni, tonul mulțimii, vijelios, adînc, răsuflînd parcă plăcere, se îmbucătățea în multe zgomote mici, care se sfărîmau pe dată ce undeva muzica intervenea puternic și violent, ca și cum ar fi vrut să-i mai atragă încă o dată pe fugari. Altfel de chipuri se iveau acum ; copiii cu baloanele și cu serpentinele lor de hîrtie plecaseră acasă și familiile care ieșiseră duminica în șiruri largi se retrăseseră. Acum auzeai bețivi hăulind și vedeai tipi decăzuți — cu mers de haimanale, tărăgănat și totodată cercetător — împingîndu-se din aleile laterale. În ceasul cînd stătusem țintuit la o masă străină, lumea aceea ciu-

dată alunecase și mai mult în vulgaritate. Dar atmosfera fosforoscentă de insolență și de primejdie îmi plăcea mai mult decît cea mic-burgheză de duminică. Ațîțat, instinctul din mine adulmeca aici aceeași tensiune a poftei ; mă vedeam oarecum reprodus în vagabondajul chipurilor dubioase, a acelor oameni din drojdia societății. Și ei braconau aici, pîndind cu o așteptare nerăbdătoare vreo aventură învăpăiată, vreo senzație fugară și invidiam pînă și hoinăreala sinceră și liberă a acelor indivizi zdrențăroși — căci eu, lipit de stîlpul unui carusel, suflam din greu, dornic să scap de apăsarea tăcerii, de chinul singurătății și totuși incapabil să mă urnesc, să apelez, să rostesc un cuvînt. Stăteam numai și căscam gura la piața luminată de reflexul tremurat al cercului de lămpi, stăteam în insula mea de lumină și priveam țintă în întunecime, mă uitam plin de o așteptare prostească la fiece om care, atras de strălucirea violentă, se întorcea o clipă încoace. Dar fiecare privire aluneca rece dincolo de mine. Nimeni nu mă voia, nimeni nu mă mîntuia.

Îmi dau seamă că ar fi nebunie să-i descriu cuiva ori să încerc să-i explic că eu, om din lumea bună, cultivat, elegant, bogat, independent, prieten cu cei mai de seamă oameni dintr-un oraș cu milioane de locuitori, am stat în noaptea aceea în Prater un ceas întreg rezemat de stîlpul unui carusel care, guițînd dezacordat, se învîrtea necontenit și că, numai dintr-o încăpățînare îndîrjită, dintr-un sentiment magic de a supune voinței mele destinul, am lăsat să se rotească prin fața mea aceeași polcă poticnită, aceleași valsuri tărăgănate, aceleași capete de cai idioate, pictate pe lemn — de douăzeci de ori, de patruzeci de ori, de o sută de ori — fără să mă urnesc din loc. Știu că tot ce făcusem în ceasul acela era absurd, dar în perseverența asta absurdă era o încordare a simțirii, o crispare atît de oțelită a tuturor mușchilor, cum oamenii n-o simt decît poate într-o prăbușire cu totul apropiată de moarte. Întreaga mea viață, care se scursese în gol, dintr-o dată prinsese a pluti înapoi nestăvilită și mi se adunase pînă sus, în gîtlej. Acum, pe cît de chinuit eram de amăgirea absurdă care mă făcea să rămîn acolo, să persist pînă cînd o vorbă sau o privire oarecare a unui om mă va mîntui, pe atît mă desfătam la chinul acesta. Ispășeam ceva stînd rezemat de stîlp ; nu

atît furtul, cît viața mea de pînă atunci, lîncedă, goală, cenușie. Și îmi jurasem să nu plec pînă nu-mi va apărea vreun semn că soarta mă liberează.

Cu cît înaintau orele, cu atît noaptea se întindea în jur. În barăci, becurile se stingeau unul după altul și întunericul care se lăsase înghițise pata clară de pe iarbă; din ce în ce părea mai solitară insula de lumină pe care mă aflam. Tremurînd, mă uitam la ceas. Încă un sfert de oră, și caii de lemn bălțați aveau să se oprească, becurile verzi și roșii de pe frunțile lor neroade aveau să se stingă, orchestrionul umflat avea să înceteze a mai urla. Atunci va fi întuneric beznă, iar eu voi rămîne singur în noaptea plină de șoapte, surghiunit cu totul — cu totul părăsit. Din ce în ce mai agitat, priveam piața învăluită în întuneric, pe care numai arar aluneca repede cîte o pereche mergînd spre casă ori se clătinau beți cîțiva indivizi. Dar mai departe, în față, tremura încă în umbră viața ascunsă, neliniștită, ațîțătoare. Din cînd în cînd, auzeai un fluierat sau un plescăit ușor, cînd treceau bărbați. Și dacă ei coteau, momiți de semnale spre întuneric, glasuri de femei șopteau în umbră și uneori vîntul arunca spre mine zdrențe de chicoteli stridente. Pe încetul, femeile înaintau tot mai obraznice, dincoace de limita întunericului, către conul luminat al pieții, pentru a se cufunda iarăși repede în beznă, îndată ce sclipea în treacăt, sub felinar, coiful vreunui sergent de stradă. Dar abia se depărta să-și facă rondul, că umbrele fantomatice apăreau iar, și acum le puteam vedea deslușit siluetele, atît de mult se încumetau spre lumină. Era ultima drojdie a acelei lumi nocturne, noroiul ce rămăsese pe fund, acum cînd șuvoiul de oameni se scursese. Cîteva prostituate, cele mai sărace și mai izgonite, care n-au măcar un pat al lor, care ziua dorm pe vreo saltea și noaptea rătăcesc neîncetat, care își oferă trupul uzat, slab, batjocorit, undeva, în întuneric, pentru o mică monedă de argint, veșnic urmărite de poliție, mînate de foame sau de vreun vagabond — femei care hoinăresc în noapte, vînînd și în același timp fiind vînate. Ca niște cîini lihniți, înaintau tot mai mult spre piața luminată, adulmecau vreun bărbat, vreun întîrziat rătăcit pe acolo, a cărui poftă să i-o poată momi pe prețul unei coroane sau două, pentru ca apoi să-și plătească într-un birt popular

o ceașcă de vin fiert și să-și păstreze fărîma de viață care pilpîia șters și care tot avea să se stingă curînd într-un spital sau într-o închisoare. Aceasta era drojdia, ultimul puroi al senzualității țîșnite din mulțimea de duminică — acum vedeam cu o groază nemărginită cum chipuri înfometate apăreau din întuneric ca niște fantome. Dar pînă și în groaza asta a mea era o plăcere magică, chiar în această oglindă murdară recunoșteam lucruri uitate și confuz simțite ; era aici o lume adîncă, clisoasă pe care o traversasem demult, de ani, și care, fosforescentă, îmi scăpăra iar prin simțuri. Ciudat ! Ce-mi oferise pe neașteptate noaptea aceea fantastică, m-a făcut să înfloresc — pe mine, mugur uscat, încît ceea ce era mai întunecat în trecutul meu, mai tainic în instinctele mele, acum se vedea limpede ! Un simțămînt tulbure al anilor adolescenței îngropate s-a ridicat în mine, anii în care privirea sfioasă, atrasă de curiozitate și totuși laș intimidată se oprise pe asemenea chipuri ; amintirea ceasului cînd pentru întîia oară am urmărit pînă în patul ei o femeie, pe o scară umedă ce trosnea — și deodată, ca și cum un fulger ar fi despicat un cer nocturn, am văzut limpede toate detaliile acelui ceas uitat, banala cromolitografie de deasupra patului, amuleta pe care dînsa o purta la gît : simțeam fiecare fibră ca atunci, zăpușeala nelămurită, scîrba și prima mîndrie de băiat. Toate astea îmi tălăzuiau dintr-o dată prin trup. O imensă lumină s-a făcut subit în mine și — cum aș putea exprima acel infinit ? — am înțeles deodată tot ce mă lega cu o milă atît de fierbinte de făpturile acelea, tocmai pentru că erau ultima scursoare a vieții ; și instinctul meu, o dată ațîțat de o fărădelege, adulmeca în ele hoinăreala lor flămîndă — care în acea noapte fantastică era atît de asemănătoare cu rîvna mea — accesibilitatea lor nelegiuită față de orice atingere, față de orice poftă ce s-ar fi ivit întîmplător. Ca de un magnet mă simțeam atras într-acolo ; portmoneul cu banii furați îmi dogorea pieptul cînd, în sfîrșit, am simțit de peste drum ființe, oameni, ceva moale ce respira, ce vorbea, ce voia ceva de la o altă ființă, poate chiar de la mine, de la mine care așteptam numai să mă dărui, care ardeam de o dorință nebunească după oameni. Și, brusc, am înțeles că ceea ce-i mînă pe oameni spre astfel de făpturi numai ra-

reori este fierbinţeala sîngelui, o dorinţă crescîndă ci, de cele mai multe ori, teama de singurătate, de grozava înstrăinare care altminteri s-ar înălţa între noi, şi pe care simţirea mea aprinsă o percepea astăzi pentru întîia oară. Mi-am amintit cînd încercasem acea senzaţie, vag, ultima oară : era în Anglia, la Manchester, unul dintre oraşele de oţel care, sub un cer fără lumină, vuiesc ca un metropolitan, pline în acelaşi timp de îngheţul singurătăţii, care îţi pătrunde prin pori pînă în sînge. Trei săptămîni locuisem acolo la nişte rude, rătăcind totdeauna stingher, seară de seară, prin baruri, prin cluburi, prin *music-hall*-uri sclipitoare, numai ca să dau de puţină căldură umană. Într-o seară, descoperisem o asemenea făptură, a cărei englezească de stradă abia o înţelegeam ; dar dintr-o dată mă aflam într-o odaie, sorbeam rîs dintr-o gură străină, lîngă mine era un trup cald, pămîntesc de apropiat şi de fraged. Pe neaşteptate, oraşul negru, reţe, spaţiul zgomotos şi întunecat al singurătăţii, toate s-au topit ; o fiinţă oarecare, necunoscută, care stătea aşteptînd pe primul venit, te destindea, topea toată gheaţa. Respirai iar liber, priveai iar viaţa într-o lumină uşoară înlăuntrul închisorii de oţel. Ce minunat este pentru cel singur, pentru cel închis în sine să ştie, să bănuie că în teama lui există totuşi un reazem de care să se prindă cu toate puterile, fie el chiar murdărit de multe mîini, anchilozat de bătrîneţe, ros de rugină înveninată. Şi asta, tocmai asta o uitasem în timpul celei mai adînci singurătăţi, din care, clătinîndu-mă, m-am înălţat în noaptea aceea : că, undeva, în cel mai depărtat ungher, aceste ultime dintre femei aşteaptă să primească în fiinţa lor orice dăruire, să răcorească orice fierbinţeală pentru un pumn de bănuţi, totdeauna prea puţini faţă de nemărginita lor bunăvoinţă, faţă de prezenţa lor umană.

Lîngă mine a reînceput tunător orchestrionul caruselului. Era ultimul tur, ultima fanfară a luminii ce se rotea în întuneric, înainte ca duminica să se dizolve într-o săptămînă anostă. Dar nimeni nu mai venea, căluţii alergau singuri şi fără rost în cercul lor ; femeia de la casă, istovită, îşi număra încasările zilei, băiatul se apropiase, cu cîrligul, gata să tragă, după acest ultim tur, obloanele barăcilor. Numai eu stăteam acolo, stingher, sprijinit de

stîlp și priveam spre piața goală, unde colindau numai acele făpturi ca niște lilieci, cercetînd ca și mine, așteptînd ca și mine, și totuși, între noi domnea spațiul de nepătruns al înstrăinării. Dar acum, una dintre ele trebuie să mă fi observat, căci se furișa încet spre mine, o vedeam aproape de tot sub privirea mea plecată ; era o făptură mică, pipernicită, rahitică, fără pălărie, gătită cu o biată rochiță lipsită de gust, de sub care răsăreau niște pantofi de bal uzați, probabil toate cumpărate treptat de la revînzători sau de la vreun negustor de vechituri, iar acum decolorate, boțite de ploaie sau de vreo aventură murdară în iarbă. Se apropiase lingușitor, apoi, s-a oprit lîngă mine, aruncînd priviri ascuțite ca niște undițe, cu un surîs ademenitor peste dinții stricați. Mi s-a tăiat răsuflarea. Nu mă puteam urni ; nu o puteam privi, dar nici nu eram în stare să mă desprind de acolo. Ca într-o hipnoză, simțeam că o ființă omenească se învîrtea lacom în jurul meu, că cineva mă solicita, că în sfîrșit puteam cu un singur cuvînt, cu un gest, să gonesc acea groaznică singurătate și impresia chinuitoare de a fi un surghiunit printre oameni. Dar nu mă puteam mișca. Eram de lemn, ca bîrna de care mă propteam și, cu un fel de sfîrșeală voluptoasă, simțeam mereu — în timp ce melodia obosită a călușeilor se și îndepărta șchiopătînd — prezența apropiată, voința care mă solicita ; am închis ochii o clipă, pentru a mă lăsa copleșit cu totul de magnetica atracție a elementului omenesc venit din întunecimea universului.

Călușeii s-au oprit, melodia aproximativului vals s-a înecat cu un ultim geamăt. Am ridicat ochii și am mai surprins momentul cînd făptura de alături se depărta de mine. Desigur, îi păruse prea plicticos să aștepte acolo, lîngă un om nemișcat ca o buturugă. M-am speriat. Mi s-a făcut deodată foarte frig. De ce lăsasem să plece singura făptură umană care venise către mine, care-mi arătase bunăvoință în noaptea aceea fantastică ? În spatele meu se stingeau luminile, trosnind și pîrîind, se lăsau obloanele. Se sfîrșise.

Deodată — ah, cum să-mi descriu mie însumi acea spumă fierbinte țîșnind brusc ? — deodată — totul a început atît de impetuos, atît de fierbinte, atît de roșu, ca și cum mi-ar fi plesnit o arteră în piept — deodată din

mine, omul mîndru, îngîmfat, blindat în demnitatea sa socială, rece, a izbucnit ca o rugăciune, ca un spasm, ca un strigăt, dorința copilărească și totuși atît de monstruoasă, ca tîrfa aceea mică, murdară, rahitică, să mai întoarcă măcar o dată capul, să-i pot vorbi. Ca s-o urmăresc, nu mîndria mă împiedica — mîndria îmi era zdrobită, călcată în picioare, tîrîtă de curentul unor sentimente cu totul noi — dar eram prea slab, prea neajutorat. Și stăteam astfel, tremurînd, răscolit, singur, în beznă, la stîlpul de tortură, așteptînd cum nu mai așteptasem din anii adolescenței, cum nu așteptasem decît o dată, seara, la o fereastră, cînd o femeie din casa de peste drum începuse să se dezbrace încet, dar, deși nu bănuia nimic se tot codea și zăbovea să se despoaie ; acum stăteam strigînd către Dumnezeu cu o voce necunoscută mie însumi, cerîndu-i o minune, cerîndu-i ca făptura aceea pipernicită, acea ultimă drojdie a omenirii să mai facă o încercare, să mai întoarcă o dată privirea către mine.

Și, într-adevăr, și-a întors-o. Încă o dată, cu totul mecanic, s-a uitat înapoi. Dar atît de tare trebuie să fi tresărit eu, atît de puternic trebuie să se fi oglindit în ochii mei încordarea simțirii, încît a rămas locului uitîndu-se la mine. S-a mai întors iar pe jumătate, privindu-mă prin întuneric, mi-a zîmbit și mi-a făcut un semn cu capul spre partea umbrită a pieții. În sfîrșit, am simțit cum ceda groaznica vrajă a încremenirii. Puteam iar să mă mișc și am făcut un semn afirmativ.

Pactul se încheiase pe mutește. Apoi a pornit înainte, prin piața cufundată în beznă. Din cînd în cînd, se întorcea să vadă dacă o urmam. Și o urmam ; plumbul de pe genunchi mi se topise, puteam să-mi mișc iar picioarele. Ceva mă atrăgea magnetic, nu umblam conștient ; ca să zic așa, curgeam după dînsa, ca mînat de o forță misterioasă. În întunericul uliței, printre barăci, și-a încetinit pasul. Acum eram lîngă ea.

Cîteva clipe m-a privit bănuitoare, cîntărindu-mă din ochi ; o vedeam că ezită. Evident, din pricina imobilității mele timide ; contrastul dintre locul unde ne aflam și eleganța mea îi era oarecum suspect. A privit de mai multe ori în jur, ezitînd. Apoi, arătînd spre prelungirea uliței, neagră ca galeria unei mine, a zis :

— Să mergem dincolo, peste drum. În dosul circului e întuneric beznă.

N-am putut să-i răspund. Vulgaritatea îngrozitoare a acestei întîlniri mă năucise. Bucuros m-aș fi rupt de dînsa, dîndu-i ceva bani ; sub un pretext oarecare, mi-aș fi răscumpărat libertatea ; dar voința nu mai avea nici o putere asupra mea. Mă simțeam ca pe o săniuță care derapează la curbă coborînd în vîrtej un povîrniș înzăpezit, cînd o teamă de moarte se amestecă voluptos cu beția vitezei, iar tu, în loc să frînezi, te lași în voia prăbușirii, cu o lipsă de voință beată și totuși conștientă. Nu mai puteam să dau înapoi, și poate că nici nu mai voiam, iar acum, cînd se apropiase de mine familiar, involuntar am apucat-o de braț. Era un braț foarte slab, nu brațul unei femei, ci al unui copil nedezvoltat și scrofulos. Îndată ce l-am simțit prin hăinuța subțire, m-a cuprins, în toiul senzației încordate, o milă ce se revărsa blînd, milă de această bucată de viață jalnică și strivită în picioare, pe care valurile nopții o măturaseră spre mine. Fără voie, degetele mele au dezmierdat atît de pur, atît de respectuos brațele acelea slabe și bolnăvicioase, cum nu mai atinsesem nici o femeie vreodată.

Am traversat o stradă slab luminată și am pășit într-o mică dumbravă, unde coroanele copacilor puternici păstrau un întuneric greoi și duhnitor. În clipa aceea, cu toate că abia mai puteam să văd ceva, am observat că, la brațul meu, fata s-a întors foarte prudent, iar după cîțiva pași încă o dată. Și, ciudat lucru : pe cînd alunecam în aventura murdară, ca narcotizat, simțurile îmi erau îngrozitor de treze și de scăpărătoare. Cu o clarviziune care nu pierdea din vedere nimic, care sorbea în sine conștient pînă în adîncuri fiece mișcare, am observat că în spate, la liziera pieței pe care o traversam, aluneca un fel de umbră urmărindu-ne — și mi se părea că aud un pas furișat ! Subit — așa cum fulgerul traversînd ropotitor un peisaj îl luminează în alb — am simțit, am înțeles totul : că trebuia să fiu momit într-o cursă, că țiitorii acestei tîrfe stăteau la pîndă în spatele nostru și că ea mă atrăgea într-un loc anumit, unde le voi cădea pradă. Cu o claritate suprapămîntească, pe care o au numai clipele înghesuite între moarte și viață, vedeam totul, cumpăneam

fiecare posibilitate. Mai era timp să scap, strada principală trebuie să fi fost aproape, căci auzeam tramvaiul huruind pe șine ; un strigăt, un fluierat puteau să cheme oameni ; toate posibilitățile fugii, ale salvării, palpitau în mine cu imagini net conturate.

Dar, curios — constatarea asta înfricoșătoare nu mă răcea, ci mă înfierbînta. Acum, cînd sînt treaz și scriu în lumina limpede a unei zile de toamnă, nu pot să-mi explic nici eu cu totul absurditatea acelei purtări. Știam, știam cu toate fibrele ființei mele că mă expuneam inutil unei primejdii, dar, ca o nebunie subtilă, presimțirea îmi pătrundea toți nervii. Știam că mă așteaptă ceva respingător, poate aducător de moarte ; tremuram de sila de a fi tîrît într-o crimă, într-o aventură vulgară, murdară, dar tocmai pentru beția aceea necunoscută, nebănuită, care mă inunda amețitor, însăși moartea mai era o curiozitate sumbră. Ceva — rușinea de a-mi arăta teama, sau slăbiciunea ? — mă împingea înainte. Eram dornic să mă cufund în ultima cloacă a vieții, să pierd ca la joc, să risipesc într-o singură zi întregul meu trecut. O voluptate temerară a spiritului se amesteca în vulgaritatea aventurii. Deși simțeam cu toți nervii primejdia, cu toate că o percepeam limpede, cu instinctul și cu rațiunea, am înaintat totuși în dumbravă la braț cu tîrfa aceea murdară din Prater, care trupește mai mult mă respingea decît mă ademenea și despre care știam că mă atrage acolo numai spre folosul complicilor ei. Dar nu mai puteam da îndărăt. Puterea de gravitație a nelegiuirii care, pe cîmpul de curse, în aventura de după-amiază, se agățase de mine, mă tîra în jos, tot mai jos. Și simțeam numai amețeala, beția vertiginoasă a căderii în noi abisuri și poate în ultimul : în moarte.

După cîțiva pași, femeia s-a oprit. Privirea i-a rătăcit iarăși nesigură în jur. Apoi s-a uitat la mine, așteptînd.

— Ei, și ce-mi dai ?

Ah, da ! Uitasem. Dar întrebarea nu m-a trezit. Dimpotrivă. Doar eram bucuros să pot dărui, să pot da, să mă pot risipi. Grabnic am căutat prin buzunar, i-am scuturat în mîna întinsă tot argintul și cîteva bancnote mototolite. Atunci s-a întîmplat ceva atît de minunat, încît și azi îmi înflăcărează sîngele cînd îmi amintesc. Fie că biata ființă

era uluită de suma enormă — doar era obișnuită să primească pentru serviciile ei murdare mărunțiș — fie că felul meu de a-i oferi bucuros, repede, aproape fericit, îi păruse ceva nou, cu totul necunoscut — oricum, s-a tras înapoi și prin întunericul gros și duhnind rău mi-am dat seama cum privirile ei mă cercetează cu o mare nedumerire. Și am simțit în fine ceea ce îmi lipsise atît de mult în seara aceea : cineva întreba de mine, cineva mă căuta, trăiam întîia dată pentru cineva pe lume. Și tocmai fiindcă cea mai repudiată dintre ființe, aceea care-și purta prin întuneric trupul uzat, ca o marfă, fără să se uite măcar la cumpărător, se lipise de mine, își ridicase ochii spre ai mei, tocmai fiindcă îl căuta pe omul din mine, beția mea ciudată — în același timp clarvăzătoare și amețită, în același timp conștientă și dizolvată într-o confuzie magică — sporea mereu. Și, iată, ființa aceasta străină se și lipea de mine, dar nu ca să-și îndeplinească profesional datoria pentru care o plătisem, ci, așa mi se părea, dintr-o involuntară recunoștință, dintr-o dorință feminină de apropiere. Am apucat-o ușor de braț, de brațul ei slab și rahitic ca de copil ; îi simțeam trupul mic, schilod și deodată am întrezărit prin toate astea întreaga-i viață : patul jegos, luat cu împrumut într-o curte de mahala, unde dormea de dimineață pînă la amiază intr-o viermuială de copii străini, țiitorul care îi otrăvea viața, bețivii care, rîgîind, tăbărau pe dînsa în întuneric, o anumită secție de spital în care era adusă, sala unde trupul ei fără vlagă, bolnav și gol, era expus ca material didactic pentru tinerii studenți obraznici, iar apoi sfîrșitul, undeva, într-un azil, unde va fi evacuată de-a valma cu altele și unde o vor lăsa să crape ca pe un animal. M-a copleșit o milă nesfîrșită pentru ea, pentru toate ; am simțit ceva cald, care era tandrețe, nu senzualitate. O mîngîiam într-una pe brațul mic și slab. Apoi m-am aplecat și, spre uimirea ei, am sărutat-o.

În clipa aceea, ceva a foșnit în spatele meu. O cracă a trosnit. Am sărit înapoi. Și iată că un glas tărăgănat, ordinar, de bărbat, se și pornise pe rîs.

— Na-ți-o că am pus mîna pe el ! Păi știam eu !

Înainte de a-i vedea, știam cine sînt. În mijlocul amețelii înnegurate, nu uitasem nici o secundă că cineva mă

pîndește ; ba, curiozitatea mea misterioasă și trează chiar il așteptase. Un chip se ridica acum din tufiș, iar în spatele lui un al doilea ; indivizi decăzuți, privindu-mă arogant. Rîsul cel ordinar a răsunat din nou :

— Scîrboasă treabă să faci porcării aici ! Sigur, un domn bine ! Da' p-ăsta-l învățăm noi minte !

Stăteam nemișcat. Sîngele îmi zvîcnea în tîmple. Nu simțeam nici o teamă. Așteptam numai ceea ce avea să se petreacă. Ajunsesem în sfîrșit jos de tot, pe ultima treaptă a vulgarității. Acum trebuia să dăm cărțile pe față, să vină zdrobirea, sfîrșitul către care eram tîrît pe jumătate conștient.

Fata sărise de lîngă mine, totuși nu către ei. Stătea oarecum la mijloc ; atacul pare să nu-i fi fost cu totul pe plac. Pe de altă parte, indivizii erau supărați că nu mă mișcam. Se uitau unul la altul și era limpede că se așteptau să le rezist, să mă rog de ei sau să dau semne de teamă.

— Așaaa. tace chitic. a strigat în sfîrșit amenințător unul dintre ei.

Celălalt, venind spre mine, mi-a spus pe un ton poruncitor :

— Mergi cu noi la comisariat.

Eu continuam să tac. Atunci, omul mi-a pus brațul pe umăr și m-a împins ușor înainte :

— Dă-i drumu' !

Am pornit. Nu m-am împotrivit, pentru că n-am vrut să mă împotrivesc : elementul nemaipomenit, vulgar, primejdios, al situației mă năucise. Creierul îmi rămăsese însă treaz. Știam că indivizii aveau mai multe motive decît mine să se teamă de poliție, știam că pot să-mi recapăt libertatea cu cîteva coroane, dar voiam să gust pînă în fund grozăvia, savuram cumplita umilire, într-un soi de leșin conștient. Fără grabă, cu totul mecanic, mergeam în direcția în care mă împinseseră.

Dar tocmai faptul că mă îndreptam spre lumină atît de supus, fără să fi rostit vreo vorbă, părea că îi încurcă pe indivizi. Șopteau între ei. Apoi, intenționat, au început să-și vorbească iar tare.

— Lasă-l s-o șteargă, a spus unul (un tip mic, ciupit de vărsat).

Dar celălalt i-a răspuns, aparent sever :

— Nu, nu se poate. Cînd face asta unul de-alde noi, un biet pîrlit, care n-are după ce bea apă, îl bagă la gherlă da' pe un domn fain ca ăsta, nu. Ia să-l pedepsească și pe dumnealui !

Eu auzeam fiecare cuvînt al lor, și înțelegeam rugămintea, stîngaci exprimată, să încep tocmeala. Nelegiuitul din mine îi înțelegea pe nelegiuiții din ei, înțelegeam că voiau să mă forțeze speriindu-mă, iar eu îi torturam cu docilitatea mea. Era o luptă mută între noi — și, o, cît de bogată a fost noaptea aceea — simțeam pentru a doua oară în douăsprezece ore : primejdia de moarte, acolo, în hățișul duhnitor al dumbrăvii din Prater, între doi derbedei și o prostituată, farmecul nebunesc al jocului, dar acum pentru cea mai mare miză, pentru întreaga mea viață burgheză, ba chiar pentru existența mea. Și m-am dat acestui joc îngrozitor — magiei sclipitoare a hazardului — cu toată puterea încordată a nervilor fremătători, încordată pînă aproape să se rupă.

— Ei, colo e gardianu', a zis în spatele meu unul dintre glasuri, n-are să-i placă stimatului domn, cel puțin o săptămînă are să stea la răcoare.

Ar fi trebuit să sune rău și amenințător, dar eu îi auzeam poticnindu-se în nesiguranța lor. Mergeam liniștit către dîra de lumină, unde într-adevăr strălucea coiful unui sergent de stradă. Încă douăzeci de pași, și aveam să ajung în fața lui. În spatele meu, indivizii încetaseră a mai vorbi ; simțeam cum încetineau pasul ; știam bine că în clipa următoare, ca niște lași, aveau să se cufunde din nou în întuneric, în lumea lor, înciudați de lovitura nereușită, și poate aveau să-și descarce mînia pe nenorocita de femeie. Jocul se terminase. Iarăși, pentru a doua oară în ziua aceea, cîștigasem, zădărnicisem iar unui străin, unui necunoscut, pofta lui răutăcioasă. În față, începuse să pîlpîie cercul palid al felinarelor și cînd mi-am întors capul, am văzut pentru întîia dată chipurile indivizilor : în ochii lor nesiguri, se arătau amărăciune și o rușine umilită. Au rămas locului, deprimați și dezamăgiți, gata să sară înapoi, în întuneric. Căci acum nu mai aveau putere ; acum ei se temeau de mine.

Atunci m-a copleşit subit — şi părea că fierberea lăuntrică mi-ar fi aruncat în aer toate stăvilarele din piept şi simţirea mi s-ar fi revărsat fierbinte în sînge — o milă nețărmurită, frățească, pentru acei doi oameni. Ce doriseră de la mine, îmbuibatul, părăsitul, acei indivizi înfometați, zdrențăroşi ? Cîteva coroane, cîteva mizerabile coroane. Ar fi putut să mă sugrume acolo, în întuneric, să mă jefuiască, să mă omoare, dar nu o făcuseră, încercaseră numai atît de stîngaci, ca niște oameni fără experiență, să mă sperie pentru a-mi smulge cîteva mărunte monede de argint. Cum îndrăzneam eu, hoțul diletant, hoțul din obrăznicie, nelegiuitul dintr-o toană a nervilor, să-i chinuiesc pe acești bieți pîrliți ? Şi în nesfîrşita mea milă şiroia nesfîrşita rușine că, de dragul voluptății proprii, mă mai jucasem cu teama, cu nerăbdarea lor. M-am recules : acum, tocmai acum, cînd eram asigurat, cînd lumina străzii apropiate mă proteja, acum trebuia să le fac pe plac, să pun capăt dezamăgirii din ochii ăştia amărîți şi înfometați. Întorcîndu-mă brusc, am înaintat spre unul dintre ei.

— De ce vreți să mă denunțați ? am spus, şi a trebuit să mă străduiesc să dau glasului un ton apăsat de teamă. Ce folosiți din asta ? Poate am să fiu închis, poate că nu. Dar vouă tot nu vă aduce vreun folos. De ce vreți să-mi stricați viața ?

Amîndoi au căscat ochii, încurcați. Se aşteptaseră la orice : la un strigăt, la o amenințare, în fața căreia s-ar fi depărtat mîrîind ca niște cîini, numai la mlădierea asta, nu. În sfîrşit, unul a spus, dar de loc amenințător, mai degrabă ca o dezvinovățire :

— Trebuie să fie cu dreptate. Noi ne facem datoria.

Incontestabil, tot ce spuneau era învățat pe de rost pentru asemenea cazuri. Şi totuşi, suna fals. Nici unul dintre ei nu îndrăznea să mă privească. Aşteptau. Şi eu ştiam ce aşteptau : să cerşesc îndurare. Şi să le ofer bani.

Ştiu încă tot ce s-a petrecut în acele secunde, ştiu fiecare nerv care palpita în mine, fiecare gînd care îmi zvîcnea în tîmple. Şi ştiu ce voia mai întîi sentimentul răutăcios din mine : voia să-i las să aştepte, să-i mai chinui încă, să gust voluptatea de a-i lăsa să aştepte. Dar m-am

stăpînit repede, m-am milogit, deoarece știam că trebuie în sfîrșit să-i liberez de teamă. Am început să joc comedia spaimei, i-am rugat să le fie milă, să nu spună nimic, să nu mă nenorocească. Am observat cît de încurcați erau acești diletanți ai șantajului și cum tăcerea dintre noi se înmuia.

În sfîrșit, în sfîrșit, am rostit cuvîntul după care tînjiseră atît :

— Vă dau... vă dau... o sută de coroane.

Tustrei au tresărit și s-au uitat unul la altul. La atît de mult nu se mai așteptaseră, acum, cînd totul părea pierdut pentru ei. În cele din urmă, s-a recules unul, cel ciupit de vărsat și cu privirea agitată. De două ori a încercat să spună ceva. Dar nu-i ieșeau vorbele din gîtlej. Apoi a spus — și îmi dădeam seama cît îi era de rușine.

— Două sute de coroane !

— Ia mai isprăviți o dată ! s-a amestecat fata pe neașteptate. Mulțumiți-vă cu cît vă dă. Nu mi-a făcut nimic, abia m-a atins, zău, lăsați-vă de de-alde astea.

Cu adevărat revoltată, țipa la ei. Iar mie îmi cînta inima. Curva îi era milă de mine, cineva pleda pentru mine, din vulgaritate se înălța bunătate, o dorință întunecoasă de dreptate pentru un om șantajat. Cît de binefăcător era lucrul acesta, ce răspuns dădea el răzvrătirii din inima mea ! Nu, acum să nu mă mai joc cu oamenii, să nu-i mai torturez prin teamă, prin rușine. Ajunge ! Ajunge !

— Bine, va să zică două sute.

Tustrei au tăcut. Am scos portmoneul. Încet de tot, pe față — l-am deschis în mînă. Ar fi putut să-l apuce, să mi-l smulgă și să dispară în beznă. Dar din nou priveau sfios în lături. Între ei și mine era un fel de învoială tainică, nu mai era luptă și joc, ci o stare de drept, de încredere, relații omenești. Am scos două bancnote din pachetul furat și le-am întins unuia dintre ei.

— Mulțumesc frumos, a spus el involuntar, și a și dat să plece. Pesemne simțea și el cît e de comic să mulțu-

meşti pentru nişte bani extorcaţi. Se ruşina, şi sentimentul lui de ruşine — în noaptea aceea simţeam orice, fiece gest îmi devenea limpede — mă apăsa. Nu voiam ca un om să se ruşineze în faţa mea — eu, care eram asemeni lui, hoţ ca dînsul, slab, laş şi fără voinţă ca şi el. Umilirea lui mă chinuia, şi voiam să i-o înlătur. Aşa că i-am refuzat mulţumirile.

— Eu trebuie să vă mulţumesc, am spus, mirîndu-mă singur cîtă adevărată cordialitate răsuna în vocea mea. Dacă m-aţi fi denunţat, aş fi fost pierdut. Ar fi trebuit să mă împuşc şi n-aţi fi cîştigat nimic. E mai bine aşa. Eu mă duc acum peste drum, la dreapta, şi voi, poate pe partea cealaltă. Noapte bună !

Au tăcut iar o clipă. Apoi unul a spus :

— Noapte bună !

Celălalt mi-a spus şi el „noapte bună", şi la urmă prostituata, care rămăsese cu totul în întuneric. Suna cald de tot, foarte cordial, ca o adevărată urare. Simţeam în glasurile acelea că undeva, în adîncul fiinţei lor, le eram drag, şi că n-au să uite nicicînd clipa aceea ciudată. În închisoare sau în spital, le va trece poate încă o dată prin minte ; ceva din mine continua să trăiască în ei, le dădusem ceva, şi bucuria acestui dar îmi umplea inima cum nu mi-o umpluse vreodată un alt simţămînt.

Mergeam singur în noapte către ieşirea din Prater. Mă eliberasem de tot ce fusese comprimat în mine : simţeam cum eu, cel pierdut, mă revărsam, cu o necunoscută plenitudine, în lumea nehotărmurită. Simţeam totul ca trăind numai pentru mine, iar eu mă simţeam legat de toate cîte sînt. Copacii mă împresurau negri, foşneau către mine, iar eu îi iubeam. Stele luceau de sus şi eu le respiram salutul alb. De undeva, veneau cîntînd glasuri şi mi se părea că ar cînta pentru mine. Deodată, totul îmi aparţinea, de cînd sfărîmasem coaja din jurul pieptului meu iar bucuria de a dărui, de a risipi, îmi umplea inima cu o dragoste universală. O, ce uşor este, simţeam

eu, să aduci bucurie și să fii și tu bucuros de această bucurie, trebuie doar să te deschizi, și îndată începe să curgă de la om la om curentul viu, ce din înalturi se prăvălește și, spumegînd, se înalță iar spre infinit.

La ieșirea din Prater, lîngă o stație de trăsuri, am văzut o precupeață obosită, șezînd încovoiată peste marfa ei măruntă. Avea niște prăjituri mucede și prăfuite și cîteva fructe ; sigur că de dimineața era acolo, aplecată peste cei cîțiva gologani și moțăind de oboseală. De ce să nu te bucuri și tu, am gîndit, cînd eu mă bucur ? Am luat o bucățică de turtă dulce și i-am pus în față o bancnotă. Ea a dat s-o schimbe în grabă, dar eu mă și depărtam și am văzut numai cum s-a speriat de fericire, cum trupul ei boțit s-a îndreptat deodată și cum din gura ei încremenită de uimire, țîșneau în urma mea mii de urări. Cu prăjitura între degete, m-am dus către calul obosit care parcă atîrna de oiște, dar el s-a întors și a fornăit prietenos către mine. Și în privirea lui ștearsă era recunoștință, pentru că i-am mîngîiat nările roze și i-am dat prăjitura. Și abia făcusem asta, că doream mai mult : să împart mai multă plăcere, să simt cum puteam — cu cîteva monede de argint, cu cîteva bancnote colorate — să gonesc grijile, să pun capăt neliniștii, să aprind bucurie. De ce nu erau acolo cerșetori ? De ce nu erau cîțiva copii să dorească baloanele pe care un șchiop morocănos cu părul alb le căra țeapăn acasă, legate cu multe sfori în mănunchiuri groase, dezamăgit de cît de prost îi mersese treaba în ziua aceea lungă și zăpușitoare. M-am dus spre el :

— Dă-mi baloanele !

— Zece helleri bucata, a răspuns el bănuitor — căci ce avea să facă acum, la miezul nopții, cu baloanele colorate acest pierde-vară elegant ?

— Le iau pe toate, am zis și i-am dat o bancnotă de zece coroane. S-a clătinat pe picioare, m-a privit orbit, apoi mi-a întins tremurînd sfoara care ținea întregul mănunchi. Îl simțeam trăgîndu-mi tare degetele : baloanele voiau să plece, să fie libere, voiau să ajungă pînă în

slavă. Mergeți deci, zburați unde vreți, fiți libere! Am dat drumul sforii și dintr-o dată, ca o mulțime de aștri multicolori, s-au înălțat. Din toate părțile veneau oameni rîzînd, din întuneric apăreau perechi de îndrăgostiți, birjarii pocneau din bice și strigînd își arătau unul altuia cu degetul cum globurile libere se plimbau peste pomi, peste case și acoperișuri. Toată lumea privea veselă și se amuza de nebunia mea fericită.

De ce nu am știut pînă atunci cît de ușor și cît de plăcut e să dăruiești bucurie! Dintr-o dată, bancnotele au început să mă ardă iar în portofel, îmi zvîcneau între degete așa cum îmi zvîcniseră sforile baloanelor: voiau și ele să zboare de la mine, în necunoscut. Și le-am luat între degete, pe cele furate de la Lajos și pe ale mele — căci nu mai simțeam nimic care să le distingă pe unele de altele și nici vinovăție — gata să le dăruiesc oricui ar fi dorit. Am trecut strada spre un măturător care curăța plictisit aleea părăsită a Praterului. Credea că vreau să-l întreb de vreo stradă și mă privea posomorît: i-am zîmbit și i-am întins o bancnotă de douăzeci de coroane. A căscat ochii fără să priceapă; în sfîrșit, a luat-o, așteptînd să-i cer ceva în schimb. Eu însă continuam să zîmbesc. I-am spus:

— Cumpără-ți ceva bun!

Și mi-am văzut de drum.

Mă uitam mereu în toate părțile, să văd dacă cineva nu dorește ceva de la mine. Și cum nu venea nimeni, am oferit eu: unei prostituate care m-a acostat, i-am dăruit o bancnotă; două unui aprinzător de felinare; o bancnotă am azvîrlit-o pe geamul deschis al unei odăițe de subsol, unde locuia un brutar. Mergeam astfel într-una, lăsînd în urma mea o dîră de mirare, de recunoștință, de bucurie. La sfîrșit, le-am aruncat una cîte una, mototolite, în vînt, pe stradă, pe treptele unei biserici și mă bucuram la gîndul că o bătrînică zbîrcită avea să găsească o sută de coroane la slujba de dimineață și avea să-l binecuvînteze pe Dumnezeu; la gîndul că un student sărac, o fetișcană, un muncitor, aveau să descopere banii în drum,

mirați și totuși fericiți, așa cum eu însumi, în noaptea aceea, mirat și fericit, mă descoperisem pe mine.

N-aș mai putea spune unde și cum am împrăștiat toate banconotele și pînă la urmă chiar monedele de argint. În mine era o beție, ca și cum m-aș fi dăruit unei femei; cînd au zburat ultimii bani, m-am simțit atît de ușor de parcă aș fi putut zbura și eu; am simțit o libertate pe care n-o cunoscusem niciodată. Pentru mine, strada, cerul, casele, totul plutea laolaltă într-un sentiment cu totul nou, de posesiune și de afinitate; niciodată, nici în cele mai fierbinți clipe ale existenței mele, nu simțisem atît de intens că toate aceste lucruri existau cu adevărat, că ele trăiau, că eu trăiam, și că viața lor și a mea era una, era tocmai Viața cea mare, cea măreață, Viața pe care niciodată n-o simți cu destulă fericire, Viața pe care numai iubirea o înțelege, pe care nu o cuprinde decît cel ce se dăruie.

A urmat o singură clipă întunecată: atunci cînd, întorcîndu-mă acasă fericit, am răsucit cheia în ușă și în față mi s-a deschis coridorul cel negru, spre odăile mele. Atunci, deodată, m-a invadat teama de a mă întoarce iar la viața dinainte, pășind în locuința celui care fusesem pînă în acel ceas, culcîndu-mă în patul lui, reluînd legătura cu tot ceea ce noaptea aceea deznodase atît de frumos. Nu, orice, numai să nu devin iar acel care fusesem, omul corect, *gentleman*-ul de ieri și de odinioară, fără sentimente, rupt de lume! Nu, mai bine să mă prăbușesc în toate adîncurile nelegiuirii și ale groazei, dar să trăiesc o viață adevărată. Eram obosit, nespus de obosit, și totuși mi-era teamă că odihna ar putea să mă înece ca niște valuri și să tîrască în nămolul negru tot ce fusese fierbinte, arzător, viu în noaptea aceea, și întîmplarea întreagă să nu se dovedească decît ceva efemer și nestatornic, ca un vis fantastic.

Dar m-am deșteptat vesel într-o nouă dimineață și nimic nu pierise din sentimentul care continua să izvorască recunoscător. De atunci nu s-au scurs decît patru

lumi și încremenirea de odinioară n-a revenit; încă înfloresc cald în preocupările mele zilnice. Beția magică din noaptea aceea, cînd, deodată, mi-a fugit de sub tălpi pămîntul lumii mele, cînd m-am prăbușit în necunoscut și cînd în acea prăvălire în propria-mi genune, îmbătat, am simțit vîrtejul vitezei îmbinat cu adîncimea întregii vieți — fierbințeala mi-a trecut, dar din ceasul acela îmi simt cu fiece răsuflare sîngele cald și îl simt cu zilnic împrospătata voluptate a vieții. Știu că am devenit un alt om, cu alte simțuri, cu altă excitabilitate, cu o conștiință mai puternică. Bineînțeles, nu îndrăznesc să afirm că am devenit un om mai bun; știu numai că sînt mai fericit, pentru că am aflat un sens vieții mele înghețate, un sens căruia nu-i găsesc alt nume decît acela de însăși viață. De atunci nu-mi mai interzic nimic, consider himerice legile și formele societății; nu mă rușinez nici față de alții, nici față de mine însumi. Cuvinte ca: onoare, nelegiuire, viciu au căpătat deodată un răsunet rece, de tinichea; nu le pot rosti fără spaimă. Trăiesc, întrucît mă las în voia acelei puteri pe care am simțit-o atunci pentru întîia oară atît de magic. Încotro mă duce, nu întreb; poate spre altă prăpastie, pe care ceilalți o numesc viciu, poate spre ceva sublim. Nu știu, și nici nu vreau să știu. *Cred că numai acela trăiește cu adevărat care-și trăiește soarta ca pe o taină.*

Niciodată însă nu am iubit viața cu mai multă înflăcărare — de asta sînt sigur — și acum știu că oricine comite o crimă (singura crimă care există) arătîndu-se indiferent față de viață, față de vreuna dintre formele și întruchipările ei. De cînd am început să mă înțeleg pe mine, înțeleg nesfîrșit mai multe lucruri: privirea unui om înfometat în fața unei vitrine poate să mă zguduie, zburdălnicia unui cîine să mă entuziasmeze. Dintr-o dată iau seama la toate, nimic nu mi-e indiferent. Citesc zilnic în ziare (pe care înainte nu le răsfoiam decît pentru a mă informa asupra spectacolelor sau a licitațiilor) sute de lucruri care

mă stimulează. Cărți care mă plictiseau se deschid deodată spiritului meu. Lucrul cel mai ciudat e însă că acum pot sta de vorbă cu oamenii și în afară de ceea ce se cheamă conversație. Servitorul meu, pe care îl am de șapte ani, mă interesează, adeseori mă întrețin cu el; portarul, pe lîngă care treceam înainte ca pe lîngă un stîlp mobil, mi-a povestit de curînd despre moartea fetiței lui și m-a mișcat mai mult decît tragediile lui Shakespeare. Și prefacerea asta — deși, ca să nu mă trădez, îmi continui aparent viața în cercul plictiselii binecrescute — pare a deveni pe încetul străvezie. Unii oameni au devenit deodată cordiali cu mine: pentru a treia oară în săptămîna aceasta au alergat spre mine, pe stradă, niște oameni străini. Iar prietenii îmi spun cu oarecare bucurie, ca unuia care s-a vindecat de o boală, că am întinerit.

Întinerit? Numai eu știu că abia acum încep să trăiesc cu adevărat. Nu-i vorba să crezi că întregul trecut n-a fost decît greșeală și pregătire: e o iluzie generală, și înțeleg perfect propria-mi cutezanță de a lua în mîna vie și caldă un condei rece și de a-ți scrie ție însuți, pe o hîrtie neînsuflețită, că trăiești cu adevărat. Dar — fie și numai o iluzie! — este primul lucru care m-a făcut fericit, primul care mi-a încălzit sîngele și mi-a deșteptat simțurile. Și dacă însemn aici minunea trezirii mele, o fac numai pentru mine însumi, care știu mai adînc toate lucrurile astea, decît pot să mi le spună propriile-mi cuvinte. N-am vorbit nici unui prieten despre asta: ei nu și-au dat seama niciodată cît de atrofiat eram, n-au să-și dea seama niciodată cît sînt de înfloritor. Iar dacă ar sosi moartea în mijlocul acestei vieți vii, și rîndurile mele ar cădea în mîinile altuia, posibilitatea asta nu mă sperie de loc, nici nu mă chinuie. Căci cine n-a trăit magia unor astfel de ore poate înțelege tot așa de puțin ca mine, acum o jumătate de an, că unele episoade fugare și în aparență fără legătură, dintr-o singură seară, pot reaprinde atît de magic o viață stinsă. De acela nu mi-e

rușine, căci nu mă înțelege. Dar cine cunoaște legătura dintre fenomene nu dă sentințe și e lipsit de mîndrie. De acesta nu mă rușinez, căci mă înțelege. Cine s-a descoperit pe sine nu mai poate pierde nimic pe lume. Și cine l-a înțeles pe omul din sine, acela îi înțelege pe toți oamenii.

1922

Scrisoarea unei necunoscute

Cunoscutul romancier R., întorcîndu-se dis-de-dimineață la Viena, dintr-o înviorătoare excursie de trei zile în munți, cumpără un ziar în gară. Dar abia își aruncă ochii pe data ziarului și își aminti numaidecît că era ziua lui de naștere. A patruzeci și una, gîndi el repede — și faptul nici nu-l bucură, nici nu-l întristă. Răsfoi în grabă paginile foșnitoare ale ziarului, apoi luă un automobil și porni spre casă. Servitorul — anunțîndu-l că în absența lui primise două vizite și cîteva telefoane — îi aduse pe o tavă corespondența. Privi în treacăt scrisorile, rupse cîteva plicuri, ai căror expeditori îl interesau, după ce puse întîi la o parte o scrisoare cu un scris necunoscut și care îi părea voluminoasă. Între timp, i se servise ceaiul ; se rezemă comod în fotoliu, mai răsfoi o dată ziarul și cîteva imprimate, apoi își aprinse o țigară și întinse mîna către scrisoarea pe care o pusese deoparte.

Erau aproape două duzini de pagini, zorite, cu un scris de femeie, agitat și necunoscut, mai degrabă un manuscris decît o scrisoare. Involuntar, pipăi încă o dată plicul, căutînd să vadă dacă nu cumva a rămas acolo vreun bilet cu cîteva rînduri explicative. Dar plicul era gol și, la fel ca foile, nu purta nici adresa expeditorului, nici semnătură. Ciudat, gîndi, și luă din nou scrisoarea. „Ție, care nu m-ai cunoscut niciodată“, ca un titlu, ca un strigăt, așa începea scrisoarea. Se opri mirat. Era vorba de el, sau de un om imaginar ? Deodată deveni curios și începu să citească :

„Copilul meu a murit ieri. Trei zile și trei nopți am luptat cu moartea pentru acea viață mică și fragedă ; patruzeci de ore am stat la căpătîiul lui pe cînd gripa îi zgîlțîia bietul trupușor aprins de febră. I-am răcorit fruntea care ardea ; zi și noapte i-am ținut în mîinile mele

mînuțele agitate. A treia seară, oboseala mă doborîse. Ochii nu au mai rezistat, mi s-au închis fără să-mi dau seama. Trei sau patru ore am stat adormită pe scaunul tare; în vremea asta, moartea mi-a răpit copilul. Acum zace culcat acolo, dragul, bietul meu băiețel, în patul lui îngust de copil, întocmai cum a murit; numai pleoapele i-au închis ochii lui negri și inteligenți. Mîinile i-au fost încrucișate peste cămășuța albă, și patru lumînări ard la cele patru colțuri ale patului. Nu îndrăznesc să mă uit într-acolo, nu îndrăznesc să mă urnesc, căci dacă lumînările pîlpîie, umbre îi aleargă peste obraji și peste gura închisă, și atunci pare că i se mișcă trăsăturile, și aș putea crede că n-a murit, că are să se trezească și că are să-mi spună cu vocea lui limpede ceva plin de duioșie copilărească. Dar știu bine, a murit, nu mai vreau să mă uit ca să nu sper iar și iar să fiu dezamăgită. Știu, da, știu, copilul meu a murit ieri — acum nu te mai am decît pe tine pe lume, numai pe tine, care habar nu ai că exist; pe tine, care în timpul ăsta, nebănuind nimic, te joci sau te amuzi cu lucrurile și cu oamenii. Numai pe tine, care nu m-ai cunoscut niciodată și pe care te-am iubit totdeauna.

Am luat a cincea lumînare și am pus-o aici, pe masa la care îți scriu. Căci nu pot sta singură cu copilul meu mort, fără să destăinuiesc cuiva ce am pe suflet, și cui aș putea să-i vorbesc în ceasul ăsta îngrozitor dacă nu ție, care ai fost și ești totul pentru mine? Poate că n-am să-ți pot vorbi prea deslușit, poate că tu nu mă înțelegi - capul îmi este greu, tîmplele îmi zvîcnesc, mă doare tot trupul. Cred că am febră, poate chiar gripă, acea gripă care se strecoară acum din casă în casă, și asta ar fi bine, căci mi-aș însoți copilul și n-ar mai trebui să-mi curm singură zilele. Adesea mi se face negru înaintea ochilor, poate că nici n-am să pot sfîrși scrisoarea asta, dar am să-mi adun toate puterile, ca să-ți vorbesc măcar o dată, numai de data asta, ție, iubitule, care nu m-ai cunoscut niciodată.

Numai ție vreau să-ți vorbesc, să-ți destăinuiesc pentru întîia oară totul; vreau să cunoști întreaga mea viață, care întotdeauna ți-a aparținut și despre care n-ai știut niciodată nimic. Dar îmi vei cunoaște taina numai cînd

voi fi moartă, cînd nu vei mai fi nevoit să-mi răspunzi — dacă ceea ce îmi scutură acum trupul, cînd rece, cînd cald, este într-adevăr sfîrșitul. Dacă trebuie să trăiesc mai departe, voi rupe această scrisoare și voi continua să tac, cum am tăcut întotdeauna. Dar dacă va ajunge în mîinile tale, să știi că este de la o moartă care îți povestește viața ei, viața ei care a fost a ta de la întîiul pînă la ultimul ei ceas conștient. Nu te teme de vorbele mele ; o moartă nu mai cere nimic, nu vrea nici iubire, nici milă, nici consolare. Un singur lucru vreau de la tine : să crezi tot ce-ți spun, tot ce trădează durerea mea, care caută adăpost la tine. Atîta te rog : să crezi totul, căci nimeni nu minte în ceasul cînd îi moare unicul copil.

Am să-ți dezvălui întreaga mea viață, această viață care n-a început cu adevărat decît din ziua cînd te-am cunoscut. Înainte era numai ceva tulbure și tern, în care amintirea mea nu s-a mai cufundat niciodată, un fel de hrubă în care oameni și lucruri — totul e acoperit de praf și de pînze de păianjen, despre care inima mea nu mai știe nimic. Cînd ai venit tu, aveam treisprezece ani și locuiam în aceeași casă unde locuiești tu acum, în aceeași casă unde ții în mînă scrisoarea mea, ultimul meu suflu de viață ; locuiam pe același palier, tocmai în fața apartamentului tău. Sigur că nu-ți mai amintești de noi, de acea biată văduvă a unui funcționar de la finanțe (era totdeauna îmbrăcată în doliu) și de acea fetișcană firavă. Eram foarte retrase, oarecum cufundate în mediocritatea noastră mic-burgheză. Poate că n-ai auzit niciodată numele nostru, căci n-aveam tăbliță pe ușă și nimeni nu venea la noi, nimeni nu întreba de noi. De altfel, a și trecut atît de mult de atunci, cincisprezece, șaisprezece ani — nu, sigur că nu ne mai știi numele, dragul meu. Dar eu, ah, îmi amintesc cu patimă fiece amănunt, îmi amintesc parcă ar fi azi ziua, ba chiar ceasul în care am auzit pentru întîia oară vorbindu-se de tine, ceasul în care te-am văzut pentru întîia oară. Și cum s-ar putea altfel, căci atunci a început viața pentru mine. Rabdă, iubitule, să-ți povestesc tot, tot de la început, te conjur, rabdă un sfert de ceas fără să obosești, ca să mă asculți pe mine, care n-am obosit să te iubesc o viață întreagă.

Pînă te-ai mutat tu în casa noastră, în apartamentul tău locuiau niște oameni urîcioși, răi, gîlcevitori. Săraci cum erau, ne urau cel mai tare pe noi, vecinii lor săraci, pentru că nu voiam să avem nimic comun cu grosolănia lor de oameni decăzuți. Bărbatul era bețiv și obișnuia să-și bată nevasta; adeseori, ne trezeam noaptea în zgomotul scaunelor trîntite și al farfuriilor sparte. Odată, femeia a fugit pe scară cu părul vîlvoi, bătută pînă la sînge, în timp ce îndărătul ei urla bețivul, pînă cînd lumea a ieșit pe la uși amenințîndu-l cu poliția.

De la bun început, mama evitase orice relație cu ei și îmi interzisese să intru în vorbă cu copiii lor; de aceea se răzbunau pe mine cu orice prilej. Cînd mă întîlneau pe stradă, îmi strigau vorbe urîte, și odată au zvîrlit în mine atît de tare cu bulgări de zăpadă, încît mi-au însîngerat fruntea. Dintr-un instinct comun, casa întreagă îi ura pe oamenii aceia; cînd, fără veste, s-a întîmplat nu știu exact ce — cred că bărbatul a fost arestat pentru furt — și au trebuit să plece cu toate catrafusele; atunci cu toții am răsuflat ușurați. Cîteva zile a atîrnat la poartă un bilet de închiriat, apoi a fost luat de acolo și prin portar s-a răspîndit repede știrea că un scriitor, un domn singur și liniștit, închiriase apartamentul. Atunci am auzit pentru întîia oară numele tău.

Chiar după cîteva zile, au sosit zugravi, vopsitori, tapițeri, oameni de serviciu, ca să curețe și să deretice apartamentul de urmele lăsate de nespălații aceia. N-aveam liniște de zgomotul celor care ciocăneau, băteau cuie, răzuiau și spălau, dar mama era mulțumită, zicea că s-a sfîrșit cu murdăria de vizavi. Tu nu te-ai arătat nici măcar în timpul mutatului; toate lucrările astea le supraveghea servitorul tău, servitorul acela de casă mare, scund și grav, cu părul cărunt, care conducea totul cu un aer de superioritate liniștită și sigură. Ne impunea tuturor foarte mult, întîi pentru că în imobilul nostru de la periferie un servitor de casă mare era ceva cu totul nou, apoi pentru că era extrem de politicos cu toată lumea, fără să facă prietășug cu ceilalți servitori și fără să se bage în flecărelile lor. Pe mama a salutat-o din prima zi respectuos, ca pe o doamnă, și chiar cu mine, o fetișcană, se purta totdeauna serios și prietenește. Cînd îți rostea

numele — totdeauna cu un fel de considerație și cu un respect deosebit — se vedea îndată că ține la tine cu un devotament mult mai puternic decît cel obișnuit la servitori față de stăpînii lor. Și cît l-am iubit pentru asta pe bunul, bătrînul Johann, deși îl pizmuiam că poate fi mereu în preajma ta și te poate sluji.

Îți povestesc toate astea, iubitule, toate aceste amănunte aproape ridicole, ca să înțelegi cum ai cîștigat încă de la început o asemenea putere asupra copilului timid și sperios care eram pe atunci. Înainte încă de a intra în viața mea, în jurul tău plutea un fel de atmosferă de bogăție, de originalitate și de mister ; noi, toți cei din modesta casă de la periferie (oamenii care duc o viață mărginită sînt veșnic curioși de toate noutățile din jurul lor) îți așteptam cu nerăbdare sosirea. Și, Doamne, cît mi-a crescut această curiozitate cînd, într-o după-amiază, întorcîndu-mă de la școală, am văzut în fața casei un camion. Cea mai mare parte din mobile, cele grele, hamalii le și căraseră înăuntru ; acum duceau numai lucrurile mici, unul cîte unul. Am rămas în prag să le pot admira pe toate, căci lucrurile tale erau atît de deosebite, cum nu mai văzusem ; erau idoli indieni, sculpturi italiene, tablouri mari în culori vii și la urmă veneau cărțile ; atît de multe și atît de frumoase cum nu crezusem vreodată că ar putea exista. Stăteau grămadă lîngă ușă și servitorul le lua și le scutura grijuliu de praf pe fiecare, cu o vergea și cu o măturică de pene. Mă tot învîrteam, curioasă, pe lîngă stivele de cărți. Servitorul nu m-a gonit de acolo, dar nici nu m-a încurajat, așa că n-am îndrăznit să ating vreo carte, deși aș fi mîngîiat bucuros pielea moale a multora. Numai la titluri mă uitam sfioasă, dintr-o parte ; printre ele erau cărți franțuzești, englezești și multe în limbi pe care nu le înțelegeam. Cred că aș fi stat să le privesc ore întregi, pe toate, dar chiar atunci m-a chemat mama.

Toată seara nu m-am putut gîndi decît la tine, înainte încă de a te cunoaște. Eu nu aveam decît vreo duzină de cărți ieftine și uzate, legate în carton, dar care mi-erau dragi mai mult ca orice, și pe care le reciteam mereu. Acum mă obseda întrebarea : cum poate fi omul care poseda și care citise toate cărțile astea multe și minunate,

care știa toate aceste limbi, care era atît de bogat, și în același timp atît de învățat ? Un fel de respect supranatural se lega în mintea mea de aceste cărți, atît de numeroase. Încercam să-mi reprezint imaginea ta : erai un om bătrîn, cu ochelari și cu o barbă lungă, albă, semănînd cu profesorul nostru de geografie, dar mult mai binevoitor, mai frumos și mai blînd. Nu știu de ce eram convinsă, chiar pe cînd te credeam un om bătrîn, că ești frumos. Fără să te cunosc, în noaptea aceea te-am visat pentru întîia oară.

A doua zi ai sosit, dar cu toate că te pîndisem, nu te-am putut zări — și asta n-a făcut decît să-mi sporească nerăbdarea. În sfîrșit, a treia zi te-am văzut. Cît de zguduitoare a fost pentru mine surpriza că erai cu totul altfel, fără cea mai mică asemănare cu imaginea lui Dumnezeu-Tatăl, pe care mi-o închipuisem în naivitatea mea copilărească ! Visasem un moșneag blînd, cu ochelari, și ai apărut tu — tu, întocmai așa cum ești și azi, tu, cel imuabil, peste care anii alunecă neputincioși ! Purtai un încîntător costum de sport, cafeniu deschis, și urcai scara sprinten, în felul tău incomparabil, de băiețandru, tot cîte două trepte o dată. Pălăria o țineai în mînă, astfel ți-am văzut cu mirare chipul luminos și plin de viață, și părul de adolescent ; într-adevăr, am rămas uluită cît de tînăr, cît de frumos, cît de mlădios, de zvelt și elegant erai. Și, lucru straniu, în acea primă secundă am simțit foarte deslușit ceea ce eu și toți ceilalți, cu un fel de surprindere, simțim într-una la tine și numai la tine : că oarecum ești un om cu două fețe, pe de o parte un tînăr cu inima caldă, care ia viața ușor, se dă cu totul jocului și aventurii, pe de alta, în arta ta, neîndurător de serios, un om conștient de datoria lui, foarte citit și cultivat. Fără să știu de ce, am simțit ceea ce cu toții ghicesc în tine : că duci o viață dublă — o suprafață luminoasă, sincer întoarsă spre lume și una cu totul întunecată, pe care numai tu o cunoști ; această profundă dualitate, taina existenței tale, am simțit-o de la întîia privire, eu, fetișcana de treisprezece ani, atrasă în chip magic.

Înțelegi, iubitule, ce minune, ce enigmă seducătoare trebuie să fi fost tu pentru mine, copilul. Un om care-ți inspiră respect pentru că scrie cărți, pentru că-i celebru

în societatea înaltă — să-l descoperi deodată sub înfățișarea unui tînăr de douăzeci și cinci de ani, elegant și vesel ca un băieţandru ! Mai e nevoie să-ţi spun că, din ziua aceea, în casa noastră, în bietul meu univers de copil, nimic în afară de tine nu mă mai interesa, și că toată încăpăţînarea, întreaga perseverenţă sfredelitoare a fetei de treisprezece ani nu mai gravita decît în jurul existenţei tale ? Te supravegheam pe tine, supravegheam obiceiurile tale, oamenii care veneau la tine, și toate astea, în loc să-mi micșoreze curiozitatea pentru persoana ta, mi-o sporeau, căci întreaga dualitate a ființei tale se exprima în felurimea acestor vizite. Te vizitau oameni tineri, camarazi de ai tăi, cu care rîdeai exuberant, studenţi zdrenţăroși, și de altă parte doamne care soseau în automobil. O dată a venit directorul Operei, marele dirijor pe care nu-l văzusem decît de departe, la pupitrul lui, și care mă umplea de respect. Apoi, fetișcane care urmau încă școala de comerţ și care se strecurau jenate pe ușă. În general, veneau multe, foarte multe femei. Nu dădeam mare importanţă acestui lucru. Nici măcar atunci, într-o dimineaţă, cînd, ducîndu-mă la școală, am văzut cum ieșea de la tine o doamnă voalată. Doar n-aveam decît treisprezece ani, și curiozitatea pasionată cu care te pîndeam și te spionam nu ghicise încă — atît eram de naivă ! — că era dragoste. Dar știu încă exact, iubitule, ziua și ora în care am fost cu totul și pe veci pierdută în tine. Făcusem o plimbare cu o colegă de școală ; stăteam de vorbă în faţa porţii, cînd, iată, s-a oprit un automobil, iar tu ai sărit de pe scara automobilului, în felul tău elastic și nerăbdător, care și azi mă încîntă, gata să intri. Nu știu ce m-a făcut să-ţi deschid ușa și astfel ţi-am ieșit în cale și aproape că ne-am izbit. Te-ai uitat la mine cu privirea aceea caldă, mîngîioasă și învăluitoare ca o dezmierdare, mi-ai zîmbit — da, nu pot zice altfel, — mi-ai zîmbit tandru și mi-ai spus încet de tot, cu o voce aproape intimă : „Mulţumesc mult, domnișoară".

Asta a fost tot, iubitule, dar din secunda aceea, de cînd ţi-am simţit privirea duioasă și tandră, am fost cu totul în puterea ta. Mai tîrziu, mi-am dat seama că privirea aceea magnetică ce te prinde și te atrage, privirea care te învăluie și te dezbracă în același timp, pri-

vire de seducător înnăscut, tu o dărui oricărei femei care trece pe lîngă tine, unei vînzătoare care te servește, unei cameriste care-ți deschide ușa; că privirea aceea n-are nimic conștient, că nu e în ea nici o intenție, nici o înclinare, ci numai tandrețea ta pentru femei, care îi dă, cu totul fără voia ta, ceva dulce și cald cînd o îndrepți spre ele. Dar eu, fetița de treisprezece ani, nu bănuiam asta; eram cuprinsă parcă de flăcări. Credeam că tandrețea nu e decît pentru mine, numai pentru mine singură — și în acea unică secundă, în mine, adolescenta, se trezise femeia, și ea era a ta pentru totdeauna.

„Cine e?" a întrebat prietena mea. N-am putut să-i răspund numaidecît. Mi-era cu neputință să-ți rostesc numele; în acea singură clipită îmi devenise sacru, devenise secretul meu. „A, un domn oarecare, locuiește aici, în casă" am îngăimat stîngaci. „Dar de ce ai roșit așa cînd s-a uitat la tine?" m-a luat peste picior colega, cu toată răutatea unui copil curios. Și tocmai din sentimentul că se atinge batjocoritor de secretul meu, sîngele mi-a năvălit în obraji. Încurcătura în care mă aflam m-a făcut să devin grosolană. „Ești o gîscă!" am zis furioasă; îmi venea s-o strîng de gît. Dar ea rîdea și mai tare, și mai batjocoritor, pînă am simțit că, de mînie și neputință, îmi dau lacrimi în ochi. Am lăsat-o acolo și am alergat sus.

Din secunda aceea te-am iubit. Știu că ție femeile ți-au spus ades vorba asta. Dar, crede-mă, nimeni nu te-a iubit așa — ca o sclavă, cu tot devotamentul — cum te iubea ființa aceea care eram pe atunci și care pentru tine a rămas veșnic aceeași. Căci pe lumea asta nimic nu seamănă cu dragostea din umbră, neluată în seamă, a unui copil; sentiment atît de lipsit de speranță, atît de umil, atît de supus, de atent, de pătimaș cum nu este niciodată dragostea inconștient exigentă și plină de dorințe a unei femei în toată firea. Numai copiii singuratici își pot păstra întreagă toată pasiunea, ceilalți își risipesc sentimentul în vorbării, și-l tocesc în confidențe, au citit și au auzit mult despre dragoste și știu că e sortită tuturor. Se amuză cu ea parcă ar fi o jucărie, se fălesc cu ea ca băieții cu întîia țigară. Dar eu, eu n-aveam pe nimeni căruia să mă destăinuiesc, nimeni nu mă lămurise, nimeni nu-mi deschisese ochii, eram fără experiență și neștiutoare; m-am azvîrlit

în destinul meu ca într-un abis. Tot ceea ce creștea și îmbobocea în ființa mea, nu te cunoștea decît pe tine, nu te visa decît pe tine, nu putea lua drept confident pe altul decît pe tine. Tata murise de mult, mama mi-era străină, cu veșnica-i deprimare și cu grijile ei de pensionară ; pentru fetele de la școală, pe jumătate pervertite, simțeam repulsie, pentru că se jucau atît de ușuratic cu ceea ce pentru mine constituia pasiunea supremă. Astfel, tot ceea ce altminteri se împarte și se destramă a năvălit spre tine : întreaga mea făptură, concentrată în ea însăși și totdeauna clocotind de nerăbdare. Erai — cum să spun ? Orice comparație e prea slabă — erai totul, erai însăși viața mea. Toate aveau înțeles, toate existau numai în măsura în care aveau o legătură cu tine. Tu mi-ai transformat întreaga viață. La școală fusesem pînă atunci o elevă indiferentă și mediocră ; dintr-o dată, am ajuns prima ; citeam o mie de cărți. pînă noaptea tîrziu, numai pentru că îmi dădeam seama că îți plac cărțile. Spre mirarea mamei, am început deodată să exersez la pian cu o perseverență îndărătnică, numai pentru că îmi închipuiam că îți place muzica. Îmi spălam și îmi dichiseam rochiile numai ca să-ți par plăcută și îngrijită. Vechiul meu șort de școală (era făcut dintr-un capot al mamei) avea în stînga un petic pătrat și asta mi se părea îngrozitor. Mă temeam să nu-l observi și să mă disprețuiești. De aceea îl acopeream cu servieta de cîte ori urcam scările, tremurînd de teamă că ai să-l observi. Dar cît de neroadă era teama asta : tu nu te-ai mai uitat niciodată, aproape niciodată la mine.

Și totuși, nu făceam decît să te aștept și să te pîndesc toată ziua. Ușa noastră avea o mică vizetă de alamă, prin al cărei ochi rotund se vedea ușa ta. Această vizetă — nu, nu zîmbi, iubitule, nici azi, nici azi nu mă rușinez de ceasurile acelea — era ochiul meu spre lume. În anii aceia, acolo, în vestibulul glacial, temîndu-mă de privirea bănuitoare a mamei, stăteam la pîndă după-amieze întregi, cu o carte în mînă, încordată ca o strună ce vibra la prezența ta. Eram veșnic în preajmă-ți, veșnic în așteptare și agitată ; tu însă nu simțeai asta, după cum nu simți tensiunea arcului de la ceasul ce-l porți în buzunar și care în întuneric îți măsoară și îți numără cu răbdare orele, care te însoțește cu bătăi de inimă neauzite în drumurile

tale și pe care privirea-ți fugară cade abia o dată în milioane de secunde. Cunoșteam totul despre tine, obiceiurile, cravatele și costumele tale. După scurtă vreme, îți știam cunoștințele și le împărțeam în simpatice și în antipatice. Între treisprezece și șaisprezece ani, am trăit fiecare ceas cu tine. Ah, cîte nerozii am făcut! Sărutam clanța pe care o atinsese mîna ta, o dată am cules un muc de țigară aruncat de tine în fața intrării, și care mi-era sacru pentru că îți atinsese buzele. Seara, sub un pretext oarecare, dam fuga de sute de ori jos, în stradă, să văd în care dintre odăile tale arde lumina și să-ți simt astfel, mai concret, prezența invizibilă. În săptămînile cînd plecai în călătorie — totdeauna mi se oprea inima văzîndu-l pe Johann cum îți căra jos geamantanul cel galben — în săptămînile acelea, viața mea era moartă și fără sens. Îmbufnată, plictisită, rea, nu-mi găseam locul și trebuia să bag bine de seamă ca mama să nu-mi observe, după ochii plînși, desperarea.

Știu că ceea ce-ți povestesc sînt numai exaltări grotești, prostii puerile. Ar trebui să mă rușinez de ele — dar nu mă rușinez, fiindcă niciodată dragostea mea pentru tine n-a fost mai curată, mai pătimașă decît în vremea acelor excese copilărești. Ore întregi, zile întregi ți-aș putea povesti cum îmi petreceam atunci viața cu tine; cu tine, care abia îmi cunoșteai chipul, căci dacă te întîlneam pe scară fără să te pot evita, fugeam cu capul plecat de privirea-ți arzătoare, ca cineva gata să se arunce în apă de frica flăcărilor. Ore întregi, zile întregi aș putea să-ți povestesc despre anii aceia, pentru tine dispăruți de mult, să desfășor tot filmul vieții tale, dar nu vreau să te plictisesc, să te torturez. Numai cel mai frumos eveniment din copilăria mea aș dori să ți-l destăinuiesc, și te rog să nu rîzi fiindcă-i atît de mărunt; căci pentru mine, fetița de atunci, a reprezentat infinitul. Cred că era într-o duminică; tu plecaseși în voiaj și servitorul tău căra pe ușa deschisă covoarele grele pe care le bătuse. Le căra cu greu, sărmanul, și într-o izbucnire de îndrăzneală, m-am dus către el și l-am întrebat dacă nu pot să-l ajut. S-a mirat, dar mi-a dat voie, și astfel am văzut — o, dacă aș izbuti să-ți spun cu ce respectuoasă, ba chiar pioasă ve-

neraţie! — interiorul locuinţei tale. Am văzut lumea ta, biroul tău, la care obişnuiai să te aşezi şi pe care erau cîteva flori într-un vas albastru de cristal; dulapurile, tablourile, cărţile tale. A fost numai o privire zorită şi furtivă în viaţa ta, căci Johann, credinciosul Johann, mi-ar fi interzis desigur să mă uit mai atent. Dar cu această singură aruncătură de ochi am sorbit întreaga atmosferă şi am strîns destulă hrană ca să visez nesfîrşit la tine, fie trează, fie în somn.

Acel, acel minut fugar a fost cel mai fericit din copilăria mea. Am ţinut să ţi-l relatez pentru ca tu, care nu mă cunoşti, să începi să înţelegi cum viaţa mea a devenit dependentă de tine şi s-a irosit. Momentul acesta am vrut să ţi-l istorisesc — şi încă unul: ceasul îngrozitor care i-a urmat, din păcate, foarte repede. Din pricina ta — cum ţi-am mai spus — uitasem totul, nu mă mai ocupam de mama şi nu-mi păsa de nimeni. Nu observasem că un domn vîrstnic, un negustor din Innsbruck, o rudă depărtată a mamei, venea mai des şi zăbovea mai mult; mie asta îmi era pe plac pentru că o ducea din cînd în cînd pe mama la teatru, iar eu puteam rămîne singură să mă gîndesc la tine, să te pîndesc, ceea ce era suprema mea fericire. Într-o zi, mama m-a chemat în odaia ei, cu oarecare ceremonie; mi-a spus că ar avea de vorbit cu mine lucruri serioase. Am pălit şi deodată am auzit inima bătîndu-mi: să fi bănuit, să fi ghicit ceva? Primul meu gînd s-a îndreptat spre tine, secretul care mă lega cu lumea. Dar mama însăşi era stîngherită, m-a sărutat cu tandreţe o dată, de două ori, ceea ce nu făcea niciodată, m-a tras lîngă ea pe sofa şi a început să-mi spună şovăind, ruşinată, că domnul acela, care era văduv, o ceruse în căsătorie şi că se hotărîse să accepte, mai ales de dragul meu. Sîngele mi s-a urcat năvalnic la inimă, un singur gînd a răspuns dinlăuntrul meu, gîndul la tine. „Dar rămînem aici?“ am putut abia să mai îngîn. „Ba ne mutăm la Innsbruck, acolo Ferdinand are o vilă frumoasă.“ Mai mult n-am auzit. Mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Mai tîrziu, am aflat că leşinasem, am auzit-o pe mama spunînd încet tatălui meu vitreg, care aşteptase în dosul uşii, că deodată sărisem înapoi cu mîinile întinse şi că apoi mă prăbuşisem ca un buştean. Ce s-a mai petrecut în zilele

următoare și cum eu, copil neputincios, mă apăram împotriva voinței lor mult mai puternice, nu-ți pot descrie; și acum, scriindu-ți, îmi tremură mîna cînd mă gîndesc la asta. Adevăratul secret nu-l puteam trăda, așa că împotrivirea mea nu părea decît încăpățînare, sfidare și răutate. Nimeni nu mai vorbea cu mine, toate se făceau pe ascuns. În vreme ce eu eram la școală, ei se ocupau cu mutatul; cînd mă întorceam acasă, găseam totdeauna un lucru fie mutat, fie vîndut. Vedeam cum se destramă locuința, și o dată cu ea și viața mea; într-o zi, cînd m-am întors la prînz, hamalii căraseră tot. În odăile goale se aflau doar geamantanele burdușite și două paturi de campanie: pentru mama și pentru mine; pe ele aveam să dormim o noapte, ultima; iar a doua zi urma să plecăm la Innsbruck.

În acea ultimă zi, am simțit cu o bruscă hotărîre că nu puteam trăi decît în apropierea ta. Nu vedeam altă scăpare decît în tine. Niciodată n-am să pot spune ce aștept-tam sau măcar dacă mă gîndeam la ceva deslușit în orele acelea de desperare, dar odată — cînd mama nu era acasă — m-am ridicat, așa cum eram, în uniforma mea de elevă, și am trecut dincolo, la tine. Mai bine spus, ceva mă împingea magnetic spre ușa ta; picioarele mi-erau țepene și încheieturile îmi tremurau. Ți-am mai spus, nu știam limpede ce voiam: poate, să-ți cad în genunchi și să te rog să mă primești ca servitoare, ca sclavă. Ai să surîzi de fanatismul acesta nevinovat al unei fete de cincisprezece ani, dar, iubitule, n-ai mai surîde dacă ai ști cum am stat atunci afară, pe coridorul rece, încremenită de spaimă și totuși împinsă înainte de o forță de neînțeles; cum mi-am smuls oarecum brațul tremurător ca să-l pot ridica, și cum, după lupta care a durat veșnicia cîtorva secunde groaznice, am apăsat degetul pe sonerie. Îmi răsună și acum în urechi acel sunet strident, și apoi tăcerea în care inima mi se oprise, sîngele mi se închegase parcă în vine, în timp ce nu făceam decît să trag cu urechea dacă nu cumva vii.

Dar n-ai venit. N-a venit nimeni. Tu plecaseși, desigur, în după-amiaza aceea, iar Johann ieșise după cumpărături; așa că m-am întors împleticindu-mă în apartamentul nostru gol și răvășit, cu sunetul mort al soneriei

în urechile ce-mi vîjîiau. M-am aruncat pe un pled, sleită de cei patru pași pe care-i făcusem ; mă obosiseră ca și cînd aș fi umblat ceasuri întregi prin zăpadă groasă. Dar sub această istovire dogorea încă nestinsă hotărîrea de a te vedea, de a-ți vorbi înainte ca ei să mă smulgă de acolo. Nu intra nici un gînd senzual în asta, ți-o jur, eram încă neștiutoare, tocmai pentru că nu mă gîndeam la nimic decît numai să te văd, să te mai văd o dată, să mă sprijin de tine. Toată noaptea, toată acea lungă, înspăimîntătoare noapte, te-am așteptat, iubitule. Abia adormise mama, că m-am și strecurat în vestibul, să pîndesc întoarcerea ta. Toată noaptea am așteptat, și era o noapte geroasă de ianuarie. Eram obosită, trupul mă durea și nu mai era nici un scaun pe care să mă așed ; m-am lungit pe podeaua rece, unde sufla curentul pe sub ușă. Numai în rochia mea subțire, am stat pe podeaua tare, rece ; căci nu mă acoperisem cu nimic, nu voiam să-mi fie cald, de teamă să nu adorm și astfel să nu-ți aud pașii. Sufeream, stăteam cu genunchii la gură, brațele îmi tremurau. Trebuia să mă scol într-una, atît de frig era în întunericul înfricoșător. Dar te așteptam, te așteptam, ca și cînd mi-aș fi așteptat soarta.

În sfîrșit — trebuie să fi fost ora două sau trei dimineața — am auzit deschizîndu-se ușa de jos și apoi pași urcînd scara. Senzația de frig m-a părăsit, mă năpădise căldura. Am deschis încet ușa să mă arunc înaintea ta, să-ți cad la picioare... Ah ! nu știu ce aș fi făcut atunci, în nerozia mea de copil. Pașii se apropiau, pîlpîia flacăra unei lumînări. Țineam clanța tremurînd. Soseai ?

Da, tu erai, iubitule — dar nu singur ! Am auzit un rîs înăbușit, chicoteli, foșnetul unei rochii de mătase și, slab, vocea ta — te întorceai acasă cu o femeie...

Cum am putut supraviețui acelei nopți, nu știu. A doua zi dimineață, la opt, m-au tîrît la Innsbruck ; nu mai aveam forța să mă împotrivesc.

Copilul meu a murit astă-noapte, acum am să fiu iarăși singură, dacă îmi va fi dat să mai trăiesc. Mîine vor veni niște oameni în negru, niște străini, niște necioplți și vor aduce un sicriu în care-l vor așeza pe singurul meu

copil. Au să vină poate și prieteni care vor aduce coroane, dar ce sînt florile pe un sicriu ? Mă vor consola spunîndu-mi vorbe, vorbe oarecare, vorbe ; dar cu ce alta m-ar putea ajuta ? Știu că tot singură voi rămîne pe urmă. Și nu e nimic mai groaznic decît să fii singur printre oameni. Asta am aflat atunci, în acei nesfîrșiți doi ani petrecuți la Innsburck, acei ani de la al șaisprezecelea la al optsprezecelea, cînd am trăit ca o prizonieră, ca o renegată în mijlocul familiei mele. Tatăl vitreg, un om foarte liniștit, zgîrcit la vorbă, era bun cu mine, mama, ca pentru a-și ispăși o nedreptate făcută în mod inconștient, era gata să-mi împlinească toate dorințele : în jurul meu roiau tineri, dar îi respingeam pe toți cu o îndărătnicie pătimașă. Departe de tine nu voiam să fiu fericită, mulțumită, și mă cufundam într-un univers sumbru de singurătate, în care mă chinuiam singură. Rochiile noi și vesele pe care mi le cumpărau nu voiam să le îmbrac ; refuzam să mă duc la concerte și la teatru ori să iau parte la excursii în societate veselă. De-abia ieșeam pe stradă ; ai să crezi, iubitule, că n-am văzut nici zece străzi din orășelul acela unde am trăit doi ani ? Eram ca îndoliată și voiam să fiu îndoliată ; mă îmbătam de orice privațiune care se adăuga la imposibilitatea de a te mai vedea. Și apoi, nu voiam să mă las distrasă de la patima mea : de a nu trăi decît în tine. Stăteam singură acasă, ore întregi, zile întregi, și nu făceam altceva decît să mă gîndesc la tine, să-mi reîmprospătez iarăși și iarăși sutele de amintiri mărunte despre tine, fiece întîlnire, fiece așteptare, să joc pentru mine însămi aceste mici episoade, ca la teatru. Și pentru că în chipul acesta am evocat de nenumărate ori fiecare clipă din tot trecutul meu, copilăria mi-a rămas atît de arzătoare în amintire, încît pînă astăzi fiece minut din anii aceia e viu în mine ; atît de fierbinte, atît de viu de parcă mi-ar fi zvîcnit prin sînge abia ieri.

Numai în tine am trăit pe atunci. Îmi cumpăram toate cărțile tale ; cînd numele tău apărea în vreun ziar, pentru mine era o sărbătoare. Mă crezi că știu pe de rost fiecare rînd din cărțile tale, atît le-am citit și le-am recitit ? Dacă într-o noapte m-ar trezi cineva din somn și mi-ar spune un rînd răzleț din ele, aș putea încă și azi, după treispre-

zece ani, să recit mai departe, ca în vis, în așa măsură era fiecare cuvînt al tău evanghelie și rugăciune. Întreaga lume nu exista decît în legătură cu tine. Urmăream în ziarele vieneze concertele și premierele, numai ca să mă gîndesc care dintre ele te-ar putea interesa; și în acele seri te însoțeam de departe: acum intri în sală, acum te așezi. De o mie de ori am visat asta, numai pentru că te-am văzut o singură dată la un concert.

Dar la ce bun să-ți mai vorbesc de toate astea, de fanatismul acesta tragic, nebunesc, fără speranță, dezlănțuit împotriva mea, un copil părăsit? De ce să i-l povestesc cuiva care nu l-a simțit, nu l-a știut niciodată? Dar pe atunci să mai fi fost eu cu adevărat copil? Ajunsesem de șaptesprezece ani, apoi de optsprezece, tinerii începuseră să se uite după mine pe stradă, dar nu făceau decît să mă exaspereze. Căci iubirea, chiar numai jocul de-a iubirea, fie el și imaginar, cu altcineva decît cu tine mi se părea absurd, neînchipuit de străin, ba chiar simpla tentație mi s-ar fi părut o crimă. Pasiunea mea pentru tine rămăsese aceeași, numai că se transformase o dată cu trupul meu, cu simțurile mele, acum mai treze; era mai arzătoare, mai trupească, mai feminină. Și ceea ce copilul de odinioară, care sunase la ușa ta, copilul cu voința lui confuză și neștiutoare nu putea nici bănui, era acum singurul meu gînd: să fiu a ta, să mă dăruiesc ție.

Oamenii din jurul meu mă socoteau sălbatică, ziceau că sînt timidă (nu scosesem nici o vorbă despre secretul meu). Dar în mine creștea o voință de fier. Toate gîndurile și toate năzuințele mele aveau o singură țintă: înapoi la Viena, înapoi la tine! Și am izbutit să-mi impun voința, oricît de absurdă, oricît de uimitoare li se părea celorlalți. Tatăl meu vitreg era avut și mă considera copilul lui. Dar cu o încăpățînare îndîrjită am stăruit să-mi cîștig singură existența; și am reușit în cele din urmă să mă întorc la Viena, la o rudă, ca funcționară într-o mare casă de confecții. Mai e nevoie să-ți spun care a fost primul meu drum cînd, pe o seară cețoasă de toamnă, am ajuns — în sfîrșit, în sfîrșit! — la Viena? Am lăsat geamantanele la gară, m-am urcat într-un tramvai — ce încet îmi părea că merge, fiecare oprire mă exaspera — și am alergat în fața

casei. Ferestrele tale erau luminate, inima întreagă îmi cînta. Abia acum începea să trăiască orașul, pînă în clipa aceea mi se păruse un tumult fără sens, abia acum trăiam și eu iarăși, fiindcă te presimțeam pe tine, visul meu de totdeauna. Dar nu-mi dădeam seama că, în realitate, atunci cînd văi, munți și rîuri ne despărțeau, eram tot atît de departe de gîndul tău ca și acum, cînd între tine și privirea mea radioasă nu se afla decît geamul subțire al ferestrei tale luminate. Priveam în sus, în sus ; acolo era lumină, era casa, erai tu, acolo era lumea mea. Doi ani visasem clipa aceasta ; acum o trăiam. În fața ferestrei tale am stat toată seara aceea lungă, mîngîioasă, învăluită în toamnă, pînă s-a stins lumina. Abia atunci mi-am căutat o locuință.

Apoi, în fiecare seară, am stat așa în fața casei tale. Pînă la șase lucram la magazin, o muncă grea, încordată, dar care îmi plăcea ; preocuparea asta nu-mi lăsa timp să o simt prea dureros pe a mea. Iar îndată ce obloanele se lăsau scîrțîind, alergam drept la ținta iubită. Să te mai văd o dată, să te mai întîlnesc o dată ; singura mea dorință era ca, de departe, să-ți pot prinde chipul cu privirea. După vreo săptămînă, s-a întîmplat în fine să te întîlnesc, și anume într-un moment cînd nu mă așteptam ; pe cînd tocmai priveam la ferestrele tale, ai apărut traversînd strada. Și dintr-o dată am fost iar copilul de treisprezece ani, am simțit cum sîngele îmi năvălește în obraji, involuntar și — împotriva impulsului meu celui mai intim, care dorea să-ți simtă ochii — am plecat capul și am luat-o fulgerător la fugă, trecînd ca hăituită pe lîngă tine. Mai tîrziu, de fuga asta speriată de școlăriță, mi-a fost rușine, căci acum dorința îmi era limpede, voiam să te întîlnesc, te căutam, voiam să mă recunoști ; după toți acei ani întunecați, ani de dor, voiam să mă iei în seamă, să mă iubești...

Dar multă vreme nu m-ai observat, deși te pîndeam în fiecare seară pe străduță, chiar pe viscol, pe vîntul pătrunzător și tăios din Viena. Adesea te așteptam zadarnic ceasuri întregi, adesea te vedeam ieșind din casă însoțit de cunoștințe ; de două ori te-am văzut și cu femei. Atunci am înțeles că mă făcusem mare ; am simțit ceea ce era nou și diferit în sentimentul meu pentru tine după brusca

tresărire a inimii, care mi-a sfîșiat sufletul cînd am văzut o femeie străină mergînd atît de sigură la brațul tău. Nu eram mirată, doar cunoșteam încă din copilărie aceste veșnice vizitatoare ale tale ; dar de data asta am fost cuprinsă deodată de o durere fizică, ceva se încorda în mine, dușmănos și în același timp invidios împotriva acestei vădite intimități trupești cu alta. De o mîndrie copilăroasă cum eram, și cum am rămas poate, o zi întreagă nu m-am apropiat de casa ta, dar cît de înspăimîntător de goală a fost acea seară de revoltă și de orgoliu ! În seara următoare stam iar în fața casei tale, așteptînd supusă, cum am așteptat de-a lungul întregului meu destin în fața vieții tale închise

În sfîrșit, într-o seară, m-ai remarcat. Te văzusem de departe venind și mi-am concentrat toată voința să nu te evit. Întîmplarea a vrut ca strada să fie îngustată de un camion ce trebuia descărcat, încît ai fost nevoit să treci foarte aproape de mine. Instinctiv, privirea ta distrată a alunecat pe mine și întîlnindu-mi ochii plini de interes — ah, cum mă fac să tresar amintirile ! — a devenit privirea ce o ai întotdeauna pentru femei : privirea care te învăluie și în același timp te dezvăluie, tandră și cuceritoare, acea privire care făcuse pe vremuri pentru întîia dată din copilul ce eram o femeie, o îndrăgostită. Două-trei clipe privirea aceea a reținut-o pe a mea, care nu putea și nu voia să se smulgă — apoi ai trecut. Inima îmi bătea : fără voie, a trebuit să-mi încetinesc pasul și cînd, dintr-o curiozitate nestăpînită, m-am întors, am văzut că te-ai oprit și că te uitai după mine. Și, în felul cum mă examinai, curios și interesat, am știut numaidecît : nu m-ai recunoscut !

Nu m-ai recunoscut, nici atunci și niciodată. Cum să-ți zugrăvesc dezamăgirea din acea secundă — atunci era prima oară cînd înduram soarta de a nu fi recunoscută de tine, soartă pe care am trăit-o o viață întreagă și pe care o voi duce în mormînt ; nerecunoscută, mereu nerecunoscută de tine. Cum să-ți zugrăvesc dezamăgirea mea ! Vezi, în cei doi ani pe care i-am trăit la Innsbruck, cînd mă gîndeam la tine în fiece ceas și cînd nu făceam altceva decît să-mi închipui întîia noastră revedere la Viena, vi-

visasem cele mai năprasnice posibilități ca și pe cele mai fericite, după toanele în care mă aflam. Dacă se poate spune așa, visasem toate posibilitățile. În momente negre, îmi închipuisem că ai să mă respingi, ai să mă disprețuiești pentru că sînt prea neînsemnată, prea urîtă sau prea inoportună. Toate formele defavoarei, ale răcelii, ale indiferenței tale le străbătusem în viziuni pasionate — dar pe asta, pe asta singură, în pornirile cele mai sumbre ale sufletului meu, în conștiința cea mai profundă a nulității mele, această grozăvie nu îndrăznisem să mi-o închipui : că tu nici nu știai că exist. Astăzi o înțeleg — ah ! tu m-ai învățat s-o înțeleg — că obrazul unei fete, al unei femei este ceva extrem de schimbător pentru un bărbat ; de cele mai multe ori nu este decît o oglindă în care se reflectă cînd pasiune, cînd candoare, cînd oboseală — și care se modifică mereu, ca apele unei oglinzi, încît un bărbat poate cu atît mai ușor să uite chipul unei femei cu cît intervine și vîrsta cu umbrele și luminile ei, cu cît și îmbrăcămintea îl încadrează mereu altfel. Resemnatele, vezi tu, ele sînt adevăratele înțelepte. Dar eu, fata de atunci, nu puteam încă pricepe că m-ai uitat. Ocupîndu-mă intens și neîncetat de tine, îmi încolțise în minte o himeră : că și tu te gîndești ades la mine și că mă aștepți. Crezi că aș mai fi putut măcar respira dacă aș fi știut că nu însemn nimic pentru tine, că niciodată amintirea mea nu-ți alunecă prin gînd, cît de cît ? Și această trezire în fața privirii tale, care îmi arăta că nimic în tine nu mă mai recunoaște, că nici o amintire, nici cît un fir de păianjen, nu aruncă o punte între viața ta și a mea, a fost întîia prăbușire în realitate, întîia presimțire a sorții mele.

Nu m-ai recunoscut atunci. Și cînd, după două zile, într-o nouă întîlnire, privirea ta m-a cuprins cu oarecare familiaritate, iar n-ai recunoscut-o pe aceea care te iubise și pe care tu o treziseși la viață ; ai recunoscut-o numai pe fata cea frumușică de optsprezece ani, care, cu două zile înainte, îți ieșise în cale în același loc. M-ai privit cu o surprindere prietenoasă ; un zîmbet ușor îți juca în jurul gurii. Din nou ai trecut pe lîngă mine și ți-ai încetinit îndată pasul ; eu tremuram, jubilam și mă rugam în gînd să-mi spui o vorbă. Simțeam că pentru prima oară

eram vie pentru tine : mi-am încetinit și eu pasul și n-am fugit. Deodată, fără să mă întorc, te-am simțit în spatele meu ; știam că pentru întîia dată am să-ți aud glasul iubit. Așteptarea mă paralizase parcă, începusem să mă tem că va trebui să mă opresc, atît de tare îmi bătea inima... Atunci m-ai ajuns din urmă. Mi-ai vorbit în felul tău vesel, parcă am fi fost prieteni vechi — desigur, pînă atunci nu bănuiai că exist, nu știai nimic din viața mea ! — mi-ai vorbit cu o spontaneitate atît de fermecătoare, încît am fost în stare chiar să-ți răspund. Am mers împreună de-a lungul întregii străzi. Pe urmă m-ai întrebat dacă vreau să iau masa cu tine. Am spus „da"... Aș fi îndrăznit să-ți refuz ceva ?

Am cinat împreună într-un mic restaurant — mai știi unde ? Ah, nu, desigur, nici vorbă că nu mai deosebești acea seară dintr-atîtea seri asemănătoare, căci ce eram eu pentru tine ? Una printre sute, o aventură într-un lanț neîntrerupt de aventuri. Și, într-adevăr, ce ți-ar putea aminti de mine, doar vorbeam atît de puțin, fiindcă era o fericire fără margini să te am alături, să te aud vorbindu-mi ! Nu voiam să irosesc nici o clipă cu vreo întrebare, cu vreo vorbă prostească. Niciodată recunoștința mea n-are să uite ceasul acela ! Nu, nu mi-ai dezamăgit venerația mea pătimașă ! Ce delicat, ce natural, ce plin de tact ai fost, fără insistențe, fără o tandrețe insinuantă și prea zorită. Din prima clipă, atitudinea ta a fost atît de prietenoasă, de sigură, încît m-ai fi cîștigat chiar dacă nu aș fi fost de mult a ta, cu întreaga mea voință și cu întreaga mea ființă. Ah ! nu știi ce merit nețărmurit ți-ai cîștigat, nedezamăgindu-mă după cinci ani de așteptare copilărească !

Se făcuse tîrziu, am plecat. La ușa restaurantului, m-ai întrebat dacă mai aveam timp. Cum aș fi putut să-ți ascund că sînt la dispoziția ta ? Ți-am răspuns că mai am timp. Pe urmă m-ai întrebat, după o scurtă ezitare, dacă nu voiam să vin la tine să mai stăm puțin de vorbă.

— Bucuros ! am rostit din toată inima, ca un lucru de la sine înțeles și am observat numaidecît că ai fost impresionat, plăcut sau neplăcut, de repeziciunea răspunsului meu ; în orice caz, vădit surprins. Astăzi îți înțeleg mirarea, știu

că de obicei femeile, chiar atunci cînd doresc arzător să se dăruiască, ascund această acceptare, simulează spaimă sau indignare, care vrea să fie întîi potolită prin rugăminţi insistente, prin minciuni, jurăminte sau făgăduieli. Ştiu că poate numai profesionistele amorului, prostituatele, răspund la o asemenea invitaţie consimţind atît de deplin şi de bucuros — sau copilele naive, foarte tinere. În mine însă era numai — dar cum puteai să bănui asta? — numai voinţa devenită grai, dorul comprimat al miilor de zile, care izbucnea dintr-o dată. Oricum, erai impresionat: începeam să te interesez. Îmi dădeam seama că, în timp ce mergeam şi vorbeam împreună, mă cercetai dintr-o parte, oarecum mirat. Simţul tău, simţul tău de o siguranţă magică în tot ce e omenesc, ghicise ceva neobişnuit, ceva tainic în fata aceea drăguţă şi complezentă. În tine se trezise curiozitatea, şi am observat după întrebările tale ocolite şi subtile, cum voiai, dibuind, să afli secretul. Dar eu mă feream să-ţi răspund, preferam să par proastă decît să-ţi trădez taina mea. Ne-am urcat la tine. Iartă-mă, iubitule, dacă îţi spun că tu nu poţi să înţelegi ce a însemnat pentru mine să urc acea scară, ce beţie, ce ameţeală, ce fericire nebună, chinuitoare, ucigătoare aproape. Nici acum nu-mi pot aminti fără să-mi dea lacrimile, şi lacrimi nu mai am. Dar gîndeşte-te că pentru mine fiecare obiect de acolo era parcă îmbibat de pasiunea mea, fiecare lucru era un simbol al copilăriei mele, al dorului meu — uşa în faţa căreia te aşteptasem de mii de ori seara, de unde îţi ascultam pasul şi unde te văzusem prima dată, ferestruica de unde mi-am dat aproape sufletul urmărindu-te, preşul din faţa uşii tale, pe care o dată am îngenuncheat, scîrţîitul cheii care mă punea pe fugă de la postul meu de supraveghere. Era cuibul întregii mele copilării, al întregii mele patimi; acolo, în acel spaţiu de cîţiva metri, era toată viaţa mea. Şi deodată totul se realiza: intram cu tine, cu tine, în casa ta, în casa noastră, totul năvălea asupră-mi ca o vijelie. Gîndeşte-te — da, sună banal, dar nu ştiu s-o spun altfel — gîndeşte-te că pînă la uşa ta, totul nu era decît realitatea, lumea cotidiană şi ternă, iar acolo începea lumea fermecată a copilului — împărăţia lui Aladin. Gîndeşte-te că de mii de ori

îmi ațintisem ochii învăpăiați asupra acelei uși pe care acum o treceam clătinîndu-mă și ai să înțelegi vag — o, numai să înțelegi, n-ai să știi cu adevărat niciodată — ce însemna în viața mea acel minut năvalnic.

Am rămas la tine toată noaptea. Tu n-ai bănuit că pînă atunci nici un bărbat nu mă atinsese, că nimeni nu-mi simțise sau văzuse trupul. Dar cum ai fi putut bănui, iubitule, cînd nu ți-am opus nici o rezistență, cînd înfrînsesem orice pudoare, numai ca să nu ghicești secretul dragostei mele, care te-ar fi speriat ; căci ție îți place doar ce e facil, ușor și neimportant. Ți-e teamă să intervii în soarta cuiva. Vrei să te cheltuiești, în toate, în lume, și nu vrei jertfe. Cînd îți spun acum că m-am dăruit ție fecioară, te implor, nu mă pricepe greșit ! Nu te acuz. Tu nu m-ai ademenit, nu m-ai mințit, nu m-ai sedus — eu, eu am făcut primul pas, m-am azvîrlit la pieptul tău, m-am azvîrlit în soarta mea. Niciodată, niciodată n-am să te învinovățesc, nu, ci am să-ți mulțumesc mereu, căci atît de bogată, atît de scînteietoare de bucurie, atît de radioasă a fost pentru mine noaptea aceea ! Cînd deschiseșem ochii în întuneric și te-am văzut alături, m-am mirat că nu sînt stele deasupra mea, atît de tare simțeam cerul — nu, niciodată n-am regretat nimic, mulțumită acelui ceas. Mai știu și că, în timp ce dormeai, în timp ce-ți auzeam răsuflarea și-ți simțeam trupul atît de aproape de mine, am plîns de fericire în întuneric.

Dimineața am plecat devreme, grăbită. Trebuia să mă duc la magazin, și voiam să plec înainte de sosirea servitorului tău. Cînd, îmbrăcată, am stat în fața ta, m-ai luat în brațe și m-ai privit lung ; era cumva o amintire întunecată, depărtată, care plutea în tine, sau numai, fericită cum eram, îți păream frumoasă ? Pe urmă m-ai sărutat pe gură. M-am desprins încet și am dat să plec. Atunci m-ai întrebat :

— Nu vrei să iei cîteva flori ?

Am spus că da. Ai luat patru trandafiri albi din vasul de cristal de pe birou (ah, îl cunoșteam din acea singură privire furișată din copilărie) și mi i-ai dat. Zile întregi i-am tot sărutat.

Înainte vorbisem să ne întîlnim într-o seară. Am venit, și din nou a fost minunat. Mi-ai dăruit și o a treia noapte.

Apoi mi-ai spus că trebuie să pleci într-o călătorie — oh, cît uram încă de copil călătoriile astea — și mi-ai făgăduit că vom sta de vorbă îndată după întoarcerea ta. Ți-am dat o adresă la post-restant — nu voiam să-ți spun numele meu. Îmi păzeam secretul. Iar mi-ai dat cîțiva trandafiri cînd ne-am luat rămas bun — rămas bun.

În fiecare zi, timp de două luni, am întrebat... dar nu, la ce să-ți descriu acel canon infernal al așteptării, al deznădejdii ? Nu te acuz, te iubesc așa cum ești, fierbinte și uitînd repede, darnic și necredincios. Te iubesc așa, numai așa cum ai fost totdeauna și cum ești încă azi... Te întorseseși de mult — vedeam asta după ferestrele tale luminate — dar nu mi-ai scris. Nici un rînd nu am de la tine în ultimul meu ceas, de la tine căruia mi-am dăruit viața. Am așteptat, am așteptat ca o desperată. Dar nu m-ai chemat. Nu mi-ai scris nici un rînd... nici un rînd...

Copilul meu a murit ieri — era și copilul tău. Era și copilul tău, iubitule, copilul uneia dintre acele trei nopți, ți-o jur — și cînd ești în ceasul morții, nu minți. Era copilul nostru, ți-o jur, nici un bărbat nu m-a atins din acele clipe în care m-am dăruit ție și pînă în acelea cînd copilul mi-a fost smuls din trup. Prin intimitatea cu tine, îmi devenisem sacră : cum aș fi putut să mă împart între tine care erai totul și alții care abia alunecau pe lîngă viața mea ? Era copilul nostru, iubitule, copilul dragostei mele conștiente și al tandreței tale aproape inconștiente, ușuratice, risipitoare, copilul nostru, băiatul nostru, singurul nostru copil. Dar tu întrebi acum — poate speriat, poate numai mirat — întrebi de ce ți-am ascuns atîția ani acest copil, și de ce vorbesc abia azi de el, cînd zace aici, în întuneric, pentru totdeauna, gata să plece pentru a nu se mai întoarce niciodată, niciodată. Dar cum aș fi putut să ți-o spun ? Nu m-ai fi crezut, pe mine, străina, care prea ușor îți acordasem acele trei nopți ; pe mine, care mă dădusem fără împotrivire, ba chiar plină de dorință ; niciodată n-ai fi crezut că acea femeie anonimă, întîlnită în treacăt, ți-a fost credincioasă ție, necredinciosului — niciodată n-ai fi recunoscut fără bănuială copilul acesta ca fiind al tău ! N-ai fi putut, chiar dacă spusele mele ți-ar fi părut verosimile, să înlături suspiciunea ascunsă că vo-

iam să-ți atribui ție, om bogat, paternitatea unui copil zămislit într-o oră străină ție. M-ai fi suspectat și între tine și mine ar fi rămas o umbră, o vagă umbră de neîncredere. Asta nu voiam. Și apoi, te cunosc, te cunosc atît de bine cum nici măcar tu însuți nu te cunoști, știu că ție îți place nepăsarea, ușurința și jocul în dragoste, așa că ți-ar fi fost neplăcut să devii pe neașteptate tată și să răspunzi de soarta cuiva. Te-ai fi simțit oarecum legat de mine, tu, care nu poți respira de cît în libertate. M-ai fi urît — da, știu, m-ai fi urît împotriva propriei tale voințe — m-ai fi urît pentru dependența asta. Poate ți-aș fi fost o povară, ți-aș fi devenit odioasă, fie și numai cîteva ceasuri, cîteva minute fugitive ; în mîndria mea însă, voiam ca toată viața să te gîndești la mine fără umbră de grijă. Decît să-ți fiu o povară, preferam să iau totul asupra mea, voiam să fiu singura dintre toate femeile tale la care să te gîndești totdeauna cu dragoste, cu recunoștință. Dar, firește, tu nu te-ai gîndit niciodată la mine, m-ai uitat.

Nu te acuz, iubitule, nu, nu te acuz. Dacă, uneori, din condeiul meu se prelinge un strop de amărăciune, iartă-mă : copilul meu, copilul nostru zace acolo mort, sub flăcările pîlpîinde. Am ridicat pumnul încleștat împotriva lui Dumnezeu și l-am numit ucigaș, simțurile îmi sînt tulburi și zăpăcite. Iartă-mi tînguirea, iartă-mi-o ! Știu că în adîncul inimii tale ești bun și generos. Ajuți pe oricine te roagă, ajuți chiar pe cel mai străin. Dar bunătatea ta e atît de ciudată, e o bunătate deschisă tuturor, din care oricine poate să ia cît îi încape în mîini ; e vastă, nețărmurit de vastă, bunătatea ta. Dar este — iartă-mă — este cam leneșă. Îi place să fie îmboldită, să fie rugată. Tu ajuți cînd ești chemat, cînd ți se cere, ajuți din rușine, din slăbiciune și nu din plăcerea de a dărui. Nu ții mai mult — îngăduie-mi să ți-o spun deschis — la omul în nevoie și în suferință decît la aproapele tău fericit. Și e greu să te rogi de oameni ca tine, chiar de cei mai binevoitori dintre ei. Odată — eram copilă — te-am văzut prin ferestruica ușii dînd ceva unui cerșetor care sunase la tine. I-ai dat repede și chiar mult, și încă înainte să-ți fi cerut el ; dar i-ai întins pomana cu oarecare grijă și grabă să plece repede, ți-era parcă teamă să privești în ochii lui. Acest fel de a ajuta,

neliniștit, sfios, care fuge de recunoștință, nu l-am uitat niciodată. Și de aceea nu am apelat niciodată la tine. Fără îndoială, știu că m-ai fi sprijinit chiar dacă n-ai fi fost sigur că e copilul tău. M-ai fi consolat, mi-ai fi dat bani, bani din belșug, dar cu nerăbdarea ascunsă de a înlătura orice neplăcere ; ba cred că ai fi încercat să mă convingi să mă descotorosesc de copil. Și de asta mi-era frică mai presus de orice, căci ce n-aș fi făcut dacă mi-o cereai tu ? Cum mi-ar fi fost cu putință să-ți refuz ceva ? Dar copilul acela era totul pentru mine, doar era al tău, erai încă o dată tu și totuși nu erai tu, nu tu cel fericit, cel nepăsător pe care nu-l puteam reține, ci tu — așa cum credeam, tu, cel pentru totdeauna al meu, prizonier în trupul meu și legat de viața mea. Te prinsesem în sfîrșit, îți puteam simți viața crescîndu-mi în vine, puteam să te hrănesc, să te alăptez, să te dezmierd, să te sărut cînd îmi ardea sufletul de dor. Vezi, iubitule, de aceea am fost atît de fericită cînd am simțit că am un copil de la tine, de aceea ți-am ascuns-o, căci de acum nu-mi mai puteai scăpa.

Firește, nu au fost numai luni fericite, așa cum mi le doream eu, au fost și luni de groază și de chinuri, luni pline de scîrbă față de josnicia oamenilor. Am trecut prin timpuri grele. În ultimele luni nu mă mai puteam duce la magazin, ca să nu observe rudele mele și să nu dea de știre acasă. De la mama nu voiam să cer bani — am dus deci, pînă cînd am născut, o viață grea, din vînzarea celor cîteva bijuterii pe care le aveam. Cu o săptămînă înainte, o spălătreasă mi-a furat din dulap ultimele coroane, astfel că a trebuit să mă duc la maternitate. Acolo unde se refugiază în nevoia lor numai femeile cele mai sărmane, izgonitele și uitatele ; acolo, în drojdia mizeriei, a sosit pe lume copilul, copilul tău. Acolo îți vine să mori, acolo totul e străin. Străin, străin, străin ! Străine una alteia, noi care zăceam acolo singure și pline de ură, de-a valma, unite numai prin mizerie, prin aceeași tortură, în acea sală înghesuită, îmbîcsită de mirosul înăbușitor al cloroformului și al sîngelui și răsunînd de țipete și de gemete. Tot ceea ce sărăcia și înjosirea au de suportat ca rușine fizică și morală, am suferit acolo, în tovărășia prostituatelor și a bolnavelor, care din comunitatea sorții făceau o

comunitate a infamiei. Am cunoscut-o în cinismul medicilor tineri care, surîzînd ironic și dîndu-și aere profesionale, ridicau cearșaful și pipăiau trupul lipsit de apărare și am cunoscut-o și în aviditatea infirmierelor. Oh, acolo pudoarea omenească este crucificată cu priviri și biciuită cu vorbe. Numele tău scris pe o tăbliță, atît rămîne din tine acolo, căci ceea ce zace în pat nu mai e decît un boț de carne zvîcnind, pipăit de curioși, un obiect de exhibiție și de studiu. Ah, femeile care dăruiesc acasă copii bărbatului lor, care-i veghează cu dragoste, nu știu ce înseamnă să naști singură, fără apărare, pe masa de experiențe ! Și cînd citesc în vreo carte cuvîntul *iad*, mă gîndesc îndată, fără voia mea, la sala aceea ticsită, înăbușitoare, plină de suspine, de rîsete și de țipete însîngerate, unde am pătimit — la acel abator al pudoarei.

Iartă-mă, iartă-mă dacă-ți vorbesc despre acestea. Dar numai acum îți vorbesc de timpul acela. Pentru ultima, pentru ultima oară. Unsprezece ani am tăcut și în curînd am să fiu mută pe veci. A trebuit să țip, să țip o singură dată cît de scump am plătit copilul acesta, care era fericirea mea, și care acum zace acolo fără suflare. Uitasem acele ceasuri, le uitasem de mult, în zîmbetul, în glasul copilului, în fericirea mea ; dar acum o dată mort, tortura s-a trezit din nou și trebuie să mi-o zvîrl din inimă, o singură, această singură dată. Nu te acuz pe tine, ci numai pe Dumnezeu, pe Dumnezeu care, prin moartea copilului, a prefăcut acea tortură în ceva absurd. Nu pe tine te acuz, ți-o jur și niciodată nu m-am răzvrătit mînioasă împotriva ta. Chiar în ceasul cînd trupul meu se zvîrcolea în dureri, chiar în clipa cînd sufletul mi se sfîșia de suferință, nu te-am acuzat pe tine în fața lui Dumnezeu ; niciodată n-am regretat acele nopți, niciodată n-am ocărît dragostea mea pentru tine, totdeauna te-am iubit, totdeauna am binecuvîntat ceasul în care te-am întîlnit. Și dacă ar trebui să trec încă o dată prin iadul acelor ceasuri, chiar știind dinainte ce mă așteaptă, aș face-o încă o dată, iubitule, încă o dată și încă de o mie de ori !

Copilul nostru a murit ieri. Tu nu l-ai cunoscut niciodată. Nici măcar întîmplător, în treacăt, n-ai întîlnit acea mică făptură în floare, făptura ta, niciodată nu ți-au alu-

necat ochii asupră-i. După ce am avut copilul, multă vreme m-am ferit de tine. Dorul meu nu mai era atît de dureros. Da, cred că te iubeam mai puțin pătimaș, dragostea mea nu mă mai făcea să sufăr atît, de cînd îmi fusese dăruit copilul. Nu voiam să mă împart între tine și el, astfel că nu m-am dat ție, care erai fericit și trăiai în afară de mine, ci acelui copil care avea nevoie de mine, pe care trebuia să-l hrănesc, pe care-l puteam săruta și îmbrățișa. Păream salvată de neliniștea ce-mi stîrnea lipsa ta, de dependența mea față de tine, salvată prin acest alt tu, dar care era cu adevărat al meu. Rareori, foarte rareori, simțămîntul mă împingea umil către casa ta. Un singur lucru făceam : de ziua ta de naștere îți trimiteam totdeauna un mănunchi de trandafiri albi, întocmai ca aceia pe care mi-i dăruiseși tu atunci, după prima noastră noapte de dragoste. Te-ai întrebat vreodată în acești zece, unsprezece ani, cine ți-i trimite ? Ți-ai amintit-o vreodată pe aceea căreia îi dăruiseși asemenea trandafiri ? Nu știu, și n-am să-ți cunosc niciodată răspunsul. Să ți-i trimit din umbră, să fac să înflorească o dată pe an amintirea acelui ceas — atît îmi ajungea !

Niciodată nu l-ai cunoscut pe sărmanul nostru copil, iar astăzi mă învinovățesc că l-am ascuns de tine : l-ai fi iubit. Nu l-ai cunoscut niciodată pe sărmanul băiat, niciodată nu l-ai văzut zîmbind cînd își ridica încet pleoapele și apoi, cu ochii lui negri și inteligenți — ochii tăi ! — arunca o lumină senină, voioasă asupra mea, asupra lumii întregi ! Ah ! Era atît de vesel, atît de drăgălaș ; întreaga sprinteneală a ființei tale se repeta copilărește în el, se reînnoise fantezia ta rapidă și neastîmpărată ; ore întregi se putea juca îndrăgostit de lucruri, așa cum te joci tu cu viața, iar apoi se așeza iar serios, cu sprîncenele încruntate, în fața cărților lui. Din ce în ce semăna mai mult cu tine. În copil începuse chiar să se dezvolte vădit acea dualitate a ta — seriozitate și joc și cu cît îți semăna mai mult, cu atît îl iubeam mai tare. Învăța bine, ciripea franțuzește ca un cintezoi, caietele lui erau cele mai îngrijite din clasă. Și cît de frumușel era, cît de elegant, în hăinuța lui de catifea neagră sau în jacheta albă de marinar. Totdeauna și pretutindeni, era cel mai elegant. Cînd ieșeam

cu el pe plaja de la Grado, femeile se opreau și îi mîngîiau pletele blonde, la Semmering cînd se dădea în săniuță lumea întorcea cu admirație capul după dînsul. Era atît de frumușel, de delicat, de tandru! Cînd, în ultimul an, a intrat intern la Theresianum, își purta uniforma și mica lui sabie ca un paj din secolul al optsprezecelea — acum nu mai are pe el decît cămășuța, sărmanul copil care zace acolo, cu buzele palide și cu mîinile încrucișate.

Dar poate ai să mă întrebi cum am putut să-l cresc astfel, în lux, cum am putut să-i îngădui viața asta radioasă și plăcută, a lumii de sus. Iubitule, îți vorbesc din întuneric: nu mi-e rușine, am să ți-o spun. Nu te speria, dragule — m-am vîndut. N-am devenit chiar ceea ce se cheamă o femeie de stradă, o prostituată, dar m-am vîndut. Aveam prieteni bogați, amanți bogați. La început îi căutam eu, pe urmă mă căutau ei pe mine căci eram — nu știu dacă ai observat-o vreodată — foarte frumoasă. Toți cărora m-am dat se îndrăgosteau de mine, toți mi-au fost recunoscători, toți au ținut la mine, toți m-au iubit — numai tu nu, numai tu nu, iubitule.

Mă disprețuiești, fiindcă ți-am mărturisit că m-am vîndut? Nu mă disprețuiești, știu. Tu înțelegi toate, și înțelegi că am făcut-o pentru tine, pentru celălalt eu al tău, pentru copilul tău. Odată, în odaia aceea a maternității, mă lovisem de grozăvia sărăciei; știam că în lumea asta, săracul e totdeauna călcat în picioare, înjosit, jertfit, și cu nici un preț nu voiam ca acest copil al tău, copilul tău radios, frumos, să crească în drojdia, în atmosfera apăsătoare, în vulgaritatea străzii, în aerul pestiferat al unei odăițe dosnice. Gura lui fragedă nu trebuia să cunoască limbajul maidanelor, nici trupul lui alb rufele mirosind a mucegai și mototolite ale sărăciei. Copilul tău trebuia să aibă totul, toată bogăția, toate înlesnirile din lume, trebuia să se ridice spre tine, în sfera ta.

De aceea, numai de aceea m-am vîndut, iubitule. Nu a fost o jertfă pentru mine; ceea ce în general se cheamă onoare și rușine — pentru mine nu exista. Tu nu mă iubeai, tu, unicul meu iubit, căruia trupul meu îi aparținea, așa că mi-era indiferent ce se petrece cu el. Mîngîierile bărbaților, chiar pasiunile lor cele mai puternice, nu mă atingeau în adîncul meu, deși pe mulți din ei trebuia să-i

stimez, și uneori mila pentru dragostea lor neîmpărtășită, amintindu-mi soarta mea, mă zguduia. Toți au fost buni cu mine, toți pe care i-am cunoscut m-au răsfățat, toți m-au respectat. Printre ei era unul, un conte imperial, văduv și vîrstnic — acela care a ciocănit pe la toate ușile ca să obțină intrarea la Theresianum a copilului fără tată, a copilului tău ; mă iubea ca pe o fiică. De trei ori, de patru ori mi-a propus să mă ia în căsătorie — azi aș putea fi contesă, stăpîna unui castel ca în basme, în Tirol, aș duce un trai fără griji, căci copilul ar avea un tată iubitor, care l-ar adora, iar eu cu un bărbat liniștit, nobil și bun alături de mine. N-am făcut-o, oricît a insistat el, și oricît l-a îndurerat refuzul meu. Poate a fost o nebunie ; acum aș trăi liniștită, la adăpost de orice ; și cu mine copilul, copilul meu drag. Dar — de ce să nu-ți mărturisesc ? — nu voiam să mă leg de nimeni, voiam să fiu liberă pentru tine în orice clipă. În adîncul meu, în inconștientul ființei mele trăia încă vechiul vis din copilărie, că totuși mă vei mai chema o dată la tine, fie chiar numai pentru un ceas. De dragul acelui ceas posibil, am dat cu piciorul la tot, numai ca să fiu liberă la întîia-ți chemare. Ce altceva fusese întreaga mea viață, de la trezirea ei din copilărie, decît o așteptare, o așteptare a dorinței tale ?

Și ceasul acesta a venit într-adevăr. Dar tu n-o știi, nici n-o bănuiești, iubitule ! Nici atunci nu m-ai recunoscut — nu m-ai recunoscut niciodată, niciodată ! De altminteri, te mai întîlnisem adesea, la teatre, la concerte, în Prater, pe stradă — totdeauna îmi tresălta inima, tu însă priveai fără să mă vezi. Înfățișarea mea era cu totul alta, copilul sfios de odinioară devenise femeie, frumoasă după cît se spunea, îmbrăcată în rochii scumpe, înconjurată de adoratori. Cum era să ghicești în mine pe fata timidă de odinioară, din clarobscurul dormitorului tău ? Cîteodată te saluta vreunul dintre domnii ce mă însoțeau. Tu răspundeai și te uitai la mine, dar privirea ta era de o politețe străină, care mă prețuia dar nu mă recunoștea niciodată, străină, groaznic de străină. Odată, îmi amintesc încă — faptul că nu mă recunoșteai, deși mă obișnuisem aproape cu aceasta, devenise o tortură arzătoare — eram la Operă într-o lojă cu un prieten, și tu în loja de alături. Cînd a

început uvertura, luminile s-au stins; nu-ți mai puteam vedea chipul, numai răsuflarea ți-o simțeam atît de aproape ca în noaptea aceea, și pe balustrada de catifea care despărțea lojile noastre îți rezemai mîna, mîna ta subțire și delicată. Și m-a cuprins dorința nemărginită să mă aplec și să sărut umil acea mînă străină, acea mînă atît de iubită, a cărei strîngere tandră o simțisem odată. În jurul meu plutea muzica răscolitoare, dorința devenea din ce în ce mai pătimașă, a trebuit să mă crispez, să mă smulg cu putere, atît de năvalnic îmi simțeam atrase buzele spre mîna ta dragă. După primul act, l-am rugat pe prietenul meu să plecăm. Nu mai puteam suporta să te știu atît de aproape în întuneric — și atît de străin.

Dar ceasul acela a mai venit, a mai venit o dată, o ultimă dată în viața mea irosită. A fost exact acum un an, a doua zi după aniversarea ta. Ciudat, mă gîndisem tot timpul la tine, căci aniversarea ta era totdeauna o sărbătoare pentru mine. Dis-de-dimineață ieșisem și îți cumpărasem trandafirii albi pe care ți-i trimiteam în fiecare an în amintirea unui ceas pe care tu l-ai uitat. După-amiază am ieșit cu băiatul, l-am dus la cofetăria Demel și seara la teatru; voiam ca și el să simtă, încă din copilărie, această zi ca o sărbătoare mistică, chiar fără să-i cunoască înțelesul. A doua zi am petrecut-o cu prietenul meu de atunci, un fabricant tînăr și bogat, din Brünn, cu care trăiam de doi ani. Mă adora, mă răsfăța, voia să mă ia de soție, la fel ca toți ceilalți. Dar îl refuzasem, tot atît de neîntemeiat în aparență ca și pe ceilalți, deși mă copleșea cu daruri, pe mine și pe copil, deși era drăguț în bunătatea lui cam greoaie și servilă. Am mers împreună la un concert, unde am întîlnit o societate veselă, am supat într-un restaurant de pe Ringstrasse și acolo, în mijlocul rîsetelor și al vorbăriei, am propus să mai mergem într-un local de dans, la Tabarin. Mi-a fost totdeauna silă de acest soi de localuri, cu veselia lor sistematică, sorbită din alcool, și de obicei refuzam asemenea propuneri. Dar de data asta — și părea că o forță interioară magică, misterioasă m-a împins să arunc inconștient acea propunere în mijlocul veseliei exuberante a celorlalți — fusesem cuprinsă brusc de o dorință inexplicabilă, ca și cum acolo m-ar fi așteptat ceva cu totul deosebit. Obișnuiți să-mi facă pe plac, s-au

ridicat cu toţii repede şi ne-am dus la Tabarin, am băut şampanie, şi în mine s-a născut deodată o veselie nebunească, aproape dureroasă, cum nu mai cunoscusem. Beam necontenit, cîntam împreună cu ceilalţi cîntece de prost gust şi o dorinţă parcă irezistibilă mă îmboldea să dansez sau să chiui. Dar pe neaşteptate, ca şi cînd ceva rece sau arzător mi-ar fi apăsat inima, am tresărit ; la masa vecină stăteai tu cu cîţiva prieteni şi mă priveai cu admiraţie şi cu sete, cu acea privire care totdeauna îmi răscolise trupul, din adînc. Pentru întîia dată, după zece ani, mă priveai iar cu patima inconştientă a firii tale. Tremuram. Era cît pe aci să scap din mînă cupa. Din fericire, tovarăşii mei de petrecere nu mi-au observat tulburarea — care s-a pierdut în vacarmul rîsetelor şi al muzicii.

Privirea ta devenea tot mai fierbinte, mă scălda în flăcări. Nu ştiam : mă recunoscuseşi în sfîrşit, sau mă doreai cu o dorinţă nouă, ca pe altă femeie, ca pe o străină ? Tot sîngele îmi năvălise în obraji, prietenilor mei le răspundeam distrată. Probabil că ai observat cît mă tulbura privirea ta. Pe nebăgate de seamă, mi-ai făcut semn printr-o mişcare a capului să ies pentru un moment în vestibul. Apoi ai plătit ostentativ, ţi-ai luat rămas bun de la camarazii tăi, şi dîndu-mi încă o dată să înţeleg că mă aştepţi afară, ai ieşit. Tremuram ca de ger, ca de febră, nu mai puteam răspunde, nu-mi mai puteam stăpîni sîngele biciuit. Din întîmplare, tocmai în acea clipă, o pereche de negri au început un dans straniu, pocnind din călcîie şi scoţînd ţipete stridente ; toţi îşi aţintiseră ochii asupra lor. M-am folosit de acea secundă. M-am sculat, am spus prietenului meu că mă întorc în curînd şi am plecat după tine.

În vestibul, în faţa garderobei, mă aşteptai. Privirea ţi s-a luminat văzîndu-mă. Cu un zîmbet, ai venit repede spre mine. Am văzut îndată că nu mă recunoşteai, că nu recunoşteai copilul de odinioară şi nici fata ; încă o dată, ai întins mîna spre mine ca spre o necunoscută, ca spre ceva nou.

M-ai întrebat familiar :

— N-ai şi pentru mine vreo oră liberă ?

Am simţit în siguranţa cu care-mi vorbeai, că mă luai drept una dintre femeile acelea care se vînd pentru o seară.

— Da ! am spus eu, același „da“ tremurat și totuși firesc, ca al fetei care îl rostise cu zece ani în urmă, pe stradă, în lumina ce amurgea.

— Și cînd ne-am putea întîlni ? ai întrebat.

Am răspuns :

— Oricînd vrei.

De tine nu mi-era rușine. M-ai privit puțin mirat, cu aceeași uimire plină de curiozitate bănuitoare, la fel ca odinioară, cînd te surprinsese repeziciunea consimțămîntului meu.

— Chiar acum ? m-ai întrebat ezitînd.

— Da, să mergem, am zis.

Voiam să mă duc la garderobă să-mi iau paltonul. Atunci mi-a dat prin minte că prietenul meu are tichetul pentru paltoanele predate împreună. Să mă întorc să i-l cer fără un motiv serios, mi-ar fi fost cu neputință ; pe de altă parte nu voiam să renunț la ceasul ce aveam să-l petrec cu tine, la ceasul dorit fierbinte de atîția ani. Așa că n-am șovăit nici o secundă, am luat doar șalul peste rochia de seară, am ieșit în noaptea cețoasă și umedă fără să-mi pese de palton, fără să-mi pese de omul bun și afectuos, care de atîta vreme îmi purta de grijă, de omul pe care-l făceam de rîs față de prieteni — pentru că eu, iubita lui de ani de zile, am fugit la primul semn al unui necunoscut. O, eram profund conștientă de josnicia, de ingratitudinea, de purtarea rușinoasă pe care o arătam unui prieten cinstit ; simțeam că mă fac ridicolă și că, prin nebunia mea, jigneam de moarte și pentru totdeauna un om cumsecade, simțeam că îmi sfîșii viața în două — dar ce însemnau prietenia, existența, față de nerăbdarea de a-ți simți încă o dată buzele, de a-ți auzi vorbele tandre șoptite numai pentru mine ? Atît te-am iubit — și pot să ți-o spun acum, cînd totul a trecut pentru totdeauna. Cred că de pe patul de moarte dacă m-ai chema, aș găsi dintr-o dată puterea să mă scol și să merg cu tine.

În fața intrării era o trăsură, ne-am urcat în ea și am mers la tine. Îți auzeam din nou glasul, îți simțeam de aproape tandrețea — și, întocmai ca odinioară, m-am îmbătat, m-am amețit de aceeași fericire copilărească. Cum am urcat iarăși scara, întîia oară după zece ani — nu, nu,

nu-ți pot descrie cum în secundele acelea am simțit totul de două ori mai adînc, trecutul și prezentul, și în toate, în toate doar pe tine. În odaia ta, puține se schimbaseră: erau ceva mai multe tablouri, mai multe cărți, ici-colo mobile necunoscute, dar totul mă primea familiar. Și pe birou era vasul cu trandafiri — trandafirii trimiși de mine cu o zi înainte pentru aniversarea ta, trimiși în amintirea unei femei, pe care tu nu ți-o aminteai, pe care tu n-o recunoșteai nici acum, cînd era lîngă tine, cînd eram mînă în mînă și gură în gură. Dar eram fericită: aveai grijă de trandafirii mei; era totuși, în jurul tău, o boare, o răsuflare a dragostei mele.

M-ai luat în brațe. Iarăși am rămas la tine o noapte întreagă, minunată. Dar nici trupul gol nu mi-l recunoșteai: mă dăruiam fericită dezmierdărilor tale savante și am văzut că pasiunea ta nu face nici o deosebire între o iubită și o femeie care se vinde, că te dai cu totul dorințelor tale, cu plenitudinea spontană și neprecupețită a ființei tale. Erai atît de tandru, atît de blînd cu mine, femeia culeasă într-un local de noapte, atît de nobil și de respectuos, și în același timp gustai atît de pătimaș femeia. Din nou am simțit, îmbătată de fericire, dualitatea fără seamăn a ființei tale, acea patimă senzuală, cuprinzînd și pe cea cerebrală și lucidă, care încă de copil mă făcuse roaba ta. Niciodată n-am întîlnit vreun bărbat care în ceasurile de tandrețe să se abandoneze atît de deplin momentului, n-am întîlnit niciodată o asemenea efuziune, o asemenea iradiere venită din adîncul ființei — firește, pentru ca apoi totul să se stingă într-o nețărmurită, aproape neomenească uitare. Dar și eu mă uitasem pe mine. Cine eram eu acum, în întuneric, alături de tine? Eram fetișcana aprinsă de odinioară, eram mama copilului tău, eram străina? Ah! în noaptea aceea pătimașă, totul era atît de familiar, atît de cunoscut și totuși îmbătător de nou! Și mă rugam să nu se sfîrșească niciodată.

Dar s-a făcut ziuă! Ne-am sculat tîrziu, m-ai invitat să iau cu tine micul dejun. Am băut împreună ceaiul, pe care o mînă discretă și nevăzută îl preparase în sufragerie și am stat de vorbă. Din nou mi-ai vorbit cu acea familiaritate sinceră și cordială a firii tale și fără întrebări indiscrete, fără nici o curiozitate cu privire la persoana mea.

Nu m-ai întrebat nici cum mă cheamă, nici unde locuiesc, eram doar o aventură fără nume, un ceas de patimă, care se pierde fără urmă în fundul uitării. Mi-ai povestit că acum aveai de gînd să pleci în voiaj, în Africa de Nord, pentru două sau trei luni ; tremuram în mijlocul fericirii : îmi și ciocănea în ureche : „pierdută, pierdută în trecut și uitată !“ Îmi venea să-ți cad la picioare și să strig : „Ia-mă cu tine, ca să mă recunoști în sfîrșit, în sfîrșit, după atîția ani !“ Dar eram atît de timidă, atît de lașă, atît de înrobită, atît de slabă în fața ta. Abia am putut să îngîn :

— Păcat !

M-ai privit zîmbind :

— Îți pare într-adevăr rău ?

Atunci m-a apucat, fără veste, un fel de furie. M-am ridicat, te-am privit lung și hotărît. Apoi am zis :

— Bărbatul pe care l-am iubit călătorea și el într-una.

Te-am privit drept în lumina ochilor. Acum, acum are să mă recunoască, îmi ziceam. Totul tremura și aștepta în mine. Dar tu ai surîs și, încercînd să mă consolezi, mi-ai spus :

— Oamenii pleacă, dar se și întorc.

— Da, numai că pînă atunci uită, am răspuns.

Trebuie să fi fost ceva ciudat și pătimaș în felul cum ți-am spus asta. Căci te-ai ridicat în picioare și m-ai privit plin de uimire și foarte drăgăstos. Apoi m-ai luat de umeri.

— Ce e bun nu se dă niciodată uitării, pe tine n-am să te uit —, ai spus și privirea ta s-a adîncit cu totul în mine, ca și cînd ar fi voit să-și întipărească puternic imaginea asta. Și cum am simțit privirea aceasta pătrunzîndu-mă cercetător, sorbindu-mi toată ființa, am crezut că în sfîrșit, în sfîrșit, vraja orbirii se risipise. Are să mă recunoască ! Are să mă recunoască ! gîndeam și tot sufletul îmi tremura în acel gînd.

Dar nu m-ai recunoscut ! Nu, nu m-ai recunoscut ! Niciodată nu ți-am fost atît de străină ca în momentul acela, altfel n-ai fi putut face ce ai făcut cîteva clipe mai tîrziu. Mă sărutaseși, mă sărutaseși încă o dată pătimaș. Trebuia să-mi aranjez părul care se răvășise, și pe cînd stăteam în fața oglinzii, am văzut în ea — și credeam că am să mă prăbușesc de rușine și de groază — am văzut cum

mi vîrai discret în manșon cîteva bancnote mari. Cum am putut să nu țip, să nu-ți trag palme în acea secundă ? Pe mine, care te iubeam din copilărie, pe mine, mama copilului tău, mă plăteai pentru noaptea aceea ! Pentru tine eram o prostituată de la Tabarin, nimic mai mult — și m-ai plătit, m-ai plătit ! Nu era destul să fiu uitată, trebuia să fiu și înjosită.

Mi-am căutat repede lucrurile. Voiam să plec, să plec cît mai iute... Sufeream prea tare. Am vrut să-mi iau pălăria de pe birou, de lîngă vasul cu trandafirii albi, trandafirii mei. Atunci ceva m-a împins puternic, de neînvins, încă o dată voiam să încerc a-ți aminti.

— N-ai vrea să-mi dai unul din trandafirii tăi albi ?

— Bucuros —, ai spus și mi i-ai dat îndată.

— Dar poate îi ai de la vreo femeie, de la vreo femeie care te iubește ? am întrebat.

— Poate, ai zis. Nu știu. Mi-au fost dăruiți nu știu de cine și de aceea îmi și plac atît.

Te-am privit în ochi :

— Poate tot de vreo femeie pe care ai uitat-o ?

Ai ridicat mirat ochii spre mine. Eu te priveam țintă. „Recunoaște-mă, recunoaște-mă, în sfîrșit !“ striga privirea mea. Dar ochii tăi surîdeau prietenos, fără să înțeleagă. M-ai sărutat încă o dată, însă nu m-ai recunoscut.

Am pășit repede spre ușă, simțeam că îmi vin lacrimi în ochi și nu voiam să observi. În vestibul — atît de tare mă grăbisem — era cît pe ce să mă lovesc de Johann, servitorul tău.

Intimidat și plin de zel, Johann a sărit la o parte, a deschis brusc ușa de la antreu să pot ieși ; în acea singură secundă — auzi tu ? în acea unică secundă în care m-am uitat la el cu ochi înlăcrimați — a tresărit deodată o lumină în privirea omului îmbătrînit. Auzi ? În acea singură clipită, moșneagul care nu mă văzuse din copilărie m-a recunoscut. Îmi venea să-i cad în genunchi și să-i sărut mîinile pentru că mă recunoscuse. Am smuls repede din manșon bancnotele cu care mă biciuiseși tu și i le-am întins. A început să tremure, și a ridicat spre mine o privire speriată. În acea secundă, poate că ghicise mai mult despre mine decît tu o viață întreagă. Toți, toți m-au

răsfățat, toți s-au arătat buni cu mine — numai tu, tu m-ai uitat, numai tu nu m-ai recunoscut niciodată !

Copilul meu a murit, copilul nostru ; acum nu mai am pe lume pe cine să iubesc, decît pe tine. Dar ce-mi ești tu, tu, care nu m-ai recunoscut niciodată, niciodată, care treci pe lîngă mine ca pe lîngă o apă, care calci pe mine ca pe o piatră, care mergi, mergi într-una și mă lași în veșnică așteptare ? O dată am crezut că te pot reține, pe tine, fugarul, în copil. Dar era copilul tău ; peste noapte a plecat fără milă într-o călătorie, m-a uitat și nu se va mai întoarce. Sînt iarăși singură, mai singură decît oricînd — de la tine nu am nimic, nimic — nu mai am copil, n-am nici un cuvînt, nici un rînd de la tine, nici o urmă a unei amintiri, și dacă cineva mi-ar rosti numele în fața ta, l-ai auzi ca pe ceva străin. De ce să nu mor cu plăcere, cînd pentru tine sînt moartă, de ce să nu plec mai departe, cînd tu ai plecat de la mine ? Nu, iubitule, nu mă plîng împotriva ta, nu vreau să arunc jalea în casa ta voioasă. Nu-ți fie teamă că am să te mai plictisesc, iartă-mă, aveam nevoie să strig o dată din toată inima, în ceasul acesta cînd copilul meu zace acolo, mort și părăsit. Numai de data asta, de această singură dată trebuie să-ți vorbesc — apoi mă cufund iar mută în întunericul meu, cum am fost totdeauna mută alături de tine. Dar n-ai să auzi strigătul acesta cît voi fi în viață ; numai după ce voi muri vei primi acest testament de la mine, de la o femeie care te-a iubit mai mult decît toate celelalte, pe care n-ai recunoscut-o niciodată, care te-a așteptat veșnic, și pe care n-ai chemat-o niciodată. Poate, poate că ai să mă chemi cîndva, și pentru întîia oară am să-ți fiu necredincioasă — n-am să te mai aud din moarte. Nu-ți las nici un portret și nici un semn, după cum nici tu nu mi-ai lăsat nimic ; niciodată n-ai să mă recunoști, niciodată. A fost soarta mea în viață, fie aceeași și în moarte. Nu vreau să te chem în ultimul meu ceas, plec fără să-mi cunoști numele și chipul. Mor cu ușurință, pentru că tu, de departe, nu simți nimic. Dacă moartea mea te-ar îndurera, n-aș mai putea muri.

Nu mai sînt în stare să scriu... capul mi-e atît de greu... tot trupul mă doare... am febră... cred că în curînd va

trebui să mă culc în pat. Poate că se sfîrșește repede, poate că o dată soarta va fi bună cu mine și nu voi mai fi nevoită să văd cum îmi iau de aici copilul... Nu mai sînt în stare să scriu. Rămîi cu bine, iubitule, rămîi cu bine, îți mulțumesc! A fost bine cum a fost, în ciuda amărăciunilor... și am să-ți mulțumesc pînă la ultima suflare. Mie mi-e bine: ți-am spus totul. Acum știi, ba nu, abia bănuiești cît te-am iubit, și dragostea mea nu ți-e o povară. N-am să-ți lipsesc — asta mă consolează. În viața ta frumoasă și luminoasă, nimic n-are să se schimbe, nici un rău nu-ți fac prin moartea mea... asta mă consolează, iubitule!

Dar... cine are să-ți mai trimită de ziua ta trandafiri albi? Ah, vasul are să fie gol, ușoara suflare, boarea firavă din viața mea care, o dată pe an, adia în jurul tău, și ea are să piară... Iubitule, ascultă, te rog... e întîia și ultima mea rugă către tine... fă-o de dragul meu... Da, o aniversare e o zi cînd fiecare se gîndește la sine — ia trandafiri și pune-i în vas. Îndeplinește-mi cererea asta așa cum alții pun să se citească o dată pe an o slujbă în amintirea unei dispărute dragi. Eu însă nu mai cred în Dumnezeu și nu vreau slujbă; cred numai în tine, te iubesc numai pe tine și numai în tine vreau să trăiesc mai departe... Ah, doar o zi pe an, în tăcere, cu totul în tăcere, așa cum am trăit alături de tine... te rog s-o faci, iubitule... e întîia și ultima mea rugă către tine... îți mulțumesc... te iubesc... te iubesc... rămîi cu bine..."

R. puse la o parte scrisoarea din mîna ce-i tremura. Apoi rămase mult timp pe gînduri. Îi răsări în minte, confuz, o amintire despre o fetiță de prin vecini, despre o fată, despre o femeie dintr-un local de noapte, dar amintirea era vagă și nelămurită, așa cum o piatră lucește și tremură informă pe fundul unei ape curgătoare. Umbre alunecau spre el și fugeau din nou, dar nu se închegau într-o imagine. Simțea amintirea unor sentimente — și totuși nu-și amintea. I se părea că ar fi visat toate aceste chipuri, că le-ar fi visat adesea și adînc, dar că le visase numai.

Atunci privirea îi căzu pe vasul albastru din fața lui, de pe birou. Era gol ; de ani de zile, întîia dată gol, de aniversarea lui. Tresări speriat, îi părea că o ușă s-ar fi deschis deodată pe nevăzute și un curent rece din altă lume, ar fi pătruns în liniștea odăii sale. Simțea o moarte și simțea o iubire nemuritoare : ceva înmuguri înlăuntrul său. Și se gîndi la femeia cea invizibilă, imaterial și pasionat, ca la o muzică din depărtări.

1922

Amoc

În martie 1912 se întîmplă în portul Neapole, cu prilejul descărcării unui mare transatlantic, un accident ciudat, despre care ziarele publicară informații amănunțite, dar adesea fanteziste. Deși mă aflam ca pasager pe vasul *Oceania*, mi-a fost cu neputință, ca și altora să fiu martor al acestei întîmplări stranii, pentru că totul se petrecuse noaptea, pe cînd se încărcau cărbuni și se descărca marfa; ca să scăpăm de zgomot, noi toți coborîsem de pe vas și ne dusesem să ne omorîm timpul prin cafenele sau prin teatre. Cu toate astea, cred că unele ipoteze, pe care în vremea aceea nu le-am dat publicității, cuprind adevărata explicație a acelei scene emoționante. Iar acum, neîndoios, scurgerea anilor îmi permite să fac uz de o convorbire confidențială care a avut loc în preajma acelei ciudate întîmplări.

Cînd am cerut agenției maritime din Calcutta să-mi rețină un loc pe *Oceania* ca să mă întorc în Europa, funcționarul dădu din umeri a părere de rău. Încă nu știa dacă îi va fi posibil să-mi rezerve o cabină; la epoca aceea, adică în ajunul sezonului ploilor, toate locurile erau ocupate încă de la plecarea vaporului din Australia. Ca să-mi dea răspuns, trebuia să aștepte telegrama din Singapore. A doua zi, mi-a comunicat, spre bucuria mea, că poate să-mi oprească un loc; ce-i drept, era o cabină nu prea confortabilă: sub punte și la mijlocul vasului. Cum eram grăbit să mă întorc acasă, n-am stat mult pe gînduri și am reținut-o.

Funcționarul îmi spusese adevărul. Vaporul era supraîncărcat, iar cabina proastă: un colțișor dreptunghiular, înghesuit lîngă mașini și luminat tulbure numai de ochiul unei ferestruici rotunde. Aerul greoi, lînced, mirosea a ulei și a mucegai, și nu puteai scăpa nici o clipă de ventilatorul electric care, bîzîind ca un liliac de oțel înnebu-

nit, se învîrtea deasupra capului. Jos, mașinile uruiau și gemeau ca niște hamali care gîfîind din greu cu sacul de cărbuni în spinare urcă într-una aceeași scară ; de sus, de pe covertă auzeai necontenit tîrșîitul pașilor unei forfote neîntrerupte. Astfel, îndată ce mi-am vîrît cufărul în mormîntul acela muced, căptușit cu traverse cenușii, am dat fuga pe punte ; ieșind din adîncuri, am sorbit ca o ambrozie vîntul blînd și dulceag care, dinspre uscat, sufla peste valuri.

Dar și puntea era aglomerată și zgomotoasă ; cu freamătul nervos al unor întemnițați inactivi, mulțimea pestriță de oameni cobora, urca, sporovăind necontenit. Flecăreala femeilor, neîntrerupta plimbare în cerc pe îngustimea covertei, continua tălăzuire a lumii care, trăncănind neliniștit, trecea dincolo de șirul de scaune spre a se reîntîlni mereu, deșteptau în mine un fel de suferință. Văzusem o lume nouă, înmagazinasem o suită de imagini care se învălmășeau una într-alta într-o goană nebună. Voiam să cuget la toate, să selectez, să clasific, să dau o formă universului tumultuos ce se impusese arzător privirilor mele. Dar aici, în îmbulzeala promenadei, nu aveai o clipă de tihnă și de răgaz. Rîndurile unei cărți se mistuiau în fața umbrelor fugare ce treceau pălăvrăgind. Era cu neputință să fii singur cu tine pe această uliță plutitoare și lipsită de umbră a vaporului.

Trei zile am tot încercat. Priveam resemnat oamenii și marea ; dar marea era totdeauna aceeași, albastră și pustie ; numai la asfințit deodată scăldată viu în toate culorile. Iar pe oameni îi știam pe de rost după de trei ori cîte douăzeci și patru de ore. Fiecare chip mi-era cunoscut pînă la saturație, rîsul strident al femeilor nu mă mai irita, nici certurile gălăgioase dintre doi ofițeri olandezi, vecinii mei, nu mă mai supărau. Nu-mi mai rămînea decît să fug. Dar în cabină era aerul cald și jilav, iar în salon, niște englezoaice tinerele zdrăngăneau neîncetat la pian valsuri sacadate. În cele din urmă, mi-am schimbat hotărît programul zilei. După ce m-am amețit cu cîteva pahare de bere, m-am cufundat după-amiază în cabină, ca să-mi petrec dormind timpul supeului și al dansului.

Cînd m-am deșteptat, în sicriul îngust ce-mi servea de cabină, era întuneric beznă și un aer înăbușitor. Cum opri-

sem ventilatorul, aerul greu și umed îmi ardea tîmplele. Simțurile mi-erau amorțite ; mi-au trebuit cîteva minute să-mi dau seama unde mă aflu. În orice caz, trecuse de miezul nopții, nu mai auzeam nici muzică, nici neîntreruptul tîrșîit al pașilor, numai mașina, inima gîfîitoare a Leviathanului, făcînd să trosnească trupul vaporului, îl împingea — spre nevăzut.

Bîjbîind, m-am urcat pe punte. Era pustie — și cînd mi-am ridicat privirea peste turnul întunecat al coșului și peste catargele lucind fantomatic, o lumină magică mi-a pătruns, mi-a izbit ochii. Cerul strălucea. Era întunecat în jurul stelelor care-l străpungeau cu licăriri albe ; și totuși, strălucea : ca și cum o perdea de catifea ar fi învăluit o lumină grozavă, ca și cum stelele sclipitoare ar fi fost numai crăpături și ferestruici prin care acea lumină de nedescris își făcea drum. Niciodată ca în noaptea aceea, nu văzusem cerul lucind de un albastru atît de metalic și totuși scînteietor, îmbibat, fremătînd de lumina ce izvora din luna perdeluită și din stele, și părînd că arde într-un misterios focar. Pe catifeaua sumbră a mării, toată silueta vaporului lucea strident în lumina lunii, ca lăcuită cu alb ; fiece parîmă, fiece vergă, fiece detaliu și contur se estompa în acel luciu curgător. Iar luminile catargelor și, deasupra lor, ochiul rotund al gabiei, păreau că atîrnă în gol — galbene stele pămîntești printre cele scînteietoare ale bolții.

Drept deasupra mea, constelația magică a Crucii Sudului părea țintuită în infinit cu nituri de diamant licăritoare și plutind parcă ; pe cînd în realitate numai vasul isca mișcare, în ușoare tresăriri, cu pieptul zvîcnind — în sus și în jos, în sus și în jos — ca un înotător gigant croindu-și drum printre valurile întunecate. Stăteam în picioare și priveam cerul. Mi se părea că mă aflu într-o baie, unde apa caldă îți cade de sus, cu deosebirea că aici îmi curgea pe mîini o lumină albă și încropită, care îmi învăluia lin umerii și capul, părînd să mă pătrundă, căci tot întunericul din ființa mea se luminase brusc. Respiram liberat, limpezit, pe buze simțeam cu voluptate aerul, ca o băutură cristalină ; aerul catifelat, aromat, puțin îmbătător, purtînd în el boare de fructe, mireasmă de insule depărtate. Pentru întîia dată de cînd eram pe vapor, mă

cuprindea sfîntul dor de visare, precum și o altă dorință, mai senzuală : să-mi dau trupul, ca o femeie, moliciunii ce mă împresura. Aș fi vrut să mă culc, cu privirea înălțată către hieroglifele albe. Dar șezlongurile de pe punte erau strînse, nicăieri pe coverta pustie nu era vreun loc spre a te da visării.

Astfel, orbecăind mai departe, m-am apropiat cu încetul de prora vasului, orbit de lumina care, răsfrîntă de lucrurile dimprejur, îmi părea că mă pătrunde tot mai violent. Aproape că mă durea acel alb ca de var al stelelor, lucind strident ; eu însă, doream să mă înfund undeva, în umbră, lungit pe o rogojină și să nu mai simt lumina pe mine, ci numai deasupra mea, oglindită pe lucruri, așa cum privești un peisaj într-o cameră întunecată. În sfîrșit, împiedicîndu-mă de parîme și trecînd pe lîngă odgoanele de metal, am ajuns la carenă și am privit în jos cum prora se afunda în beznă și cum de o parte și de cealaltă a pintenului, împroșca spumegînd lumina de lună, topită. Mereu se înălța, mereu se cufunda plugul în neagra glie învălurată, iar eu simțeam în acest joc sclipitor, simțeam tot chinul elementului învins și toată bucuria forței pămîntești. Privind așa, am pierdut noțiunea timpului. Să fi fost o oră de cînd stăteam acolo sau numai cîteva minute? Unduind în sus și în jos, pendulările uriașului leagăn m-au purtat dincolo de timp. Simțeam numai că se apropie voluptatea oboselii. Aș fi vrut să dorm, să visez, dar să nu mă depărtez de magia aceea, să nu mă cobor în sicriul meu. Din greșeală, am lovit cu piciorul un morman de parîme. M-am așezat pe el, cu ochii închiși, dar nu cu totul plini de umbră ; pe ei, pe mine, se revărsa luciul argintiu. Jos, simțeam apele foșnind încet ; deasupra mea, cu un sunet imperceptibil, șuvoiul alb al acelei lumi. Și murmurul umflîndu-se, mi-a intrat pe încetul în sînge. Nu mă mai simțeam pe mine, nu mai știam dacă răsuflarea e a mea sau e inima vaporului bătînd în depărtare : mă topeam, mă diluam în foșnetul nepotolit al lunii din miez de noapte.

Foarte aproape de mine, o ușoară tuse uscată m-a făcut să tresar. Speriat, am ieșit din visarea care mă îmbătase. Ochii mei, orbiți de lumina ce pînă acum căzuse

pe pleoapele închise, clipeau cercetători : chiar în fața mea, în umbra bastingajului, străluceau reflexele ușoare ale unor lentile de ochelari ; deodată, țîșni o scînteie groasă și rotundă — jarul unei pipe. Cînd mă așezasem, privind numai în jos spre pintenul înspumat și deasupra mea spre Crucea Sudului, nu băgasem de seamă prezența acestui vecin, care fără îndoială stătuse acolo nemișcat, tot timpul. Involuntar, cu mintea încă buimăcită, i-am spus în germană :

— Scuzați !

— O, vă rog, a răspuns tot în germană un glas din beznă.

N-aș putea descrie cît de stranie și de înfiorătoare era vecinătatea noastră mută, în întuneric, atingîndu-ne aproape, dar fără a ne putea vedea. Aveam impresia că omul acesta mă privea fix, după cum și eu țineam ochii ațintiți spre el. Dar atît de puternică era deasupra noastră lumina — valul acela scînteind de un alb strălucitor — încît nici unul dintre noi nu-l putea vedea pe vecinul său decît ca pe o siluetă în umbră. Îmi părea însă că aud răsuflarea omului și pufăitul din pipă.

Tăcerea era de nesuferit. Aș fi vrut bucuros să plec, dar o astfel de purtare ar fi fost prea bruscă, prea neașteptată. În încurcătura mea, am luat o țigară. Chibritul trosni și o clipă lumina pîlpîi în spațiul strîmt. Zării atunci, îndărătul unei perechi de ochelari, o figură străină, pe care n-o văzusem pe vas, nici în sufragerie, nici pe punte ; și fie că flacăra bruscă îmi rănea ochii, fie că era o halucinație, figura aceea mi-a părut înspăimîntător de schimonosită, sumbră, parcă de strigoi. Dar înainte de a-i fi deslușit detaliile, întunericul înghiți iar trăsăturile luminate doar o clipă. Și n-am mai văzut decît conturul unei forme întunecoase, ghemuite în beznă și, din cînd în cînd, în gol, inelul roșu al pipei. Nici unul nu scotea un cuvînt și tăcerea era grea, apăsătoare, ca aerul tropicelor.

În sfîrșit, n-am mai putut răbda. M-am sculat și am spus politicos :

— Noapte bună !

— Noapte bună, a răspuns din întuneric un glas răgușit, aspru, ruginit.

Am înaintat cu greu, poticnindu-mă, printre macarale și bîrne. Dar în urma mea a răsunat un pas grăbit și nesigur. Era vecinul de pînă atunci. Fără să vreau, m-am oprit. El nu s-a apropiat cu totul; prin întunecime simțeam în mersul lui ca o teamă și o apăsare.

— Scuzați-mă, zise el pripit, dacă vă fac o rugăminte. Eu... eu...

Se bîlbîia; și era nevoit să se întrerupă, atît era de stingherit.

— Eu... eu am... motive personale... cu totul personale... să mă țin cît mai retras... Sînt în doliu... evit societatea pe vapor... Nu e vorba de dumneavoastră... nu, nu... Aș vrea numai să vă rog... V-aș rămîne foarte îndatorat dacă n-ați spune nimănui pe bord că m-ați văzut aici... Sînt, sînt așa-zise motive personale care mă împiedică acum să mă arăt printre oameni... Da... acum... acum... mi-ar fi neplăcut să spuneți că aici, noaptea, cineva... că eu...

Din nou, glasul i se înecă. L-am scos repede din încurcătură, asigurîndu-l că-i voi îndeplini dorința. Ne-am strîns mîna. Apoi m-am întors în cabina mea și am dormit un somn apăsător, ciudat răscolit de imagini confuze.

M-am ținut de cuvînt și nu am spus nimănui pe vas de curioasa întîlnire, deși ispita era destul de puternică. Într-o călătorie pe mare, orice moft devine un eveniment: o pînză la orizont, un delfin sărind din apă, un flirt de curînd dibuit, o glumă fugară. Afară de asta, mă mai chinuia și curiozitatea de a ști mai mult despre acel călător neobișnuit. Am parcurs lista pasagerilor, spre a descoperi un nume care ar fi putut fi al lui; am cercetat cine ar fi în relații cu el. Toată ziua am fost stăpînit de o nerăbdare nervoasă; nu așteptam decît seara să văd dacă-l voi mai întîlni. Enigmele psihologice au asupra mea un fel de putere îngrijorătoare, mă îmboldesc pînă în adîncul ființei mele să descopăr raporturile dintre lucruri; și indivizii stranii pot, prin simpla lor prezență, să dezlănțuie în mine o patimă a cunoașterii tot atît de vie ca, la femei, patima de a poseda. Ziua mi s-a părut lungă și mi s-a irosit printre degete, nelăsînd decît gol în urma ei. M-am

culcat devreme; știam că am să mă trezesc la miezul nopții, că am să fiu trezit.

Într-adevăr, m-am deșteptat la aceeași oră ca în ajun. Pe cadranul fosforescent al ceasului, cele două arătătoare se acopereau într-o dungă lucioasă. Am ieșit grabnic din cabina înăbușitoare, ca să dau de o noapte și mai înăbușitoare.

Stelele străluceau ca în ajun, revărsînd o lumină difuză pe vaporul care se legăna. Foarte sus, pe cer, pîlpîia Crucea Sudului. Totul era ca în ajun. Mai mult decît la noi, la tropice zilele și nopțile se aseamănă între ele ca picăturile de apă — doar în mine nu mai era acea legănare de vis, domoală, plutitoare, din ajun. Ceva mă atrăgea, mă tulbura, și știam încotro: acolo, spre odgoanele cele negre de la carenă, să aflu dacă omul cel misterios stă tot acolo încremenit. De sus a răsunat clopotul vasului. Asta mi-a dat imbold. Pas cu pas, în silă și totuși atras, cedam. Nu ajunsesem încă la etravă, și am văzut pîlpîind ceva ca un ochi roșu: pipa. Era deci acolo.

Fără voie, am făcut o mișcare de spaimă și m-am oprit. Încă o clipă și aș fi plecat. Dar iată că în umbră se mișcă ceva, se sculă, făcu doi pași și deodată auzii în fața mea vocea lui, politicoasă și deprimată:

— Scuzați-mă, desigur, doriți să reveniți la locul dumneavoastră, și am impresia că, zărindu-mă, ați vrut să vă retrageți. Vă rog, așezați-vă, căci eu plec.

M-am grăbit să-i spun să rămînă, că voisem să plec numai de teamă să nu-l stingheresc.

— Pe mine nu mă stingheriți, a zis el cu oarecare amărăciune, dimpotrivă, sînt bucuros măcar o dată să nu mai fiu singur. De zece zile n-am rostit nici un cuvînt... la drept vorbind, de ani de zile... și de aceea merge atît de greu, poate tocmai pentru că te sufoci, cînd le închizi toate în tine... Nu mai pot sta în cabină... în... în sicriul acela... nu mai pot... iar pe oameni nu-i mai suport, pentru că ei rîd toată ziua... Asta nu mai pot să rabd... îi aud pînă în cabina mea și-mi astup urechile... bineînțeles, ei nu știu că... ei nu știu nimic și-apoi ce le pasă străinilor...

S-a oprit din nou. Și apoi a zis deodată, iute:

— Dar nu vreau să vă plictisesc... iertați-mi vorbăria.

S-a înclinat, dînd să plece. Dar am protestat cu insistență :

— Nu mă plictisiți de loc. Și eu sînt bucuros să schimb aici cîteva vorbe în liniște... Doriți o țigară ?

Luă una. I-o aprinsei. Din nou, chipul lui se desena tremurînd pe bastingajul negru, dar de data asta întors spre mine. Dindărătul lentilelor, lacom și cu o forță dementă, privirea lui îmi cerceta obrazul. M-a străbătut un fior. Simții că omul acela voia să vorbească, trebuie să vorbească. Și știam că, pentru a-l ajuta, trebuia să tac.

Ne-am așezat iar. Era acolo un al doilea *deckchair* [1], pe care mi l-a oferit. Țigările noastre licăreau ; după felul cum juca inelul de lumină al țigării sale, am văzut că îi tremura mîna. Dar tăceam — și tăcea și el. Apoi, deodată, glasul lui întrebă în șoaptă :

— Sînteți foarte obosit ?

— Nu, nicidecum.

Glasul din întuneric șovăi iar.

— Aș vrea să vă întreb ceva... adică aș vrea să vă povestesc ceva. Știu, știu bine cît este de absurd să mă adresez primei persoane pe care o întîlnesc... dar... sînt... sînt într-o stare psihică insuportabilă... am ajuns la un punct cînd trebuie neapărat să vorbesc cu cineva... altfel sînt pierdut... Veți înțelege, cînd... ei da, cînd vă voi povesti... Știu că nu mă puteți ajuta... dar tăcerea asta aproape că m-a îmbolnăvit... și un bolnav e totdeauna ridicol în ochii celorlalți...

L-am întrerupt și l-am rugat să nu se mai frămînte atîta. Să-mi povestească... firește, nu-i puteam făgădui nimic, dar e totuși o datorie să arăți bunăvoință. Cînd cineva se află la mare strîmtoare, firește, ești dator să-l ajuți.

— Datoria... să arăți bunăvoință... datoria de a încerca... Va să zică și dumneavoastră credeți că e de datoria... de datoria oricui să arate bunăvoință.

De trei ori a repetat fraza. Mă îngrozea acest fel de a repeta îndîrjit și obtuz. Omul era nebun ? Ori beat ?

[1] Șezlong (l. engl.).

Dar ca și cum această bănuială mi-ar fi ieșit de pe buze, omul zise brusc, cu o voce cu totul schimbată :

— Poate mă credeți nebun sau beat. Nu, nu sînt — nu sînt încă. Numai că vorba ce ați rostit-o m-a atins într-un chip atît de ciudat... atît de ciudat, tocmai pentru că mă chinuie lucrul acesta... dacă ai ori nu datoria... datoria...

Începu iar să se bîlbîie. Apoi se opri deodată și, sub un nou impuls, urmă :

— De fapt, sînt medic. Adesea mi se prezintă asemenea cazuri... asemenea cazuri fatale... să zicem cazuri extreme, cînd nu știi dacă ai datoria... de fapt, nu există o singură datorie, cea față de alții ; există și o datorie față de tine, una față de stat și una față de știință... Sigur că trebuie să dai ajutor, doar ești medic... dar astfel de maxime există numai teoretic... Pînă unde poți merge cu ajutorul ? Iată-ne pe noi doi ; dumneavoastră sînteți un străin pentru mine, și eu un străin pentru dumneavoastră, dar vă rog să nu spuneți nimănui că m-ați întîlnit... foarte bine, dumneavoastră tăceți... vă îndepliniți această datorie... Vă rog să stați de vorbă cu mine, căci altfel sucomb de atîta tăcere... Sînteți gata să mă ascultați ?... Bine ! Asta e ușor... Dacă însă v-aș ruga să puneți mîna pe mine și să mă zvîrliți peste bord... atunci s-a sfîrșit cu amabilitatea, cu dorința de a mă ajuta. Undeva trebuie totuși să fie o limită... acolo unde e vorba de viața ta, de răspunderea ta... undeva trebuie să fie o limită... undeva, această datorie trebuie să înceteze... Dar poate că la medic nu trebuie să înceteze. Trebuie el să fie un fel de mîntuitor, de sprijin universal, numai pentru că are o diplomă scrisă latinește, trebuie într-adevăr să-și jertfească viața, și să-și toarne în sînge apă cînd vreo femeie... cînd vreun om vine la el și-i cere să fie generos, caritabil și bun ? Da, datoria încetează undeva... acolo unde nu mai poți, tocmai acolo...

Se opri iar, se reculese.

— Scuzați-mă... Vorbesc cu-atîta surescitare... dar nu sînt beat... încă nu... vă mărturisesc fără înconjur că asta mi se întîmplă ades acum, în singurătatea asta blestemată... Gîndiți-vă că șapte ani am trăit aproape numai printre indigeni și animale... te dezveți să vorbești liniștit. Și cînd îți dai drumul, e un torent de cuvinte... Dar stați nițel... da, știu acum... voiam să vă întreb, voiam să vă

expun un caz... dacă ai datoria să ajuți... cu o candoare îngerească să ajuți, dacă... De altminteri, mi-e teamă că are să țină mult. Adevărat că nu sînteți obosit ?

— Nu, nicidecum.

— Vă... vă mulțumesc... Nu luați ?

Bîjbîise în spatele lui, prin întuneric. Aud ciocnindu-se, două-trei, în orice caz mai multe sticle, pe care le așezase lîngă dînsul. Îmi oferi un pahar de whisky din care sorbii ușor, pe cînd el îl dădu pe gît pe al lui dintr-o înghițitură. O clipă se lăsă tăcere între noi. Atunci clopotul sună : douăsprezece jumătate.

— Deci... aș vrea să vă istorisesc un caz. Închipuiți-vă un medic... într-un orășel... sau mai degrabă la țară... un medic... un medic, care...

Se opri iar. Apoi își apropie brusc scaunul de al meu.

— Nu, nu merge așa. Trebuie să vă povestesc toate, din fir-a-păr chiar de la început, altfel nu veți înțelege... Asta, asta nu se poate dezvolta ca un exemplu, ca o teorie... Trebuie să vă povestesc cazul meu. Aici nu mai poate fi vorba de rușine, nici de disimulare... Se despoaie doar și oamenii în fața mea și-mi arată rîia, urina și excrementele lor... cînd vrei să fii ajutat, trebuie să nu vorbești pe ocolite și să nu ascunzi nimic... Deci, n-am să vă povestesc cazul unui medic imaginar... mă despoi și spun... eu... de rușine m-am dezvățat în singurătatea aceea blestemată, în țara aceea mizerabilă, care-ți mănîncă sufletul și-ți suge măduva din oase.

Probabil că am făcut vreo mișcare, căci se întrerupse.

— Ah, protestați... înțeleg. Sînteți entuziasmat de Orient, de temple, de palmieri și de întregul romantism al unei călătorii de două luni. Da, din punctul ăsta de vedere, tropicele sînt pline de vrajă cînd le vezi în trecere, din tren, din automobil sau din ricșă : nici eu n-am simțit altfel acum șapte ani cînd am ajuns întîia oară acolo. Ce nu visam ? Voiam să învăț limbile țării, să citesc cărțile ei sfinte în original, să-i studiez bolile, să lucrez pe tărîm științific, să aprofundez psihicul indigenilor — așa se spune în jargonul european — să ajung un misionar al umanismului, al civilizației. Toți cîți sosesc visează același vis. Dar în sera aceea invizibilă îți pierzi puterile, frigurile

îţi intră în oase — oricum le capeţi, oricîtă chinină ai băga în tine — îţi pierzi vlaga, te lenevești, ajungi moale ca o meduză. Acolo europeanul este oarecum izolat de adevărata sa natură, cînd sosește dintr-un oraș mare într-una din stațiunile acelea afurisite, pierdute printre mlaștini; mai curînd sau mai tîrziu, fiecare ia o meteahnă, unii se dedau băuturii, alţii fumează opiu, alţii devin bătăuși, devin niște bestii — toţi se scrîntesc. Ţi-e dor de Europa, visezi să te plimbi iar într-o zi pe o stradă, să locuiești iar într-o casă luminoasă, de piatră, printre albi... An după an visezi la asta; iar cînd îţi vine timpul de concediu, ai și ajuns prea trîndav ca să mai pleci. Știi că acasă te-au uitat cu toţii, că le-ai devenit străin — în marea aceea, o scoică pe care toţi o calcă în picioare. Așa că rămîi acolo, decazi și te depravezi în pădurile acelea calde, jilave. Afurisită fie ziua cînd m-am vîndut acelei văgăuni păcătoase!

De altfel, nici n-am făcut-o cu totul de bunăvoie. Studiasem în Germania, eram doctor în medicină, un medic bun, aveam chiar un post într-o clinică din Lipsca; odată, într-un număr, acum uitat, din „Medizinische Blätter", s-a făcut mare vîlvă de o injecție nouă, pe care o practicasem eu întîiul. Atunci s-a întîmplat o istorie cu o femeie. O cunoscusem la clinică. Pe iubitul ei îl înnebunise într-atît, încît a tras cu revolverul în ea, și în curînd eram și eu la fel de nebun. Avea un fel de a fi, trufaș și rece, care mă scotea din minţi. Totdeauna fusesem jucăria femeilor de soiul ăsta, mîndre și insolente, dar dînsa m-a încovoiat de mi-a frînt oasele. Făceam ce vrea ea, ba... — de ce să n-o spun, au trecut opt ani de atunci — ba m-am atins și de banii spitalului, iar cînd lucrul a ieșit la iveală, a fost mare scandal. Banii i-a restituit un unchi al meu, dar cariera mi-era zdrobită. Tocmai atunci am auzit că guvernul olandez angajează medici pentru colonii și că le oferă un avans. Imediat m-am gîndit că trebuie să fie o bună afacere, dacă te momesc cu avansuri; știam că pe acele plantaţii din împărăția frigurilor, crucile de morminte cresc de trei ori mai repede decît la noi, dar cînd ești tînăr crezi că frigurile și moartea se abat numai asupra celorlalţi. Ei, dar nu prea aveam încotro, m-am dus la Rotterdam și m-am angajat pe zece ani. Am căpătat un

teanc frumușel de bancnote, din care am trimis jumătate acasă, unchiului meu ; cealaltă a căzut pradă unei femei din cartierul portului ; mi-a stors-o numai pentru că semăna atît de mult cu blestemata aceea. Fără bani, fără ceas, fără iluzii, am pornit din Europa și nu eram prea trist cînd am cîrmit din port. Ședeam pe punte ca dumneavoastră, ca toți ceilalți, priveam Crucea Sudului și palmierii, și inima mi se înveselea — ah, visam păduri, singurătate, liniște ! Da, singurătate am avut destulă. N-am fost trimis la Batavia sau la Surabaya, într-un oraș unde sînt oameni, și cluburi, și golf, și cărți, și ziare ci în... — ei, numele n-are importanță — într-una din acele reședințe de district, la două zile de cel mai apropiat oraș. Cîțiva funcționari plicticoși și muceziți, cîțiva *halfcast* [1] — iată toată societatea mea. Încolo, cît vedeai cu ochii, pădure, plantații, hățișuri și mlaștini.

La început a fost suportabil. Mă ocupam cu tot felul de studii. Odată, cînd vicerezidentul se răsturnase cu automobilul într-o călătorie de inspecție și își zdrobise piciorul, i-am făcut, fără asistent, o operație de care s-a vorbit mult. Colecționam otrăvuri și arme indigene, mă îndeletniceam cu mii de lucruri mărunte ca să mă mențin treaz. Dar toate astea au mers cît am mai avut în mine vlaga din Europa ; pe urmă m-am uscat. Cei cîțiva europeni mă plictiseau ; am întrerupt relațiile cu dînșii, beam și visam de unul singur. Nu-mi mai rămăseseră decît doi ani de serviciu, apoi aș fi fost liber, cu o pensie, puteam să mă întorc în Europa, să încep o viață nouă. De fapt, nu mai făceam altceva decît să aștept, să stau și să aștept. Și așa aș fi stat și azi dacă ea... dacă nu s-ar fi întîmplat ceva.

Glasul din întuneric se opri. Nici pipa nu mai licărea. Era atîta tăcere, încît deodată auzii iar valurile spărgîndu-se de carenă și spumegînd, ca și palpitația surdă și depărtată a mașinii. Mi-aș fi aprins bucuros o țigară, dar mă temeam de lumina vie a chibritului și de răsfrîngerea ei pe obrazul acelui om. Tăcea. Nu știam dacă sfîrșise, dacă picotea sau dormea, atît de moartă îi era tăcerea.

[1] Individ născut dintr-un european și o indigenă (l. engl.).

Atunci clopotul vasului bătu, cu o lovitură scurtă și puternică : ora unu ! El tresări și auzii iar clinchetul paharului. Fără îndoială, mîna lui căuta dibuind whisky-ul. O înghițitură gîlgîi slab. Deodată, glasul se auzi iar, de data asta oarecum și mai încordat, și mai pătimaș.

— Deci... stați... va să zică așa a fost. Stăteam acolo, departe, în văgăuna aia blestemată, stăteam ca un păianjen în pînza lui, nemișcat de cîteva luni. Era tocmai după sezonul ploilor. Săptămînă după săptămînă, ploaia clipocise pe acoperiș și nimeni nu mai apăruse, nici un european ; zi de zi, stătusem acolo cu muierile mele galbene și cu bunele mele sticle de whisky. Pe vremea aceea eram cu totul *down*, cu totul bolnav după Europa ; cînd citeam în vreun roman despre străzi luminoase și despre femei albe, degetele începeau să-mi tremure. Nu pot să vă descriu bine starea asta, e un fel de boală a tropicelor, o nostalgie sălbatică, înfrigurată și totuși neputincioasă, care te apucă uneori. Așa stăteam, cred, aplecat pe un atlas, și visam călătorii. Deodată, aud bătînd nervos în ușă ; afară e *boy*-ul meu cu una din femei, amîndoi cască ochii de uimire ; fac gesturi dezordonate : îmi spun că a venit o doamnă, o *lady*, o femeie albă.

Mă scol repede. Nu auzisem sosind nici o trăsură, nici o mașină. O femeie albă în pustietatea asta ?

Dau să mă cobor, dar mă trag îndărăt. O aruncătură de ochi în oglindă și în grabă mă aranjez puțin. Sînt nervos, îngrijorat, chinuit de o presimțire rea, căci nu știu pe nimeni în lume care să vină la mine din prietenie. În sfîrșit, mă cobor.

În vestibul așteaptă doamna, care îmi iese grăbită înainte. Un voal gros de automobilistă îi ascunde fața. Vreau s-o salut, dar ea îmi taie repede vorba.

— Bună ziua, doctore ! zice într-o englezească curgătoare (cam prea curgătoare și parcă învățată pe de rost). Scuzați-mă că vă iau prin surprindere. Treceam tocmai prin stațiune, automobilul nostru s-a oprit pe partea cealaltă. (De ce n-a tras în fața casei ? îmi trece, ca fulgerul prin cap.) Și mi-am amintit că locuiți aici. Am auzit atîtea despre dumneavoastră. Ați făcut un adevărat miracol cu vicerezidentul — piciorul lui e într-o stare perfectă, e *allright* — joacă golf ca înainte. Da, la noi toată lumea

vorbește încă despre asta și am renunța cu toții la morocănosul nostru de chirurg ba și la ceilalți doi, dacă ați veni dumneavoastră. De altfel, de ce nu treceți niciodată pe la noi ? Trăiți ca un adevărat *yogi* [1]...

Și așa trăncănește într-una, iute, tot mai iute, de nu mă lasă să scot nici o vorbă. Era ceva nervos și împrăștiat în sporovăiala aceea, și m-a cuprins și pe mine neliniștea. De ce vorbește atît de mult, mă întreb în sinea mea, de ce nu se prezintă, de ce nu-și scoate voalul ? Are friguri ? E bolnavă ? E zănatică ? Devin din ce în ce mai nervos, pentru că mă simt ridicol să stau așa, mut, în fața ei, copleșit de grindina cuvintelor ei. În sfîrșit, se oprește puțin și pot s-o invit sus. Îi face *boy*-ului semn să rămînă acolo și urcă scara înaintea mea.

— E simpatic aici, spune ea aruncîndu-și ochii prin odaie. Ah ! Ce cărți frumoase ! Pe toate le-aș citi !

Se apropie de raft și-și plimbă privirea peste cotoarele cărților. Pentru întîia dată de cînd i-am ieșit înainte, tace un minut.

— Pot să vă ofer un ceai ? o întreb.

Nu se întoarce și continuă să se uite la cărți.

— Nu, mulțumesc, doctore... trebuie să pornim îndată... N-am multă vreme... Facem numai o mică excursie... Ah ! Îl aveți și pe Flaubert, îmi place atît de mult... Minunată, cu adevărat minunată mi s-a părut „L'Éducation sentimentale"... Văd că citiți și franțuzește... Ce cunoștințe întinse aveți... da, germanii învață de toate la școală... Admirabil să știi atîtea limbi!... Vicerezidentul nu are încredere decît în dumneavoastră, spune mereu că pentru nici o operație nu s-ar da pe alte mîini... bietul nostru chirurg nu e bun decît pentru bridge... De altfel, știți ceva ? (Continua să vorbească fără a se întoarce.) Azi mi-a venit ideea că ar trebui să vă consult... Și pentru că tot treceam pe aici, m-am gîndit... dar acum sînteți ocupat... mai bine vin altă dată !

În sfîrșit, dai cărțile pe față ! mi-am zis îndată, dar nu m-am trădat ; dimpotrivă, am asigurat-o că ar fi pen-

[1] Ascet indian. (L. engl.)

tru mine o cinste s-o servesc — acum, sau oricînd va vrea...

— Nu e nimic serios, a spus ea, întorcîndu-se pe jumătate și în același timp răsfoind o carte pe care o luase de pe raft. Nimic serios... fleacuri... chestii femeiești... Amețeli, leșinuri. Azi dimineață, la o curbă, am căzut deodată *raide morte* [1]... *boy*-ul a trebuit să mă ridice și să-mi aducă apă... dar poate că șoferul conducea prea repede... Nu credeți, doctore ?

— Nu pot să-mi dau părerea așa... aveți des astfel de leșinuri ?

— Nu... adică da... în ultima vreme... nu de mult... da... leșinuri și grețuri.

Stă iar în fața bibliotecii, pune cartea la loc, scoate alta și o răsfoiește. Ciudat, de ce răsfoiește într-una așa... așa de nervos ? De ce nu-și ridică voalul ? Dinadins, nu spun nimic. Îmi face plăcere s-o las să aștepte. Pe urmă, în felul ei nepăsător, începe să înșire iar verzi și uscate.

— Nu-i așa, doctore, că nu-i nimic serios ? Nu e o boală a tropicelor... nimic grav...

— Ar trebui să văd întîi dacă aveți febră... Îmi permiteți să vă iau pulsul ?...

Mă apropii de ea. Se dă puțin la o parte.

— Nu, nu, n-am febră.... sigur, sigur că nu... mi-am luat zilnic temperatura de cînd... de cînd au început leșinurile. Febră niciodată, totdeauna perfect, exact 36,4. Și stomacul mi-e sănătos.

Ezit o clipă. Tot timpul mă zgîndăre o bănuială : ghicesc că femeia asta vrea ceva de la mine : doar nu vii într-o pustietate ca să vorbești despre Flaubert. Un minut, două, o las să aștepte.

— Scuzați-mă, zic apoi de-a dreptul. Pot să vă pun fără înconjur cîteva întrebări ?

— Desigur, doctore ! Sînteți doar medic, răspunde ea, dar îmi și întoarce iar spatele și se joacă din nou cu cărțile.

— Ați avut copii ?

— Da, un băiat.

[1] Teamănă ca o moartă (fr.).

— Și ați avut... ați avut înainte... vreau să zic, atunci, simptome asemănătoare ?

— Da.

Vocea ei este acum cu totul alta. Limpede, hotărîtă. Nu mai e de loc volubilă, de loc nervoasă.

— Și ar fi posibil ca acum... scuzați-mi întrebarea... să fiți în aceeași stare ?

— Da.

A lăsat să cadă cuvîntul, ascuțit și tăios ca un cuțit. Pe fața ei, nici un mușchi nu tresare.

— Doamnă, poate că cel mai indicat ar fi să vă fac un examen general... Pot să... să vă rog... să treceți alături ?

Atunci se întoarce brusc.

Prin voal simt îndreptată spre mine o privire rece și hotărîtă.

— Nu, nu e nevoie... sînt perfect edificată asupra stării mele.

Glasul omului șovăi o clipă. Iar sclipi în întuneric paharul plin.

— Îngăduiți-mi să continui... dar mai întîi încercați o clipă să vă imaginați situația. Pieri de singurătate. Pătrunde la tine o femeie, prima femeie albă care îți pășește pragul după ani de zile... și dintr-o dată simți că în odaie plutește ceva rău, o primejdie. M-am cutremurat, mi-era groază de hotărîrea de oțel a acelei femei : intră flecărind și deodată ridică o pretenție, exigență ca un cuțit amenințător. Căci știam ce voia de la mine, am știut imediat — nu pentru întîia oară o femeie îmi cere asta, dar celelalte veneau altfel, veneau sfioase sau rugătoare, plîngeau sau mă implorau. Acum însă în fața mea era o... da, o hotărîre de oțel, o hotărîre bărbătească... din prima secundă am simțit că femeia asta e mai tare decît mine... că poate să mă supună voinței ei, după cum dorește... Da, dar... și în mine era răutate... era bărbatul care se apără, un fel de îndîrjire... căci... v-am mai spus... din prima secundă, da, chiar înainte de a o vedea, am simțit în femeia aceea un dușman.

Întîi am tăcut. Am tăcut cu încăpățînare și îndîrjire. Simțeam că mă privește prin voal — că mă privește drept și provocator, că voia să mă silească să vorbesc. Însă n-am

cedat lesne. Am început să vorbesc, dar... evaziv... da, fără să vreau i-am imitat felul ei indiferent și limbut. Mă făceam că nu înțeleg; nu știu dacă vă este limpede ce vreau să spun; voiam s-o constrîng să-mi spună lucrurile pe față, nu voiam să ofer ci... să fiu rugat... tocmai de ea, pentru că venise atît de autoritară și pentru că știam că nimic nu mă umilește mai mult decît răceala trufașă.

I-am spus deci, înșirînd la vorbe goale, că astfel de leșinuri fac parte din cursul normal al lucrurilor; că, dimpotrivă, sînt aproape garanția unei evoluții firești. I-am citat cazuri din reviste medicale... Vorbeam, vorbeam într-una, ușurel și nepăsător, privind starea ei ca ceva cu totul banal... și așteptam mereu să mă întrerupă. Știam bine că n-are să rabde mult.

Într-adevăr, mi-a și tăiat cu aprindere vorba, făcînd un gest cu mîna parcă pentru a pune capăt flecărelii mele liniștitoare.

— Nu asta mă îngrijorează, doctore. Cînd am născut băiatul, starea sănătății mele era mai bună... acum însă nu mai sînt *allright*... am tulburări cardiace...

— A, tulburări cardiace, am repetat, în aparență neliniștit; trebuie să vă examinez îndată.

Și am făcut o mișcare ca și cum aș fi vrut să mă ridic ca să-mi aduc stetoscopul.

Dar m-a și întrerupt. Acum avea un glas cu totul tăios și autoritar — ca un comandant.

— Doctore, tulburările cardiace le am și vă rog să credeți ce spun. N-aș vrea să pierd mult timp cu examinările, ați putea, mi se pare, să-mi arătați mai multă încredere. Eu, cel puțin, v-am dovedit destul încrederea mea.

Acum lupta începuse, după o provocare fățișă, iar eu am acceptat-o.

— Încrederea cere sinceritate, sinceritate fără reticențe. Vorbiți limpede. Sînt medic. Și, înainte de toate, ridicați-vă voalul, așezați-vă aici, lăsați cărțile și ocolișurile. La medic nu se vine voalată.

M-a privit stînd în picioare, mîndră. O clipă a șovăit. Apoi s-a așezat și și-a ridicat voalul. Am văzut un obraz — așa cum mă temusem, un obraz impenetrabil, dur, stăpînit, de o frumusețe fără vîrstă, cu ochi cenușii de englezoaică, arătînd un calm desăvîrșit, dar în dosul cărora

puteai visa toate patimile. Gura mică și strînsă nu dezvăluia nici un secret, dacă nu voia. O clipă ne-am uitat unul la altul — ea poruncind, și în același timp întrebătoare, cu o ferocitate atît de rece, încît n-am mai putut s-o îndur, și involuntar mi-am întors privirea.

A bătut ușor cu degetul în masă. Deci, era și ea nervoasă. Apoi, deodată, a spus repede :

— Doctore, știți ce vreau de la dumneavoastră, sau nu știți ?

— Cred că știu. Dar mai bine să vorbim deslușit. Vreți să scăpați de starea dumneavoastră. Vreți să pun capăt leșinurilor, grețurilor dumneavoastră înlăturînd... înlăturînd cauza. Așa e ?

— Da.

Vorba a căzut ca un cuțit de ghilotină.

— Știți și că astfel de încercări sînt primejdioase... pentru ambele părți ?

— Da.

— Că mi-e interzis de lege ?

— Sînt cazuri cînd nu-i interzis, ci, dimpotrivă.

— Dar asta cere o indicație terapeutică.

— O veți găsi. Sînteți medic !

Limpede, țintă mă priveau ochii ei fără să clipească. Era o poruncă iar eu, moliu cum sînt, palpitam de admirație față de autoritatea demonică a voinței ei. Dar încă mă mai zbăteam, nu voiam să arăt că eram strivit. O, nu prea repede, îmi ziceam. Să fac nazuri, s-o silesc să mă roage.

— Asta nu totdeauna depinde de medic. Dar unui coleg de la spital... sînt dispus să-i...

— N-am nevoie de colegul acela... eu la dumneavoastră am venit.

— Pot să vă întreb de ce tocmai la mine ?

M-a privit cu răceală.

— Nimic nu mă împiedică să v-o spun. Pentru că trăiți retras, pentru că nu mă cunoașteți, pentru că sînteți un medic bun și pentru că — acum ezită pentru întîia dată — pentru că n-o să mai rămîneți mult în țara asta, mai ales dacă... dacă veți putea să vă întoarceți acasă cu o sumă de bani importantă.

M-au trecut fiori de gheață. Acea răceală mercantilă, acea precizie negustorească a calculului m-au zăpăcit. Pînă atunci nu deschisese buzele să mă roage, dar socotise totul de mult, întîi mă pîndise, apoi m-a încolțit. Simțeam cum demonicul din voința ei pătrundea în mine și mă apăram cu toată îndîrjirea. Încă o dată mi-am dat silința să vorbesc obiectiv și rece, ba aproape ironic.

— Și această sumă mare mi-ați... mi-ați pune-o la dispoziție ?

— Da, pentru ajutorul pe care mi-l dați și ca să plecați imediat.

— Dar știți că în cazul ăsta îmi pierd pensia ?

— Am să vă despăgubesc.

— Recunosc că vorbiți foarte deslușit... cu toate astea, aș vrea și mai multă precizie. Ce sumă ați prevăzut ca onorariu ?

— Douăsprezece mii de fiorini, plătibili pe cec la Amsterdam.

Am început să tremur... tremuram de mînie, dar... și de admirație. Calculase totul, suma și felul plății prin care mă obliga să plec ; mă evaluase și mă cumpărase, fără să mă cunoască, voința ei dispusese de mine încă dinainte. Îmi venea s-o pălmuiesc... Dar cînd m-am ridicat în picioare tremurînd — și se ridicase și dînsa — și cînd am privit-o drept în ochi, zărindu-i buzele strînse care nu voiau să roage, și fruntea trufașă care nu voia să se plece... un fel... un fel de poftă cumplită m-a năpădit. Ea trebuie să fi simțit ceva, căci și-a arcuit sprîncenele în sus, ca atunci cînd vrei să gonești ceva supărător : brusc, ura dintre noi s-a arătat în toată goliciunea. Știam că mă urăște fiindcă are nevoie de mine și eu o uram fiindcă... fiindcă nu voia să mă roage. În acea clipă, numai în acea clipă de tăcere, ne-am vorbit pentru întîia oară sincer. Apoi, ca o reptilă, m-a mușcat un gînd, și i-am spus... i-am spus...

Dar stați puțin, ați înțelege greșit ce-am făcut... ce-am spus... întîi trebuie să vă explic... cum mi-a trecut prin minte gîndul acela nebunesc.

Din nou, paharul zăngăni ușor în întuneric. Și glasul deveni mai surescitat.

— Nu am de gînd să mă scuz, să mă justific... să-mi spăl vina... Dar altfel n-ați înțelege... nu știu dacă am fost vreodată ceea ce se cheamă un om bun... cred însă că totdeauna am fost gata să ajut... în traiul afurisit de acolo, asta era singura bucurie... cu bruma de știință pe care ți-o vîrîseși în creier, să mențiî suflarea unei ființe vii: un fel de bucurie a creației... Adevărat, clipele mele cele mai frumoase erau cînd venea la mine vreun băiat indigen, alb și vînăt de spaimă, cu o mușcătură de șarpe în piciorul umflat, urlînd să nu i se taie piciorul, iar eu reușeam să-l scap. Călătoream ceasuri și ceasuri pînă la vreo femeie prinsă de friguri — și, așa cum dorea și femeia de care e vorba, pe multe le-am ajutat, încă în Europa, la clinică. Dar atunci măcar simțeai că făptura aceea are nevoie de tine, să scapi pe cineva de moarte sau de desperare — și asta e necesar, ca să poți fi cuiva de folos... acest sentiment că celălalt are nevoie de tine.

Dar femeia aceasta — nu știu dacă am să vă pot descrie — din clipa în care a intrat la mine, ca în plimbare, m-a întărîtat prin trufia ei, m-a făcut să-i rezist — nu știu cum să vă spun... a stîrnit la împotrivire tot ce era înfrînat, tot ce era ascuns, tot ce era rău în mine. Mă scotea din minți faptul că-și lua aere de *lady*, că, distantă și rece, trata o afacere, cînd de fapt era vorba de viață și de moarte... Și apoi... apoi... la urma urmei, nu rămîi însărcinată jucînd golf... știam... adică, eram silit dintr-o dată — iată gîndul nebunesc de care vorbeam adineauri — eram silit să-mi imaginez, cu o claritate îngrozitoare, că femeia asta glacială și trufașă, care — atunci cînd o privisem doar, refuzînd-o și respingînd-o — și-a ridicat sprîncenele deasupra ochilor ca de oțel... cu două-trei luni înainte se tăvălise înfierbîntată în pat cu un bărbat, goală ca un animal, poate gemînd de plăcere, cu trupul lipit de al bărbatului... Asta, ăsta era gîndul cel arzător care m-a cuprins cînd mă privise atît de mîndră, atît de distantă și de rece, întocmai ca un ofițer englez... Și atunci, atunci s-a încordat totul în mine... eram posedat de ideea s-o umilesc... din clipa aceea îi vedeam prin rochie trupul gol... din clipa aceea n-am trăit decît cu gîndul s-o posed, să scot un geamăt din acele buze dure, s-o simt cu voluptate pe femeia asta rece și orgolioasă, la fel cu acela, ca acel

altul pe care nu-l cunoșteam... Asta... asta voiam să vă explic... Niciodată, așa decăzut cum eram, n-am căutat să abuzez de situația mea de medic... Dar de data asta nu era desfrîu, nu era lubricitate, nu era nimic sexual; sincer vorbind, nu... aș mărturisi-o... era numai pofta de a domina acest orgoliu... de a-l domina ca bărbat... V-am mai spus, cred, că femeile orgolioase și aparent reci mi-au impus totdeauna... iar acum se mai adăuga faptul că trăisem șapte ani fără să fi avut vreo femeie albă, că nu mai cunoșteam împotrivirea... Fetele de aici, aceste mici făpturi gingașe și ciripitoare, tremură de respect cînd un alb, un „domn" le dorește... sînt pierite de sfială, întotdeauna cu brațele deschise, totdeauna, și cu rîsul lor molcom și servil, gata să te servească... dar tocmai servilitatea asta îți strică plăcerea. Înțelegeți, înțelegeți ce efect zguduitor a avut asupra mea o femeie care a apărut deodată, plină de mîndrie și de ură, disimulată pînă în vîrful unghiilor, în același timp scăpărînd de mister și încărcată de pasiune acumulată... Cînd o astfel de femeie intră insolent în cușca unui bărbat, a unei bestii umane, înfometate, singure, întemnițate, asta... doar asta vream să vă spun, ca să înțelegeți restul... ceea ce a urmat. Deci... plin de o poftă blestemată, otrăvit de gîndul s-o văd dăruindu-mi-se goală, aprinsă, mi-am adunat puterile și am simulat indiferență. Am spus rece:

— Douăsprezece mii de fiorini... nu, pentru asta n-o fac.

M-a privit, puțin palidă. Simțea, desigur, că rezistența mea nu pornește din lăcomie de bani. Totuși, a întrebat:

— Cît cereți?

Nu m-am mai adaptat tonului ei rece.

— Să dăm cărțile pe față. Nu sînt negustor... nu sînt sărmanul farmacist din Romeo și Julieta, care-și vinde otrava pentru „*corrupted gold*"[1]... poate sînt contrariul unui negustor... pe calea asta, nu vi se va îndeplini dorința.

— Prin urmare, nu vreți?

— Nu pentru bani.

[1] Bani blestemați (l. engl.).

O clipă, între noi a căzut o tăcere desăvîrșită. Atît de desăvîrșită, încît pentru prima dată i-am auzit răsuflarea.

— Ce altceva puteți dori ?

Atunci nu m-am mai reținut.

— Întîi aș vrea... aș vrea să nu-mi mai vorbești ca unui băcan, ci ca unui om. Să nu vii cînd ai nevoie de ajutor cu banii dumitale nerușinați, ci să mă rogi... și să rogi omul din mine să te ajut pe dumneata, om... Nu sînt numai medic, n-am numai ore de consultație... am și alte ore... poate că ai venit într-o astfel de oră...

Tăcu o clipă. Apoi gura i se strîmbă ușor, tremură și zise repede :

— Deci, dacă te-aș ruga... ai face-o ?

— Din nou vrei să pui la cale o afacere. Vrei să te rogi, numai dacă mai întîi promit. Întîi trebuie să mă rogi... atunci am să-ți răspund.

Își azvîrli capul pe spate, ca un cal îndărătnic. Mă privi mînioasă.

— Nu, n-am să te rog. Mai bine mor.

Atunci mă apucă mînia, o mînie roșie, nebună.

— Dacă nu vrei să mă rogi, am să-ți pretind eu. Cred că vorbesc destul de lămurit. Știi ce doresc de la dumneata, atunci... atunci am să te ajut.

O clipă m-a privit țintă. Apoi, o, nu pot, nu pot să spun cît a fost de îngrozitor — i s-au încordat trăsăturile și pe urmă, deodată, *a rîs*. Mi-a rîs în nas, cu un dispreț de nedescris... cu un dispreț care m-a nimicit... și care în același timp mă îmbăta... Era o explozie atît de bruscă, atît de spontană, atît de dezlănțuită, de o putere atît de năprasnică, rîsul acela disprețuitor, încît... ei da, încît mi-a venit să mă arunc la pămînt și să-i sărut picioarele. A durat numai o secundă... a fost ca un fulger, tot trupul mi-era în flăcări... dar ea se și întorsese și se îndrepta spre ușă.

Involuntar, era să mă țin după dînsa... să mă scuz... s-o implor... puterea mea era cu totul frîntă... atunci s-a mai întors o dată și a zis... ba nu, *mi-a poruncit :*

— Nu cumva să încerci să-mi dai de urmă sau să te interesezi de mine... altfel te vei căi.

Și îndată a și trîntit ușa.

Iar o ezitare. Iar tăcere... Iarăși numai foșnet, ca și cum ar fi șiroit lumina lunii. În cele din urmă, glasul se auzi iar :

— Ușa s-a trîntit... dar eu rămăsesem nemișcat... ca hipnotizat de porunca ei... am auzit cum cobora treptele, cum închidea ușa de la intrare... auzeam toate și întreaga mea voință mă împingea după ea... ca să o... nu știu ce... s-o chem înapoi, sau s-o bat, sau s-o sugrum... după ea... după ea ! Și totuși, nu puteam. Eram ca paralizat de un șoc electric... eram lovit, lovit pînă în măduva oaselor, de străfulgerarea autoritară a acelei priviri... Știu că nu se poate explica... nu se poate istorisi... poate sună ridicol, dar stăteam locului, stăteam neclintit... Mi-au trebuit minute, poate cinci, poate zece, pînă să mă pot urni.

Dar abia mă mișcasem, că eram plin de ardoare și degrabă... într-o clipită am coborît scara. Desigur că ea n-a apucat decît să traverseze strada spre reședința administrativă. Mă reped la hangar să iau bicicleta ; observ că am uitat cheia, sparg peretele de bambus, care se face țăndări trosnind... mă și arunc pe bicicletă și pornesc valvîrtej după ea... Trebuie să... trebuie s-o ajung pînă nu s-a urcat în mașină... trebuie neapărat să-i vorbesc.

Strada ridică nori de praf în urma mea... abia acum îmi dau seama cît trebuie să fi stat sus, încremenit... cînd... la cotitura din pădure, la un pas de reședință, o văd grăbindu-se, pășind iute și rigid, însoțită de *boy*. Dar și ea trebuie să mă fi văzut, vorbește cu *boy*-ul care rămîne în urmă și merge mai departe singură... Ce gînduri are ? De ce a ținut să rămînă singură ? Să-mi vorbească fără ca el să audă ? Cu o furie oarbă, pedalez din răsputeri... Deodată, într-o parte, ceva sare pieziș, tăindu-mi drumul... *boy*-ul. Abia am timp să mă dau în lături cu bicicleta și mă prăvălesc.

Mă scol înjurînd... și instinctiv ridic pumnul să-l pocnesc pe nătîngul ăla, dar el sare în lături... Îmi smulg bicicleta, ca să încalec iar... Atunci nemernicul sare înaintea mea, apucă bicicleta și zice în englezeasca lui jalnică :

— *You remain here !*[1]

[1] Rămîneți aici !

N-ați trăit la tropice... Nu știți ce insultă este cînd un netrebnic de galben oprește bicicleta unui „domn" alb și-i poruncește să rămînă acolo. Drept orice răspuns, îi trag un pumn în obraz... el se clatină, dar ține strîns bicicleta. Ochii lui, ochii lui înguști și lași, se cască de o spaimă de sclav... dar ține ghidonul, îl ține îndrăcit de strîns...

— *You remain here*, gîngăvește încă o dată.

Din fericire, n-aveam revolver la mine, altfel l-aș fi răpus.

— Șterge-o, canalie !

Atît îi spun.

Mă privește intimidat, însă nu dă drumul ghidonului. Îl mai lovesc o dată în creștet, dar tot nu dă drumul. Atunci mă apucă furia... văd că femeia a plecat, poate chiar a scăpat... și îi aplic o lovitură clasică de box sub bărbie, încît se rostogolește. Acum sînt iar stăpîn pe bicicletă... dar cînd sar pe ea, o roată nu funcționează : din pricina smucîturii puternice, se desprinsese o spiță... Cu mîini înfrigurate, încerc s-o fixez iar... Nu merge... atunci las bicicleta în drum, lîngă nemernicul acela : el se ridică sîngerînd și se ferește într-o parte... Și apoi... nu, nu puteți simți cît e de ridicol prin locurile acelea cînd un european în fața tuturor... ei, nu mai știam ce fac... n-aveam decît un singur gînd : să gonesc după dînsa, s-o ajung... și atunci, da, am alergat, am alergat ca un nebun de-a lungul șoselei, pe lîngă colibele unde indigenii se îmbulzeau uimiți să vadă alergînd un alb, pe doctor !

Scăldat în sudoare, am ajuns la reședință... Prima mea întrebare a fost :

— Unde-i mașina ?

— A plecat chiar acum.

Oamenii se uită mirați la mine, trebuie să le fi părut nebun cum am sosit așa, transpirat, mînjit și strigîndu-mi întrebarea încă înainte de a mă opri... Jos, pe stradă, văd vîrtejindu-se fumul alb al mașinii. A reușit... a reușit, așa cum calculul ei cumplit de dur trebuie să reușească în toate.

Dar fuga nu i-a slujit la nimic... La tropice nu există secrete printre europeni... fiecare îl cunoaște pe celălalt, orice e un eveniment. Nu degeaba a stat șoferul ei un ceas în *bungalow*-ul guvernamental. În cîteva minute, știu to-

tul... știu cine e, că locuiește în orașul de reședință, la opt ore de tren de acolo, că este, să zicem, soția unui mare comerciant, putred de bogat, o nobilă englezoaică... știu că bărbatul ei este plecat de cinci luni în America, și că trebuie să sosească peste cîteva zile ca s-o ia cu el în Europa...

Ea însă — și gîndul ăsta mă arde ca o otravă — nu poate rămîne așa decît cel mult două, trei luni...

Pînă acum mi-a fost posibil să vă explic totul... poate fiindcă pînă în clipa aceea mă mai înțelegeam și eu... ca medic, îmi puneam singur diagnosticul. Dar de atunci a izbucnit în mine ca o febră... mi-am pierdut stăpînirea... adică știam perfect cît de absurd era tot ce făceam, dar nu mai aveam nici o putere asupra mea... nu mă mai înțelegeam... goneam înainte, înnebunit de țelul meu... De altfel, stați nițel... Poate că voi reuși să vă explic... știți ce este amocul ?

— Amocul ?... Parcă îmi amintesc... Un fel de beție, la malaiezi ?

— E mai mult decît o beție... o nebunie... un fel de turbare a oamenilor... Un acces de monomanie absurdă și ucigașă, care nu se poate compara cu nici o altă otrăvire alcoolică... Chiar eu am studiat cîteva cazuri în timpul șederii mele acolo — cînd e vorba de alții, ești totdeauna foarte deștept și foarte obiectiv — fără însă a putea descoperi vreodată groaznicul mister al originii lui... Este probabil în legătură cu clima, cu acea atmosferă grea și înăbușitoare, care apasă nervii ca o furtună, pînă ce izbucnesc... Deci, amoc... da, iată ce-i amocul : un malaiez, vreun om simplu și blînd de tot, își soarbe poșirca... stă apatic, nepăsător, istovit... cum stam eu în odaia mea... și deodată sare, își ia pumnalul și aleargă pe stradă... aleargă drept înainte, tot înainte... fără să știe încotro... Ce-i iese în cale, om sau animal, răpune cu șișul lui, și beția sîngelui îl întărîtă și mai tare... Începe să facă spume la gură și urlă ca un turbat... dar gonește, gonește, gonește, nu se mai uită nici la stînga, nici la dreapta, gonește cu țipătul său strident, cu pumnalul însîngerat, gonește spre acea implacabilă chemare... Oamenii din sate știu că nici o putere nu-l poate opri pe cel stăpînit de amoc... Așa că urlă, ca să prevină lumea de apropierea lui : „Amoc ! Amoc !“... și

toţi fug... iar el goneşte fără să audă, goneşte fără să vadă, şi doboară tot ce întîlneşte... pînă cînd e omorît cu un glonte, ca un cîine turbat, sau se prăbuşeşte spumegînd.

Odată am văzut asta de la fereastra *bungalow*-ului meu... era înspăimîntător... dar numai pentru că am văzut mă înţeleg pe mine, cel din zilele acelea... căci la fel, întocmai la fel, cu privirea aceea groaznică, ţintită drept înainte, fără să mă uit nici la stînga, nici la dreapta, pradă nebuniei, m-am năpustit pe urma acelei femei... Nu mai ştiu ce am făcut, totul s-a desfăşurat într-o goană smintită, într-un ritm nebunesc... Zece minute, ba nu, cinci, ba două... după ce aflasem toate despre femeia aceea, numele, locuinţa, situaţia ei, goneam îndărăt spre casă pe o bicicletă împrumutată în grabă. Am zvîrlit un costum în valiză, am luat bani şi am pornit la gară cu o trăsură... am pornit fără să-l anunţ pe şeful districtului de plecarea mea, fără să-mi numesc un locţiitor, am lăsat totul baltă, casa vraişte. În jurul meu, servitorii se învîrteau, femeile se mirau şi-mi puneau întrebări; nu le-am răspuns, nici măcar n-am întors capul... am pornit la gară şi, cu primul tren, la oraş... Numai o oră după ce femeia aceea îmi intrase în odaie, am dat cu piciorul existenţei mele şi am fugit în necunoscut, mînat de amoc!

Alergam drept înainte, în neştire... la şase seara sosisem... la şase şi zece eram la ea acasă şi ceream să fiu primit. Era... veţi înţelege... cel mai stupid, cel mai absurd lucru pe care l-aş fi putut face... dar amocul te sileşte să alergi orbeşte, fără să vezi încotro... După cîteva minute, servitorul a reapărut... politicos şi rece... doamna nu se simţea bine şi nu putea să primească.

Am ieşit clătinîndu-mă... Încă un ceas am mai dat tîrcoale în jurul casei, stăpînit de speranţa smintită că poate are să trimită după mine... abia pe urmă, mi-am luat o odaie la „Strandhotel" şi două sticle de whisky... astea şi o dublă doză de veronal mi-au ajutat... am adormit în fine... şi somnul acela apăsător şi clisos a fost singura pauză în goana mea pe viaţă şi pe moarte.

Clopotul vasului sună două lovituri tari şi pline. Tremurătoare, se prelungiră în lacul domol al aerului aproape nemişcat, vibrară şi se topiră în foşnetul uşor, neîntrerupt,

ce luneca sub carenă, stăruind printre cuvintele pătimașe. Omul din întuneric trebuie să fi tresărit speriat ; își înghițise vorba. Auzii din nou mîna umblîndu-i la sticle ; din nou, un ușor gîlgîit. Pe urmă începu, cu o voce oarecum mai calmă, mai hotărîtă.

— Ceasurile care au urmat acelei clipe, cu greu vi le pot istorisi. Azi cred că aveam febră atunci, în orice caz eram într-o stare de surescitare vecină cu nebunia... eram posedat de amoc, cum v-am mai spus. Dar nu uitați, cînd am ajuns acolo era marți noapte iar sîmbătă — asta o aflasem între timp — bărbatul ei trebuia să sosească din Yokohama cu transatlanticul P & O. Rămîneau deci numai trei zile, trei nenorocite de zile ca să iau o hotărîre și ca s-o ajut. Înțelegeți, știam că trebuie s-o ajut numaidecît, și nu puteam schimba o vorbă cu dînsa. Și tocmai nevoia de a mă dezvinovăți de purtarea mea ridicolă și turbată nu-mi dădea pace. Știam cît de prețioasă e fiece clipă, că pentru ea era vorba de viață și de moarte — și totuși n-aveam nici o posibilitate să mă apropii de dînsa măcar printr-o șoaptă, printr-un semn ; căci tocmai felul sălbatic și prostesc în care o urmărisem, o speriase. Era... stai nițel... da, ca și cum ai alerga după cineva să-l previi că îl pîndește un asasin și acela te ia pe tine drept asasin, și astfel aleargă mai departe spre pieirea lui... ea vedea în mine numai amocul care o urmărea ca s-o umilească... dar eu... iată groaznica absurditate... Eu nu mă gîndeam de loc la asta, eram cu totul zdrobit, nu voiam decît s-o ajut, s-o servesc... Ca s-o ajut aș fi omorît, aș fi comis o crimă... dar ea, ea nu înțelegea. Cînd m-am deșteptat dimineața și m-am dus îndată iar la dînsa, *boy*-ul stătea în fața ușii, același *boy* pe care îl lovisem în obraz ; și cînd m-a văzut de departe — trebuie să mă fi așteptat — s-a repezit înăuntru... Poate numai ca să-mi anunțe în secret sosirea... poate... ah, nesiguranța aceea cum mă chinuie acum... poate că totul era pregătit ca să mă primească... dar atunci, cînd l-am văzut și mi-am amintit de rușinea ce pățisem, n-am mai îndrăznit să repet vizita... Genunchii îmi tremurau. Chiar de lingă prag, m-am întors și am plecat iar... am plecat, cînd poate ea, torturîndu-se tot ca mine, mă aștepta.

Acum nu mai știam ce să fac în orașul acela străin, care îmi ardea călcîiele... Deodată, mi-a trecut ceva prin cap ;

am oprit numaidecît o trăsură și am pornit la vicerezident, la cel pe care îl ajutasem atunci, în stațiunea mea, și am cerut să fiu primit... Trebuie să fi fost ceva straniu în înfățișarea mea, căci m-a privit oarecum speriat... și politețea lui avea ceva neliniștit... poate recunoscuse în mine semne de amoc... i-am spus scurt și hotărît că îl rugam să fiu mutat la oraș, căci nu mai puteam trăi acolo unde mi-era postul... că trebuie să mă mut imediat... M-a privit... nu pot să vă spun cum m-a privit... întocmai ca un medic pe un bolnav...

— O depresiune nervoasă, dragă doctore, a spus el pe urmă, și o înțeleg prea bine. Ei, are să se aranjeze, dar trebuie să aștepți puțin... să zicem... patru săptămîni... trebuie întîi să găsesc pe cineva în locul dumitale.

— Nu pot să aștept nici o zi, am răspuns eu.

Din nou acea privire ciudată.

— Trebuie, doctore, a spus el serios, nu putem lăsa postul fără medic, dar îți promit că mă voi ocupa chiar de azi.

Am rămas locului, strîngînd din dinți... pentru întîia oară simțeam clar că eram un om vîndut, un sclav. Mă și încordasem într-o atitudine de împotrivire, dar el, omul suplu, mi-a luat-o înainte :

— Te-ai dezvățat de oameni, doctore, și asta cu timpul devine o boală. Ne-am mirat cu toții că nu veneai niciodată pe-aici, că n-ai cerut niciodată concediu. Ai nevoie de puțină societate, de puțină distracție. Vino măcar deseară, avem recepție la reședință. Găsești aici întreaga colonie și mulți vor să te cunoască, au și întrebat adeseori de dumneata și te-au dorit printre ei.

Ultimul cuvînt m-a electrizat. Cineva a întrebat de mine ? Poate ea. Dintr-o dată, m-am simțit alt om ; i-am mulțumit numaidecît foarte politicos pentru invitație și l-am asigurat că voi fi punctual. Am și fost punctual, mult prea punctual. Mai e nevoie să vă spun că, gonit de nerăbdare, am fost primul în sala cea mare a reședinței, înconjurat, în tăcere, de servitorii indigeni care se foiau legănîndu-se de colo pînă colo cu tălpile lor goale, și care — cum mi se părea în mintea mea confuză — rîdeau de mine pe ascuns. Un sfert de ceas am fost unicul european în mijlocul pregătirilor tăcute și atît de singur cu mine,

încît îmi auzeam tictacul ceasului din buzunarul vestei. În sfîrşit, au sosit cîţiva funcţionari cu familiile lor, apoi şi guvernatorul, care a început cu mine o conversaţie mai lungă... Întîi, aşa cred, am răspuns cu destulă uşurinţă şi chiar cu oarecare dibăcie, dar deodată am fost apucat de o nervozitate misterioasă, mi-am pierdut toată supleţea şi am început să mă bîlbîi. Cu toate că eram cu spatele întors către intrarea sălii, am simţit dintr-o dată că sosise ea, că era acolo. Nu v-aş putea spune cum m-a cuprins subit această certitudine şi m-a zăpăcit de tot. Dar pe cînd vorbeam cu guvernatorul, cu sunetul cuvintelor lui încă în auz, am simţit undeva, în spate, prezenţa ei. Din fericire, guvernatorul a pus curînd capăt convorbirii — altfel cred că m-aş fi întors brusc — atît de tare era în nervii mei acea atracţie tainică, atît de arzător întărîtată dorinţa mea. Într-adevăr, abia m-am întors şi am văzut-o, exact în locul unde inconştient o presimţisem. Stătea, flecărind în mijlocul unui grup, într-o rochie de bal galbenă, care dădea un luciu de fildeş mat umerilor ei fini, de o linie pură. Zîmbea ; totuşi, mie îmi părea că faţa ei avea ceva chinuit. M-am apropiat — ea nu mă putea vedea — şi am privit surîsul amabil şi politicos care tremura în jurul buzelor ei subţiri. Şi acest surîs m-a îmbătat din nou, fiindcă... ei da, fiindcă ştiam că era minciună, artă sau tehnică, o capodoperă de disimulare. Azi e miercuri — m-a săgetat prin minte — sîmbătă soseşte vasul cu bărbatu-său... Cum poate să zîmbească aşa... atît de sigur, de nepăsător, şi să se joace atît de neglijent cu evantaiul, în loc să-l rupă, crispată de teamă ? Eu... eu, străinul... de două zile tremuram gîndindu-mă la ceasul acela... eu, străinul, trăiam îngrijorarea ei, groaza ei, cu toate excesele simţirii... iar ea se ducea la bal şi zîmbea, zîmbea, zîmbea !

În spate a pornit muzica... Dansul a început. Un ofiţer mai vîrstnic o invitase : scuzîndu-se, ea s-a desprins de cercul în care se afla, şi la braţul lui s-a îndreptat, trecînd pe lîngă mine, spre cealaltă sală. Cînd m-a zărit, faţa i s-a crispat deodată violent — dar numai o clipă — apoi, înclinînd politicos capul (înainte ca eu să mă fi hotărît dacă s-o salut ori nu), a spus ca unei persoane pe care o cunoşti din întîmplare „Bună seara, doctore !“ şi s-a şi depărtat. Nimeni n-ar fi putut bănui ce ascundea privirea ei

verde-cenușie, și nici eu, nici eu însumi nu știam. De ce m-o fi salutat ?... De ce m-a recunoscut ? Era un mijloc de apărare sau de apropiere, sau numai perplexitate ? Nu pot să vă descriu în ce stare de surescitare mă aflam ; totul în mine era răscolit, gata să izbucnească, și cînd am văzut-o valsînd nepăsătoare în brațele ofițerului, cu fruntea strălucind de calm, pe cînd știam bine că ea... ca și mine, nu se gîndea decît la lucrul acela... decît la lucrul acela... că numai noi doi aici aveam în comun o taină îngrozitoare... și ea valsa — în acele clipe, teama, dorința și admirația mea au atins culmea patimii. Nu știu dacă m-a observat cineva, dar sigur că trădam în purtarea mea mult mai mult decît ascundea dînsa — mi-era imposibil să privesc în altă parte, trebuia... da, trebuia să mă uit la ea... sorbeam de departe acest obraz închis, îl frămîntam cu ochii, doar-doar îi voi smulge masca, măcar pentru o secundă. Privirea asta fixă, desigur, trebuie să-i fi fost insuportabilă. Cînd s-a întors, la braț cu cavalerul ei, m-a privit scurt, fulgerător, tăios și poruncitor, ca și cînd ar fi vrut să mă alunge. Iar i s-a brăzdat pe frunte, răutăcios, acea cută mică de mînie trufașă pe care i-o cunoșteam dinainte.

Însă... însă... v-am mai spus... eram posedat de amoc, nu mă uitam nici la dreapta, nici la stînga. Am înțeles-o îndată — privirea aceea spunea : nu te da în vileag, stăpînește-te ! Știam că ea... cum să spun ?... că ea dorea de la mine o purtare discretă, în sala aceea publică... Înțelegeam că, dacă plecam atunci, puteam fi sigur că m-ar fi primit a doua zi, că numai acum, numai acum voia să nu fie expusă unei familiarități bătătoare la ochi și că se temea — cît de îndreptățit ! — ca nesăbuința mea să nu provoace o scenă... Vedeți, știam totul, înțelegeam porunca ochilor ei cenușii... dar... dar în mine... în mine era o forță care mă silea să-i vorbesc. Astfel, m-am apropiat șovăitor de grupul unde ea stătea flecărind, m-am vîrît în cercul acela destrămat, deși nu cunoșteam decît pe cîțiva dintre cei din jurul ei. M-am dus, lacom s-o aud vorbind, și totuși încovoindu-mă, timid ca un cîine bătut, temător de privirea ei, cînd mă atingea rece, în treacăt, cum atingea draperiile de care mă rezemam, sau aerul care le mișca ușor. Dar eu stăteam, însetat după un cuvînt ce mi l-ar spune, după un semn de înțelegere. Stăteam ca un buștean, stăteam cu

ochii ficşi, în mijlocul vorbăriei. Fără îndoială, atitudinea mea trebuie să fi fost bătătoare la ochi, căci nimeni nu-mi adresa o vorbă, şi ea suferea desigur de prezenţa mea ridicolă.

Cît am stat aşa, nu ştiu... poate o veşnicie... *nu puteam* scăpa de acea vrajă a voinţei mele. Tocmai încăpăţînarea furiei mă paraliza. Dar ea n-a mai putut să rabde... Cu graţia încîntătoare a făpturii sale, s-a întors brusc către domnii de acolo :

— Sînt cam obosită... vreau astă-seară să mă culc şi eu o dată mai devreme... Noapte bună !

Şi a trecut pe lîngă mine, înclinînd capul cu o politeţă distantă de salon... Am mai apucat să văd cuta arcuită de pe fruntea ei, şi apoi numai spatele, alb, rece şi gol. A durat o secundă pînă am priceput că pleca... şi că nu mai puteam s-o văd, nu mai puteam să-i vorbesc în seara aceea, în ultima seară a salvării... am mai stat deci o clipă încremenit, pînă am priceput, apoi... apoi...

Dar staţi... staţi puţin... Altfel nu veţi înţelege absurditatea şi stupiditatea faptei mele... Întîi trebuie să vă descriu încăperea... Era sala cea mare din palatul guvernatorului, luminată de o mulţime de lămpi şi aproape goală, o sală imensă... Perechile dansau, domnii jucau cărţi... numai prin colţuri stăteau de vorbă cîteva grupuri... deci, sala era goală, orice mişcare atrăgea atenţia, ceea ce s-ar fi văzut clar în lumina vie. Şi această sală vastă ea o traversa cu un pas încet şi uşor, cu umerii drepţi şi din cînd în cînd răspunzînd saluturilor cu ţinuta ei indescriptibilă... cu acel splendid calm, glacial şi suveran, care mă încînta atît... Eu... eu rămăsesem locului, v-am mai spus, eram ca paralizat înainte de a pricepe că pleca... şi... şi cînd am priceput, ea era la celălalt capăt al sălii, la un pas de uşă... Atunci... o, şi azi mi-e ruşine cînd mă gîndesc... m-a apucat subit şi *am alergat* — auziţi : am alergat... n-am mers, *am alergat,* cu ghetele mele grele care răsunau tare, de-a curmezişul sălii, în urma ei... Îmi auzeam paşii, vedeam privirile mirate, aţintite toate asupra mea... îmi venea să mor de ruşine... chiar pe cînd alergam, eram conştient de nebunia mea... dar nu puteam... nu puteam da înapoi. La uşă am ajuns-o. S-a întors... ochii ei m-au străpuns ca un tăiş de oţel, nările îi tremurau de mînie... toc-

mai era să încep să mă bîlbîi... atunci... atunci... a izbucnit deodată în *rîs*... un rîs sonor, natural, din toată inima și a zis tare... tare încît s-o audă toată lumea :

— Ah, doctore, abia acum îți vine în minte rețeta pentru băiatul meu... ce ți-e și cu oamenii ăștia de știință !

Cîțiva care erau în apropiere au rîs binevoitor... Am înțeles, am rămas amețit de măiestria cu care salvase situația... Am căutat în buzunar și am rupt din agenda mea o foaie albă, pe care a luat-o neglijent, zîmbindu-mi încă o dată rece, spre a-mi mulțumi, înainte de a pleca. În prima secundă, m-am simțit ușurat... am văzut că prin măiestria ei reparase nebunia pe care o făcusem, restabilise situația... dar pe dată am înțeles că pentru mine totul era pierdut, că din pricina nebuniei mele înverșunate, femeia asta mă ura... mă ura mai mult decît moartea... că aș fi putut să bat de sute și sute de ori la ușa ei și m-ar fi gonit ca pe un cîine.

Mă clătinam prin sală, băgam de seamă că lumea se uita la mine... desigur, trebuie să fi avut o înfățișare stranie... M-am dus la bufet, am băut două, trei, patru păhărele de coniac, unul după altul... asta m-a ajutat să nu leșin... nervii mei nu mai rezistau, erau frînți... Apoi m-am strecurat afară, pe o ușă lăturalnică, în ascuns, ca un criminal... Nici pentru un regat n-aș fi acceptat să traversez încă o dată sala aceea, unde rîsul ei mai răsuna din toți pereții... Am plecat... exact nu mai pot spune unde, în cîteva cîrciumi, și m-am îmbătat... m-am îmbătat ca omul care vrea să-și înece în beție tot ce mai e treaz în el... dar... simțurile mele rămîneau vii... Rîsul era înfipt în mine, strident și malițios. Rîsul, rîsul acela blestemat, nu-l puteam potoli... Am mai rătăcit prin port... revolverul îl lăsasem acasă, altfel m-aș fi împușcat. Nu mai țineam seama de nimic și cu gîndul acesta m-am și întors la hotel... numai cu gîndul la sertarul stîng al scrinului, unde era revolverul meu... cu acest singur gînd.

Că nu m-am împușcat atunci... vă jur, n-a fost din lașitate... pentru mine ar fi fost o liberare să apăs pe oțelul rece al trăgaciului... dar, cum să vă explic... simțeam încă o datorie în mine... da, acea datorie de a ajuta, datoria aceea blestemată... mă înnebunea gîndul că ea ar putea să aibă nevoie de mine, că avea nevoie de mine... mă întor-

sesem acasă joi dimineața, iar sîmbătă... v-am spus... sîmbătă sosea vaporul și femeia *aceasta*, femeia aceasta mîndră, orgolioasă n-ar fi supraviețuit rușinii față de bărbatul ei și de lume, știam asta... Ah ! cît m-au torturat gîndurile acelea — timpul prețios, pierdut în chip absurd, graba mea de om nebun, care zădărnicise orice ajutor venit la timp... ceasuri întregi, da, ceasuri întregi, vă jur, m-am plimbat prin odaie încoace și încolo, mi-am torturat creierul, întrebîndu-mă cum aș putea să mă apropii, cum să repar totul, cum s-o ajut... căci să mai pătrund la dînsa, eram sigur că n-are să-mi mai îngăduie... simțeam încă rîsul ei în toți nervii și fremătarea mînioasă a nărilor ei... ceasuri întregi, cu adevărat ceasuri întregi, am tot măsurat cu pasul cei trei metri ai odăii înguste... se crăpase de ziuă, sosise dimineața.

Deodată m-am repezit la masă... am scos un teanc de hîrtie de scrisori, și am început să-i scriu... să-i scriu tot... o scrisoare plîngăreață ca un scheunat de cîine, în care o rugam să mă ierte, în care mă numeam criminal și nebun... în care o imploram să mi se încredințeze... Juram că voi dispărea în ceasul următor din oraș, din colonie, din lume, dacă voia... numai să mă ierte și să aibă încredere în mine, să mă lase s-o ajut în cel din urmă ceas... Douăzeci de pagini am tot bătut cîmpii astfel... Trebuie să fi fost o scrisoare dementă, inimaginabilă, delirantă, căci m-am ridicat de la masă scăldat în sudoare. Odaia se clătina, a trebuit să beau un pahar de apă. Abia pe urmă am încercat să recitesc scrisoarea, dar de la primele cuvinte m-a apucat groaza. Tremurînd, am împăturit-o, am luat plicul... brusc, m-a străfulgerat un gînd : aflasem cuvîntul adevărat, hotărîtor. Și am mai înșfăcat o dată tocul și am scris pe ultima pagină : „Aștept aici, la «Strandhotel», o vorbă de iertare. Dacă pînă la ora șapte nu primesc răspuns, mă împușc."

Apoi am luat scrisoarea, am sunat un *boy*, și i-am spus să ducă plicul. În sfîrșit, îi spusesem totul. Totul.

Ceva zăngăni și se rostogoli lîngă noi. Era sticla de whisky, pe care, cu un gest violent, o răsturnase. Auzii cum mîna lui bîjbîia pe jos căutînd-o și cum o ridică dintr-o singură mișcare ; apoi sticla goală zvîrlită peste bord

descrise un arc prelung. Cîteva minute glasul tăcu, după aceea reîncepu și mai febril, mai surescitat, mai grăbit ca înainte.

— Nu mai sînt un creștin credincios... pentru mine nu există nici rai, nici iad... și dacă există iadul, nu mă tem, căci nu poate fi mai îngrozitor decît orele acelea pe care le-am trăit de dimineață pînă seara... Închipuiți-vă o odaie mică, fierbinte, în plin soare, și tot mai încinsă în arșița amiezii... O odaie mică, numai cu o masă, și un scaun, și un pat... Și pe masă numai un ceas și un revolver ; iar în fața mesei, un om... un om care nu face nimic, decît să se uite fix pe masă, la secundarul ceasului... un om care nu mănîncă, nu bea, nu fumează și nu se mișcă... care toată vremea... ascultați, care se uită timp de trei ceasuri... la cercul alb al cadranului, cască ochii la micul arătător, care înconjoară cercul cu tictacul lui... Așa... așa mi-am petrecut ziua aceea, n-am făcut altceva decît să aștept, să aștept, să aștept... dar asemenea unui amoc care face ceva fără sens, animalic, cu acea turbată tenacitate rectilină.

Ei... n-am să vă descriu ceasurile astea... e ceva ce nu se poate descrie... nici eu nu mai înțeleg cum poți trăi astfel de ceasuri... fără... fără să înnebunești...

Deci... la trei și douăzeci și două de minute... știu perfect, doar eram cu ochii ațintiți la ceas... bate deodată cineva la ușă... Eu sar... sar ca un tigru... cu un salt, străbat întreaga odaie, sînt la ușă și o deschid, gata s-o scot din țițîni... Un băiețaș chinez speriat stă afară, cu un bilețel împăturit în mînă și, pe cînd îl apuc cu aviditate, băiatul fuge și dispare.

Desfac bilețelul, vreau să-l citesc... Nu pot citi... Văd valuri roșii în fața ochilor. Închipuiți-vă ce tortură ! Am în sfîrșit, în sfîrșit, o vorbă de la ea... dar totul tremură și joacă în fața pupilelor mele. Îmi bag capul în apă... mă mai limpezesc puțin... Încă o dată iau biletul și citesc : „Prea tîrziu ! Așteaptă însă acasă, poate tot te chem."

Nici o semnătură pe hîrtia mototolită, sfîșiată dintr-un prospect vechi... niște trăsături de creion zorite și încîlcite ale unei scrieri de obicei sigure... nu știu de ce m-a zguduit așa peticul acela de hîrtie... Era îmbibat de groază și de mister, era parcă scris într-o fugă, pe marginea unei ferestre, sau într-o trăsură în mers... Ceva indescriptibil,

făcut din teamă, din grabă, din oroare emana din acel răvaş tainic, ceva care îmi îngheţa sufletul... şi totuşi... totuşi eram fericit : îmi scrisese, nu trebuia încă să mor, îmi îngăduia s-o ajut... poate... aveam voie... O, mă pierdeam cu totul în cele mai absurde conjecturi şi speranţe... De o sută, de o mie de ori am citit bileţelul, l-am sărutat... l-am cercetat, căutînd un cuvînt scăpat din vedere... visarea mea devenea tot mai adîncă, tot mai confuză, o stare fantastică de somn cu ochii deschişi... un fel de paralizie, ceva surd şi totuşi agitat, între somn şi trezie, care a durat poate sferturi de ore, poate ore întregi...

Deodată, am tresărit speriat... Nu bătuse cineva la uşă ?... Mi-am ţinut răsuflarea un minut, două minute de tăcere imobilă... Şi pe urmă, iar foarte încet, ca zgrepţănatul unei pisici, o bătaie uşoară, dar insistentă... Am sărit către uşă, încă ameţit, am dat uşa de perete ; afară stătea *boy*-ul, *boy*-ul ei, căruia îi trăsesem atunci un pumn peste gură... faţa lui oacheşă era pămîntie, privirea rătăcită vestea nenorocire... Îndată m-a apucat groaza :

— Ce... ce s-a întîmplat ? am putut să mai îngîn.

— *Come quickly* ! [1] atît a zis...

Imediat m-am năpustit ca turbat pe scară în jos, şi el după mine. Un *sado*, un fel de trăsurică, ne aştepta afară, ne-am urcat în ea...

— Ce s-a întîmplat ? l-am întrebat...

M-a privit tremurînd şi a tăcut cu buzele strînse... L-am întrebat încă o dată — dar tăcea... Îmi venea să-l pocnesc iar în obraz cu pumnul dar... tocmai fidelitatea asta de cîine faţă de dînsa mă mişca... n-am mai întrebat nimic... Trăsurica alerga atît de repede prin vălmăşagul de lume, încît oamenii se dădeau la o parte înjurînd ; a trecut în goană prin cartierul european, de pe marginea mării spre partea de jos a oraşului, apoi mai departe, tot mai departe, prin labirintul gălăgios al oraşului chinezesc... În sfîrşit, am ajuns într-o uliţă strîmtă, cu totul lăturalnică... trăsurica s-a oprit în faţa unei case scunde... Era murdară şi chircită parcă ; în partea din faţă avea o dugheană luminată de o lumînare de seu... una dintre acele spelunci care-i

[1] Veniţi repede ! (L. engl.)

ascund pe fumătorii de opium sau pe prostituate, un cuib de hoţi sau o văgăună de tăinuitori. *Boy*-ul a bătut grăbit în uşă... Prin deschizătura ei, un glas a şuierat, întrebînd şi iar întrebînd... N-am mai putut aştepta, am sărit jos, am împins uşa întredeschisă... o chinezoaică bătrînă a fugit cu un ţipăt... în spatele meu venea *boy*-ul; m-a condus printr-un gang... a deschis cu zgomot altă uşă... apoi alta spre o încăpere întunecată, care mirosea rău a alcool şi a sînge închegat... Înăuntru se auzeau gemete... am înaintat pe dibuite.

Glasul se opri iar şi ceea ce izbucni apoi erau mai mult suspine decît cuvinte.

— Am... am înaintat pe dibuite... şi acolo... acolo, pe o rogojină murdară, zăcea zgîrcită de durere... gemînd... o frîntură de om... Era ea!...

Nu-i vedeam faţa. În întuneric... ochii nu mi se obişnuiseră încă... orbecăiam numai... mîna ei fierbinte... arzător de fierbinte. Febră... febră mare... şi m-au trecut fiori... am ştiut îndată totul... se refugiase aici fugind de mine... se lăsase ciopîrţită de cine ştie ce chinezoaică murdară, numai pentru că aici spera mai multă discreţie... se lăsase asasinată de vreo babă afurisită, mai degrabă decît să se încreadă în mine... numai pentru că eu, ca un nebun... nu-i cruţasem mîndria şi n-o ajutasem îndată... pentru că de moarte se temea mai puţin decît de mine.

Am strigat după lumină. *Boy*-ul a sărit, ticăloasa de chinezoaică mi-a adus cu mîini tremurătoare o lampă de gaz fumegîndă. Îmi venea s-o strîng de beregată pe canalia aceea galbenă... a pus lampa pe masă... Lumina cădea clară şi gălbuie pe trupul martirizat... Şi dintr-o dată... dintr-o dată... a pierit din mine tot năduful, toată mînia, toată drojdia trufaşă de patimă adunată... nu mai eram decît medic, un om care ajută, care simte, care înţelege... uitasem de mine... luptam cu simţuri treze şi lucide împotriva grozăviei... Simţeam trupul gol, pe care-l dorisem în visările mele, numai... cum să zic... numai ca materie, ca organism... n-o mai simţeam pe dînsa, ci numai viaţa care se apăra de moarte, pe omul care se zvîrcolea în chinuri cumplite... Sîngele ei, sîngele ei fierbinte şi sfînt îmi inunda mîinile,

dar nu simţeam nici voluptate, nici groază... eram numai medic... vedeam numai suferinţa... vedeam...

Şi am văzut îndată că totul era pierdut dacă nu se întîmplă vreo minune... Mîini stîngace şi criminale o răniseră şi era pe jumătate moartă, atîta sînge pierduse. În văgăuna aceea infectă n-aveam nimic pentru hemostază, nici măcar apă curată... tot ce atingeam era îmbibat de murdărie...

— Trebuie să mergem imediat la spital, am zis.

Dar abia rostisem vorbele astea şi trupul chinuit s-a crispat convulsiv.

— Nu... nu... mai bine moartea... să nu afle nimeni... să nu afle nimeni... acasă... acasă...

Am înţeles... nu mai lupta decît pentru păstrarea secretului, pentru onoarea ei... nu pentru viaţă... Şi m-am supus... *Boy*-ul a adus o targă... pe care am culcat-o... astfel... aproape un cadavru... sleită şi delirantă... am transportat-o prin noapte... acasă... ferindu-ne de servitorii curioşi şi speriaţi... Pe furiş am dus-o în camera ei şi am încuiat uşile... Apoi... apoi... a început lupta... o luptă grea împotriva morţii.

Deodată se înfipse o mînă în braţul meu, încît era cît pe ce să ţip de spaimă şi de durere. În întuneric, obrazul lui atît de apropiat era grotesc, vedeam dinţii albi dezgoliţi brusc, vedeam strălucind lentilele în lumina palidă a lunii, ca doi imenşi ochi de pisică. Acum nu mai vorbea... ţipa ca scuturat de o mînie cruntă.

— Ştii dumneata, oare, om străin care stai aici nepăsător pe scaun şi care colinzi lumea în plimbare, ştii dumneata cum e cînd moare un om ? Ai asistat vreodată, ai văzut cum trupul se zvîrcoleşte, cum unghiile vinete zgîrie în gol, cum horcăie gîtlejul, cum se apără fiecare mădular, cum fiecare deget se încordează împotriva grozăviei, cum ochii se cască într-o spaimă pentru care nu există cuvinte ? Ai trăit vreodată asta, dumneata, pierde-vară, turist amator, dumneata care vorbeşti de ajutor ca de o datorie ? Ca medic am văzut moarte adeseori, am văzut-o, am văzut-o, sub forma de caz clinic, ca o realitate... pot spune că am studiat-o... dar să fi *trăit* moartea, să fi murit şi eu, asta s-a întîmplat numai o dată : în noaptea aceea...

în noaptea aceea înfiorătoare, cînd stăteam acolo și-mi storceam creierul ca să aflu ceva, să găsesc, să născocesc ceva împotriva sîngelui care curgea, curgea gîrlă, și împotriva febrei care o mistuia în fața ochilor mei... să găsesc ceva împotriva morții care se apropia din ce în ce și pe care nu puteam s-o gonesc de lîngă pat. Înțelegi ce înseamnă să fii medic, să cunoști tratamentul tuturor bolilor — să ai datoria de a ajuta, după cum spui atît de înțelept — și totuși să stai neputincios lîngă o muribundă, să stai cu brațele încrucișate, știind și totuși nepufînd nimic... să știi doar acest singur teribil lucru : că nu-i poți fi de folos chiar dacă ți-ai sfîșia vinele din trup... Să vezi un om drag, pierzîndu-și jalnic sîngele, chinuit de dureri, să simți un puls care palpită și în același timp se stinge... care-ți scapă printre degete... să fii medic și să nu știi nimic, nimic, nimic... decît să stai acolo și să îngîni vreo rugăciune ca o bătrînă veștejită în biserică, și iar să strîngi din pumni împotriva unui biet Dumnezeu, despre care știi bine că nu există. Înțelegi asta ? Înțelegi ?... Eu... eu numai un lucru nu înțeleg... cum nu mori și tu în asemenea clipe, cum te mai scoli din somn a doua zi dimineața, cum te mai speli și îți mai înnozi cravata ?... Cum mai poți trăi, cînd ai trecut prin ce am trecut eu... cînd ai simțit că acea răsuflare, acea primă ființă pentru care te-ai zbătut și ai luptat cum am luptat eu, pe care vrei s-o reții din toate puterile sufletului tău, îți alunecă printre degete... în necunoscut... alunecă tot mai repede, minut cu minut... și cînd tu nu găsești nimic în creierul tău înfrigurat, ca s-o reții ?

Și, pe deasupra, pentru ca tortura mea să se dubleze... s-a mai adăugat ceva... ceva diabolic... Pe cînd stăteam la căpătîiul ei — îi făcusem o injecție de morfină spre a-i alina durerile, și priveam cum se odihnește, cu obraji fierbinți, fierbinți și palizi — da... pe cînd stăteam așa, simțeam în spate doi ochi îndreptați spre mine, cu o teribilă expresie de încordare... *Boy*-ul, ghemuit pe jos, mormăia încet vreo rugăciune. Cînd privirea lui o întîlnea pe a mea... nu, nu vă pot descrie... avea ceva atît de rugător... în privirea lui de cîine credincios era atîta recunoștință... și în același timp ridica mîinile spre mine, ca și cum ar fi vrut să mă numai-numai s-o salvez... înțelegeți... ridica mîinile spre mine

ca spre un dumnezeu... spre mine, sărman neputincios, care știam că totul e pierdut... că eram tot atît de inutil acolo, ca o furnică ce aleargă pe podea... Ah ! Privirea aceea... cît mă tortura speranța lui fanatică, animalică în măiestria mea... îmi venea să-l iau la goană, să-l calc în picioare, atît de rău îmi făcea... Și totuși, simțeam cum ne unea iubirea pentru ea... secretul nostru... Un animal la pîndă, chiar în spatele meu, un ghemotoc încordat ; nu deschideam bine gura să-i cer ceva, că și sărea fără zgomot, cu tălpile lui goale, să-mi întindă tremurînd ceea ce-i cerusem, plin de speranță ca și cum aceasta ar fi fost ajutorul... salvarea... Știu că și-ar fi deschis și vinele ca s-o ajute... așa era femeia aceea, atîta putere avea asupra oamenilor... iar eu... iar eu nu eram în stare să salvez un dram de sînge... O, noaptea aceea, noaptea aceea înspăimîntătoare, acea nesfîrșită noapte între viață și moarte !

Către dimineață s-a mai trezit o dată... a deschis ochii... Acum nu mai aveau în ei nimic orgolios și rece... Luceau umezi de febră și rătăceau oarecum străini prin încăpere... Apoi m-a privit : părea că se gîndește, că vrea să-și amintească obrazul meu... și deodată... am văzut... și l-a amintit... căci o spaimă, o împotrivire... ceva dușmănos și speriat i-a încruntat fața... și-a agitat brațele, ca și cînd ar fi vrut să fugă... departe, departe de mine... am văzut, se gîndea la lucrul *acela*... la ceasul de atunci... Dar apoi a început să-și dea seama... m-a privit mai liniștită, răsufla greu... Simțeam că voia să vorbească, să spună ceva... Iar au început să i se crispeze mîinile, dădea să se ridice, dar era prea slăbită. Am liniștit-o, m-am plecat spre ea... atunci mi-a aruncat o privire lungă, chinuită... buzele i se mișcau ușor... era numai un ultim sunet stins cînd a zis :

— N-are să afle nimeni ?... Nimeni ?

— Nimeni, am spus eu cu toată puterea convingerii, îți făgăduiesc.

Dar ochii ei erau încă neliniștiți... Cu buze înfrigurate, foarte nedeslușit, a izbutit să rostească :

— Jură-mi... să nu afle nimeni... Jură !...

Am ridicat degetele, ca la jurămînt. S-a uitat la mine... cu o... cu o privire de nedescris... blîndă, caldă, recunoscătoare... da, adevărat, adevărat recunoscătoare... Voia să

mai spună ceva, dar nu putea. A rămas multă vreme așa, istovită de încordare, cu ochii închiși. Apoi a început grozăvia... grozăvia... a mai luptat un ceas, greu... abia dimineața a venit sfîrșitul...

Tăcu îndelung. Nu observasem asta pînă cînd, în mijlocul tăcerii, clopotul bătu, parcă de pe coverta de mijloc, una, două, trei lovituri sonore. Ora trei. Lumina lunii pălise, dar o altă lumină gălbuie și nesigură începuse să tremure în aer și vîntul sufla cînd și cînd, ca o briză. Încă o jumătate de oră, o oră, apoi va fi ziuă și, în lumina clară, groaza se va stinge. Acum, că umbrele nu mai cădeau groase și întunecate în colțul nostru, îi vedeam mai deslușit trăsăturile. Își scosese șapca și, sub craniul lui gol, chipul muncit se arăta și mai înspăimîntător. Dar iată că lentilele se și întorceau scînteind spre mine, omul se încordă și glasul îi suna tăios și ironic.

— Pentru ea se sfîrșise, dar nu și pentru mine. Eram singur cu cadavrul — și singur într-o casă străină, singur într-un oraș care nu tolera nici un mister, iar eu... eu trebuia să păstrez secretul. Da, gîndește-te la întreaga situație : o doamnă din cea mai bună societate a coloniei, perfect sănătoasă, care cu o seară înainte dansase la balul de la reședință, zace moartă în patul ei... un doctor străin, pe care l-a chemat un servitor e lîngă dînsa... nimeni în casă n-a văzut cînd și de unde a venit... femeia a fost adusă noaptea pe o targă și apoi ușile s-au încuiat... și dimineața e moartă... abia atunci au fost chemați servitorii și casa deodată răsună de țipete... într-o clipită, vecinii și orașul întreg au aflat vestea... și cineva trebuie să explice totul... eu, străinul, medic într-o stațiune depărtată... Plăcută situație, nu ?

Știam ce mă așteaptă. Din fericire, era *boy*-ul cu mine, băiatul acela de treabă, care-mi citea toate în ochi. Pînă și acel animal obtuz, înțelegea că mai era o bătălie de dat. Îi spusesem numai atît :

— Doamna vrea să *nu* se afle nimic din ce s-a întîmplat.

S-a uitat în ochii mei cu privirea lui umedă de cîine, dar totuși hotărîtă :

— *Yes, sir !*

N-a spus mai mult. A șters urmele de sînge de pe jos, a așezat totul în perfectă ordine — și tocmai dîrzenia lui mi-a redat-o pe a mea.

Niciodată în viață, știu bine, n-am avut strînsă în mine atîta energie și nici nu voi mai avea vreodată! Cînd ai pierdut totul, lupți ca un desperat pentru ultimul lucru care ți-a rămas — și ultimul lucru era testamentul ei, secretul. Am primit foarte liniștit lumea, le-am istorisit tuturor aceeași poveste inventată: cum *boy*-ul, pe care îl trimisese după doctor, mă întîlnise întîmplător pe drum. Dar pe cînd istoriseam, în aparență calm, așteptam... așteptam într-una lucrul hotărîtor... pe omul care trebuia să constate decesul pînă s-o putem închide în sicriu, împreună cu secretul ei. Era, nu uita, joi; iar sîmbătă venea soțul.

În sfîrșit, la nouă a sosit medicul legist. Eu trimisesem după dînsul, era superiorul meu în grad și în același timp concurentul meu, medicul de care ea îmi vorbise cu atîta dispreț și care desigur auzise de dorința mea de a fi permutat. De la întîia lui privire, am simțit: mi-era dușman. Dar tocmai asta mi-a întărit puterea.

Încă din vestibul a întrebat:

— Cînd a murit doamna?... Și i-a rostit numele.

— La șase dimineața.

— Cînd a trimis după dumneavoastră?

— La unsprezece seara.

— Știați că sînt medicul ei?

— Da, însă nu era timp de pierdut... și-apoi... defuncta mă ceruse categoric pe mine. Interzisese să fie chemat alt medic.

M-a privit fix, obrazul lui palid și cam buhăit s-a roșit puțin, simțeam că era înveninat. Tocmai de asta aveam nevoie; toată energia mea mă împingea la o hotărîre grabnică, simțeam că nervii mei nu vor mai rezista mult. Era pe punctul de a-mi răspunde ostil, apoi însă a zis nepăsător:

— Deși credeți că vă puteți dispensa de mine, este totuși de datoria mea profesională să constat decesul și... cauza lui.

N-am răspuns și l-am lăsat să treacă înainte. Pe urmă m-am întors, am încuiat ușa și am pus cheia pe masă.

Uimit, a ridicat din sprîncene :

— Ce înseamnă asta ?

M-am oprit liniştit în faţa lui.

— Aici nu-i vorba să constatăm cauza decesului... ci să găsim alta. Această femeie m-a chemat s-o îngrijesc de... urmările unei intervenţii nenorocite... n-am mai putut s-o salvez, dar i-am făgăduit să-i salvez onoarea, şi asta o voi face. Şi vă rog să mă ajutaţi !

Ochii i se căscaseră de mirare.

— Nu cumva vreţi să-mi cereţi, a îngăimat, ca eu, medic oficial, să acopăr o crimă ?

— Ba da, asta vreau, asta trebuie să vreau.

— Pentru crima dumneavoastră, eu să...

— V-am spus că nu m-am atins de această femeie, altfel... altfel n-aş sta acum în faţa dumneavoastră, altfel terminam de mult cu mine. Ea şi-a ispăşit păcatul — dacă vreţi să-l numiţi aşa — iar lumea nu trebuie să afle nimic. Şi eu n-am să îngădui ca onoarea acestei femei să fie terfelită.

Tonul meu hotărît l-a iritat şi mai tare.

— Nu îngăduiţi, hm ! Va să zică vă credeţi superiorul meu... sau cel puţin credeţi că aţi şi ajuns... Încercaţi numai să-mi ordonaţi... mi-am închipuit eu că aici e la mijloc ceva murdar, dacă aţi fost chemat din pustietatea aia... Frumos fel de a-ţi exercita meseria, frumos început ! Dar acum am să fac *eu* examenul medical şi puteţi fi convins că un raport semnat de mine, va fi exact. Eu n-am să girez o minciună.

Mi-am păstrat întreg calmul.

— Ba da... chiar aşa trebuie să faceţi de data asta. Altfel nu veţi ieşi de aici, din odaie.

Am băgat mîna în buzunar, deşi n-aveam revolverul la mine. Dar el a tresărit. Am făcut un pas spre dînsul şi l-am privit.

— Ascultaţi, am să vă spun ceva, ca să nu ajungem la lucruri extreme. Puţin îmi pasă de viaţa mea... sau de a altuia... am ajuns la un punct unde... pe mine mă interesează un singur lucru, să-mi ţin promisiunea ca pricina acestei morţi să rămînă secretă... Vă dau cuvîntul meu de onoare că dacă întocmiţi un certificat care să

spună că această femeie a murit... ei, de orice ar fi, părăsesc orașul și țara chiar săptămîna asta... și dacă mi-o cereți, iau revolverul și mă împușc îndată ce sicriul ei va fi în pămînt iar eu voi fi sigur că nimeni... mă înțelegeți, *nimeni*... nu mai poate cerceta... Cred că asta vă ajunge — *trebuie* să vă ajungă.

Fără îndoială, în glasul meu era ceva amenințător, ceva primejdios, căci apropiindu-mă fără nici o intenție, el s-a ferit, cu acea spaimă fățișă cu care... oamenii fug de un om cuprins de amoc, cînd aleargă dement cu pumnalul în mînă... Deodată, deveni cu totul altul... întrucîtva intimidat și paralizat... atitudinea lui rigidă cedase. A bolborosit cu o ultimă împotrivire, moale de tot :

— Pentru prima dată în viața mea aș iscăli un certificat fals... oricum... o să găsim o formulă... înțeleg, se întîmplă tot felul de lucruri... Dar nu putem așa, dintr-o dată...

— Bineînțeles că nu puteți, l-am ajutat eu, ca să-i dau curaj. (În tîmple îmi zvîcnea : „Repede ! Cît mai repede !“) Dar acum, știind că n-ar însemna decît să jigniți un om, iar unei moarte să-i faceți un rău imens, desigur, n-o să stați la îndoială.

A confirmat dînd din cap. Ne-am apropiat de masă. După cîteva minute, certificatul era gata (acela care a apărut mai tîrziu și în ziare, după care decesul se datora unei paralizii a inimii). Apoi s-a ridicat și m-a privit.

— Plecați chiar săptămîna asta, nu ?

— Pe cuvîntul meu de onoare.

S-a uitat iar la mine. Am observat că voia să pară sever și profesional.

— Am să mă ocup imediat de sicriu, a spus el, ca să-și ascundă jena.

Dar ce oare se petrecea în mine, de mă simțeam atît de înspăimîntat, atît de chinuit ? Deodată mi-a luat mîna și mi-a scuturat-o cu o cordialitate neașteptată.

— Curaj ! Încercați să vă dominați... zise.

N-am înțeles ce voia să spună. Eram bolnav ? Eram... nebun ? L-am însoțit pînă la ușă, am descuiat-o și, închizînd-o în urma lui, mi-am epuizat și ultimele forțe. Din nou, tîmplele au început să-mi zvîcnească, totul se clătina și se învîrtea ; și chiar în fața patului ei m-am prăvălit...

așa... așa cum se prăbușește omul cuprins de amoc la sfîrșitul goanei sale, fără cunoștință și cu nervii zdrobiți.

Se opri iar. Mă lua cu frig — să fi fost primele adieri ale vîntului de dimineață, care treceau cu un șuier domol peste vapor ? Dar obrazul chinuit — acum pe jumătate luminat de răsfrîngerea zorilor — se încruntă din nou.

— Cît am zăcut așa pe rogojină, nu știu. Pînă ce am simțit că mă atinge cineva. Am sărit în sus. Era *boy*-ul care, timid și cu atitudinea lui devotată, stătea în fața mea și-mi căuta ochii, îngrijorat.

— Cineva vrea să intre aici... vrea s-o vadă.

— Nimeni n-are voie să intre.

— Da... dar...

Ochii îi erau speriați. Voia să spună ceva și nu îndrăznea. Ceva îl frămînta pe credinciosul animal.

— Cine e ?

M-a privit tremurînd, parcă temîndu-se să nu fie bătut. Apoi a zis, fără să rostească nici un nume — de unde, dintr-o dată, atîta tact la o făptură atît de primitivă ? Cum se face că uneori, în anumite clipe, o delicatețe uimitoare îi însuflețește pe unii oameni cu totul reduși ?... A zis deci cu teamă, cu mare, mare teamă :

— El !

Am tresărit, am înțeles îndată și am fost îndată posedat de setea și de nerăbdarea de a-l vedea pe acest necunoscut. Căci vedeți ce lucru straniu !... În toiul acestei torturi, în febra aceea făcută din dorință, teamă și grabă, îl uitasem cu desăvîrșire pe „el"... Uitasem că mai e în joc un om... un om pe care femeia aceea îl iubise și căruia îi dăruise pătimaș ceea ce-mi refuzase mie. Cu douăsprezece, cu douăzeci și patru de ore înainte, l-aș fi urît pe omul acela, l-aș fi putut sfîșia... Acum... nu pot... nu pot să-ți descriu ce grabă era în mine să-l văd... să-l... să-l iubesc, fiindcă îl iubise ea.

Dintr-un salt, am fost în prag. Acolo aștepta un ofițer blond, tînăr, tînăr de tot, foarte stîngaci, subțirel și foarte palid. Părea un copil, atît de mișcător de tînăr era... pe dată am fost nespus de zguduit de osteneala ce-și dădea să fie bărbat, să aibă ținută... să-și ascundă emoția. Am

văzut numaidecît că mîna îi tremura cînd și-a dus-o la cozoroc... L-aș fi îmbrățișat, pentru că era aidoma cum îl dorisem, cum trebuia să fie bărbatul care o posedase pe femeia aceea... nu se dăruise unui seducător, unui orgolios... nu, ci unui copilandru, unei ființe curate și tandre.

Tînărul stătea cu totul intimidat în fața mea. Privirea mea lacomă, impetuozitatea cu care-l primisem îl zăpăceau și mai mult. Mustața mică tresărea, trădîndu-l... ofițerul ăsta tînăr, copilul ăsta, trebuia să se constrîngă să nu izbucnească în plîns.

— Iertați-mă, a zis în sfîrșit, aș fi vrut... aș fi vrut s-o mai văd pe doamna...

Fără să-mi dau seama, cu totul involuntar, mi-am pus brațul pe umărul acelui străin, și l-am condus, cum conduci un bolnav. S-a uitat la mine mirat, cu o privire nesfîrșit de caldă și de recunoscătoare. În clipa aceea se și crease un fel de înțelegere între simțămintele noastre comune. Ne-am dus către moartă... Zăcea acolo, albă, printre pînzele albe — am simțit că vecinătatea mea îl apăsa totuși... m-am dat înapoi să-l las singur cu ea... S-a apropiat încet... cu... cu... pași tremurați, nesiguri... se vedea după umerii lui cît era de răscolit și de sfîșiat... mergea ca un om care înaintează împotriva unei năprasnice vijelii... Dintr-o dată, s-a prăbușit în genunchi... în fața patului... întocmai cum mă prăbușisem și eu.

Am sărit numaidecît, l-am ridicat și l-am dus într-un fotoliu. Nu se mai rușina, plîngea în hohote. N-am putut să-i spun nimic — numai inconștient l-am mîngîiat pe părul blond, moale, ca de copil. M-a apucat de mînă... blînd... deși speriat... și deodată am simțit cum privirea lui era agățată de mine...

— Spuneți-mi adevărul, doctore, îngăimă el, și-a luat singură viața ?

— Nu, am răspuns.

— Și e... vreau să zic... e cineva... cineva... vinovat de moartea ei ?

— Nu, am răspuns eu iar, deși era cît pe-aci să-mi țîșnească din gîtlej și să-i strig în față : „Eu, eu, eu !... Și cu tine... Noi doi ! Și trufia ei, blestemata ei trufie !“

Dar m-am oprit. Am repetat :

— Nu... nimeni nu-i vinovat... a fost o fatalitate.

— Nu pot să cred, a gemut el, nu pot să cred. Chiar alaltăieri a fost la bal, era veselă, mi-a făcut semne prietenoase. Cum e cu putință, cum a putut să se întîmple ?

I-am povestit o minciună lungă. Nici lui nu i-am destăinuit secretul moartei. Ca doi frați am vorbit în toate zilele acelea despre lumina sentimentului ce ne lega... și pe care nu l-am trădat unul altuia. Dar am simțit amîndoi că viața fiecăruia depindea toată de femeia aceasta. Din cînd în cînd, vorbele îmi veneau pe buze, dar atunci strîngeam din dinți... Niciodată n-a aflat că defuncta purta un copil al lui... că eu urma să ucid copilul, copilul lui, și că ea îl luase cu dînsa în neființă. Și totuși, n-am vorbit decît de ea în acele zile în care am stat ascuns la ofițerul cel tînăr, căci uitasem să vă spun : eram căutat. Bărbatul ei sosise după ce sicriul fusese închis... nu avea încredere în certificat... lumea șoptea fel de fel... și el mă căuta... Dar nu puteam să-l văd pe acela despre care știam că o făcuse să sufere... m-am ascuns... patru zile n-am ieșit din casă, nici unul dintre noi n-a ieșit... iubitul ei îmi procurase sub un nume fals un bilet de vapor, să pot fugi... Ca un hoț m-am strecurat noaptea pe punte, ca să nu mă recunoască nimeni... Am părăsit tot ce posedam... casa, cu toată munca mea de șapte ani, toată avuția mea, am lăsat totul vraiște, la dispoziția oricui... domnii de la autorități m-au și șters desigur din cadrele administrației, pentru că mi-am părăsit postul fără permisie. Dar nu mai puteam trăi în casa aceea, în orașul acela... în lumea unde toate îmi aminteau de ea... ca un hoț am fugit prin noapte... numai ca să mă liberez de ea... numai ca să uit.

Dar... cînd am sosit pe vapor... noaptea... la miezul nopții — era cu mine și prietenul meu — în momentul acela... tocmai ridicau ceva cu macaraua — ceva dreptunghiular, negru... sicriul ei... Auzi, sicriul ei... m-a urmărit aici cum o urmărisem eu... și a trebuit să asist, să fac pe indiferentul, căci bărbatul ei era de față... O însoțește în Anglia... poate vrea să se facă o autopsie acolo — a luat-o în stăpînire... acum îi aparține din nou... nu ne mai aparține nouă... nouă amîndurora... Dar eu mai sînt aici... merg cu ea pînă în ultimul ceas... soțul n-are să afle, nu trebuie să afle niciodată... am să știu să-i apăr secretul împotriva oricărei încercări... împotriva acestui mișel, de care

a fugit, refugiindu-se în moarte... Nimic, nimic n-are să afle... secretul ei îmi aparţine mie, numai mie...

Înţelegeţi acum, înţelegeţi... de ce nu pot vedea oamenii... nu pot auzi rîsul lor... cînd flirtează şi se împerechează... căci acolo, jos... jos, în cală... între baloturi de ceai şi de nuci de cocos, se află sicriul ei...

Nu pot să mă duc acolo, încăperea e încuiată... dar ştiu cu toate simţurile mele, în fiece secundă ştiu... chiar cînd aici se cîntă valsuri şi tangouri... e, desigur, o prostie... marea îşi rostogoleşte valurile peste milioane de morţi, sub fiecare palmă de pămînt pe care calci putrezeşte un hoit... totuşi nu pot să îndur, nu pot să îndur balurile lor mascate şi rîsetele lor lascive... pe moarta aceasta o simt şi ştiu ce-mi cere... ştiu că mai am o datorie... n-am sfîrşit încă... secretul ei încă mai e în primejdie... ea nu mă libereazăîncă...

Din mijlocul vasului se auzea tîrşiit de paşi, zgomote : marinarii începuseră să spele puntea. Omul tresări de parcă s-ar fi simţit urmărit ; pe obrazul lui încordat apăru o umbră de spaimă. Se sculă mormăind :

— Plec... plec îndată...

Era un chin să-l vezi : privirea rătăcită, ochii umflaţi şi roşii de băutură ori de plîns. Îmi respinsese compătimirea : simţeam în fiinţa lui umilită, ruşinea, ruşinea nespusă de a se fi dezvăluit, mie şi nopţii. Fără să vreau, îi spusei :

— Îmi permiteţi să vin după-amiază la dumneavoastră în cabină ?...

Mă privi ; o expresie batjocoritoare, dură, cinică îi contractă buzele, ceva răutăcios îi sacada şi-i schimonosea fiecare cuvînt.

— Aha... faimoasa dumneavoastră datorie de a ajuta... aha... cu maxima asta aţi reuşit să mă faceţi să trăncănesc... Nu, domnule, mulţumirile mele. Să nu credeţi cumva că mă simt mai bine de cînd v-am arătat tot ce aveam în maţe. Viaţa mea ferfeniţită nu mai poate s-o cîrpească nimeni... am slujit degeaba onorabilul guvern olandez... pensia s-a dus dracului, mă întorc în Europa sărac lipit... ca un cîine care scheaună în urma unui sicriu... nu alergi nepedepsit atîta vreme pradă amocului ; pînă la urmă te doboară, şi sper că sfîrşitul mi s-a apropiat... Nu, vă mulţumesc, domnule, pentru caritabila dumneavoastră vizită...

am în cabină pe tovarășii mei de drum... cîteva sticle bune de whisky vechi, care mă consolează uneori, apoi pe prietenul meu de odinioară, căruia din nefericire nu i-am cerut sfat la timp, bunul meu browning... La urma urmei, ajutorul lui e mai eficace decît toate palavrele... Vă rog, nu vă osteniți... singurul drept omenesc care-mi rămîne, e să crăp cum vreau... și să nu mai suport plictiseala ajutorului unui străin.

Mă mai privi o dată ironic... ba chiar provocator, dar simțeam că totul vine din rușine, dintr-o rușine fără margini. Apoi își încovoie umerii, se întoarse fără să salute și înaintă, curios de strîmb și de hîrșit, către cabine, pe coverta acum luminoasă. Nu l-am mai văzut. Zadarnic l-am căutat noaptea aceea și în noaptea următoare, la locul cunoscut. Dispăruse, și aș fi crezut că totul fusese un vis sau o apariție fantastică, dacă între timp nu mi-ar fi sărit în ochi printre pasageri, unul cu o bandă de doliu la braț, un mare comerciant olandez căruia, după cum mi s-a spus, tocmai îi murise soția de o boală a tropicelor. Îl vedeam umblînd de colo pînă colo, grav și îndurerat, ținîndu-se deoparte. Gîndul că îi cunoșteam cea mai ascunsă suferință, îmi stîrnea un fel de timiditate misterioasă ; mă dădeam totdeauna la o parte cînd trecea, nu cumva să mă trădeze privirea că știam mai mult de cît el însuși despre propria lui soartă.

În portul Neapole s-a întîmplat apoi acel ciudat accident, a cărui explicație se găsește, cred, în povestea străinului meu. Cei mai mulți pasageri coborîseră seara de pe bord ; eu mă dusesem la Operă și apoi în una din cafenelele pline de lumină de pe Via Roma. Întorcîndu-ne spre vapor într-o șalupă, m-au mirat cîteva bărci care înconjurau cercetînd vasul cu torțe și cu lămpi de acetilen, pe cînd sus, la bordul întunecat, era o forfotă misterioasă de carabinieri și de jandarmi. Am întrebat pe un marinar ce se întîmplase. S-a ferit să răspundă, într-un fel care mi-a dovedit îndată că primise ordin să tacă ; și nici a doua zi, cînd vasul a pornit liniștit mai departe spre Genova fără urmă de incident, la bord nu s-a putut afla nimic. Abia în ziarele italiene am citit despre acel pretins accident din portul Neapole o dare de seamă cu adausuri romantice. În noaptea aceea — așa am citit — la o oră

cînd nu era aproape nimeni pe vas, ca să nu-i indispună pe pasageri cu un spectacol trist, sicriul unei doamne distinse din coloniile olandeze trebuia să fie transportat de pe bord într-o barcă. În prezența soțului, sicriul fu coborît pe o scară de frînghie. În acea clipă ceva greu căzu de pe puntea de sus și prăvăli cu el în adîncimi sicriul, cu hamalii, cu soțul care îl coborau împreună. Un ziar afirma că acela care se aruncase de-a lungul scării fusese un nebun ; un altul mai aranja lucrurile spunînd că scara se rupsese singură sub o povară prea mare. Oricum, societatea maritimă pare că făcuse totul ca să mascheze adevărul. Cu ajutorul bărcilor, și destul de anevoios, hamalii și soțul moartei fură salvați ; sicriul de plumb însă căzu imediat la fund și nu mai putu fi scos. Că valurile aduseră în port cadavrul unui bărbat de vreo patruzeci de ani — așa cum relata în același timp o scurtă notiță din ziarul local — lucrul acesta nu părea să aibă vreo legătură cu accidentul descris atît de romantic. Mie însă, numaidecît îmi năluci de după ziar o arătare, un strigoi : două lentile fosforescente care luceau într-un obraz de un alb lunar.

1922

Uliţa sub clar de lună

Vasul întîrziase din pricina unei furtuni și abia seara tîrziu acostase în micul port francez. Astfel, pierdusem trenul de noapte pentru Germania. A trebuit deci să aștept o zi într-un loc străin, să petrec o seară care nu oferea altă atracție decît o melancolică „orchestră de femei" într-un local periferic sau o conversație monotonă cu tovarăși de drum cu totul întîmplători. Aerul din mica sală de mîncare a hotelului, gras de untdelemn și îmbîcsit de fum, mi se părea insuportabil și cum aveam încă pe buze suflarea curată a mării cu sarea-i răcoroasă, simțeam îndoit impuritatea lui tulbure. Am ieșit, așadar, și am mers la întîmplare de-a lungul străzii largi și luminate, pînă într-o piață, unde cînta o muzică a Gărzii Naționale, și apoi mai departe, în mijlocul unui torent de lume care se mișca molcom. La început, îmi făcea bine să mă las legănat în voia curentului de trecători indiferenți și gătiți provincial. Dar curînd n-am mai putut răbda fluctuația necontenită, rîsul fără noimă, ochii lor care se căscau mirați la mine, străini sau rînjind, aceste atingeri care mă împingeau pe nesimțite, luminile care țîșneau din mii de izvoare mărunte și tropotul neîncetat al pașilor. Călătoria fusese agitată și în sînge îmi mai clocotea o beție dulce ; simțeam încă sub călcîie alunecare și legănat, pămîntul părea că se mișcă de parcă respira și strada că se balansează pînă la bolta cerului. Deodată, acea învălmășeală zgomotoasă a început să mă amețească și, ca să scap, am cotit pe o stradă lăturalnică, fără să mă uit la numele ei, iar de acolo în alta, mai mică, unde încet-încet, tumultul acela absurd se stingea. Am înaintat la voia întîmplării, în încîlceala acelor străzi care se ramificau ca niște artere, și care deveneau din ce în ce mai întunecoase cu cît mă depărtam de piața centrală. Lămpile electrice cu arc — acești aștri ai marilor bulevarde — nu mai ardeau aici, și deasupra slabei lumini

începeai să vezi în sfîrșit iar stelele și un cer învăluit în negru.

Trebuie să fi fost aproape de port, în cartierul marinarilor ; ghiceam asta după mirosul de pește stătut, după exalația dulceagă de varec și de putregai pe care o degajă algele aduse pe mal de fluxul apei, după duhoarea specifică a aerului viciat și a odăilor neaerisite care se așază greoi prin colțurile acelea pînă cînd vine marea furtună și le dă răsuflare. Întunericul ăsta nesigur, ca și singurătatea neașteptată, îmi făceau bine. Mi-am încetinit pasul ; priveam o uliță după alta, fiecare diferită de cea de alături ; ici, una liniștită, colo, una desfrînată, dar toate întunecoase și cu un murmur potolit de muzică și de glasuri care țîșneau din nevăzut, din sînul bolților, atît de tainic, încît abia îi puteai ghici izvorul subteran. Căci toate erau închise și toate clipeau doar cu o lumină roșie sau galbenă.

Îmi plac aceste uliițe din orașe necunoscute, tîrg murdar al tuturor patimilor, îngrămădire clandestină a tuturor ispitelor oferite marinarilor care, după nopți singuratice pe mări străine și primejdioase, descind aici pentru o noapte ca să-și satisfacă într-un ceas multele și senzualele lor visuri. Aceste uliițe trebuie să se ascundă undeva, într-o periferie a marelui oraș, pentru că ele spun atît de neobrăzat și de stăruitor ceea ce [illegible]le luminoase cu geamuri sclipitoare și cu oameni distinși ascund sub zeci de măști. Din odăițe răsună și o muzică ademenitoare ; cinematografe făgăduiesc prin afișe țipătoare splendori nebănuite, mici lanterne pătrate se ghemuiesc pe sub porți, și cu un salut confidențial îți fac cu ochiul, invitîndu-te foarte lămurit. Printr-o ușă întredeschisă lucește carne goală de sub paiete aurii. Din cafenele urlă glasurile bețivanilor și ale jucătorilor de cărți care se ceartă. Marinarii rînjesc unul la altul cînd se întîlnesc aici. Zecile de promisiuni le înviorează privirile adormite, căci aici se găsesc de toate : femei și joc, băutură și spectacol, aventura meschină, dar și marea aventură. Toate astea se arată însă cu sfială și înăbușite perfid îndărătul obloanelor ipocrit lăsate în jos ; totul e numai în interior și discreția aceasta aparentă excită prin îndoita tentație a secretului și a accesibilității. Străzile acestea sînt aceleași la Hamburg,

la Colombo și la Havana, aceleași pretutindeni, ca și marile bulevarde ale luxului, căci viața în culmile ei ca și în treptele ei de jos are aceleași forme. Ultimele fantastice rămășițe ale unei lumi cu simțuri nedisciplinate, unde pasiunile încă se descarcă brutal și neînfrînat, o sumbră junglă de patimi și de hățișuri, plină de animale mînate de instinct — iată ce sînt acele uliițe necivilizate, excitante prin ceea ce vădesc și ademenitoare prin ceea ce ascund. Ai putea să visezi la ele.

La fel era și aceea în care mă pomenii deodată prizonier. Urmărisem la întîmplare cîțiva cuirasieri, care își tîrau zăngănind săbiile pe pavajul gloduros. Dintr-un bar, îi chemară niște femei; ei rîdeau și le strigau glume deocheate, unul bătu la fereastră, apoi un glas înjură undeva, soldații merseră înainte, rîsul se depărtă și curînd nu-i mai auzii. Iar se cufundă în tăcere uliița, numai cîteva ferestre mai clipeau nedeslușit în lumina ștearsă a lunii. Mă oprii sorbind liniștea aceea, care-mi păru ciudată, fiindcă în dosul ei zumzăia misterul, voluptatea și primejdia. Simțeam limpede că tăcerea asta era minciună și că sub ceața tulbure a uliței mocnește ceva din putregaiul lumii. Dar rămăsesem acolo nemișcat, stăteam încercînd să trag cu urechea în gol. Nu mai simțeam orașul, nici uliița, nu mai știam numele lor, nici pe al meu, simțeam numai că eram străin, miraculos desprins de orice și pierdut în necunoscut, că nu aveam nici un țel, nici un rost; totuși, viața aceea obscură din jurul meu o simțeam cu atîta plenitudine cum îți simți sîngele sub propria-ți piele. Aveam numai sentimentul că nimic din ce se petrece acolo nu e pentru mine și că totuși mie îmi aparțin toate. Era o beatitudine a celei mai adevărate, mai profunde trăiri, tocmai pentru că nu mă împărtășeam din nimic — era un sentiment care aparține izvoarelor vii ale ființei mele lăuntrice și care în necunoscut mă cuprinde totdeauna ca o voluptate. Brusc — pe cînd stam așa, ascultînd în strada singuratică, oarecum așteptînd ceva care trebuia să se întîmple, ceva care să mă smulgă din starea asta somnambulică de pîndă în gol — am auzit venind de undeva, înăbușit de depărtare sau de un perete, confuz și slab, un cîntec german, acel dans foarte naiv din „Freischütz": „Fru-

moasă, verde cunună de fete!“ Îl cînta foarte prost un glas de femeie, dar era totuși o melodie germană, acolo, într-un ungher străin al lumii și de aceea avea ceva ciudat de înrudit. Venea, nu știu de unde, totuși l-am simțit ca un salut, întîiul cuvînt care, după săptămîni întregi, îmi amintea de patrie. Cine, mă întrebam, vorbește limba mea, aici ? Cine, inspirat de vreo amintire, își revarsă din inimă acest biet cîntec, într-o uliță pierdută și sălbăticită ? Căutam glasul acela bîjbîind de la o casă la alta, din toate cîte stăteau acolo pe jumătate adormite, cu obloanele lăsate, în dosul cărora însă clipea perfid vreo lumină sau uneori o mînă făcea un semn. Afară erau lipite afișe bătătoare la ochi, reclame țipătoare de whisky, de bere, anunțau un bar camuflat. Dar totul era încuiat, în același timp îndepărtînd și momindu-i pe trecători. Și într-acestea — cîțiva pași se auzeau din depărtare — vocea răsuna mereu ; trilul refrenului era tot mai limpede, tot mai aproape, așa că am putut să recunosc casa. O clipă șovăii, apoi mă îndreptai spre ușa interioară, bine ascunsă sub perdele albe. Dar, pe cînd mă aplecam hotărît, ceva viu în umbra gangului, un om care stătuse probabil lipit de geam trăgînd cu urechea, tresări repede, speriat ; un obraz scăldat în roșul luminii unei lanterne suspendate, și totuși palid de spaimă, mă privi cu ochi căscați, mormăi un fel de scuză și pieri în penumbra uliței. Ciudat fusese acel salut. M-am uitat după om. Ceva parcă se mai mișca în umbra învăluitoare a străzii, dar nedeslușit. Înăuntru, glasul tot mai răsuna, ba chiar mai tare, mi se păru. Asta m-a ademenit. Am apăsat clanța și am intrat repede.

Ca tăiat de un cuțit căzu ultimul cuvînt al cîntecului. Și, cu spaimă, simții un gol în fața mea, o învrăjbire a tăcerii, ca și cînd aș fi spart ceva. Încetul cu încetul, privirea mea începu să se orienteze și văzui o odaie aproape goală, cu o tejghea și o masă. Era evident că totul nu slujea decît ca intrare în alte odăi dosnice, unde uși întredeschise, lumini de lămpi voalate și paturi pregătite, ar dezvălui îndată adevărata lor destinație. În față, un chip sulemenit și obosit stătea cu coatele pe masă ; mai în spate, la tejghea, patroana, corpolentă și de un cenușiu murdar, cu o altă fată, mai degrabă frumușică. Salutul

meu căzu greoi în odaie și abia mai tîrziu îi răspunse un ecou plictisit. Mă simțeam prost, intrasem așa, în gol, într-o tăcere pustie și încordată. Aș fi plecat bucuros, numaidecît, dar, intimidat, nu găseam nici un pretext, așa că mă așezai cu resemnare la masa din față. Fata, amintindu-și de datoria ei, mă întrebă ce doresc să beau și în franțuzeasca-i aspră recunoscui îndată că-i germană. Am comandat bere, fata s-a dus și curînd s-a întors cu pași fără vlagă, care trădau o și mai mare indiferență decît serbezeala ochilor ei ce licăreau slab de sub pleoape, ca niște lumini gata să se stingă. Cu totul mecanic, puse, după obiceiul acelor localuri, un al doilea pahar pentru dînsa, lîngă al meu. Pe cînd fata ridica paharul, privirea-i trecea pe lîngă mine, goală ; astfel putui să mă uit la ea. De fapt, obrazul era încă frumos și proporționat, dar, ca printr-o sleire lăuntrică, ajunsese vulgar și semăna cu o mască. Totul cădea fleșcăit, pleoapele erau grele, părul afînat ; obrajii, pătați de farduri proaste și buhăiți, începeau să cedeze și cădeau larg brăzdați pînă la gură. Chiar rochia atîrna cu totul neglijent, glasul era uzat, răgușit de tutun și de bere. În toate, simțeam un om obosit care continua să trăiască numai mecanic. Cu timiditate și groază, aruncai o întrebare. Îmi răspunse fără să mă privească, indiferentă și apatică, abia mișcînd buzele. Mă simțeam de prisos. În spatele meu, patroana căsca ; cealaltă fată stătea într-un colț și se uita la mine ca și cum ar fi așteptat s-o chem. Aș fi plecat bucuros, dar îmi venea greu ; stăteam acolo, în aerul tulbure și saturat, clătinîndu-mă amețit, ca marinarii ; curiozitatea și groaza mă țintuiau, căci indiferența aceea era într-un fel atîțătoare.

Deodată tresării, speriat de un rîs strident lîngă mine. În același timp, flacăra tremură. Bănuiam după curent că cineva deschisese ușa în spatele meu.

— Iar ai venit ? strigă în germană, ascuțit și batjocoritor, glasul de lîngă mine. Te tîrăști iar în jurul casei, măi, zgîrie-brînză ? Hai, intră, că nu-ți fac nimic !

Mă întorsei iute, întîi către femeia care vociferase atît de violent acel „bun venit", de parcă i-ar fi țîșnit flăcări din trup, apoi spre ușă. Și, pînă să se deschidă bine ușa,

recunoscui trupul bălăbănit, privirea umilă a omului care stătuse înainte, aproape lipit de ușor. Ținea pălăria în mînă, sfios ca un cerșetor, și tremura sub salutul violent și sub rîsul care scutura ca un spasm trupul greoi al femeii. Din dosul tejghelei, șoaptele patroanei aruncate în grabă, însoțeau acel rîs.

— Așază-te acolo, lîngă Françoise, îi porunci ea sărmanului om, care se apropia cu pași tîrșiți și speriați. Doar vezi că sînt cu un domn.

Îi vorbise în germană. Patroana și fata de lîngă ea rîdeau tare, deși nu înțelegeau nimic, păreau însă că-l cunosc pe client.

— Dă-i șampanie, Françoise, din cea scumpă, o sticlă ! strigă patroana rîzînd. Apoi către el, batjocoritoare : Dacă ți se pare prea scumpă, stai afară, zgîrcitule, prăpăditule ! Ai vrea să-ți cești pe gratis ochii la mine. Ai vrea totul pe gratis, știu.

Trupul lung al omului se chirci sub rîsul răutăcios, spinarea i se arcui strîmb, ca și cum ar fi vrut să-și ascundă capul, ca un cîine bătut. Mîna îi tremură cînd apucă sticla să-și toarne în pahar ; vărsă vin pe masă. Privirea lui, care ar fi dorit să se ridice mereu spre femeie, nu se putea dezlipi de pe podea și se plimba de colo pînă colo, bîjbîind pe lespezi. Abia acum văzui deslușit sub lampă fața răvășită și istovită, părul umed și rar pe o țeastă osoasă, încheieturile moi și parcă frînte, ceva lipsit de vlagă, jalnic, și totuși nu fără răutate. Strîmb, pieziș era totul în el și ghemuit, iar privirea pe care acum o ridică o dată și apoi speriat, o coborî repede din nou, era străbătută de o lumină răutăcioasă.

— Nu te sinchisi de el, îmi strigă autoritar fata pe franțuzește și mă apucă violent de braț, ca și cînd ar fi vrut să mă răsucească. Între el și mine e o poveste veche, nu-i de azi. Apoi, cu dinți rînjiți, parcă gata să muște, se răsti la el : Ascultă colea, vulpoi bătrîn. Ai vrea să știi ce spun ? Că mai bine m-aș arunca în mare decît să merg cu tine, asta am spus.

Iarăși rîseră, tare și prostește, patroana și cealaltă fată. Părea că pentru ele este o distracție obișnuită, o glumă zilnică. Eu însă mă simțeam neliniștit văzînd cum deodată... fata cealaltă se apropiase de el cu o falsă tandrețe

și începea să-l asalteze cu dezmierdări, care-l făceau să se cutremure dar pe care nu avea curajul să le respingă. Cînd privirea lui — ridicîndu-se nesigură și întîlnind-o pe a mea — se intimidă, speriată și umilă, mă apucă spaima. Eram îngrozit de femeia de lîngă mine care, trezită brusc din somnolență, scăpăra într-atît de răutate, încît îi tremurau mîinile. Aruncai banii pe masă, dînd să plec, dar ea nu-i luă.

— Dacă te supără, îl dau afară pe cîinele ăsta. Trebuie să se supună. Hai, mai bea un pahar cu mine!

Deodată mi se băgă în suflet cu un fel de tandrețe impetuoasă, fanatică. Înțelesei numaidecît că se prefăcea, doar ca să-l tortureze pe celălalt. La fiecare mișcare, trăgea repede cu ochiul spre el, și mi-era silă să văd cum la toate gesturile femeii, omul tresărea ca și cum l-ar atinge un fier roșu. Fără s-o iau în seamă, priveam numai la dînsul și mă treceau fiori văzînd cum crește în el un amestec de furie, de ciudă, de invidie și de dorință și cum totuși acel ceva se ascundea îndată ce ea doar întorcea capul spre dînsul. Acum, femeia se vîrîse cu totul în mine, îi simțeam trupul tremurînd de bucuria crudă a acestui joc. Aveam oroare de obrazul ei sulemenit, care mirosea a pudră ieftină, și de emanațiile cărnii ei fleșcăite. Ca s-o îndepărtez de obrazul meu, luai o țigară; pe cînd căutam cu privirea pe masă un chibrit, ea îi și porunci:

— Dă foc aici.

M-am speriat chiar mai tare decît el de această pretenție grosolană de a mă servi, și m-am zorit să-mi găsesc singur chibritul. Dar, biciuit de cuvintele ei, omul înaintă, clătinîndu-se cu pașii lui oblici și puse iute pe masă o brichetă ca și cum s-ar fi temut să nu se frigă atingînd-o. O secundă îi întîlnii privirea. Se citea în ochii lui o rușine nespusă și o amărăciune umilită. Privirea aceea de rob a întîlnit în mine un bărbat, un frate. Simțeam înjosirea prin femeie și împărtășeam rușinea cu el...

— Îți mulțumesc mult, îi spusei în germană — femeia tresări — nu trebuia să te ostenești.

Apoi îi întinsei mîna. O ezitare, o lungă ezitare, pe urmă îi simții degetele umede și noduroase, și deodată, spasmodic, o strîngere de mînă puternică și recunoscă-

toare. O clipă ochii îi lucură privindu-mă, apoi se pitulară iar sub pleoapele lăbărțate. Ca o sfidare, voiam să-l rog să ia loc lîngă noi și pesemne că mîna mea va fi schițat și gestul de invitare, căci femeia se și grăbi să-i strige :

— Așază-te acolo și nu ne deranja !

Atunci, brusc, mi se făcu scîrbă de glasul ei mușcător și de atîta cruzime. Ce plăcere putea să-mi facă spelunca asta, cu o prostituată respingătoare, cu imbecilul acela, cu aburul de bere, de tutun și de parfum ieftin ? Mi-era sete de aer. Cînd femeia a dat să se apropie de mine îmbietor, i-am întins banii și m-am ridicat, ferindu-mă energic de ea. Mă dezgusta să fiu complice la înjosirea unui om, și, retrăgîndu-mă cu fermitate, i-am dat a înțelege limpede cît de puțin mă atrăgea senzual. Atunci sîngele i-a clocotit de răutate, o brazdă i se adînci vulgar în jurul gurii, dar se feri să pronunțe cuvîntul ce-i venea pe buze și s-a întors către el. Omul, presimțind ceva groaznic, a băgat mîna în buzunar și, cu grabă, ca gonit de amenințarea ei, a scos cu degete tremurînde o pungă cu bani. Era evident că acum se temea să rămînă singur cu dînsa și de zorit ce era nu putea să desfacă bine băierile pungii. Era o pungă împletită și garnisită cu mărgele, așa cum au țăranii și oamenii de rînd. Se vedea lesne că nu era obișnuit să cheltuiască ușor banul, spre deosebire de marinarii care cu un gest scurt îl scot din buzunarele zornăitoare și-l zvîrle pe masă. Fără îndoială, era obișnuit să numere cu grijă și să cîntărească monedele între degete.

— Cum mai tremură pentru dragii, iubiții lui gologani ! Merge prea încet ? Stai ! îl lua dînsa în batjocură, apropiindu-se cu un pas. Omul se trase înapoi speriat, iar ea, văzîndu-i spaima, ridică din umeri și, cu o scîrbă de nedescris în privire, zise : Nu-ți iau nimic, scuip pe banii tăi, știu că gologanii tăi mărunți sînt numărați și că nici unul nu trebuie risipit. Fii atent mai ales — și îl bătu deodată pe piept — la hîrtioarele pe care le-ai cusut acolo, să nu ți le fure cineva !

Într-adevăr, ca un bolnav de inimă în criză, omul își duse iute mîna la piept și fără voie pipăi cu degete tre-

murînde, palide, locul unde se afla cuibul ascuns ; apoi degetele se lăsară în jos, liniștite.

— Zgîrcioabă ! scuipă ea.

Atunci un val de sînge năvăli în obrazul martirizatului. Aruncă violent punga spre fata cealaltă, care, speriată întîi, țipă și apoi rîse tare, pe cînd el o luă la fugă și o zbughi pe ușă ca un apucat.

Femeia mai rămase o clipă în picioare, scăpărînd de o furie răutăcioasă. Apoi pleoapele îi căzură iar moleșite. Istovirea îi încovoie trupul, pînă atunci încordat. Părea că îmbătrînise și se vlăguise într-un minut. Ceva nesigur și pierdut înăbușea privirea ce mi-o arunca acum. Stătea ca amorțită, rușinată ca o bețivă care se trezește.

— Afară o să bocească după banii lui, poate o să dea fuga la poliție, să se vaite că l-am furat. Și mîine îl vezi iar aici. Da' pe mine n-are să mă aibă ! Toți, numai el nu !

Se duse la tejghea, azvîrli cîteva monede și, dintr-o înghițitură, dădu pe gît un pahar de rachiu.

În ochi îi licărea, dar tulbure, o lumină răutăcioasă, ca sub lacrimi de rușine și de mînie. Mă năpădi scîrba de ea și mila îmi pieri.

— Bună seara ! am zis și am plecat.

Patroana îmi răspunse :

— *Bonsoir !*

Și, fără a se întoarce, continuă să rîdă strident și batjocoritor.

Cînd am ieșit, ulița nu era decît noapte și cer, un întuneric greu, cu o lună nețărmurit de depărtată, învăluită în nori. Sorbeam cu lăcomie aerul călduț și totuși tare ; și în fața diversității destinelor, groaza mi se topea, prefăcîndu-se într-o mare admirație. Încercam din nou acel sentiment care mă poate face fericit pînă la lacrimi ; că totdeauna în dosul vreunui geam, pîndește soarta ; că fiecare ușă ne deschide calea unei aventuri ; că pretutindeni se află diversitatea acestei lumi și că pînă și în cel mai murdar ungher poate palpită o viață intensă, așa cum prin putregai sclipește forfota plină de zel a gîndacilor. Se depărtase de mine tot ce mi se păruse respingător, și sentimentul de încordare se destinsese într-o oboseală dulce, căreia îi era dor să prefacă acea scenă trăită într-un vis frumos. Instinctiv, priveam cercetător

în jurul meu, să găsesc drumul spre casă prin încîlceala acelor ulicioare întortocheate. Atunci se ivi o umbră, care probabil că se apropiase de mine pe neauzite.

— Iertați-mă — am recunoscut îndată vocea umilă — dar cred că n-o să vă descurcați... pot... pot să vă arăt drumul ? Unde locuiți ?

I-am spus numele hotelului meu.

— Vă însoțesc... dacă-mi dați voie, adăugă îndată, umil.

Groaza mă cuprinse iar. Pasul acela furișat și fantomatic alături de mine, abia auzit și totuși foarte aproape, întunericul uliței de marinari și amintirea celor trăite, făcură loc cu încetul unui sentiment de neînvins, vag, fără contur, de vis. Fără să-i văd ochii, simțeam în ei umilința, și observam tremuratul buzelor ; știam că vrea să-mi vorbească, dar nici nu-l îndemnam, nici nu-l descurajam, legănat de un sentiment făcut din curiozitatea inimii și toropeala trupului. Omul își drese glasul de mai multe ori ; observam cum, sugrumat, încerca să vorbească, dar un fel de cruzime — care, de la femeia aceea, trecuse în chip misterios în mine — mă îndemna să mă bucur de această luptă a rușinii cu nevoia sufletească ; nu l-am ajutat, am lăsat să plutească între noi o tăcere neagră, apăsătoare. Și pașii noștri răsunară, amestecîndu-se confuz ; ai lui înceți, tîrșiiți și bătrîni, ai mei intenționat tari și aspri, ca să scap de acea lume murdară.

Tot mai acut simțeam tensiunea dintre noi — acea tăcere stridentă și plină de un strigăt lăuntric, asemeni unei strune prea încordate — pînă cînd el, în sfîrșit — dar cu cîtă îngrozitoare șovăială la început ! — sfîșie struna cu un cuvînt.

— Domnul meu... ați... ați văzut acolo o scenă ciudată... iertați-mă, iertați-mă dacă mai aduc vorba o dată despre asta... dar trebuie să vi se fi părut ciudat... iar eu foarte caraghios... Femeia aceea... ei da, este... Se opri iar. Ceva îl sufoca. Apoi vocea i se făcu mică de tot, și murmură repede : Femeia aceea... ei da, e soția mea !

Trebuie să fi tresărit de mirare, căci reîncepu volubil, ca și cînd ar fi vrut să se dezvinovățească :

— Adică... a fost... acum cinci, acum patru ani... la Geratzheim, în Hessa, de unde sînt eu... N-aș vrea, domnule, s-o judecați rău... e poate greșeala mea dacă-i așa. N-a fost totdeauna așa... Eu... eu am torturat-o. Am luat-o, deși era foarte săracă, nici măcar un cearșaf nu avea, nimic... și eu sînt bogat... vreau să spun, cu stare... sau cel puțin eram pe-atunci... și, știți, domnul meu... eram poate — are dreptate ea — strîngător... dar mai de mult, domnul meu, înainte de nenorocire... că acum blestem asta... dar tatăl meu era așa, și mama, toți erau așa... și am muncit greu pentru fiecare gologan... Ea era ușuratică și-i plăceau lucrurile frumoase... dar era săracă. Și eu îi aminteam asta mereu... N-ar fi trebuit s-o fac, acum știu, domnul meu, că e mîndră, foarte mîndră... nu trebuie să credeți că e așa cum vrea să pară... asta-i minciună, și își face rău ei însăși... numai... numai ca să-mi facă mie rău și ca să mă chinuie... și... fiindcă... fiindcă îi e rușine... Poate a și ajuns o păcătoasă... dar eu, eu nu cred... domnul meu, era foarte bună... foarte bună.

Își șterse ochii și se opri, covîrșit de emoție. Fără voie mă uitai la el și deodată nu mi se mai păru ridicol, și nu mai simțeam nici acel fel ciudat și umil de a se adresa cu „domnul meu", pe care în Germania îl au numai oamenii din popor. Fața îi era cu totul muncită de sforțarea lăuntrică de a-și găsi cuvintele. Cînd își reluă mersul greoi și împleticit, privi fix pavajul, ca și cînd ar fi descifrat anevoie acolo, în lumina tremurată, ceea ce îi ieșea atît de anevoie din gîtlejul strangulat. Răsuflă adînc :

— Da, domnul meu, zise acum — cu altă voce, mai joasă, ce părea că vine dintr-o lume mai blîndă a ființei sale — era foarte bună... chiar față de mine, foarte recunoscătoare că o scăpasem de mizerie. Și știam că mi-e recunoscătoare dar... voiam să mi-o spună într-una... într-una... îmi făcea bine s-o aud că-mi mulțumește... domnul meu, era atît de bine să simți... să simți că ești mai bun... cînd știi totuși că tu ești cel rău... mi-aș fi dat toți banii s-o aud într-una, iarăși și iarăși... dar era foarte mîndră, n-a mai vrut să mi-o spună cînd a băgat de

seamă că îi ceream să-mi mulțumească... De aceea... numai de aceea, domnul meu... mă lăsam totdeauna rugat... nu-i dădeam nimic de bunăvoie... îmi făcea bine s-o văd că vine pentru orice rochie și orice panglică și le cerșește... trei ani am chinuit-o așa, din ce în ce mai mult... dar, domnul meu, numai pentru că o iubeam... îmi plăcea mîndria ei și totuși voiam mereu s-o îngenunchez, smintit cum eram ; și cînd îmi cerea ceva, mă supăram... Dar, domnul meu, în sinea mea nu eram de loc supărat... eram fericit de orice prilej care-mi dădea putința s-o umilesc pentru că... pentru că... nu știam de loc cît o iubesc...

Se opri iar din vorbă. Mergea bălăbănindu-se tare. Vădit, uitase de mine. Vorbea mecanic, ca în somn, cu o voce tot mai puternică.

— Asta... am aflat-o abia atunci cînd... în ziua aceea blestemată... Îi refuzasem bani pentru mama ei, foarte puțini, puțini de tot... adică îi și pusesem deoparte, dar voiam să mai vină o dată... să mă mai roage o dată... ah, dar ce spuneam ?... A, da, atunci am aflat, cînd m-am întors seara, și ea plecase ; era numai un bilețel pe masă : „Păstrează-ți banii tăi blestemați, nu mai vreau nimic de la tine !“ Atît era scris acolo, altceva nimic... Domnule, trei zile, trei nopți am fost ca nebun. Am cerut să se caute în albia rîului, să se scotocească pădurea, ce de-a bani am mai dat poliției !... Am alergat pe la toți vecinii, dar ei au rîs și m-au luat peste picior... Nimic, nimic n-am putut găsi... În sfîrșit, cineva mi-a adus o veste din satul vecin... o văzuse... în tren, cu un soldat... se ducea la Berlin... Chiar în ziua aceea am plecat după dînsa... mi-am lăsat avutul... am pierdut o avere... M-au furat argații, administratorul, toți, toți... dar vă jur, domnule, puțin îmi pasă... Am stat la Berlin, a durat o săptămînă pînă am găsit-o în furnicarul acela de oameni... și m-am dus la ea...

Respira greu.

— Domnul meu, vă jur... nici o vorbă rea nu i-am spus, am plîns... i-am căzut în genunchi... i-am oferit bani... toată averea mea de acum încolo s-o administreze dînsa, fiindcă atunci aflasem că nu pot trăi fără ea. Iubesc fiecare fir din părul ei... gura ei... trupul ei... totul, totul... și cînd te gîn-

deşti că eu am împins-o în prăpastie... chiar eu... Era palidă ca moartea cînd am intrat pe neaşteptate — o mituisem pe gazdă, o codoaşă, o ticăloasă — şi era albă ca varul de pe pereţi... Mă asculta... domnule, cred că era aproape bucuroasă că mă vedea... dar cînd i-am vorbit de bani... vă jur că am făcut-o doar ca să-i arăt că nu mă mai gîndesc la asta... atunci a scuipat... şi apoi... pentru că nu voiam să plec... şi-a chemat iubitul şi au făcut haz pe socoteala mea. Dar, domnul meu, m-am întors iarăşi, zi de zi. Cei din casă mi-au istorisit totul ; ştiam că golanul o părăsise, şi că ea se afla în nevoie şi atunci m-am mai dus o dată... încă o dată, domnule, dar m-a bruftuit şi a rupt o bancnotă pe care i-o pusesem în ascuns pe masă, şi cînd totuşi m-am mai întors, plecase... Ce n-am făcut, domnul meu, ca s-o găsesc iar ! Un an, vă jur, n-am trăit, am căutat-o într-una, am plătit unor agenţi pînă cînd, în sfîrşit, i-am dat de urmă acolo, în Argentina... în... într-o casă cu nume rău...

O clipă şovăi. Ultimul cuvînt fu ca un horcăit şi vocea îi deveni mai sumbră.

— La început... m-am speriat foarte... pe urmă mi-am amintit că numai eu, numai eu o împinsesem atît de jos, şi m-am gîndit cît trebuie să sufere, sărmana... ea care înainte de orice e mîndră... M-am dus la avocatul meu. A scris consulului şi i-am trimis bani... fără ca ea să afle de la cine erau... numai să se întoarcă. Mi s-a telegrafiat că totul reuşise... Ştiam numele vasului... şi am aşteptat la Amsterdam... sosisem cu trei zile prea devreme, atît ardeam de nerăbdare... În sfîrşit, a sosit, eram plin de fericire doar privind fumul vaporului în zare şi credeam că n-am să pot aştepta pînă să vină şi să ancoreze, atît de încet, atît de încet, şi apoi pasagerii au trecut puntea şi în sfîrşit, în sfîrşit, ea !... N-am recunoscut-o îndată, era altfel... sulemenită... şi aşa... aşa cum aţi văzut-o... şi cînd a dat cu ochii de mine aşteptînd, a îngălbenit. Doi marinari au trebuit s-o sprijine, altfel ar fi căzut de pe punte. Îndată ce-a pus piciorul pe pămînt, m-am apropiat de ea... n-am spus nimic... gîtlejul mi-era prea... Nici ea nu spunea nimic... şi nu se uita la mine. Hamalul ducea bagajul

înainte și noi mergeam, mergeam într-una... Deodată s-a oprit și a zis... domnul meu, cum a spus-o m-a durut atît de groaznic, suna atît de trist : „Mă vrei și acum de nevastă, încă și acum ?“ Am luat-o de mînă... Tremura toată, dar n-a spus nimic. Eu însă am simțit că totul se îndreptase... Domnule, cît eram de fericit ! Jucam în jurul ei ca un copil, cînd a intrat în odaie. I-am căzut la picioare... trebuie să-i fi spus lucruri nebunești... fiindcă zîmbea printre lacrimi și mă mîngîia... desigur, foarte timid. Dar, domnule, cît îmi făcea de bine... mi se topea inima ! Alergam pe scară, ba în sus, ba în jos, am comandat o masă la hotel... masa noastră de nuntă... Am ajutat-o să se îmbrace... și ne-am dus jos, am mîncat și am băut și eram veseli... Oh, era voioasă ca un copil, atît de caldă, și de bună, și mi-a vorbit despre casa noastră, și cum avem să le orînduim iar toate. Atunci...

Deodată răgușì, făcu un gest cu mîna, parcă vrînd să zdrobească pe cineva.

— Era un chelner... un om rău, un ticălos. Pentru că dansam zănatic și mă tăvăleam de rîs, el m-a crezut beat... pe cînd eu nu eram decît fericit... Oh ! atît de fericit și... atunci, la plată, mi-a înapoiat restul cu douăzeci de franci mai puțin... L-am repezit și i-am cerut restul tot... el s-a încurcat și a pus pe masă moneda de aur... Atunci... atunci... ea deodată s-a pus pe rîs, un rîs ascuțit... M-am uitat lung la ea, dar chipul ei era altul, batjocoritor, aspru, rău dintr-o dată... „Cît ești de strîngător, chiar în ziua nunții noastre !“ a spus ea foarte rece... atît de tăios... cu atîta milă.

M-am speriat și m-am blestemat că sînt atît de tipicar... mi-am dat osteneala să rîd din nou... dar veselia ei pierise... murise... A cerut o odaie pentru ea... ce nu i-aș fi dat ? ! Mi-am petrecut noaptea singur și mă gîndeam numai la ce să-i cumpăr a doua zi dimineața... ce să-i dăruiesc, să-i arăt că nu sînt zgîrcit... că n-am să mai fiu niciodată zgîrcit cu ea. Și dimineața am ieșit, i-am cumpărat o brățară, devreme de tot, și cînd am intrat în odaia ei... odaia era... era goală... la fel ca atunci... și știam că pe masă are să fie un bilețel... am fugit de acolo și m-am rugat lui Dumnezeu

să nu fie adevărat... Dar... dar... era pe masă. Şi în el era scris...

Omul avu o şovăire. Inconştient mă oprisem şi-l priveam. Îşi plecă iar capul, apoi şopti răguşit.

— Scria pe el... „Lasă-mă în pace, mi-e silă de tine !"

Ajunsesem în port, şi deodată, în mijlocul tăcerii, horcăi răsuflarea mînioasă a valurilor ce se izbeau de ţărm. Vapoarele păreau nişte animale mari, negre, culcate, mai aproape, mai departe, cu ochi sclipitori, şi de undeva se auzea cîntînd... Nimic nu era deslușit ; şi totuşi, cîte nu simţeam acolo ! Un somn adînc şi visul greu al unui oraş puternic. Lîngă mine vedeam umbra acelui om, tresărind fantomatic la picioarele mele, cînd destrămîndu-se, cînd ghemuindu-se în lumina schimbătoare a felinarelor chioare. Nu puteam rosti nimic, nici un cuvînt de mîngîiere, nici să-i pun vreo întrebare, dar tăcerea lui se lipea de mine ca un zăduf apăsător. Deodată mă apucă de braţ tremurînd :

— Dar nu plec de-aici fără ea. După luni de zile... am regăsit-o. Mă chinuie ea... dar n-am să-mi pierd răbdarea... Vă rog din suflet, domnul meu, vorbiţi-i dumneavoastră. Trebuie să fie a mea... spuneţi-i asta... Pe mine nu mă ascultă... Nu mai pot trăi aşa... Nu mai pot să văd cum se duc bărbaţi la dînsa... şi să aştept în faţa casei pînă ies beţi şi rîzînd... Toată strada mă cunoaşte... Toţi rîd cînd mă văd aşteptînd... Mă înnebuneşte... şi cu toate astea, seară de seară sînt acolo... Domnul meu, vă rog în genunchi... vorbiţi cu ea... nu vă cunosc, dar faceţi asta pentru numele lui Dumnezeu... vorbiţi-i.

Involuntar, căutam să-mi liberez braţul. Mă treceau fiori. Dar el, simţind că mă feream de nenorocirea lui, căzu în genunchi în mijlocul străzii şi-mi cuprinse picioarele.

— Vă implor, domnul meu... trebuie să vorbiţi cu ea... Trebuie... altfel... altfel... se întîmplă ceva îngrozitor... Mi-am cheltuit toţi banii ca s-o caut, şi n-o las aici... nu în viaţă... Mi-am cumpărat un pumnal... Am un pumnal, domnul meu. N-o mai las aici... n-o las în viaţă... Nu mai pot răbda... Vorbiţi-i, domnul meu...

Se tăvălea în faţa mea ca un nebun. În clipa aceea, doi poliţişti veneau spre noi. Îl ridicai cu forţa. O secundă mă

privi ca un dement. Apoi zise cu un glas străin de tot și rece :

— Cotiți ulița de acolo și ajungeți la hotelul dumneavoastră.

Mă mai privi o dată cu ochi în care pupilele erau înecate într-un alb și într-un gol înspăimîntător. Apoi pieri.

Mi-am strîns paltonul pe mine ; mă lua cu frig. Nu simțeam decît oboseală, o beție confuză, un somn întunecat și apatic, instabil și purpuriu. Voiam să gîndesc ceva, să reflectez la ce se întîmplase, dar în mine se ridica mereu un val negru de oboseală și mă smulgea cu el. Pe dibuite, am intrat în hotel, m-am lungit pe pat și am căzut îndată într-un somn greu, ca un animal.

A doua zi dimineața nu mai știam ce era vis și ce era realitate ; și ceva în mine se împotrivea s-o aflu. Mă sculasem tîrziu, străin într-un oraș străin, și m-am dus să vizitez o biserică în care se spunea că sînt niște mozaicuri antice de mare preț. Dar ochii mei le priveau rătăciți, amintirea nopții trecute mi se contura în minte tot mai deslușită, tot mai puternică. Ceva m-a împins irezistibil să caut ulița și casa. Dar acele uliițe ciudate trăiesc numai noaptea ; ziua poartă măști reci, cenușii, sub care numai cei inițiați le pot recunoaște. N-am găsit-o, oricît am căutat-o, și m-am întors dezamăgit, obosit și urmărit de imaginile iluziei sau ale amintirii.

La nouă seara, îmi pleca trenul. Am părăsit cu părere de rău orașul. Un hamal mi-a luat bagajul să-l ducă la gară. Deodată, la o încrucișare, ceva m-a făcut să mă întorc brusc : recunoscusem stradela dosnică ce ducea la casa aceea ; am strigat hamalului să mă aștepte și — pe cînd el rîdea, întîi mirat și apoi cu o familiaritate obraznică — am pornit să arunc o ultimă privire în ulița aventurii.

Stătea întunecată, întunecată ca în ajun ; și în lumina ștearsă a lunii, vedeam lucind geamul de la ușa casei cu pricina. Am dat să mă mai apropii o dată, dar atunci, o formă omenească s-a strecurat repede din întuneric. Cutremurîndu-mă, l-am recunoscut pe omul acela ; stătea ghemuit, acolo, pe prag, și îmi făcea semn să vin spre el. Dar

m-a apucat groaza, am fugit repede de teama lașă de a mă pomeni încurcat în vreun scandal, și de a pierde trenul.

La colț însă, înainte de a coti, m-am mai uitat o dată îndărăt. Întîlnindu-mi privirea, omul și-a luat avînt și a sărit spre ușă. Cînd a deschis-o repede, ceva metalic îi lucea în mînă. Din depărtare, nu puteam desluși dacă erau bani sau era pumnalul care, în lumina lunii, îi sclipea trădător între degete...

1922

Douăzeci şi patru de ore din viaţa unei femei

În mica pensiune de pe Riviera, unde am locuit cu zece ani înainte de război, izbucnise la masa noastră o discuție violentă care, pe neașteptate, amenința să degenereze în contraziceri turbate, ba chiar în dușmănii și insulte. Cei mai mulți oameni au imaginația tocită. Mai că nu-i poate interesa ceea ce nu-i atinge direct și nu le împinge insistent în minte o pană ascuțită. Dar dacă vreodată se întîmplă ceva, fie și un lucru mărunt, în nemijlocita apropiere a simțirii lor, aceasta trezește în ei o patimă nemăsurată. Atunci înlocuiesc oarecum obișnuita lipsă de interes printr-o vehemență deplasată și exagerată.

Așa se întîmplă și în societatea de la masa noastră, sută la sută burgheză, care de altfel nu se deda decît la *small talk*[1] și la mici glume superficiale, iar de cele mai multe ori după dejun se răzlețea : perechea germană pornea la excursii și după fotografii de amator, danezul cel domol la plicticosul pescuit, distinsa doamnă englezoaică la cărțile sale, perechea italiană la escapade spre Monte Carlo, iar eu la trîndăvit pe șezlongul din grădină, sau la lucru. Dar de data asta rămaserăm cu toții adunați laolaltă din pricina discuției aceleia înveninate, iar cînd unul dintre noi sărea brusc, nu era ca de obicei pentru a-și lua un politicos rămas bun, ci dintr-o îndîrjire aprinsă, care, după cum am mai spus, luase forme cu totul rabiate.

Întîmplarea ce dăduse frîu în asemenea grad micului nostru cerc din jurul mesei era, ce-i drept, destul de bizară. Pensiunea, în care locuiau șapte persoane, se prezenta pe dinafară ca o vilă separată — ah, ce minunat se plimba privirea de la ferestre pe stîncile crestate ale țărmului ! În realitate, nu era însă decît o dependință mai ieftină a marelui Palace Hotel, legată de el direct prin grădină,

[1] Convorbiri facile (l. engl.).

încît noi, vecinii, trăiam totuși în permanentă legătură cu oaspeții lui. Hotelul acesta avusese de înregistrat în ziua precedentă un scandal fără cusur. Cu trenul de prînz, la 12 și 20 (nu pot să evit a relata timpul cu atîta precizie, deoarece este tot atît de important pentru acest episod cît și pentru tema acelei conversații surescitate) sosise un tînăr francez și închiriase o cameră spre țărm, cu vedere la mare, lucru care întrucîtva indica o situație materială bună. Dar nu numai eleganța lui discretă atrăgea atenția în chip agreabil, ci înainte de toate frumusețea neobișnuită și foarte simpatică. În mijlocul unui obraz îngust ca de fată, o mustață blondă, mătăsoasă, mîngîia niște buze calde și senzuale ; pe fruntea albă îi juca un păr castaniu buclat, și ochii catifelați dezmierdau cu fiecare privire — totul în făptura lui era catifelat, mîngîios și atrăgător, dar fără nimic artificial sau afectat. E drept că la prima impresie amintea pe departe acele figuri roze, de ceară, rezemate pretențios în vitrinele marilor magazine de mode, înfățișînd, cu bastonul elegant în mînă, idealul frumuseții masculine. Totuși, văzîndu-l mai de aproape, dispărea orice impresie de filfizon, căci — caz extrem de rar — farmecul îi era natural, înnăscut, transpirîndu-i oarecum din toți porii. Saluta în treacăt pe toată lumea, în același timp modest și cordial — și era într-adevăr plăcut să privești cum grația lui sprințară se vădea naturală cu fiece prilej. Cînd o doamnă se ducea la garderobă, el se repezea să-i aducă haina, găsea o privire prietenoasă sau o glumă pentru fiecare copil, se arăta totodată sociabil și discret — pe scurt, părea unul dintre acei oameni binecuvîntați care, fiind siguri că sînt agreabili altora prin fața lor luminoasă și prin farmecul lor tineresc, transfigurează siguranța aceasta într-o nouă grație. Printre oaspeții hotelului, cei mai mulți vîrstnici și bolnăvicioși, prezența lui era o binefacere. Cu pasul acela învingător al tinereții, cu vitalitatea și zburdălnicia vijelioasă pe care în chip atît de minunat grația o dăruiește unor oameni, cucerise irezistibil simpatia tuturor. Două ore după sosirea lui, juca tenis cu cele două fiice ale grăsunului și înstăritului fabricant din Lyon : Anette, de doisprezece ani și Blanche, de treisprezece, iar mama lor, madame Henriette, fină, gingașă și reținută, privea surî-

zînd ușor cum fetișcanele ei, care nu-și luaseră încă zborul, filtrau cu o cochetărie inconștientă cu tînărul străin. Seara, ne chibiță un ceas la masa de șah, istorisind între timp într-un chip discret cîteva anecdote cu haz, se plimbă din nou în sus și în jos pe terasă cu madame Henriette — pe cînd bărbatul ei, ca în fiece seară, juca domino cu un prieten de afaceri, și tîrziu noaptea îl observai, în umbra biroului, într-o conversație suspect de confidențială cu secretara hotelului. A doua zi de dimineață, îl însoți pe partenerul meu danez la pescuit — și dădu dovadă de cunoștințe surprinzătoare — apoi se întreținu îndelung în chestiuni politice cu fabricantul din Lyon, și se arătă de asemenea foarte amuzant, căci rîsul lătăreț al corpolentului domn se auzea răsunînd peste valurile ce se spărgeau de mal. După masă — pentru a înțelege situația este foarte important să relatez exact felul cu care își petrecu timpul — rămase încă o dată în grădină, singur cu madame Henriette la o cafea neagră, jucă iarăși tenis cu fetele ei și stătu în hol de vorbă cu perechea germană. Apoi, la șase, ducîndu-mă la gară să predau o scrisoare, îl întîlnii. Veni grăbit spre mine și îmi spuse, ca și cînd s-ar fi dezvinovățit, că fusese chemat pe neașteptate, dar că avea să se întoarcă după două zile. Seara lipsi într-adevăr din sufragerie, dar numai cu persoana lui, căci la toate mesele nu se vorbea decît despre dînsul și toți îi lăudau firea plăcută și veselă.

Noaptea, să tot fi fost pe la unsprezece, stam în odaia mea spre a sfîrși de citit o carte, cînd deodată auzii prin fereastra deschisă spre grădină țipete agitate și chemări, în timp ce alături, în hotel, se manifesta o rumoare vizibilă. Mai degrabă neliniștit decît curios, străbătui în fugă cei cincizeci de pași în direcția aceea și găsii oaspeții și personalul într-o surescitare furtunoasă. Doamna Henriette nu se întorsese din plimbarea pe care o făcea în fiecare seară pe terasa de pe țărm, în vreme ce bărbatul său, cu obișnuita-i punctualitate, juca domino cu prietenul din Namur, încît toți se temeau de vreun accident. Ca un taur se repezea într-una spre țărm bărbatul, de obicei comod și greoi, și cînd țipa în noapte cu glasul lui schimonosit de emoție „Henriette! Henriette!“, sunetele acestea

aveau ceva înspăimîntător, parcă venit dintr-o lume preistorică, asemeni glasului unui animal gigantic, rănit de moarte. Chelnerii și băieții de serviciu goneau agitați pe scări în sus și în jos, toți oaspeții fură treziți din somn și jandarmeria fu anunțată prin telefon. Iar printre toate astea, omul acela gras, cu vesta descheiată, tropotea și se poticnea hohotind și țipînd în noapte, fără nici un rost: „Henriette! Henriette!" Între timp, sus, copilele se deșeptaseră și, în cămăși de noapte, își strigau de la fereastră mama; tatăl alergă acum iar sus, să le liniștească.

Apoi se întîmplă ceva îngrozitor: cu greu poate fi povestit, pentru că firea omenească, încordată la maximum, dă adesea atitudinii omenești o expresie atît de tragică, încît nici o imagine, nici un cuvînt nu o poate reda cu aceeași forță fulgerătoare. Deodată, omul acela greoi și lat coborî treptele care gemeau sub el, cu un obraz schimbat, istovit și totuși feroce. Avea o scrisoare în mînă.

— Cheamă-i pe toți înapoi! spuse el către șeful personalului, cu un glas ce abia se mai înțelegea. Cheamă-i pe toți înapoi, nu mai e nevoie, nevastă-mea m-a părăsit.

Omul acesta rănit de moarte avea ținută, o ținută supraomenesc de încordată în fața tuturor celor din jur care, îmbulzindu-se curioși, îl priveau, pentru ca deodată, speriați, rușinați și zăpăciți, să se depărteze. Îi mai rămăsese exact puterea de a trece clătinîndu-se pe lîngă noi fără să se uite la nimeni și de a stinge lumina în sala de lectură. Apoi se auzi prăbușirea înfundată a unui trup greu, masiv, într-un fotoliu și un hohot sălbatic, animalic, așa cum poate scoate numai un bărbat care n-a mai plîns niciodată. Și durerea aceasta elementară avea asupra fiecăruia dintre noi, chiar și asupra celui mai neînsemnat, un fel de putere amețitoare. Nici unul dintre chelneri, nici unul dintre oaspeții ce se furișaseră din curiozitate nu îndrăznea să zîmbească sau să spună vreo vorbă de mîngîiere. Unul după altul, ne strecurarăm fără nici un cuvînt în odăile noastre, rușinați de această zdrobitoare explozie a sentimentului; numai acolo, în salonul întunecat, zvîcnea și hohotea acel trunchi de om doborît, cu desăvîrșire singur, în casa în care se stingeau încet toate luminile, în casa plină de șoapte, de sîsîituri și de murmure.

E ușor de înțeles că un eveniment fulgerător, petrecut chiar în fața ochilor și a simțurilor noastre, era de natură să stîrnească puternic niște oameni obișnuiți să-și petreacă timpul plictisiți și fără griji. Discuția de atunci — care izbucnise atît de vehement la masa noastră și ne învrăjbise pînă aproape de încăierare — pornise, ce-i drept, din acel incident uimitor, dar era în esență mai degrabă o dezbatere principială, un antagonism mînios între concepții de viață dușmane. Datorită indiscreției unei fete de serviciu, care citise scrisoarea — bărbatul, dărîmat, o azvîrlise, mototolită, în furia lui neputincioasă, undeva, pe podea — se aflase repede că doamna Henriette nu fugise singură, ci în înțelegere cu tînărul francez (pentru care simpatia celor mai mulți începu să scadă rapid). La prima vedere, ar fi fost ușor de admis că această mică doamnă Bovary își schimbase bărbatul corpolent, un provincial, cu un fante elegant și tînăr. Dar ceea ce irita atît de tare pe toată lumea din hotel era faptul că nici fabricantul, nici fiicele lui și nici doamna Henriette nu-l văzuseră vreodată înainte pe acest Lovelace [1] și convorbirea de două ore, seara pe terasă, dimpreună cu ora petrecută în grădină la cafea neagră se dovediseră de ajuns spre a hotărî o femeie cam de treizeci și trei de ani, ireproșabilă, să-și părăsească peste noapte bărbatul și copiii și să pornească la întîmplare cu un tînăr elegant, cu totul străin. Această situație, în aparență de netăgăduit, era respinsă unanim de cei de la masa noastră ca fiind o înșelăciune perfidă, o manevră șireată a perechii de îndrăgostiți : fără îndoială, doamna Henriette era de mult în legătură cu tînărul și vînătorul de fuste venise aici numai să decidă ultimele amănunte ale fugii căci — așa deduceau ei — e cu totul imposibil ca o femeie cinstită, după o cunoștință de numai două ceasuri, să urmeze pe cineva fără ezitare, la primul semn. Pe mine însă mă amuza să fiu de altă părere, și apăram energic o astfel de posibilitate, ba chiar probabilitate : ca o femeie dezamăgită de ani de zile-printr-o căsătorie plicticoasă, să fie sufletește pregătită să cedeze primului asalt energic. Prin opoziția

[1] Personaj din romanul *Clarisse Harlowe* de Richardson ; tipul afemeiatului fără scrupule.

mea neașteptată, discuția deveni curînd generală, stimulată mai ales de faptul că cele două perechi, cea germană și cea italiană, respingeau cu un dispreț chiar jignitor existența unui *coup de foudre* [1], ca fiind o prostie și o fantezie romanescă răsuflată.

Ei, aici n-are rost să rumegi în toate amănuntele desfășurarea unei certe între supă și pudding. Ingenioși sînt numai obișnuiții unei *table d'hôte* [2], iar argumentele de care te agăți în fierbînțeala unei certe ocazionale, la masă, sînt de obicei banale, pentru că, aflîndu-te la mare nevoie, le iei la întîmplare. De asemeni, e greu de explicat cum discuția noastră a luat atît de repede forme ofensatoare. Iritația, așa cred, venea de acolo că, involuntar, cei doi soți voiau să-și știe nevestele la adăpostul unor astfel de abisuri și de primejdii. Din păcate, nu găseau pentru asta o formă mai fericită decît să-mi obiecteze că așa poate vorbi numai cineva care cunoaște psihologia feminină doar din cuceririle întîmplătoare și prea ieftine ale celibatarilor. Asta mă și enervă întrucîtva, iar cînd doamna germană mai predică didactic că pe de o parte există femei adevărate și pe de alta „firi de prostituate" printre care, după părerea ei, trebuie să fie și doamna Henriette, îmi pierdui cu totul răbdarea și devenii agresiv la rîndul meu. Încercarea de a nega faptul evident că, în unele ceasuri din viață, o femeie e în mîna unor forțe misterioase, dincolo de voință și de cunoaștere, ascunde numai frica față de propriul instinct, față de demonicul din natura noastră ; pare că face o deosebită plăcere multor oameni tocmai faptul de a se simți mai tari, mai morali și mai puri decît „firile ușor de sedus". În ce mă privește, găsesc că e mai cinstit ca o femeie să-și urmeze instinctul în mod liber și pasionat decît, așa cum se întîmplă în general, să-și înșele cu ochii închiși bărbatul în propriile lui brațe. Cam astfel vorbii eu, și cu cît ceilalți o atacau mai viguros și mai înflăcărat pe biata doamnă Henriette, cu atît mai pătimaș o apăram (în realitate, mult mai energic, decît mi-o dicta sentimentul). Amîndouă perechile priviră însuflețirea aceasta ca o

[1] Dragoste la prima vedere (l. fr.).
[2] Pensiune cu meniu fix (l. fr.).

ofensă la adresa lor. Drept care, se năpustiră asupra mea, într-un cvartet nu prea armonios, atît de solidar înveninate, încît bătrînul danez, cu fața lui jovială — stătea acolo cu ceasul în mînă ca un arbitru la un meci de fotbal — trebuia să le atragă atenția, ciocnind din cînd în cînd cu degetul în masă și spunîndu-le : *Gentlemen, please !* [1]

Dar asta nu ne tempera mai mult de o clipă. Un domn cu fața stacojie sărise pentru a treia oară și numai cu greu nevasta lui izbuti să-l potolească — pe scurt, încă vreo cîteva minute și discuția ar fi sfîrșit în pugilat dacă dintr-o dată Mrs. C. n-ar fi potolit, ca un balsam, valurile spumegînde ale conversației noastre.

Mrs. C., englezoaică bătrînă și distinsă, cu părul alb, era președinta de onoare, nealeasă oficial, a mesei noastre. Ședea la locul ei, cu o prietenie totdeauna egală pentru fiecare, tăcută și în același timp ascultînd cu interes. Astfel, numai privind-o, simțeai o binefacere ; făptura ei reținută, aristocratică, iradia o minunată liniște și stăpînire de sine. Se ținea pînă la un anumit grad departe de fiecare, deși știa să ne arate pe rînd, cu un tact delicat, o prietenie specială. De cele mai multe ori, stătea în grădină cu cărțile ei, cîteodată cînta la pian, numai arareori o vedeai în societate sau angajată în vreo convorbire aprinsă. Mai că n-o luai în seamă, și totuși avea o putere ciudată asupra tuturor. Abia acum interveni, pentru întîia oară, în conversația noastră, și pe toți ne copleși sentimentul penibil de a fi fost prea zgomotoși și prea nestăpîniți.

Mrs. C. profitase de pauza neplăcută survenită atunci cînd germanul sărise în sus și apoi fusese adus binișor îndărăt la masă. Pe neașteptate, dînsa își ridică ochii limpezi, cenușii, o clipă mă privi nehotărîtă, pentru ca apoi, cu o claritate aproape obiectivă, să reia tema, așa cum o privea ea.

— Dacă v-am înțeles bine, dumneavoastră credeți că doamna Henriette, că o femeie nevinovată poate fi tîrîtă pe neașteptate într-o aventură, că există acțiuni pe care o asemenea femeie le-ar fi socotit imposibile cu un ceas

[1] Vă rog, domnilor ! (L. engl.)

mainte și pentru care nu ar fi drept să fie trasă la răspundere ?

— Cred absolut în asta, doamnă.

— Astfel, orice judecată morală ar fi complet absurdă, orice călcare a unei legi morale — îndreptățită. Dacă într-adevăr admiteți că *le crime passionnel* [1], cum zic francezii, nu este *un crime*, atunci la ce mai e bună justiția de stat ? În cazul acesta, nu e nevoie de multă bunăvoință — și dumneavoastră aveți uimitor de multă bunăvoință, adăugă ea zîmbind ușor — ca să găsiți în orice crimă o pasiune și, mulțumită acestei pasiuni, s-o scuzați.

Tonul clar și aproape voios al cuvintelor ei mă mișcă în chip deosebit de binefăcător și — imitînd fără să vreau felul ei de a fi, obiectiv — răspunsei jumătate în glumă, jumătate serios :

— Justiția de stat decide desigur mult mai sever decît mine în aceste lucruri : ei îi revine îndatorirea de a păzi fără milă morala publică și convenția. Asta o obligă să condamne, în loc să scuze. Eu însă, ca persoană particulară, nu văd de ce mi-aș lua de bunăvoie rolul de procuror : prefer să fiu apărător de profesie. Mie, personal, îmi face mai multă plăcere să-i înțeleg pe oameni decît să-i judec.

Mrs. C. mă privi cîtăva vreme în față cu ochii ei limpezi și șovăi. Începusem să mă tem că nu mă înțelesese bine și mă pregăteam să-i repet în englezește cele spuse. Dar, cu o seriozitate ciudată, continuă să mă întrebe, ca la un examen.

— Nu găsiți totuși că e de disprețuit sau urît ca o femeie să-și părăsească soțul și cei doi copii pentru a urma pe cineva despre care încă nu poate ști dacă e demn de iubirea ei ? Puteți într-adevăr scuza o purtare atît de imprudentă și de ușuratică la o femeie care nu mai este în prima tinerețe și care, barem de dragul copiilor ei, ar fi trebuit să-și educe respectul de sine ?

— Doamnă, vă repet, persistam eu, că în cazul acesta refuz să judec sau să condamn. Față de dumneavoastră pot să recunosc liniștit că pînă acum am exagerat puțin — desigur că această biată doamnă Henriette nu este o eroină,

[1] Crima pasională (l. fr.).

nici măcar o fire de aventurieră și mai puțin decît orice *une grande amoureuse* [1]. Pe cît o cunosc, îmi pare numai o femeie mediocră și slabă, pentru care dacă simt oarecare respect, fiindcă și-a urmat curajos voința, simt însă mult mai multă compătimire, fiindcă știu că mîine, dacă nu chiar azi, o să fie profund nenorocită. Poate că a procedat prostește, fără îndoială pripit, dar nicidecum josnic și ordinar, și continui să neg oricui dreptul de a disprețui această sărmană și nefericită femeie.

— Și dumneavoastră aveți exact același respect și aceeași considerație pentru dînsa ? Nu faceți nici o deosebire între femeia cu care stăteați de vorbă alaltăieri — femeie cinstită — și ceastălaltă, care a fugit ieri cu un om cu totul străin ?

— Nici una. Nici cît de mică, nici cea mai mică.

— *Is that so ?* [2]

Involuntar vorbea englezește ; întreaga convorbire părea s-o preocupe în chip ciudat. Și după o scurtă clipă de gîndire, privirea cea limpede se mai ridică o dată, întrebătoare, către mine :

— Și dacă mîine ați întîlni-o pe doamna Henriette, să zicem la Nisa, la brațul acelui tînăr, ați mai saluta-o ?

— Bineînțeles.

— Și ați mai vorbi cu ea ?

— Bineînțeles.

— Ați prezenta... dacă ați fi... dacă ați fi căsătorit, o astfel de femeie soției dumneavoastră, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic ?

— Bineînțeles.

— *Would you really ?* [3] zise ea iar în englezește, plină de mirare, neîncrezătoare și uimită.

— *Surely I would !* [4] răspunsei eu — fără să-mi dau seama, tot în englezește.

Mrs. C. tăcu. Părea că încă gîndește încordat, și deodată zise, pe cînd mă privea puțin mirată de propriul ei curaj :

[1] O mare îndrăgostită. (L. fr.)
[2] Așa să fie ? (L. engl.)
[3] Ați face-o într-adevăr ? (L. engl.)
[4] Sigur că aș face-o ! (L. engl.)

— *I don't know if I would. Perhaps I might do it also.* [1]

Apoi — cu acea fermitate indescriptibilă cu care numai englezii ştiu să pună capăt definitiv unei conversaţii, şi totuşi fără bruscare grosolană — se ridică şi îmi întinse prietenos mîna. Prin influenţa ei, liniştea revenise şi fiecare în sinea lui îi mulţumea că noi, toţi, adineauri antagonişti, ne luam rămas bun cu destulă politeţe şi că mici glume destindeau puţin atmosfera primejdios de încordată.

Deşi pînă la urmă discuţia noastră fusese aplanată în chip cavaleresc, din învrăjbirea aceea rămăsese totuşi o anumită înstrăinare între mine şi oponenţii mei. Perechea germană se arăta rezervată, pe cînd cea italiană se complăcea în zilele următoare să mă zeflemisească întrebîndu-mă într-una dacă mai auzisem ceva despre *cara signora Henrietta* [2]. Oricît de urbane păreau formele, ceva din raporturile noastre sincere şi fireşti se dîstrusese definitiv.

Cu atît mai izbitoare era pentru mine răceala ironică a foştilor mei oponenţi, cu cît, de la acea discuţie, Mrs. C. îmi arăta tot mai multă prietenie. Altminteri, cît se poate de reţinută şi de loc înclinată a lega vreo convorbire cu comesenii, o dată ce masa se sfîrşea, ea găsi de mai multe ori prilej să-mi vorbească în grădină — aş putea aproape spune să-mi acorde o distincţie căci felul ei de a fi, discret şi aristocratic, făcea ca orice convorbire să pară o adevărată favoare. Ei da, ca să spun tot adevărul, trebuie să relatez că mă şi căuta şi folosea orice pretext ca să intre în vorbă cu mine. Lucrul era atît de evident, încît mi-ar fi putut trezi gînduri ciudate, vanitoase, dacă n-ar fi fost o femeie bătrînă, cu părul alb. Dar cînd stăteam de vorbă, conversaţia revenea inevitabil şi neclintit la acelaşi punct de plecare, la madame Henriette : parcă simţea o plăcere misterioasă s-o acuze pe aceea care, în dezechilibrul ei sufletesc, îşi uitase îndatoririle. Totodată, părea să se bucure de nezdruncinarea simpatiei mele pentru femeia aceea gingaşă şi fină şi faptul că nimic nu mă putea face

[1] Nu ştiu dacă aş face-o. Poate că da. (L. engl.)
[2] Scumpa doamnă Henriette (l. ital.).

să-mi reneg părerile. Conversația noastră se îndrepta iarăși și iarăși în aceeași direcție și pînă la urmă nu mai știam ce să cred despre stăruința aceasta ciudată, care semăna a *spleen*.

Lucrurile merseră astfel cîteva zile, cinci sau șase, fără ca Mrs. C. să fi trădat cu vreun cuvînt din ce pricină acest gen de convorbire căpătase pentru ea o anumită importanță. Dar asta mi s-a lămurit atunci cînd, în timpul plimbării, am pomenit întîmplător că șederea mea acolo era pe sfîrșite și că aveam de gînd să plec după două zile. Atunci obrazul ei, de obicei atît de netulburat, căpătă brusc o expresie curios de încordată, asupra ochilor cenușii ca marea parcă treceau umbre de nori.

— Ce păcat, aveam încă multe de vorbit cu dumneavoastră.

Din clipa aceea, un fel de nestatornicie și de neliniște dovedeau că în timp ce vorbea se gîndea la altceva, la ceva care o preocupa și o tulbura. Pînă la urmă, păru neliniștită de devierea conversației, căci dintr-o dată, într-o clipă de tăcere, îmi întinse pe neașteptate mîna.

— Văd că nu pot exprima limpede ceea ce de fapt vreau să vă spun. Mai bine am să vă scriu.

Și, cu un pas mai grăbit decît de obicei, porni către hotel.

Într-adevăr, seara, cu foarte puțin înainte de cină, găsii în odaia mea o scrisoare cu caligrafia ei energică și deschisă. Din păcate, în tinerețea mea eram destul de ușuratic cu hîrtiile, încît nu pot reda vorbă cu vorbă întrebarea pe care mi-o punea, ci numai conținutul ei aproximativ; anume, mă întreba dacă-i permit să-mi povestească ceva din viața ei. Spunea că acel episod era atît de îndepărtat, încît nici nu mai făcea parte din viața ei actuală, iar faptul că plecam poimîine, zicea ea, o făcea să vorbească mai ușor despre ceea ce o chinuia și o preocupa de mai bine de douăzeci de ani. Dacă nu găseam că o astfel de convorbire era o indiscreție, m-ar ruga bucuros să-i acord un ceas.

Scrisoarea, al cărei conținut doar l-am schițat, mă fascina. Numai faptul că era scrisă în englezește îi și dădea într-un grad înalt claritate și hotărîre. Totuși, răspunsul

nu-mi fu prea ușor ; rupsei trei ciorne înainte de a i-l trimite :

„Este o onoare pentru mine că îmi acordați atîta încredere și vă făgăduiesc să răspund cinstit în cazul cînd mi-ați cere ceva. Firește, nu-mi îngădui a vă ruga să-mi povestiți mai mult decît doriți. Dar ceea ce povestiți, să fie — atît pentru dumneavoastră, cît și pentru mine — purul și întregul adevăr. Vă rog să credeți că socotesc încrederea dumneavoastră ca o cinste deosebită."

Bilețelul a ajuns seara în odaia ei ; a doua zi de dimineață, am găsit răspunsul.

„Aveți perfectă dreptate. Adevărul trunchiat nu are nici un preț, ci numai cel întreg. Am să-mi adun toate puterile pentru a nu vă ascunde nimic, nici dumneavoastră, nici mie. După cină, veniți în odaia mea — la cei șaizeci și șapte de ani ai mei nu mă tem de vreo interpretare greșită. Căci în grădină sau în apropierea oamenilor nu pot vorbi. Credeți-mă, nu mi-a fost ușor să mă hotărăsc."

Peste zi, ne-am întîlnit la masă și am conversat în chip obișnuit despre lucruri indiferente. Dar, întîlnindu-mă în grădină, mă evită, vădit încurcată. Mi-era penibil și în același timp mă simțeam mișcat cînd această doamnă bătrînă, cu părul alb, fugea de mine ca o fată sfioasă.

Seara, la ora convenită, am ciocănit la ușă. Mi s-a deschis îndată : odaia zăcea într-o semiobscuritate ștearsă, numai mica lampă de citit de pe masă arunca un con galben în odaia cufundată în întunericul amurgului. Fără nici o timiditate, Mrs. C. îmi ieși înainte, îmi oferi un fotoliu și se așeză în fața mea. Aveam impresia că fiecare mișcare fusese pregătită dinainte ; totuși, interveni o pauză, evident împotriva voinței ei, pauza grelei hotărîri, care devenea din ce în ce mai lungă, dar pe care nu îndrăzneam s-o întrerup cu nici un cuvînt. Îmi dădeam seama că o voință puternică luptă violent împotriva unei rezistențe puternice. Din salon unduiau cîteodată fără vlagă sunetele frînte ale unui vals. Ascultam încordat, vrînd oarecum să răpesc tăcerii ceva din povara ei apăsătoare. Și doamna simțea dureros tensiunea nefirească a acestei clipe, căci dintr-o dată se încordă să-și ia avînt, ca înaintea unei sărituri, și începu :

— Numai primul cuvînt e greu. M-am pregătit de două zile să fiu perfect clară și sinceră ; sper că voi izbuti. Poate nu înțelegeți nici acum de ce vă istorisesc toate astea dumneavoastră, unui străin, dar nu trece nici o zi, sau măcar o singură oră, în care să nu mă gîndesc la acea întîmplare. Și puteți să mă credeți pe mine, femeie bătrînă, că-i insuportabil să rămîi o viață întreagă cu privirea ațintită asupra unui singur punct din existența ta, asupra unei singure zile. Căci tot ce vreau să vă povestesc cuprinde numai douăzeci și patru de ore dintr-o viață de șaizeci și șapte de ani și m-am întrebat adesea, pînă la nebunie, ce însemnătate poate avea faptul că o singură dată, timp de o clipă te-ai purtat absurd. Dar nu poți scăpa de ceea ce numim, cu un termen foarte nesigur, „conștiință" — și atunci cînd v-am auzit vorbind atît de obiectiv despre cazul Henriette, mi-am spus că poate gîndul fix îndreptat înapoi și neîncetata autoacuzare ar lua sfîrșit dacă m-aș hotărî să vorbesc liber față de un om despre acea zi a vieții mele. Dacă aș fi catolică și nu anglicană, spovedania mi-ar fi dat de mult prilejul să liberez prin vorbe toate aceste lucruri tăinuite — dar noi n-avem parte de o asemenea consolare ; iată de ce fac astăzi strania încercare de a mă izbăvi vorbindu-vă dumneavoastră. Știu că este foarte ciudat, dar ați acceptat fără șovăire propunerea mea și vă mulțumesc pentru asta.

Așadar, v-am mai spus că aș vrea să vă povestesc o singură zi din viața mea — tot restul îmi pare fără însemnătate și plicticos pentru alții. Ceea ce s-a întîmplat pînă în al patruzeci și doilea an din viața mea nu iese nici cu o iotă din comun. Părinții mei erau landlorzi [1] bogați în Scoția, posedam fabrici și ferme și, după obiceiul nobilimii de pe-acolo, trălam cea mai mare parte a anului pe moșiile noastre, iar în timpul sezonului la Londra. La optsprezece ani, l-am cunoscut pe soțul meu la o petrecere ; era fiul al doilea al cunoscutei familii R... și servise zece ani în armata din Indii. Ne-am căsătorit repede și am dus viața fără griji a celor din cercul nostru : trei luni pe an la Londra, trei luni pe moșiile noastre și restul timpului

[1] Moșieri (l. engl.).

colindînd hotelurile în Italia, Spania și Franța. Nici cea mai mică umbră nu ne-a tulburat vreodată căsnicia, cei doi fii pe care i-am avut sînt astăzi mari. Cînd eram de patruzeci de ani, pe neașteptate mi-a murit bărbatul. Căpătase la tropice o boală de ficat. L-am pierdut în două săptămîni, care au fost groaznice. Fiul meu cel mare ocupa un serviciu, cel mic era la colegiu — astfel, peste noapte am rămas deodată în gol; și pentru mine, care eram obișnuită cu o tovărășie afectuoasă, singurătatea a fost un chin îngrozitor. În casa părăsită, unde fiece lucru îmi amintea tragica pierdere a bărbatului meu iubit, mi se părea cu neputință să mai rămîn fie și numai o singură zi, așa că m-am hotărît să călătoresc mult în anii următori, atît timp cît băieții mei nu se vor căsători.

În fond, din acea clipă îmi consideram viața cu totul inutilă, fără rost. Omul cu care timp de douăzeci și trei de ani împărtășișem fiecare oră și fiecare gînd murise, copiii nu mai aveau nevoie de mine, mă temeam să nu le tulbur tinerețea cu întunecarea și cu melancolia mea — pentru mine însămi nu mai voiam și nu mai ceream nimic. Întîi m-am mutat la Paris; acolo, de plictiseală, umblam prin magazine și prin muzee. Dar orașul și lucrurile mă înconjurau străine și pe oameni îi evitam, fiindcă nu le suportam privirile îndreptate cu o politețe compătimitoare asupra veșmintelor mele de doliu. N-aș mai putea să povestesc cum au trecut acele luni apatice de viață nomadă, lipsită de orice perspectivă; știu numai că doream tot timpul să mor, dar nu aveam puterea să-mi înfăptuiesc țelul pe care-l doream dureros.

În al doilea an de doliu, deci în al patruzeci și doilea din viața mea, fugind, fără să mi-o mărturisesc, de un timp ce-și pierduse orice valoare și de care nu izbuteam să scap, nimerisem la Monte Carlo. Ca să fiu sinceră, am ajuns acolo din plictiseală, din acea goliciune lăuntrică ce se revarsă ca o greață, dar care măcar consimte să se întrețină cu mici stimulente exterioare. Cu cît sensibilitatea se manifestă mai slab în sufletul meu, cu-atît eram mai tare împinsă spre locurile unde ghemul vieții se desfășoară mai repede: pentru cei cu o viață searbădă, lipsită de evenimente, neliniștea pătimașă a celorlalți este totuși un excitant pentru nervi, la fel ca teatrul și muzica.

De aceea mă duceam mai des la cazinou. Mă pasiona să văd cum pe chipurile celorlalți palpită fericirea sau consternarea, în timp ce în mine se întindea acel cumplit pustiu. Pe lîngă asta, bărbatul meu, deși nu era ușuratic, ocazional intra cu plăcere prin sălile de joc iar eu, continuînd a-i fi credincioasă, trăiam cu o pietate neintenționată obiceiurile lui de odinioară. Și acolo au început cele douăzeci și patru de ore care au fost mai pasionante decît orice joc și care mi-au răscolit viața timp de ani de zile.

La prînz, luasem masa cu ducesa de M., o rudă a familiei noastre, iar după supeu nu mă simțisem destul de obosită ca să mă duc la culcare. Așa că am intrat în sala de ruletă, am umblat agale de colo pînă colo printre mese, fără să joc, și priveam într-un chip special amalgamul de parteneri. Spun „într-un chip special", adică așa cum mă învățase odată bietul meu soț, cînd, obosită de a tot privi, m-am plîns că era plicticos să cești ochii la aceleași mutre : la bătrîne smochinite care stau ceasuri întregi pe scaunele lor înainte de a risca un jeton, la profesioniști șmecheri, la cocote cartofore, la acea întreagă societate dubioasă adunată la întîmplare, care, după cum știți, e mult mai puțin pitorească și romantică decît în bietele romane care o înfățișează drept *la fleur d'élégance* [1] și drept aristocrația europeană. Și totuși, cazinoul de acum douăzeci de ani, cînd circulau încă bani de aur vizibil și palpabil, cînd circulau bancnote foșnitoare, napoleoni de aur, cînd zornăiau piese arogante de cinci franci, era mult mai atrăgător decît astăzi, cînd în cetatea jocului, pompoasă și clădită după modă, un public călător-Cook [2] îmburghezit, plictisindu-se, își face praf banalele jetoane. Totuși, chiar și atunci găseam prea puțin farmec în acele chipuri stereotipe și apatice, pînă cînd bărbatul meu, care avea o pasiune pentru chiromanție și psihologia mîinilor, m-a învățat un fel cu totul special de a privi, în fond mult mai interesant, mult mai palpitant și mai captivant decît de a sta lînced și fără interes ; anume, să nu privești un obraz, ci pătratul mesei, iar acolo numai mîinile oamenilor, com-

[1] Floarea lumii elegante (l. fr.).
[2] Cunoscută agenție internațională de voiajuri turistice.

portarea lor specifică. Nu știu dacă din întîmplare ați cuprins vreodată cu ochii numai masa verde, numai careul verde unde în mijloc bila se bălăbănește ca un om beat de la un număr la altul și unde, în cîmpul mărginit de patru laturi, crîmpeie de hîrtie învîrtejite, piese rotunde de argint și de aur cad ca sămînța, pe care apoi grebla crupierului o adună dintr-o singură mișcare tăioasă, sau o grămădește ca pe un snop în fața cîștigătorului. Din această perspectivă, numai mîinile sînt schimbătoare — multe mîini albe, agitate, în așteptare în jurul mesei verzi, fiecare privind pe gura altei mîneci, fiecare ca o fiară de pradă gata să sară, fiecare diferit formată și colorată, unele goale, altele împodobite cu inele și cu lanțuri zăngănitoare, unele păroase ca niște sălbăticiuni, altele jilave și îndoite ca niște țipari, toate însă încordate și vibrînd de o nerăbdare imensă. Fără să vreau, mă gîndeam la un cîmp de curse unde, la start, caii agitați sînt reținuți cu greu să nu se avînte înainte de vreme : întocmai așa tremură, se ridică și se cabrează mîinile. Recunoști orice în mîinile acelea, în felul cum așteaptă, cum apucă și cum ezită : pe hrăpăreț, după mîinile ca niște gheare ; pe risipitor, în mîinile destinse ; pe cel calculat în mîinile liniștite ; pe desperat în încheietura tremurătoare. Sute de caractere se trădează fulgerător în felul de a apuca bancnotele : unul le mototolește sau, nervos, le face cocoloș ; altul le dă drumul obosit, pe cînd bila se învîrtește. Că omul se trădează la joc e o vorbă banală, știu ; eu zic însă că încă mai limpede îl trădează în timpul jocului propriile lui mîini. Căci toți sau aproape toți jucătorii învață repede să-și înfrîneze obrazul — sus, deasupra gulerului cămășii, poartă masca rece a impasibilității — își constrîng cutele din jurul gurii, surescitarea și-o împing sub dinții încleștați, își împiedică ochii să arate neliniște, iar mușchii obrazului, care le ies în relief, și-i netezesc într-o indiferență artificială și distinsă. Dar tocmai pentru că atenția li se concentrează spasmodic ca să stăpînească obrazul — partea cea mai vizibilă a făpturii lor — uită de mîini, uită că există oameni care observă numai mîinile și că de la ele ghicesc tot ceea ce, sus, buzele surîzător ondulate, privirile intenționat nepăsătoare vor să tăinuiască. Între timp însă, mîna dezvăluie cu multă nerușinare tot ce e mai secret.

Căci vine o clipă care smulge inevitabil din nobila lor indiferenţă degetele greu stăpînite, aparent somnolente. În clipa încordată, cînd bila ruletei cade în micul ei talger şi numărul cîştigător e anunţat — în clipa aceea, fiecare dintre aceste o sută sau cinci sute de mîini face involuntar o mişcare cu totul personală, cu totul individuală a instinctului ei primar. Şi dacă — aşa cum eram eu special instruită, prin acea pasiune a soţului meu — eşti obişnuit să observi arena mîinilor, atunci izbucnirea mereu alta, mereu neaşteptată, a temperamentelor totdeauna diferite are un efect mai tulburător decît teatrul şi muzica. Nici nu vă pot zugrăvi cîte mii de specii de mîini există la joc, fiare sălbatice cu degete păroase, încovoiate, care îşi înfig ghearele în bani ca păianjenii, altele tremurătoare, nervoase, cu unghii palide, care abia îndrăznesc să-i apuce, nobile şi josnice, brutale şi sfioase, viclene şi parcă şovăitoare — dar fiecare mişcîndu-se altfel, căci fiecare pereche de mîini, afară de cele patru sau cinci ale crupierilor, exprimă o altă viaţă. Mîinile crupierilor nu sînt decît nişte maşini ; spre deosebire de mîinile a căror viaţă e intensificată mult, ele funcţionează cu o precizie complet obiectivă, comercială, rece, clămpănesc ca închizătoarele de oţel ale unei maşini de calculat. Dar pînă şi aceste mîini chibzuite surprind prin contrastul cu suratele lor pătimaşe, veşnic la pîndă ; ele stau, aş putea spune, în altă uniformă, ca poliţiştii în mijlocul talazurilor înflăcărate ale unei răzvrătiri populare. La astea se adăuga o plăcere personală : faptul de a fi repede familiarizată cu obiceiurile şi pasiunile perechilor de mîini. După cîteva zile, aveam totdeauna cunoştinţe printre ele şi le împărţeam, exact ca pe oameni, în simpatice şi ostile ; unele mi-erau atît de respingătoare prin grosolănia sau lăcomia lor, încît îmi întorceam totdeauna privirea de la ele, ca de la ceva necuviincios. Fiecare mînă nouă la masă era însă un eveniment pentru mine şi-mi trezea curiozitatea ; adesea uitam să privesc chipul, strîns în guler, care stătea cocoţat sus, deasupra unei cămăşi de smoking sau a unui decolteu strălucitor.

Cînd în seara aceea am intrat şi, trecînd pe lîngă două mese supraîncărcate, m-am îndreptat spre a treia pregătind cîteva piese de aur, am auzit surprinsă — în acea pauză

fără vorbe, atît de încordată, parcă amenințătoare de atîta tăcere, care intervine totdeauna cînd bila, istovită de moarte, ezită numai între două numere — am auzit tocmai în față un vacarm ciudat, o trosnitură și o pocnitură ca de încheieturi rupte. Involuntar, m-am uitat acolo. Și atunci am văzut — într-adevăr, m-am înspăimîntat! — două mîini cum nu mai văzusem niciodată, două mîini care, asemeni unor animale înverșunate, se frămîntau una într-alta și se întindeau sau se cabrau atît de convulsiv încît încheieturile degetelor trosneau cu zgomotul sec al nucilor ce se sparg. Erau mîini de o frumusețe rară, neobișnuit de lungi, neobișnuit de înguste și totuși strunite tare de mușchi, foarte albe, cu vîrful unghiilor palide, cu spatula sidefie delicat rotunjită. Le-am privit apoi toată seara — da, le-am admirat, acele mîini extraordinare, chiar unice — dar ceea ce m-a umplut de spaimă era pasiunea, expresia nebunesc de pătimașă, îmbrățișarea lor spasmodică. Am știut îndată că un om supraîncărcat își concentra pasiunea în vîrful degetelor, ca să nu-l sfărîme. Și acum... în clipa cînd bila s-a oprit cu un sunet sec, scurt, pe ruletă și crupierul a strigat numărul... în acea clipă amîndouă mîinile au căzut, despărțindu-se deodată, ca două animale doborîte de același glonte. Au căzut amîndouă, cu adevărat moarte, nu numai vlăguite. Au căzut cu o asemenea expresie de istovire, de dezamăgire, ca lovite de trăsnet, sfîrșite, cum nu sînt în stare să exprim în cuvinte. Căci niciodată, și nici de-atunci încoace, n-am văzut mîini atît de elocvente, în care fiece mușchi era ca o gură și din care patima țîșnea prin pori, aproape palpabilă. O clipă au rămas amîndouă pe masa verde, ca niște meduze azvîrlite pe țărm, plate și moarte. Apoi, una dintre ele, cea dreaptă, începe să se ridice cu trudă, pe vîrful degetelor, tremură, se trage înapoi, se rotește în jurul ei, se clatină, se învîrtește și, în sfîrșit, apucă un jeton care, între vîrful policarului și al arătătorului se rostogolește nehotărît ca o rotiță. Și brusc se încovoaie — spinare de pisică, de pantteră — și aruncă, ba nu, scuipă în cîmpul negru jetonul de o sută de franci. Numaidecît, ca la un semnal, e cuprinsă de surescitare și mîna stîngă, care dormita inertă; se ridică, se furișează, da, se tîrăște spre mîna soră, care tremură, obosită parcă de efort. Amîndouă stau acum îm-

preună înfiorîndu-se, amîndouă fără zgomot bat cu încheietura în masă, așa cum dinții clănțăne ușor în friguri — nu, niciodată nu văzusem mîini cu o expresie atît de grăitoare, o formă de emoție și de încordare atît de spasmodică. Tot restul clădirii boltite, rumoarea din săli, strigătele de panglicari ale crupierilor, acel du-te-vino al oamenilor și chiar al bilei, care acum, azvîrlită de sus, sărea ca zănatică în colivia ei rotundă și netedă ca parchetul — toată această mulțime de impresii ce străfulgerau nervii, toată acea multitudine sclipitoare și vibrantă mi-a părut dintr-o dată moartă, încremenită, în comparație cu acele două mîini nemaipomenite care tremurau, respirau, gîfîiau, așteptau, se zgribuleau, se înfiorau — mîini ce mă sileau ca o vrajă să le privesc neclintit.

În fine, n-am mai putut răbda, trebuia să văd omul, trebuia să văd obrazul căruia îi aparțineau acele mîini magice, și cu teamă — da, într-adevăr, căci mă temeam de acele mîini ! — privirea mi s-a tîrît încet de-a lungul mînecilor, apoi pe umerii înguști. Și iar am tresărit de spaimă, căci obrazul acela grăia, ca și mîinile, același limbaj nestăpînit, fantastic de exaltat, împărtășea aceeași expresie de îndîrjire groaznică îmbinată cu o frumusețe delicată, aproape feminină. Nu văzusem niciodată un obraz ca acesta, atît de întins înainte, atît de smuls de pe sine încît puteam să-l privesc în toată liniștea, pe îndelete, ca pe o mască ori ca pe un cap sculptat, fără ochi. Nici o clipă nu se întorceau la dreapta ori la stînga ochii aceia de posedat. Fixă, neagră, ca o bilă de sticlă moartă, stătea pupila sub pleoapele căscate — o oglindire a celeilalte bile, de culoarea mahonului, care se rostogolea și sărea zănatică, exuberantă, în caseta rotundă a ruletei. Nicicînd, trebuie să repet, nu văzusem o față atît de încordată, atît de fascinantă. Era a unui bărbat tînăr, cam de douăzeci și patru de ani, îngustă, delicată, puțin prelungă și de aceea atît de expresivă. Ca și mîinile, fața nu dădea impresia a fi a unui bărbat, ci mai degrabă a unui băiat care se juca pătimaș — dar toate astea le-am observat mai tîrziu ; acum obrazul dispărea complet sub izbucnirea unei expresii de aviditate și de nebunie. Gura mică, deschisă cu lăcomie, descoperea dinții pe jumătate ; de la o distanță de zece pași, se vedea cum clănțăneau înfrigurat pe cînd

buzele rămîneau întredeschise cu încăpățînare. O șuviță de păr de un blond luminos, umedă, îi atîrna pe frunte, ca la un om care se prăbușește : în jurul nărilor, pîlpîia o neîntreruptă fremătare, parcă în acel loc i-ar fi trecut pe sub piele mici valuri invizibile. Și capul acela, cu totul pornit înainte, se întindea inconștient mereu, încît aveai simțămîntul că îndată va fi tîrît în vîrtejul bilei ; abia atunci am înțeles strîngerea spasmodică a mîinilor : numai prin acea contraapăsare, numai prin acea convulsie, trupul ce tindea să zboare de la locul lui își mai păstra echilibrul.

Nu văzusem niciodată — trebuie s-o repet într-una — un obraz din care pasiunea să erupă atît de deschis, de animalic, despuiat atît de fără rușine ; și nu-mi desprindeam privirea de la acel obraz... tot atît de fascinată, de vrăjită de obsesia lui, ca și ochii ce priveau salturile și zvîcnirile bilei în rostogolire. Din secunda aceea n-am mai luat seama la nimic din sală, totul îmi părea șters, înnegurat și fără contur, întunecos față de focul ce izbucnea în acel obraz. Fără să-i văd măcar pe ceilalți, l-am privit cu atenție, poate o oră întreagă, numai pe acel om și fiecare gest al său ; am văzut cum o sclipire stridentă i-a strălucit și mai tare în ochi, cum nodul convulsiv al mîinilor a fost desfăcut ca de o explozie și cum îi tremurau degetele cînd crupierul a împins către lăcomia lor douăzeci de monede de aur. În clipa aceea, obrazul a devenit luminos și tînăr de tot. Ridurile s-au netezit, ochii îi scînteiau, trupul chircit s-a îndreptat mîndru și ușor — ședea distins ca un călăreț, purtat de sentimentul triumfului, degetele înfumurate și îndrăgostite zornăiau piesele rotunde, le pocneau una de alta, le făceau să joace și să sune vesel. Apoi a întors iar capul neliniștit, a parcurs în zbor masa verde, adulmecînd cu nările ca un ogar tînăr care caută dîra cea bună, pentru ca apoi, cu un gest brusc, să reverse tot mănunchiul de piese aurii pe unul dintre pătrate. Îndată începu iar pînda, iar încordarea. Pe buze îi apăreau iar în valuri tresăriri electrice, iar se contorsionau mîinile, fața de băiețandru dispăru sub așteptarea lăcăpăreață, pînă cînd încordarea palpitîndă se descompuse brusc în dezamăgire. Fața, pînă atunci ca de adolescent, se ofili, deveni veștedă și bătrînă, ochii erau apatici și

stinși, toate astea într-o singură clipă, prin căderea bilei într-un număr nedorit. Pierduse ; cîteva secunde rămase cu privirea fixă, aproape nătîngă, ca și cum n-ar fi înțeles ; îndată însă, la întîia invitație biciuitoare a crupierului, degetele în chip de gheare întinseră iar cîteva piese de aur. Dar siguranța de sine dispăruse. Așeză mondele pe un pătrat, apoi, luîndu-și seama, pe un al doilea și, pe cînd bila se și rostogolea, urmînd o inspirație subită azvîrli repede, cu mîini tremurătoare, în același careu, încă două bancnote mototolite.

Palpitanta oscilație între pierdere și cîștig dură neîntrerupt aproape un ceas, și în acel ceas privirea mea fascinată nu se întoarse nici pentru o clipită de la chipul în veșnică prefacere pe care toate patimile erau într-un veșnic flux și reflux. Nu slăbeam din ochi mîinile acelea magice, care reproduceau plastic, ca niște fîntîni arteziene, toată gama ascendentă și descendentă a sentimentelor. Niciodată la teatru n-am privit cu o asemenea încordare fața vreunui actor, așa cum priveam obrazul acela pe care trecea brusc neîncetata schimbare de culori și de sentimente, ca luminile și umbrele peste un peisaj. Niciodată nu participasem la vreun joc cu întreaga mea ființă, ca la răsfrîngerea acelei emoții străine. Dacă m-ar fi observat cineva în momentul acela, mi-ar fi luat neclintirea privirii de oțel drept hipnoză ; și, într-un fel, starea mea de completă inconștiență îi era asemănătoare : nu-mi puteam lua ochii de la acel joc de expresii și tot restul — lumini, rîsete, oameni și priviri care se încrucișau în sală — plutea în jurul meu inform, un fum galben în mijlocul căruia se afla obrazul acela, flacără între flăcări. Nu auzeam nimic, nu luam seama la nimic, nu remarcam oamenii care se îmbulzeau lîngă mine, nici alte mîini care se întindeau ca niște tentacule, aruncînd sau strîngînd bani. Nu vedeam bila, nici fața crupierului și totuși, parcă în vis, vedeam în acele mîini ca într-o oglindă sferică, amplificat de surescitare, tot ce se întîmpla. Căci pentru a ști dacă bila cădea pe roșu sau pe negru, dacă se rostogolea sau se oprea, nu trebuia să privesc ruleta : fiecare fază, pierdere și cîștig, așteptare și decepție, trecea ca o dîră de foc prin nervii și gesturile chipului inundat de patimă.

Apoi a venit o altă clipă îngrozitoare — o clipă de care mă temusem vag în tot timpul, care atîrna ca o amenințare deasupra nervilor mei încordați și care deodată i-a sfîșiat. Bila căzuse iar, pocnind ușor, în scobitura ei, iarăși fremăta clipa cînd două sute de buze își țineau răsuflarea, pînă ce vocea crupierului a anunțat — de data aceasta „zero" — și grebla lui zorită aduna de peste tot monedele zornăinde și bancnotele foșnitoare. Atunci amîndouă mîinile contorsionate au făcut un gest deosebit de înfricoșător, parcă ar fi sărit amîndouă în sus, ca să apuce ceva ce nu se afla acolo, și apoi, istovite de moarte, ca și cum în ele n-ar mai fi fost altceva decît forța de gravitație, au căzut înapoi pe masă. Pe urmă însă au prins încă o dată viață, au fugit înfrigurate de pe masă către propriul lor trup, s-au cățărat ca niște pisici sălbatice de-a lungul trunchiului, sus, jos, la dreapta, la stînga, scotocind nervos prin toate buzunarele să vadă dacă nu se cuibărise pe undeva vreo monedă uitată. Dar se întorceau mereu goale și tot mai înfierbîntat repetau căutarea aceasta absurdă și inutilă, pe cînd discul ruletei se învîrtea din nou, pe cînd jocul continua, monedele zornăiau, fotoliile erau împinse, foșnete mărunte combinate însutit umpleau sala cu zumzetul lor. Eu tremuram, zguduită de groază : atît de viu participam la ceea ce se întîmpla, ca și cînd degetele mele mi-ar fi răscolit buzunarele și bufanturile rochiei mototolite, în căutarea unei monede. Și, subit, dintr-o singură mișcare, omul din fața mea s-a ridicat, întocmai cum se scoală cineva căruia i se face rău pe neașteptate, și care se avîntă în sus ca să nu se sufoce ; în spatele lui, scaunul a căzut cu zgomot. Dar fără să observe asta, fără să ia în seamă vecinii care se fereau cu spaimă și cu mirare, a plecat de la masă bîjbîind și clătinîndu-se.

Am rămas ca împietrită de această scenă. Căci am înțeles îndată încotro pleca omul : în moarte. Cine pleacă astfel, nu se duce la vreun hotel, la vreo cîrciumă sau la vreo femeie, nu intră într-un compartiment de tren, în vreo formă a vieții, ci se prăvălește în genunea fără fund. Chiar cel mai prăpădit om din sala aceea infernală ar fi trebuit să-și dea seama că cel care pleca nu mai avea nici un sprijin, nici acasă, nici la bancă, nici la rude, că își

mizase ultimii bani — viața lui — iar acum pleca undeva, altundeva, dar neapărat dincolo de viața asta. Tot timpul îmi fusese teamă, din prima clipă simțisem în chip magic că aici era în joc ceva mai grav decît cîștigul și pierderea unor bani — și totuși, parcă m-a străbătut un fulger negru, văzînd cum deodată viața îi dispărea din ochi și cum moartea pecetluia cu paloarea ei acel obraz pînă atunci exagerat de viu. Fără să vreau — atît eram de impresionată de gesturile lui plastice — a trebuit să mă cramponez convulsiv de ceva, pe cînd omul se smulsese de pe scaun și se clătina, căci acum clătinarea trecea din gesturile acelea în trupul meu, așa cum încordarea sa îmi pătrunsese în vine și în nervi. Apoi însă, ceva m-a smuls, mi-a poruncit să-l urmez ; fără voie, mi s-au mișcat picioarele. A fost ceva cu totul inconștient, nu eu am acționat, ci, în afara voinței mele, fără să iau pe nimeni în seamă, fără să mă simt pe mine însămi, am alergat pe coridor, spre ieșire.

Omul stătea la garderobă, servitorul îi adusese paltonul. Dar brațele nu i se mai supuneau, încît servitorul, zelos, l-a ajutat cu greu, ca pe un paralitic, să și le vîre în mîneci. Am văzut cum a scotocit mecanic prin buzunarul vestei ca să dea un bacșiș, dar degetele bîjbîiau în zadar. Atunci parcă dintr-o dată și-a amintit totul, a bîlbîit încurcat cîteva cuvinte servitorului și și-a luat întocmai ca mai înainte un avînt brusc, apoi a coborît, poticnindu-se ca un om beat, treptele cazinoului. De sus, servitorul, surîzînd la început cu dispreț, s-a uitat un timp după el, apoi, deodată, păru a înțelege.

Gestul acesta era atît de zguduitor, încît mi-a fost rușine să rămîn acolo și să privesc. Involuntar, mi-am întors privirile, jenată de a fi asistat la desperarea unui străin ca în fața rampei la teatru — apoi însă, acea teamă inexplicabilă m-a împins subit înainte. Mi-am luat repede lucrurile de la garderobă, și, fără să mă gîndesc la nimic precis, m-am repezit, cu totul mașinal, cu totul instinctiv, în întuneric, după acel străin.

Mrs. C. își întrerupse o clipă povestirea. Tot timpul șezuse nemișcată și vorbise aproape fără pauză, cu liniștea și obiectivitatea ce o caracterizau, așa cum vorbește cineva

care s-a pregătit în sinea lui și a ordonat cu grijă întîmplările. Acum se opri pentru întîia dată, zăbovi și, lăsînd brusc la o parte povestirea, mi se adresă direct :

— V-am făgăduit dumneavoastră și mie, începu ea puțin agitată, să vă istorisesc toate faptele cu cea mai mare sinceritate. Vă cer însă ca și dumneavoastră să acordați deplină încredere sincerității cu care vă vorbesc și să nu atribuiți purtării mele motive tăinuite, de care astăzi poate că nu m-aș rușina ; în cazul de față, o atare bănuială ar fi cu totul neîntemeiată. Trebuie așadar să accentuez că dacă am alergat pe stradă după jucătorul acela distrus, n-am făcut-o pentru că eram îndrăgostită de el — nici nu mă gîndeam la dînsul ca la un bărbat. Într-adevăr, după moartea soțului meu, eu, femeie de peste patruzeci de ani, n-am mai dat atenție nici unui bărbat. Pentru mine, capitolul acesta era *definitiv* încheiat. Vă spun asta categoric — și trebuie să v-o spun, ca să înțelegeți în toată grozăvia lor cele ce-au urmat. Firește, pe de altă parte, mi-ar fi greu să dau un nume deslușit sentimentului care m-a constrîns atunci să-l urmăresc pe acel nenorocit : era și curiozitate, dar mai ales o teamă îngrozitoare sau, mai bine zis, teamă de un lucru îngrozitor, pe care îl simțisem din prima clipă, invizibil, ca pe un nor în jurul acelui tînăr. Dar nu poți diseca și descompune astfel de senzații, înainte de toate pentru că se întretaie cu iuțeala fulgerului, prea spontan și prea violent — probabil că n-am făcut altceva decît un gest instinctiv, așa cum, pe stradă, înșfaci un copil care se repede înaintea unui vehicul. E posibil să explici de ce unii oameni, fără a ști să înoate, se aruncă de pe un pod în ajutorul cuiva care se îneacă ? Ceva îi atrage pur și simplu magnetic, o voință îi împinge în jos, înainte de a-și fi putut da seama de îndrăzneala absurdă a acțiunii lor : la fel, fără să gîndesc, fără să chibzuiesc bine, m-am luat după acel nenorocit din sala de joc, la ieșire și de la ieșire pe terasă.

Și sînt sigură că nici dumneavoastră, nici oricare alt om cu mintea trează nu s-ar fi putut sustrage acelei curiozități înspăimîntate, căci nu-ți poți imagina o înfățișare mai stranie și mai înfiorătoare decît aceea a tînărului de cel mult douăzeci și patru de ani, care se tîra de

pe scară pe terasă, cu pași anevoioși de moșneag și clătinîndu-se ca un om beat, cu încheieturile dislocate și frînte. Acolo a căzut pe o bancă, greoi ca un sac. Și din nou am simțit, cutremurîndu-mă, că era un om sfîrșit. Așa cade numai un mort sau cineva care nu se mai ține de viață cu nici un mușchi. Capul, rezemat pieziș, căzuse peste speteaza băncii, brațele atîrnau la pămînt, moi și informe ; în semiîntunericul felinarelor pîlpîind tulbure, orice trecător l-ar fi luat drept un om care s-a împușcat. Și astfel — nu pot să explic cum, dar viziunea aceasta am avut-o brusc, plastică de-o puteai prinde cu mîna, înfiorătoare și groaznic de reală — așa, ca împușcat l-am văzut în clipa aceea, și în mine era siguranța oarbă că are un revolver în buzunar și că a doua zi are să fie găsit pe banca asta sau pe vreo alta, întins, fără viață, într-un lac de sînge. Căci prăbușirea lui era a unei pietre care cade într-un abis și nu se oprește pînă cînd nu a atins fundul ; niciodată n-am văzut exprimate în gesturi fizice atîta oboseală și atîta desperare.

Acum, închipuiți-vă situația mea : stăteam la douăzeci sau la treizeci de pași în dosul băncii pe care se afla omul acela nemișcat, prăbușit, și nu știam ce să fac, pe de o parte mînată de dorința să dau ajutor, pe de alta reținută de sfială, la gîndul să mă adresez unui necunoscut, pe stradă. Felinarele cu gaz pîlpîiau posomorît sub cerul înnourat, numai arar trecea vreo formă omenească în grabă, căci era miezul nopții și mă aflam aproape singură în parc cu acest chip de sinucigaș. De cinci ori, de zece ori îmi adunasem toate puterile și înaintasem către el, de fiecare dată mă trăgea înapoi pudoarea sau poate instinctul unei presimțiri adînci că cel ce se prăvălește tîrăște lesne cu dînsul și pe cel ce vrea să-l ajute — și în mijlocul acelei ezitări simțeam deslușit absurditatea, ridicolul situației. Totuși, nu puteam nici să vorbesc, nici să plec, nici să fac un gest, nici să-l părăsesc. Și, sper că mă veți crede, vreme cam de o oră, o oră nesfîrșită, pe cînd mii și mii de mici valuri ale mării, invizibile de acolo, sfîșiau timpul, am rătăcit nehotărîtă pe acea terasă, atît de tare mă zguduia și mă reținea imaginea desăvîrșitei nimiciri a unui om.

Cu toate astea, nu găseam curajul unui cuvînt, al unei fapte, și aș fi stat toată noaptea așteptînd astfel, sau, poate,

pînă la urmă, un egoism mai cuminte m-ar fi îndemnat să mă întorc acasă ; da, cred chiar că eram cît pe-aci să părăsesc acea făptură, jalnică în neputința ei — dar atunci ceva mai puternic a hotărît împotriva nehotărîrii mele. Începuse să plouă. Toată seara vîntul adunase deasupra mării nori primăvăratici, groși, încărcați cu aburi ; simțeai cu plămînii, cu inima, cît de apăsător e cerul ; deodată, am simțit o picătură, apoi a răpăit o ploaie masivă, în rafale grele și ude, gonite de vînt. Involuntar, m-am repezit sub streașina unui chioșc și, cu toate că deschisesem umbrela, un snop de apă învîrtejit se scutură plesnind pe rochia mea. Pînă sus, pe obraz și pe mîini, simțeam țîșnind praful rece al picăturilor ce se spărgeau pe jos pocnind.

Era o priveliște atît de îngrozitoare încît și azi, după două decenii, amintirea ei mă sufocă ; sub dezlănțuirea acelei ruperi de nori, nenorocitul a continuat să stea încremenit pe banca lui. Din toate jgheaburile curgea și gîlgîia apa, se auzeau huruind trăsuri ce veneau din oraș, la dreapta și la stînga fugeau forme omenești ferindu-se de băltoace, tot ce avea viață se ascundea speriat, se ferea, fugea, căuta adăpost ; peste tot, la oameni și la animale, se simțea teama de elementul dezlănțuit — numai ghemotocul de om negru nu se mișca. V-am mai spus că omul avea darul magic ca, fără mișcări și gesturi, să-și trădeze plastic fiecare sentiment ; dar nimic, nimic pe lume n-ar fi putut exprima atît de zguduitor și în asemenea măsură desperarea, renunțarea deplină, o moarte vie, ca imobilitatea aceea, încremenirea sub răpăiala ploii, acea sleire care nu-i îngăduia să se scoale și să facă cei cîțiva pași pînă la adăpostul protector, acea definitivă nepăsare față de propria-i ființă. Nici un sculptor, nici un poet, nici chiar Michelangelo ori Dante nu m-au făcut să simt atît de sfîșietor gesturile definitivei desperări, ale jalei definitive pe pămînt, așa cum o făcea acel om viu, care se lăsa copleșit de elementele naturii, prea nepăsător, prea obosit ca să se apere măcar cu o singură mișcare.

Asta m-a hotărît ; nu puteam face altfel. Dintr-o dată, am alergat spre bancă prin ploaia care mă biciuia și l-am zguduit pe ghemotocul de om ud leoarcă. „Vino!“ l-am apu-

cat de braț. Ceva s-a uitat în sus, anevoios. Un fel de mișcare voia să se schițeze, dar n-a priceput nimic. „Vino !" l-am tras aproape mînioasă de mîneca udă. Atunci s-a ridicat încet, fără voință și clătinîndu-se. „Ce vrei ?" a întrebat, și nu găseam nici un răspuns, căci nici eu nu știam încotro să mă duc cu dînsul ; numai să plecăm din ploaia rece, din neclintirea absurdă, sinucigașă, a celei mai mari desperări. N-am dat drumul brațului, ci l-am tras pe omul lipsit de voință pînă la ghereta unde streașina îngustă îl păzea oarecum de asaltul înfuriat al ploii mînate de vînt. Mai mult nu știam, mai mult nu voiam. Numai să-l scot din ploaie pe omul acela, sub un acoperămînt ; mai departe nu mă gîndisem la nimic.

Stăteam astfel, unul lîngă celălalt, în dunga uscată de sub streașină ; în spate oblonul tras al chioșcului, deasupra noastră numai streașina prea mică sub ploaia care pătrundea răutăcioasă și nesătulă. Ne lovea în rafale repezi, cu zdrențe de frig umed pe haine și în obraz. Situația devenise de nesuferit. Doar nu mai puteam sta lîngă omul acela străin, ud leoarcă. Pe de altă parte, după ce îl trăsesem aici, nu puteam nici să-l părăsesc fără să-i spun un cuvînt. Ceva trebuia să fac ; treptat, m-am silit să gîndesc drept și limpede. Cel mai bine ar fi, îmi spuneam, să-l duc cu o trăsură acasă la el și apoi să mă întorc și eu acasă, a doua zi va ști să se descurce. Și l-am întrebat pe omul acela neclintit de lîngă mine, care privea țintă în noaptea ce vremuia :

— Unde locuiești ?

— N-am locuință... am venit astă-seară de la Nisa... la mine nu putem merge.

Ultima frază n-am înțeles-o îndată. Abia mai tîrziu, am priceput că omul mă lua drept... o cocotă, drept una dintre femeile care forfotesc în jurul cazinoului, sperînd să mai scoată bani de la jucătorii norocoși sau beți. La urma urmei, ce putea crede — căci abia acum, cînd vă povestesc, simt tot neverosimilul, ba chiar fantasticul situației mele — ce putea crede despre mine de vreme ce felul cum îl trăsesem de pe bancă și-l tîrîsem nu era de loc acela al unei doamne. Gîndul acesta însă nu mi-a venit îndată. Abia mai tîrziu, prea tîrziu, mi-a răsărit în

minte ce groaznică neînțelegere asupra persoanei mele se putea ivi. Altminteri n-aș fi rostit niciodată vorbele următoare, care nu faceau decît să-i întărească eroarea. Am zis : „Atunci, o odaie la un hotel. Nu poți să mai rămîi aici. Trebuie să-ți găsești un adăpost."

Dar îndată mi-am dat seama de penibila lui eroare — căci nu s-a întors de loc spre mine, s-a opus numai cu un fel de expresie ironică : „Nu, n-am nevoie de nici o odaie, nu mai am nevoie de nimic. Nu-ți da nici o osteneală, de la mine n-ai ce căpăta. Te înșeli, n-am nici un ban."

Și cuvintele astea fuseseră spuse tot îngrozitor, cu o indiferență zguduitoare. Felul cum omul, istovit, ud leoarcă, stătea acolo rezemat de perete, mă zdruncina într-atît, încît nu aveam timp să mă simt jignită prostește. Simțeam numai ceea ce simțisem din prima clipă cînd l-am văzut ieșind din sală amețit și ceea ce simțisem neîntrerupt în timpul acelui ceas de necrezut : că aici se afla în pragul morții un om tînăr, viu, pe care *trebuia* să-l salvez. M-am apropiat de el.

— Nu te gîndi la bani. Vino ! Nu trebuie să stai aici, îți găsesc eu un adăpost. Nu te gîndi la nimic, vino !

A întors capul. Mi-am dat seama, pe cînd în jurul nostru ploaia bătea toba înfundat și burlanele ne aruncau la picioare apa pleoscăind, cum prin întuneric se străduia pentru întîia dată să-mi vadă fața. Părea că și trupul se deșteaptă încet din letargie.

— Bine, cum vrei, a spus el, cedînd. Mi-e totuna... La urma urmei, de ce nu ? Să mergem.

Am deschis umbrela, el a venit lîngă mine și m-a luat de braț. Intimitatea asta neașteptată mi-a fost neplăcută, m-a îngrozit chiar, m-am speriat pînă în străfundul inimii. Dar n-aveam curajul să-i interzic ceva ; căci dacă l-aș fi respins, ar fi recăzut în prăpastia fără fund, și tot ce făcusem pînă atunci ar fi fost zadarnic. Am mers cîțiva pași înapoi, spre cazinou. Abia acum îmi dădea prin gînd că nu știam ce să fac cu el. Am chibzuit repede : cel mai bine e să-l duc la un hotel și acolo să-i strecor bani în mînă, ca să-și poată trece noaptea și a doua zi să poată pleca acasă ; mai departe nu mă gîndeam. Și cum mereu cupeuri trăgeau în grabă în fața cazinoului, am strigat

unul și ne-am urcat. Cînd birjarul a întrebat încotro să meargă, la început n-am știut ce să-i răspund. Dar amintindu-mi deodată că omul ud leoarcă de lîngă mine n-ar fi fost primit în nici unul din hotelurile bune — pe de altă parte, ca femeie fără experiență, nedîndu-mi seama de ceea ce putea părea dubios, am spus birjarului :

— La vreun hotel modest !

Birjarul, indiferent, răzbit și el de ploaie, a dat bice cailor. Străinul de lîngă mine nu rostea nici un cuvînt, roțile huruiau și ploaia lovea furios în geamuri ; mie mi se părea că în acest dreptunghi, strîmt ca un coșciug, mergeam alături de un cadavru. Încercam să mă gîndesc, să găsesc vreun cuvînt care să slăbească ciudățenia și groaza acelei vecinătăți mute, dar nu-mi venea nimic în minte. După cîteva minute cupeul s-a oprit, eu am coborît întîi, am plătit birjarului, pe cînd el parcă beat de somn a trîntit portiera. Ne aflam în fața unui mic hotel străin, deasupra noastră un acoperiș de sticlă se boltea peste o bucățică de loc apărat de ploaia care destrăma în franjuri, cu o grozavă monotonie, noaptea din jur.

Străinul, sub propria lui greutate, se proptise instinctiv de zid ; din pălăria udă și din hainele mototolite picura și șiroia. Stătea ca un înecat scos din apă, cu simțurile încă buimăcite și în jurul locșorului unde se sprijinea se formase o baltă din apa ce picura din el. Dar nu făcea nici cea mai mică sforțare să se scuture, să-și dea la o parte pălăria de pe care se scurgeau mereu picături pe frunte și pe obraz. Era cu totul indiferent și nu vă pot spune cum mă zguduia năruirea lui.

Dar acum trebuia să fac ceva. Am căutat în buzunar.

— Iată o sută de franci, am zis, ia-ți o odaie și mîine întoarce-te la Nisa. M-a privit mirat. Te-am urmărit în sala de joc, îl îndemnai eu, observîndu-i ezitarea. Știu că ai pierdut tot. Și mi-e teamă că ești pe punctul de a face o prostie. Nu-i nici o rușine să primești un ajutor... Uite, ia-i !

Dar mi-a respins mîna cu o energie pe care nu i-o bănuiam.

— Ești o femeie bună, a spus, dar nu-ți prăpădi banii. Eu nu mai pot fi ajutat. Dacă mai dorm sau nu în noaptea

asta, e totuna. Mîine, în orice caz, s-a sfîrșit cu mine. Eu nu mai pot fi ajutat.

— Trebuie să-i iei, am insistat, mîine ai să-ți schimbi părerea. Întîi vei dormi ; ziua, lucrurile au altă înfățișare.

Dar cum eu îi întindeam din nou banii, mi-a împins mîna aproape brutal.

— Lasă, a repetat din nou înfundat, n-are nici un rost. Mai bine sfîrșesc cu mine afară, decît să le mînjesc oamenilor odaia cu sînge. Eu nu pot fi ajutat cu o sută de franci, nici cu o mie. Mîine iar m-aș duce la cazinou și, cu ultimii cîțiva franci, n-aș înceta să joc pînă nu m-aș curăța. De ce să reîncep ? M-am săturat.

Nu vă puteți închipui cum tonul acela înfundat mi-a pătruns pînă în suflet ; dar gîndiți-vă : la doi pași stă un om viu, tînăr, luminos, și știi că dacă nu-ți încordezi toate puterile, bucata aceasta de tinerețe care gîndește, vorbește și respiră are să fie un cadavru peste două ceasuri. Și în mine s-a deșteptat un fel de turbare, o furie de a învinge împotrivirea aceea absurdă. L-am apucat de braț :

— Ajunge cu prostiile ! Acum ai să te urci sus, ai să-ți iei o odaie și mîine dimineață vin să te conduc la gară. Trebuie să pleci de-aici. Trebuie să te întorci acasă chiar mîine și n-am să mă liniștesc pînă nu te văd urcat în tren. Nu dai cu piciorul vieții cînd ești tînăr numai pentru că ai pierdut cîteva sute sau cîteva mii de franci. Asta e lașitate, e o isterie prostească, pornită din mînie și din amărăciune. Mîine ai să-mi dai dreptate.

— Mîine ! a repetat el cu o intonație ciudat de sumbră și de ironică. Mîine ! Dacă ai ști tu unde am să fiu mîine, dacă aș ști măcar eu... Simt chiar o oarecare curiozitate. Nu, du-te acasă, femeie, nu te mai osteni și nu-ți cheltui prostește banii.

Dar eu nu mă lăsam. Eram ca turbată, ca maniacă. I-am apucat cu putere mîna și i-am vîrît bancnota în palmă.

— Ai să iei banii și ai să te duci sus imediat. Zicînd acestea, am pășit cu hotărîre spre sonerie și am sunat. Uite, acum am sunat, portarul are să vină îndată. Te duci sus și te culci. Mîine la nouă te aștept în fața hotelului și te conduc îndată la gară. N-avea nici o grijă ce se va

întîmpla mai departe, am să mă ocup de cele necesare ca să ajungi acasă. Dar acum culcă-te, dormi bine și nu te gîndi mai departe.

În clipa aceea s-a auzit cheia în ușă și portarul a deschis.

— Vino, a spus el deodată cu o voce dură, fermă, învrăjbită ; și mi-am simțit încheietura încătușată ca în fier de degetele lui... M-am speriat... m-am speriat atît de tare, încît am rămas străfulgerată ca de paralizie, mi s-a întunecat cu totul rațiunea... Voiam să mă apăr, să mă smulg... dar voința mi-era neputincioasă... și... aveți să înțelegeți... mi-era rușine să mă lupt cu un străin în fața portarului, care aștepta acolo nerăbdător... Și astfel... m-am aflat deodată înăuntru, în hotel ; voiam să vorbesc, să spun ceva, dar gîtlejul mi-era sugrumat... pe braț mîna lui se lăsa grea și poruncitoare... mi-am dat seama vag cum mă tîra inconștient în sus, pe o scară... o cheie a scîrțîit...

Și iată-mă deodată cu omul acela străin, într-o odaie străină, într-un hotel al cărui nume nu-l știu nici acum...

Mrs. C. se opri iar și se sculă brusc. Părea că glasul nu i se mai supune. Se duse la fereastră, privi mută afară cîteva minute — sau poate își propti numai fruntea de geamul rece ; nu îndrăzneam să mă uit mai de aproape, căci mi-era penibil să observ emoția bătrînei doamne. Așa că rămăsei tăcut, fără să pun nici o întrebare, fără să scot nici un sunet și așteptai pînă cînd se întoarse cu pași domoli și se așeză iar în fața mea.

— Iată, v-am spus ce era mai greu de spus. Și sper că mă credeți cînd vă asigur încă o dată, cînd vă jur pe tot ce mi-e mai sfînt, pe onoarea mea, pe copiii mei, că pînă în clipa aceea, nici un gînd la vreo... la vreo legătură cu omul cel străin nu-mi trecuse prin minte : într-adevăr, fără voință trează, da, cu totul inconștientă, mă prăvălisem brusc ca printr-un chepeng din drumul lin al existenței mele în situația asta. Am jurat să fiu sinceră față de dumneavoastră și față de mine, încît vă repet că numai dintr-o voință aproape exaltată de a da ajutor și din nimic altceva, fără vreun sentiment personal, deci fără cea mai mică

dorință, fără cea mai mică bănuială, m-am pomenit în aventura aceea tragică.

Scutiți-mă să vă povestesc ce s-a petrecut în odaia aceea, în noaptea aceea : eu, una, n-am uitat nici o clipă a acelei nopți și nici nu vreau s-o uit vreodată. Căci atunci am luptat cu un om pentru viața lui, repet, am luptat pe viață și pe moarte. Simțeam cu fiecare nerv, prea deslușit, ca străinul, omul acela pe jumătate mort, voia să mai apuce cu toată lăcomia și cu toată patima, ultimul lucru ce-i rămăsese. Se agăța de mine ca unul ce simte abisul sub sine. Eu însă, ca să-l scap, îmi încordam totul, tot ce-mi fusese dat. Astfel de ceasuri trăiește un om poate o singură dată în viață și dintre milioane de oameni numai unul ; n-aș fi bănuit vreodată, fără acea întîmplare îngrozitoare, cît de arzător, cît de desperat, cu cîtă aviditate dezlănțuită mai poate un om sfîrșit, un om pierdut, să soarbă fiece picătură roșie a vieții. Eu, care-mi petrecusem douăzeci de ani departe de toate puterile demonice ale existenței, n-aș fi înțeles niciodată cît de măreț și de fantastic își îngrămădește natura, cîteodată în scurte clipe, dogoarea și raceala ei, viață și moarte, încîntare și desperare. Și noaptea aceea a fost atît de plină de luptă și de vorbă, de pasiune, de mînie și de ură, de lacrimi, de implorări și de beție, încît-mi-a părut că durează o mie de ani iar noi, cei doi oameni care, înlănțuiți, ne-am prăbușit în abisul ei — unul, turbat de moarte, celălalt neștiutor — am ieșit cu totul schimbați, cu alte simțuri, cu alte sentimente.

Dar despre asta nu vreau să vorbesc. Nu vreau și nu pot să descriu nimic. Numai nemaipomenitul minut al deșteptării, dimineața, vreau totuși să vi-l schițez. M-am trezit dintr-un somn ca de plumb, dintr-o adîncime a nopții cum nu mai cunoscusem. Mi-a trebuit mult pînă am deschis ochii, și primul lucru pe care l-am văzut a fost deasupra mea un plafon și, bîjbîind cu privirea mai departe, o odaie cu totul necunoscută și urîtă ; și nu mă dumiream cum ajunsesem acolo. Întîi am încercat să mă conving că era un vis mai luminos, mai străveziu, după somnul cel apăsător și buimac — dar în fața ferestrelor se și arăta lumina soarelui, a dimineții ; jos, strada răsuna de huruitul trăsurilor, al tramvaielor și de zarva trecătorilor zgo-

motoşi ; acum ştiam că nu visez, ci sînt trează. Instinctiv, m-am ridicat ca să-mi adun gîndurile... dar cînd mi-am întors privirea într-o parte... am văzut... şi niciodată nu voi putea descrie spaima mea — am văzut dormind lîngă mine, în patul larg, un străin — un străin, un străin, un străin... pe jumătate gol...

Ştiu că groaza asta nu se poate descrie ; s-a lăsat atît de înspăimîntătoare asupra mea, încît am căzut îndărăt fără putere. Dar nu era un leşin binefăcător, nu era inconştienţă ; dimpotrivă, cu iuţeala fulgerului, totul îmi devenise pe cît de limpede, pe atît de inexplicabil. Acum aveam o singură dorinţă : să mor de scîrba şi de ruşinea de a mă afla cu un om complet străin, într-un pat străin, într-o spelunică desigur suspectă. Îmi amintesc lămurit : inima mi s-a oprit în loc, mi-am ţinut răsuflarea ca şi cînd prin asta mi-aş fi putut stinge viaţa şi mai ales conştiinţa, această conştiinţă clară, îngrozitor de clară, care îşi dădea seama de toate, dar nu înţelegea nimic.

N-am să ştiu niciodată cît am zăcut aşa, cu întregul trup rece : morţii vor fi stînd la fel de ţepeni în sicrie. Ştiu numai că închisesem ochii şi mă rugam lui Dumnezeu, vreunei puteri cereşti ca totul să fie neadevărat, să fie nereal. Dar auzul meu ascuţit nu mai îngăduia nici o iluzie : auzeam oameni vorbind în odaia vecină, apa curgînd ; afară, pe coridor, se tîrşîiau paşi şi toate semnele astea dovedeau necruţător că simţurile îmi erau treze.

Cît a durat starea asta grozavă, nu pot spune : astfel de secunde au altă măsură decît cea a vieţii. Deodată, m-a cuprins altă spaimă, o spaimă înfiorătoare ce mă gonea : străinul, al cărui nume nu-l ştiam, putea să se trezească şi să-mi vorbească. Şi îndată mi-am dat seama că pentru mine nu exista decît o scăpare : să mă îmbrac, să fug, înainte ca el să se trezească. Să nu mă mai vadă, să nu-i mai vorbesc. Să scap la vreme, să plec, să mă întorc undeva, la viaţa mea, la hotelul meu, şi imediat, cu primul tren, să fug din locul ăsta nelegiuit, din ţara asta, să nu-l mai întîlnesc niciodată, să nu-l mai văd în ochi, să n-am nici un martor, nici un acuzator, nici un complice. Gîndul m-a smuls din sfîrşeală : grijuliu de tot, cu mişcări furişate ca de hoţ, am coborît încetişor din pat (numai să

nu fac zgomot) și mi-am căutat, pipăind, hainele. M-am îmbrăcat tiptil, tremurînd în fiecare clipă să nu se deștepte el; eram gata, reușisem. Numai pălăria era de partea cealaltă, la căpătîiul patului, și mergînd în vîrful picioarelor s-o ridic — în secunda aceea nu m-am putut împiedica să arunc o privire pe fața străinului care căzuse în viața mea ca o piatră din senin. O singură privire voiam să arunc, dar — ce lucru straniu! — străinul, tînărul care moțăia acolo, era într-adevăr un străin pentru mine: în prima secundă nici n-am recunoscut obrazul din ajun. Trăsăturile răscolite convulsiv, scoase la iveală de patimă, ale omului surescitat de moarte se șterseseră parcă — cel de acum avea un alt obraz, un obraz ca de copil, de băieţandru, care chiar strălucea de puritate și de seninătate. Buzele, cu o zi înainte strînse și încleștate între dinți, visau întredeschise molatic și aproape rotunjite într-un zîmbet; părul blond se bucla în jos, pe fruntea nebrăzdată, și ca un joc de valuri line respirația trecea din piept în tot trupul.

Poate vă amintiți — v-am istorisit adineauri — că la nici un om nu mă izbise expresia de aviditate și de pasiune într-un exces atît de nelegiuit, ca la acel străin în fața mesei de joc. Și vă spun că n-am văzut niciodată, nici la copiii care în somnul lor de sugaci au o fluturare de veselie îngerească, o asemenea expresie de luminozitate pură, de adevărată beatitudine. Acel chip exprima, cu o plasticitate unică, toate sentimentele; de data asta, o destindere paradiziacă de sub orice apăsare lăuntrică, o eliberare, simțămîntul de a fi salvat. La tabloul acesta uimitor, căzu de pe mine, ca o manta grea și neagră, orice teamă, orice groază — nu mi-era rușine, nu, eram aproape veselă. Tot ce fusese înspăimîntător, de neînțeles, căpătase deodată sens, mă bucuram, eram mîndră la gîndul că omul acesta tînăr, delicat și frumos, care stătea culcat, voios și liniștit ca o floare, fără dăruirea mea ar fi fost găsit în vreo prăpastie, zdrobit, însîngerat, cu obrazul strivit, cu ochii căscați înfiorător. Eu îl salvasem, era salvat! Și acum mă uitam — nu pot zice altfel — cu o privire maternă la omul care dormea, pe care îl mai născusem o dată la viață, mai dureros decît pe propriii mei copii. Și în odaia prăpă-

dită, murdară, în hotelul de duzină jegos și dezgustător, m-a năpădit — oricît de ridicol vi s-ar părea — un simțămînt asemenea aceluia dintr-o biserică, o fericire ca în fața unei minuni și a unei mîntuiri. Din clipa cea mai groaznică a unei vieți întregi, mi-a înflorit sora ei, cea mai minunată și cea mai copleșitoare clipă.

Mă mișcasem prea zgomotos? Rostisem involuntar ceva? Nu știu. Deodată, omul a deschis ochii. M-am speriat și m-am tras înapoi. A privit mirat în jur — tocmai așa ca mine mai înainte, părînd și el că răsare trudnic dintr-o mare adîncime și o mare încîlceală. Privirea i-a rătăcit în odaia străină, necunoscută, apoi a căzut uimită asupra mea. Dar înainte ca să fi vorbit sau să-și fi putut aminti, mă reculesesem. Să nu-l las să vorbească, să nu-i îngădui nici o întrebare, nici o familiaritate, nimic nu trebuia reîmprospătat, nimic explicat, nimic discutat despre cele din ajun, din cursul nopții.

— Trebuie să plec acum, l-am anunțat repede. Dumneata rămîi aici, să te îmbraci. La douăsprezece, te întîlnesc la intrarea cazinoului; acolo voi avea grijă de rest.

Și înainte ca el să poată răspunde ceva, am ieșit repede, doar să nu mai văd odaia, am fugit fără să întorc capul din hotelul al cărui nume îl știam tot atît de puțin ca pe acela al străinului cu care petrecusem acolo o noapte.

Mrs. C. își întrerupse povestirea atît cît să-ți tragi răsuflarea. Dar tot ce fusese încordat și chinuit în glas dispăruse; ca o trăsură care s-a trudit să ajungă pe o înălțime și de acolo coboară la vale lesne și repede, așa zbura acum, în cuvinte ușurate, povestirea ei.

— Deci, am pornit în grabă spre hotelul meu, pe străzile înseninate de lumina dimineții; de pe cer furtuna curățise tot ce era apăsare, așa cum se luminase în mine orice sentiment chinuitor. Căci nu uitați ce v-am spus adineauri; după moartea soțului meu, renunțasem cu totul la viață. Copiii nu mai aveau nevoie de mine, eu însămi nu mă mai vream și orice viață care nu trăiește pentru un anumit țel e o eroare. Acum, pentru întîia dată și pe nebănuite, aveam o menire: salvasem un om, îl scăpasem de nimicire cu încordarea tuturor puterilor mele.

Mai era ceva de învins și menirea avea să fie dusă pînă la capăt. Am alergat deci la hotelul meu, n-am luat de loc în seamă privirea mirată a portarului cînd m-a văzut întorcîndu-mă acasă abia la nouă dimineața. Nimic din rușinea și din ciuda pentru ceea ce se întîmplase nu mă mai apăsa ; prin vine, umplîndu-le, îmi curgea, caldă, redeșteptarea subită a dorinței mele de viață, un sentiment neașteptat al necesității de a exista. Ajunsă în odaia mea, m-am dezbrăcat repede, am pus la o parte — inconștient, căci abia mai tîrziu am observat asta — rochia de doliu și am luat alta de culoare mai deschisă, apoi m-am dus la bancă să ridic bani și am pornit în grabă la gară după informații despre plecarea trenurilor. Cu o energie care mă uimea, am mai aranjat cîteva lucruri și cîteva întîlniri. Nu mai aveam nimic de făcut decît să închei cu plecarea și cu salvarea definitivă a omului pe care soarta mi-l scosese în cale.

Firește, era nevoie de o sforțare pentru a lupta cu el. Toate cele din ajun se petrecuseră în întuneric, ca într-un vîrtej. Fusesem ca două pietre luate de un torent, care se ciocnesc brusc una de alta. Abia ne cunoșteam înfățișarea, nu eram măcar sigură că acel străin mă va recunoaște. Cu o zi înainte, fusese o întîmplare, o beție, o demență a doi oameni scoși din fire : astăzi însă era nevoie să mă expun mai fățiș, pentru că acum trebuia să-i ies înainte aievea, în lumina necruțător de clară a zilei, cu persoana mea, cu chipul meu.

Dar totul s-a petrecut mai ușor decît crezusem. De-abia mă apropiasem de cazinou la ora convenită, cînd un tînăr a sărit de pe o bancă și m-a întîmpinat grăbit. Era ceva atît de spontan, atît de copilăresc, de nepremeditat și de fericit în surprinderea și în toate mișcările lui ! O rază de bucurie, plină de recunoștință și în același timp respectuoasă, citeam în ochii lui, care se plecau umili de cîte ori îi întîlneau pe ai mei, tulburați de prezența sa. Întîmpini atît de rar recunoștință la oameni, și tocmai cei mai recunoscători nu știu s-o exprime, tac zăpăciți, se rușinează și devin rigizi ca să-și ascundă sentimentul. Dar în omul acesta, din care Dumnezeu, ca un sculptor misterios, făcea să reiasă palpabil, frumos și plastic expresia tuturor sen-

timentelor, se vedea strălucind prin miezul trupului, ca o patimă, și gestul recunoștinței. S-a aplecat peste mîna mea și, cu linia îngustă a capului său de băiețandru, cucernic lăsat în jos, a stat așa un minut ; plin de respect, îmi săruta degetele, abia atingîndu-le. Pe urmă s-a dat înapoi, m-a întrebat cum mă simt, m-a privit mișcător, și în fiecare vorbă a lui era atîta bună-cuviință, încît în puține minute mi-a pierit orice îngrijorare. În acest timp, parcă oglindind luminarea sentimentelor noastre, în jur lucea peisajul, liberat de vrăjile rele : marea — care cu o zi înainte fusese mînioasă — era atît de nemișcată și de senină, încît fiecare pietricică de sub valurile ei mărunte scînteia, albă, pînă la noi ; cazinoul, acea băltoacă infernală, sclipea amintind un palat maur, sub cerul de damasc, măturat de nori ; iar chioșcul, sub a cărui streașină ne adăpostisem de ploaia cu bășici, înmugurise, devenind o prăvălioară de flori. În ea erau îngrămădite într-o învălmășeală pestriță tufe mari de boboci și de flori albe, roșii, verzi, pe care le oferea o fată tînără, cu o bluză arzător multicolură.

L-am invitat să ia masa cu mine într-un mic restaurant. Acolo, tînărul străin mi-a istorisit povestea aventurii lui tragice. Mi-a confirmat în totul primele mele bănuieli, din clipa în care văzusem pe masa verde mîinile tremurînde, zguduite de nervi. Se trăgea dintr-o familie de vechi nobili din Polonia austriacă : fusese destinat carierei diplomatice, studiase la Viena și, cu o lună în urmă, își trecuse primul examen cu un succes deosebit. Pentru a sărbători ziua aceasta, unchiul lui, ofițer superior de stat-major, la care locuia, îl luase, drept răsplată, cu o birjă la Prater și împreună se duseseră la cursele de cai. Unchiul a avut noroc la joc, a cîștigat de trei ori la rînd ; supaseră apoi într-un restaurant elegant. A doua zi, tot ca răsplată pentru examenul trecut cu succes, viitorul diplomat căpătase de la tatăl lui o sumă de bani echivalentă cu aceea pe care o primea lunar. Cu două zile înainte, suma i-ar fi părut frumușică, dar acum, după cîștigul de la curse, o socotea mică și fără importanță. De aceea, imediat după masă se dusese iar la alergările de trap, pariase dezordonat, pătimaș, și norocul sau mai bine zis nenorocul îl făcuse să plece de la Prater, după ultima

cursă, cu suma întreită. Atunci s-a dezlănțuit în el nebunia jocului, cînd la alergări, cînd în cafenele sau cluburi, ceea ce îi consuma orele, timpul de studiu, nervii și mai ales banii. Nu mai putea gîndi, nici dormi liniștit și, mai ales, nu se mai putea stăpîni. Într-o noapte, cînd se întorsese acasă de la club, unde pierduse tot, dezbrăcîndu-se, găsise în vestă o bancnotă mototolită, uitată. Nu s-a mai putut reține, s-a îmbrăcat din nou și a rătăcit pînă a dat într-o cafenea de niște jucători de domino, cu care a stat pînă în zori. Odată l-a ajutat sora lui măritată și i-a plătit datoriile la cămătari care, plini de zel, făcuseră credit moștenitorului unui nume din marea nobilime. Cîtăva vreme l-a favorizat iar norocul — apoi însă, lucrurile au mers neîncetat la vale, și cu cît pierdea mai mult, cu atît mai aprig obligațiile neîndeplinite și cuvintele de onoare încălcate reclamau un cîștig hotărîtor, care să-l libereze. De mult își amanetase ceasul și hainele ; în sfîrșit, s-a întîmplat grozăvia : a furat din dulapul bătrînei mătuși doi butoni mari pe care ea îi purta rar. Pe unul l-a amanetat pentru o sumă mare, pe care jocul a împătrit-o chiar în seara aceea. Dar în loc să-l scoată de la amanet, a hazardat totul și a pierdut. În ceasul plecării lui, furtul nu fusese încă descoperit, încît a amanetat al doilea buton și, urmînd o inspirație subită, a plecat la Monte Carlo, pentru a-și cîștiga la ruletă averea visată. Acolo și-a vîndut valiza, hainele, umbrela, nu i-a mai rămas decît revolverul cu patru gloanțe și un crucifix bătut cu pietre prețioase, pe care îl avea de la nașa sa, prințesa X și de care nu voia să se despartă. Dar și crucifixul l-a vîndut pe cincizeci de franci, pentru ca seara să mai poată încerca o dată plăcerea palpitantă a jocului pe viață și pe moarte.

Toate acestea mi le-a povestit cu grația cuceritoare a făpturii lui, animată de un talent creator. Iar eu ascultam zguduită, fascinată, surescitată ; dar nici o clipă nu mi-a trecut prin gînd să mă indignez că omul de la masa mea era de fapt un hoț. Dacă doar cu o zi mai înainte cineva mi-ar fi dat numai a înțelege, mie — femeie cu o viață ireproșabilă, care cerea societății ei cea mai austeră și convențională demnitate — că voi sta intim de vorbă cu un tînăr cu totul străin, nu mult mai mare decît fiul meu

și care furase niște butoni de perle, l-aș fi considerat smintit. Dar nici o clipă n-am resimțit ceva care să semene a eroare ; atît de natural istorisea și cu atîta patimă, încît povestirea faptelor lui îți dădea mai degrabă impresia unei relatări despre o febră, despre o boală decît despre ceva scandalos. Și apoi, pentru cineva care, asemeni mie, întîlnise în noaptea din ajun ceva tot atît de neașteptat ca o cataractă, pentru acela cuvîntul „imposibil" își pierduse dintr-o dată orice sens. Trăisem în acele zece ceasuri o cunoaștere a adevărului nețărmurit, mai adîncă decît în cei patruzeci de ani de viață burgheză.

Altceva mă speria totuși în spovedania aceea ; era luciul înfrigurat din ochii lui, care făcea să-i palpite electric toți mușchii obrazului atunci cînd povestea de pasiunea sa pentru joc. Numai reproducînd-o, se agita și pe obrazul lui plastic se înscria orice încordare voluptoasă sau chinuitoare, cu o claritate groaznică. Instinctiv, mîinile lui, acele mîini minunate, nervoase, cu încheieturi subțiri, începeau să devină, întocmai ca la masa de joc, iarăși ființe ce vînau sau pîndeau ca niște animale de pradă. Pe cînd povestea, le vedeam zvîcnind din încheieturi, încovoindu-se și împletindu-se, apoi zorindu-se iar și făcîndu-se ghem una într-alta. În vreme ce mărturisea furtul butonilor (am tresărit toată fără voie) făceau, sărind ca fulgerul, gestul rapid și hoțesc : vedeam cum degetele se aruncau turbate pe bijuterie și repede o înghițeau în scobitura pumnului. Cu o spaimă fără seamăn, am înțeles că în omul acela patima otrăvise pînă și ultima picătură de sînge.

Numai asta mă înfiora și mă zguduia în povestirea lui : supunerea jalnică față de patima nebunească a unui om tînăr, curat, nepăsător din fire. Astfel încît gîndeam că prima mea datorie este să-l conving prietenește pe protejatul meu de necesitatea unei plecări imediate din Monte Carlo, unde ispita era mai periculoasă decît oriunde ; să-l conving să se întoarcă la familia lui chiar în ziua aceea, înainte ca dispariția butonilor să fi fost observată și astfel viitorul să-i fie îngropat pentru totdeauna. I-am făgăduit bani pentru călătorie și pentru scoaterea bijuteriei de la casa de amanet ; firește, numai cu con-

diția să plece chiar atunci și să-mi jure că nu se va mai atinge niciodată de o carte de joc sau de orice alt joc de hazard.

N-am să uit niciodată cu cîtă recunoștință, la început umilă, apoi izbucnind din ce în ce mai pasionată, m-a ascultat acel străin pierdut, cum îmi sorbea cuvintele cînd i-am făgăduit ajutor. Apoi, deodată, a întins amîndouă mîinile peste masă ca să le apuce pe ale mele, cu un gest pentru mine de neuitat, aproape de adorație și de făgăduială sfîntă. În ochii lui luminoși, de obicei puțin zăpăciți, erau lacrimi, întregul trup tremura nervos de emoție fericită. De atîtea ori am încercat să vă zugrăvesc capacitatea de expresie unică a gesturilor sale, dar gestul acesta nu-l pot reproduce, căci era în el o fericire extatică, suprapămîntească, pe care un obraz omenesc rareori o arată. Nu poate fi asemuită decît cu umbra albă a unui chip îngeresc ce dispare cînd, trezindu-te din vis, crezi că l-ai zărit.

De ce să tăgăduiesc, n-am putut rezista acelei priviri. Recunoștința te face fericit pentru că o întîlnești rar atît de vădită, delicatețea te bucură, iar pentru mine, ființă măsurată și rece, o asemenea exuberanță era ceva nou și binefăcător. Și-apoi, în același timp cu omul acela zguduit, strivit, era și peisajul ca trezit magic după ploaia din ajun. Pe cînd ieșeam din restaurant, marea, cu totul potolită, minunat de albastră, strălucea pînă în slava cerului, și numai pescărușii pluteau albi, acolo, deasupra ei, în azurul înalt. Doar cunoașteți peisajul de pe Riviera. E totdeauna frumos, dar plat ca o ilustrată. Oferă totdeauna privirii culorile lui vii și o frumusețe somnolentă, tihnită, care poate fi gustată de orice ochi, aproape orientală în disponibilitatea ei veșnic luxuriantă. Cîteodată însă, foarte rar, sînt zile cînd frumusețea aceasta se trezește, izbucnește, și țipă aproape energic în culori stridente, scînteind fanatic; cînd, victorioasă, îți azvîrle în față multicolorul florilor ei, cînd dogorește, arde de senzualitate. Tot așa, din haosul furtunos al nopții izbucnise și atunci o astfel de zi entuziastă. Strada spălată lucea albă, cerul era ca o peruzea și pretutindeni se aprindeau tufișuri, ca niște torțe colorate, prin iarba umedă, sucu-

lentă. Munții păreau că se apropiaseră deodată, mai limpezi în aerul curățit de zăpușeală, saturat de soare; se îngrămădeau curioși pînă aproape de orășelul lustruit și sclipitor; în fiecare privire se simțea provocarea și stimularea naturii, care involuntar îți atrăgea inima.

— Să luăm o trăsură, am zis, să ne plimbăm pe Corniche.

A primit încîntat: de fapt, tînărul părea că observă peisajul pentru prima oară de cînd sosise. Pînă atunci nu cunoscuse decît sala îmbîcsită a cazinoului, cu mirosul ei greu de sudoare, cu îmbulzeala de oameni urîți, desfigurați și o mare mohorîtă, cenușie și zgomotoasă. Dar acum se așternea în fața noastră evantaiul imens al țărmului însorit, și ochii fericiți se plimbau din depărtări în depărtări. Mergeam cu o trăsură înceată (pe vremea aceea nu existau încă automobile) pe drumul minunat, trecînd pe lîngă numeroase vile și privelești. De o sută de ori, la fiecare casă umbrită de verdele pinilor erai cuprins de un dor tainic: aici ai putea trăi pașnic, mulțumit, departe de lume!

Am fost oare vreodată în viață mai fericită decît în ceasul acela? Nu știu. Lîngă mine, în trăsură, ședea tînărul, în ajun încă în ghearele morții și ale fatalității iar acum uimit de revărsarea albă, scînteietoare a soarelui; ani întregi păreau că alunecaseră oarecum de pe el. Părea un băiețel, un copil frumos care-și joacă ochii în același timp zburdalnici și respectuoși și la care nimic nu te încînta mai tare decît delicatețea lui totdeauna trează: dacă trăsura urca un povîrniș prea înclinat, sărea sprinten s-o împingă de la spate și să ajute caii obosiți. Dacă vorbeam de o floare sau îi arătam vreuna pe lîngă drum, se repezea s-o culeagă. O broscuță care, ademenită de ploaia din ajun, se tîra cu greu pe șosea, a ridicat-o și a dus-o în verdele ierbii, să nu fie strivită de vreo trăsură; și între timp povestea rizînd exuberant lucrurile cele mai nostime. Cred că rîsul acela era un fel de refugiu pentru el, căci altfel ar fi trebuit să cînte, să sară sau să facă ceva nebunesc, atît de fericit, atît de îmbătător se arăta entuziasmul lui subit.

Cînd, ajunși pe culme, am străbătut un sătuc, și-a ridicat brusc pălăria. Am rămas mirată; pe cine saluta

acolo el, străinul între străini ? La întrebarea mea a roșit ușor și mi-a explicat, aproape dezvinovățindu-se, că trecusem pe lîngă o biserică, și că la ei, în Polonia, ca în toate țările sever catolice, ești obișnuit din copilărie să-ți scoți pălăria în fața fiecărei biserici sau a unui lăcaș al lui Dumnezeu. Acest frumos respect față de religie m-a emoționat adînc, în același timp mi-am amintit de crucifixul de care îmi vorbise și l-am întrebat dacă e credincios. Și cînd, cu o atitudine puțin rușinată, a mărturisit modest speranța lui de a avea harul ceresc, mi-a venit deodată un gînd.

— Oprește ! am strigat birjarului și am coborît iute din trăsură. El m-a urmat mirat

— Unde mergem ?

I-am răspuns numai :

— Vino cu mine.

M-am dus, însoțită de el, îndărăt la biserică, un mic lăcaș sfînt, de cărămidă. Pereții interiori se zăreau în umbră, cenușii, văruiți și goi, ușa era deschisă, încît un con galben de lumină tăia ascuțit întunericul, înăuntru umbre se profilau albastre în jurul unui mic altar. Din amurgirea caldă, tămîiată, două lumînări priveau ca doi ochi voalați. Am intrat, el și-a scos pălăria, și-a muiat mîna în căldărușa cu apă sfințită, și-a făcut cruce și a îngenuncheat. Îndată ce s-a sculat, l-am apucat de mînă.

— Du-te, am stăruit eu, la un altar sau la vreo icoană care ți-e sfîntă și fă acolo jurămîntul pe care ți-l voi spune.

M-a privit mirat, speriat aproape. Dar înțelegînd repede, a pășit spre o nișă, s-a închinat și a îngenuncheat supus.

— Spune după mine, am zis tremurînd eu însămi de emoție, spune după mine : Jur...

— Jur, a repetat, și eu am continuat :

— ...că niciodată nu voi mai lua parte la vreun joc de noroc, oricare ar fi el, că niciodată nu-mi voi mai expune acestei patimi viața și onoarea.

A repetat, tremurînd, cuvintele ; stăruiau limpede și tare în golul desăvîrșit al încăperii. Apoi, o clipă s-a făcut liniște, o liniște atît de deplină, încît se auzea foșnetul ușor al copacilor pe care îi țesăla vîntul. Și deodată s-a aruncat jos ca un penitent și a rostit, cu un extaz cum nu

mai auzisem niciodată, cuvinte zorite, gonind încîlcit unul într-altul, cuvinte poloneze, pe care nu le pricepeam. Dar trebuie să fi fost o rugăciune extatică, o rugăciune de mulțumire și de pocăință, căci într-una spovedania lui îi pleca umil capul pe pupitru : tot mai pasionat se repetau sunetele străine și mereu unul și același cuvînt aruncat cu nespusă căldură. Niciodată înainte și niciodată de-atunci n-am auzit pe cineva rugîndu-se astfel în vreo biserică din lume. Tot timpul, mîinile i se încleștau spasmodic pe lemnul pupitrului de rugăciune, trupul îi era zgîlțîit de un uragan lăuntric, care aci îl ridica în sus, aci îl trîntea iar la pămînt. Nu mai vedea, nu mai simțea nimic, totul în el părea într-o altă lume, într-un purgatoriu sau într-un avînt către o sferă mai înaltă. În sfîrșit, s-a sculat încet, și-a făcut cruce și s-a întors cu greu. Genunchii îi tremurau, obrazul îi era palid ca al unui om sleit. Dar cînd m-a văzut, ochii au început a-i străluci și un surîs în adevăr evlavios i-a luminat fața transportată. S-a apropiat de mine, s-a aplecat adînc, așa cum fac rușii, mi-a luat amîndouă mîinile și mi le-a atins respectuos cu buzele.

— Dumnezeu mi te-a trimis. I-am mulțumit pentru asta.

N-am știut ce să-i răspund. Dar aș fi dorit ca deodată orga de pe piedestalul scund să înceapă să răsune, căci simteam că totul îmi reușise : pe omul acela îl salvasem pentru totdeauna.

Am ieșit din biserică îndărăt, în lumina scînteindă și curgătoare a acelei zile ca de mai : niciodată lumea nu-mi apăruse mai frumoasă. Două ceasuri am mai mers încet cu trăsura de-a lungul colinelor, pe drumul care la fiece cotitură dăruia o nouă priveliște. Nici unul dintre noi n-a mai vorbit. După acea risipă de sentimente, orice cuvînt ar fi fost o diminuare. Și cînd privirea mea o întîlnea întîmplător pe a lui, trebuia s-o întorc rușinată : mă zguduia prea tare să-mi văd propria-mi minune.

Către ora cinci după-amiază, ne-am întors la Monte Carlo. Aveam o întîlnire cu niște rude și mi-era cu neputință s-o mai decomand. Afară de asta, aveam nevoie de o pauză lăuntrică, de o destindere a simțirii prea puternic încordate. Fericirea fusese prea mare. Simțeam că trebuie

să mă odihnesc de acea stare prea fierbinte, prea extatică, pe care n-o mai cunoscusem niciodată în viață. L-am rugat pe protejatul meu să vină numai o clipă la mine, la hotel : acolo, în odaia mea, i-am dat bani pentru călătorie și pentru răscumpărarea bijuteriei. Ne-am înțeles că, în timp ce eu voi fi la întîlnirea cu rudele mele, el să-și scoată biletul de tren ; apoi, seara la șapte, aveam să ne vedem la intrarea în gară, o jumătate de oră înainte de plecarea trenului care avea să-l ducă acasă prin Genova. Cînd am vrut să-i înmînez cele cinci bancnote, buzele i-au devenit ciudat de albe :

— Nu... nu vreau bani... te rog, să nu vorbim de bani... a articulat cu greu printre dinți, pe cînd degetele se trăgeau înapoi, tremurînd nervoase și speriate. Nu vreau bani... nu vreau bani... nu pot să-i văd, a repetat ca și cînd ar fi fost trupește copleșit de scîrbă și de teamă.

Dar eu l-am liniștit, spunîndu-i că nu fac decît să-i împrumut, iar dacă se simte prost, poate să-mi dea o chitanță.

— Da... da... o chitanță, a murmurat, întorcîndu-și privirea, a mototolit bancnotele ca ceva lipicios care-i murdărește degetele, le-a vîrît în buzunar fără să se uite la ele, și a scris pe o hîrtie cu trăsături gonite cîteva cuvinte. Cînd și-a ridicat privirea, fruntea îi era umezită de sudoare, ceva părea că i se urcă în gîtlej înghesuindu-se, gata să-l sufoce ; și îndată după ce mi-a întins hîrtia, a tresărit, apoi deodată — involuntar, m-am dat un pas înapoi — a căzut în genunchi și mi-a sărutat tivul rochiei. Gest de nedescris ; tremuram din tot trupul de puterea lui copleșitoare. Un fior straniu m-a cuprins, m-am zăpăcit și atît am putut să îngîn :

— Îți mulțumesc că-mi ești atît de recunoscător. Dar, te rog, pleacă. Seara, la șapte, la intrarea în gară, ne vom lua rămas bun.

M-a privit ; un luciu de emoție îi umezea ochii. O clipă, am crezut că vrea să spună ceva, o clipă a părut că vrea să se apropie de mine. Apoi s-a înclinat brusc, încă o dată adînc, foarte adînc și a părăsit odaia.

Mrs. C. își întrerupse iar povestirea. Se sculă și se duse la fereastră, se uită afară și stătu multă vreme nemișcată ;

pe spatele profilat în siluetă, observam tremurînd o ezitare. Deodată se întoarse hotărîtă, mîinile ei — pînă acum liniștite, indiferente — făcură brusc o mișcare violentă de despărțire ca și cum ar fi vrut să rupă ceva. Apoi mă privi dur, aproape îndrăzneț, și reîncepu dintr-o dată :

— V-am promis să fiu cu desăvîrșire sinceră. Și văd cît de necesară era această făgăduială. Căci, străduindu-mă să descriu pentru întîia oară într-o continuitate ordonată întreaga desfășurare a acelui ceas și să găsesc cuvinte lămurite pentru sentimentul de atunci, atît de amestecat și de încîlcit, abia acum înțeleg mult mai clar ceea ce pe-atunci nu știam sau poate nu voiam să știu... Și de aceea vreau să-mi spun, mie și dumneavoastră, aspru și hotărît, adevărul. În clipa cînd tînărul a părăsit odaia și am rămas singură, am avut — m-a cuprins apăsător, ca un leșin — sentimentul unei lovituri tari în inimă, ceva mă durea de moarte dar nu știam — sau refuzam să știu — în ce fel ținuta mișcător de respectuoasă a protejatului meu mă rănise atît de cumplit.

Dar azi, cînd mă străduiesc, dur și ordonat, să termin cu trecutul, și cînd dumneavoastră, ca martor, nu admiteți nici o tăinuire lașă a vreunui sentiment de rușine, astăzi știu limpede : ceea ce mă durea atunci atît de tare era dezamăgirea... dezamăgirea... că acel om tînăr plecase atît de docil... fără nici o încercare să mă rețină, să rămînă alături de mine... că se conformase, umil și respectuos, primei mele dorinți ca să plece, în loc... în loc să facă o încercare de a mă lua cu el... că nu mă adora decît ca pe o sfîntă care apăruse în calea lui... și că nu mă simțea ca pe o femeie.

Iată care mi-era dezamăgirea... o dezamăgire pe care nu mi-am mărturisit-o, nici atunci, nici mai tîrziu, dar sensibilitatea unei femei știe totul, fără vorbe și fără cunoaștere. Căci... astăzi nu mă mai înșel — dacă m-ar fi îmbrățișat atunci și mi-ar fi cerut-o, aș fi plecat cu el pînă la capătul lumii, mi-aș fi dezonorat numele, și pe al meu și pe al copiilor mei... aș fi fugit cu el ca madame Henriette cu tînărul francez pe care nu-l cunoștea cu o zi înainte... indiferentă față de gurile rele și de propria-mi rațiune... n-aș fi întrebat unde și pentru cîtă vreme, n-aș fi acordat

nici o privire vieții mele dinainte... aș fi sacrificat acelui om banii, numele, situația, onoarea... m-aș fi dus să cerșesc și probabil că nu există nici o josnicie pe lume la care nu m-ar fi putut momi. M-aș fi lepădat de tot ceea ce se numește pudoare și considerație, dacă ar fi făcut numai un pas către mine, dacă ar fi rostit numai o vorbă, dacă ar fi încercat să mă atragă — atît de robită lui eram în clipa aceea. Dar... v-am mai spus, omul acela ciudat de confuz... nu mă mai vedea, nu mai vedea nici femeia din mine... și cît de mult eram a lui am simțit abia cînd am rămas singură, cînd pasiunea care-i însuflețise obrazul luminat, îngeresc, a căzut neagră în mine și a plutit în gol într-o inimă părăsită. Cu greu m-am recules, îndoit de nesuferită apăsa asupra mea acea întîlnire. Simțeam ca și cum mi-ar fi strivit fruntea un coif de fier, greu, sub a cărui povară mă clătinam. Gîndurile mi se învălmășeau ca și pașii, cînd în sfîrșit m-am dus la rudele mele, la hotelul de vizavi. Acolo am stat mută în mijlocul unei vorbării aprinse și mă speriam de cîte ori îmi ridicam întîmplător ochii spre chipurile lor nemișcate, care în comparație cu chipul lui animat parcă de jocul de umbre și lumini al norilor, păreau ca niște sloiuri de gheață sau ca niște măști. În societatea aceea mă aflam parcă printre morți, mi se părea cumplit de lipsită de viață ; pe cînd puneam zahăr în ceașcă și, absentă, luam parte la conversație, se înălța într-una, ca împins de palpitarea sîngelui, singurul chip pe care puteam să-l privesc cu o bucurie aprinsă și pe care — ce gînd îngrozitor ! — într-un ceas sau două îl voi fi privit pentru ultima dată. Fără să vreau, trebuie să fi oftat sau să fi gemut, căci deodată s-a aplecat spre mine vara soțului meu și m-a întrebat ce am, dacă nu mă simt bine, căci arăt atît de palidă și de îngrijorată. Întrebarea asta neașteptată m-a ajutat să găsesc repede și ușor un pretext : că într-adevăr mă chinuie o migrenă și de aceea o rog să nu se supere dacă mă voi retrage discret.

Astfel, regăsindu-mă, m-am întors repede la hotelul meu. Și de cum m-am aflat acolo singură m-a cuprins din nou sentimentul golului, impresia că sînt părăsită și, legat arzător de acestea, dorul de tînărul pe care în ziua aceea trebuia să-l părăsesc pentru totdeauna. Mă plimbam în sus și-n jos prin odaie, am deschis fără rost un geamantan,

mi-am schimbat rochia și panglica din păr și m-am trezit deodată în fața oglinzii, întrebîndu-mă dacă, astfel gătită, n-aș putea să-i atrag atenția. Și dintr-o dată m-am înțeles : să fac orice, numai să nu-l pierd ! Într-o singură secundă violentă, dorința a devenit hotărîre. Am alergat jos, la portar, și l-am anunțat că am să plec cu trenul de seară. Acum trebuia să mă grăbesc. Am sunat după femeia de serviciu să-mi ajute la împachetat — n-aveam timp de pierdut. Și pe cînd ne zoream pe întrecute să băgăm în cufere rochii și tot felul de lucruri necesare, îmi imaginam care-i va fi surpriza : cum aveam să-l petrec la tren, și cum apoi, în ultima clipă, chiar în ultima, cînd îmi va întinde mîna spre a-și lua rămas bun, aveam să mă urc în vagon cu el, uimit, cu el în noaptea aceea, în cea următoare — cîtă vreme mă va voi. Un fel de beție entuziastă și încîntată mi se învîrtejea în sînge. Uneori, pe neașteptate, pufneam tare în rîs, spre mirarea fetei, pe cînd aruncam rochiile în geamantane. Printr-o picătură, îmi dădeam seama că mi se încurcase mintea. Iar cînd servitorul a venit să ia bagajele, l-am privit la început fără să înțeleg ce vrea. Mi-era greu să mă gîndesc la lucruri practice cînd înăuntrul meu valurile agitației mă loveau cu atîta putere.

Nu era timp de pierdut, se făcuse aproape șapte, mai erau cel mult douăzeci de minute pînă la plecarea trenului. E drept, mă consolam eu, venirea mea la gară nu mai era un rămas bun, de vreme ce mă hotărîsem să-l întovărășesc în călătorie pînă unde și cît timp mi-o va îngădui. Servitorul a plecat înainte cu valizele, eu am dat fuga la casa hotelului să achit nota. Casierul îmi și întindea restul, tocmai voiam să pornesc mai departe, cînd deodată o mînă mi-a atins afectuos umărul. Am tresărit. Era vara mea care, neliniștită de indispoziția mea simulată, venise să vadă ce mai e cu mine. Mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Numai ea mai lipsea acum, cînd orice secundă de întîrziere putea fi fatală. Totuși, politețea m-a obligat să-i dau explicații măcar cît de sumare.

— Trebuie să te bagi în pat, mă îndemna ea. Ai cu siguranță temperatură.

Așa și trebuie să fi fost, căci pulsul îmi bătea darabana în tîmple și uneori simțeam înaintea ochilor acele umbre

albastre premergătoare unui leșin. Însă am refuzat, m-am străduit să par recunoscătoare, în timp ce fiecare cuvînt mă ardea și-mi venea să dau cu piciorul în atenția ei inoportună. Dar nepoftita stătea acolo îngrijorată, stătea, stătea, îmi oferea odicolon și n-am putut s-o opresc să-mi frece chiar ea tîmplele cu lichidul răcoros. Între timp, număram minutele, mă gîndeam totodată la el și cum aș putea găsi un subterfugiu să scap de această simpatie chinuitoare. Și cu cît deveneam mai neliniștită, cu atît îi dădeam mai mult de bănuit. În sfîrșit, voia să mă silească aproape să mă duc în odaia mea și să mă culc. Atunci — pe cînd ea tot stăruia — am văzut deodată ceasul din hol : șapte și douăzeci și opt ! Iar la șapte și treizeci și cinci pleca trenul. Brusc, ca glonțul, cu indiferența brutală a desperării, am îndepărtat mîna verișoarei mele, împingînd-o.

— La revedere, trebuie să plec !

Fără să-mi pese de privirea ei împietrită, fără să privesc înapoi, am trecut ca o furtună pe lîngă oamenii hotelului, am ieșit pe ușă, în stradă, spre gară. Servitorul mă aștepta cu bagajele și, chiar după gesturile lui agitate, mi-am dat seama de departe că soseam în ultima clipă. Cu furie oarbă am alergat la barieră, dar acolo m-a oprit controlorul. Uitasem să iau bilet. Și pe cînd încercam să-l înduplec aproape cu forța să mă lase totuși pe peron, trenul se punea în mișcare. Tremurînd toată, mă uitam țintă, să mai prind măcar o privire de la vreuna din ferestrele vagoanelor, un semn, un salut. Dar în mijlocul grabei și al îngrămădelii n-am mai putut să-i găsesc chipul. Tot mai iute treceau vagoanele, și după un minut n-a mai rămas în fața ochilor mei întunecați decît un nor de fum negru.

Trebuie să fi stat acolo încremenită, Dumnezeu știe cît, căci desigur servitorul îmi va fi vorbit de mai multe ori în zadar, înainte de a îndrăzni să-mi atingă brațul. Abia atunci mi-am revenit, tresărind. M-a întrebat dacă să ducă bagajul înapoi, la hotel. Mi-au trebuit cîteva minute ca să mă concentrez : nu, nu era posibil să mă întorc după plecarea aceea ridicol de grabnică, și nici nu voiam să mă mai întorc vreodată ; încît i-am poruncit, nerăbdătoare cum eram de a rămîne în fine singură, să lase bagajele la depozit. Abia pe urmă, în mijlocul mulțimii mereu alta ce

se aduna zgomotoasă în sala cea mare descompunîndu-se mereu, am încercat să gîndesc clar cum să mă salvez din vîrtejul acela dureros, desperat, vîrtej de mînie, de remușcare și de deznădejde, ce mă sufoca. De ce să n-o mărturisesc? Gîndul de a fi pierdut ultima întîlnire din propria-mi vină, se zbuciuma necruțător în mine, cu o tărie arzătoare. Îmi venea să țip, atît de mare era durerea pe care mi-o trezea nemilos și stăruitor tăișul înroșit în foc. Numai cei care nu știu ce-i pasiunea au în momente unice astfel de izbucniri neașteptate, vijelioase, astfel de avalanșe de patimă: ani întregi năvălesc rostogolindu-li-se valvîrtej în piept cu toate forțele neîntrebuințate. Niciodată pînă atunci sau de-atunci încoace n-am trecut printr-o asemenea uimire și neputință furioasă ca în clipa cînd, fiind gata de cea mai mare îndrăzneală — gata să dau cu piciorul la tot ce agonisisem, la tot ce strînsesem și păstrasem de-a lungul vieții — mă aflam deodată în fața unui zid de absurditate, de care pasiunea mea se lovea fără nici o putere.

Ce-am făcut apoi, nu putea fi decît la fel de absurd; a fost o nebunie, chiar o prostie, mi-e aproape rușine să povestesc — dar mi-am făgăduit mie și dumneavoastră să nu ascund nimic. Așa că... l-am căutat iar... îmi căutam toate clipele petrecute cu el... Mă atrăgeau puternic toate locurile unde fusesem în ajun împreună, banca din grădină, de pe care îl smulsesem, sala de joc unde-l văzusem pentru întîia oară, da, pînă și spelunca aceea, numai să retrăiesc încă o dată, măcar o dată, trecutul. Și a doua zi am vrut să mă plimb pe Corniche cu trăsura, pe același drum, pentru ca fiece cuvînt, fiece gest să mai fie reînnoit — da, atît de absurdă, atît de copilăroasă îmi era smînteala. Dar gîndiți-vă cît de fulgerător tăbărîseră asupra mea cele întîmplate — nu le resimțise altfel decît ca pe o singură lovitură amețitoare. Acum însă, trezită prea sălbatic din tumult, voiam să mă mai concentrez o dată asupra celor trăite prea fugar, gustîndu-le trăsătură cu trăsătură, mulțumită acelei magice auto-înșelări pe care o numim memorie — firește, astea sînt lucruri pe care le pricepi ori nu. Poate că e nevoie de o inimă înflăcărată ca să le pricepi.

Așa că m-am dus în sala de joc să caut masa unde îl văzusem întîi, și acolo printre toate mîinile să mi le imaginez pe ale lui. Am intrat, mai știam că la masa din stînga, în odaia a doua, îl văzusem pentru prima oară. Încă deslușite, îmi erau prezente în minte toate gesturile sale — mergînd ca o somnambulă cu ochii închiși și cu mîinile întinse i-aș fi găsit locul. Am intrat deci, am traversat îndată sala de-a curmezișul. Și acolo... cînd de la ușă mi-am întors privirea către furnicarul de oameni, mi s-a întîmplat ceva de necrezut... acolo, exact pe locul unde mi-l visasem, ședea, ședea — halucinație a febrei ! — el, aievea. El... el... întocmai cum îl visasem... întocmai ca în ajun, cu ochii holbați pe bilă, palid ca o stafie... totuși, el... el... de netăgăduit, el...

Atît de tare m-am speriat, încît mi-a venit să țip. Dar mi-am stăpînit spaima în fața acestei viziuni absurde și am închis ochii. Ești nebună... visezi... aiurezi, îmi spuneam. E cu neputință... ai halucinații... A plecat de-aici acum o jumătate de ceas... Atunci abia am deschis iar ochii. Dar, îngrozitor : întocmai ca mai înainte, ședea acolo în carne și oase, imposibil de confundat... între milioane de mîini, le-aș fi recunoscut pe ale lui... nu, nu visam, era el cu adevărat. Nu plecase, cum îmi jurase, smintitul ședea acolo, banii pe care i-i dădusem pentru întoarcerea acasă, îi adusese la masa verde și, cu totul pierdut în patima sa, îi juca aici, pe cînd eu, desperată, îmi rupeam inima după el.

Deodată m-am simțit împinsă înainte. Furia îmi înneca ochii, o furie turbată ce vede roșu mă îndemna să-l apuc de beregată pe sperjurul care-mi înșelase atît de rușinos încrederea, simțămintele, devotamentul. Dar mă stăpineam. Cu o încetineală voită (cîtă sforțare mi-a trebuit pentru asta !) am înaintat spre masă, drept în fața lui ; un domn mi-a făcut politicos loc. Doi metri de postav verde ne despărțeau — și puteam să mă uit la fața lui ca de la balcon la un spectacol. Era aceeași față pe care o văzusem cu două ore în urmă strălucind de recunoștință, luminată de nimbul îndurării divine și care acum pierea palpitînd iar în focul iadului, în patimă. Mîinile, aceleași mîini pe care după-amiaza le văzusem încleștate de pupitrul din biserică în timpul celui mai sfînt jurămînt, acum scormo-

neau iar în bani, încovoiate ca niște gheare — vampiri voluptuoși. Căci cîștigase, trebuie să fi cîștigat mult, foarte mult, în fața lui sclipea un morman amestecat de jetoane, de napoleoni și de bancnote, presărate într-un vălmășag neglijent în care degetele, degetele lui tremurătoare și nervoase se înfigeau și se scăldau cu desfătare. Vedeam cum strîngeau și împătureau fiecare bancnotă, mîngîind-o, cum învîrteau și dezmierdau monedele, pentru ca apoi, dintr-o dată, să apuce un pumn și să-l azvîrle în mijlocul unui careu. Și îndată nările începeau să palpite, strigătul crupierului îi desprindea de la bani privirile fremătînd lacome și i le îndrepta către bila jucăușă. El parcă ieșea din sine pe cînd coatele parcă-i erau țintuite cu nituri de masa verde. Desăvîrșita lui nebunie se manifesta mai înfricoșător, mai groaznic decît în seara din ajun, căci fiece mișcare a sa ucidea în mine imaginea pe fond auriu, pe care eu, naiva, o păstram în suflet.

Respiram amîndoi o dată la doi metri unul de celălalt ; îl priveam țintă fără ca el să mă observe. Nu se uita la mine, nu vedea pe nimeni. Ochii îi alunecau numai pe bani, se zbăteau nestatornici urmărind bila în rostogolirea ei : în cercul acela verde, nebunesc îi erau închise toate simțurile, gonind înainte și înapoi. Pentru acel bolnav de patima jocului, întreaga lume, întreaga omenire se topise în peticul dreptunghiular de postav întins. Știam că pot rămîne acolo ceasuri în șir fără ca simțurile lui să-mi perceapă prezența.

Dar n-am mai putut suporta. Cu o hotărîre subită am făcut înconjurul mesei, am pășit în spatele lui și l-am apucat tare de umăr. Privirea i s-a ridicat nesigură, o clipă s-a uitat la mine ca la o străină, cu ochi sticloși, întocmai ca un bețiv pe care-l scuturi cu greu din somn și ale cărui priviri răsar încă ațipite, cenușii, aburii. Apoi a părut că mă recunoaște, gura i s-a întredeschis tremurînd, s-a uitat în sus la mine, fericit, și a îngînat încet, ca o confidență încurcată și misterioasă :

— Merge bine... Am știut de cum am intrat, cînd am văzut că el e aici... Am știut îndată.

Nu l-am înțeles. Am observat numai că era beat de patima jocului, că nebunul uitase toate, jurămîntul, întîlnirea,

pe mine și lumea întreagă. Dar chiar și sminteala aceea, extazul lui era atît de atrăgător, încît fără voie m-am conformat vorbelor lui și am întrebat surprinsă despre cine e vorba.

— Acolo, bătrînul general rus ciung, a șoptit el, lipindu-se cît mai mult de mine, ca să nu audă nimeni secretul magic. Acela cu favoriții albi și cu servitorul în spatele lui. Cîștigă totdeauna, l-am observat de ieri, trebuie să aibă un sistem și eu mizez totdeauna la fel cu dînsul... Și ieri a cîștigat tot timpul... numai că am făcut greșeala să mai joc după plecarea lui... Asta a fost greșeala... ieri trebuie să fi cîștigat douăzeci de mii de franci... și acum cîștigă la fiecare lovitură... Acum mă țin tot timpul după el... Acum...

S-a întrerupt brusc în mijlocul vorbei, căci crupierul a strigat sforăitor *Faites vos jeux* ! [1] și privirea i se și clătina, repezită, lacomă, către locul unde generalul rus cu favoriți albi ședea grav și indiferent și punea încet întîi o piesă de aur, apoi, șovăind, o a doua pe careul al patrulea. Îndată mîinile pătimașe din fața mea au apucat și au azvîrlit un pumn de piese de aur în același loc. Și cînd, după un minut, crupierul a strigat *Zéro* și dintr-o singură mișcare a curățat masa cu grebla lui, s-a uitat ca la o minune după banii luați de curent. Dar poate vă închipuiți că s-a întors spre mine ? Nu, de mine uitase cu desăvîrșire ; mă cufundasem, mă pierdusem, pierisem din viața lui, simțurile sale încordate îl fixau numai pe generalul rus, care cîntărea iar în mînă, cu totul indiferent, două piese de aur, nehotărît pe ce număr să le plaseze.

Nu vă pot descrie amărăciunea, desperarea mea. Dar gîndiți-vă ce simțeam : să nu mai fii pentru omul căruia i-ai oferit întreaga ta viață decît o muscă pe care o gonești cu un gest neglijent. Iar m-a năpădit valul acela de furie. L-am apucat puternic de umăr, încît a tresărit.

— Ridică-te imediat, i-am șoptit încet, dar poruncitor. Amintește-ți ce ai jurat azi în biserică ; nu ești decît un jalnic sperjur.

[1] Faceți jocurile ! (L. fr.)

S-a uitat lung la mine, consternat și foarte palid. Privirea lui a luat expresia unui cîine bătut, buzele îi tremurau. Dintr-o dată a părut că-și reamintește cele petrecute și că îl copleșește o groază de sine însuși.

— Da... da... a îngăimat. O, Doamne, Doamne. Da... vin îndată, iartă-mă...

Mîna lui se și apucase să strîngă toți banii, întîi repede, smucindu-i cu un avînt vehement, care devenea însă din ce în ce mai leneș, ca și cum i-ar fi fost împinsă înapoi de o forță contrarie. Privirea i se oprise iar asupra generalului care tocmai miza.

— Încă o clipă... Și aruncă repede cinci piese de aur pe același careu... Numai lovitura asta... Îți jur, vin îndată... numai lovitura asta... numai...

Și iar i se stinse vocea. Bila începuse să se învîrtească și îl tîra cu ea. Posedatul îmi scăpase iar, își scăpase sieși, prăbușit în vîrtelnița cea netedă, înăuntrul căreia bila se rostogolea în salturi. Din nou strigă crupierul, din nou grebla cără din fața lui cele cinci piese de aur. Pierduse. Dar nu și-a mai întors capul. Mă uitase, ca și jurămîntul, ca și promisiunea pe care mi-o făcuse cu un minut înainte. Mîna avidă zvîcnea iar după aurul ce se topise, și privirea beată nu mai pîlpîia decît spre magnetul voinței sale, spre fetișul din fața lui.

Răbdarea mea luase sfîrșit, l-am zgîlțîit iar, dar de data asta brutal.

— Acum ridică-te imediat ! Îndată !... Ai spus că numai lovitura asta...

Atunci s-a întîmplat ceva neașteptat. S-a întors brusc, obrazul lui nu mai era al unui om umil, zăpăcit, ci al unui nebun, era numai mînie în ochii lui arzători, în buzele lui tremurînd de ură.

— Lasă-mă-n pace, s-a răstit. Pleacă de-aici ! Îmi porți ghinion. Cînd ești aici, pierd totdeauna. Așa ai făcut ieri și astăzi iar. Pleacă de-aici !

O clipă am încremenit. Dar în fața nebuniei lui, nici mînia mea n-a mai putut fi înfrînată.

— Îți aduc ghinion ? m-am repezit eu. Mincinosule, hoțule, mi-ai jurat...

N-am putut continua, căci posedatul a sărit de pe locul lui și m-a împins înapoi, fără să-i pese de tumultul provocat.

— Lasă-mă-n pace, a urlat tare, dezlănțuit, nu sînt sub tutela ta ! Na... na banii, ține ! și mi-a zvîrlit cîteva bancnote de o sută de franci... Și-acum, lasă-mă-n pace !

Tare de tot strigase posedatul toate acestea, fără să țină seama de mulțimea din jur. Toți căscau ochii, șușoteau, comentau, rîdeau, ba chiar din sala vecină se îmbulzeau curioșii. Mă simțeam ca și cînd cineva mi-ar fi smuls rochia de pe mine și aș fi rămas goală, în fața curiozității tuturor.

— *Silence, madame, s'il vous plaît* ! [1] a zis tare și poruncitor crupierul, bătînd cu grebla în masă. Mie mi se adresau, mie, cuvintele jalnicului individ. Stăteam în fața curiozității care trăncănea și șoptea, stăteam înjosită, acoperită de rușine ca o prostituată căreia i se aruncă bani. Două sute, trei sute de priviri nerușinate se înfigeau în obrazul meu... Și pe cînd mă furișam, cu capul și umerii plecați în fața acelui puroi de înjosire și de rușine, și mă uitam într-o parte, am întîmpinat doi ochi tăios de uimiți — era verișoara mea care mă privea uluită, cu gura deschisă, cu mîna ridicată ca de spaimă.

Asta m-a dat gata : înainte ca ea să se fi putut urni și reculege din surprindere, am ieșit în goană din sală : m-am mai putut tîrî pînă la bancă, banca pe care se prăvălise în ajun posedatul acela. Și tot atît de sleită și de zdrobită am căzut pe lemnul tare, necruțător.

Au trecut douăzeci și patru de ani de atunci și totuși, amintindu-mi de clipa cînd am stat acolo, biciuită de batjocura lui în fața a sute de oameni, îmi îngheață sîngele în vine. Și simt iar, speriată, ce substanță de moluscă slabă, mizerabilă, trebuie să fie aceea pe care o numim totdeauna pretențios suflet, spirit, sentiment, ceea ce numim durere, de vreme ce toate astea, chiar împinse la extrem, nu pot să-ți distrugă trupul chinuit, suferind — pentru că treci peste astfel de ceasuri și sîngele bate în vine mai departe în loc să mori, să te prăbușești ca un copac trăsnit. Doar

[1] Vă rog, doamnă, liniște ! (L. fr.)

vreme de o clipă, doar ca o zgudulitură îmi sfîșiase acea durere trupul. și am căzut pe bancă, fără răsuflare, ca un buștean, anticipînd cu nesaț necesitatea morții. Dar, am mai spus-o, orice durere este lașă, dă înapoi în fața dorinței copleșitoare de a trăi care pare a se ridica mai puternică în carnea noastră decît orice pasiune pentru moarte în spiritul nostru. De neînțeles și pentru mine însămi, după o astfel de zdrobire a simțirii ; totuși, m-am ridicat iar, firește, neștiind ce să fac. Deodată, mi-am amintit că bagajele mele erau la gară. Și numaidecît a și început să-mi gonească prin minte ideea să plec, să plec din iadul acela blestemat. Am fugit la gară, fără să iau seama la nimeni, am întrebat cînd pleacă primul tren pentru Paris — la zece, mi-a spus portarul și îndată am cerut bagajele. Ora zece : trecuseră exact douăzeci și patru de ore de la întîlnirea aceea fatală, douăzeci și patru de ore atît de pline de explozia schimbătoare a celor mai absurde sentimente, încît lumea mea interioară era sfărîmată pentru totdeauna. Nu percepeam decît un singur cuvînt în ritmul ce ciocănea zvîcnit : Să plec ! Să plec ! Să plec ! Pulsul bătea ca o pană ce-mi străpungea tîmplele : Să plec ! Să plec ! Să plec din orașul acela, să fug de mine, acasă, la ai mei, la viața mea de odinioară, la adevărata mea viață. Noaptea am trecut prin Paris, de la o gară la alta, apoi direct la Boulogne, de la Boulogne la Dover, de la Dover la Londra, de la Londra la fiul meu — totul într-o singură fugă nebună, fără să chibzuiesc nimic, fără să gîndesc — patruzeci și opt de ore fără somn, fără nici un cuvînt, fără să mănînc, patruzeci și opt de ore în timp ce toate roțile huruiau numai : Să plec ! Să plec ! Să plec ! Cînd, în sfîrșit, neașteptată de nimeni, am intrat în reședința de la moșie a fiului meu, toți s-au speriat : în ființa, în privirea mea trebuie să fi fost ceva care mă trăda. Fiul meu a vrut să mă îmbrățișeze și să mă sărute, dar m-am ferit : nu puteam îndura, nu puteam îndura să atingă buze pe care le socoteam profanate. Am evitat orice întrebare, am cerut numai o baie, căci simțeam nevoia ca, o dată cu praful călătoriei, să spăl de pe trupul meu tot ce mai rămăsese din patima acelui posedat, acelui om nedemn. Apoi m-am tîrît pînă în odaia mea și am dormit douăsprezece, paisprezece ore un somn

apăsător, ca de piatră, cum nu mai dormisem nicicînd și n-am dormit nici de-atunci încoace, un somn care îți dă o idee cum e cînd ești mort și zaci în sicriu. Familia îmi purta de grijă ca unei bolnave, dar afecțiunea ei nu-mi făcea decît rău, mi-era rușine de respectul pe care mi-l arătau cu toții, și încontinuu trebuia să mă stăpînesc să nu le strig în față cum îi trădasem, cum îi uitasem și-i părăsisem de dragul unei pasiuni absurde și nebunești.

Fără nici un țel, am plecat iar într-un orășel francez unde nu cunoșteam pe nimeni, căci mă urmărea ideea că toți vedeau la prima privire rușinea, decăderea mea, atît de mult mă simțeam trădată, pîngărită pînă în adîncul sufletului. Uneori, cînd mă deșteptam dimineața în patul meu, mi-era o teamă îngrozitoare să deschid ochii. Mă tortura amintirea acelei nopți, cînd mă trezisem alături de un străin, pe jumătate gol, iar apoi îmi venea mereu aceeași dorință ca și atunci : să mor îndată.

Dar, pînă la urmă, timpul are totuși o adîncă putere și bătrînețea o ciudată forță de depreciere a tuturor sentimentelor. Simți moartea apropiindu-se, umbra ei cade neagră pe drum, și lucrurile apar mai puțin colorate, nu-ți mai intră atît în simțirea lăuntrică, pierd mult din primejdioasa lor putere. Cu încetul, am învins traumatismul și cînd, cu ani mai tîrziu, la o recepție, l-am întîlnit pe ataşatul legației austriece, un tînăr polonez, și cînd, informîndu-mă de familia lui, mi-a spus că un fiu al vărului său se împușcase cu zece ani în urmă la Monte Carlo — nici n-am tresărit. Abia m-a durut ; poate — de ce să-mi tăgăduiesc egoismul ? — m-a ușurat, căci acum nu-mi mai putea fi teamă că am să-l întîlnesc ; nu mai aveam nici un martor împotriva mea afară de propria-mi amintire. De atunci sînt mai liniștită : a îmbătrîni nu înseamnă altceva decît a nu-ți mai fi frică de trecut.

Iar acum veți înțelege cum am ajuns dintr-o dată să vă vorbesc despre propria mea soartă. Cînd ați apărat-o pe madame Henriette și cînd ați spus cu patimă că douăzeci și patru de ore pot schimba cu totul soarta unei femei, mi s-a părut că era vorba de mine ; v-am fost recunoscătoare, fiindcă pentru prima oară m-am simțit parcă dezvinovățită. Și-atunci mi-am zis : ușurează-ți o dată conștiința,

poate că asta te va dezlega de vraja apăsătoare și de privirea care cată mereu înapoi ; atunci mîine poate că îmi va fi posibil să mă duc acolo și să intru chiar în acea sală în care mi-am întîlnit soarta, fără să simt ură împotriva lui și împotriva mea. Acum mi-am luat piatra de pe suflet, acum piatra zace cu greutatea ei pe tot trecutul și-l împiedică să mai învie vreodată. Ce bine e că v-am putut istorisi toate ; îmi simt sufletul mai senin și aproape voios... Vă mulțumesc mult.

Spunînd acestea, se sculase brusc ; simțeam că isprăvise. Puțin încurcat, căutam un cuvînt. Dar ea trebuie să fi simțit truda mea, căci se apără repede :

— Nu, vă rog, nu vorbiți... N-aș dori să-mi răspundeți sau să-mi spuneți ceva... Vă mulțumesc că m-ați ascultat și vă urez drum bun.

Stînd în fața mea, îmi întinse mîna să-și ia rămas bun. Involuntar, privii spre obrazul ei și-mi păru minunat de mișcător chipul acestei femei bătrîne, binevoitoare, și în același timp oarecum rușinate. Să fi fost răsfrîngerea pasiunii trecute, sau tulburarea care deodată îi îmbujoră obrajii pînă la rădăcina părului alb ? Era ca o fată feciorelnic tulburată de amintiri și rușinată de propria-i spovedanie. Emoționat fără să vreau, doream mult să-i arăt venerația mea printr-un cuvînt. Dar nu-mi ieșea nici o vorbă din gură. M-am înclinat și i-am sărutat respectuos mîna — mîna ei veștedă, care tremura ușor ca un frunziș tomnatic.

1927

Mendel, omul cărţilor

Întorcîndu-mă la Viena după o vizită prin suburbii, m-a surprins o ploaie zdravănă care gonea oamenii, biciuindu-i cu apa ei, spre porțile caselor și spre adăposturi; în grabă, am căutat și eu vreun acoperiș sub care să mă adăpostesc. Din fericire, la Viena, la fiecare colț de stradă dai de o cafenea — așa că m-am refugiat în cea de peste drum, cu pălăria șiroind de apă și cu umerii leoarcă. După interiorul ei, părea o cafenea de mahala, tradițională după tipic, fără momelile de modă nouă ale cafenelelor din centru, imitate după cele din Germania. Era o cafenea veche, vieneză, de tip burghez, plină de oameni mărunți care consumau mai mult gazete decît prăjituri. Acum, spre seară, aerul înăbușitor părea marmorat cu cerculețe albăstrii de fum. Totuși, cafeneaua făcea impresia că e curată, cu canapelele ei de pluș, desigur noi, și casa de aluminiu luminos. Din grabă nici nu-i citisem numele de pe firmă. De altfel, la ce bun? Acum stăteam la căldură și priveam nerăbdător prin geamurile ce se acopereau de șiroaie albăstrii, dornic să văd cînd va binevoi ploaia cea plicticoasă să se mute cu cîțiva kilometri mai încolo.

Stăteam așadar fără nici o ocupație, gata să cad pradă acelei pasivități care apare, invizibil ca un narcotic, în orice cafenea veritabil vieneză. Sub imperiul acestui sentiment de vid, mă uitam la lume, ba la unul, ba la altul, și vedeam cum lumina artificială din acel fumoar proiecta o umbră cenușie, nesănătoasă, în jurul ochilor; priveam la domnișoara de la casă cum împărțea mecanic chelnerului zahăr și cîte o linguriță de fiecare ceașcă de cafea, citeam pe jumătate adormit și inconștient plăcardele cu totul neinteresante de pe pereți, și întreg acest marasm era aproape plăcut. Dar dintr-o dată am fost smuls în chip ciudat din aromeala asta; am simțit în

mine un fel de mișcare vagă, neliniștită, așa cum începe o slabă durere de dinți, despre care încă nu știi dacă pornește din dreapta ori din stînga, din maxilarul de sus ori din cel de jos. Nu simțeam decît o încordare surdă, o neliniște. Căci dintr-o dată mi-am dat seama — n-aș putea spune cum — că trebuie să mai fi fost cu ani în urmă acolo, și că trebuie să existe vreo amintire care să mă lege de pereții, de scaunele, de mesele acelea, de încăperea aceea străină, îmbîcsită de fum.

Dar, pe măsură ce îmi îmboldeam voința ca să prindă, să apuce amintirea, tot mai răutăcioasă, mai alunecoasă se retrăgea ea, lucind, imprecis ca o meduză, pe cel mai adînc fund al conștiinței, și totuși intangibilă, insesizabilă. În zadar privirea mi se agăța cu încăpățînare de fiecare obiect din jur; desigur, multe nu le cunoșteam, de pildă casa cu automatul ei zornăitor, nici pereții tapetați cu o imitație de palisandru castaniu — toate astea trebuie să fi fost aduse mai tîrziu. Dar sigur, sigur, acolo mai fusesem, în urmă cu vreo douăzeci de ani sau mai mult, acolo era ascuns, ca un cui în lemn, ceva din eul meu, ceva acoperit de mult sub ruinele trecutului. Îmi repezeam cu trudă toate simțurile înainte, în spațiu și simultan în mine însumi, și totuși — fir-ar să fie! — nu reușeam să ajung la amintirea pierdută, înecată în mine însumi.

Mi-era ciudă, ca totdeauna cînd vreun eșec te face să simți insuficiența și imperfecția propriilor tale puteri spirituale. Dar nu renunțam la speranța de a pune mîna în cele din urmă pe amintirea aceea. Știam bine: să am numai de ce o apuca! Căci memoria mea e curios construită, bine și rău în același timp; pe de o parte, îndărătnică și încăpățînată, apoi însă, nespus de fidelă. Ades înghite, în adîncurile ei, atît cele mai însemnate evenimente sau chipuri, cît și lucruri citite sau trăite, și fără constrîngere nu mai scoate nimic la suprafață din această lume subterană. Dacă însă găsesc cea mai slabă proptea, o ilustrată, cîteva trăsături de condei pe un plic, o foaie de jurnal îngălbenită, îndată elementul uitat zvîcnește ca peștele prins în cîrligul undiței, și din întunericul curgător îl trag afară, așa cum a fost pe vremuri. Fiecare detaliu

îmi apare atunci : gura omului, lipsa unui dinte la stînga, rîsul lui, și tonul fragil al acestui rîs, și cum începe să-i tremure mustața, și cum din acel rîs se ivește o față nouă — toate astea le văd îndată, într-o viziune completă și știu fiecare cuvînt pe care omul mi l-a spus cu ani în urmă. Dar totdeauna am nevoie, ca să văd și să simt concret trecutul, de un stimulent senzorial, de un complice minuscul din lumea reală. Astfel, am închis ochii să pot gîndi mai încordat, să dau formă acelui misterios cîrlig de undiță și să-l prind. Dar nimic ! Nimic ! Ce căutam era uitat, îngropat sub ruine. Și atît m-am îndîrjit împotriva prostului și încăpățînatului aparat al memoriei dintre tîmplele mele, încît îmi venea să-mi bat fruntea cu pumnii, cum zgîlțîi un automat deranjat care refuză să-ți dea ce ți se cuvine. Nu, nu mai puteam sta liniștit pe scaun, așa mă irita această pană interioară. De ciudă, m-am ridicat să mă mai răcoresc. Dar, curios ! Abia făcusem primii pași prin local, că au și început, licărind, sclipind, să se arate în mine primii zori fosforescenți. La dreapta casei — mi-am amintit — treceai într-o încăpere fără ferestre, numai cu lumină artificială. Și într-adevăr, așa era. Iat-o, camera din spate, dreptunghiulară, cu contururi vagi, altfel tapetată ca pe atunci, dar cu aceleași proporții : odaia de joc. Instinctiv, m-am uitat împrejur, căutînd obiectele cunoscute ; nervii îmi și vibrau de bucurie (simțeam că în curînd am să știu totul). Două biliarde stăteau degeaba, ca niște băltoace tăcute, verzi ; prin colțuri, adăstau mese de joc. La una dintre ele, doi consilieri de curte sau profesori jucau șah. Iar în colț, lîngă soba de fier, acolo pe unde treceai spre cabina telefonică, era o masă mică, pătrată. Brusc, mi-a străfulgerat ceva prin întreaga ființă. Deodată, am știut, deodată, dintr-o smucitură unică, fierbinte care m-a făcut fericit : Doamne, păi ăsta era locul lui Mendel, al lui Jakob Mendel, al lui Mendel-Omul Cărților. După douăzeci de ani, mă nimerisem iar în cartierul lui general, în cafeneaua Gluck din Alserstrasse. Jakob Mendel, cum putusem să-l uit atîta timp, pe acel om atît de straniu, pe acel bărbat legendar, acea minune a lumii, celebru la universitate, venerat într-un cerc restrîns — cum îmi pierise

din memorie, el, magul și misitul cărților, care stătea acolo nemișcat, de dimineață pînă seara, el, monumentul științei, gloria și onoarea cafenelei Gluck ?

Numai o secundă mi-am îndreptat privirea spre forul meu interior, că mi s-a și înfățișat din sîngele creator de imagini chipul lui plastic, atît de caracteristic. Mi-a apărut îndată, în carne și oase, cum stătea totdeauna acolo, la măsuța lui pătrată de marmură cenușie murdară, totdeauna încărcată cu cărți și hîrtii. Cum stătea acolo nemișcat, neclintit, cu privirea pironită hipnotic, prin ochelari, pe o carte ; cum stătea acolo și cum, pe cînd citea, își legăna înainte și înapoi trupul și chelia pătată și rău lustruită, mormăind și bodogănind, un obicei adus din heider, școala evreiască orientală de copii mici. Acolo, la masa aceea și numai la ea, își citea cataloagele și cărțile, așa cum învățase cititul în școala talmudică, îngînînd încetișor și legănîndu-se — ca un leagăn negru. După cum copilul cuprins de somn, prin legănarea hipnotică, ritmică, se desprinde de lume, tot astfel, după părerea acelor evlavioși, spiritul omului trece mai ușor în harul cufundării, mulțumită acestui legănat al trupului deșert. Și într-adevăr, Jakob Mendel nu auzea și nu vedea nimic în jurul lui. Lîngă el, jucătorii de biliard făceau larmă și se ciondăneau, chelnerii alergau, telefonul zbîrnîia. Se spăla podeaua, se făcea focul — el nu băga nimic de seamă. O dată a căzut din sobă un cărbune aprins ; la doi pași de el, parchetul mirosea a ars și fumega ; abia atunci, mulțumită duhoarei infernale, un mușteriu și-a dat seama de pericol, și s-a repezit să stingă focul ; dar el, Jakob Mendel, la doi coți depărtare și tăbăcit de fum, nu observase nimic. Căci citea așa cum alții se roagă, așa cum cartoforii joacă, așa cum bețivii privesc în gol amețiți. Era atît de emoționant să-l vezi cum se cufunda în citire, încît de atunci felul de a citi al celorlalți mi-a părut totdeauna profan. La acest negustoraș de cărți din Galiția, la Jakob Mendel, observasem pentru întîia oară ca tînăr marea taină a concentrării complete, care-l creează pe artist ca și pe învățat, pe înțeleptul adevărat ca și pe dement, tragica fericire — sau nenorocire — de a fi pe deplin posedat.

Mă dusese la el un coleg mai în vîrstă de la universitate. Pe atunci făceam cercetări despre Mesmer, medic, discipol al lui Paracelsus și magnetizor, puțin cunoscut chiar azi; cercetam, dar fără mult succes, căci lucrările pe care le citisem s-au dovedit insuficiente, iar bibliotecarul căruia îi cerusem informații, ca începător ce eram, m-a repezit mîrîind că bibliografia unei probleme e treaba mea, nu a lui. Atunci am auzit de la colegul acela pentru prima oară numele lui Mendel.

— Te iau cu mine la Mendel, mi-a făgăduit el, ăla știe toate și-ți face rost de orice, îți aduce cartea cea mai rară din anticariatul cel mai uitat. E omul cel mai capabil din Viena, și pe deasupra un original, un preistoric vierme de bibliotecă, dintr-o rasă pe cale de dispariție.

Așa ne-am dus amîndoi în cafeneaua Gluck și l-am descoperit acolo pe Mendel-Omul Cărților, cu ochelari, înfofolit în barbă, în haine negre; stătea pe scaun și se legăna citind, ca un tufiș întunecat în bătaia vîntului. Ne-am apropiat, dar nu a băgat de seamă. Ședea citind și-și legăna ca o pagodă trupul, înapoi și înainte, deasupra mesei; și în spatele lui pendula paltonul uzat, negru, agățat în cui, cu buzunarele burdușite de reviste și hîrțoage. Ca să-i atragă atenția, prietenul meu a tușit tare. Dar Mendel, atingînd aproape cartea cu ochelarii lui groși, nu observa nimic. În fine, prietenul meu a ciocănit în masă, tot atît de tare cum bați la ușă. Mendel și-a ridicat în sfîrșit privirea, a împins repede, mecanic, în sus pe frunte ochelarii cu rame de oțel, și de sub sprîncenele sure, zbîrlite, ne-au împuns doi ochi stranii, ochi mici, negri, vioi, pătrunzători, agitați ca o limbă de șarpe. Prietenul m-a prezentat și i-am explicat dorința mea. Mai întîi m-am plîns de bibliotecar că nu voise să-mi dea informații, făcîndu-mă că sînt indignat — șiretlic recomandat categoric de prietenul meu. Mendel s-a rezemat de spetează și a scuipat cu grijă, apoi a rîs scurt și a spus, cu un pronunțat accent oriental:

— N-a vrut? Nu, n-a putut! E un *parh* [1], un dobitoc cu părul sur. Îl cunosc, din păcate, de vreo douăzeci de

[1] Bubos (l. idiș).

ani, dar de învățat n-a învățat nimic de atunci. Să-și încaseze leafa, la atîta se pricep ăștia! Mai bine ar lucra la cărămizi, domnii doctori ăștia, în loc să stea la cărți.

După ce și-a vărsat astfel focul, gheața era ruptă între noi și, cu un gest prietenos, m-a invitat pentru întîia oară la masa pătrată de marmură, mîzgălită cu însemnări, la acel sanctuar al revelațiilor bibliofile, necunoscut încă mie. I-am expus repede dorințele mele: lucrările contemporane despre magnetism, precum și toate cărțile și polemicile de mai tîrziu pro și contra lui Mesmer. Îndată ce am terminat, Mendel și-a închis strîns ochiul stîng timp de o secundă, tocmai ca un țintaș înainte de a trage. Dar cu adevărat, numai o secundă a durat acest gest de atenție concentrată; apoi a și început să înșire curgător, parcă citind dintr-un catalog invizibil, două sau trei duzini de cărți, fiecare cu locul și data editării și cu prețul aproximativ. Am rămas uluit. Deși eram pregătit, la asemenea lucru nu mă așteptasem. Dar uluirea mea părea că-i face plăcere; căci imediat a continuat să cînte pe claviatura memoriei sale cele mai minunate parafraze bibliotecărești ale temei mele. Nu cumva aș vrea să aflu ceva și despre somnambuliști, și despre primele încercări de hipnoză, și despre Gassner, despre exorcisme, despre *Christian science* și despre doamna Blavatsky? Iar au început să plouă numele de autori, titlurile de cărți, explicațiile. Abia acum am înțeles peste ce minune de memorie dădusem; de fapt, peste o enciclopedie, peste un catalog universal ambulant. Zăpăcit cu totul, mă tot uitam la fenomenul ăsta bibliografic, ascuns în învelișul cam soios al unui biet colportor de cărți galițian, care după ce mi-a înșirat dintr-o răsuflare vreo optzeci de autori, și-a șters ochelarii cu o batistă ce pe vremuri fusese poate albă, cu un aer neglijent, dar cu satisfacție interioară pentru triumful lui. Ca să-mi mai maschez puțin mirarea, l-am întrebat cu sfială care dintre aceste cărți mi le poate procura sigur.

— Ei, o să vedem ce se poate face, a mîrîit el. Mai vino dumneata mîine, Mendel o să-ți facă el rost între timp de cîte ceva și celelalte o să le găsim noi în altă

parte. Cine are *schel* [1], are și noroc. Am mulțumit politicos și, de atîta politețe, am și călcat în străchini: i-am propus să-i dau o notă cu titlurile de care aveam nevoie. În aceeași clipă, am și simțit un ghiont cu cotul din partea prietenului meu. Dar era prea tîrziu. Mendel îmi și aruncase o privire — dar ce privire! — în același timp triumfătoare și ofensată, batjocoritoare și superioară, o privire cu adevărat regească, privirea shakespeareană a lui Macbeth cînd Macduff îi propune eroului învincibil să se predea fără luptă. Apoi a rîs iar scurt, omușorul lui mare de la gîtlej s-a rostogolit ciudat încoace și încolo, părea că înghițise cu greu o vorbă grosolană. Și ar fi fost în drept să spună vorbe oricît de grosolane, simpaticul nostru Mendel, căci numai un străin, un ageamiu — un *am-horez* [2], cum spunea el — putea face o propunere atît de jignitoare: să notez pentru Jakob Mendel un titlu de carte, pentru Jakob Mendel, ca pentru un oarecare vînzător de librărie sau servitor de la bibliotecă; ca și cum acest incomparabil, acest diamantin creier livresc ar fi avut vreodată nevoie de mijloace atît de grosolane! Abia mai tîrziu am înțeles cît de adînc insultasem geniul lui incomparabil prin amabila mea propunere; căci Jakob Mendel, acest evreu galițian, scund, turtit, înfășat cu totul în barba lui și pe deasupra și cocoșat, era un titan al memoriei. Sub acea frunte albă ca varul, murdară, năpădită de un lichen sur, se găseau, ca ștanțate cu oțel, în scrierea invizibilă a spiritelor, toate numele și titlurile cîte au fost tipărite pe coperta vreunei cărți. Despre orice lucrare apărută cu o zi sau cu două sute de ani înainte, știa exact și fără să stea pe gînduri, locul apariției, autorul, prețul — la librar și la anticar — și în același timp își amintea la fiecare carte, cu o viziune fără greș, legătura, ilustrațiile și facsimilele. Vedea orice lucrare, fie că o avusese în mînă sau că o zărise doar o dată de departe, într-o vitrină sau o bibliotecă, cu aceeași claritate optică cu care artistul creator vede propria-i plăsmuire, invizibilă încă

[1] Minte (l. idiș).
[2] Bădăran (l. ebraică).

celorlalți. Își amintea îndată, cînd, de pildă, o carte era trecută în catalogul unui anticar din Regensburg cu prețul de șase mărci, că alt exemplar fusese cumpărat pe patru coroane cu doi ani înainte, la o licitație din Viena, și-ți spunea și numele cumpărătorului. Nu, Jakob Mendel nu uita niciodată un titlu, o cifră; cunoștea orice plantă, orice infuzor, orice stea în veșnic agitatul și mereu schimbătorul cosmos al universului livresc. În orice specialitate, știa mai mult decît specialiștii, stăpînea bibliotecile mai bine decît bibliotecarii, cunoștea pe de rost arhivele celor mai multe firme mai bine decît proprietarii lor; deși aceștia aveau inventare și cartoteci, pe cînd el nu avea la îndemînă decît magia amintirii, decît această memorie incomparabilă, ce nu putea fi dovedită decît prin sute de exemple. Desigur, o atare memorie nu se putuse forma și dezvolta, devenind demonic de infailibilă, decît prin veșnica taină a oricărei desăvîrșiri: prin concentrare. În afară de cărți, acest om straniu nu știa nimic despre lume; căci toate fenomenele realității începeau să existe pentru el cu adevărat abia cînd erau turnate în litere, cînd erau adunate într-o carte și oarecum sterilizate. Dar nici aceste cărți el nu le citea, nu-l interesa sensul lor, conținutul lor spiritual sau epic: numai titlurile lor, prețul, formatul, coperta atrăgeau atenția lui pasionată. Memoria lui Jakob Mendel, specifică pentru anticariat, n-avea nimic creator; era pînă la urmă improductivă, nu era decît un registru cu o sută de mii de locuri, cu titluri și nume, întipărite în scoarța moale a unui creier de mamifer, în loc să fie trecute ca de obicei într-un catalog. Totuși, memoria lui Jakob Mendel, în perfecțiunea ei unică, nu era inferioară celei lui Napoleon pentru fizionomii, celei a lui Mezzofanti pentru limbi, celei a lui Lasker pentru deschideri în partide de șah, a lui Busoni pentru muzică. Într-un seminar, într-un post oficial, creierul acesta ar fi instruit și uimit mii, sute de mii de studenți și de învățați, ar fi fost util pentru știință și un cîștig neasemuit pentru acele tezaure publice pe care le numim biblioteci. Dar acea lume superioară era pe veci zăvorîtă pentru negustorașul galițian, incult, care nu răzbise să învețe mai mult decît

școala lui talmudică. Astfel, aceste capacități fantastice nu s-au putut înălța mai presus de rangul unei științe secrete. la masa de marmură din cafeneaua Gluck. Dar dacă se va ivi vreodată marele psiholog (opera lui lipsește încă lumii noastre spirituale) care să descrie în toate variantele lor genurile, speciile și formele primitive ale acelei puteri magice pe care o numim memorie, atunci o va face cu aceeași perseverență și răbdare ca aceea cu care Buffon a clasat și a ordonat speciile de animale; psihologul acela ar trebui să amintească de Jakob Mendel, de acest geniu al prețurilor și al titlurilor, de acest maestru anonim al științei anticariatului.

Ce-i drept, socotind după meserie și pentru neștiutori, Jakob Mendel trecea doar drept un mic negustor de cărți. În fiecare duminică, apăreau în „Neue Freie Presse" și în „Neues Wiener Tagblatt" aceleași anunțuri stereotipe: „Cumpăr cărți vechi, plătesc cele mai mari prețuri. vin la domiciliu, Mendel, Alserstrasse"; urma un număr de telefon care, de fapt, era al cafenelei Gluck. Scotocea prin depozite și, ajutat de un hamal bătrîn cu o barbă à la Franz Joseph, căra în fiecare săptămînă prada în cartierul său general și de acolo în alte locuri, căci îi lipsea concesiunea necesară ca să poată face comerț legal cu cărți. Astfel, se mulțumea cu micul trafic, activitate puțin remuneratorie. Studenții îi vindeau manualele lor; prin mîinile lui ele treceau de la o serie mai veche la alta mai nouă; în plus, mijlocea și făcea rost de orice carte, în schimbul unui mic cîștig. Un sfat bun ți-l dădea ieftin. Dar în lumea lui, banul nu avea loc; niciodată nu fusese văzut decît cu aceeași haină roasă. Dimineața, după prînz și seara, bea lapte și mînca două pîinișoare, iar la prînz i se aducea cîte ceva, mai nimic, de la un restaurant din apropiere. Nu fuma, nu juca, ba chiar pot zice că nici nu trăia, doar ochii îi trăiau în dosul ochelarilor și neîncetat îi nutreau creierul misterios cu vorbe, titluri și nume. Iar masa moale și fecundă sugea acel belșug de cuvinte, cum suge cîmpia milioanele de picături ale ploii. Oamenii nu-l interesau, și dintre toate pasiunile omenești cunoștea poate doar una — ce-i drept, pe cea mai omenească: vanitatea. Cînd cineva îi cerea o in-

formație pe care în zadar o ceruse de la alții, iar el putea s-o dea îndată, asta și numai asta îi dădea o satisfacție, îi făcea plăcere ; și poate încă ceva : faptul că în Viena și în afara ei, trăiau cîteva duzini de oameni care îi apreciau cunoștințele și se foloseau de ele. În fiecare dintre acele neomogene conglomerate de milioane de suflete pe care le numim orașe mari, se găsesc totdeauna ici-colo cîteva fațete mici, care oglindesc același univers pe o suprafață minusculă, invizibile celor mulți, scumpe doar cunoscătorului, fratelui întru pasiune. Și acești cunoscători ai cărților îl știau toți pe Jakob Mendel. După cum cel ce voia să se informeze despre o piesă muzicală se ducea la Societatea prietenilor muzicii, la Eusebiu Mandicevschi, care stătea acolo, cu șăpcuța lui cenușie pe cap, între actele și notele sale și, zîmbind amabil, rezolva dintr-o privire problemele cele mai grele ; după cum încă astăzi cel ce vrea lămuriri despre teatrul și cultura veche vieneză se adresează inevitabil lui moș Glossy cel atotștiutor, tot astfel, cu aceeași încredere de la sine înțeleasă, cei cîțiva bibliofili vienezi habotnici porneau în pelerinaj spre cafeneaua Gluck, la Jakob Mendel, de cîte ori se aflau în fața unei probleme cu deosebire grele. Să asist la o asemenea „consultație Mendel" îmi pricinuia, mie, tînăr curios, o voluptate deosebită. Cînd cartea ce i-o prezentai era de mică valoare îi închidea brusc coperta, mîrîia cu dispreț : „Două coroane !" Dar în fața unei rarități sau a unui unicat, se dădea respectuos înapoi, îi punea dedesubt o foaie de hîrtie și vedeai că dintr-o dată se rușinează de degetele lui murdare de cerneală și cu unghii negre. Apoi, cu o duioșie prudentă, cu un respect fără margini, începea să răsfoiască raritatea, foaie cu foaie. Nimeni nu l-ar fi putut tulbura într-o astfel de clipă, așa cum nu poți tulbura pe un credincios adevărat cînd se roagă. Și într-adevăr, contempla, atingea, mirosea și cîntărea cărțile cu ceva din ceremonialul și din ritualul reglementat al unui cult, al unei slujbe religioase. Spatele încovoiat se împingea încoace și încolo pe cînd el mîrîia și bombănea, se scărpina în cap, scotea sunete vocalice primitive, stranii, „ah"-uri și „oh"-uri tărăgănate și aproape înspăimîntate, exprimînd de

fapt admirație entuziastă, apoi cîte un „oi“ sau „oivei“ rapid și speriat, cînd se arăta că o foaie lipsește sau că e roasă de carii. În fine, cîntărea cartea în mînă, plin de respect, apoi i adulmeca și-i mirosea scoarțele pătrate, cu ochii pe jumătate închiși, nu mai puțin emoționat decît o fată sentimentală mirosind o tuberoză. În cursul acestui ritual cam complicat, posesorul cărții trebuia bine-înțeles să-și stăpînească nerăbdarea. Dar după sfîrșitul examenului, Mendel dădea bucuros, ba chiar cu entuziasm, orice informație, la care se adăugau inevitabil anecdote prolixe și relatări dramatice despre prețuri plătite pentru alte exemplare. Atunci părea că se luminează la față, că devine mai tînăr, mai vioi ; un singur lucru îl putea înciuda peste măsură : cînd vreun novice îi oferea bani pentru o astfel de consultație. Atunci se trăgea ofensat înapoi, cam ca un consilier imperial specialist în probleme de artă, căruia un turist american ar vrea să-i strecoare un bacșiș pentru explicațiile lui. Căci să aibă în mînă o carte prețioasă însemna pentru Mendel ceea ce ar fi pentru altul întîlnirea cu o femeie. Clipele acelea erau nopțile lui de dragoste platonică. Numai cartea îl stăpînea, banul niciodată. Așa că în zadar au încercat cîțiva mari colecționari, printre care și fondatorul universității din Princeton, să-l angajeze ca achizitor și consilier al bibliotecii lor — Jakob Mendel a refuzat. Nu ți-l puteai închipui altundeva decît în cafeneaua Gluck. Cu treizeci și trei de ani în urmă — era un tînăr mărunt și strîmb, cu o barbă neagră, moale și pufoasă și cu perciuni — venise din Răsărit la Viena ca să învețe și să se facă rabin ; curînd însă îl părăsise pe Iehova, zeul aspru și unic, ca să se dăruiască politeismului strălucitor și cu mii de fețe al cărților. Atunci nimerise în cafeneaua Gluck, care pe încetul îi devenise atelier, cartier general, oficiu poștal, universul lui. După cum un astronom, singur în observatorul său, urmărește noapte de noapte, miliardele de stele prin ocularul minuscul al telescopului, drumurile lor tainice, furnicarul lor mișcător, dispariția și reapariția lor, tot astfel privea Jakob Mendel prin ochelarii săi, de la masa lui pătrată, în celălalt univers, acel al cărților, în acea lume de dea-

supra lumii noastre, asemeni veșnic rotitoare și schimbătoare.

Bineînțeles, în cafeneaua Gluck i se arăta mult respect. Pentru noi, faima cafenelei era legată mai mult de catedra invizibilă a lui Mendel decît de numele nașului ei, al marelui compozitor Christoph Willibald Gluck, creatorul *Alcestei* și al *Ifigeniei*. Făcea parte din inventarul cafenelei, ca și bătrîna casă din lemn de cireș, ca cele două mese de biliard peticite sau ca vasul de aramă pentru cafea. Masa lui era păzită ca un lucru sacru. Căci personalul cafenelei îi îndemna mereu amabil pe numeroșii clienți și agenți ai lui Mendel să consume ceva, încît cea mai mare parte din cîștigul datorit științei lui se aduna de fapt în tașca de piele pe care țalul Deubler o purta la șold. În schimb, Mendel se bucura de multe privilegii. Telefonul îi sta la dispoziție, i se păstrau scrisorile și i se făceau toate comisioanele. Bătrîna de la toaletă, o femeie de treabă, îi peria haina, îi cosea nasturii și în fiecare săptămînă îi ducea o legăturică la spălat. Numai pentru el era voie să se aducă prînzul de la restaurantul din apropiere și în fiecare dimineață domnul Standhartner, patronul cafenelei, venea în persoană la masa lui să-i ureze bun venit (ce-i drept, de obicei fără ca Jakob Mendel, cufundat în cărțile lui, să-l observe). Fix la șapte jumătate intra în local și nu-l părăsea decît o dată cu stingerea lămpilor. Cu ceilalți clienți nu vorbea niciodată, nu citea nici o gazetă și nu băga de seamă nici o schimbare. Într-o zi, domnul Standhartner l-a întrebat politicos dacă nu citește mai bine la lumina electrică decît înainte la lumina spălăcită și pîlpîitoare a lămpilor Auer. Mendel și-a ridicat uimit privirea spre becuri : cu toată larma și tot ciocănitul instalării, care ținuse cîteva zile, Mendel nu observase nimic. Numai prin cele două găuri rotunde ale ochelarilor, prin perechea de lentile scăpărătoare și aspiratoare, se filtrau spre creierul lui miliardele de infuzorii negre ale literelor ; orice altă realitate tecea pe lîngă el ca un simplu zgomot. De fapt, el petrecuse mai mult de treizeci de ani, deci întreaga fracțiune trează a vieții, numai acolo, la masa aceea

pătrată — citind, comparînd, calculînd, într-un vis prelung, întrerupt numai de somn.

De aceea m-a cuprins un fel de spaimă, cînd am văzut masa de marmură de unde Jakob Mendel își împărtășea oracolele, lucind părăsită, ca o lespede de mormînt în lumina serii. Abia acum, ajuns mai matur, înțelegeam ce valoare dispare cu orice om ca dînsul. În primul rînd, fiindcă tot ce e unic în felul său devine din zi în zi mai prețios în lumea noastră care se uniformizează în chip fatal. În rîndul al doilea, pentru că omul tînăr și fără experiență din mine, printr-o intuiție profundă, îl iubise mult pe acest Jakob Mendel. Și totuși, îl uitasem — e drept, în anii de război și printr-o dăruire similară cu a sa propriei mele opere. Acum însă, lîngă această masă goală, simțeam un fel de rușine față de el și în același timp o curiozitate reînnoită.

Unde oare dispăruse, ce se întîmplase cu el ? Am chemat chelnerul și l-am întrebat. Nu, un domn cu numele de Mendel, cu regret, nu cunoaște, nici un domn cu acest nume nu frecventează cafeneaua. Dar poate știe ceva țalul. Țalul își împinse cu greu spre mine pîntecele ascuțit, șovăi, stătu pe gînduri ; nu, nici el nu cunoștea nici un domn cu numele Mendel. A, poate că e vorba de domnul Mandl, de domnul Mandl de la merceria din Floriangasse ? Am simțit pe buze un gust amar, gustul deșertăciunii — de ce mai trăiești, dacă vîntul îți șterge urma pașilor abia făcuți ? Treizeci de ani, poate patruzeci, un om respirase, citise, gîndise, vorbise în încăperea aceasta de cîțiva metri pătrați și doar trei ani, patru, au fost de ajuns ca să vină un faraon nou și nimeni să nu mai știe de Iosif ; în cafeneaua Gluck nu mai știe nimeni de Jakob Mendel, omul cărților ! Aproape furios, am întrebat țalul dacă n-aș putea vorbi cu domnul Standhartner sau dacă nu mai e cineva din vechiul personal. O, domnul Standhartner, Doamne, de mult și-a vîndut cafeneaua, apoi a murit, iar vechiul țal trăiește pe peticul lui de pămînt lîngă Krems. Nu, nu mai e nimeni aici... ba da, mai e doamna Sporschil, femeia de la toaletă (poreclită „șocolatiera"). Dar sigur că nici ea nu-și poate aminti de toți clienții vechi. Eu însă, care știu că pe un Jakob Mendel nu-l poți uita, am rugat s-o cheme.

Doamna Sporschil, o femeie cu părul alb, ciufulită, cu un umblet ca de hidropică, a venit din încăperile ei din fundul casei, frecîndu-și încă în grabă mîinile roșii, cu o cîrpă. Fără îndoială, dereticase tocmai tristul ei lăcaș, sau spălase geamuri. După atitudinea ei nesigură, mi-am dat seama îndată: îi era neplăcut că fusese chemată pe nepusă masă, în față. în partea nobilă a cafenelei, sub lumina marilor becuri electrice. La început s-a uitat la mine bănuitoare, cu o privire de jos în sus, o privire ce pîndea ghemuită. Ce lucruri plăcute puteam să-i cer? Dar abia apucasem să întreb de Jakob Mendel, că a făcut ochi mari, chiar plini de încîntare, înălțînd umerii.

— Doamne, bietul domnu' Mendel, uite că-și mai amintește cineva de el! Da, bietul domnu' Mendel!

Aproape plîngea, atît era de mișcată, cum sînt totdeauna bătrînii cînd le amintești de tinerețea lor, cînd le trezești o amintire comună frumoasă, lucruri de mult uitate. Am întrebat-o dacă Mendel mai trăiește.

— O, Doamne, nu, bietul domnu' Mendel, trebuie să fie cinci-șase ani de cînd s-a prăpădit, ba nu, șapte. Ce om bun și de treabă! Și cînd mă gîndesc de cînd ne cunoșteam, mai bine de douăzeci și cinci de ani, doar l-am găsit aici cînd am intrat în serviciu! E o rușine cum l-au lăsat să moară!

Era tot mai agitată. M-a întrebat dacă sînt o rudă. Căci nimeni nu se sinchisise vreodată, nici nu întrebase de el. Și dacă nu știu ce s-a întîmplat cu dînsul.

I-am spus că nu știu nimic; să-mi povestească, să-mi spună tot. Biata femeie se arăta sfioasă, și jenată, și-și ștergea mereu mîinile ude. Am înțeles că se simțea stingherită, ca femeie de la toaletă ce era, cu șorț murdar și păr alb zbîrlit, să stea acolo, în mijlocul cafenelei. Afară de asta se tot uita speriată la stînga și la dreapta, dacă nu cumva asculta vreun chelner. Încît i-am propus să intrăm în odaia de joc, la vechiul loc al lui Mendel; și acolo să-mi povestească tot. Mișcată și recunoscătoare că o înțeleg, mi-a făcut semn că primește. Bătrîna, nesigură în mers, o luă înainte și eu o urmam. Cei doi chelneri se uitau mirați după noi, simțeau aici o legă-

tură ascunsă. De asemeni, cîțiva clienți se minunau de o pereche atît de nepotrivită. În odaia de joc, la masa lui, bătrîna mi-a istorisit despre sfîrșitul lui Jakob Mendel, omul cărților (multe detalii le-am aflat mai tîrziu, de la alții).

Mi-a povestit așadar, că Jakob continuase să vină și după ce războiul începuse. Că venea zi de zi la șapte și jumătate dimineața, se așeza la fel ca totdeauna și studia ziua întreagă. Li se părea tuturor, și chiar vorbeau des de asta, că nici nu-și dădea seama că e război. Doar știți, nu citea niciodată ziarele, și cu alții nu vorbea ; chiar cînd vînzătorii de ediții speciale urlau de te năuceau și cînd toată lumea se agita, el nu se ridica de pe scaun, nici nu asculta la nimeni. N-a băgat de seamă că lipsea Franz, chelnerul (care căzuse la Gorlice) și nu știa că băiatul lui domnu' Standhartner căzuse prizonier la Przemysl. Și nici nu crîcnea că pîinea se făcea tot mai proastă și că în loc de lapte i se servea o porcărie de amestec cu cafea și smochine. Numai o dată se mirase că vin acum atît de puțini studenți, atîta tot. Doamne, bietul om, el nu se bucura și nu se interesa decît de cărțile lui.

Dar pe urmă, într-o zi, s-a întîmplat nenorocirea. Pe la unsprezece înainte de masă, ziua namiaza mare, a venit un sergent de stradă împreună cu un agent secret, care i-a arătat rozeta de la butonieră și a întrebat-o dacă vine pe acolo unu', Jakob Mendel. Pe urmă s-au dus îndată la masa lui Mendel, și el, fără nici o bănuială, credea că vor să vîndă niscaiva cărți sau să-l întrebe ceva. Dar ăia i-au cerut să-l urmeze și l-au luat cu ei. A fost o adevărată rușine pentru toată cafeneaua, lumea se adunase în jurul lui bietul domnu' Mendel, cum stătea între cei doi, cu ochelarii pe frunte și se uita cînd la unul cînd la celălalt fără să știe ce-or fi vrînd de la el. Dar ea, *stante pede* [1], îi spusese jandarmului că trebuie să fie o greșeală ; că un om ca domnul Mendel nu poate face rău nici unei muște ; agentul însă a repezit-o să nu se amestece în treburi oficiale. Și pe urmă l-au luat și n-a

[1] În picioare ; aici, cu sensul : prompt. (l. lat.).

mai apărut multă vreme, timp de doi ani. Nici azi ea nu s-a dumirit ce-or fi avut atunci cu bietul om.

— Aș putea să jur, a zis agitată bătrîna, domnu' Mendel n-a fost în stare să facă vreun rău. Aia s-au înșelat, bag mîna în foc pentru el. Au făcut o crimă împotriva bietului om nevinovat, o crimă!

Și avea dreptate femeia asta bună și înduioșătoare. Într-adevăr, prietenul nostru Jakob Mendel nu făcuse nici o faptă rea, ci doar (toate detaliile le-am aflat abia mai tîrziu) o prostie smintită, mișcătoare, cu totul neverosimilă chiar în acele zile de nebunie, explicabilă doar prin distracția lui fără margini, și prin aceea că ființa aceasta unică în felul ei trăia în lună, nu pe pămînt. Iată ce se întîmplase: la biroul cenzurei militare, însărcinat să supravegheze corespondența cu străinătatea, fusese interceptată într-o bună zi o carte poștală, scrisă și semnată de un oarecare Jakob Mendel, francată în regulă pentru străinătate, dar — lucru de necrezut — adresată străinătății dușmane, către Jean Labourdaire, librar, Paris, Quai de Grenelle, în care susnumitul Jakob Mendel se plîngea că nu primise ultimele opt numere din publicația lunară „Bulletin bibliographique de la France", cu toate că plătise abonamentul pe tot anul. Funcționarul inferior al cenzurii, un profesor de liceu, romanist din simpatie, care fusese îmbrăcat într-un veston albastru de militian, fu uimit cînd îi căzu în mînă acest document. O glumă proastă, își spuse el. Între cele două mii de scrisori pe care le scormonea și pe care le purica săptămînal, în căutare de comunicări dubioase și întorsături suspecte de spionaj, nu dăduse niciodată peste o piesă atît de absurdă: cineva din Austria să adreseze cu toată liniștea o scrisoare spre Franța, să pună simplu de tot la cutie o carte poștală către o țară străină, în plin război cu noi, de parcă granițele n-ar fi fost tivite cu sîrmă ghimpată de la 1914 încoace, și ca și cum Franța, Germania, Austria și Rusia nu și-ar reduce reciproc, în fiecare zi de la Dumnezeu, cu cîteva mii, populația masculină. De aceea, puse cartea poștală ca pe o curiozitate în sertarul biroului, fără să mai raporteze nimic despre această absurditate. Dar după cîteva săptămîni apăru iarăși o

carte poștală a aceluiași Jakob Mendel către un *bookseller* [1] John Aldridge, London. Holborn Square, dacă n-ar putea cumva să-i facă rost de ultimele numere din „Antiquarium" și era iarăși semnată de același straniu individ Jakob Mendel care. cu o înduioșătoare naivitate, își dădea adresa completă. Profesorului echipat în uniformă începu acum totuși să i se pară cam strîmtă haina militară. Nu cumva se ascundea un sens cifrat, misterios, în dosul acestor glume prostești ? Pentru orice eventualitate, se sculă, luă poziție de drepți și puse cele două cărți poștale pe masa maiorului. Acesta ridică din umeri : curios caz ! Mai întîi aviză poliția să stabilească dacă acest Jakob Mendel exista cu adevărat : după un ceas, Jakob Mendel era arestat și, încă buimăcit, adus în fața maiorului. Maiorul îi prezentă cărțile poștale misterioase și îl întrebă dacă recunoaște că le-a expediat. Iritat de tonul sever și mai ales de faptul că fusese deranjat în lectura unui catalog important, Mendel strigă aproape grosolan că firește, el le scrisese. Doar vei mai fi avînd dreptul să reclami un abonament în schimbul banilor plătiți. Maiorul se întoarse piezis în fotoliu spre locotenentul de la masa de alături. Cei doi, de acord, își făcură cu ochiul : ce mai nătărău ! Apoi maiorul rămase pe gînduri : să-l repeadă doar zdravăn pe găgăuță ăsta și să-l dea pe ușă afară, sau să prezinte cazul ca serios ? În încurcături de-astea, în orice birou se ia aproape totdeauna hotărîrea de a se redacta un proces-verbal. Procesul-verbal e bun totdeauna. Dacă nu folosește, nici nu strică ; încă o hîrtie fără rost printre atîtea milioane, și atîta tot.

Din păcate, în cazul de față a stricat unui biet om naiv, căci încă de la a treia întrebare a ieșit la iveală ceva foarte funest. L-au întrebat întîi de nume : Jakob, recte Jainkeff Mendel. Meseria : negustor ambulant (căci nu poseda brevetul de librar, doar o autorizație de colportor). A treia întrebare fu o catastrofă : locul nașterii. Jakob Mendel spuse numele unei mici localități de lîngă Petrikau. Maiorul ridică sprîncenele. Petrikau ?

[1] Librar (l. engl.).

Nu era în Polonia rusească, aproape de graniță ? Suspect ! Foarte suspect ! Încît cercetă mai sever : cînd obținuse Mendel cetățenia austriacă ? Ochelarii lui Mendel îl fixară întunecați și uimiți : nu prea înțelegea. Ei, comedie ! Adică dacă are acte, documente, și unde sînt. N-are decît autorizație de colportor. Maiorul își ridica tot mai sus cutele frunții. Hai, să explice în fine cum stau lucrurile cu cetățenia lui. Ce era tat-su : austriac sau rus ? Cu toată liniștea, Mendel a răspuns : firește, rus. Dar el, Jakob ? O, cu treizeci și trei de ani înainte, el trecuse granița rusească prin contrabandă și de atunci trăia la Viena. Maiorul devenea tot mai neliniștit. Cînd obținuse cetățenia austriacă ? La ce bun ? întrebă Mendel. Niciodată nu-și bătuse capul cu astfel de lucruri. Așadar, e încă cetățean rus ? Și Mendel, pe care întrebările astea anoste îl plictiseau de mult, răspunse indiferent :

— De fapt, da.

Speriat, maiorul se aruncă atît de brusc înapoi, încît fotoliul trosni. Să fie posibil ? În Viena, capitala Austriei, în plin război, spre sfîrșitul anului 1915, după Tarnow și marea ofensivă, un rus se plimba nestingherit, scria scrisori în Franța și în Anglia, și poliția habar n-avea. Și nătărăii se mai întreabă prin gazete de ce Conrad von Hötzendorf[1] nu înaintează spre Varșovia, iar cei de la statul-major se miră că spionii comunică în Rusia orice mișcare a trupelor ! Se ridicase și locotenentul și se apropiase de masă ; convorbirea se prefăcu repede în interogatoriu. De ce nu s-a anunțat numaidecît ca străin ? Încă nebănuitor, Mendel răspunse cu accentul lui evreiesc cîntat:

— Pentru ce deodată să mă anunț ?

În acest răspuns-întrebare, maiorul văzu ceva provocator și întrebă cu amenințare în glas dacă nu cunoștea dispozițiile. Nu ! Dar gazete nu citește ? Nu !

Ca și cum ar fi căzut luna în biroul lor, cei doi se holbară la Jakob Mendel, care, nesigur, începuse să cam asude. Apoi telefonul zbîrnii, mașinile de scris țăcăniră, or-

[1] Feldmareșal austriac ; în timpul primului război mondial a fost șeful Marelui stat-major al armatei austro-ungare.

donanţele alergară şi Jakob Mendel fu predat în grija penitenciarului garnizoanei, ca să fie dus cu primul transport într-un lagăr de concentrare. Cînd i s-a spus să-i urmeze pe cei doi soldaţi, se tot uita nehotărît. Nu înţelegea ce voiau de la el, dar în fond nu era îngrijorat. La urma urmei, ce intenţii rele faţă de dînsul putea avea omul cu guler de aur şi voce grosolană ? În lumea lui superioară, cea a cărţilor, nu exista război, nici lipsă de înţelegere, ci numai neîncetata acumulare de cunoştinţe, dorinţa de a şti cît mai multe cifre şi cuvinte, titluri şi nume. Aşa încît a coborît blajin scara, escortat de cei doi soldaţi. Abia la poliţie, cînd i-au luat toate cărţile din buzunarele paltonului şi i-au cerut servieta în care avea sute de note importante şi de adrese ale clienţilor, abia atunci s-a înfuriat şi a început să dea în jurul lui. Au trebuit să-l potolească. Dar atunci din păcate i-au căzut ochelarii, şi acel telescop magic cu care privea în lumea spirituală s-a făcut cioburi. După două zile l-au expediat, în haine subţiri de vară, la Komorn, în lagărul de concentrare pentru civili ruşi.

Despre ororile trăite de Jakob Mendel în lagărul de concentrare, timp de doi ani, fără cărţi, fără cărţile lui dragi, fără bani, între oameni indiferenţi, grosolani, în majoritate analfabeţi, în acea uriaşă aşezare de bădărani, despre cîte a suferit, despărţit de lumea lui superioară, unică, cea a cărţilor, asemeni unui vultur cu aripi tăiate despărţit de elementul său eteric — despre astea nu avem nici o mărturie. Dar cu încetul, lumea trezită din turbare începu să-şi dea seama că, dintre toate cruzimile şi încălcările criminale ale războiului, n-a fost una mai absurdă, mai inutilă şi deci mai de neiertat moralmente decît capturarea şi grămădirea în acelaşi ţarc, în dosul sîrmei ghimpate, a unor civili nevinovaţi, de mult trecuţi de vîrsta serviciului militar. Aceşti oameni locuiseră ani îndelungaţi în ţară străină ca într-o patrie şi, încrezători în dreptul ospitalităţii — un drept sfînt pînă şi la tunguşi şi la araucani — neglijaseră să plece la timp. A fost o crimă împotriva civilizaţiei, comisă la fel de absurd în Franţa, în Germania, în Anglia, în toate colţurile Europei noastre înnebunite. Poate că şi Jakob Mendel, ca sute de alţi nevinovaţi, ar fi înnebunit în acel ţarc, ori s-ar fi prăpădit de dizenterie, de sleirea puterilor, de zdruncinare sufletească,

dacă o întîmplare nu l-ar fi readus în lumea lui, tocmai la timp. A fost o întîmplare autentic austriacă. Anume, după dispariția sa, sosiseră pe adresa lui mai multe scrisori din partea unor clienți distinși. Contele Schönberg, fost guvernator al Stiriei, colecționar fanatic de piese heraldice; fostul decan al facultății de teologie Siegenfeld, care lucra la un comentar al sfîntului Augustin; Edler von Pisek, amiral la pensie, în vîrstă de optzeci de ani, care tot își aranja „amintirile" — ei toți, clienții săi fideli, îi scriseseră în repetate rînduri, la cafeneaua Gluck, și din aceste scrisori cîteva îi fură trimise dispărutului în lagărul de concentrare. Acolo căzură în mîinile comandantului; din întîmplare, un om binevoitor. Acesta rămase mirat ce relații distinse avea evreul acela mărunt, murdar, pe jumătate orb, care, de cînd i se spărsesseră ochelarii — nu avea bani să-și procure alții noi — sta ghemuit într-un colț ca o cîrtiță, cenușiu, fără ochi și mut. Trebuia să fie ceva de capul lui, dacă avea astfel de prieteni. Drept pentru care, i-a îngăduit lui Mendel să răspundă la scrisori și să-i roage pe protectorii săi să intervină. Intervenția nu întîrzie. Cu solidaritatea pasionată a tuturor colecționarilor, excelența și decanul își puseră energic în mișcare relațiile și, sub cauțiunea lor unită, i se permise omului cărților să se întoarcă la Viena în 1917, după un surghiun de mai bine de doi ani. Era însă obligat să se prezinte zilnic la poliție. Dar, oricum, se afla iar în lumea liberă, în mica, strîmta lui mansardă de pe vremuri; putea trece iar prin fața scumpelor lui vitrine cu cărți și, mai ales, putea să frecventeze iar cafeneaua Gluck.

Întoarcerea lui Mendel dintr-o lume infernală la cafeneaua Gluck, mi-a descris-o din proprie experiență femeia aceea de treabă cu care stăteam de vorbă.

— Într-o bună zi — Doamne, Isuse, și sfinți arhangheli, nu-mi venea să-mi cred ochilor! — văd că se cască încet ușa, știți dumneavoastră, nițeluș, se deschide doar de-o șchioapă, așa cum intra el totdeauna și, poftim, intră poticnindu-se în cafenea bietul domnu' Mendel. Avea pe el o manta militară sfîrtecată, numai petice, și ceva pe cap, poate fusese cîndva o pălărie, una lepădată. N-avea

guler și arăta ca moartea, pămîntiu la față și cu părul cenușiu — și slab de-ți venea să-i plîngi de milă. Intră de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, nu întreabă nimic, nu spune nimic, se duce la masa asta și-și scoate mantaua; doar că nu ușor și sprinten ca pe vremuri, ci gîfîind din greu pe cînd o scoate. Și n-are cu el nici o carte, ca înainte — se așază doar și nu spune nimic și se tot uită drept înainte cu o privire ștearsă de parcă i se scurseseră ochii. Abia cu încetul, după ce i-am adus noi tot pachetul de scrituri care veniseră pentru el din Germania, abia atunci a început iar să citească. Dar nu mai era același om.

Nu, nu mai era același, nu mai era *miraculum mundi* [1], registratura magică a tuturor cărților: asta mi-au spus-o, cu tristețe, toți cîți l-au văzut atunci. Ceva părea iremediabil distrus în privirea lui, de altfel liniștită, și care citea parcă dormind: ceva se făcuse țăndări. Acea grozavă cometă însîngerată întîlnise desigur în cursa ei furioasă și steaua singuratică, pașnică, Alcionul [2] lumii sale — a cărților — zdrobind-o. Ochii lui, obișnuiți de zeci de ani cu delicatele, tăcutele litere ale scrierii minuscule ca picioarele de insecte, văzuseră neîndoios lucruri îngrozitoare în acel țarc de oameni, închis cu sîrmă ghimpată, căci pleoapele i se lăsau grele peste pupilele, pe vremuri atît de vii, de ironice, de scînteietoare. Sub ochelarii reparați, legați anevoie cu ață, privirile lui amurgeau somnoroase, tivite cu roșu: nu mai erau vioaie, ca odinioară. Și, lucru mai îngrozitor, în construcția fantastică, atît de rafinată, a memoriei lui, se prăbușise pesemne vreun stîlp, provocînd dezordine în edificiul întreg; căci atît de delicat e creierul nostru, acest aparat de conectări alcătuit din cea mai subtilă substanță, acest instrument de înaltă precizie, instrumentul cunoașterii noastre, cu o mecanică atît de fină, încît ajunge o vinișoară blocată, un nerv zdruncinat, o celulă obosită, ajunge o singură moleculă deplasată,

[1] Minunea lumii (l. lat.).

[2] Stea de mărimea a 3-a; cea mai strălucitoare din constelația Pleiadei.

ca să reducă la tăcere armonia cea mai bogată, armonia sferelor unui spirit. Iar în memoria lui Mendel, în acea claviatură unică a cunoașterii, clapele nu mai funcționau bine după întoarcerea lui. Cînd venea, rareori, cineva după o informație, el îl fixa obosit și nu mai înțelegea exact, auzea rău și uita ce i se spunea — Mendel nu mai era Mendel, după cum lumea nu mai era lume. Cînd citea, absorbirea deplină nu-l mai legăna, ci de cele mai multe ori ședea țeapăn, cu ochelarii îndreptați mecanic spre carte, încît nu știai dacă citea sau moțăia cufundat în sine. Doamna Sporschil povestea că de mai multe ori capul îi căzuse greu pe o carte și că adormea ziua namiaza mare. Alteori se holba ceasuri întregi la lumina stranie, urît mirositoare, a lămpii cu acetilenă, ce-îi fusese pusă pe masă în vremea lipsei de cărbuni. Nu, Mendel nu mai era Mendel, nu mai era o minune a lumii, ci un balot de barbă și haine, răsuflînd ostenit, lăsat din greu pe fotoliul, odinioară de oracol. Nu mai era gloria cafenelei Gluck, ci o rușine, o pată murdară, rău mirositoare, urîtă la vedere, un parazit inutil și incomod.

Așa îl socotea și noul proprietar, Florian Gurtner, din Retz, care se îmbogățise prin speculații cu făină și unt, în anul de foamete 1919. Tot bătîndu-i capul lui Standhartner — acesta, om de treabă — îl convinsese să-i vîndă cafeneaua Gluck pe optzeci de mii de coroane hîrtie, sumă în curînd devalorizată. Cu mîinile lui vîrtoase de țăran, Gurtner se puse pe lucru, întoarse iute pe dos cafeneaua cea veche, tradițională, onorabilă, prefăcînd-o într-o cafenea „distinsă", cumpără la timp pe hîrtii proaste fotolii noi, construi un portal de marmură, iar acum era în tratative pentru localul vecin, ca să-și instaleze o estradă pentru muzică. În aceste înfrumusețări grabnice îl stînjenea mult, firește, parazitul acela galițian, care toată ziua ocupa singur o masă și nu consuma cu totul, de dimineață pînă noaptea, decît două cești de cafea și cinci pîinițe. E drept că Standhartner i-l recomandase din toată inima pe vechiul său client și încercase să-i explice ce om în-

semnat și important e acest Jakob Mendel : îl predase, cum am zice, împreună cu inventarul, ca pe o servitute ce împovărează întreprinderea. Florian Gurtner însă își procurase, o dată cu mobila cea nouă și cu casa albă de aluminiu lucitor, și conștiința masivă a vremurilor de îmbogățire. Nu aștepta decît un pretext ca să mature din localul său, devenit „select", această ultimă și inoportună rămășiță de sărăcie suburbană. Părea că o ocazie bună se prezentă în curînd : lui Jakob Mendel îi mergea prost. Ultimele lui bancnote economisite le făcuse praf tiparnița inflației, clienții lui se răzlețiseră. Iar ca să urce iarăși treptele ca negustoraș de cărți vechi, să strîngă cărți din casă în casă ca oricare colportor, nu mai avea putere, era prea obosit. Îi mergea jalnic, asta se vedea din zeci de indicii mărunte. Rareori mai cerea să i se aducă ceva de mîncare de la restaurant. Tot mai ades rămînea dator pînă și sume foarte mici, pentru cafea sau chifle : odată chiar trei săptămîni. Încă de atunci, țalul voise să-l dea afară. Dar buna doamnă Sporschil, femeia de la toaletă, s-a îndurat și a garantat pentru el.

În luna următoare însă, s-a întîmplat nenorocirea. De cîteva ori, țalul cel nou observase că socoteala la pîinițe nu ieșea cum trebuie. Diferența dintre pîinițele lipsă și cele consumate creștea mereu. Bineînțeles, bănuiala căzu de la bun început pe Mendel ; căci de mai multe ori servitorul cel bătrîn și șubred venise să i se plîngă că Mendel nu l-a plătit de jumătate de an, și că nu poate scoate de la el nici un sfanț. Astfel, țalul a fost cu deosebire de atent ; și numai după două zile a reușit, pitit după paravanul sobei, să-l surprindă pe Jakob Mendel sculîndu-se în ascuns de la masa lui, trecînd în sala din față, luînd repede dintr-un coș de pîine două chifle și îndesîndu-le lacom în gură. La plată, a pretins că nu consumase nici una. Acum se explicau lipsurile. Chelnerul raportă îndată domnului Gurtner întîmplarea și acesta, mulțumit că pusese mîna pe pretextul multcăutat, a urlat la Mendel în fața tuturor, l-a învinuit de furt, ba a mai făcut și pe mărinimosul

sub cuvînt că nu cheamă îndată poliția. Dar i-a poruncit să se ducă dracului pe loc și pentru totdeauna. Jakob Mendel tremura doar, n-a spus nimic, s-a ridicat de pe scaun împleticindu-se și a plecat. Doamna Sporschil descria astfel plecarea lui Mendel :

— A fost o jale ! Niciodată n-am să uit cum s-a ridicat, cu ochelarii împinși sus, pe frunte, alb ca varul. Nu și-a luat timp nici să-și pună paltonul, cu toate că era în ianuarie, știți doar, atunci, în iarna aceea geroasă. De emoție, și-a uitat cartea pe masă, am băgat de seamă abia mai tîrziu ; voiam să dau fuga după el, dar ieșise. Și pe stradă nu îndrăzneam să ies, căci afară, lîngă ușă, stătea domnul Gurtner și striga după el de se adunase lumea. Da, a fost un scandal, mi-a fost rușine pînă în fundul sufletului ! Asta nu s-ar fi putut întîmpla cu bătrînul domnu' Standhartner, să gonească el pe cineva numai pentru două chifle ; el l-ar fi lăsat să mănînce gratuit toată viața. Dar oamenii din ziua de azi n-au inimă ! Să dai afară pe cineva care a stat mai mult de treizeci de ani acolo, zi de zi — zău, a fost o rușine ; eu n-aș face un păcat ca ăsta față de Dumnezeu, nu !

Biata femeie era foarte agitată și, cu limbuția pătimașă a bătrînilor, repeta într-una povestea cu rușinea și cu domnul Standhartner, care n-ar fi fost în stare de asemenea lucru. Așa că în cele din urmă a trebuit s-o întreb ce s-a mai întîmplat cu Mendel al nostru și dacă l-a mai văzut. Atunci și-a adunat puterile și a devenit și mai agitată.

— În fiecare zi cînd treceam pe lîngă masa lui, simțeam o strîngere de inimă, credeți-mă. Mereu mă gîndeam, pe unde-o fi bietul domnu' Mendel — și dacă aș fi știut unde locuiește, i-aș fi dus ceva mîncare caldă. Căci de unde să fi avut el bani de hrană și căldură ? Eu una, după cîte știu, n-avea nici o rudă pe lume. Dar în sfîrșit, cum tot trecea vremea și nu aflam nimic, mi-am spus că trebuie să se fi sfîrșit cu el și că n-am să-l mai văd. Și chiar mă băteam cu gîndul să plătesc o slujbă pentru sufletul lui,

căci fusese un om bun și ne cunoșteam de mai bine de douăzeci și cinci de ani.

Dar într-o dimineață, pe la șapte și jumătate — era în februarie — tocmai frecam vergelele de alamă de la ferestre, deodată am crezut că mă lovește damblaua ; numai ce văd că se deschide ușa și intră Mendel. Știți doar, totdeauna se împingea strîmb în odaie, zăpăcit, dar acum mai era parcă și altfel. Am văzut îndată, ăstuia îi lipsește o doagă : avea o lucire în ochi și, Doamne, cum arăta ! Numai piele și barbă ! Imediat mi s-a părut ciudat cum era, m-am gîndit pe loc : ăsta nu mai știe de nimic, umblă ziua pe lumină ca un somnambul, a uitat tot, a uitat ce-a fost cu chiflele și cu domnul Gurtner și ce urît l-au dat afară ; ăsta nu mai știe nimic despre el. Din fericire, domnul Gurtner nu apăruse încă și țalul tocmai își bea cafeaua. Am sărit repede să-i explic să nu rămînă aici, de ce să-l dea iar afară necioplitul ăla — și femeia s-a uitat speriată împrejur și s-a corectat repede — adică domnul Gurtner ; încît îi strig „Domnule Mendel !“ El ridică ochii ficși spre mine. Și atunci, în clipa aceea, Doamne, s-a întîmplat ceva groaznic, în clipa aceea trebuie să-și fi adus aminte de toate, căci s-a înfiorat deodată și a început să tremure, dar tremura nu numai cu degetele, nu, dîrdîia tot, îi dîrdîiau și umerii, și a și pornit-o, poticnindu-se, spre ușă. Acolo s-a prăbușit. Noi am telefonat îndată la Societatea de Salvare, și l-au ridicat de acolo, cu febră cum era. Seara a murit. Doctorul spunea că era pneumonie cu temperatură mare și a mai spus că încă de atunci cînd s-a întors la noi nu-și mai dădea seama ce-i cu el. L-a tras doar ața încoace, ca pe un somnambul. Ei, Doamne, cînd ai stat așa, la o masă ca asta, treizeci și șase de ani, zi de zi, te simți acolo ca acasă la tine.

Am mai vorbit mult despre el, noi doi, ultimii care l-am cunoscut pe omul acela ciudat. Eu, care pe cînd eram tînăr primisem de la el, cu toată existența lui minusculă de infuzor, prima idee a unei vieți trăite exclusiv în domeniul spiritului ; dînsa, biata femeie de la toaletă, vlă-

guită, care nu citise niciodată o carte, și care se simțea legată de acel camarad din lumea ei sărmană de jos, numai pentru că timp de douăzeci și cinci de ani îi periase paltonul și-i cususe nasturii. Și totuși, ne înțelegeam minunat de bine, la vechea lui masă părăsită, în tovărășia umbrei pe care o evocam. Căci amintirea leagă oamenii totdeauna și cu atît mai mult amintirea în afecțiune. Deodată, în vreme ce stam așa la taifas, îi dădu ceva prin gînd :

— Doamne, ce uitucă sînt !... Mai am cartea aceea pe care a lăsat-o atunci, pe masă. Unde era să i-o duc ? Și pe urmă, cum n-a venit nimeni după ea, m-am gîndit că aș putea s-o păstrez ca amintire. Așa-i că n-am făcut nimic rău ?

A adus-o repede din cămăruța ei din dos. Cu greu mi-am înăbușit un zîmbet. Căci soarta, totdeauna capricioasă și uneori ironică, împletește cu malițiozitate tragicul cu comicul. Era volumul al doilea din „Bibliotheca germanorum erotica et curiosa" a lui Hayns, compendiul de literatură galantă binecunoscut oricărui colecționar de cărți. Tocmai acest catalog scabros — *habent sua fata libelli* [1] — rămăsese ca ultimă moștenire a magicianului răposat, în aceste mîini neștiutoare, bătătorite, roșii și crăpate, care desigur nu ținuseră niciodată altă carte decît cea de rugăciuni. Mi-a venit greu să-mi încleștez buzele împotriva zîmbetului care, fără voie, lupta să-și facă drum din mine : și această mică ezitare o zăpăci pe femeia aceea de treabă. Nu cumva o fi ceva prețios ? Sau cred că poate păstra cartea ?

I-am strîns cordial mîna.

— Păstreaz-o liniștită. Vechiul nostru prieten s-ar bucura că cel puțin unul dintre miile de oameni care îi datoresc o carte, își mai aduce aminte de el.

Apoi am plecat. Mă rușinam de femeia aceea bătrînă, atît de cumsecade, care rămăsese credincioasă mortului într-un chip atît de naiv, și totuși atît de omenesc. Căci

[1] Și cărțile au soarta lor (l. lat.)

dînsa, neînvățată cum era, păstrase măcar o carte ca să-și amintească mai bine de el ; pe cînd eu îl uitasem ani îndelungați pe Mendel, omul cărților, tocmai eu, care ar fi trebuit să știu că nu se scriu cărți decît ca să te legi de oameni dincolo de propria-ți viață și astfel să te aperi împotriva neîndurați lor adversari ai oricărei vieți : Nestatornicia și Uitarea.

1927

Asfinţitul unei inimi

Pentru zdruncinarea definitivă a unei inimi, soarta nu are totdeauna nevoie de o lovitură grea și de o forță brutală : să provoace distrugere tocmai din cauze fugare — iată ce atîtă neînfrînata-i plăcere de plăsmuitoare. În limba noastră omenească tocită numim această primă atingere ușoară *prilej*, și comparăm, mirați, dimensiunea ei minusculă cu forța care adesea continuă să lucreze puternic. Dar după cum o boală nu începe în clipa cînd ne apare nouă, nici soarta unui om nu începe abia atunci cînd devine vizibilă și eveniment. Totdeauna — în spirit și în sînge — soarta cîrmuiește înlăuntru cu mult înainte de a atinge dinafară sufletul. A se recunoaște, înseamnă a se apăra ; de cele mai multe ori, în zadar.

Bătrînul — Salomonsohn se numea el și acasă își permitea să poarte titlul de consilier intim de agentură și comision — se trezi din cauza unor dureri violente, în timpul nopții, la hotelul din Gardone [1], unde își însoțise familia cu ocazia sărbătorilor de Paști. Pîntecul îi era ca încercuit de niște doage tăioase, iar pieptul atît de încordat, încît abia își putea trage sufletul. Bătrînul se sperie : suferea de colici hepatice și, contrar prescripțiilor medicale, în loc să-și facă la Karlsbad cura, alesese, de dragul familiei, o localitate din sud. Temîndu-se de vreo criză periculoasă, își pipăia grijuliu pîntecul ; dar încă în toiul durerilor chinuitoare, constată cu satisfacție că numai stomacul îl apăsa, probabil din cauza mîncării italienești neobișnuite, sau a unei ușoare intoxicații, neplăcere pe care o păteau frecvent vizitatorii acelei regiuni. Respiră ușurat, în timp ce mîna tremurîndă îi cădea înapoi, dar apăsarea persista și îl împiedica să respire. Încît, se sculă

[1] Stațiune climatică, pe malul lacului Garda (Italia).

greoi din pat, gemînd, să facă puţină mişcare. Şi, într-adevăr, în picioare, şi mai ales în mers, apăsarea începu să slăbească. Însă odaia întunecoasă îi oferea un spaţiu prea restrîns ; pe deasupra, se temea să nu-şi trezească nevasta, care dormea în patul de alături, şi s-o neliniştească degeaba. Aşa că îşi aruncă pe umeri halatul, încălţă în picioarele goale papucii de pîslă şi, precaut, orbecăi din odaie în coridor, ca să facă acolo cîţiva paşi, să-şi mai aline strînsoarea.

În clipa cînd ieşi pe uşă, pe ferestrele larg deschise, auzi bătînd ora în turla bisericii : patru bătăi de clopot, întîi puternice, apoi pierind în tremur, peste lac ; ora patru dimineaţa.

Coridorul prelung era cufundat în beznă. Dar printr-o amintire clară din timpul zilei, bătrînul îl ştia prelungindu-se profund, în linie dreaptă. Aşadar, fără să aibă nevoie de lumină, putu să se plimbe de la un capăt la celălalt, respirînd din plin, apoi încă o dată şi încă o dată ; mulţumit, simţea cum cercul din jurul pieptului slăbea tot mai mult. Uşurat aproape cu totul de durere, graţie mişcărilor binefăcătoare, se şi pregătea să se întoarcă în odaia lui, cînd un zgomot îl făcu să se oprească speriat : de undeva, nu departe de el, şoapte în întuneric, subţiri totuşi de netăgăduit. Ceva de lemn trosni, ceva şuşoti, se mişcă şi numaidecît, pe uşa ce se întredeschise doar cît o crăpătură, un con luminos, foarte îngust, spintecă, timp de o clipită, întunecimea informă. Ce să fie ? Instinctiv, bătrînul se ghemui într-un ungher, nicidecum din curiozitate, ci numai cedînd sentimentului de ruşine, uşor de înţeles, ca nu cumva să fie surprins plimbîndu-se ca un somnambul. Dar i se păruse că în acea unică secundă, cînd lumina străfulgerase coridorul, o siluetă de femeie îmbrăcată în alb s-ar fi strecurat pe uşă, dispărînd spre capătul coridorului. Într-adevăr, acolo, la una dintre ultimele uşi de pe coridor, pocni acum încet o clanţă. Apoi domni iar întuneric şi linişte deplină.

Deodată bătrînul începu să se clatine ca lovit în inimă. Acolo, la capătul coridorului, acolo unde se mişcase clanţa aceea, acolo erau... erau numai odăile lui, apartamentul de trei camere pe care-l închiriase pentru familia sa. Nevasta o lăsase dormind cu cîteva minute înainte ; aşadar, acea

siluetă feminină — nu, o eroare era cu totul exclusă ! — acea siluetă feminină care se întorcea din vreo aventură într-o odaie străină, nu putea fi decît Erna, fiica lui, abia de nouăsprezece ani.

Bătrînului îi trecură fiori prin tot trupul, atît de tare îl îngheța groaza. Erna, fata lui, o copilă, o copilă senină și zburdalnică — nu, nu era cu putință, trebuie să se fi înșelat ! Ce putea să caute ea într-o odaie străină, dacă nu... Își goni din minte propriu-i gînd, ca pe un animal rău, dar imaginea fantomatică a siluetei în fugă se crampona autoritar de tîmplele lui — cu neputință s-o mai smulgi, cu neputință să scapi de ea. Voia să fie sigur. Gîfîind, bîjbîi pe coridor de-a lungul pereților pînă la ușa ei, vecină cu a sa. Da, îngrozitor lucru : tocmai aici, tocmai la această ușă, la această singură ușă de pe coridor, tremura prin încheietura ei un firicel de lumină, și pe gaura cheii se înscria trădător un punct alb : la patru dimineața mai ardea lumină în odaia ei ! Și o nouă mărturie : înăuntru tocmai pocnise ușor comutatorul, firul alb al luminii căzu fără urmă în întunecime — nu, nu, nu avea rost să te amăgești. Erna, fata lui, ea fusese aceea care dintr-un pat străin se furișa în al ei.

Bătrînul tremura de groază și de frig ; în același timp, sudoarea îi inundă porii. Să spargă ușa și s-o piseze cu pumnii pe nerușinată — ăsta fu întîiul impuls. Dar picioarele se clătinau sub trupul lătăreț. Abia mai avu putere să se tîrască în odaia lui și în pat. Acolo se prăbuși între perne, cu simțurile întunecate, ca un animal doborît.

În patul său, bătrînul nu se mișca ; ochii priveau fix, larg deschiși în întuneric. Alături, continua respirația satisfăcută și fără griji a nevestei. Primul gînd fu s-o scuture pînă se va trezi, să-i spună îngrozitoarea descoperire, să-și verse focul inimii și să se potolească. Dar cum să exprime tare, în vorbe, acea grozăvie ? Nu, niciodată, niciodată nu i-ar ieși din gură cuvîntul acela. Dar ce să facă ? Ce să facă ?

Încercă să chibzuiască. Gîndurile însă, ca niște lilieci, i se învălmășeau, oarbe, prin minte. Era ceva monstruos : Erna, copilul delicat și binecrescut, cu ochi mîngîioși... Cînd, cînd o văzuse încă silabisind în abecedar și urmă-

rînd anevoie cu degetul ei mic și roz desenul literelor grele ?... Cînd o dusese, în rochița ei albastru-deschis, de la școală la cofetărie și-i simțise sărutul de copil de pe guriță zaharată ?... Astea nu fuseseră ieri ? Ba nu, sînt ani de atunci... Dar nu mai departe decît în ajun, cu adevărat în ajun, cît de copilăroasă fusese cînd îi cerșise să-i cumpere sveterul acela aur și azur care, în vitrină, îi plăcuse atît de mult ! „Tăticuțule, te rog, te rog !“ cu palmele împreunate, cu rîsul plin de siguranța de sine, căruia nu-i putea rezista niciodată... Iar acum, acum se furișa, la doi pași de camera lui, noaptea, în patul unui bărbat străin și se tăvălea acolo, despuiată și lacomă...

— Dumnezeule !... Dumnezeule !... gemu involuntar bătrînul. Ce rușine! Ce rușine! Copila mea, copila mea atît de delicată, atît de păzită — cu un bărbat oarecare... Cu cine?... Dar cine poate fi ? Noi sîntem aici, la Gardone, abia de trei zile, și înainte ea nu cunoscuse pe nici unul din acești gură-cască sclivisiți, nici pe contele acela, Ubaldi, cu capul îngust, nici pe ofițerul italian, nici pe călărețul amator mecklemburghez... abia la dans a doua zi s-au cunoscut — și unul dintre ei s-o și... Nu, nu poate să fi fost primul venit... nu, asta trebuie să fi început mai de mult... acasă... și eu, care nu știu nimic, care n-am habar, eu, nătărău patentat... Dar, în definitiv, ce știu despre ele ?... Toată ziua muncesc pe brînci, stau paisprezece ore la birou, ca odinioară cu valiza de mostre în tren... numai ca să fac rost de bani, bani, bani, ca să aibă rochii frumoase, să fie bogate... iar seara, cînd mă întorc acasă, obosit, frînt, dumnealor sînt plecate în societate, la teatru, la baluri... ce știu eu despre ele ? Ce învîrtesc ele ziua întreagă ?... Atîta știu acum, că noaptea, copila mea, cu trupul ei tînăr și pur, se duce la bărbați, ca una de pe stradă... O, ce rușine !

Bătrînul gemu iarăși și iarăși. Fiecare gînd nou îi sfîșia rana tot mai adînc ; avea senzația că tot creierul îi stă deschis și însîngerat și viermi roșii scormonesc prin el.

Dar de ce le-am tolerat toate ? De ce mă chinuiesc eu aici, pe cînd ea se satură de somn, cu trupul ei desfrînat ?... De ce nu m-am năpustit îndată în odaia ei, ca să știe că-i cunosc desfrîul ?... De ce nu i-am rupt oasele ?...

Pentru că sînt slab... sînt laș... Totdeauna am fost slab cu ele... le-am cedat întotdeauna... eram atît de mîndru că le pot ușura viața, chiar dacă a mea era de tot prăpădită... Mi-am însîngerat palmele ca să adun bani, gologan cu gologan; aș fi acceptat să-mi jupoaie cineva și pielea, numai să le văd mulțumite... Dar abia le îmbogățisem că le și era rușine de mine... nu mai eram destul de elegant pentru ele... și prea incult... de unde era să învăț cultură? La doisprezece ani m-au și retras de la școală și a trebuit să-mi agonisesc pîinea, să agonisesc, să agonisesc, să car valize cu mostre, să călătoresc din sat în sat, apoi să fac pe agentul din oraș în oraș, înainte de a-mi putea înființa firma proprie... și abia le-am înălțat și le-am dat casa lor, că nici vechiul meu nume, bun și cinstit, nu le-a mai fost pe plac... A trebuit să-mi cumpăr altul — consilier de agentură și comision, consilier intim — ca lumea să nu i se mai adreseze cu „doamna Salomonsohn", ca să poată face pe distinsele... Distinse! Distinse!... Rîdeau de mine cînd eram împotriva aerelor de distincție, împotriva societății lor „înalte" și cînd le istoriseam cum maică-mea, Dumnezeu s-o ierte, gospodărea, liniștită, modestă, numai pentru tata și pentru noi... Mă socoteau demodat... „Ești demodat, tăticuțule", mă lua Erna totdeauna în rîs... da, demodat, da... și acum se culcă cu bărbați străini în paturi străine, copilul meu, unicul meu copil!... Ce rușine! Ce rușine!...

Cu atîta putere zvîcni din pieptul bătrînului geamătul suferinței sale, încît alături, nevasta se trezi.

— Ce ai? întrebă ea, buimăcită de somn.

Bătrînul nu se mișcă și își reținu respirația. Și rămase astfel, neclintit, în racla întunecoasă a chinurilor sale, pînă în zori, ros de gînduri, ca de viermi.

Dimineața, la micul dejun, fu întîiul la masă. Gemînd se așeză; îi era silă de fiece dumicat. Iarăși singur! gîndi. Veșnic singur! Cînd plec dimineața la birou, ele mai dorm, tihnite și trîndave, după balurile și spectacolele dumnealor... seara, cînd mă întorc, s-au și dus la petreceri, în societate; acolo nu mai au nevoie de mine... o, banii, blestemații de bani le-au stricat... le-au îndepărtat de mine... Eu, nerodul, i-am adunat și m-am fu-

rat pe mine însumi, pe mine m-am sărăcit și din ele am făcut niște deșănțate... Cincizeci de ani am robotit fără rost, nu mi-am îngăduit nici o zi liberă și acum, iată-mă singur...

Treptat, își pierdea răbdarea. De ce nu vine ?... Vreau să-i vorbesc, trebuie să i-o spun... trebuie să plecăm de aici, neîntîrziat... de ce nu vine ?... O mai fi obosită, doarme admirabil, cu conștiința împăcată, în timp ce eu îmi sfîșii inima, nătărăul de mine !... Și mama, ea se gătește ceasuri în șir, trebuie să facă baie, să se sulemenească, să se manichiureze, să se coafeze — înainte de unsprezece nu coboară... Mai e de mirare ?... Ce se poate alege de copilul ei ?... O, banii, afurisiții !

Din spate scîrțîi un pas ușor.

— 'neața, tăticuțule, te-ai odihnit bine ?

Ceva se plecă gingaș dintr-o parte, un sărut abia schițat îi atinse fruntea care-l durea. Instinctiv, își trase capul înapoi — îl scîrbea mirosul greu și dulceag al parfumului Coty. Și în afară de asta...

— Ce ai, tăticuțule, iar ești în toane rele ?... Chelner, o cafea și *ham and eggs* [1]... N-ai putut dormi ? Sau ai vești proaste ?

Bătrînul se stăpîni. Își vîrî capul între umeri — nu avea curajul să-și înalțe privirea — și tăcu. Vedea numai mîinile ei pe masă, mîinile ei subțiri ; manichiurate și nepăsătoare, zburdau ca niște ogari zvelți, răsfățați, pe pajiștea albă a feței de masă. El tremura. Cu timiditate, ochii lui pipăiau brațele delicate, feciorelnice, de copil, care odinioară — cît să fie de-atunci ? — îl cuprindeau atît de des înainte de culcare... vedea arcuirea fină a sînilor care, sub noul sveter, jucau liber, la fiece respirație. Goală !... S-a tăvălit goală cu un bărbat străin, își spunea furios. Pe toate astea, bărbatul acela le-a atins, le-a pipăit, le-a dezmierdat, le-a gustat, le-a savurat... carnea mea, sîngele meu... copilul meu, o, nemernicul acela de străin... o... o...

Involuntar, gemuse iarăși.

[1] Ouă cu șuncă (l. engl.).

— Dar ce ai, tăticuțule ? spunea ea, înghesuindu-se lingușitor în el.

Ce am ? vuia într-însul. O tîrfă de fată și lipsa de curaj ca să i-o spun.

Apoi mîrîi nedeslușit :

— Nimic ! Nimic !

Apucă cu grabă ziarul să-și clădească din foile desfăcute un paravan împotriva privirii ei întrebătoare, căci teama de a-i întîlni ochii creștea din ce în ce. Mîinile îi tremurau. Ar trebui să i-o spun acum, acum, cît sîntem singuri, se chinuia el. Dar glasul nu-l asculta ; nu avea putere nici să-și ridice fruntea.

Și deodată, cu o mișcare bruscă, împinse scaunul îndărăt și se refugie, cu pas greoi, în grădină ; simțise cum, fără voia lui, o lacrimă groasă i se rostogolea pe obraz — și fata nu trebuia s-o vadă.

Bătrînul cu picioare scurte se plimba în neștire prin grădină și timp îndelungat își ținu ochii ațintiți asupra lacului. Cu totul orbit lăuntric de lacrimile reținute, nu se putea împiedica să observe cît de frumos era peisajul : de sub lumini de argint — urcînd în valuri verzi și hașurate cu negru de dungile subțiri ale chiparoșilor — se zăreau dealurile în culori pastelate ; îndărătul lor, munții priveau în vale — severi, dar fără îngîmfare — la gingășia lacului, așa cum se uită oamenii în toată firea la jocul naiv al unor copii iubiți. Cît de lin se desfășurau toate, cu un gest deschis, înflorit, primitor, cît de intens te îmbia să fii bun și fericit acest zîmbet atemporal de beatitudine pe care Dumnezeu îl revărsa asupra sudului său ! Fericit ! Năuc, bătrînul își clătină capul prea greu.

Aici ai putea fi fericit ! își zise. Odată, îmi dorisem și eu să simt cît de frumoasă e lumea celor fără griji... doream să gust și eu, măcar o dată după cincizeci de ani de scris și socotit, de tocmeli și de gheșefturi, cîteva zile senine... o singură dată, doar o dată, înainte să mă ducă la groapă... șaizeci și cinci de ani, Dumnezeule, desigur, moartea ți-a și vîrît mîna în trup, și banii nu-ți mai ajută, nici medicii... Numai de cîteva ori să răsuflu în voie, atîta îmi doream, atît pentru mine... Dar bietul tata, răposatul, îmi spunea întotdeauna : „Plăcerea nu e pentru de-alde

noi, noi ne purtăm în spinare bocceaua pînă-n mormînt"... Ieri mai credeam că mi-o fi și mie dat să simt o dată plăcerea... ieri eram oarecum un om fericit, mă bucuram de copila mea cea frumoasă, senină, mă bucuram de bucuria ei... Dar Dumnezeu m-a și bătut, mi-a și răpit totul... Căci acum s-a isprăvit pentru totdeauna... Nu mai pot sta de vorbă cu propria mea copilă... nu mai pot să privesc în ochii ei, atît îmi e de rușine... Va trebui să mă gîndesc într-una, acasă, la birou și noaptea în pat: unde e acum, pe unde a umblat, ce a făcut?... Niciodată n-am să mă pot întoarce acasă liniștit, iar dînsa să stea lîngă mine sau să-mi sară înainte și mie să mi se deschidă inima văzînd-o cît e de tînără și frumoasă... Cînd mă sărută, am să mă întreb cine le-a avut ieri, aceste buze... Să trăiesc mereu cu teamă cînd nu-i lîngă mine, mereu să-mi fie rușine cînd o privesc în ochi? Nu, asta nu-i viață, nu-i viață...

Bătrînul mormăia, clătinîndu-se ca beat. Privea într-una lacul, într-una alunecau lacrimi în barba lui. Fu nevoit să-și scoată ochelarii; cu ochii lui miopi și umezi, sta atît de stîngaci în mijlocul drumului îngust, încît un ajutor de grădinar care tocmai trecea pe acolo, se opri surprins, izbucni în rîs și apoi strigă în batjocură cîteva cuvinte italienești în urma bătrînului buimac. Asta îl deșteptă din toropeala durerii; își puse ochelarii și se furișă în grădină, să se ascundă undeva, pe o bancă, departe de oameni.

Dar nu apucă să facă nici cîțiva pași spre un loc mai retras, că un rîs venind din stînga sa îl făcu să tresară... un rîs pe care îl cunoștea și care acum îi sfîșia inima. Pentru el fusese muzică, de-a lungul a nouăsprezece ani, acel rîs ușor al zburdălniciei... de dragul lui călătorise el nopți întregi pînă la Posen și în Ungaria, în vagoane de clasa a treia, numai pentru ca apoi să le presare lor ceva, acea humă galbenă din care înflorește veselia nepăsătoare... numai pentru rîsul lor trăise el și se necăjise pînă a-și îmbolnăvi fierea din trup... numai pentru ca rîsul acela să răsune totdeauna în jurul gurii dragi. Și iată că afurisitul de rîs îi sfîrteca măruntaiele ca un ferăstrău înroșit în foc.

Și totuși îl atrăgea pe bătrîn, în ciuda silei ce o resimțea. Fata, pe terenul de tenis, învîrtea racheta în mînă cu mișcări ușoare din încheietură, o arunca în joacă și o prindea iar. Și în același timp, către cerul de azur se înălța o cascadă de rîs cristalin. Trei domni o priveau admirativ : contele Ubaldi, într-o cămașă ușoară de sport, ofițerul în uniforma sa care-i încorseta mijlocul și călărețul amator în niște *breeches*[1] impecabili ; trei siluete bărbătești precis profilate, ca niște statui, în jurul acelei jucării care fîlfîia asemeni unui fluture. Însuși bătrînul, cucerit, rămase cu ochii căscați. Dumnezeule, cît de frumoasă era în rochia ei scurtă, luminoasă, cu pulberea soarelui curgîndu-i prin părul bălai ! Și cu cîtă fericire își simțeau tinerele picioare propria sprinteneală, cînd alergau ori săltau, îmbătate și îmbătătoare, cu acea supunere ritmic arcuită a încheieturilor. Acum trimitea voioasă mingea albă în aer, pe urmă a doua minge, a treia ; era minunat să vezi cum se unduia, aci plecîndu-se, aci apucînd — acel trup de fată zvelt ca un lujer — și aci avîntîndu-se după minge. N-o mai văzuse nicicînd așa, într-o explozie de flăcări exuberante, flăcări albe, zburătoare, ea însăși o flacără palpitîndă în aburul de argint al rîsului ce dogorea peste trupul ei — o zeiță feciorelnică, născută din vegetația grădinilor din Sud, din azurul catifelat al oglinzii de pe lac : acasă niciodată nu se încorda atît de sprințar, atît de sălbatic, în dorința lui de joacă, acest trup subțirel, cu arcuri tari. Niciodată, nu, niciodată n-o mai văzuse astfel, în orașul posomorît, înghesuit între ziduri, niciodată nu-i auzise, în casă ori pe stradă, glasul atît de cristalin desprins din închisoarea pămîntească a gîtlejului, înălțîndu-se ca o melodie a voioșiei — nu, nu, niciodată nu fusese atît de frumoasă ! Bătrînul o fixa neîncetat. Uitase de toate, nu-și putea lua ochii de la acea flacără albă, fugară. Și ar fi stat așa, fără sfîrșit, să soarbă într-însul, cu priviri pătimașe, imaginea ei, dacă în cele din urmă, printr-o piruetă sprintenă, cu un salt, fata n-ar fi prins o minge din zbor, ca apoi, încălzită, rîzînd, răsuflînd greu și privind cu mîndrie, s-o strîngă la piept.

[1] Pantaloni bufanți (l. engl.).

— *Brava ! Brava !* aplaudară ca după o arie de operă cei trei domni, care priviseră cu interes la îndemînatica jonglerie cu mingile. Vocile lor guturale îl treziră din vrajă pe bătrîn. Îi privi furios.

Iată-i, nemernicii ! îi ciocănea inima. Iată-i !.. Dar care dintre ei o fi ? Cine a avut-o dintre ăștia trei ?... Ce grozav de ferchezuiți, de parfumați și de bărbieriți sînt acești pierde-vară !... La vîrsta lor, alde noi trebuia să ședem la birou cu pantaloni cîrpiți și să ne rupem pingelele umblînd pe la clienți... tații lor mai stau poate și astăzi așa și se omoară muncind ca să-i țină... iar ei colindă lumea, taie frunză la cîini, au fețe bronzate, lipsite de griji, și ochi luminoși, impertinenți... păi așa cred și eu că-i ușor să fii bine dispus și plin de prospețime... n-au nevoie decît să azvîrle cîteva cuvinte dulcegi unei copile cu fumuri ca asta, și li se și vîră în așternut... Dar care o fi dintre ei ?... Care ?... Unul, asta-i sigur, îi vede prin rochie goliciunea și plescăie din limbă : „Pe asta am avut-o“... O cunoaște înfierbîntată și despuiată și-și spune că deseară din nou... și-i face cu ochiul... o, cîine !... Aș fi în stare să-l omor în bătăi pe cîinele acela !...

Cei de pe teren îl observaseră. Fata ridică racheta în semn de salut și rîse către el, domnii se înclinară. El nu răspunse, privea numai cu ochi injectați și umezi gura ei exuberantă. Și mai poți să rîzi așa, nerușinato !... Dar poate că și ăsta își rîde în barbă și-și spune : „Ia te uită la ovreiul ăla bătrîn și prost care noaptea sforăie de se aude în stradă... dacă ar ști, nătărăul !“ ...Da, știu, rîdeți, mă călcați în picioare ca pe o otreapă... dar fata e șic și vă face pe voie, vi se vîră repede în pat... Și mama, cam îngroșată și împopoțonată, fardată și pudrată, dar cu toate astea, dacă ar îndemna-o, ar mai îndrăzni poate și ea un mic dans... Păi aveți dreptate, ticăloșilor, dacă muierile în călduri, nerușinatele, nu vă dau pace. Ce vă pasă dacă altcuiva i se frînge inima... ajunge că vă distrați voi, că se distrează ele, muierile astea infame... aș trage în voi cu revolverul, v-aș bate cu harapnicul... Dar aveți dreptate, atîta timp cît n-o face nimeni... atîta timp cît îți înghiți furia ca un cîine propria lui vărsătură... aveți dreptate dacă sînt atît de laș, jalnic de laș... dacă n-o înșfac

pe nerușinată de braț și n-o smulg dintre voi... dacă stau așa, mut, rumegîndu-mi fierea, ca un laș... laș... laș !...

Bătrînul se ținea cu mîinile de balustradă, atît de puternic îl zguduia mînia neputincioasă. Și, pe neașteptate, scuipă la picioarele sale și se depărtă clătinîndu-se.

Bătrînul se tîrî cu greu pînă în centru. Acolo, în fața unei vitrine, se opri brusc ; fel de fel de articole de turism — cămăși și plase, bluze și unelte de pescuit, cravate, cărți, cutii de biscuiți — clădiseră printr-o îngrămădire întîmplătoare, niște piramide artistice și colorate. Privirea lui însă se lipise numai de un singur obiect, care sta disprețuit printre elegantele troace : un ciomag noduros, masiv și grosolan, întărit cu un vîrf de fier, greu de purtat și desigur îngrozitor cînd lovești cu el.

Să-l omor... să-l fac una cu pămîntul, cîinele ! Gîndul acesta îi proveca o amețeală confuză, aproape voluptoasă, care îl împinse în magazin, unde cumpără pe un preț mic bîta aceea noduroasă. Din clipa cînd apucă în pumn obiectul acela greu, puternic și primejdios, se simți mai voinic : o armă dă totdeauna unui om plăpînd siguranță de sine. Simțea cum de la mîner îi trecea în mușchi o încordare vehementă : Să-l omor !... Să-l omor, cîinele!... mormăia printre dinți și involuntar pasul lui greoi și poticnit deveni mai apăsat, mai drept, mai iute ; mergea, ba, alerga pe faleză încolo și încoace, transpirînd, dar mai mult din izbucnirea pasiunii decît din umbletul accelerat. Căci mîna i se încleșta din ce în ce mai înfierbîntată pe mînerul solid.

Cu arma sa, bătrînul intră în răcoarea umbrei albastre a holului. Ochii surescitați îl căutară numaidecît pe dușmanul invizibil. Și într-adevăr, în colț, pe fotoliile moi, de trestie, ședeau cu toții, sorbind whisky-soda din paie subțiri — un grup de trîntori uniți printr-o convorbire voioasă: soția, fiica și cei trei inevitabili. Care-o fi ? Care-o fi ? gîndea el înăbușit, strîngîndu-și pumnul în jurul măciucii grele. Căruia dintre ei să-i zdrobească scăfîrlia ?... Căruia ? Căruia ? Dar Erna, fără să-i înțeleagă neliniștea, îi și sărise înainte.

— Ai venit, tăticuțule ? Te-am căutat peste tot. Închipuie-ți, domnul von Medwitz ne ia pe toți în Fiatul său; plecăm la Desenzano, mergem numai pe malul lacului.

În același timp, îl împingea afectuos spre masă, ca și cum ar mai fi trebuit să mai și mulțumească pentru invitație.

Domnii se sculaseră politicoși și-i întinseră mîna. Bătrînul tremura, dar de brațul lui atîrna, catifelată și amețitoare, prezența caldă a fetei. Și asta îl calmă. Printr-o paralizie a voinței, apucă una după alta, mîinile întinse, se așeză mut, scoase o țigară de foi și o dată cu dinții își înfipse și furia în masa moale. Pe deasupra lui zburau frînturi de conversație, în franțuzește, estompate de un rîs zglobiu în cor.

Bătrînul, ghemuit în tăcerea lui, mușca din țigară, încît zeama cafenie i se scurgea între dinți. Au dreptate... au dreptate, își spunea. Merit să mă scuipe... iată că am mai și dat mîna cu el!... Cu tustrei, dar eu știu că unul este nemernicul... și stau liniștit la aceeași masă cu dînsul... nu-l omor, nu, nu-l omor, îi dau mîna politicos... Bine fac, bine fac dacă rîd de mine... Și cum mai discută peste capul meu ca și cum nici n-aș fi de față!... Ca și cum m-aș și afla sub pămînt... totuși amîndouă, și Erna și mamă-sa, știu bine că n-am învățat boabă franțuzește... amîndouă știu asta, amîndouă, dar nici una nu mă întreabă nimic, măcar așa, de ochii lumii, ca să nu stau aici ca un caraghios, ca un caraghios... Vînt, asta sînt pentru ele, nimic altceva decît vînt... o codiță neplăcută, ceva care supără, deranjează... ceva de care ți-e rușine și pe care nu-l zvîrli cît colo numai pentru că aduce bani... bani, bani, împuțiții, ticăloșii ăștia de bani cu care le-am stricat... banii ăștia pe care apasă blestemul lui Dumnezeu... Nici un cuvînt nu vorbesc cu mine, nici nevastă-mea, nici propriul meu copil; numai pentru aceste haimanale, pentru acești filfizoni sclivisiți au ochi... Cum mai rîd către dînșii, gîdilate, ca și cum le-ar fi mîngîiat carnea!... Iar eu, eu le rabd toate... stau aici, îi ascult cum rîd și nu pricep nimic, și totuși stau, în loc să bat cu pumnul în masă... în loc să-i snopesc eu ciomagul și să-i iau la goană înainte ca ei să se împerecheze în fața mea... îngădui totul... stau aici, mut, tîmp, laș... laș... laș!

— Permiteți? întrebă în clipa aceea într-o germană chinuită ofițerul italian — și-i întinse bricheta.

Atunci bătrînul, speriat din gîndurile lui fierbinți, își ridică brusc privirea și se uită furios la omul care nu bănuia nimic. Înverșunarea i se mai citea, dogorîtoare, pe obraz. O secundă mîna apucă bățul, convulsiv. Apoi însă gura se lăsă iar strîmbă în jos și se desfăcu într-un rînjet absurd.

— O, permit, repetă el, și glasul îi deveni strident. Sigur că permit... hehe... permit orice... tot ce doriți... hehe... permit orice... doar stă la dispoziția dumneavoastră tot ce am... cu mine vă puteți permite orice...

Ofițerul îl privi surprins. Necunoscînd limba, nu înțelesese pe deplin. Dar rîsul acela strîmb, rînjit, îl neliniștea. Baronul german tresări instinctiv ; cele două doamne erau albe ca varul — o clipă, aerul dintre ei păru încremenit și fără răsuflare ca în răstimpul strîmt dintre fulger și tunetul ce-i va urma.

Apoi schimonosirea sălbatică se destinse, bățul îi alunecă din degetele încîrligate. Ca un cîine bătut se chirci în sine bătrînul și, speriat de propria-i îndrăzneală, tuși încurcat. Repede înnodă Erna iar, pentru a slăbi încordarea penibilă, conversația întreruptă. Baronul german răspundea cu o voioșie vădit silită, dar după cîteva minute torentul de vorbe curgea din nou nepăsător.

În mijlocul flecarilor, bătrînul ședea cu totul absent ; ai fi putut crede că dormea. Bîta grea, care îi căzuse din mîini, se bălăbănea fără rost între genunchi. Capul cădea tot mai greu pe mîna de care se sprijinea. Dar nimeni nu mai lua seama la dînsul ; pe deasupra tăcerii lui se rostogolea valul zgomotos al vorbăriei, uneori scăpăra zburdalnică, provocată de vreo vorbă de duh, spuma sclipitoare a rîsului ; el însă, fără să se clintească, ședea cufundat în întunecime nesfîrșită, înecat în rușine și durere.

Cei trei domni se sculară, Erna îi urmă cu grabă, mama ei mai încet ; îndemnați de o propunere voioasă, trecură alături, în salonul de muzică și nu socotiră necesar să-l poftească în mod deosebit pe bătrînul care picotea mohorît. Mai tîrziu se trezi, surprins de golul neașteptat din jur, ca unul care tresare din somn cu senzația de frig, cînd noaptea îi alunecă plapuma și un curent rece îi trece peste

trupul dezvelit. Involuntar, privirea pipăia scaunele goale; dar din salonul cu pian se și auzi, antrenant și ritmat, un jazz, auzi rîsete și interpelări. Se dansa. Da, să danseze, să danseze într-una, atîta știau! Să-și înfierbînte sîngele într-una, să se frece lasciv de una, de alta, pînă le pică para-n gură. Să danseze, seara, noaptea și ziua namiaza mare, trîntorii, derbedeii ăștia — uite-așa ademenesc muierile!

Îndîrjit, apucă iar bîta grosolană și își tîrșîi pașii după dînșii. Se opri în prag. Călărețul german ședea la pian și — pe jumătate întors, ca să-i vadă în același timp și pe cei ce dansau — zdrăngănea, pe dinafară și aproximativ, un șlagăr american. Erna dansa cu ofițerul; mama, greoaie și opulentă, se lăsa condusă ritmic înainte și înapoi, nu fără osteneală, de lunganul de conte Ubaldi. Bătrînul însă nu avea ochi decît pentru Erna și partenerul ei. Ia te uită cît de ușor și de mîngîios își pune animalul laba pe umărul ei delicat, ca și cum această făptură i-ar aparține cu totul! Cum se înghesuie, în legănare și în dăruire — parcă promițîndu-i-se — trupul ei într-al lui! Cum se mai lipesc cu patimă anevoie stăpînită, chiar sub ochii mei! Da, ăsta-i, ăsta — numai ăsta poate fi, ăsta-i — căci în cele două trupuri care se îmbucă fierbe incontestabil o cunoaștere reciprocă, o complicitate care le-a intrat în sînge. Da, ăsta-i, ăsta-i — numai el poate fi, o citesc în ochii ei pe jumătate închiși și a căror privire totuși se revarsă: în această plutire fugară se oglindește amintirea unei desfătări și mai fierbinți — el a fost acela, hoțul care, noaptea, a înșfăcat și a străpuns învăpăiat ceea ce acum se ascunde străveziu sub rochia filfîindă — copila lui, copila lui! Instinctiv, făcu un pas ca să i-o smulgă. Dar ea nu-l observă. Cu fiece mișcare se abandona ritmului, se lăsa în voia apăsării imperceptibile cu care o conducea partenerul — seducătorul: cu capul pe spate, cu buzele umede și întredeschise, era toată numai beție și uitare de sine, se mlădia în efluviile muzicii, nesimțind nici spațiu, nici timp, nici oameni — nici pe bătrînul care o privea cu ochi injectați, tremurînd și gemînd, neclintit, fanatic de mînie. Fata se simțea numai pe sine, simțea numai picioarele tinere urmînd fără împotrivire ritmul sincopat al melodiei de dans;

simţea că trăieşte şi că ceva bărbătesc, cu răsuflarea în gura ei, o dorea, că un braţ o împresura puternic şi că în plutirea aceea molatică trebuia să se ferească de a nu i se oferi, cu buze lacome şi fierbînd în vîlvătaia dăruirii. Şi toate astea îi erau conştiente în chip magic şi bătrînului, prin însuşi sîngele lui surescitat ! De fiecare dată cînd dansul o fura departe de el, i se părea că Erna se scufundă pentru totdeauna.

Brusc, ca o coardă zbîrnîitoare, muzica se frînse în mijlocul unei măsuri. Baronul german sări de pe scaun.

— *Assez joué pour vous,* rîse el. *Maintenant je veux danser moi-même !*[1]

Toţi aplaudară cu entuziasm şi perechile care dansaseră făcură roată.

Bătrînul îşi veni în fire : Să facă ceva ! Să spună ceva! Acum ! Să nu mai stea bleg, jalnic de inutil, lîngă ei ! Tocmai trecea prin faţa lui nevasta, gîfîind uşor de pe urma sforţării, totuşi caldă de mulţumire. Mînia îi dădu impulsul unei hotărîri subite. Îi aţinu calea.

— Vino, gîfîi el nerăbdător, am ceva de vorbit cu tine.

Femeia îl privi mirată — broboane de sudoare umezeau fruntea lui palidă, ochii îi erau rătăciţi. Ce voia ? De ce o tulbură tocmai acum ? Pe buzele ei se şi schiţau cuvinte de refuz ; dar atitudinea lui se vădea atît de zvîcnită, atît de primejdioasă, încît amintindu-şi brusc de explozia de furie pe care o avusese, îl urmă cu repulsie.

— *Excusez, messieurs, un instant !*[2] se mai întoarse ea către domni, scuzîndu-se.

Faţă de ei se scuză, gîndi bătrînul înverşunat, faţă de mine nu s-au scuzat cînd au plecat de la masă. Eu sînt un animal. O zdreanţă pe care o calci în picioare. Dar au dreptate, au dreptate, devreme ce îi rabd !

Nevasta aştepta, cu sprîncenele sever arcuite ; ca un şcolar cu buza tremurîndă în faţa profesorului, aşa stătea bătrînul în faţa ei.

— Ei ? îl provocă ea în sfîrşit.

[1] S-a cîntat destul pentru dumneavoastră. Acum vreau să dansez eu ! (L. fr.)
[2] Scuzaţi-mă, domnilor, numai o clipă ! (L. fr.)

— Nu vreau... nu vreau... bîigui el în cele din urmă, stîngaci. Nu vreau să fiţi în relaţii... să fiţi în relaţii cu oamenii ăştia.

— Cu care oameni ?

Făcîndu-se a nu înţelege, ea îşi ridică indignată privirea, ca şi cum ar fi jignit-o chiar pe dînsa.

— Cu ăia — şi îşi agită furios capul în direcţia salonului de muzică — nu-mi convine... nu vreau...

— Şi pentru ce, mă rog ?

Mereu tonul ăsta inchizitorial, îşi spuse el cu amărăciune, parcă aş fi servitorul ei ; apoi bîlbîi iritat :

— Am motivele mele... Nu-mi convine... Nu vreau ca Erna să stea de vorbă cu oamenii ăştia... Nu-i nevoie să le ştii toate.

— Atunci îmi pare foarte rău, refuză ea cu aroganţă. Eu îi consider pe aceşti trei domni oameni extraordinar de binecrescuţi, o societate cu mult mai bună de cum o avem acasă.

— Societate mai bună !... Aceşti pierde-vară... aceşti... aceşti...

Furia îl sufoca din ce în ce mai cumplit. Şi deodată bătu din picior :

— Nu vreau... îţi interzic... ai înţeles ?

— Nu, răspunse ea cu sînge rece, n-am înţeles de loc. Nu ştiu pentru ce i-aş interzice copilului plăcerea...

Plăcerea !... Plăcerea !... Se clătina ca sub o lovitură, obrazul îi era roşu, fruntea brobonată de sudoare — mîna bîjbîia în gol după ciomagul greu, ca să se sprijine ori să lovească. Însă uitase să-l ia. Asta îl făcu să-şi vină în fire. Se stăpîni. Deodată îi trecu prin inimă un val de căldură. Se apropie de dînsa ca şi cum ar fi vrut să-i apuce mîna. Vocea i se făcu mică de tot, aproape că cerşea :

— Tu... tu nu mă înţelegi... doar nu cer nimic pentru mine... vă rog numai... e întîia mea rugăminte, de ani de zile : să plecăm de-aici... să plecăm la Florenţa, la Roma, oriunde vreţi, mi-e totuna. Puteţi hotărî totul, aşa cum doriţi... dar să plecăm de-aici, te rog... să plecăm... numai să plecăm, chiar azi... azi... eu... eu nu mai pot să îndur... nu mai pot.

— Astăzi ? Surprinsă şi în semn de protest, îşi încreţi fruntea. Să plecăm astăzi ? Ce idei ridicole sînt astea ?...

Și numai pentru că cei trei domni îți sînt antipatici ?... Păi nu te silește nimeni să-i frecventezi.

Bătrînul rămăsese cu mîinile ridicate rugător :

— Nu pot să mai îndur, ți-am spus-o... nu pot, nu pot. Nu mă întreba mai mult, te rog... crede-mă, nu pot să îndur... nu pot. Faceți și voi o dată ceva de dragul meu, o singură dată...

Alături, pianul își reluase zdrăngăneala. Fără voie, prinsă de această chemare a lui, femeia își ridică privirea ; dar cît de caraghios se înfățișa omul acesta scund și gros, cu fața roșie ca înaintea unei congestii cerebrale, cu ochii pierduți și bulbucați, cu mîinile ieșind din mîneci prea scurte și tremurînd ridicate în gol — era penibil să-l vezi în halul ăsta. Un sentiment mai uman se rosti în vorbe :

— Asta-i imposibil, hotărî ea, pentru astăzi am acceptat plimbarea cu dînșii... și să plecăm mîine, cînd am închiriat apartamentul pe trei săptămîni... ne-am face de rîs... nu văd nici cel mai mic motiv... eu rămîn, și Erna de asemeni...

— Iar eu pot să plec, nu-i așa ?... Eu vă deranjez... Deranjez... distracțiile voastre.

Cu acest strigăt înăbușit, îi tăiase vorba. Trupul lui masiv, ghemuit, se cabrase, mîinile îi deveniseră pumni, pe frunte îi palpita amenințătoare vîna mîniei. Ceva mai voia să iasă dintr-însul — lovitură ori cuvînt — dar brusc se întoarse cu o smuceală, cu picioarele lui greoaie se îndreptă poticnindu-se, repede, tot mai repede, spre scară iar de acolo, în grabă, ca o ființă hăituită, sus, spre odăi.

Bătrînul gîfîi iute pe trepte în sus — să se vadă singur în odaie, acum, să se potolească, să-și strunească nervii, nu cumva să facă vreo nebunie ! Cînd ajunse la etaj, simți o gheară fierbinte sfîșiindu-i măruntaiele ; alb ca varul, se clătină spre perete. O, durerea asta, care-l ardea și-l muncea ! Trebui să scrîșnească din dinți ca să nu țipe. Trupul asaltat se chirci cu un geamăt.

Își dădu seama numaidecît ce-l apucase : crampe la ficat, una din acele crize îngrozitoare care îl chinuiau adesea în ultima vreme — niciodată însă cu o tortură atît de diabolică ! „Să nu vă tulburați !“ îi spusese doctorul — își aminti el chiar în acea clipă, în toiul crizei.

Și, pradă durerilor, încă se mai ironiza înverșunat. Ușor de zis „să nu vă tulburați"... să-mi arate dumnealui, domnul profesor, cum poți să nu te tulburi cînd... ah... ah...

Bătrînul scîncea, atît de atroce îi scormonea prin trupul martirizat gheara nevăzută. Cu greu se tîrî pînă la ușa salonului său, o împinse și căzu grămadă pe divan, mușcînd perna cu dinții. Culcat, durerile începură imediat să cedeze, ghearele cele fierbinți nu se mai înfigeau diabolic de adînc în mărunțaiele lui numai răni. Ar trebui să-mi pun o compresă, își aminti, să iau picăturile, după aceea am să mă simt mai bine. Dar nu era nimeni care să-l ajute, iar el nu avea putere să se tîrască pînă în odaia cealaltă, sau măcar pînă la sonerie.

Nimeni nu-i aici, gîndi el cu amărăciune, într-o bună zi am să crăp ca un cîine... căci știu eu ce mă doare, asta nu-i fierea... asta-i moartea care crește în mine... știu că sînt un om pierdut, și nici un medic, nici o cură nu-mi mai pot ajuta... la șaizeci și cinci de ani nu te mai faci bine... știu ceea ce mă sfredelește și scormonește în mine — asta-i moartea ; cei cîțiva ani ce-mi rămîn, ăștia n-au să mai fie viață, ci o agonie, numai o agonie... Dar cînd, cînd oare am trăit ?... Cînd am trăit pentru mine, pentru mine însumi ?... Ce viață a fost asta — să agonisesc într-una bani, bani, numai pentru alții ; iar acum, la ce bun ?... Am avut o nevastă, am luat-o de fată, i-am deschis trupul și mi-a făcut un copil ; an după an am răsuflat laolaltă și în același pat... iar acum, unde-i ea acum ?... Nu-i mai recunosc chipul... îmi vorbește ca o străină și niciodată nu se gîndește la viața mea, la tot ce simt, și sufăr, și gîndesc... Mi-e străină cu totul de ani și ani de zile... Unde sînt toate ?... Unde ?... Am avut și un copil... Crescînd, mi-a scăpat din mîini, credeam că am să încep să trăiesc încă o dată, mai senin, mai fericit decît îmi fusese dat mie, că n-am să mor cu totul... Și cînd colo, pleacă noaptea de lîngă mine și se tăvălește în brațele bărbaților... N-am să mor decît pentru mine... doar pentru mine... pentru ceilalți, am murit de mult... Dumnezeule, Dumnezeule, niciodată n-am fost atît de singur...

Uneori, gheara se înfigea iar, ca apoi să-și slăbească strînsoarea. Dar cealaltă durere lovea în tîmple tot mai adînc ; gîndurile, acele bucăți de cremene, tari, necruțător

de fierbinți, ascuțite, îi străpungeau fruntea; nu, nu voia să se gîndească la nimic; orice, numai să nu gîndească! Bătrînul își descheiase haina și vesta — pîntecele mare, rotund, tremura greoi și diform sub cămașa umflată. Cu grijă își apăsă mîna pe locul dureros. Eu sînt numai durerea asta, simțea el, numai asta sînt, această bucată de carne fierbinte... și numai ceea ce scormonește înlăuntrul meu, numai asta îmi mai aparține, asta e boala *mea*, moartea *mea*... numai asta sînt... asta nu se mai numește consilier de agentură și comision și nu are nici nevastă, nici copil, nici bani, nici casă, nici firmă... numai asta există cu adevărat, ceea ce pipăi acum cu degetele, trupul meu și fierbințeala dinăuntru care doare... Restul e nerozie, nu mai are nici un sens... căci ceea ce doare aici, mă doare numai pe mine... ceea ce mă îngrijorează, mă îngrijorează numai pe mine... ele nu mă mai înțeleg și nici eu pe ele... sînt singur cu mine, niciodată n-am resimțit asta atît de tare. Acum însă știu, pe cînd stau aici întins și simt cum îmi crește moartea sub piele, acum, prea tîrziu, în anul al șaizeci și cincilea, puțin înainte de a crăpa, acum, pe cînd ele dansează și se plimbă ori se fîțîie, muierile astea infame... acum știu că n-am trăit decît pentru ele, care nu-mi sînt recunoscătoare, iar pentru mine niciodată — nici măcar un ceas. Dar ce-mi mai pasă de ele?... Ce-mi mai pasă de ele?... De ce m-aș mai gîndi la ele, la ele, care niciodată nu se gîndesc la mine?... Mai bine crăp, decît să primesc mila lor... Ce-mi mai pasă de ele?...

Încetul cu încetul, pas cu pas, durerile îl slăbeau — mîna aceea îndîrjită nu se mai înfigea cu aceeași fierbințeală, cu gheare tot atît de ascuțite, în omul suferind. Totuși, ceva înăbușit mai stăruia, nu tocmai durere, ci mai degrabă o senzație de ceva străin care apăsînd și împingînd, își croia drum spre măruntaie. Bătrînul sta culcat cu ochii închiși și asculta încordat cum îl smucește, cum îl roade. Îi părea că forța aceea străină, necunoscută, scormonea în el mai întîi cu o unealtă ascuțită, apoi cu una mai boantă, și ceva se desface, se destramă în el, fibră cu fibră, ceva înlăuntrul trupului său închis. Nu-l mai sfîșia atît de sălbatic. Nu-l mai durea — dar ceva mocnea și putrezea încet într-însul, ceva începea să moară. Tot ceea ce trăise, tot ceea ce iubise, pierea încet în acea flacără mistuitoare,

totul ardea, negru și mocnind, înainte de a cădea ca tăciune sfărîmicios în nămolul încropit al indiferenței. Ceva se întîmpla, o simțea nelămurit, ceva se întîmpla pe cînd sta culcat așa, reamintindu-și cu patimă întreaga lui viață. Ceva se sfîrșea. Ce era ? Asculta în sine, asculta mereu. Și pe încetul, începu asfințitul inimii sale.

Sta culcat, cu ochii închiși, bătrînul în odaia amurgită. Era pe jumătate treaz, pe jumătate începuse să viseze. Și așa, între somn și trezie, cu simțurile amorțite, i se păru că de undeva — dintr-o rană care nu-l durea și pe care n-o știa — ceva umed și fierbinte se prelingea încet, spre măruntaiele sale ; era ca și cînd sîngele i s-ar fi scurs cu totul în propriul lui sînge. Nu-l durea acea șiroire nevăzută. Nu curgea puternic, ci încet de tot, așa cum se scurg lacrimile, picurînd încropit, așa cădeau stropii, și fiecare strop îl nimerea drept în miezul inimii. Dar inima, întunecată, nu răspundea ; sorbea într-însa, în tăcere, valul străin. Sugea ca un burete, îngreunîndu-se din ce în ce ; acum crescuse și se înghesuia în închisoarea strîmtă a pieptului. Pe încetul, umplîndu-se cu totul și apoi dînd chiar pe dinafară, începu sub propria sa povară să se lase ușor în jos, să destindă legăturile, să smucească de mușchii încordați ; tot mai mult apăsa și împingea inima dureroasă, acum uriașă, urmînd calea greutății sale. Dar iată — cît de tare îl durea ! — iată că acea greutate se desprindea din fibrele cărnii, încet de tot, nu ca o piatră, nici ca un fruct în cădere ; nu, ci asemeni unui burete, plin de umezeala suptă, se scufunda mai adînc, tot mai adînc, într-un gol călduț, undeva în jos, într-o neființă care se afla în afara lui — într-o noapte vastă, nemărginită. Și deodată se făcu o liniște de spaimă în locul unde pînă mai atunci fusese această inimă caldă, gîlgîitoare — ceva se căsca acolo gol, înspăimîntător, rece. Nu mai bătea, nu mai picura, înăuntru era liniște desăvîrșită, totul era mort. Iar pieptul înfiorat se boltea, scorburos și negru ca un sicriu, în jurul acelui nimic mut și neînțeles.

Atît de vie era starea lui de vis, atît de adîncă încîlceala, încît bătrînul, cînd își mai veni în fire, își pipăi instinctiv pieptul, să vadă dacă inima mai era într-însul. Da, slavă Domnului ! Ceva mai palpita, înăbușit și ritmic, sub

degetele ce pipăiau, și totuși i se părea că astea nu erau decît lovituri vane în gol și că inima îi dispăruse din piept. Căci — lucru curios ! — tot trupul îi părea deodată departe de el. Nu-l mai smucea nici o durere, nici o amintire nu mai tresărea cu nervi torturați, înlăuntrul său totul era mut, înțepenit, împietrit. Cum e cu putință ? se întreba el, abia adineauri mă torturau atîtea, totul era încă fierbinte în mine și prea înghesuit, încă mai tresărea fiece fibră. Ce s-a întîmplat cu mine ? Asculta în el ca într-un vid, dacă ceea ce fusese înainte mai mișca. Dar era departe acea șiroire, acel freamăt, picurarea și bătăile — asculta și tot asculta — nimic, nimic, nimic nu răsuna. Nimic nu-l mai chinuia, nimic nu se mai dilata, nu-l mai durea nimic — înlăuntrul lui trebuie să fi fost ceva gol și negru ca scorbura unui trunchi ars. Și, deodată, avu simțămîntul că murise sau că ceva murise în el, atît de îngrozitor îi amuțise sîngele. Rece ca un hoit, sta sub el propriul lui trup, și îi era frică să-l atingă cu mîna caldă.

Bătrînul trăgea cu urechea, în sine : nu auzea că dinspre lac clopotele își sunau mereu orele în odaia lui, fiecare bătaie învăluită tot mai mult în amurg. În jurul lui creștea noaptea, întunericul estompa lucrurile din încăperea ce părea că se destramă ; pînă și cerul mai deschis din dreptunghiul ferestrei se stinse cu desăvîrșire în întuneric. Bătrînul nu observa toate astea, își ațintise privirea numai asupra beznei din el, asculta numai în golul dinlăuntrul său, ca în propria lui moarte.

Într-un tîrziu, izbucniră în odaia vecină rîsete și exuberanță, alături se făcu lumină — o rază țîșni pe ușa întredeschisă. Bătrînul se sperie : nevasta lui, fata lui ! Îl vor găsi aici, pe divan, și au să-l întrebe. În grabă, își încheie vesta și haina — de ce să știe și ele despre criza lui, ce le păsa lor de dînsul ?

Dar cele două femei nu-l căutau. Desigur, se grăbeau, gongul bătea furtunos a treia lui invitație la dineu. Pesemne se gătea ; prin ușa întredeschisă, bătrînul asculta orice mișcare. Acum deschideau sertarele, acum așezau zăngănind ușor inelele pe lavoar, acum se auzeau pantofii azvîrliți pe podea. Și între timp discutau. Fiecare cuvînt, fiecare silabă îi lovea îngrozitor de lămurit auzul. Întîi vorbiră rîzînd despre cei trei domni, despre mici întîm-

plări din timpul plimbării, flecăreli ușoare și sprințare în învălmășeala poticnită pe cînd se spălau, se aplecau, se aranjau. Deodată, conversația coti spre dînsul.

— Dar unde-i tata ? întrebă Erna, mirată că se gîndea atît de tîrziu la el.

— De unde să știu ? Era vocea mamei, supărată pentru că fata pomenise de el. Probabil, o fi așteptînd jos, în hol, și citește pentru a suta oară cursurile bursei în „Frankfurter Zeitung" — altceva nu-l interesează. Crezi că s-a uitat măcar spre lac ? Nu-i place aici, mi-a spus la prînz. Ar vrea să plecăm chiar astăzi, așa spunea.

— Să plecăm astăzi ?... De ce ?

Fusese iar vocea Ernei.

— Nu știu. Dar cine-l mai pricepe ? Societatea noastră nu-i convine, pesemne că domnii nu-i sînt pe plac, desigur simte și el cît de puțin se potrivește cu dînșii. Curată rușine cum umblă, cu hainele totdeauna mototolite, cu gulerul descheiat... Ar trebui să-i atragi atenția ca măcar seara să se prezinte ceva mai îngrijit ; pe tine te ascultă. Și azi-dimineață... îmi venea să intru în pămînt de rușine, cum l-a repezit pe *tenente* [1] pentru brichetă...

— Da, mamă... Dar ce-a fost asta ?... Voiam să te întreb mai de mult... Ce-i cu tata ?... Niciodată nu l-am văzut așa... M-am speriat.

— Ei, era în toane rele, se vede că au scăzut cursurile... Ori pentru că am vorbit franțuzește... Nu suportă să vadă pe alții bine dispuși... Tu n-ai observat, în timp ce noi dansam, el stătea în ușă ca un ucigaș în dosul unui copac... „Să plecăm ! Să plecăm pe loc !" Numai pentru că așa i s-a năzărit dumnealui deodată... Dacă nu-i place aici, n-are decît, dar să nu ne strice nouă plăcerea... Ei, nu mă sinchisesc eu de toanele lui, poate să spună și să facă ce-o vrea.

Conversația se opri. Probabil că în timp ce discutau, sfîrșiseră cu toaleta de seară. Da, ușa se deschise, acum ieșiră din odaie, comutatorul pocni ușor, se stinse lumina.

Bătrînul sta liniștit de tot pe divan. Auzise fiecare cuvînt. Dar, ciudat ! Nu-l mai durea, nu-l mai durea de

[1] Locotenent (l. ital.).

loc. Ceea ce înainte ciocănise şi smucise, acel sălbatic mecanism de ceasornic, tăcuse cu totul în pieptul lui, desigur se frînsese. Nimic nu mai tresărea în urma acelei atingeri tăioase. Nici mînie, nici ură... nimic... nimic... Calm, îşi încheie hainele, coborî treptele bîjbîind cu grijă şi se aşeză la masa lor ca la masa unor străini.

În seara aceea nu vorbi cu ele, nici una însă nu observă acea tăcere a pumnilor încleştaţi. Apoi, fără „bună seara", se întoarse în odaia lui, se culcă şi stinse lumina. Abia mult mai tîrziu se întoarse de la conversaţia cea voioasă nevasta. Crezînd că doarme, se dezbrăcă în întuneric. Curînd se auzi răsuflarea ei grea, nepăsătoare.

Singur cu dînsul, bătrînul fixa cu ochii deschişi golul nemărginit al nopţii. Lîngă el zăcea ceva în întuneric şi respira adînc; se străduia să-şi aducă aminte că trupul acela, care se împărtăşea din acelaşi aer, din aceeaşi odaie, nu era decît trupul pe care îl cunoscuse tînăr şi învăpăiat, care îi dăruise un copil, un trup legat de viaţa lui prin cea mai adîncă taină a sîngelui. Se trudea într-una să gîndească că acel ceva cald şi moale de alături, pe care l-ar putea atinge cu mîna, fusese odinioară viaţă în viaţa lui. Dar, ciudat, amintirea aceasta nu-i mai trezea nici un sentiment. Şi respiraţia ei nu o auzea decît aşa cum, prin fereastra deschisă, auzea murmurul valurilor mărunte care loveau şi plescăiau pe prundişul de pe mal. Totul era departe şi fără fiinţă, doar un alături, un întîmplător, o înstrăinare — se sfîrşise, se sfîrşise pentru totdeauna.

O dată mai tresări — dincolo foarte încet şi pe furiş se deschisese uşa de la odaia fetei. Va să zică, astăzi din nou — mai simţi o înţepătură mică, fierbinte în inima pe care o credea moartă. Ceva ca un nerv mai zvîcni o clipă înainte de a muri. Apoi trecu şi asta. N-are decît! Să facă ce-o pofti! Ce-mi mai pasă de ea?

Şi bătrînul se culcă iar în perne. De tîmplele dureroase întunericul se lipea mai molatic; tot mai binefăcătoare îi picura acum în sînge răcoarea albăstruie. Curînd, o aromeală subţire îi adumbrea simţurile vlăguite.

Dimineaţa, cînd nevasta se trezi, îl văzu gata îmbrăcat, cu pălărie şi pardesiu.

— Ce faci? îl întrebă, încă buimacă de somn.

Bătrînul nu-și ridică ochii ; calm înfunda în valiză cămașa de noapte.

— Doar știi că mă întorc acasă. Iau doar strictul necesar, restul puteți să-mi expediați mai tîrziu.

Nevasta se sperie. Ce să fie ? Nu-i auzise niciodată vocea sunînd în felul acesta — printre dinți, fiecare cuvînt se strecura rece și țeapăn. Sări cu amîndouă picioarele din pat :

— Nu cumva vrei să pleci ?... Așteaptă... Venim și noi... i-am și spus Ernei.

Dar el făcu doar un semn de refuz vehement.

— Nu... nu... nu vă deranjați.

Și, fără a se întoarce, se îndreptă spre ușă. Ca să apese clanța, fu nevoit să pună jos pentru o clipă, valiza. În acea secundă de încordare își aminti cum de mii de ori depusese în fața unor uși străine valize cu mostre înainte de a ieși de-a-ndăratelea, făcînd o plecăciune și recomandîndu-se, servil, pentru comenzi viitoare. Aici însă nu mai avea nici o treabă. Încît se lipsi de orice rămas-bun. Fără un cuvînt, fără o privire, ridică valiza și trînti cu zgomot ușa între el și viața lui de odinioară.

Mama și fiica nu pricepeau ce se întîmplase. Dar plecarea lui surprinzătoare — hotărîtă și bruscă — le neliniștea. Trimiseră neîntîrziat în Germania de sud, patria lor, bănuind vreo neînțelegere, scrisori lungi de explicație aproape tandre, îl întrebau grijuliu cum călătorise, cum sosise ; se declarau de acord cu el și oricînd gata să-și întrerupă șederea. El nu răspunse. Scriseră cu mai multă insistență, telegrafiară : nici un răspuns. Numai de la birou sosi suma pe care una din scrisori o menționase ca fiindu-le necesară : un mandat poștal cu ștampila firmei — fără nici un cuvînt din partea lui.

O situație atît de neînțeleasă și de apăsătoare le grăbi întoarcerea. Deși se anunțaseră telegrafic, nimeni nu le aștepta la gară, nici acasă nu era nimic pregătit. După cum afirmau servitorii, bătrînul, distrat, lăsase telegrama pe masă și plecase fără să le fi dat vreo dispoziție. Seara, pe cînd ședeau la masă, în sfîrșit se auzi ușa de la intrare. Îi săriră înainte. El le privea surprins — pesemne uitase de telegramă — dar chipul nu exprima vreun simțămînt

deosebit, îmbrățișarea fetei o răbdă cu indiferență, răbdă să fie însoțit în sufragerie și le lăsă să povestească. Însă nu punea nici o întrebare, sugea mut din țigara de foi, uneori răspundea cu zgîrcenie, cîteodată trecea peste întrebări și interpelări — parcă ar fi dormit cu ochii deschiși. Apoi se sculă greoi și se duse în odaia lui.

Așa continuară lucrurile și în zilele următoare. Zadarnic încercă nevasta, îngrijorată, o explicație ; cu cît insista mai nervoasă, cu atît se eschiva el mai mult. Ceva în el era baricadat, devenise inabordabil, accesul era interzis. Încă mai lua masa cu ele. Chiar dacă erau invitați la masă, ședea tăcut și îngropat în sine. Nu mai participa la nimic și cînd, în mijlocul conversației, oaspeții întîlneau din întîmplare ochii lui, încercau un sentiment penibil, căci în fața lor se căsca o privire searbădă, stinsă, moartă.

Ciudățenia mereu crescîndă a bătrînului o observau acum pînă și cei mai străini. Cunoștințele își și dădeau coate pe ascuns cînd îl întîlneau pe stradă — bătrînul, unul dintre oamenii cei mai bogați din oraș, se furișa de-a lungul zidurilor, ca un cerșetor ; pălăria îi stătea strîmbă și turtită, haina, murdară de cenușa trabucului ; la fiecare pas se clătina ciudat și de cele mai multe ori murmura pentru sine în șoaptă. Dacă cineva îl saluta, înălța ochi speriați ; dacă îi vorbea, îl privea cu o căutătură goală și uita să-i întindă mîna. La început, unii credeau că bătrînul surzise și repetau cuvintele mai tare. Dar nu era asta, totdeauna avea nevoie de un timp ca să se smulgă din letargia lui lăuntrică și, în toiul vorbirii, adesea cădea din nou într-o ciudată uitare de sine. Atunci ochii i se stingeau subit, se întrerupea cu grabă și mergea mai departe cu pasul lui greoi, fără să observe cît de surprins e celălalt. Părea totdeauna ca tulburat dintr-un vis confuz, dintr-o stare înnourată în care se preocupa numai de sine. Pentru el — asta se vedea lămurit — oamenii nu mai trăiau. Nu întreba de nimeni, nu observa în propria lui casă desperarea înăbușită a nevestei, nedumerirea fetei, nu citea ziare, nu asculta nici o conversație ; nici un cuvînt, nici o întrebare nu răzbea măcar o clipă prin indiferența opacă, blindată, a făpturii sale. Pînă și propria sa lume îi devenise străină : afacerile lui. Uneori mai trecea posomorît pe la birou, să semneze corespondența.

Dar cînd secretarul venea după o oră să ia semnăturile, îl găsea pe bătrîn întocmai cum îl lăsase, visînd cu aceeași privire goală peste scrisorile necitite. În cele din urmă, observase și el inutilitatea prezenței sale și nu mai venea la birou.

Însă lucrul cel mai curios, cel mai de mirare pentru orașul întreg fu cînd bătrînul, care niciodată nu făcuse parte dintre credincioșii comunității, deveni pe neașteptate cucernic... Indiferent față de orice alt lucru și nepunctual la masă ori la întîlniri, nu uita să se ducă la ora cuvenită la templu. Acolo, stătea cu tichia de mătase neagră pe cap, cu tales-ul de rugăciuni pe umeri, totdeauna în același loc unde altădată stătuse și tatăl lui și legănîndu-și capul obosit încoace și încolo în timp ce psalmodia. Acolo, în lăcașul pe jumătate părăsit, unde vorbele răsunau în jur străine și întunecate, era mai singur cu sine ca oriunde ; un fel de pace se așternea pe zăpăceala lui și-i mîngîia întunecimea din piept. Cînd însă se citeau rugăciuni pentru morți, iar el vedea cum rudele, copiii și prietenii răposatului — îndeplinindu-și emoționați datoria — implorau stăruitor, cu plecăciuni repetate, mila lui Dumnezeu pentru cel dus dintre cei vii, ochii i se umpleau uneori de o umezeală tulbure — el era ultimul, știa. Pentru dînsul nimeni nu va spune niciodată vreo rugăciune. Așa că murmura împreună cu ceilalți, plin de evlavie, gîndindu-se în același timp la sine ca la un mort.

O dată, seara tîrziu, pe cînd se întorcea dintr-o astfel de hoinăreală fără rost, în drum îl apucă ploaia. Ca de obicei, își uitase umbrela. În stație așteptau birji ieftine ; portaluri și intrări ofereau adăpost în fața norului care se prefăcu repede în șuvoaie, dar sub aversă omul ciudat se legăna și se clătina nepăsător. O băltoacă i se adună în pălăria turtită, străpungînd-o strop cu strop, din mîneci curgeau șiroaie peste propriii lui pași. El nu lua seama la nimic, umbla în neștire mai departe, aproape singur pe strada pustie. Ud pînă la piele, semănînd mai degrabă cu un vagabond decît cu stăpînul vilei elegante care îl aștepta, ajunse la intrarea locuinței sale tocmai în clipa cînd un automobil cu o revărsare largă de lumină se opri chiar lîngă el. Frînînd, îl stropi pe pietonul neatent cu noroi umed. Portiera fu deschisă repede, din cupeul luminat

electric coborî grăbită nevasta ; în urma ei, apărînd-o cu umbrela, vreun musafir distins și încă un domn ; în prag se pomeniră față în față. Nevasta îl recunoscu și se sperie văzîndu-l în halul acela : ud leoarcă, murat, ca o boccea scoasă din apă. Fără voie, își întoarse privirea. Bătrînul înțelese numaidecît : se rușina în fața oaspeților ei. Și, ca s-o cruțe de neplăcerea unei prezentări, făcu — fără nici o supărare, fără amărăciune, ca un străin — cei cîțiva pași pînă la scara de serviciu. Acolo, umil, intră.

Din ziua aceea, bătrînul nu mai folosea în casa lui decît scara de serviciu ; acolo era sigur că n-are să întîlnească pe nimeni. Acolo nu era deranjat și nici el nu deranja pe nimeni. Nici la masă nu mai venea — o slujnică bătrînă îi aducea mîncarea în odaie. Dacă vreodată nevasta sau fata încercau să intre la dînsul, le ținea piept, îndîrjit, mîrîind jenat, dar cu o împotrivire de neînvins. În cele din urmă, îl lăsară singur, se obișnuiră să nu se mai intereseze de dînsul, și nici el nu se interesa de nimic. Adesea auzea — răzbătînd prin pereți din celelalte odăi, acum atît de străine pentru el — rîsete și muzică, auzea cum soseau automobilele și cum plecau duduind, pînă tîrziu în noapte. Dar toate îi erau acum atît de indiferente, încît nici nu se mai uita pe fereastră. Ce-l priveau pe el astea ? Numai ciinele mai venea uneori sus și se culca în fața patului, la căpătîiul acestui om uitat de toată lumea.

În inima împietrită, nimic nu mai durea. Dar în trupul lui, cîrtița cea neagră scormonea mai departe și sfîșia la sînge carnea vie. Crizele deveneau tot mai dese, săptămînă de săptămînă ; în fine, omul chinuit cedă insistențelor medicului, care cerea un consult special. Profesorul privea încruntat. Cu menajamente, se pronunță pentru necesitatea de neînlăturat a unei operații. Bătrînul însă nu se sperie, ci zîmbi amar : slavă Domnului, acum se apropia sfîrșitul. Se va sfîrși cu agonia lentă, acum venea binele — moartea. Interzise doctorului să sufle vreun cuvînt către ai lui, îl rugă să-i fixeze ziua și se pregăti. Pentru ultima oară se mai duse la birou — unde nu-l mai aștepta nimeni și toți se uitau la dînsul ca la un străin — încă o dată se așeză pe vechiul lui fotoliu de piele neagră, în care se cufundase, zi de zi, timp de treizeci de ani — întreaga

lui viață — ceru un carnet de cecuri și completă o foaie. Pe aceasta i-o duse președintelui comunității, care aproape se sperie de importanța sumei. Era destinată binefacerilor și mormîntului său. Ca să evite orice cuvînt de mulțumire, ieși în pripă cu pasul lui poticnit, pierzîndu-și din grabă pălăria, dar nici nu se mai aplecă s-o ridice. Și așa, cu capul gol, cu privirea tulbure în obrazul brăzdat și gălbejit de boală, se tîrî pînă la cimitir, la mormîntul părinților săi — iar pe drum oamenii întorceau capul, minunîndu-se. Acolo îl cercetară din ochi cîțiva oameni și se minunară și ei. Bătrînul vorbea cu lespezile pe jumătate măcinate de vreme, vorbea tare și îndelung, așa cum vorbești cu oamenii. Oare își anunța sosirea ori le cerea binecuvîntarea ? Nimeni nu-i auzea cuvintele — doar buzele i se mișcau mute, și tot mai adînc se pleca, legănindu-și în rugăciune, capul. La ieșire, tăbărîră pe el cerșetorii, care îl cunoșteau bine. Scotoci repede după monede și hîrtii ; cînd isprăvi totul, se mai apropie șchiopătînd, întîrziată și scîncind, o bătrînică veștedă. Zăpăcit, căută pretutindeni — nu mai găsi nimic. Numai pe degetul lui apăsa încă un obiect străin și greu — verigheta de aur. I se năluci o amintire — repede scoase inelul și îl dărui femeii uimite.

Astfel, cu totul sărac, golit cu totul și singur, bătrînul se întinse sub cuțit.

Cînd se mai trezi o dată din narcoză, medicii, dîndu-și seama de gravitatea stării lui, chemară înăuntru pe nevastă și pe fată, care fuseseră înștiințate între timp. Foarte anevoie, străpunse privirea prin pleoapele albastre, cernite.

Unde sînt ? întrebau ochii, căscîndu-se în albul și străinul unei încăperi necunoscute.

Fata, ca să-l alinte, se plecă peste bietul obraz dărăpănat. Deodată îi tresări în pupila care bîjbîia oarbă, un fel de recunoaștere. O lumină, o lumină mică i se ridică în ochi — iat-o, era cu el, copila iubită nespus era cu el, Erna, copila lui frumoasă și gingașă ! Încet, foarte încet, se destindeau buzele amare pe gura care se dezvățase de mult a mai zîmbi, începu discret să se înfiripe un zîmbet, un zîmbet abia schițat. Și, zguduită de această bucurie trudită, fata se plecă să sărute obrazul fără sînge al tatălui.

Atunci — să fi fost parfumul dulceag care-i trezea ceva din trecut ori creierul, pe jumătate amorțit, își reaminti de o clipă uitată ? — o schimbare grozavă se petrecu subit pe trăsăturile pînă în clipa aceea fericite. Buzele decolorate se strînseră brusc, împotrivindu-se înverșunat ; sub cuvertură, mîna se străduia din răsputeri să iasă ca pentru a goni ceva respingător, tot trupul rănit tremura de agitație.

— Pleacă !... Plea-că !... îngînară nearticulat, totuși limpede, buzele livide.

Și atît de înspăimîntător se desena sila pe chipul contorsionat al prizonierului, încît medicul, îngrijorat, dădu la o parte femeile.

— Aiurează, șopti el, e mai bine să-l lăsați singur.

Abia plecaseră ele, că trăsăturile schimonosite se destinseră iar într-o somnolență pustie. Încă se mai auzea răsuflarea înăbușită — tot mai din adînc horcăia pieptul în lupta sa pentru aerul greu al vieții. Dar curînd fu prea obosit să mai soarbă într-însul această amară hrană omenească. Și cînd medicul îi cercetă inima, ea încetase să-l mai doară.

1927

Leporella

Oficial, se numea Crescentia Anna Aloisia Finkenhuber. Avea treizeci și nouă de ani, se născuse nelegitim, și era originară dintr-un mic sat de munte, de pe valea Ziller-ului. La rubrica „semne particulare" din condicuța ei de servitoare, era trasă de-a curmezișul o linie. Însă dacă funcționarii ar fi ținuți să facă și descrieri caracterologice, o privire superficială le-ar fi fost de ajuns ca să poată însemna fără greș în spațiul acela: aduce cu un cal de munte, istovit, foarte osos și uscățiv. Căci avea ceva într-adevăr cavalin în expresia buzei sale inferioare, atîrnînd greu în jos, în ovalul prelung și în același timp dur al obrazului bronzat, în ochii apatici, fără gene și mai cu seamă în părul gros, pîslos, lipit cu grăsime, în șuvițe, pe frunte. De asemeni, din mersul ei se desprindea încăpățînarea de catîr a calului alpin care, iarna și vara, pe munți în sus, pe munți în jos, pe cărări bolovănoase, poartă ursuz, cu același tropot hurducat, aceleași samare de lemn. Crescenz avea obiceiul, cînd scăpa de jugul muncii, să picotească prostește, cu mîinile slab împreunate, sprijinită în coatele depărtate pieziș, cum stau animalele în grajduri și cu simțurile ca puse la odihnă în teaca lor. La ea, toate erau aspre, ca de lemn și greoaie. Gîndea anevoie și pricepea încet, fiecare gînd nou picura doar înăbușit, ca printr-o sită deasă, în cercul rațiunii ei. Dar cînd, în cele din urmă, absorbea ceva nou, îl ținea cu lăcomie și cu tenacitate. Nu citea niciodată, nici ziare, nici cartea de rugăciuni, îi venea greu să scrie, iar literele stîngace din caietul ei de bucătărie semănau ciudat cu propria-i figură masivă ce se contura pretutindeni, colțuroasă și vădit fără urmă de feminitate. La fel de dur ca oasele, fruntea, șoldurile și mîinile, îi era și glasul care, în ciuda sunetelor guturale joase, din Tirol, scîrțîia totdeauna ruginit — de altfel, lucrul nu era de mirare, căci Crescenz nu schimba

cu nimeni o vorbă de prisos. Nici nu o văzuse cineva vreodată rîzînd ; în privința asta, felul ei de a fi era de asemeni cu totul animalic, căci iată ce este poate și mai cumplit decît pierderea graiului : creaturilor inconștiente ale lui Dumnezeu nu li s-a dăruit rîsul, această fericită izbucnire spontană a simțirii.

Copilă din flori, a cărei întreținere căzuse în sarcina comunității, Crescenz se tocmise, încă de la doisprezece ani, ca servitoare, mai tîrziu ca rîndășoaică într-un birt, pînă cînd — din acea cîrciumă de birjari unde o cunoșteau toți datorită patimii sale de muncă tenace, îndîrjite — în sfîrșit a avansat la rangul de bucătăreasă într-un restaurant de vază pentru turiști. Acolo, zi de zi, Crescenz se scula la cinci dimineața, se apuca de treabă, mătura, ațîța focul, curăța, peria, deretica, gătea, frămînta, călca, presa, spăla zbîrnîind așa pînă tîrziu în noapte. Concediu nu-și lua niciodată, nu ieșea în stradă decît pentru a se duce la biserică ; focul rotund care dogorea în vatră îi era soarele, miile și zecile de mii de surcele pe care și le tăiase de-a lungul anilor — pădurea.

Bărbații îi dădeau pace, fie pentru că acel sfert de secol de roboteală încrîncenată îi răpise orice feminitate, fie pentru că, bătoasă și leneșă de gură cum era, îi repezea pe toți care se apropiau de dînsa. Singura ei bucurie o afla în banii pești pe care-i aduna neclintit, cu instinctul strîngător al țăranului și al omului simplu, pentru ca, o dată ajunsă la bătrînețe, să nu mai fie iar nevoită să înghită cu noduri, în Casa Săracilor, pîinea amară a comunității.

Numai de dragul banilor, această făptură mohorîtă și-a părăsit pentru întîia oară, la treizeci și șapte de ani, patria ei tiroleză. O mijlocitoare de profesie care, aflîndu-se în vilegiatură, o văzuse desfășurîndu-și, din zori pînă în noapte, furia activității, în bucătărie și în odăi, a momit-o la Viena cu promisiunea unui salariu dublu. În timpul călătoriei cu trenul, Crescenz nu a mîncat nimic ; nu a scos o silabă din gură către nimeni ; cu toată amabilitatea celorlalți pasageri, care voiseră s-o ajute să-și așeze în plasa de bagaje coșul greu de paie, plin cu avutul ei, Crescenz îl ținea orizontal pe genunchii îndurerați, căci înșelăciune

și hoție erau singurele gînduri pe care fruntea ei butucănoasă de țărancă le asocia noțiunii de capitală. Apoi, la Viena, în primele zile, cînd se ducea la piață era nevoie s-o însoțească cineva, fiindcă se temea de trăsuri ca vaca de automobil. Dar îndată ce se familiarizase cu cele patru străzi pînă la piață, nu-i mai trebui nimeni ; cu coșul ei, trepăda fără să-și ridice ochii, de la ușa casei pînă la tarabă și înapoi, mătura, deretica, ațîța focul la vatra nouă ca și la cea veche, fără a observa vreo schimbare. La nouă seara, după orariul satului, se ducea să se culce și dormea ca un animal, cu gura deschisă, pînă ce, dimineața, deșteptătorul îi detuna în urechi scularea. Nimeni nu știa dacă se simțea bine, poate nici ea însăși, căci nu se apropia de nimeni, la porunci răspundea doar cu un „bine ! bine !" posac sau, dacă era de altă părere, cu o scurtă ridicare din umeri. Nu-i lua în seamă nici pe vecini, nici pe servitoarele din casă, iar privirile ironice ale tovarășelor ei mai ușuratice alunecau ca apa pe tovalul indiferenței ei. Dar odată, cînd una dintre fete îi imitase, în bătaie de joc, dialectul tirolez și nu mai încetase s-o zeflemisească pe leneșa de gură, Crescenz a înșfăcat din vatră o țandără aprinsă și cu ea s-a repezit către fata ce țipa îngrozită. Din ziua aceea, toți o ocoleau pe turbată și nimeni nu mai cuteza s-o ironizeze.

În fiecare duminică dimineață însă, Crescenz, în fusta ei plisată, înfoiată tare și pe cap cu boneta țărănească în formă de farfurie, se ducea la biserică. O singură dată, în prima ei zi de ieșire la Viena, a încercat o plimbare. Cum însă nu voia să meargă cu tramvaiul — iar de-a lungul colindului ei precaut pe străzile ce o împresurau învîrtejite, nu vedea tot timpul decît ziduri de piatră — a ajuns numai pînă la cheiul Dunării ; acolo a privit țintă la apa curgătoare, ca la ceva cunoscut, a făcut stînga împrejur și, tot pe lîngă case și tot evitînd cu teamă mijlocul străzii, a făcut cale întoarsă. Pesemne că această primă și unică plimbare de investigație a dezamăgit-o, căci de atunci nu a mai părăsit casa ; duminicile, prefera să șadă cu ceva de cusut sau cu mîinile goale, la fereastră. Astfel, în obișnuita monotonie a muncii de ocnaș a Crescenzei, capitala nu a adus nici un fel de schimbare ; doar că, în

mîinile ei mîncate de vreme, răsfierte și strivite, în loc să intre două hîrtii albastre, ca înainte, acum, la fiecare sfîrșit de lună, intrau patru. De fiecare dată, studia îndelung și neîncrezătoare bancnotele. Le despăturea ceremonios, iar la urmă le netezea aproape cu tandrețe, înainte de a le așeza deasupra celorlalte, în cutia de lemn galben sculptat, pe care și-o adusese din sat. Acel mic sipet frust, greu de mînuit, era tot secretul ei, era tot rostul vieții ei. În timpul nopții punea cheia sub căpătîi. Unde o ținea ziua, nimeni din casă nu știa.

Așa era plămădită această ciudată ființă omenească (dacă ar putea fi numită astfel; căci din comportarea ei tocmai omenescul se întrezărea înnegurat și îngropat) — poate însă că numai o asemenea făptură, cu simțurile umbrite ca de niște obrăzare, ar fi putut suporta serviciul în gospodăria, cu nimic mai prejos în privința ciudățeniei, a tînărului baron von F... În general, oamenii de serviciu nu îndurau atmosfera de ceartă de acolo, mai mult decît le îngăduia, după lege, termenul de angajare. Tonul țipător, iritat, ce se ascuțea pînă la stridența isteriei, venea de la stăpîna casei. Fiică mai vîrstnică a unui fabricant foarte bogat din Essen, îl cunoscuse într-o stațiune balneară pe tînărul baron simțitor mai tînăr decît ea (de proastă noblețe și încă de mai proastă situație financiară); și în mare grabă se căsătorise cu acel flușturatic, frumos ca o cadră și cu farmec aristocratic șlefuit. Dar de-abia se scursese luna de miere, și tînăra soție a trebuit să recunoască în sinea sa cît de îndreptățită fusese împotrivirea pe care părinții ei — cu spiritul lor mai curînd orientat spre soliditatea și capacitatea cuiva — o arătaseră acestei căsătorii pripite. Pe lîngă numeroasele datorii trecute sub tăcere, a ieșit la iveală, după un timp scurt, că soțul, repede plictisit, acorda mai mult interes hoinărelilor sale de celibatar decît îndatoririlor conjugale. Nu era tocmai băiat rău; ba, acest semicavaler frumos avea chiar o fire jovială dar, ca toți ușuraticii, era indolent și de neînfrînt în vederile lui despre viață și disprețuia orice acumulare de capital în vederea dobînzilor, ca pe o stupiditate și o zgîrcenie de origine plebeiană. El dorea un trai ușor, dînsa o viață de familie, serioasă, ordonată, în felul celor ale

burghezilor din Renania. Asta i-a călcat baronului pe nervi. Și cînd, în ciuda averii soției sale, a trebuit să se tocmească pentru fiece sumă mai mărișoară, iar ea, prea socotită, i-a respins pînă și cererea cea mai dragă — un grajd de curse — n-a mai văzut nici un motiv să se ocupe mai departe conjugal de această germană din nord, masivă, cu ceafa lată și cu un ton zgomotos și autoritar care-i spărgea urechile. Astfel, în tăcere, a pus-o, cum s-ar zice, pe linie moartă ; fără gesturi aspre, dar nu mai puțin radical, s-a descotorosit de femeia decepționată. În timp ce soața îi făcea reproșuri, baronul o asculta politicos și, în aparență, cu interes ; îndată însă ce se termina predica, sufla, o dată cu fumul țigării, admonestările pătimașe și, netulburat, își făcea de cap. Această amabilitate netedă, aproape oficială, o învenina pe decepționată mai mult decît orice împotrivire. Și cum în fața politeții lui de bună educație, niciodată agresivă, ba chiar insinuantă, femeia rămînea dezarmată cu desăvîrșire, furia acumulată își croia impetuos drum în altă direcție : tuna și fulgera împotriva servitorilor, împotriva acestor nevinovați își descărca ea cu violență revolta, în fond îndreptățită, dar aici cu totul deplasată. Urmările nu au întîrziat ; în răstimp de doi ani, a trebuit să-și schimbe jupînesele nu mai puțin de șaisprezece ori ; o dată, după ce lovise chiar pe una dintre ele, încît lucrurile n-au putut fi aplanate decît cu prețul unei despăgubiri considerabile.

Numai Crescenz sta ca un cal de birjă în ploaie, nezdruncinată de tumultul furtunos. Nu lua partea nimănui, nu se sinchisea de nici o inovație, părea că nu observă cum la făpturile străine cu care, fiindu-le tovarășe, împărțea camera de servitori, se schimbau mereu numele, culoarea părului, mirosul trupului și purtarea. Căci nu vorbea cu nici una dintre ele, nu-i păsa nici de ușile trîntite zgomotos, nici de prînzurile întrerupte, nici de neputincioasele explozii isterice. Indiferentă, se ducea cu zel, din bucătărie în piață, din piață în bucătărie ; ceea ce se întîmpla în afara acelei zone împresurate de un zid, nu o privea. Robotind, dură și insensibilă ca o mașină, zilele treceau una după alta. Astfel, doi ani petrecuți în capitală s-au prelins pe lîngă dînsa fără vreun incident,

fără a-i lărgi cumva viața interioară, afară că teancul de bancnote albastre din sipețel se înălțase de un palmac iar la capătul anului, cînd cu degete umede a numărat bilet după bilet, magicul miar nu mai era departe.

Hazardul însă are burghie de diamant iar destinul, plin de vicleșuguri periculoase, știe adesea să-și croiască o cale din ungherul cel mai neașteptat pînă la cele mai stîncoase naturi și, sfredelindu-le, să le zdruncine din temelii. La Crescenz, prilejul exterior a îmbrăcat o haină aproape la fel de banală precum era dînsa : după o pauză de zece ani, i s-a năzărit din nou stăpînirii să decreteze un recensămînt al populației și, spre completarea precisă a datelor personale, a trimis în toate casele formulare extrem de complicate. Baronul, neîncrezător față de meșteșugul scriitoricesc al servitorilor, greoi și doar fonetic corect, a preferat să completeze cu mîna lui rubricile, pentru care motiv a poruncit să vină la dînsul și Crescenz. Întrebînd-o de nume, vîrstă și loc de baștină, a rezultat că el, vînător pasionat și prieten cu proprietarul acelui district, vînase adesea capre negre tocmai în colțișorul alpin al Crescenzei și că timp de două săptămîni îl însoțise un ghid chiar din satul ei natal. Ba, mai dovedindu-se și — lucru curios ! — că ghidul era un unchi al ei, iar baronul fiind în toane bune, s-a desfășurat, dintr-un pretext întîmplător, o conversație mai lungă, din care a ieșit la iveală o nouă surpriză : baronul mîncase cu acel prilej o delicioasă friptură de cerb, chiar în restaurantul unde gătea dînsa. Toate astea erau nimicuri ; totuși, prin coincidența lor, aveau ceva deosebit, iar Crescenzei, care pentru întîia oară dăduse de un om ce-i vorbea de locul ei natal, îi părea o adevărată minune. Sta în fața lui, cu obrajii îmbujorați, plină de interes și cu stîngăcie se pleca măgulită cînd el, trecînd la un ton glumeț, îi imita dialectul tirolez și o tot întreba fie dacă știe să chiuie ca tirolezii, fie alte năzdrăvănii copilărești. În cele din urmă, amuzat de el însuși, baronul, în cel mai obișnuit gen țărănesc, i-a ars o palmă zdravănă pe dosul vîrtos, iar apoi a expediat-o rîzînd : „Du-te acum, Cenzi dragă, și mai na două coroane pentru că ești de pe valea Ziller-ului".

Nu încape vorbă : întîmplarea asta nu era în sine ceva patetic și important. Dar convorbirea de cinci minute a produs asupra simțului subteran de mormoloc al acestei făpturi mohorîte un efect ca o piatră într-o mlaștină : abia treptat și alene apar cercuri mișcătoare care, în clisa groasă, învălurîndu-se greoi mai departe, ajung încet de tot pînă la marginea conștiinței. Pentru întîia dată, după ani, femeia, încăpățînat de leneșă de gură, avusese o conversație personală cu o ființă omenească ; și-i părea supranaturală întîmplarea că tocmai cel dintîi om care-i vorbise, îi cunoștea — aici, în mijlocul acestui labirint pavat — munții, ba că o dată și mîncase o friptură de cerb gătită de dînsa. La care se adăuga palma jovială aplicată pe dosul ei, ceea ce, în limbaj țărănesc este un fel de întrebare laconică și o solicitare. Iar Crescenzei — chiar dacă nu cuteza să creadă că acest domn, elegant și distins, îi adresase cu adevărat o asemenea cerere — acea intimitate trupească i-a trezit totuși oarecum simțurile adormite.

Astfel, datorită unui impuls întîmplător, în lumea ei lăuntrică, ceva începu să se miște, să împungă strat cu strat, pînă cînd, întîi nehotărît, apoi tot mai lămurit, se desprinse un sentiment nou, asemănător acelei recunoașteri spontane cu care un cîine, într-o bună zi, își recunoaște, dintre toate făpturile ce-l înconjoară, pe viitorul stăpîn : din acea clipă, el aleargă după dînsul, îl salută dînd din coadă sau cu un lătrat, pe acela pe care soarta i l-a așezat deasupra, i se supune de bunăvoie și se ține pe urmele lui pas cu pas. La fel, în viața cenușie a Crescenzei, pînă atunci îngrădită exclusiv de cele cinci noțiuni obișnuite — bani, piață, vatră, biserică și pat — pătrunsese un element nou, care pretindea spațiu și dădea cu forță brutală la o parte tot ce fusese înainte. Și așa, cu lăcomia țăranului care, o dată ce a apucat un lucru nu-i mai dă drumul, își vîrî noul element adînc sub piele, pînă în hățișul universului instinctual al simțurilor ei ruginite. Bineînțeles, a durat un timp pînă să iasă la iveală, în chip vădit, prefacerea ; dar și aceste caracteristici de început erau neînsemnate, ca de pildă : grija deosebită, plină de rîvnă, cu care curăța hainele și ghetele baronului, lăsînd mai departe în seama jupînesei rochiile și încălțămintea

baroanei. Sau o puteai vedea mai des prin coridoare și odăi și, cînd abia auzea scîrțiind cheia în broasca ușii care da afară, se și repezea cu zel în calea baronului să-i ia în primire bastonul și pardesiul. Bucătăriei îi acorda o atenție îndoită ; ba, cu multă trudă, tot întrebînd, a dat să ajungă pînă la hala pieței mari, numai în scopul de a tîrgui o friptură de cerb. De asemeni, îmbrăcămintea ei arăta semne de îngrijire sporită.

O săptămînă sau două s-au scurs pînă cînd aceste prime mlădițe ale simțirii ei noi au înmugurit în lumea ei interioară. A mai fost nevoie de alte săptămîni și săptămîni pentru ca un nou gînd să odrăslească alături de acești muguri dintîi și dintr-o creștere șovăielnică să capete culori și forme deslușite. Acesta nu era decît un sentiment complementar celui dintîi : o ură, la început vagă, treptat însă izbucnind neînvăluită, nudă, împotriva soției baronului, împotriva femeii căreia îi era dat să locuiască, să doarmă, să stea de vorbă cu el, și care totuși nu nutrea pentru dînsul același respect plin de abnegație ca ea. Fie că Crescenz — acum involuntar mai atentă — asistase la una dintre scenele umilitoare în care soția iritată îl înjosea într-un chip atît de respingător pe baronul adorat, fie că familiaritatea lui jovială o făcea să resimtă îndoit de acut rezerva plină de îngîmfare a germanei de nord — oricum, deodată, începu să opună baroanei, care nici cu gîndul nu gîndea, o încăpățînare, o dușmănie înverșunată, presărată cu mii de spini, cu mii de răutăți mărunte. Astfel, baroana trebuia să sune de fiecare dată cel puțin de două ori pînă ce Crescenz, cu încetineală intenționată și cu o vădită lipsă de bunăvoință, să răspundă la chemare, iar umerii împungeau, parcă dovedeau din capul locului hotărîrea ei de a se împotrivi. Poruncile le primea mută și ursuză, încît baroana niciodată nu știa dacă fusese înțeleasă cum trebuie ; și dacă cumva, din prudență, o mai întreba o dată, răspunsul era fie o clătinare înciudată din cap, fie un disprețuitor : „Păi am auzit !“ Sau, înainte să plece stăpîna casei la teatru, în chiar ultima clipă, cînd se repezea nervoasă prin odăi, se dovedea că o cheie importantă se rătăcise, pentru ca după o jumătate de ceas să apară, pe neașteptate, în vreun

ungher. Îi plăcea să uite regulat de mesajele și telefoanele pe care le primea baroana, iar cînd aceasta o întreba, Crescenz îi zvîrlea în față fără pic de regret: „De, am uitat și eu!“ În ochi n-o privea niciodată, poate din teama de a nu-și putea stăpîni ura.

Între timp, neînțelegerile casnice prilejuiră scene tot mai supărătoare între soți. Nu-i exclus ca îmbufnarea inconștientă, enervantă, a Crescenzei să fi contribuit și ea la iritarea femeii, tot mai exaltată, sporind din săptămînă în săptămînă. Cu nervii slăbiți în urma unei virginități prea îndelungi, pe deasupra amărîtă de indiferența soțului și de ostilitatea obraznică a servitorilor, nefericita se dezechilibra tot mai mult. Zadarnic își hrănea cu brom și cu veronal enervarea; cu atît mai violent i se sfîșie, după aceea, în discuții, coarda supraîntinsă a nervilor ei; avea crize de plîns și accese isterice și nu afla la nimeni nici cea mai slabă compătimire sau măcar vreo umbră de sprijin. În cele din urmă, medicul îi prescrise o odihnă de două luni într-un sanatoriu, propunere pe care soțul, de altminteri foarte nepăsător, o aprobă cu o îngrijorare atît de subită, încît nevasta, din nou plină de neîncredere, la început se împotrivi. Totuși, călătoria fu în sfîrșit hotărîtă, fu aleasă și camerista care s-o însoțească, pe cînd Crescenz avea să rămînă singură în locuința largă, să-l servească pe baron.

Vestea aceasta, că domnul îi fusese dat numai ei în grijă, învioră brusc simțurile greoaie ale Crescenzei. Ca și cum i-ar fi scuturat laolaltă, impetuos, într-o sticlă magică, toată seva și forța, din străfundurile făpturii ei se ridică acum un sediment ascuns de piatră, colorîndu-i întreaga purtare. Toropeala, plumbul din mădularele țepene și înghețate se topiră dintr-o dată; părea că, de la vestea cea electrizantă, ar fi căpătat brusc încheieturi mlădioase, un mers vioi, avîntat. Abia venise vorba de pregătirile de călătorie, că ea alerga de colo pînă colo prin odăi, pe scară în sus și în jos, apoi înșfăcă fără să i se ceară toate valizele și le cără cu mîna ei la trăsură. Iar seara, tîrziu, cînd baronul, întors de la gară, înmîna femeii care-l întîmpinase cu zel, bastonul și pardesiul și, cu un suspin de ușurare, îi spuse: „Expediată în regulă!“, un

lucru nemaipomenit se întîmplă. În jurul buzelor strînse ale Crescenzei care, asemeni tuturor animalelor, nu rîdeau niciodată, ceva începu să se smucească forţat, să se lăţească. Gura i se strîmbă, se trase larg de-a curmezişul şi, din obrazul ei luminat tîmpeşte, izbucni brusc un rînjet atît de făţiş, atît de animalic neînfrînat, încît baronul, neplăcut surprins, se ruşină de familiaritatea lui deplasată şi, fără un cuvînt, trecu în odaia sa.

Dar acea clipă fugitivă de stinghereală trecu repede, şi chiar în zilele următoare, pe amîndoi, stăpîn şi slugă, îi lega un simţămînt comun : bucuria de a gusta o linişte încîntătoare şi o binefăcătoare neîngrădire. Absenţa doamnei măturase atmosfera de norii care o încărcaseră : soţul liberat, scăpat în sfîrşit de eterna corvadă de a da socoteală, sosi chiar în seara aceea tîrziu acasă, şi zelul taciturn al Crescenzei îi oferea un contrast plăcut cu preaguralivele primiri ale soţiei sale. Cu o patimă şi mai exaltată, Crescenz se aruncă în munca ei cotidiană ; se scula cu noaptea în cap, făcea să strălucească totul, freca broaşte şi clanţe ca o apucată, alcătuia ca prin farmec meniuri deosebit de gustoase şi baronul, spre uimirea lui, observă chiar la primul prînz că în cinstea sa fusese scos din dulapul cu argintărie serviciul de masă cel scump, lucru care nu se întîmpla decît în ocazii speciale. Deşi în general neatent, acum baronul nu putu să nu observe atitudinea plină de solicitudine, aproape delicată, a acestei făpturi ciudate — şi, binevoitor cum era de fapt, nu fu zgîrcit în a-şi exprima satisfacţia. Îi aduse laude pentru mîncare, ici-colo îi zvîrli cîte o vorbă prietenoasă, iar a doua zi dimineaţa — era onomastica lui — cînd găsi pregătit un tort împodobit artistic cu iniţialele lui şi cu blazonul familiei, făcute din zahăr, rîse către ea exuberant :

— Cenzi, ai să mă deprinzi cu răsfăţul, şi ce mă fac dacă, Doamne fereşte, mi se întoarce nevasta ?!

Totuşi, în primele zile încă îşi mai impuse o oarecare rezervă, înainte de a se lepăda şi de ultimele constrîngeri. Apoi însă, fiind sigur, după unele indicii, de discreţia Crescenzei, începu din nou, pe deplin celibatar, să-şi facă viaţa comodă, chiar în casa lui. Fără altă explicaţie, în ziua a patra a văduviei lui ocazionale, o chemă la dînsul

pe Crescenz și, cu tonul cel mai neutru, îi porunci să prepare o cină rece pentru două persoane iar apoi să se ducă la culcare ; de rest, va avea el grijă. Crescenz primi, mută, porunca. Nici o privire, nici un clipit nu trăda dacă înțelesul adevărat al acestor cuvinte pătrunsese pînă îndărătul frunții ei joase. Dar cît de bine îi ghicise ea adevăratele intenții, stăpînul avea să observe foarte curînd, cu o surprindere amuzată. Seara tîrziu, întorcîndu-se de la teatru cu o coristă de la Operă, nu numai că găsi masa pusă foarte îngrijit și împodobită cu flori, ci se dovedi că în camera de dormit patul vecin cu al lui fusese desfăcut ca o invitație insolentă, iar capotul de mătase și papucii baroanei așteptau gata pregătiți. Văzînd pînă unde merge atenția acestei făpturi, soțului eliberat îi veni involuntar să rîdă, și astfel căzu ultima barieră din fața complicității ei binevoitoare. Chiar dimineața o sună să o ajute pe ușuratica intrusă la îmbrăcat. Și prin asta, înțelegerea tacită dintre el și Crescenz fu pecetluită.

Tot în zilele acelea, Crescenz fu învestită cu un nume nou. Corista cea veselă, care tocmai studia rolul Donei Elvira și căreia îi plăcea să-și ridice în glumă tandrul prieten la rangul de Don Juan, îi spuse odată rîzînd :

— Cheam-o pe Leporella [1] ta !

Pe baron îl amuză numele, tocmai pentru că o parodia atît de grotesc pe costeliva tiroleză și de atunci nu-i mai spunea altfel decît Leporella. Întîia oară, Crescenz, ridicîndu-și ochii, se uită mirată ; apoi însă, ademenită de armonia vocalelor neînțelesului nume, se bucură de poreclă ca de o înnobilare. De fiecare dată cînd zburdalnicul baron o striga așa, buzele ei subțiri se dădeau în lături, dezgolind larg dinții de cal cafenii, și cu umilință, parcă dînd din coadă, venea plecată să primească poruncile înaltului stăpîn.

Numele fusese gîndit ca o parodie, dar prin el, viitoarea divă aruncase pe umerii ciudatei ființe un veșmînt verbal care i se potrivea de minune. Căci precum acel complice, creat de Da Ponte [2], se bucura de bucuria lui Don Juan,

[1] Leporello este numele unui servitor din operă muzicală „Don Juan" a lui Mozart.

[2] Libretistul operei „Don Juan" a lui Mozart.

la fel această fată bătrînă, osificată, străină de dragoste, se mîndrea și se bucura în chip straniu de aventurile stăpînului. Să fi fost numai satisfacția de a găsi în fiecare dimineață patul stăpînei pe care o ura cu înfocare, răvășit și necinstit, ba de trupul unei tinere, ba de al alteia? Sau îi pîrîia cumva prin simțuri că e și ea părtașă tainică? Oricum, fecioară bătrînă, severă, bigotă, vădea o sîrguință cu totul pătimașă de a-și ajuta stăpînul în aventurile lui. Cum propriul ei trup, sleit, ajuns de mult, printr-o muncă de decenii, asexuat, nu o mai supăra, începu a se încălzi plăcut, cu o mulțumire de codoașă căreia îi scapără ochii, chiar după cîteva zile, văzînd cum intră în camera de dormit o a doua femeie, și curînd o a treia. Ca un condiment îi bucura simțurile amorțite complicitatea aceasta și parfumul înțepător al atmosferei erotice. Crescenz ajunse cu adevărat o Leporella și, asemeni acelui băiat dezgheţat, era sprintenă, săritoare, vioaie. Ieșiră la iveală însușiri ciudate, parcă scoase la suprafață de dogoarea acelei colaborări fierbinți — felurite mici vicleșuguri. abilități, subtilități, apucături de spion, de om ingenios, de cercetaș mînat de curiozitate. Asculta pe la uși, iscodea pe gaura cheii, cotrobăia prin odăi și paturi, zbura, îmboldită de o ciudată surescitare, pe scări în sus și în jos cînd abia adulmeca vreo pradă nouă și, treptat, această stare de veghe, această participare, ahtiată după spectacol, sculptă, din învelișul lemnos al vechii ei somnolențe, un soi de om nou. Spre mirarea generală a vecinilor, Crescenz deveni dintr-o dată sociabilă, flecărea cu jupînesele, glumea grosolan cu poștașul, începu să se amestece în vorbăria și bîrfeala precupeţelor; și odată, într-o seară, pe cînd luminile din curte erau stinse, servitoarele peste drum de odaia ei auziră ieșind pe fereastra, altminteri amuțită de mult, un zumzet curios: cu jumătate de voce huruită, Crescenz, stîngace, intona unul din acele cîntece alpine pe care le cîntă păstorițele din acele locuri la pășune, pe înserat. Cu ton frînt de tot, strîmbat de buzele nedeprinse, se strecura dintre ele, trudindu-se și poticnindu-se, o melodie monotonă. Și totuși: suna ciudat de emoționant și de surprinzător. Pentru întîia oară, din vremea copilăriei sale, Crescenz încerca iar să cînte, și sunetele

grunţuroase care, din pulberea întunecată a anilor sfărîmaţi, îşi croiau anevoie drum spre lumină, te înduioşau.

Baronul, autor inconştient al curioasei prefaceri a acestei femei înrobite lui, era cel din urmă care să-şi dea seama, căci cine se întoarce vreodată după umbra sa ? O simţi furişîndu-se, credincioasă şi mută, pe urmele paşilor tăi, uneori depăşindu-te grăbită, ca vreo dorinţă inconştientă, dar cît de rar îţi dai osteneala să-i observi formele caricaturale şi să recunoşti în acea schimonosire propriul tău eu ! Baronul nu băga de seamă la Crescenz nimic altceva decît că era totdeauna însufleţită de zelul de a-l servi, că era cu totul discretă, devotată pînă la abnegaţie — un adevărat om de încredere. Şi tocmai muţenia ei, păstrarea distanţei de la sine înţeleasă în toate situaţiile delicate, avea asupra lui un efect binefăcător ; uneori, îi dăruia în treacăt mîngîierea cîtorva cuvinte prietenoase, aşa cum mîngîi un cîine ; ici-colo chiar glumea cu dînsa, o trăgea părinteşte de ureche, îi dădea o bancnotă sau un bilet de teatru ; pentru el, nimicuri pe care le scotea, fără să se gîndească, din buzunarul vestei — pentru ea însă, relicve pe care le păstra cu evlavie în caseta ei de lemn. Cu timpul, baronul se deprinse să gîndească cu voce tare în faţa ei, ba să-i dea în grijă misiuni complicate şi, cu cît semnele încrederii lui erau mai înalte, cu atît şi ea îşi încorda puterile spre tot mai multă recunoştinţă, spre tot mai multă străduinţă. Un instinct straniu de scotocire, de căutare, de adulmecare se ivi la Crescenz, cu scopul ba de a-i urmări vînătoreşte dorinţele, ba de a le-o lua uneori înainte ; toată viaţa ei, toate năzuinţele şi toată voinţa ei păreau să fi trecut din propriul ei trup într-al lui, vedea orice cu ochii lui, asculta cu simţurile lui, se încînta de toate plăcerile şi cuceririle lui, mulţumită unui entuziasm aproape vicios. De cîte ori o altă femeie trecea pragul, Crescenz radia ; era decepţionată şi jignită în aşteptările ei, cînd baronul se întorcea seara fără vreo însoţitoare tandră ; raţiunea ei, odinioară atît de adormită, lucra acum tot atît de sprinten şi impetuos precum înainte îi lucraseră doar mîinile, în ochi îi scăpăra şi-i lucea o lumină nouă, vigilentă. În animalul de muncă stors şi sleit se trezise un om — un om înnegurat, închis,

viclean și primejdios, socotit și preocupat, neliniștit și intrigant.

Odată, pe cînd baronul se întorsese mai devreme acasă, se opri în coridor, uimit; dincolo de ușa bucătăriei acelei făpturi, care de obicei era cu desăvîrșire mută, nu se auzeau chicoteli și rîsete ciudate? Și iată că Leporella, frecîndu-și mîinile pieziș de șorț, jumătate sfioasă, jumătate obraznică, se și strecura pe ușa întredeschisă.

— Rog pe domnu' baron să mă ierte, zise ea în timp ce mătura cu privirea podeaua, dar e înăuntru fata cofetarului... fată frumoasă... tare-ar vrea să-l cunoască pe domnu' baron.

El își înălță privirea, surprins. Se întreba dacă trebuie să se înfurie de o asemenea intimitate neruşinată, ori să se amuze de sensibilitatea ei de codoașă. În cele din urmă, învinse curiozitatea lui de bărbat.

— Ia s-o vedem un pic!

Fata, pe care Leporella o momise cu încetul prin tot felul de încurajări măgulitoare, era ca de șaisprezece ani, blondă și atrăgătoare. Acum, cînd slujnica o împingea într-una, ostentativ, ieși pe ușă chicotind sfioasă și roșie la față și se tot foia stîngace prin fața elegantului baron, pe care adesea îl privise cu admirație într-adevăr copilărească din prăvălia de peste drum. Baronului îi păru drăguță și o pofti să ia ceaiul cu dînsul în odaia lui. Neștiind dacă trebuie să accepte ori nu, fata se întoarse către Crescenz. Aceasta însă se și mistuise în bucătărie, cu o grabă surprinzătoare încît victimei ademenite spre aventură nu-i mai rămînea altceva decît să cedeze, îmbujorată și emoționată de curiozitate, primejdioaselor îmbieri.

Dar natura nu face salturi. Chiar dacă presiunea unei patimi înăbușite, strîmbate, smulsese din făptura cea osoasă și mohorîtă o agitație oarecare a spiritului, această gîndire nouă, îngustă, nu ajungea mai departe decît pînă la cauza cea mai apropiată — înrudindu-se astfel cu instinctul de scurtă durată al animalelor. Prinsă între zidurile obsesiei de a-și servi întrutotul stăpînul pe care-l iubea cu un devotament de cîine, Crescenz uită cu desăvîrșire de soția absentă. Cu atît mai înspăimîntătoare îi fu deșteptarea. Cînd, într-o dimineață, baronul, morocănos și necăjit, intră cu o scrisoare în mînă și o înștiință să pre-

gătească toate, pentru că a doua zi se întorcea din sanatoriu stăpîna casei, asupra ei se abătu un trăsnet din senin. Crescenz, pămîntie la față, rămase locului cu gura căscată de spaimă : vestea o înjunghiase ca un cuțit. Privea țintă, privea într-una, ca și cum n-ar fi priceput. Atît de nemărginit, atît de înfricoșător îi sfîșiase lovitura de trăsnet obrazul, încît baronul găsi de cuviință s-o liniștească puțin cu un cuvînt de îmbărbătare.

— Cenzi, mi se pare că nici pe tine nu te bucură. Dar ce să-i faci, n-avem încotro !

Iată însă că pe chipul împietrit începu să se agite ceva. O convulsie uriașă se trudea să iasă la lumină, din străfund, parcă din măruntaiele ei, colorîndu-i freptat obrajii, pînă atunci ca de cretă, într-un purpuriu intens. Încet de tot, pompat în sus cu izbituri puternice ale inimii, izvora ceva : gîtlejul tremura de sforțarea silită. Și, în sfîrșit, ajungînd sus, dintre dinții scrîșniți izbucni înăbușit :

— Ba... ba... avem... avvem încotrro...

Cuvintele țîșniră aspru, ca o împușcătură mortală. Și în urma descărcării violente, atît de răutăcios, cu o hotărîre atît de neagră i se încrîncenă chipul schimonosit, încît, fără voie, baronul se sperie și se trase înapoi, plin de mirare. Crescenz însă se și întorsese și începuse să frece o piuliță de aramă cu un zel deosebit de încordat, de parcă ar fi vrut să-și frîngă degetele.

O dată cu întoarcerea soției, prin casă începură iar să bîntuie trăsnete și fulgere. Doamna trîntea zgomotos ușile, se repezea prin odăi, prost dispusă și, ca un curent de aer, mătura pe fereastră atmosfera de lîncezeală tihnită. Fie că femeia înșelată aflase prin bîrfeli din vecini sau prin scrisori anonime, cît de nedemn abuzase soțul ei de drepturile sale de stăpîn, fie că o înciuda nervozitatea fățișă și nestăpînită cu care el o primise față de toată lumea, oricum, cele două luni de sanatoriu păreau să fi fost prea puțin de folos nervilor ei surescitați, gata să se rupă, căci accesele de plîns alternau cu amenințări și cu scene de isterie. De la o zi la alta, raporturile dintre ei se făceau tot mai de nesuferit. Vreo cîteva săptămîni, baronul, datorită politeții lui, care pînă atunci fusese la înălțime, mai ținu piept asaltului de mustrări, îndată ce ea amenința

cu divorțul sau cu scrisori către părinții ei, și răspunse evaziv și împăciuitor. Dar tocmai această indiferență rece, lipsită de dragoste, o împingea pe femeia fără prieteni, împresurată de o dușmănie ascunsă, tot mai adînc în nervozitatea ei înfrigurată.

Crescenz se blindase cu totul în vechea-i muțenie. Însă tăcerea ei devenise agresivă și primejdioasă. La sosirea stăpînei, rămase cu încăpățînare în bucătărie și cînd, în sfîrșit, fu chemată, evită să-i ureze bun venit. Cu umerii împinși înainte cu îndîrjire, stătea ca de lemn și atît de ursuză răspundea la întrebări încît stăpîna, nerăbdătoare, își întoarse îndată ochii de la ea. Dar Crescenz, printr-o singură privire, proiectă în spatele neștiutoarei întreaga ură adunată. Rapacitatea ei se simțea frustrată prin reîntoarcerea baronesei. Din bucuria, gustată cu patimă, de a fi serviabilă, Crescenz fu din nou izgonită în bucătărie și la vatră, numele intim Leporella îi fu răpit. Căci baronul se ferea cu multă precauție să arate în fața nevestei vreun semn de simpatie pentru Crescenz. Numai uneori, cînd, istovit de scenele dezgustătoare, dorea să-și verse focul, se furișa în bucătăria ei și se așeza pe un scaun tare de lemn, ca să se ușureze printr-un suspin : „Nu mai pot să îndur !“

Clipele acelea — în care stăpînul divinizat căuta, dintr-o încordare excesivă, să se refugieze la dînsa — erau cele mai fericite ale Leporellei. Niciodată n-ar fi îndrăznit să rostească vreun răspuns sau vreo vorbă de mîngîiere ; ședea mută și adîncită în gînduri, doar cînd și cînd se uita cu o privire care asculta, plină de milă, de chin, către zeul ei subjugat, și această participare tăcută îi făcea bine baronului. Apoi însă, cînd el pleca din bucătărie, cuta aceea turbată i se tîra din nou pînă sus, pe frunte, și mîinile grele împungeau ura într-o bucată de carne lipsită de apărare sau o fărîmițau frecînd-o de oale și de tacîmuri.

În cele din urmă, atmosfera de zăduf condensat se descărcă printr-o explozie furtunoasă. La una din scenele acelea pustiitoare, baronul, în sfîrșit, își pierdu răbdarea. Cu o destindere bruscă zvîcni în sus din indiferența lui umilă de școlar și trînti vijelios ușa în urma sa :

— M-am săturat !

Strigase cu atîta furie, încît ferestrele zornăiră pînă în odaia cea mai din fund. Apoi, încă înfierbîntat de mînie, cu obrajii ca sîngele, se repezi în bucătărie la Crescenz, care tremura toată ca un arc prea înstrunat.

— Numaidecît să-mi pregătești valiza și pușca. Plec pentru o săptămînă la vînătoare. În iadul ăsta nici dracu nu mai poate sta. Toate astea trebuie să ia sfîrșit!

Crescenz îl privea încîntată. Așadar, baronul era iarăși stăpînul. Și un rîs aspru îi gîlgîi din gîtlej:

— Are dreptate domnu', trebuie să ia sfîrșit!

Palpitînd de zel, gonind din odaie în odaie, strînse totul din dulapuri, pe de mese; fiecare nerv al făpturii croite grosolan tremura sub încordarea avidității. Cu mîna ei, duse apoi valiza și pușca jos, la trăsură. Dar, pe cînd baronul chibzuia în căutarea unui cuvînt de mulțumire pentru zelul ei, privirea i se trase înapoi speriată. Peste buzele strînse ale Crescenzei își croise iarăși drum larg rîsul acela viclean care îl înspăimînta de fiecare dată. Văzînd-o atentă, fără voie se gîndi la ghearele încordate ale unei fiare la pîndă. Dar ea se și încovoiase și doar îi șopti răgușit, cu o intimitate aproape jignitoare:

— Să plece domnu' fără grijă, că fac eu totul.

După trei zile, o telegramă urgentă îl rechema pe baron de la vînătoare. La gară îl aștepta vărul lui. Tulburat, baronul înțelese de la prima aruncătură de ochi că trebuie să se fi întîmplat ceva neplăcut, căci privirea vărului era nervoasă și îl evita. După cîteva cuvinte pregătitoare, spuse cu menajamente, baronul află: dimineața, nevasta lui fusese găsită moartă în patul ei, iar odaia plină de gaz aerian. Un accident din nebăgare de seamă, așa îl vestea vărul, era din păcate exclus, pentru că acum, în mai, soba de gaz era de mult scoasă din uz, și intenția unei sinucideri se putea recunoaște din însuși faptul că nenorocita luase seara veronal. La acestea se adăuga declarația bucătăresei Crescenz, singura care rămăsese acasă în seara aceea și care a auzit cum nefericita ieșise noaptea în vestibul, probabil ca să deschidă intenționat gazometrul, închis cu grijă. În urma acestei comunicări, medicul legist, chemat spre constatare, declarase de asemeni

exclusă orice altă cauză și făcuse proces-verbal de sinucidere.

Baronul începu să tremure. Cînd vărul pomeni de depoziția Crescenzei, simți deodată răcindu-i-se sîngele în mîini — un gînd penibil, dezgustător, un fel de greață se învălura într-însul. Dar senzația aceasta, care dospea și-l chinuia, el o respinse cu energie și, fără nici o împotrivire, se lăsă condus acasă de vărul lui. Cadavrul fusese ridicat, în odaia de primire așteptau rudele, cu mutre întunecate, dușmănoase. Condoleanțele lor erau reci ca o lamă de cuțit. Pe un ton acuzator, îi spuseră că trebuie să-i aducă la cunoștință, cu regret, că nu mai fusese posibil să mușamalizeze „scandalul", deoarece dimineața, servitoarea dăduse buzna pe scări țipînd cît o lua gura: „Doamna s-a omorît!" și că au comandat o înmormîntare discretă, pentru că — din nou se întorcea, rece, către dînsul tăișul ascuțit al cuțitului — curiozitatea societății fusese din păcate ațîțată neplăcut încă dinainte, prin fel de fel de zvonuri. Cu fruntea înnourată, baronul asculta încurcat. O dată își ridică involuntar privirea spre ușa încuiată a odăii de dormit, dar, laș, o coborî iar. Voia să-și depene pînă la capăt un gînd care nu-i dădea pace și-l chinuia; vorbăria aceea însă, goală și ostilă, îl zăpăcea. Încă o jumătate de ceas se mai agitară în jurul lui rudele, negre și flecare, apoi toți se retraseră, unul după altul. În odaia goală, semiobscură, rămase singur, cu tîmple îndurerate, cu încheieturi obosite, tremurînd ca sub o lovitură surdă.

Cineva bătu la ușă.

— Intră! zise el tresărind.

Din spate se și auzea un pas șovăielnic, un pas îndesat, furișat și tîrșîit, pe care-l cunoștea. Brusc, îl năpădi groaza, își simțea ceafa ca înșurubată și în același timp pielea din creștet pînă jos, la genunchi, străbătută de fiori de gheață. Voi să se întoarcă, dar mușchii nu-l ascultau. Rămase deci în mijlocul odăii, tremurînd și fără grai, cu mîinile atîrnîndu-i țepene, dîndu-și seama foarte precis ce impresie de lașitate trebuia să dea această împietrire plină de vinovăție. Zadarnic însă se strădui din răsputeri — mușchii nu i se supuneau. Atunci, foarte calmă, cît mai neutră posibil, zise vocea din dosul lui:

— Vreau numai să întreb dacă domnu' ia masa acasă ori în altă parte.

Baronul se cutremura din ce în ce mai tare, gheața îi coborîse pînă în piept. De trei ori încercă, pînă ce izbuti în sfîrșit să stoarcă dintr-însul :

— Nu, acum nu mănînc nimic !

Pasul se tîrșîi afară din odaie. Baronul nu avu curajul să-și întoarcă ochii. Deodată, încremenirea se frînse, o scîrbă sau o convulsie îi zgudui tot trupul. Dintr-o săritură fu la ușă, învîrti palpitînd cheia în broască, pentru ca pasul, acel pas ce-l urmărea ca o stafie și pe care-l ura, să nu se mai apropie. Apoi se trînti în fotoliu ca să-și înăbușe un gînd pe care nu voia să-l gîndească și care totuși, rece și lipicios ca un melc, se tîra într-una către conștiința lui. Gîndul acela de care nu putea scăpa, pe care sila îl împiedica să-l accepte, îi umplea întreaga simțire, bălos și scîrbos — și toată noaptea de nesomn îl sîcîi, chiar în ceasurile următoare, ba și atunci pe cînd, îmbrăcat în negru și tăcut, stătea la înmormîntare lîngă sicriu.

A doua zi după înmormîntare, baronul plecă în grabă din oraș. Prea îi erau acum nesuferite toate fețele ; în toiul compasiunii lor, oamenii aveau — ori poate numai i se părea ? — o ciudată privire cercetătoare, de torționari. Pînă și cele neînsuflețite vorbeau acuzativ și cu răutate : fiecare mobilă din casă, dar mai cu seamă din dormitor, unde mirosul dulceag al gazului părea că mai stăruie pe toate obiectele, de cîte ori apăsa involuntar clanța ca să deschidă ușa. Dar coșmarul cel mai de neîndurat, în somn sau treaz, era indiferența rece, nepăsătoare, a confidentei lui de odinioară, care tropotea prin locuința pustie ca și cum nu s-ar fi întîmplat nici cel mai mic lucru. Din secunda în care vărul lui, la gară, pomenise numele ei, tremura la fiecare întîlnire cu dînsa. Abia îi auzea pasul și o neliniște nervoasă îl cuprindea punîndu-l aproape pe fugă. Nu mai putea vedea, nu mai putea suporta acel umblet tîrșiit, indiferent, acel calm mut și rece. Îl și apuca sila doar gîndindu-se la ea, la vocea ei scîrțîită, la părul slinos, la acea nesimțire tîmpă, animalică, nemiloasă ; în furia lui, era cuprinsă furia împotriva sa, pentru că îi lipsea forța să rupă violent, cum

rupi o funie, legătura lor, care îl sugruma. Așa încît nu-i mai rămînea decît o singură scăpare : fuga. Pregăti pe ascuns valizele, fără să-i spună vreun cuvînt și lăsă numai un bilet zorit, în care o vestea că plecase în Carintia, la niște prieteni.

Baronul lipsi toată vara. Odată, cînd fu chemat de urgență la Viena, pentru aranjarea moștenirii, preferă să vină în taină, să locuiască la hotel și să nici n-o anunțe pe pasărea morții, care sta acasă așteptînd. Crescenz nu află nimic de prezența lui, căci nu stătea de vorbă cu nimeni. Neavînd nici o treabă, ședea toată ziua în bucătărie, țeapănă, întunecată ca o cucuvea ; la biserică se ducea acum de două ori pe zi, nu o dată, ca înainte ; prin mandatarul baronului primea dispoziții și bani de cheltuială — de el însuși nu auzea nimic. Baronul nu scria și nu trimitea prin alții nici un cuvînt. Astfel, Crescenz stătea mută și aștepta. Fața i se făcuse mai aspră, mai uscată, mișcările ei deveniseră iar ca de lemn. Așa, așteptînd și așteptînd mereu, își petrecu timpul, multe săptămîni în șir, într-o stare misterioasă de încremenire.

Toamna însă, rezolvarea unor chestiuni urgente nu-i mai îngădui baronului să-și prelungească vacanța. Trebuia să se întoarcă acasă. În prag, se opri șovăitor. Cele două luni printre prieteni intimi mai că-l făcuseră să uite multe — acum însă, cînd avea să stea față în față, aproape corp la corp, cu coșmarul lui, cu complicea probabilă, simți exact aceeași convulsie care-i prilejuia o greață apăsătoare. Cu fiecare treaptă a scării pe care o urca tot mai încet, o mînă invizibilă i se ridica mai sus, pe gîtlej. În cele din urmă, fu nevoit să-și adune, cu toată energia, forțele, spre a sili degetele înțepenite să învîrtească cheia în broască.

Surprinsă, Crescenz abia auzi răsucindu-se cheia, că și țîșni din bucătărie. Cînd îl văzu, o clipă rămase locului, palidă apoi, ca pentru a se ascunde ; apoi se plecă și ridică valiza de unde o pusese el. Dar uită să-i spună vreun cuvînt de bun venit. Nici el nu rosti o vorbă. Mută îi duse Crescenz valiza în odaie. Mut venea în urma ei baronul. Mut aștepta, privind pe fereastră, pînă ce dînsa ieși, apoi întoarse iute cheia în ușă.

Aceasta fu întîia lor revedere după luni de zile.

Crescenz aştepta. La fel aştepta şi baronul, să vadă dacă nu cumva avea să cedeze totuşi acea înspăimîntătoare convulsie a groazei, care-l apuca la apariţia ei. Dar nimic nu se îndrepta. Încă înainte s-o vadă, numai auzindu-i pasul, afară, pe coridor, sentimentul neplăcut din el îşi şi fîlfîia aripile. Nu se atingea de micul dejun, în fiecare dimineaţă evada din casă grăbit, fără să-i adreseze vreun cuvînt, şi lipsea pînă seara, tîrziu, numai să fie scutit de prezenţa ei. Cele două-trei porunci pe care era nevoit să i le dea, le rostea cu faţa întoarsă. Îl sufoca aerul pe care-l respira în aceeaşi odaie cu un strigoi.

Între timp, Crescenz şedea toată ziua cufundată în muţenie, pe scăunaşul ei de lemn. Pentru ea nu-şi mai gătea. Orice mîncare o dezgusta, ocolea pe toată lumea. Şedea numai şi, cu ochi sfioşi, aştepta întîiul fluierat al stăpînului, ca un cîine bătut care ştie că a făcut ceva rău. Raţiunea ei obtuză nu pricepea exact ce se întîmplase; doar atît că stăpînul şi dumnezeul ei o evita şi n-o mai voia; atîta pătrunsese impetuos în cugetul ei.

A treia zi de la sosirea baronului, zbîrnîi şoneria. În faţa uşii stătea un bărbat liniştit, cu părul cărunt, cu obrajii bărbieriţi cu grijă şi cu o valiză în mînă. Crescenz voi să-i facă vînt. Dar intrusul insistă spunînd că era servitorul cel nou, că domnul îi poruncise să vină la ora zece şi dînsa să-l anunţe. Crescenz se făcu albă ca varul; o clipă rămase neclintită, degetele răsfirate le ţinea în aer. Apoi mîna îi căzu, ca o pasăre străpunsă de un glonte.

— Intră singur, îl repezi; apoi se întoarse în bucătărie şi trînti uşa cu zgomot.

Servitorul rămase. Din ziua aceea, baronul nu mai fu nevoit să se adreseze Crescenzei; toate poruncile i le transmitea prin bătrînul, liniştitul servitor de casă mare. Ce se petrecea în afara bucătăriei, ea nu află niciodată, totul se prelingea rece peste dînsa, ca valul pe o stîncă.

Starea asta apăsătoare dură două săptămîni şi pe Crescenz o roase ca o boală. Faţa i se făcuse tăioasă şi ascuţită, părul de la tîmple încărunţise subit. Mişcările i se împietriseră cu totul. Aproape totdeauna stătea ca un buştean, pe scăunaşul ei, privind mută înainte-i, pe fereastra

goală. Iar cînd lucra, o făcea cu sălbăticie, ca într-o izbucnire de mînie.

După aceste două săptămîni, servitorul intră într-o bună zi în odaia stăpînului și, din așteptarea lui timidă, baronul își dădu seama că dorea să-i comunice un lucru important. Servitorul se mai plînsese de firea posacă a acelei „țoape tiroleze", cum o numea el disprețuitor și-i propusese baronului s-o concedieze. Acesta însă, oarecum neplăcut impresionat, se prefăcu întîi că nu-i aude propunerea. Dar pe cînd data trecută servitorul se îndepărtase cu o plecăciune, acum se încăpățîna să stăruie în părerea sa. Făcu o mutră ciudată, încurcată aproape, și în sfîrșit bîigui că-l roagă pe domnul să nu-l considere ridicol, că el nu știe să spună altcum... dar lui îi e *frică* de dînsa ; că ființa asta încuiată, răutăcioasă, e de nesuferit și că domnul baron nici nu știe ce persoană periculoasă ține în casa lui.

Involuntar, baronul se sperie de acest avertisment. Îl întrebă ce vrea să spună cu asta și cum să-i interpreteze spusele. Ce-i drept, servitorul își înmuie afirmarea, răspunse că n-ar ști nimic precis, are doar impresia că femeia e o fiară sălbatică și foarte ușor ar fi în stare să facă rău. Cu o zi înainte, cînd și-a întors capul să-i dea o indicație, i-a surprins pe neașteptate privirea — desigur, despre o privire nu se poate spune nimic, dar era ca și cum ar fi vrut să-l înhațe de gît. Și de atunci se teme de ea, ba îi e frică și să se atingă de mîncarea gătită de dînsa.

— Domnul baron nu știe, își încheie omul raportul, ce persoană periculoasă este. Nu vorbește nimic, nu dă la iveală nimic, dar de, eu zic așa, ar putea să facă și-un omor !

Speriat, baronul aruncă o privire bruscă spre acuzator. Auzise ceva precis ? I se raportase vreo suspiciune ? Simțea cum degetele începeau să-i tremure și repede puse țigara jos, pentru ca nu cumva ea să schițeze în aer emoția mîinilor lui. Dar fața bătrînului era cu totul naivă — nu, nu putea să știe nimic. Baronul șovăia. Apoi deodată își încordă voința și se hotărî :

— Mai așteaptă. Dar dacă are să se mai poarte o dată urît cu tine, concediaz-o pur și simplu în numele meu.

Servitorul se înclină și baronul răsuflă ușurat. Orice îi amintea de făptura asta misterios de primejdioasă, îi întuneca ziua. Cel mai bun lucru ar fi, chibzuia el, să se întîmple în lipsa lui, poate de Crăciun — și speranța unei liberări îi și făcu bine sufletește. Da, așa e cel mai bine, de Crăciun, se încurajă el, cînd am să fiu plecat.

Dar nu mai departe decît a doua zi, abia intrase în odaia lui, după dejun, că cineva bătu la ușă. Distrat ridică ochii de pe ziar și mîrîi :

— Intră !

Și iată, pasul apăsat, atît de urît de dînsul și care-l urmărea totdeauna pînă și în vis, se și tîrșîi înăuntru. Baronul se înspăimîntă. Ca un craniu de mort, palid, livid, obrazul osos se bălăbănea deasupra trupului negru, uscat. Un vag sentiment de milă se amesteca în groaza lui, văzînd cum pasul înfricoșat al făpturii călcate în picioare se opri umil la marginea covorului. Și pentru a-și ascunde jena, își dădu osteneala să pară că nu știe despre ce e vorba.

— Ei, Cenzi, ce s-a întîmplat ? întrebă el.

Dar nu reuși s-o spună cum ar fi dorit, jovial și prietenos. Întrebarea sunase tăioasă și rea.

Crescenz nu se clintea. Ochii și-i ațintea pe covor. În sfîrșit, azvîrli dintr-însa, așa cum arunci cu piciorul ceva zgomotos.

— Servitorul m-a concediat, spunea că domnu' mă concediază.

Neplăcut surprins, baronul se sculă. Nu se așteptase să se întîmple chiar atît de curînd. Începu să îndruge, bîlbîindu-se, că nu trebuie să ia lucrurile prea în serios, că n-are decît să se înțeleagă cu restul personalului și cîte și mai cîte, așa cum îi veneau la gură.

Crescenz însă, nemișcată, cu umerii ridicați, sfredelea covorul cu privirea. Cu o stăruință îndîrjită, își ținea capul aplecat ca un taur, surdă la toată vorbăria lui amabilă, așteptînd o singură vorbă, care nu venea. Și rămase cufundată în mutismul ei chiar și atunci cînd baronul, ușor scîrbit de rolul înjositor al lingușitorului — rol ce trebuia să-l joace în fața unei slugi — tăcu obosit. În cele din urmă, rosti greoi :

— Numai atîta am vrut să știu, dacă domnu', chiar domnu' baron i-a poruncit lui Anton să mă concedieze.

Expulzase cuvintele dur, indignat, brutal; baronul le resimți ca o împunsătură în nervii săi iritați. Era o amenințare ? O provocare ? Și, dintr-o dată, se evaporă din el orice lașitate, orice milă. Toată ura, toată scîrba acumulată de-a lungul multor săptămîni se îmbinară arzător cu dorința de a sfîrși o dată. Brusc, schimbîndu-și cu totul tonul, cu răceala profesională ce și-o însușise în minister, confirmă nepăsător : da, da, chiar așa ; în adevăr, el dăduse mînă liberă servitorului să dispună de treburile gospodăriei. În ce-l privește personal, îi dorea binele, ba se va și strădui să revină asupra concedierii. Dacă însă ea va urma să se poarte urît cu servitorul, atunci, firește, va fi nevoit să renunțe la serviciile ei.

Și, adunîndu-și cu putere întreaga voință, foarte hotărît să nu dea îndărăt de frica vreunei aluzii ascunse, a vreunei familiarități, la ultimele cuvinte își propti privirea asupra femeii care, așa credea el, vrea să-l amenințe, și o fixă cu toată tăria.

Dar privirea pe care Crescenz, sfioasă, o înălță acum de pe podea, era numai privirea unui animal rănit de vînător, în clipa cînd vede haita ogarilor țîșnind din tufiș.

— Mulțu... mesc, se mai trudi să răspundă, cu glas stins. Plec... Nu vreau să-l mai supăr pe domnu'...

Încet, fără să mai privească înapoi, cu umerii căzuți, își tîrșîi pașii de lemn afară din odaie.

Seara, cînd baronul se întoarse de la Operă și căută pe birou scrisorile sosite între timp, observă ceva pătrat și străin. Făcu lumină. Era o casetă din lemn sculptat, din cele țărănești. Nu era încuiată ; se aflau în ea, așezate curat și ordonat, toate mărunțișurile pe care Crescenz le primise vreodată de la dînsul, cele cîteva cărți poștale de la vînătoare, două bilete de teatru, un inel de argint, întregul teanc de bancnote îngrămădite, printre ele un instantaneu făcut în Tirol cu douăzeci de ani în urmă, și pe care ochii ei, probabil speriați de lumina de magneziu, pri-

veau cu aceeași expresie de cîine lovit și bătut ca și cu cîteva ceasuri înainte, cînd își luase rămas bun.

Nedumerit, baronul împinse de o parte caseta. Ieși să-l întrebe pe servitor ce căutau lucrurile acelea ale Crescenzei pe biroul lui. Servitorul se oferi numaidecît s-o aducă pe dușmană ca să dea socoteală. Dar Crescenz nu putu fi găsită nici în bucătărie, nici în vreo altă odaie. Abia a doua zi — cînd un raport al poliției anunța sinuciderea unei femei de vreo patruzeci de ani, care se aruncase de pe pod în canalul Dunării — cei doi bărbați încetară să întrebe unde dispăruse Leporella.

1929

Colecţia invizibilă

(Un episod din inflaţia germană)

La a doua stație după Dresda, în compartimentul nostru se urcă un domn vîrstnic, care salută politicos și apoi înclină capul privindu-mă încă o dată ca pe un bun cunoscut. În prima clipă nu l-am recunoscut; dar abia își rosti numele cu un ușor surîs, și mi-am adus aminte numaidecît; era unul dintre cei mai de vază anticari din Berlin, la care adesea în timp de pace frunzăream și cumpăram vechi cărți de artă și autografe. Am vorbit apoi de lucruri indiferente. Deodată, spuse fără nici o legătură:

— Trebuie să-ți povestesc de unde vin acum. Fiindcă întîmplarea asta e, pot spune, cea mai ciudată din cîte am întîlnit în activitatea mea de treizeci și șapte de ani, de cînd fac comerț cu obiecte de artă. Știi probabil și dumneata cum merge acum în comerțul de artă, de cînd valoarea banului se volatilizează ca gazul. Îmbogățiții de război și-au descoperit deodată o pasiune pentru madone gotice și pentru incunabule, gravuri vechi și tablouri; chiar dacă ai fi vrăjitor tot n-ai putea să le satisfaci cerințele. Ba chiar trebuie să te aperi ca să nu-ți golească odaia și casa. Ar vrea să-ți cumpere pînă și butonii de la manșete și lampa de pe birou. Încît e din ce în ce mai greu să procuri într-una marfă nouă. Scuză-mă că folosesc cuvîntul „marfă" pentru lucrurile astea, care nouă ni se păreau pe vremuri demne de respect — dar speța asta de calitate proastă ne-a învățat să considerăm un minunat incunabul venețian doar ca echivalent al unei sume de dolari și un desen de Guercino, ca incarnația cîtorva bancnote de o sută de franci. Împotriva energiei penetrante a acestor fanatici ai cumpărăturilor, rezistența nu e de nici un ajutor. Și astfel, peste noapte sărăcisem iarăși cu totul și aș fi coborît bucuros obloanele, atît mă rușinasem că în vechea noastră întreprindere, pe care taică-meu o preluase

de la bunicu, se cuibăreau ici-colo cîteva rebuturi jalnice, cu care înainte nici măcar în Nord un negustor ambulant nu și-ar fi încărcat cotiga.

În această încurcătură, mi-a trecut prin gînd să scotocesc prin vechile noastre dosare, ca să găsesc în ele clienți de altădată, cărora poate le-aș fi putut subtiliza cîteva copii. O asemenea listă de clienți este totdeauna un fel de cimitir, mai ales în ziua de azi. Într-adevăr, nu mi-a fost de mare folos : cea mai mare parte dintre cumpărătorii noștri de odinioară trebuiseră să-și cedeze, de mult, avutul la licitație sau muriseră, și la puținii care mai rămăseseră în picioare nu era mare lucru de sperat. Dar deodată am dat de un teanc de scrisori de la cel mai vechi client al nostru, de care îmi uitasem cu totul tocmai pentru că, de la izbucnirea războiului mondial, din 1914, nu ne mai adresase nici o comandă și nu ne mai ceruse nici o informație. Corespondența data, fără exagerare, de aproape șaizeci de ani ; el fusese clientul tatălui și bunicului meu : totuși, nu-mi puteam aminti ca el să fi trecut vreodată pragul magazinului nostru în timpul activității mele de treizeci și șapte de ani. Totul arăta că era un om ciudat, învechit și grotesc, unul dintre nemții aceia ai lui Menzel [1] sau Spitzweg [2], de mult dispăruți, și care abia s-au mai menținut pînă în vremurile noastre pe ici, pe colo, prin orașele de provincie, ca specimene unice. Scrisorile lui erau caligrafice, scrise curat, iar sumele subliniate cu rigla și cu cerneală roșie ; de asemenea, fiece sumă era menționată de două ori, ca să nu dea naștere la vreo greșeală. Acestea, precum și utilizarea exclusivă a forzaturilor desprinse din cărți și a plicurilor ieftine arătau meschinăria și pasiunea fantastică pentru economie a unui provincial incorigibil. Aceste documente curioase erau semnate nu numai cu numele lui, dar totdeauna și cu titlul ceremonios : Fost consilier silvic și economic, locotenent în retragere, decorat cu Crucea de Fier clasa întîi. Ca veteran din '70, trebuia deci să fi purtat în cîrcă cel puțin optzeci de ani, dacă mai era în viață. Dar acest zgîrcit grotesc și

[1], [2] Pictori germani din secolul al XIX-lea.

caraghios dovedea, ca amator de gravuri vechi, o neobișnuită istețime, o competență desăvîrșită și un gust rafinat. Parcurgînd meticulos comenzile lui, vechi de aproape șaizeci de ani, dintre care primele vorbeau încă de *Silbergroschen* [1], mi-am dat seama că acest mic provincial, pe vremea cînd pentru un taler puteai încă să-ți cumperi o mulțime de splendide gravuri în lemn germane, își adunase pe nebăgate de seamă o colecție de stampe care ar putea să ocupe un loc de frunte printre acelea, zgomotos lăudate, ale noilor îmbogățiți. Căci numai ceea ce cumpărase de la noi timp de o jumătate de secol, cu sume mici de mărci și de pfenigi, reprezenta astăzi o valoare uimitoare, și afară de asta era probabil că adunase cu toptanul, tot atît de avantajos, și de pe la alți negustori și de pe la licitații. E drept că din 1914 nu mai primisem nici o comandă din partea lui; iar eu eram prea la curent cu tot ce se petrecea în comerțul cu obiecte de artă, ca să fi trecut cu vederea vreo licitație sau vreo vînzare secretă a unor obiecte atît de valoroase; așa că omul acela ciudat mai era desigur în viață; sau dacă nu, colecția lui trebuia să se afle în posesia moștenitorilor săi.

Chestiunea mă interesa, și am plecat îndată, chiar a doua zi, adică aseară, de-a dreptul spre unul dintre cele mai imposibile orășele din Saxonia. Acolo, pe cînd pornisem agale, de la mica gară pe strada principală, mi se părea aproape imposibil ca în vreuna dintre casele acelea banale și de prost-gust, pline de vechituri mic-burgheze, să locuiască posesorul celor mai frumoase desene de Rembrandt și al unor serii complete de gravuri de Dürer și de Mantegna. Totuși, spre mirarea mea, la oficiul poștal mi s-a răspuns — la întrebarea dacă locuiește acolo un consilier silvic și economic cu cutare nume — că domnul cel bătrîn mai trăiește într-adevăr, și am pornit să-l descopăr încă înainte de prînz; ca să fiu sincer, nu fără să-mi bată puțin inima.

Nu mi-a fost greu să-i găsesc locuința. Se afla la etajul al doilea al unuia dintre acele imobile de provincie ridi-

[1] Veche monedă germană, a circulat pînă în 1873.

cate la iuțeală și pe sponci de vreun antreprenor speculant, mai curînd zidar și om de afaceri, prin anii șaizeci. La primul etaj locuia un croitor, om de treabă; la al doilea etaj, la stînga, strălucea placa de metal a unui administrator poștal; în sfîrșit, la dreapta, era tăblița de porțelan cu numele consilierului silvic și economic. Am sunat timid și îndată s-a arătat o femeie cu păr alb, foarte bătrînă, cu o boneţică neagră, curată, pe cap. I-am înmînat carta mea de vizită și am întrebat-o dacă pot vorbi cu domnul consilier. Mirată și cam bănuitoare, bătrîna s-a uitat întîi la mine, apoi la carta de vizită. În orășelul acela pierdut, în casa aceea patriarhală, o vizită părea un eveniment. Dar m-a rugat amabil să aștept, a luat carta de vizită și a intrat. Am auzit-o șoptind încet, apoi deodată o voce puternică, gălăgioasă de bărbat:

— Ah, domnul R... din Berlin, de la anticariatul cel mare... să intre, să intre... mă bucur mult!

Și băbuța s-a întors cu pașii ei mărunți și m-a poftit în salon.

Mi-am scos pălăria și pardesiul și am intrat. În mijlocul odăii modeste, stătea, drept și înalt, un om bătrîn dar încă vînjos, cu mustața stufoasă, într-o haină de casă, pe jumătate militărească, încheiată cu brandenburguri. Îmi întinsese prietenos amîndouă mîinile. Dar acest gest, evident spontan și sincer de primire bucuroasă, contrasta cu atitudinea lui ciudat de rigidă. Nu mi-a ieșit nici cu un pas înainte, și a trebuit — cam surprins — să vin pînă lîngă el, ca să-i strîng mîinile. Dar cînd am vrut să i le apuc, mi-am dat seama după ținuta orizontală și imobilă a brațelor, că mîinile lui nu le căutau pe ale mele, ci le așteptau. În clipa următoare înțelesesem totul: omul era orb.

Totdeauna, încă din copilărie, m-am simțit stingherit în prezența unui orb; niciodată nu mi-am putut stăpîni un fel de rușine și de jenă, dîndu-mi seama că un om e viu și știind totuși că nu mă percepe așa cum îl percep eu. Nici de data asta, la început, n-am putut să-mi înăbuș un sentiment de spaimă văzînd ochii aceia stinși privind în gol sub sprîncenele albe, stufoase și zbîrlite. Dar orbul nu m-a lăsat mult timp pradă impresiilor mele stranii; abia

mîna mea o atinsese pe a lui, că mi-a și scuturat-o cu căldură și a reînnoit salutul, într-un fel zgomotos și familiar.

— O vizită rară, mi-a spus rîzînd cu tot obrazul, o adevărată minune că se mai rătăcește cîte unul dintre domnii cei mari de la Berlin în văgăuna noastră... Dar cînd unul dintre domnii negustori ia trenul, trebuie să fim prudenți... La noi e o vorbă : atenție la porți și la buzunare cînd vin țiganii... Da, îmi închipui eu de ce ai venit pe la mine... În biata noastră Germanie ruinată afacerile merg prost acum ; nu mai sînt cumpărători, și atunci își aduc aminte iar domnii cei mari de vechii lor clienți și caută vaci de muls... Dar cu mine, teamă mi-e că n-ai prea nimerit-o ; noi, bieți pensionari bătrîni, sîntem mulțumiți să avem pe masă pîinea de toate zilele. Nu mai facem nici doi bani de cînd ați ridicat nebunește prețurile... oamenii ca mine au fost scoși din joc pentru totdeauna.

I-am corectat îndată afirmațiile. I-am spus că nu m-a înțeles, că n-am venit să-i vînd ceva ci, aflîndu-mă în apropiere, n-am vrut să pierd ocazia de a prezenta respectele mele unui vechi client al casei noastre și unuia dintre cei mai cunoscuți colecționari din Germania. Abia rostisem cuvintele „unuia dintre cei mai cunoscuți colecționari din Germania", și am observat o transformare ciudată pe fața bătrînului. Stătea tot drept și rigid în mijlocul odăii, dar acum atitudinea lui exprima mulțumire și mîndrie. S-a întors spre locul unde o bănuia pe nevastă-sa, ca și cum ar fi vrut să spună : „Ai auzit ?" ; apoi mi s-a adresat mie cu o voce veselă, fără urmă de tonul milităresc și răstit de mai înainte, ci dimpotrivă, blînd și chiar tandru.

— Asta e foarte, foarte frumos din partea dumitale... Dar nici să zici că ai făcut drumul degeaba n-aș vrea. Ai să vezi ceva ce nu poți vedea în fiecare zi, nici măcar în Berlinul dumitale îngîmfat... cîteva piese cum nu pot fi mai frumoase nici la „Albertina" [1] și nici în blestematul de Paris... Da, cînd colecționezi șaizeci de ani, ajungi să ai lucruri ce nu se găsesc pe toate cărările. Luise, ia dă-mi cheia de la dulap !

[1] Vestită colecție de gravuri, din Viena.

Acum s-a întîmplat ceva neașteptat. Bătrînica stătea lîngă el și ascultase convorbirea cu un zîmbet prietenos și amabil. Deodată ridică mîinile rugător spre mine și în același timp face din cap o energică mișcare de denegație, un semn pe care la început nu l-am înțeles. Apoi se apropie de bărbatu-său și-i pune ușor amîndouă mîinile pe umeri.

— Bine, Herwarth, i-a atras ea atenția, dar nici nu-l întrebi pe domnul dacă are timp acum să vadă colecția. E aproape de prînz. Și după-masă trebuie să te odihnești un ceas, asta ți-a ordonat-o doctorul categoric. N-ar fi mai bine să-i arăți domnului toate lucrurile după-masă, și pe urmă să luăm împreună cafeaua ? Atunci are să fie și Annemarie, aici, ea se pricepe mult mai bine și te poate ajuta.

Și încă o dată, după ce sfîrșise de vorbit, a făcut gestul rugăminții insistente, fără ca soțul ei să bănuiască. Atunci am înțeles-o. Dorea să refuz o examinare imediată, și am inventat pe loc o invitație la masă. I-am spus că va fi o plăcere și o cinste pentru mine să-i văd colecția, dar că nu pot să o fac decît la ora trei, cînd mă voi întoarce.

Necăjit ca un copil căruia i s-a luat jucăria preferată, bătrînul și-a întors fața de la mine.

— Firește, a mormăit, domnii berlinezi n-au niciodată timp. Dar acum va trebui să-ți faci timp, căci nu e vorba de trei sau cinci piese, ci de douăzeci și șapte de mape, fiecare de un alt maestru și nici una pe jumătate goală. Deci, la ora trei. Dar fii exact, altfel nu putem termina.

Și din nou mi-a întins mîna în gol.

— Să știi că are să-ți facă plăcere — sau ai să te necăjești. Și cu cît te necăjești, cu atît mai mult mă bucur eu. Așa sîntem noi, colecționarii : totul pentru noi și nimic pentru alții !

Și mi-a strîns încă o dată mîna cu putere.

Bătrînica m-a întovărășit pînă la ușă. Tot timpul băgasem de seamă că nu se simțea în apele ei, părea stingherită și speriată. Acum, cînd eram gata să ies, a bîlbîit cu o voce înăbușită de tot :

— N-ar putea... n-ar putea fiica mea, Annemarie, să vină să vă ia de la hotel înainte de a vă întoarce la noi ?

E mai bine din... din mai multe motive... Luați masa la hotel, nu ?

— Desigur, mă bucur, are să fie o plăcere pentru mine, i-am răspuns.

Și într-adevăr, după un ceas, tocmai cînd terminasem prînzul în micul restaurant al hotelului din piață, a intrat o fată mai în vîrstă, îmbrăcată simplu, căutînd parcă pe cineva. M-am dus spre dînsa, m-am prezentat și i-am spus că sînt gata să merg numaidecît cu ea ca să cercetez colecția. Dar, roșind brusc și cu aceeași timiditate și stingherealā pe care le observasem la mamă, m-a întrebat dacă nu poate să-mi spună mai întîi cîteva cuvinte. Am văzut îndată că îi vine greu. De cîte ori făcea o sforțare și încerca să vorbească, roșeața aceea nestatornică și neliniștită i se ridica pînă la frunte și își mototolea rochia cu mîna. În fine, începu, oprindu-se și încurcîndu-se mereu :

— M-a trimis mama la dumneavoastră... Mi-a povestit tot și... avem să vă facem o mare rugăminte... Adică am vrea să vă prevenim înainte să veniți la tata... Tata are să vrea, firește, să vă arate colecția, și colecția... colecția... nu mai este completă... lipsesc mai multe piese... din păcate, destul de multe...

Iar a trebuit să-și tragă răsuflarea, apoi m-a privit brusc și a zis în grabă :

— Trebuie să vă vorbesc sincer de tot... Cunoașteți timpurile și veți înțelege totul... Tata a orbit de tot după izbucnirea războiului. Și înainte, vederea lui era ades tulbure, apoi emoția i-a stins cu totul lumina ochilor. De fapt, cu toate că avea șaptezeci și șase de ani, voia cu tot dinadinsul s-o pornească împreună cu ceilalți contra Franței, și cînd a aflat că armata nu înaintează repede, așa ca în 1870, s-a agitat grozav și pe urmă răul s-a precipitat. Altminteri, e încă voinic de tot ; pînă de curînd mai putea umbla ceasuri întregi chiar la vînătoarea lui dragă. Acum însă s-a isprăvit cu plimbările, și atunci i-a rămas ca singură bucurie colecția, se uită la ea în fiecare zi... adică nu se mai uită, nu mai vede nimic, dar în fiecare dupăamiază scoate mapele, ca cel puțin să pipăie piesele una după alta, mereu în aceeași ordine, pe care de zeci de ani o știe pe de rost... Nimic altceva nu-l mai interesează azi, și trebuie totdeauna să-i citesc din gazetă despre toate lici-

tatiile, și cu cît audo de prețuri mai mari, cu atît e mai fericit... fiindcă... asta e groaznic, tata nu mai înțelege nimic despre prețuri și despre timpurile astea... nu știe că am pierdut tot și că din pensia lui nu poți trăi nici două zile pe lună... pe deasupra, bărbatul surorii mele a căzut în război și soră-mea a rămas cu patru copii mici... Dar tata nu știe nimic de toate dificultățile noastre materiale. La început am făcut economii mai mult decît înainte, dar degeaba. Pe urmă am început să vindem — bineînțeles, nu ne atingeam de colecția lui iubită... Am vîndut puținele bijuterii pe care le aveam, dar pentru numele lui Dumnezeu, ce însemnau ele cînd de șaizeci de ani tata a cheltuit fiecare pfenig ce-l putea pune deoparte numai pentru gravurile lui ! Și într-o bună zi ne-am pomenit că nu mai aveam nimic... nu știam ce să mai facem... Și atunci... atunci... mama și cu mine am vîndut o piesă. Tata n-ar fi permis, asta nicicînd, dar el habar n-are ce prost merg lucrurile, nu bănuiește ce greu e să faci rost de ceva alimente la negru, de asemenea nu știe că am pierdut războiul și că am cedat Alsacia și Lorena. Toate astea nu i le citim în gazete, ca să nu se emoționeze.

Piesa pe care am vîndut-o era foarte prețioasă, un acvaforte de Rembrandt. Negustorul ne-a oferit multe, multe mii de mărci pentru ea, și noi speram să ne ajungă ani de zile. Dar știți cum se topesc acum banii... Depusesem întregul rest la bancă, dar după două luni îi terminasem. Așa că a trebuit să mai vindem o piesă și încă una, și negustorul trimitea totdeauna banii atît de tîrziu, încît îi primeam depreciați. Pe urmă, am încercat la licitații, dar și acolo ne înșelau, cu toate că primeam prețuri de milioane... Pînă să ajungă la noi, milioanele nu mai erau decît hîrtii fără valoare. Și așa, încet-încet, ce era mai bun din colecția lui, cu excepția cîtorva piese valoroase, s-a dus pentru un trai sărăcăcios. Și tata nu știe nimic. De aceea s-a speriat așa mama, azi, cînd ați venit... căci dacă va deschide mapele, totul se dă pe față... în vechile *passe-partout*-uri pe care le cunoaște pe fiecare după pipăit, am băgat reproduceri sau alte foi asemănătoare în locul celor vîndute, încît nu-și dă seama de schimbare cînd le pipăie și numără (ordinea lor o are perfect în memorie) ; asta îi face aceeași plăcere ca atunci cînd le vedea cu ochii. În

acest biet orășel, doar nu e nici un om pe care tata să-l fi socotit demn de a-i arăta comorile... Și iubește fiecare foaie cu o dragoste atît de fanatică ; i s-ar frînge inima dacă ar bănui că de mult au dispărut toate de sub mîinile lui. De ani de zile, de cînd a murit directorul cabinetului de stampe din Dresda, dumneavoastră sînteți primul căruia vrea să-i arate mapele. De aceea, vă rog...

Și deodată, fata a ridicat mîinile, și ochii îi luceau umezi.

— ...Vă rog... nu-l nenorociți... nu ne nenorociți... nu-i distrugeți ultima iluzie, ajutați-ne să-l facem să creadă că toate foile pe care vi le va descrie se mai află acolo... n-ar supraviețui dacă ar bănui ceva. Poate că i-am făcut o nedreptate, dar n-am avut încotro : trebuie să trăim... și viețile omenești — cei patru copii orfani ai surorii mele — sînt doar mai importante decît niște foi imprimate... De altfel, pînă în ziua de azi nu i-am știrbit cu asta nici o bucurie. E fericit să poată răsfoi mapele lui — trei ceasuri în fiecare după-amiază — să vorbească fiecărei piese ca unui om. Și azi... azi ar fi poate ziua lui cea mai fericită, doar de ani de zile așteaptă să arate unui cunoscător stampele lui favorite ; vă rog... vă rog în genunchi, nu-i nimiciți bucuria asta !

Toate acestea erau spuse atît de mișcător, cum povestirea mea nu o poate exprima. Doamne, fiind negustor, am putut vedea mulți oameni escrocați mîrșav, înșelați fără scrupule de inflație, oameni cărora li se răpiseră bunurile familiale, vechi de sute de ani, în schimbul unui mezelic — dar aici soarta făurise ceva deosebit, care mă emoționa cu deosebire. Bineînțeles, am promis să tac și să fac tot ce voi putea.

Am pornit împreună. Pe drum, am mai aflat cu indignare cu ce sume derizorii fuseseră trase pe sfoară bietele femei naive ; lucru ce mi-a întărit și mai mult hotărîrea să le ajut pînă la capăt. Am urcat scara și abia deschisesem ușa că am și auzit venind din odaie vocea veselă și gălăgioasă a bătrînului :

— Intrați ! Intrați !

Cu auzul ascuțit al orbului, ne deslușise pașii încă de cînd eram pe scară.

— Astăzi Herwarth nici n-a putut dormi, atît era de nerăbdător să vă arate comorile lui, spuse bătrînica zîmbind.

O singură aruncătură de ochi a fiicei sale o liniștise cu privire la consimțămîntul meu. Pe masă așteptau, așternute, maldăre de mape, și abia mi-a simțit orbul mîna, că m-a și apucat de braț și m-a împins într-un fotoliu, fără să mai zică nici bună ziua.

— Așa, și acum să și începem — avem multe de văzut, și domnii din Berlin n-au niciodată timp. Mapa asta, întîia, e a maestrului Dürer și, după cum te vei convinge, aproape completă — în afară de asta, un exemplar mai frumos decît celălalt. Ei, ai să judeci singur, uită-te aici ! și a deschis prima foaie a mapei — „Calul cel mare".

Cu acea prudență delicată cu care atingi ceva gingaș, cu vîrfuri de degete grijulii, atente, menajante, a scos din mapă un passepartout în care se afla înrămată o foaie de hîrtie goală, îngălbenită și, plin de entuziasm, și-a ridicat în față fițuica fără nici o valoare. S-a uitat la ea minute întregi, fără să o vadă, dar ținea extatic cu mîna întinsă foaia goală în dreptul ochilor ; întreaga-i față exprima magic gestul unei priviri atente. Iar în ochii lui cei cu pupile moarte a apărut deodată — era reflexul hîrtiei sau strălucire interioară ? — o răsfrîngere de raze, o lumină conștientă.

— Ei, zise el mîndru, ai văzut vreodată o imprimare mai frumoasă ? Cît de precis, cît de clar iese în relief fiecare detaliu ! Am comparat foaia asta cu exemplarul de la Dresda ; prin contrast, acela părea fără contur, mult mai șters. Și în plus, ce *pedigree* [1] ! Uite ! — a întors foaia să-mi arate cu degetul foarte precis locurile pe hîrtia goală, încît fără să vreau m-am uitat să văd dacă semnele nu se află totuși acolo — aici stampila colecției Nagler, dincoace a lui Remy și Esdaile ; nu le-a dat prin minte acestor ilustri proprietari anteriori că foaia lor are să ajungă într-o bună zi aici, în odăița asta.

Mă treceau fiori reci prin spate cînd omul acela, fără urmă de bănuială, lăuda cu atîta entuziasm o foaie goală ;

[1] Arbore genealogic, la animale. (L. engl.)

și te îngrozea ca un strigoi să vezi cum arăta cu unghia, precis pînă la milimetru, toate semnele colecționarilor, invizibile, existînd doar în fantezia lui. Groaza mă sufoca, nu știam ce să răspund ; cînd însă mi-am ridicat ochii, zăpăcit, m-au întîmpinat iar mîinile rugătoare ale femeii ce tremura speriată. Mi-am venit în fire și am început să-mi joc rolul.

— Nemaipomenit ! am îngăimat eu în fine. Ce imprimare minunată !

Și îndată fața bătrînului străluci de mîndrie.

— Dar asta încă nu-i nimic, a triumfat el, stai să vezi întîi „Melancolie", sau astălaltă, „Pasiunea", un exemplar colorat, nu cred să se mai găsească vreunul de aceeași calitate. Ia te uită — și din nou degetele lui au mîngîiat duios un desen imaginar — ce prospețime, ce ton cald și granulat ! Ce mai mutră ar face Berlinul cu toți domnii negustori și doctorii de la muzee văzînd asta.

Și în chipul acesta zgomotos și vorbăreț a continuat să jubileze vreme de două ceasuri încheiate. Nu, n-am să-ți pot descrie cît de fantomatic a fost să privesc cu el cele o sută sau două sute de petice de hîrtie goale sau de reproduceri jalnice, dar care în amintirea acestui credul tragic erau atît de reale, încît lăuda și descria fără să se încurce, într-o succesiune impecabilă, fiecare piesă cu detaliile cele mai precise. Colecția invizibilă, care de mult era răspîndită prin cele patru colțuri ale lumii, pentru acest orb, pentru acest om înșelat în chip mișcător, era încă acolo, neclintită, și pasiunea viziunii lui era atît de copleșitoare, încît mai-mai că începusem și eu să cred în ea. O singură dată, pericolul unei deșteptări a întrerupt în chip înspăimîntător siguranța somnambulică a contemplării lui încîntate : la „Antiopa" lui Rembrandt (o imprimare de probă, care trebuie într-adevăr să fi avut o valoare enormă), el a lăudat iarăși precizia imprimării, și atunci degetul lui, cu nervi ce păreau clarvăzători, urmărind cu drag desenul, căutase o linie întipărită, fără ca simțul lui tactil, atît de ascuțit, să găsească urma pe foaia străină. Brusc, o umbră pare să fi trecut peste fruntea lui, vocea i-a devenit nesigură.

— Dar asta e... nu este asta „Antiopa“ ? a murmurat cam dezorientat.

Îndată am intervenit, i-am luat din mîini în grabă foaia înrămată, descriindu-i entuziast, cu toate detaliile posibile, gravura binecunoscută și mie. Atunci fața perplexă a orbului s-a destins. Și cu cît mă întreceam în laude, cu atît înflorea în acel bătrîn osos și șubred o cordialitate jovială, o duioșie onestă și veselă.

— Iată în sfîrșit pe cineva care se pricepe, triumfa el întors către ai săi. În fine, în fine, un cunoscător de la care puteți afla și voi ce valoare au piesele mele. M-ați dojenit mereu neîncrezătoare pentru că îmi băgam toți banii în colecția mea. E adevărat, șaizeci de ani fără bere, fără vin, fără tutun, fără călătorii, fără teatru, fără o carte, numai economii și iar economii pentru foile astea. Dar odată și odată o să vedeți, cînd eu n-am să mai fiu, voi o să fiți bogate, mai bogate decît toți de aici din oraș, bogate ca cei mai mari bogătași din Dresda. Atunci o să vă pară bine de nebunia mea — dar cît timp mai trăiesc, nu iese nici o singură foaie din casă. Întîi trebuie să plec eu, abia pe urmă colecția mea.

Și spunînd acestea, mîna lui mîngîia afectuos, de parcă ar fi fost ființe vii, mapele de mult golite. Era în același timp groaznic și mișcător pentru mine, căci în toți acei ani ai războiului nu mai văzusem pe față de german o expresie de fericire atît de desăvîrșită, atît de pură. Lîngă el stăteau femeile, misterios asemănătoare cu figurile feminine din gravura maestrului german care, venite la mormîntul Mîntuitorului, stau, în fața lespezii răsturnate, cu o expresie de spaimă evlavioasă și în același timp de extaz pios și de credință în minuni. Ca pe gravura aceea unde ucenicele sînt iluminate de harul ceresc al Mîntuitorului, aceste două mic-burgheze uzate, îmbătrînite, sărăcăcioase, erau iluminate de bucuria, de fericirea copilăroasă a moșneagului — jumătate lacrimi, jumătate rîs — o scenă cum n-am văzut alta mai zguduitoare. Dar bătrînul nu se mai sătura de laudele mele, mereu îngrămădea și întorcea foile,

sorbind cu sete fiece cuvînt; a fost o ușurare pentru mine cînd, în sfîrșit, a împins la o parte mapele mincinoase și cînd a trebuit, vrînd-nevrînd, să elibereze masa pentru cafea. Dar ce conta ușurarea mea vinovată pe lîngă bucuria lui zgomotoasă, învolburată, pe lîngă semeția omului parcă întinerit cu treizeci de ani! Povestea mii de anecdote despre cumpărăturile și peregrinările lui, bîjbîind și refuzînd orice ajutor, se scula ca să-mi arate ba una ba alta din foile sale. Ca după vin, era exuberant și îmbătat. Cînd am spus în sfîrșit că trebuie să-mi iau ziua bună, s-a speriat de-a binelea; era ca un copil încăpățînat și necăjit și a bătut din picior, spunînd că asta nu se poate, că încă n-am văzut nimic. Iar femeilor le-a trebuit multă trudă pînă să-l facă să înțeleagă, în încăpățînarea lui, că nu poate să mă mai rețină, altminteri pierd trenul.

Cînd, în cele din urmă, după o rezistență desperată, s-a supus și a venit clipa să ne luăm rămas bun, vocea i s-a făcut duioasă de tot. Mi-a luat amîndouă mîinile și, cu toată puterea de exprimare a orbilor, degetele lui mi le mîngîiau pînă la încheieturi, parcă ar fi vrut să afle mai multe despre mine și să-mi comunice mai multă iubire decît pot comunica vorbele.

— Mi-ai făcut o mare, mare bucurie cu vizita dumitale, a început el, cu o emoție răscolită din adînc, n-am s-o uit niciodată. A fost o adevărată binefacere pentru mine să mai pot în sfîrșit, în sfîrșit, să trec în revistă împreună cu un cunoscător, gravurile mele iubite. Dar ai să vezi că n-ai venit degeaba la un biet orb bătrîn. Îți promit, aici, în fața soției mele ca martoră, că am să mai adaug un codicil la testamentul meu, care să însărcineze firma dumitale, veche și încercată, cu licitația colecției mele. Vei avea onoarea de a administra această comoară necunoscută — și afectuos a pus mîna pe mapele prădate și golite — pînă în ziua cînd ea se va împrăștia în lumea întreagă. Făgăduiește-mi numai să faci un catalog frumos. El are să-mi fie piatra funerară, nu-mi trebuie alta.

Am privit la mamă și la fiică. Se țineau strîns, și uneori trecea un tremur de la una la alta, ca și cum ar fi fost un singur trup zvîcnind într-o emoție comună. Eu însumi mă simțeam pătruns de acea clipă solemnă, în care bătrînul, cu o mișcătoare lipsă de bănuială, îmi acorda sarcina de a-i administra colecția prețioasă, invizibilă și de mult risipită. Emoționat, i-am făgăduit ceea ce nu voi putea niciodînd îndeplini ; și din nou s-a aprins o lucire în pupilele-i stinse ; îl simțeam cum încerca să-mi cunoască înfățișarea pe cale interioară ; îmi dădeam seama de asta după gingășia, după felul duios cum degetele lui îmi strîngeau mîna, exprimînd o mulțumire și o promisiune solemnă.

Femeile m-au însoțit pînă la ușă. Nu îndrăzneau să vorbească, auzul lui fin ar fi surprins orice cuvînt, dar cu ce lacrimi fierbinți, cu ce recunoștință nemăsurată le străluceau ochii spre mine ! Buimac de tot, îmi dibuiam drumul pe scară. De fapt, îmi era rușine ; venisem, ca îngerul din poveste, într-o casă de oameni săraci, dăruisem unui orb vederea pentru o oră, numai prin faptul că dădusem o mînă de ajutor la o pioasă înșelăciune și că mințisem sfruntat ; și în realitate venisem dintr-un spirit josnic și mercantil, să smulg cu viclenie cuiva cîteva piese prețioase. Dar ceea ce luam cu mine reprezenta mai mult : putusem simți iar un entuziasm pur și viu, în vremuri triste și apăsătoare, și văzusem că mai există un gen de extaz spiritual, privind exclusiv arta ; un extaz pe care oamenii de azi par a-l fi uitat de mult. Și mă simțeam — nu mă pot exprima altfel — pătruns de venerație, deși tot îmi mai era rușine, fără să știu bine de ce.

Mă și aflam jos în stradă, cînd a zăngănit o fereastră și m-am auzit strigat pe nume. Într-adevăr, bătrînul voise cu tot dinadinsul să se uite după mine cu ochii lui orbi, în direcția în care mă ghicise. Se apleca atît de mult, încît cele două femei îl susțineau îngrijorate, îmi făcea semne cu batista și-mi striga „drum bun“ cu o voce veselă și împrospătată, ca de băiețandru. Era o scenă de neuitat : fața radioasă a moșneagului cu păr alb — sus, în fereastră,

plutind deasupra oamenilor străzii, morocănoși, hăituiți, grăbiți — smulsă cu blîndețe din lumea noastră reală, respingătoare, de către norul alb al unei binefăcătoare iluzii. Și mi-am adus iar aminte de vorba veche și adevărată — Goethe a spus-o, cred — „Colecționarii sînt oameni fericiți".

1929

Şah

Pe marele vapor de pasageri care urma să plece la miezul nopții din New York spre Buenos Aires, domneau activitatea și agitația ultimului ceas. Oaspeți de pe uscat se îmbulzeau să-și ia rămas bun de la prietenii lor, băieți de la telegraf cu șapca pe o ureche se repezeau prin saloane strigînd nume, se cărau geamantane și flori, copii alergau curioși pe scări în sus și jos, în timp ce orchestra cînta neclintită pentru *deck-show* [1]. Pe punte, puțin mai la o parte, stăteam de vorbă cu un cunoscut, cînd două, trei fulgerări scăpărară foarte aproape de noi — probabil vreun personaj important fusese interviat și fotografiat de reporteri în clipa plecării. Prietenul meu privi într-acolo și zîmbi.

— Aveți aici pe bord o pasăre rară, pe Czentovic.

Și, citindu-mi pe obraz că nu pricepusem, îmi explică :

— Mirko Czentovic, campionul mondial de șah. Toată America de la est la vest a răsunat de zgomotul pieselor trîntite pe tabla lui de șah, iar acum pleacă în Argentina, spre noi triumfuri.

Într-adevăr, îmi amintii de acest tînăr campion mondial și chiar unele amănunte în legătură cu cariera lui, rapidă ca o rachetă. Prietenul meu, un cititor de ziare mai atent decît mine, putea să le completeze cu un întreg șir de anecdote. Cam cu un an înainte, Czentovic se plasase dintr-o dată alături de cei mai încercați maeștri ai șahului, ca Alechin, Capablanca, Tartakower, Lasker, Bogoliubov. Din anul 1922 — de la apariția copilului-minune de șapte ani Rzecewski, la campionatele de șah de la New York — niciodată, ivirea unui necunoscut în rîndurile glorioasei bresle nu făcuse atîta vîlvă. Însușirile intelectuale ale lui Czentovic nu îngăduiseră să i se prevadă o carieră atît de

[1] Concert pe punte. (L. engl.)

strălucită. În curînd, transpiră secretul că acest maestru al șahului era în viața sa privată incapabil a scrie fără greșeli de ortografie măcar o frază într-o limbă oarecare și, după cum îl luase peste picior unul dintre colegii săi, un om acru și înciudat, „cultura" lui era pe toate tărîmurile la fel de universală. Czentovic era fiul unui barcagiu de pe Dunăre, un sîrb, sărac lipit, a cărui luntre minusculă fusese scufundată într-o noapte de un vapor de grîne. După moartea tatălui, băiatul — care pe atunci avea doisprezece ani — fusese luat de milă de preotul din acea localitate izolată. Bietul popă se ostenea cinstit să compenseze prin meditații ceea ce copilul — leneș, obtuz, cu fruntea lătăreață — nu izbutea să învețe la școala din sat.

Dar toate strădaniile se dovediră zadarnice. Lui Mirko nu era chip să-i intre în cap literele care i se explicau de o sută de ori. Minții lui greoaie îi lipsea orice capacitate de asimilare, fie și pentru cele mai simple materii. Ajunsese de paisprezece ani, dar la socotit, se ajuta cu degetele; mai tîrziu, citirea unei cărți sau a unui ziar însemnau pentru adolescent o cazną serioasă. Și nici nu s-ar fi putut spune că Mirko n-avea bunăvoință sau că era recalcitrant. Executa ascultător tot ce i se poruncea, aducea apă, crăpa lemne, ajuta la cîmp, deretica bucătăria și făcea conștiincios, deși cu o încetineală exasperantă, tot ce i se cerea. Dar ceea ce la acest copil sucit îl necăjea pe preot mai mult decît orice, era totala lui indiferență. Nu făcea nimic dacă nu i se impunea anume, niciodată nu punea vreo întrebare, nu se juca cu alți băieți, nu-și căuta din proprie inițiativă nici o ocupație. Îndată ce-și termina treburile casnice, se învîrtea țeapăn prin odaie, cu privirea aceea pierdută a oilor la păscut, fără să ia cea mai mică parte la întîmplările din jurul lui. Seara — pe cînd preotul, trăgînd din luleaua-i lungă, țărănească, juca cu plutonierul de jandarmi cele trei obișnuite partide de șah — băiatul cu lațe galbene stătea mut alături și pe sub pleoapele-i grele privea, în aparență somnoros și indiferent, tabla cu pătrate.

Într-o seară de iarnă, pe cînd cei doi parteneri erau adînciți în partida lor zilnică, se auzi de pe șoseaua satului, aproape, tot mai aproape, clinchetul unor zurgălăi de sanie. Un țăran cu căciula ninsă dădu buzna în casă,

spunînd că mama lui e pe moarte și că preotul trebuie să se grăbească dacă mai vrea să vină la timp pentru maslu. Fără să pregete, preotul îl urmă. Plutonierul de jandarmi, care nu-și sfîrșise încă paharul cu bere, își mai aprinse de rămas bun o lulea și tocmai se pregătea să-și tragă pîslarii greoi, cînd deodată rămase uimit că Mirko nu-și mai lua ochii de la partida începută.

— Ei, nu cumva vrei s-o termini tu ? glumi el, cu totul convins că băiatul adormit n-ar fi putut să miște corect măcar o singură piesă pe tabla de șah. Băiatul ridică sfios privirea, dădu apoi din cap și se așeză pe locul preotului. După paisprezece mutări, plutonierul era mat și pe deasupra silit să admită că nu-și datora înfrîngerea vreunei neatenții a sa. A doua partidă se termină la fel.

— Asta-i măgarul lui Balaam [1] ! exclamă mirat preotul, cînd se întoarse și-i explică plutonierului — mai puțin priceput în ale Scripturii — că în urmă cu două mii de ani se înfăptuise o minune asemănătoare : o făptură mută găsise deodată graiul înțelepciunii. În ciuda orei înaintate, preotul nu se putu împiedica a-și măsura puterile cu discipolul său, pe jumătate analfabet. Mirko îl bătu și pe el cu ușurință. Juca tenace, încet, fără să se tulbure și fără să-și ridice măcar o dată fruntea lătăreață de pe tabla de șah. Dar lupta cu o siguranță de neclintit. În următoarele zile, nici plutonierul, nici preotul nu fură în stare să cîștige măcar o partidă împotriva lui. Preotului, care știa mai bine decît oricine cît de înapoiat era în toate celelalte privințe elevul său, i se deșteptă o serioasă curiozitate de a afla dacă acest talent ciudat și unilateral va rezista unei încercări mai severe. După ce îl trimise pe Mirko la bărbierul satului să-și tundă claia galbenă ca fuiorul, pentru a-l face întrucîtva prezentabil, îl duse cu sania lui în orășelul vecin. Știa că în colțul unei cafenele din Piața Mare se află o masă cu șahiști pasionați, cărora nici el nu le putea ține piept. Intrarea în cafenea a preotului — care îl împingea înainte pe băiatul de cincisprezece

[1] Aluzie la legenda biblică despre profetul Balaam, pe care măgarul l-a împiedicat să-i blesteme pe evrei.

om cu părul cînepiu, cu obrajii roșii, cu bunda de oaie și cu pîslari înalți și greoi — stîrni destulă mirare în cercul de acolo. Tînărul, stîngaci, cu ochii sfielnic plecați, rămase într-un colț pînă fu chemat la una din mesele de șah. În prima partidă, Mirko fu bătut, pentru că nu văzuse niciodată la preotul lui așa-zisa „deschidere siciliană". În cea de a doua partidă, făcu remiză cu cel mai bun jucător. De la a treia și a patra încolo, îi bătu pe toți, unul după altul.

Într-un orășel de provincie se petrec foarte rar evenimente emoționante, încît prima apariție a acestui campion de la țară făcu imediat senzație printre persoanele de vază de acolo. Se luă hotărîrea unanimă ca băiatul-minune să rămînă neapărat în oraș pînă a doua zi, pentru a se putea convoca ceilalți membri ai clubului de șah și mai ales să poată fi înștiințat în castelul său bătrînul conte Simczic, un fanatic al șahului. Preotul — care își privea protejatul cu un sentiment de mîndrie necunoscut pînă atunci, dar care în bucuria lui de a-l fi descoperit nu voia să-și neglijeze îndatoririle lipsind de la slujba duminicală — se declară dispus să-l lase acolo pe Mirko pentru o nouă probă. Tînărul Czentovic fu găzduit la hotel pe contul șahiștilor și în acea seară văzu pentru întîia oară un water-closet. În după-amiaza duminicii următoare salonul de șah era înțesat de lume. Mirko — nemișcat în fața tablei de șah timp de patru ore fără să scoată un cuvînt, fără să-și ridice ochii — îi învinse unul după altul pe toți jucătorii. În cele din urmă, fu propusă o partidă simultană. Dură cîtva timp pînă cînd neștiutorul pricepu că el singur trebuia să lupte cu mai mulți jucători o dată. Dar îndată ce Mirko înțelese despre ce era vorba, se descurcă repede, se deplasă încet de la o masă la alta, scîrțîind din ghetele lui grosolane, și pînă la urmă cîștigă șapte din cele opt partide.

Atunci începură îndelungi consfătuiri. Deși, într-un sens literal al cuvîntului, acest nou campion nu locuia în oraș, patriotismul local se aprinse viu. Poate că, la urma urmei, orășelul pe care nimeni nu-l trecuse pe vreo hartă avea să-și cîștige pentru întîia dată cinstea de a fi dat lumii o celebritate. Un agent, pe nume Koller, care pînă atunci nu procurase decît cîntărețe pentru cabaretul garnizoanei,

se declară dispus, în cazul cînd i s-ar acorda lui Mirko o subvenție pe un an, să-l ducă la Viena, unde o cunoștință a agentului, excelent maestru șahist, să-l inițieze sistematic pe tînăr în arta șahului. Contele Simczic care, timp de șaizeci de ani, juca zilnic șah și nu întîlnise niciodată un adversar atît de remarcabil, semnă numaidecît un cec pentru toată suma. În ziua aceea începu cariera uimitoare a băiatului de barcagiu.

După o jumătate de an, Mirko era stăpîn pe toate tainele tehnicii șahului ; ce-i drept cu o ciudată limitare, care mai tîrziu fu adesea remarcată și ironizată în cercurile specialiștilor : nu reușise niciodată să joace nici o singură partidă pe dinafară — sau, cum se spune profesional, să joace orb. Îi lipsea cu totul capacitatea de a plasa cîmpul de bătaie al șahului în spațiul nelimitat al fanteziei. Trebuia să aibă tot timpul în chip palpabil careul negru și alb în fața ochilor și să simtă sub mînă cele șaizeci și patru de pătrate și cele treizeci și două de figuri. Chiar după ce cucerise o faimă mondială, ducea totdeauna cu sine un șah de buzunar ca să-și reprezinte optic poziția pieselor — dacă ar fi vrut cumva să reconstituie o partidă a unor maeștri sau să rezolve o problemă. Acest defect, de altminteri mărunt în sine, trăda o lipsă de putere imaginativă și în cerc restrîns fu discutat tot atît de viu ca și între muzicieni faptul că un virtuoz sau un dirijor vestit nu are capacitatea de a cînta ori de a dirija fără a avea partitura deschisă în față. Dar această ciudată particularitate nu împiedică de loc uluitoarea ascensiune a lui Mirko. La șaptesprezece ani cîștigase o duzină de premii de șah, la optsprezece cucerise titlul de campion al Ungariei și la douăzeci pe cel de campion mondial. Cei mai cutezători jucători, fiecare infinit superior lui Mirko în capacitate intelectuală, în fantezie și în îndrăzneală, erau învinși de logica sa tenace și rece, ca Napoleon de indolentul Kutuzov, ca Hanibal de Fabius Cunctator, despre care Titus Livius ne informează că în copilăria sa arătase de asemenea trăsături surprinzătoare de nepăsare și de imbecilitate. Astfel s-a întîmplat ca în ilustra galerie a maeștrilor șahiști — care întrunește cele mai variate tipuri de superioritate intelectuală, filozofi, matematicieni, calculatori, naturi imaginative și adesea creatoare — să

năzbească pentru întîia dată un *outsider*[1] al lumii spirituale, un țăran greoi și leneș la vorbă, căruia nici cel mai iscusit ziarist nu reușise vreodată să-i smulgă un singur cuvînt publicabil. Ce-i drept, dacă Czentovic nu putea oferi ziarelor sentințe șlefuite, în schimb, oferea din belșug anecdote despre persoana sa. În secunda cînd se scula de la tabla de șah, unde era un maestru fără pereche, Czentovic devenea în chip fatal o figură grotescă și aproape comică. În ciuda costumului negru și ceremonios, și a cravatei arătoase în care era înfipt un ac cu o perlă cam prea bătătoare la ochi, în ciuda degetelor minuțios manichiurate, el rămînea în comportament și în maniere același băiat de țăran care argățise la preotul din sat. Stîngaci și chiar de o nerușinată grosolănie, spre amuzamentul și necazul colegilor lui de breaslă, căuta, cu o lăcomie meschină și adesea ordinară, să stoarcă din darul și din faima lui tot ce se putea stoarce bănește. Călătorea din oraș în oraș, locuind totdeauna la cele mai ieftine hoteluri, și juca în cele mai păcătoase cluburi, dacă i se acorda onorariul cerut; se lăsa fotografiat pentru reclame de săpunuri și — fără să ia seama la zeflemelile concurenților săi, care știau sigur că el nu era în stare să scrie corect nici trei fraze — își vîndu numele pentru o „Filozofie a șahului", scrisă în realitate de un simplu student din Galiția și editată de un abil om de afaceri. Ca tuturor naturilor fruste, îi lipsea simțul ridicolului. De la victoria lui în campionatul mondial, se socotea cel mai important om de pe lume și conștiința de a-i fi învins, pe propriul lor teren, pe toți acei intelectuali deștepți, oratori și scriitori străluciți, și în primul rînd faptul palpabil că el cîștiga mai mulți bani decît toți, prefăcuse nesiguranța lui inițială într-o mîndrie rece și de obicei grosolan manifestată.

— Se putea ca o glorie atît de rapidă să nu se urce la un cap atît de găunos? încheie prietenul meu, care tocmai îmi înșirase cîteva exemple clasice cu privire la îngîmfarea copilăroasă a lui Czentovic. Cum să nu se umbolnăvească de vanitate un fecior de țăran din Banat, de douăzeci și unu de ani, cînd numai mutînd încoace și

[1] Persoană dinafara unui cerc, a unei societăți etc. (l. engl.).

încolo niște piese pe o tablă de lemn cîștiga într-o săptămînă mai mult decît tot satul lui de-acasă într-un an tăind la lemne și trudind din greu în fel și chip? Și apoi nu-i al dracului de ușor să te crezi om mare, cînd habar n-ai că pe lumea asta au existat vreodată un Rembrandt, un Beethoven, un Dante, un Napoleon? Băiatul ăsta nu știe decît una și bună în creierul lui încuiat: că luni de zile n-a pierdut nici o singură partidă de șah, și cum nu bănuia că pe pămînt mai există și alte valori în afară de șah și de bani, avea toate motivele să fie entuziasmat de sine.

Cele povestite de prietenul meu îmi treziră o curiozitate deosebită. Monomanii, oamenii prizonieri ai unei singure idei, m-au intrigat întreaga viață, căci un spirit cu cît e mai limitat, cu atît este pe de altă parte mai aproape de infinit. Tocmai oamenii aceștia, aparent solitari, își construiesc, ca termitele, cu materia lor specială, o ciudată și absolut unică lume în miniatură. Așa încît nu mi-am ascuns intenția de a studia sub lupă — în timpul celor douăsprezece zile cît avea să dureze călătoria pînă la Rio — pe acest curios specimen de intelectual unilateral.

Dar prietenul meu m-a prevenit:

— Nu prea ai șanse; după cîte știu, nimeni n-a reușit să scoată din Czentovic nici cel mai sărac material psihologic. Sub nemărginita lui îngustime de minte, țăranul ăsta șiret ascunde marea deșteptăciune de a nu se da de gol, și anume printr-o tehnică foarte simplă: evită orice convorbire, afară de acelea cu compatrioți din lumea lui, pe care și-i caută prin birturi. Unde simte un om cultivat, se ascunde în găoacea sa de melc, așa că nimeni nu se poate lăuda să-l fi auzit rostind vreo prostie, sau să-i fi măsurat adîncimea — despre care se spune că e nețărmurită — a inculturii lui.

Într-adevăr, spusele prietenului aveau să se confirme. În primele zile ale călătoriei, mi-a fost absolut imposibil să mă apropii de Czentovic fără să mă vîr în sufletul lui, ceea ce nu intră de loc în firea mea. Adevărat că se plimba cîteodată pe covertă, dar totdeauna cu mîinile la spate, cu acea ținută mîndră, cufundată în sine, ca Napoleon în cunoscutul tablou. Afară de asta, își executa atît de grabnic și de energic turul peripatetic pe covertă, încît ar fi trebuit

să alerg după el în trap ca să-i pot adresa un cuvînt. Pe de altă parte, niciodată nu se arăta prin saloane, la bar, sau în fumoar. Și, cum îmi spusese confidențial stewardul, cea mai mare parte a zilei și-o petrecea în cabina lui, în fața unei table enorme, pe care exersa sau recapitula partide de șah.

După trei zile, începui să mă necăjesc de-a binelea că tehnica lui de apărare era mai abilă decît voința mea de a mă apropia de el. Nu avusesem vreodată ocazia să cunosc personal un maestru al șahului, iar acum, cu cît mă străduiam mai mult să-mi imaginez un asemenea tip de om, cu atît mai de neînchipuit îmi apărea o activitate cerebrală care timp de o viață de om se rotea în jurul unui spațiu de șaizeci și patru de pătrate albe și negre. Doar cunoșteam din propria-mi experiență tainica atracție a acestui „joc regal", singurul dintre toate jocurile născocite de om, care se sustrage suveran oricărei tiranii a hazardului și care acordă lauri numai spiritului sau mai bine zis unei anumite forme de înzestrare a spiritului. Dar oare nu minimalizăm jignitor șahul, numindu-l un joc? Nu este și el o știință, o artă, plutind între aceste categorii ca sicriul lui Mohamed între cer și pămînt? Nu e o împăcare unică a tuturor contrastelor? E străvechi și totuși veșnic nou, mecanic în concepție și totuși eficient numai prin fantezie, limitat geometric într-un spațiu încremenit și în același timp nelimitat în combinațiile sale, dezvoltîndu-se pururi și rămînînd totuși steril, o gîndire ce nu duce la nimic, o matematică ce nu calculează nimic, o artă fără opere, o arhitectură fără substrat: și totuși, după cum s-a dovedit, mai trainic în ființa și în existența sa decît toate cărțile și toate operele, singurul joc care aparține tuturor timpurilor și tuturor popoarelor, și despre care nimeni nu știe ce zeu l-a adus pe pămînt pentru a omorî plictiseala, pentru a ascuți simțurile și a captiva sufletele. De unde începe și unde se sfîrșește? Orice copil îi poate învăța primele reguli, orice ageamiu îl poate încerca; și totuși, jocul acesta creează, în limitele înguste ale unui careu invariabil, o specie deosebită de maeștri, incomparabili cu toți ceilalți, oameni cu o aptitudine exclusivă pentru șah, genii specifice, la care viziunea, răbdarea și tehnica sînt eficace, conlucrînd tot atît de determinat

ca la matematician, la poet, la compozitor, dar într-o altă proporţie şi într-o altă relaţie. Poate că pe vremea cînd frenologia era la modă, un Gall ar fi disecat creierii maeştrilor şahişti, spre a stabili dacă la astfel de genii o circumvoluţie a materiei cenuşii, un fel de muşchi sau de protuberanţă a şahului s-ar găsi imprimată mai intens decît în alţi creieri. Şi cît l-ar fi pasionat pe un asemenea frenolog cazul unui Czentovic, la care geniul specific apare îngropat într-o totală lene intelectuală ca un singur filon de aur într-o rocă sterilă de un chintal. În principiu, îmi era desigur clar că un joc atît de original, atît de genial, îşi putea crea matadori specifici. Totuşi, cît de greu, aproape imposibil îmi venea să concep viaţa unui om cu intelectul activ, a cărui lume se reduce la linia dintre negru şi alb, un om care îşi caută triumful vieţii într-o eternă mişcare, înainte şi înapoi, a treizeci şi două de figuri ! Cum să ţi-l închipui pe acela care consideră faptul de a fi deschis o partidă nouă cu calul în locul pionului, drept o ispravă mare, precum îşi caută nemurirea într-un colţişor dintr-o carte de şah. Cum să-ţi imaginezi viaţa unui om dotat cu inteligenţă, care fără să înnebunească, îşi încordează, timp de zece, douăzeci, treizeci, patruzeci de ani, toate forţele gîndirii spre ţelul ridicol de a încolţi un rege de lemn pe o tablă de lemn ? !

Şi iată că un astfel de fenomen, un geniu atît de ciudat, sau un smintit atît de enigmatic se află pentru prima dată în preajma mea, pe acelaşi vas, la şase cabine depărtare, iar eu, nefericitul, în care curiozitatea pentru tot ce ţine de domeniul spiritului degenerează într-un fel de pasiune, să nu fiu în stare să mă apropii de el ! Începeam să pun la cale cele mai absurde vicleşuguri : de pildă, să-i gîdil vanitatea cu un pretins interviu pentru un ziar important, sau să-l atac în aviditatea lui propunîndu-i un meci bănos în Scoţia. Dar pînă la urmă, mi-am amintit că cea mai verificată tehnică a vînătorului ca să momească un cocoş de munte este să imite ţipătul de dragoste. Într-adevăr, ce poate fi mai eficace pentru a atrage atenţia unui jucător de şah, decît să joci tu însuţi şah ?

Eu însă n-am fost niciodată un şahist serios, din simplul motiv că totdeauna m-am ocupat de şah superficial şi exclusiv pentru plăcerea mea. Cînd mă aşez un ceas

în fața tablei de șah, n-o fac ca să mă încordez, ci, dimpotrivă, numai pentru a-mi destinde spiritul. Eu *joc* șah, în înțelesul propriu al cuvîntului, pe cînd ceilalți, adevărații jucători de șah, îl iau în serios. La șah, ca și în dragoste, un partener este indispensabil — și în momentul acela nu știam încă dacă la bord se mai află alți amatori de șah. Pentru a-i scoate din vizuinile lor, le-am întins în fumoar o cursă primitivă, ca un păsărar, așezîndu-mă în fața unei table de șah, cu nevastă-mea, deși ea joacă încă și mai slab decît mine. Într-adevăr, nu făcusem mai mult de șase mișcări și cineva care trecea pe acolo s-a oprit, un al doilea a cerut voie să privească ; în sfîrșit, am găsit și partenerul dorit, care mi-a propus o partidă. Îl chema Mac Connor, un inginer de mine, scoțian, care după cîte am aflat, făcuse o mare avere în California săpînd puțuri de petrol. Ca înfățișare, era un om viguros, cu fălci puternice și aproape pătrate, cu dinți solizi, cu tenul de o culoare intensă, a cărei roșeață pronunțată se datora probabil, măcar în parte, consumului abundent de whisky. Avea umeri surprinzător de lați, aproape vehement atletici și acest lucru străbătea ca o trăsătură de caracter pînă în jocul lui. Căci mister Mac Connor făcea parte din acel soi de oameni ai succesului care, în admirația propriei lor ființe, se simt umiliți în conștiința personalității lor chiar și de înfrîngerea suferită la o biată partidă de joc. Obișnuit să-și impună cu brutalitate voința și răsfățat de succesele sale reale, acest masiv *self-made-man* [1] era atît de neclintit pătruns de superioritatea sa, încît orice împotrivire îl irita ca o răzvrătire necuviincioasă, aproape ca o insultă. După ce a pierdut prima partidă, a devenit morocănos și a început să explice amănunțit și dictatorial că asta nu i se întîmplase decît printr-o neatenție de o clipă ; la a treia, a dat vina pe zgomotul din încăperea vecină. Niciodată nu consimțea să piardă o partidă fără să ceară îndată revanșa. La început, această înverșunare ambițioasă mă amuza : pînă la urmă, am considerat-o numai o circumstanță inevitabilă pentru planul meu de a-l atrage pe campionul mondial la masa noastră.

[1] Om care s-a ridicat pe scara socială prin propriile sale forțe. (Americanism.)

A treia zi am reușit, dar numai pe jumătate. Fie că Czentovic ne observase în fața tablei de șah pe fereastra de pe covertă, fie că întîmplător onorase fumoarul cu prezența sa — în orice caz, văzîndu-ne pe noi, niște nechemați, exercitînd arta lui, s-a apropiat instinctiv cu un pas, și de la acea distanță bine măsurată, a aruncat o privire cercetătoare asupra tablei noastre. Era rîndul lui Mac Connor să joace. Și chiar această singură mișcare a fost de ajuns pentru a-l lămuri pe Czentovic că ostenelile noastre de diletanți sînt prea puțin demne a fi urmărite cu interes de un maestru ca el. Cu același gest sigur cu care unul dintre noi — dacă i s-ar fi oferit într-o librărie un roman polițist prost — l-ar fi respins fără măcar să-l răsfoiască, Czentovic s-a depărtat de masa noastră și a părăsit fumoarul. Te-a pus la cîntar și te-a găsit prea ușor, mi-am spus, cam supărat de acea privire rece și disprețuitoare. Ca să-mi vărs focul, i-am spus lui Mac Connor :

— După cît se pare, mișcarea dumitale nu l-a entuziasmat pe maestru.

— Care maestru ?

I-am explicat că acel domn care trecuse adineauri pe lîngă noi și care ne privise jocul cu ochi dezaprobatori era maestrul Czentovic.

— Ei bine, am adăugat, noi doi avem să îndurăm zdrobitorul lui dispreț fără prea mare suferință, căci „de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere".

Dar, spre mirarea mea, aceste cuvinte aruncate în treacăt au avut asupra lui Mac Connor un efect neașteptat. S-a întărîtat dintr-o dată, a uitat de partida noastră și ambiția i se auzea zvîcnind. A zis că habar nu avusese de prezența lui Czentovic pe vapor și că trebuie neapărat să joace cu el. Cu un campion mondial nu jucase decît o singură dată, într-o partidă simultană, alături de alți patruzeci ; chiar și asta fusese grozav de palpitant și aproape cîștigase. Oare îl cunoșteam personal pe maestru ? Am răspuns negativ. Nu cumva aș vrea să-i vorbesc și să-l poftesc la masa noastră ? Am refuzat sub cuvînt că, după cîte știam, Czentovic nu era dornic de cunoștințe noi. Afară de asta, ce farmec putea avea pentru un campion mondial să joace cu niște șahiști ca noi, jucători de mîna a treia ?

Ei, n-ar fi trebuit să rostesc cuvintele „jucători de mîna a treia", față de un om atît de ambițios ca Mac Connor. S-a rezemat necăjit în fotoliu și a declarat tăios că, în ce-l privește, nu-i vine să creadă că Czentovic ar putea refuza invitația politicoasă a unui *gentleman* și că va avea el grijă de asta. După ce, la rugămintea lui, i-am făcut o scurtă descriere a campionului, Mac Connor a părăsit cu indiferență tabla noastră de șah ca să se avînte cu o nerăbdare impetuoasă pe covertă în căutarea lui Czentovic. Am simțit din nou că posesorul unor umeri atît de lați nu putea fi reținut, îndată ce voința lui își fixase o țintă.

Așteptam cu destulă curiozitate. După zece minute, Mac Connor s-a întors nu tocmai bine dispus, după cît mi se părea.

— Ei ? l-am întrebat.

— Ai avut dreptate, a răspuns cam înciudat. Nu-i un domn prea agreabil. M-am prezentat, i-am spus cine sînt. Nici nu mi-a întins mîna. Am încercat să-i explic cît de mîndri și onorați am fi toți cei de pe vas, dacă el ar consimți să joace cu noi un simultan. Dar s-a ținut al dracului de țeapăn, și mi-a răspuns că regretă, însă și-a luat prin contract obligația față de agentul lui de a nu juca fără onorariu în tot timpul turneului. Minimul onorariului său ar fi două sute cincizeci de dolari partida.

M-a apucat rîsul.

— Nu mi-ar fi dat niciodată prin minte că, mutînd figurile de pe negru pe alb, poți face o afacere atît de banoasă. Ei, sper că și dumneata ți-ai luat rămas bun tot atît de politicos.

Mac Connor a rămas însă foarte serios :

— Partida e fixată pentru mîine după-amiază la ora trei. Aici, în fumoar. Sper că n-o să-l lăsăm să ne facă praf prea ușor.

— Cum ? I-ai acordat cei două sute cincizeci de dolari ? am exclamat foarte impresionat.

— De ce nu ? *C'est son métier.*[1] Dacă m-ar durea o măsea și dacă s-ar afla, întîmplător, pe vas, vreun dentist, nici lui nu i-aș cere să mi-o scoată gratuit. Omul are

[1] E meseria lui. Aici, cu sensul : Din asta trăiește. (L. fr.)

perfectă dreptate să pretindă preţuri grase ; în orice specialitate, adevăraţii oameni capabili sînt şi cei mai buni oameni de afaceri. În ce mă priveşte, cu cît o afacere e mai limpede, cu-atît mai bine. Prefer să plătesc *cash* [1] decît să primesc favoruri de la un oarecare domn Czentovic şi la urmă să fiu obligat să-i mulţumesc. De altminteri, mi s-a întîmplat să pierd într-o seară la clubul nostru mai mult de două sute cincizeci de dolari şi asta fără să joc cu un campion mondial. Pentru jucători „de mîna a treia" nu-i ruşine să fie învinşi de un Czentovic.

Mă amuza cît de adînc jignisem amorul propriu al lui Mac Connor cu expresia asta nevinovată „jucător de mîna a treia". Cum însă era hotărît să plătească această glumă costisitoare, n-aveam nimic împotriva unei ambiţii deplasate, care în fine avea să-mi mijlocească cunoştinţa cu bizarul meu individ. I-am înştiinţat în grabă pe cei patru sau cinci domni care se declaraseră pînă acum jucători de şah şi, pentru a nu fi deranjaţi în timpul meciului de cei care ar trece pe acolo, am rezervat nu numai masa noastră, ci şi mesele vecine.

A doua zi, micul nostru grup era prezent la ora fixată. Locul de la mijloc, în faţa maestrului, a fost rezervat, bineînţeles, lui Mac Connor, care îşi descărca nervozitatea aprinzînd una după alta ţigări de foi groase şi uitîndu-se mereu agitat la ceas. Dar campionul mondial s-a lăsat aşteptat mai mult de zece minute, ceea ce, după povestirile prietenului meu, eu şi bănuisem că se va întîmpla — fapt care de altminteri a dat apariţiei lui şi mai multă importanţă. Calm şi nepăsător, a păşit spre masă. Fără să se prezinte — „ştiţi prea bine cine sînt, iar cine sînteţi voi nu mă interesează", părea să spună cu această lipsă de politeţe — a şi început să organizeze jocul, sec şi profesional. Cum acolo, pe vas, un simultan era imposibil din lipsă de table de şah, el a propus ca noi să jucăm cu toţii împotriva lui. După fiecare mişcare, ca să nu tulbure consfătuirile noastre, avea să se retragă la o altă masă, într-un ungher al încăperii. Îndată ce vom fi executat contramişcarea, avem să ciocănim linguriţa de un pahar

[1] Peşin. (l. engl.).

căci din păcate nu aveam la îndemînă un clopoțel de masă. Pentru o mișcare propunea un maximum de zece minute, dacă nu aveam nimic de obiectat. Bineînțeles, am primit toate propunerile, ca niște școlari ascultători. Alegerea culorii i-a atribuit lui Czentovic negrul. În picioare încă, a executat întîia mișcare, și s-a întors apoi îndată la locul convenit, unde, rezemat nepăsător, răsfoia o revistă ilustrată.

N-are rost să fac o dare de seamă despre partidă. Ea s-a sfîrșit, bineînțeles, cum trebuia să sfîrșească: cu totala noastră înfrîngere, după a douăzeci și patra mișcare. Că un campion mondial de șah culcă la pămînt cu mîna stîngă șase jucători mediocri, sau submediocri, ei, asta nu-i prea surprinzător; ne-a contrariat însă îngîmfarea cu care Czentovic ne dădea să înțelegem prea deslușit că ne făcea praf cu mîna stîngă. De fiecare dată, arunca pe tablă numai o privire, în aparență fugitivă, în timp ce pe noi ne ignora ca și cum am fi fost niște figuri de lemn, moarte; gestul lui impertinent amintea gestul cu care, întorcîndu-ți capul într-o parte, arunci un dumicat unui cîine rîios. După părerea mea, dacă ar fi fost ceva mai simțitor, ne-ar fi atras atenția asupra vreunei greșeli sau ne-ar fi încurajat printr-o vorbă prietenoasă. Dar nici după sfîrșitul partidei acest neomenos automat al șahului nu a rostit nici o silabă; a spus „mat" și a așteptat neclintit în fața mesei, dacă nu cumva mai doream o partidă. Eu mă și ridicasem. Neajutorat cum sînt totdeauna față de o grosolănie prea crasă, aveam intenția să-i dau a înțelege printr-un gest că o dată această afacere de dolari lichidată, plăcerea de a fi în relații cu el, măcar în ce mă privește, luase sfîrșit. Cînd, iată că spre marea mea ciudă, lîngă mine Mac Connor zice cu o voce foarte răgușită:

— *Revanche!*

De tonul lui provocator m-am speriat de-a binelea. Într-adevăr, în acel moment, Mac Connor dădea impresia mai degrabă a unui boxer pe punctul de a ataca decît a unui *gentleman* politicos. Fie din pricina purtării dezagreabile a lui Czentovic față de noi, fie numai din ambiția lui bolnăvicioasă, ușor excitabilă, oricum, Mac avea cu totul altă înfățișare. Roșu pînă la rădăcina părului, cu

nările dilatate de o apăsare lăuntrică, transpira vizibil, iar de la buzele lui îndîrjite o brazdă se adîncea pînă la bărbia ieșită combativ. Am recunoscut cu neliniște în ochii lui pîlpîirea acelei patimi neînfrînate, care de obicei îi apucă pe oameni numai la masa de ruletă, cînd, dublîndu-și într-una pentru a șasea, pentru a șaptea oară miza, nu iese culoarea dorită. În clipa aceea știam că acest ambițios fanatic, chiar cu prețul întregii lui averi, avea să joace mereu, avea să joace neîncetat împotriva lui Czentovic, simplu sau dublu, pînă va cîștiga măcar o singură partidă. Dacă Czentovic va persevera, va găsi în Mac Connor o adevărată mină de aur, din care pînă la Buenos Aires putea să extragă cîteva mii de dolari.

Czentovic a rămas nemișcat.

— Vă rog, a răspuns politicos, acum joacă domnii cu piesele negre.

Nici a doua partidă nu a adus vreo schimbare, atît că cercul nostru, datorită unor noi curioși, se mai mărise, devenise și mai animat. Mac Connor privea atît de fix tabla ca și cînd ar fi vrut să magnetizeze figurile cu voința lui de a cîștiga. Simțeam că, pentru plăcerea de a-i striga „mat" adversarului său de o obrăznicie atît de imposibilă, ar fi sacrificat cu entuziasm și o mie de dolari. În mod inconștient și ciudat, ceva din surescitarea lui îndîrjită ni se transmisese și nouă. Fiecare mișcare era discutată incomparabil mai pătimaș ca înainte, mereu ne rețineam unul pe altul în ultimul moment, înainte de a-i da lui Czentovic semnalul cuvenit, care îl rechema la masa noastră. Pe încetul, ajunsesem la a șaptesprezecea mișcare și spre mirarea noastră se ivise o constelație ce părea uluitor de favorabilă nouă, căci izbutisem să aducem pionul liniei C pînă la penultimul pătrat, C2. Nu mai aveam decît să-l împingem pînă la C1 spre a cîștiga o nouă regină. Firește, tocmai bine nu ne simțeam noi față de această șansă prea evidentă; bănuiam cu toții că aparentul avantaj obținut nu era decît o momeală din partea lui Czentovic, care neîndoios cuprindea situația cu o privire de ansamblu mult mai largă. Dar, deși cercetam în comun foarte sîrguincios, nu puteam descoperi capcana. În sfîrșit, cum ajunsesem la capătul timpului reglementar, ne hotărîm să riscăm mișcarea. Mac Connor își și pusese mîna pe pion ca să-l îm-

pingă în ultimul pătrat, cînd deodată se simte apucat de braț și cineva îi șoptește încet, dar vehement :

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu !

Fără voie, ne-am întors cu toții. Un bărbat cam de vreo patruzeci și cinci de ani — al cărui obraz îngust și ascuțit mi mai atrăsese atenția pe covertă prin ciudata lui paloare ca de cretă — trebuie să se fi apropiat de noi în ultimele minute, pe cînd întreaga noastră atenție era concentrată asupra problemei. Simțindu-ne privirea, adăugă repede :

— Dacă acum cîștigați regina, el vă atacă imediat cu nebunul C1, dumneavoastră vă apărați cu calul, dar între timp el înaintează cu pionul său liber pe D7, vă amenință turnul, și chiar dacă dați șah cu calul, pierdeți și, din nouă sau zece mutări, sînteți învinși. E aproape aceeași constelație pe care a inițiat-o Alechin împotriva lui Bogoliubov în 1922, la marele campionat din Piestany.

Minunîndu-se, Mac Connor ia mîna de pe piesă și ridică ochii, nu mai puțin mirați decît ai noștri, la omul care, ca un înger picat din cer pe neașteptate, venise să ne ajute. Cineva care poate calcula cu nouă mișcări înainte un mat, trebuie să fie un specialist de primul rang, poate chiar un concurent la titlul de campion, care se duce la aceeași competiție. Apariția și intervenția lui tocmai într-un moment atît de critic avea ceva aproape supranatural. Primul se reculege Mac Connor :

— Ce ne-ați sfătui dumneavoastră ? șoptește el tulburat.

— Să nu atacați acum, mențineți-vă în defensivă. Înainte de toate, să împingeți regele îndărăt de pe linia primejduită de la G8 la H7. Atunci el va ataca probabil pe celălalt flanc. Asta însă puteți para cu turnul C8—C4, ceea ce îl va costa două mișcări și un pion ; deci, superioritatea. Astfel, un pion liber se află față în față cu un pion liber și dacă vă țineți în defensivă cum trebuie, ajungeți la remiză. Mai mult nu puteți obține.

Din nou ne cuprinde mirarea. Precizia și nu mai puțin rapiditatea calculului aveau ceva uluitor. Parcă ar fi citit mișcările într-o carte. Oricum, șansa nebănuită ca prin intervenția lui să obținem remiză în partida noastră împotriva unui campion mondial a avut un efect magic. Ne dă-

durăm cu toţii la o parte, să-i îngăduim o privire mai liberă asupra tablei de şah.

Mac Connor întrebă încă o dată :

— Deci, regele G8 pe H7 ?

— Sigur ! Defensivă înainte de orice.

Mac Connor se supune. Ciocănim în pahar. Cu pasul lui nepăsător, Czentovic vine la masa noastră ca de obicei şi măsoară dintr-o singură ochire contramişcarea. Apoi trage pe aripa regelui pionul H2—H4, întocmai precum ne prevestise salvatorul nostru necunoscut. Acesta ne şopteşte nervos :

— Turnul ! Să înainteze turnul de la C8 la C4 şi atunci va trebui mai întîi să-şi apere pionul. Dar asta n-are să-i servească la nimic ! Atacaţi cu calul C3—D5 fără să vă pese de pionul lui liber şi echilibrul e restabilit. Cu întreaga presiune, înainte, în loc să vă apăraţi !

Nu înţelegeam de loc ce vrea să spună, parcă ar fi vorbit păsăreşte. Dar, fiind sub vraja lui, Mac Connor fără să stea pe gînduri executa ce i se poruncea. Ciocănim încă o dată în pahar ca să-l chemăm pe Czentovic. Pentru întîia oară, nu se hotărăşte repede, ci priveşte încordat tabla. Apoi face exact mişcarea pe care o prevăzuse necunoscutul şi dă să plece. Totuşi, înainte de a porni se întîmplă ceva nou şi neaşteptat. Czentovic ridică privirea şi examinează rîndurile noastre ; era evident că voia să descopere cine îi opunea deodată o împotrivire atît de energică.

Din clipa aceea, emoţia noastră creştea nemăsurat. Pînă atunci jucasem fără o nădejde serioasă, dar acum gîndul de a frînge îngîmfarea rece a lui Czentovic, face să pulseze în noi o aprindere înaripată. Noul nostru prieten însă ne şi porunceşte mişcarea următoare şi putem — degetele îmi tremură cînd bat în pahar cu linguriţa — să-l chemăm iarăşi pe Czentovic. În fine, primul nostru triumf ! Czentovic, care pînă acum jucase numai stînd în picioare, ezită, ezită şi la urmă se aşază. Se aşază încet şi greoi, dar prin asta fusese înlăturat dintre noi, cel puţin din punct de vedere fizic, acel „de-sus-în-jos“ de pînă atunci. Îl silisem, fie şi numai fizicește, să coboare la nivelul nostru. Chibzuieşte îndelung, cu ochii plecaţi pe tablă, neclintiţi, încît abia i se mai văd pupilele după

pleoapele întunecate — și sub acțiunea gîndirii lui trudite se deschide treptat gura, ceea ce imprimă obrazului lui rotund o expresie neroadă. Czentovic reflectează cîteva minute, apoi joacă și se ridică.

Prietenul nostru însă ne și șoptește :

— Mișcare de temporizare ! Bine calculată ! Dar nu vă lăsați înșelați. Forțați schimbul, neapărat schimbul, atunci ajungem la remiză și nici Dumnezeu nu-l mai poate ajuta.

Mac Connor îl ascultă. Apoi începe o manevră între ei doi — noi, ceilalți, ajunsesem de mult niște bieți chibiți un du-te-vino, pe care nu-l înțelegeam cîtuși de puțin.

După vreo șapte mișcări, Czentovic chibzuiește îndelung, ridică ochii și declară :

— Remiză !

O clipită domnește o tăcere totală. Se auzea foșnetul valurilor și jazul de la radioul din salon, fiecare pas de pe covertă și șuierul subțire, încet, al vîntului care se strecura printre încheieturile ferestrelor. Nimeni nu mai respira. Venise prea brusc și noi toți eram sincer înspăimîntați de neverosimilul situației : anume că într-o partidă pe jumătate pierdută, un necunoscut impusese campionului mondial voința sa. Mac Connor se reazemă cu o mișcare bruscă. Se aude ieșindu-i printre buze un „Ah !" de fericire, șoptit cu respirația reținută. Pe de altă parte, eu îl observam pe Czentovic. Chiar la ultimele mișcări mi se păruse că îngălbenise. Dar știa să se stăpînească. Își păstra rigiditatea aparent nepăsătoare, și întrebă doar în treacăt, pe cînd cu o mînă liniștită dădea la o parte piesele de pe tablă :

— Doresc domnii o a treia partidă ?

Pusese întrebarea cu totul obiectiv, ca și cînd ar fi fost vorba de o afacere. Dar, ciudat : nu se uitase la Mac Connor, ci își înfipsese tăios privirea, drept în ochii salvatorului nostru. Așa cum calul recunoaște un călăreț nou, mai bun, după felul lui mai energic de a se ține în șa, la fel Czentovic trebuie să-și fi recunoscut după ultimele mișcări pe adevăratul, pe autenticul adversar. Instinctiv, îi urmărim privirea și ne uităm cu mare atenție la necunoscut. Totuși, înainte ca acesta să se gîndească sau

măcar să poată răspunde, Mac Connor, în ambiția lui surescitată, exclamă triumfător :

— Mai încape vorbă ? Dar acum trebuie să jucați numai dumneavoastră. Dumneavoastră singur, împotriva lui Czentovic !

Atunci s-a petrecut ceva cu totul neprevăzut. Străinul, care se uita încă — lucru curios — cu interes la tabla de șah goală, s-a speriat de toate privirile ațintite asupră-i și de cuvintele entuziaste care i se adresau. Obrazul lui a luat o expresie zăpăcită.

— În nici un caz, domnilor, a îngăimat el vădit consternat. Imposibil ! Nici nu poate fi vorba de mine... de douăzeci de ani, ba de douăzeci și cinci, nu m-am mai așezat în fața unei table de șah... și abia acum îmi dau seama cît de nepotrivit m-am purtat amestecîndu-mă în joc, fără voia dumneavoastră... vă rog să-mi scuzați indiscreția... nu vreau să vă mai deranjez.

Și înainte de a ne fi recules din uimirea noastră, se și retrăsese și părăsise odaia.

— Dar asta-i absolut imposibil ! a izbucnit impetuosul Mac Connor, bătînd cu pumnul în masă. E cu totul exclus ca omul ăsta să nu fi jucat șah de douăzeci și cinci de ani ! Doar calcula fiecare mișcare, fiecare contrapoantă cu cinci, cu șase mișcări înainte. Asta nu se poate scoate din mînecă. Asta-i cu totul exclus, nu-i așa ?

Ultima întrebare, Mac Connor o adresase involuntar lui Czentovic. Dar campionul mondial rămase neclintit de rece.

— În privința asta, nu-mi pot da nici o părere. În orice caz, domnul a jucat oarecum straniu și interesant, de aceea i-am și oferit intenționat o șansă.

În același timp, ridicîndu-se alene, a adăugat cu tonul său profesional :

— Dacă domnul sau domnii mai doresc mîine o partidă, le stau la dispoziție, de la ora trei în sus.

N-am putut să ne reținem un ușor surîs. Știam cu toții că Czentovic nu oferise de loc din generozitate salvatorului nostru o șansă și că afirmația lui nu era decît un pretext naiv de a-și masca slăbiciunea. Cu atît mai mult a crescut dorința noastră de a umili o îngîmfare de nezdruncinat. Peste noi, pasageri pașnici și indolenți, se abătuse dintr-o

dată o sete de luptă sălbatică și ambițioasă. Gîndul că tocmai pe vasul nostru, în mijlocul oceanului, i se putea smulge laurii maestrului șahist — un record care ar fi fost transmis cu iuțeala fulgerului în întreaga lume de toate agențiile telegrafice — ne fascina în chipul cel mai provocant. La aceasta se mai adăuga farmecul misterului, care venea din intervenția neașteptată a salvatorului nostru tocmai în momentul critic și din contrastul dintre modestia lui, aproape sfioasă, cu neclintitul amor propriu al profesionistului. Cine era acel necunoscut? Dăduse hazardul la iveală un șahist încă nedescoperit? Sau vreun maestru vestit își ascundea numele dintr-un motiv misterios? Foarte surescitați, discutam toate aceste posibilități. Cele mai îndrăznețe ipoteze nu ne păreau prea îndrăznețe ca să împăcăm enigmatica timiditate și atitudinea surprinzătoare a necunoscutului cu incontestabila lui artă de a juca. Într-o singură privință însă, am căzut cu toții de acord: în nici un caz să nu renunțăm la spectacolul unei noi lupte. Am hotărît să încercăm tot ce ne va sta în putință ca a doua zi salvatorul nostru să joace împotriva lui Czentovic o partidă, al cărei risc material Mac Connor se angajă să-l ia pe seama lui. Cum între timp aflasem prin întrebări puse stewardului că necunoscutul era austriac, am fost însărcinat eu, compatriotul lui, să-l solicit în numele grupului.

Nu mi-a trebuit mult să-l găsesc pe covertă pe fugarul atît de grăbit. Stătea culcat pe *deckchair*-ul lui și citea. Înainte de a mă apropia de el, am profitat de ocazie ca să-l privesc. Capul cu trăsături ascuțite se rezema pe perne într-o atitudine de ușoară oboseală; din nou, m-a surprins mai ales paloarea stranie a obrazului relativ tînăr, al cărui păr complet alb îi încadra tîmplele. Aveam, nu știu de ce, impresia că acest om trebuie să fi îmbătrînit brusc. Abia m-am apropiat, că el s-a și ridicat politicos și s-a prezentat cu un nume ce mi-era cunoscut ca al unei vechi familii austriece foarte de vază. Mi-am amintit că cineva cu numele acesta făcuse parte din cel mai apropiat cerc de prieteni ai lui Schubert și că unul dintre medicii particulari ai bătrînului împărat descindea din aceeași familie. Cînd i-am comunicat doctorului B. rugămintea noastră de a primi provocarea lui Czentovic, s-a arătat vi-

zibil surprins. Se vedea că n-avusese nici cea mai mică idee de a fi ţinut piept unui campion mondial, ba încă celui mai glorios la ora aceea. Dintr-un motiv oarecare, ştirea părea să-i fi făcut o impresie deosebită ; s-a informat cu insistenţă dacă era sigur că adversarul lui este într-adevăr un campion mondial, recunoscut ca atare. Am remarcat îndată că circumstanţa asta îmi uşura mult misiunea ; însă simţindu-i sensibilitatea, am găsit cu cale să trec sub tăcere faptul că, în cazul unui eşec, riscul material îl priveşte pe Mac Connor. După multă şovăire doctorul B. se declară în sfîrşit dispus pentru un meci, dar nu fără a-şi formula categoric dorinţa de a-i preveni pe ceilalţi domni să nu-şi facă iluzii exagerate despre ştiinţa sa.

— Căci, adăugă el cu un zîmbet îngîndurat, nu ştiu cu adevărat dacă sînt capabil să joc corect, după toate regulile, o partidă de şah. Vă rog să mă credeţi, nu dintr-o falsă modestie v-am spus că, de cînd eram în gimnaziu, deci de mai bine de douăzeci de ani, nu m-am mai atins de o figură de şah. Şi chiar pe vremea aceea treceam drept un jucător fără un talent deosebit.

Spunea asta într-un chip atît de natural, încît nu am avut nici o umbră de îndoială că era sincer. Totuşi, nu m-am putut împiedica să-mi exprim mirarea de precizia cu care îşi amintise fiecare combinaţie a diferiţilor maeştri. În orice caz, se ocupase desigur mult cu şahul, cel puţin teoretic. Doctorul B. zîmbi iar, în felul lui straniu, visător.

— Hm ! M-am ocupat mult ! Într-adevăr, numai Dumnezeu ştie cît m-am ocupat cu şahul. Dar asta s-a întîmplat în împrejurări cu totul speciale, pot zice chiar în împrejurări unice. A fost o poveste destul de complicată, şi ar putea fi socotită o măruntă contribuţie la bunele şi măreţele vremuri de astăzi. Dacă aţi avea răbdare o jumătate de ceas...

Îmi făcuse semn să mă aşez lîngă dînsul pe *deckchair*. Am acceptat bucuros invitaţia. Eram singuri. Doctorul B. îşi scoase ochelarii de citit, îi puse deoparte şi începu :

— Aţi fost atît de amabil să spuneţi că dumneavoastră, ca vienez, vă aduceţi aminte de numele familiei mele. Bănuiesc însă că n-aţi auzit de biroul de avocatură pe care

l am condus împreună cu tata și, mai tîrziu, singur. Noi nu pledam procese despre care vorbesc ziarele și, din principiu, ne feream de clienți noi. În realitate, nu mai practicam adevărata avocatură, ci ne mărgineam exclusiv la consultații juridice, mai ales la administrarea bunurilor marilor mănăstiri, cu care tatăl meu avea relații strînse, ca fost deputat al partidului clerical. Afară de astăzi — azi, cînd monarhia aparține istoriei, se poate vorbi de acest lucru — ne era încredințată administrarea fondurilor unor membri ai familiei imperiale. Legătura aceasta cu clerul și cu curtea — un unchi al meu era medic personal al împăratului, altul, stareț la Seitenstetten — dura de două generații. Noi nu trebuia decît s-o menținem. Era o activitate liniștită, pot zice, fără răsunet, de care ne bucuram grație încrederii ce o moștenisem, necerîndu-ni-se mai mult decît cea mai strictă discreție și corectitudine, două calități pe care răposatul meu tată le poseda în cel mai înalt grad. I-a reușit, într-adevăr, ca în anii inflației, ca și în anii revoluției, să conserve, datorită prudenței sale, o bună parte din valorile clienților lui. Cînd apoi a venit la cîrmă Hitler în Germania și cînd și a început campaniile de jaf împotriva bunurilor bisericești și mănăstirești, s-au făcut și peste graniță unele negocieri și tranzacții, prin mijlocirea noastră, pentru a salva de rechiziție măcar averile mobile; iar despre unele tratative politice secrete ale curiei și ale casei imperiale știam amîndoi mai mult decît va afla vreodată publicul. Dar tocmai discreția biroului nostru — nu aveam nici măcar firmă la ușă — ca și precauția de a evita ostentativ cercurile monarhiste, ne punea la adăpostul unor investigații nedorite. *De facto* [1], în toți anii aceia nici o autoritate din Austria n-a bănuit vreodată că trimișii secreți ai casei imperiale își predau sau își preluau corespondența cea mai importantă tocmai în cancelaria noastră nearătoasă, de la etajul al patrulea.

Dar național-socialiștii, cu mult înainte de a-și înarma oștile împotriva lumii, începuseră să organizeze în toate țările vecine o altă armată, tot atît de instruită și de pri-

[1] De fapt (l. lat.).

mejdioasă, legiunea celor prejudiciați, a celor înlăturați, a celor jigniți. În fiecare administrație, în fiecare întreprindere erau cuibărite așa-zisele lor „celule", în fiecare loc, pînă sus, în odăile particulare ale lui Dollfuss [1] și ale lui Schuschnigg [2], se aflau posturile lor de ascultare și spionii lor. Chiar în cancelaria noastră, atît de modestă, aveau, după cum din păcate am aflat prea tîrziu, omul lor. Ce-i drept, nu era decît un conțopist păcătos și fără talent, pe care îl angajasem, la recomandația unui preot, numai spre a da biroului aparența unei întreprinderi în regulă. În realitate, nu-l utilizam decît pentru comisioane inocente, îl puneam să răspundă la telefon și să claseze actele — adică actele cu totul indiferente și neprimejdioase. Corespondența n-avea voie s-o deschidă niciodată, toate scrisorile importante le băteam cu mîna mea la mașina de scris, fără să păstrez copii, orice document important îl luam cu mine acasă, iar convorbirile secrete n-aveau loc decît la stăreția mănăstirii sau în camera de hirotonire a unchiului meu. Mulțumită acestor măsuri de precauție, postul de ascultare nu putea să afle nimic esențial. Dar, printr-o întîmplare nefastă, individul acela înfumurat și ambițios trebuie să fi băgat de seamă că nu aveam încredere în el, și că în spatele lui se petreceau fel de fel de lucruri interesante. Poate că vreodată, în absența mea, un curier să fi vorbit din imprudență despre „Maiestatea-Sa" în loc de a zice „Baronul Bern" după cum era convenit, sau poate că golanul deschisese unele scrisori în mod abuziv. Oricum, înainte ca eu să ajung la bănuieli, obținuse de la München sau de la Berlin misiunea de a ne supraveghea. Abia mai tîrziu, cînd eram arestat de mult, mi-am amintit cum indolența lui inițială se transformase în ultimele luni într-un zel neașteptat și că în repetate rînduri se oferise cu insistență să-mi ducă la poștă corespondența. Nu pot deci să mă absolv de oarecare imprudență ; dar, la urma urmei, clica hitleristă n-a tras ea pe sfoară atît de perfid pînă și pe cei mai mari militari și diplomați ? Cu cîtă migală și cu cîtă solicitudine îmi consacrase atenția sa încă

[1] Bărbat de stat austriac. În perioada 1932—34, cancelar al Austriei și ministru de externe. Asasinat de hitleriști în 1934.

[2] Succesor al lui Dollfuss în funcția de cancelar al Austriei.

de mult Gestapoul, a arătat-o extrem de limpede împrejurarea că în chiar seara cînd Schuschnigg și-a anunțat demisia și cu o zi înainte de intrarea lui Hitler la Viena, S.S.-iștii m-au și arestat. Din fericire, apucasem să ard hîrtiile cele mai importante, îndată ce auzisem cuvîntarea de rămas bun a lui Schuschnigg. Iar restul documentelor, al chitanțelor de care aveam neapărată nevoie pentru valorile depuse în străinătate pe numele mănăstirilor și a doi arhiduci, le-am expediat — cu adevărat, în ultimul minut, înainte ca indivizii să-mi fi spart ușa — prin bătrîna și credincioasa mea menajeră, într-un coș de rufe, la unchiul meu.

Doctorul B. se întrerupse ca să-și aprindă țigara. În lumina pîlpîindă observai că o tresărire nervoasă îi apăruse în jurul colțului drept al gurii. Tresărirea i-o remarcasem mai demult, și după cum observam acum, se repeta la cîteva minute. Era numai o mișcare fugitivă, ca o adiere, dar care dădea întregului obraz o neliniște ciudată.

— Bănuiți probabil că acum am să vă povestesc despre lagărul de concentrare în care au fost internați toți cei care rămăseserăm credincioși vechii noastre Austrii, despre înjosirile, martiriile și torturile pe care le-am îndurat acolo. Dar nimic din toate astea nu s-a întîmplat. M-au trecut într-o altă categorie. N-am fost zvîrlit printre acei nenorociți asupra cărora se descărca, prin înjosiri trupești și sufletești, un resentiment adunat de mult. M-au repartizat într-un grup foarte restrîns, de la care național-socialiștii sperau să stoarcă bani sau informații importante. Firește că, în sine, umila mea persoană era cu totul neinteresantă pentru Gestapo. Dar trebuie să fi aflat că noi fusesem oamenii de paie, administratorii și confidenții celor mai îndîrjiți potrivnici ai lor, încît ceea ce doreau să smulgă de la mine era material compromițător, material împotriva mănăstirilor, pe care voiau să le acuze de deturnare de fonduri, material împotriva familiei imperiale și împotriva tuturor celor care, jertfindu-se, susțineau monarhia în Austria. Bănuiau — și într-adevăr, nu pe nedrept — că din fondurile care trecuseră prin mîinile noastre, existau sume însemnate ce se ascundeau, încă inaccesibile lăcomiei lor. De aceea m-au ridicat chiar din prima zi, pentru a mă constrînge, prin metodele lor încercate, să le des-

tăinuiesc acele secrete. Oameni din categoria mea, de la care voiau să smulgă bani sau material important, nu erau închiși în lagăre de concentrare, ci rezervați unui tratament deosebit. Vă amintiți, poate, că fostul nostru cancelar și de asemenea baronul Rotschild, de la rudele căruia sperau să stoarcă milioane, nu au fost duși într-un lagăr de prizonieri, în dosul sîrmei ghimpate. Cu o aparentă bunăvoință, aceștia au fost cazați într-un hotel, hotelul Metropol, care era în același timp cartierul general al Gestapoului și unde fiecare a primit o odaie separată. Și mie, om atît de neînsemnat, mi s-a acordat același tratament.

O odaie proprie într-un hotel — nu-i așa că sună extrem de uman? Dar, credeți-mă, cînd noi, „elita", am fost repartizați fiecare în cîte o odaie de hotel, destul de bine încălzită, iar nu douăzeci într-o baracă rece ca gheața, intenția lor nu era să aplice o metodă mai umană, ci una mai rafinată. Presiunea prin care voiau să ne smulgă „materialul" necesar trebuia să consiste în ceva mai subtil decît bătaia sau torturile trupești: în izolarea cea mai rafinată. Nu ni se făcea nimic — eram cufundați într-un neant desăvîrșit. Căci nu e lucru pe lume care să exercite o asemenea presiune asupra sufletului omenesc, ca neantul desăvîrșit. Închizîndu-ne pe fiecare într-un vid absolut, într-o odaie ermetic separată de lumea exterioară, constrîngerea care pînă la urmă trebuia să ne deschidă buzele nu avea să se producă dinafară, prin bătăi sau prin frig, ci dinlăuntru. La prima vedere, odaia destinată mie părea destul de confortabilă. Avea o ușă, un pat, un fotoliu, un lighean și o fereastră zăbrelită. Dar ușa era încuiată zi și noapte, pe masă nu trebuia să se afle nici o carte, nici un ziar, nici o foaie de hîrtie, nici un creion, fereastra se căsca asupra unui calcan; în jurul eului meu și chiar în jurul trupului meu era organizat neantul deplin. Mi se luaseră toate obiectele: ceasornicul, ca să nu am nici o idee despre timp; creionul, ca să nu pot scrie; briceagul, ca să nu-mi pot tăia vinele; pînă și cea mai mică posibilitate de a mă amăgi, ca de pildă țigara, mi-era interzisă. Nu vedeam pe nimeni afară de paznic, care nu avea voie să rostească nici un cuvînt, nici să răspundă la vreo întrebare; nu vedeam chip de om, nici nu auzeam glas de om. Văzul, auzul, toate simțurile nu

primeau de dimineață pînă seara cea mai mică hrană, stăteam cu mine însumi, cu trupul meu și cu cele patru sau cinci obiecte mute — masa, patul, fereastra, ligheanul — singur, fără nici o scăpare; trăiam ca un scafandru sub clopotul de sticlă, în acel ocean negru al tăcerii; ba, ca un scafandru care bănuiește că frînghia ce-l leagă de lumea exterioară a fost ruptă și că nu va mai ieși niciodată din acea adîncime mută. Nu aveam nimic de făcut, nimic de auzit, nimic de văzut, peste tot și neîntrerupt mă învăluia neantul, golul desăvîrșit, spațial și temporal. Mă plimbam de colo pînă colo și mă însoțeau gîndurile de colo pînă colo, de colo pînă colo, la nesfîrșit. Numai că pînă și gîndurile, oricît de lipsite de substanță ar părea, au nevoie de un punct de sprijin, altfel încep să se rotească în jurul lor fără rost; nici ele nu suportă neantul. Așteptam ceva de dimineața pînă seara și nu se întîmpla nimic. Așteptam într-una și într-una. Nu se întîmpla nimic. Așteptam, așteptam, așteptam, gîndeam, gîndeam, gîndeam, pînă mă dureau tîmplele. Nu se întîmpla nimic. Rămîneam singur. Singur, singur.

Asta a durat paisprezece zile, pe care le-am trăit în afara timpului, în afara lumii. Dacă ar fi izbucnit atunci un război, eu n-aș fi aflat; doar lumea mea consta numai din masă, ușă, pat, lighean, scaun, fereastră și perete, și mereu priveam la același tapet, de pe același zid. Fiece linie a desenului lor dințat s-a încrustat cu o daltă de fier pînă în cea mai profundă cută a creierului meu, atît de des am privit-o. Apoi, în sfîrșit, au început interogatoriile. Erai chemat deodată, fără să știi bine: e zi ori e noapte. Erai chemat și dus prin cîteva coridoare, nu știai încotro; apoi așteptai undeva, fără să știi unde și te aflai brusc în fața unei mese, în jurul căreia ședeau cîțiva oameni în uniformă. Pe masă era un teanc de hîrtii; acte despre care nu știai ce conțin; apoi începeau întrebările, cele adevărate și cele false, cele limpezi și cele perfide, întrebări învăluite și întrebări care îți întindeau curse; și pe cînd răspundeai, degete străine, rele, răsfoiau hîrtiile despre care nu știai ce conțin, și degete străine, rele, scriau într-un protocol, și nu știai ce scriu. Dar cel mai groaznic lucru pentru mine la aceste interogatorii era că nu puteam niciodată ghici, nici calcula, ce știa Gestapoul

în realitate despre cele petrecute în biroul meu și ce voia anume să smulgă de la mine. După cum v-am mai spus, trimisesem în ultimul ceas unchiului meu, prin menajeră, hîrtiile cu adevărat compromițătoare. Dar le primise ? Sau nu le primise ? Și oare cît trădase conțopistul acela ? Ce scrisori descoperiseră, ce scrisori smulseseră, poate, între timp, la vreuna dintre mănăstirile germane pe care le reprezentam, de la vreun nepriceput de preot ? Și întrebau, întrebau într-una. Ce valori cumpărasem pentru cutare mănăstire, cu ce bănci fusesem în corespondență, dacă cunoșteam sau nu pe domnul cutare, dacă primisem scrisori din Elveția și din Steenockerzeel ? Și cum nu puteam să-mi dau seama cît știau, fiecare răspuns era de cea mai enormă însemnătate. Dacă recunoșteam un fapt care nu le era cunoscut, dădeam poate pe cineva, în chip inutil pe mîna călăului. Dacă tăgăduiam prea mult, îmi făceam mie rău.

Dar nu interogatoriul era lucrul cel mai groaznic. Cel mai rău era întoarcerea după interogatoriu, în vidul meu, în aceeași odaie, cu aceeași masă, cu același pat, cu același lighean, cu același tapet. Abia eram singur cu mine că și încercam să reconstitui răspunsurile cele mai abile pe care ar fi trebuit să le dau și ce va trebui să răspund data următoare ca să îndepărtez bănuiala pe care poate o provocasem prin vreo remarcă necugetată. Meditam, aprofundam, cercetam, cumpăneam fiecare cuvînt al declarațiilor pe care le făcusem judecătorului de instrucție, recapitulam fiecare întrebare pe care mi-o puseseră, fiecare răspuns pe care îl dădusem, încercam să cîntăresc ce trecuseră în procesul-verbal și știam totuși că n-am să pot niciodată calcula și afla totul. Dar, aceste gînduri o dată puse în mișcare în spațiul gol, nu mai încetau să se rotească în cap, mereu și mereu în alte și alte combinații, pînă și în somn. De fiecare dată după un interogatoriu al Gestapoului, gîndurile mele reluau tot atît de neîndurător tortura întrebărilor, a cercetărilor și a chinurilor suferite poate în chip și mai crud, căci orice interogatoriu se sfîrșea după un ceas, pe cînd tortura gîndurilor, datorită iadului perfid al singurătății, niciodată. Și mereu în juru-mi numai masa, dulapul, patul, tapetul, fereastra ; nici o schimbare, nici o carte, nici un ziar, nici o figură străină,

nici un creion să notezi ceva, nici un chibrit să te joci cu el, nimic, nimic, nimic. Abia acum mi-am dat seama că acest sistem al camerei de hotel fusese imaginat ingenios de diabolic și, din punct de vedere psihologic, era ucigător. În lagărul de concentrare trebuie poate să cari pietre pînă îți sîngerează mîinile și îți îngheață picioarele în ghete, ești îngrămădit cu două duzini de oameni în duhoare și frig. Dar vezi fețe omenești, poți să privești un cîmp, o cotigă, un copac, o stea, ceva, orice ; pe cînd aici totdeauna vedeai în jurul tău același lucru, înspăimîntătorul *același*. Aici nu era nimic care să mă scoată din gîndurile mele, din halucinațiile mele, din recapitularea mea bolnăvicioasă. Și tocmai asta voiau și ei, să mă sugrume gîndurile pînă mă vor sufoca, încît să fiu silit să le scuip, să le mărturisesc, să mărturisesc tot ce-i interesa, să le dau în sfîrșit pe mînă materialul și oamenii. Pe încetul, simțeam cum, sub acea presiune fioroasă a neantului, nervii începeau să mi se destrame ; conștient de pericol, mi-i încordam pînă la a-i distruge, ca să găsesc ori să născocesc o diversiune. Ca să-mi dau o ocupație, încercam orice : să recit sau să reconstruiesc tot ce învățasem pe de rost, imnul național și poezioarele din copilărie. Homer, așa cum îl învățasem în gimnaziu, articolele codului civil... Apoi am încercat să fac calcule, să adun și să împart numere oarecare, dar atenția mea nu mai avea, în acel vid cumplit, puterea de a se concentra. Nu mă puteam concentra asupra nici unui lucru. Mereu răsărea și pîlpîia același gînd : Ce știu ei ? Ce-am spus ieri ? Ce trebuie să spun data viitoare ?

Acea stare, de fapt indescriptibilă, a durat patru luni. Ei, patru luni, ușor de scris, numai cîteva litere ! Ușor de spus : patru luni — trei silabe. Într-un sfert de secundă, buzele au șoptit iute sunetele acestea : patru luni. Dar nimeni nu poate zugrăvi, nu poate măsura, nu poate concretiza, nici altuia, nici sieși, cît măsoară un interval de timp, în aspațial și în atemporal. Nimănui nu-i poți lămuri cum roade și cum distruge acest nimic, nimic și iar nimic din jurul tău, această veșnică stare de gol și de nimic altceva decît : masă, și pat, și lighean, și tapet, și veșnic tăcerea, veșnic același paznic care, fără să te privească, îți pune pe masă mîncarea, veșnic aceleași gîn-

duri care se învîrtesc unul în jurul altuia, în vid, pînă cînd îți pierzi mințile. După indicii mărunte, îmi dădeam seama cu îngrijorare că creierul meu se scrîntea. La început, în timpul interogatoriilor, gîndurile îmi erau clare, depusesem liniștit și cugetat ; acea gîndire dublă despre ceea ce trebuia și despre ceea ce nu trebuia să spun, funcționase încă. Acum nu mai puteam articula nici cele mai simple fraze decît îngînîndu-le, căci în timp ce vorbeam priveam condeiul care alerga înregistrînd pe hîrtie, priveam hipnotizat ca și cînd aș fi voit să alerg după propriile-mi cuvinte. Simțeam că mă lasă puterile, simțeam cum se apropie din ce în ce clipa cînd, pentru a mă salva, voi spune totul, tot ce știam și poate și mai mult, și că pentru a scăpa de sugrumarea nimicului, voi trăda doisprezece oameni și secretele lor, fără a-mi procura mie însumi decît răgazul unei răsuflări. Într-o seară, ajunsesem într-adevăr în halul acela. Cînd paznicul a intrat întîmplător în una din clipele de sugrumare să-mi aducă mîncarea, am strigat deodată după el : „Du-mă la interogatoriu, vreau să spun tot ! Vreau să mărturisesc tot ! Vreau să spun unde se află hîrtiile și banii !... Am să spun tot, tot !“ Din fericire, nu m-a mai auzit. Poate nici n-a vrut să mă audă !

Dar în primejdia asta extremă, s-a ivit ceva neprevăzut, care făgăduia salvare, salvare măcar pentru o bucată de vreme. Era pe la sfîrșitul lui iulie, o zi întunecată, acoperită și ploioasă. Îmi amintesc atît de precis acest amănunt, pentru că ploaia bătea darabana în geamurile coridorului prin care eram însoțit la interogatoriu. A trebuit să aștept în anticamera biroului de anchetă. La fiecare înfățișare trebuia să aștepți : și așteptarea făcea parte din tehnica lor. Întîi îți sfîșiau nervii chemîndu-te și ridicîndu-te brusc din celulă, în toiul nopții ; apoi, după ce te pregăteai de interogatoriu, după ce îți struneai mintea și voința pentru rezistență, te lăsau să aștepți fără nici un rost o oră, două, trei ore înainte de interogatoriu, pentru a-ți slei trupul și a-ți înmuia sufletul. Și în acea zi de joi, 27 iulie, m-au lăsat să aștept în picioare deosebit de mult, două ore încheiate. Dintr-un anumit motiv, îmi amintesc atît de exact data : în anticamera unde a trebuit să aștept două ore — bineînțeles fără să am voie să mă așez, pînă

ce mi-a intrat os prin os — atîrna un calendar. Nu vă pot spune cît mi-am căscat ochii la acele puţine cuvinte „27 iulie“ ; în setea mea de ceva imprimat, de ceva scris, creierul meu le-a înghiţit. Apoi am aşteptat iar, am aşteptat privind fix uşa pînă se va deschide, şi în acelaşi timp reflectam la ce mă vor întreba de data asta inchizitorii, ştiind bine că-mi vor pune cu totul alte întrebări decît acelea pentru care mă pregăteam. Şi cu toate astea, chinul aşteptării şi al statului în picioare era în acelaşi timp o binefacere, o plăcere, fiindcă încăperea era totuşi alta decît odaia mea, ceva mai mare, cu două ferestre în loc de una, fără pat, fără lighean şi fără cunoscuta ruptură de la marginea ferestrei, pe care o privisem de milioane de ori ; uşa era altfel vopsită, un alt fotoliu se afla lîngă perete şi la stînga un clasor cu acte precum şi un cuier cu umeraşe, pe care atîrnau trei sau patru mantale militare ude, mantalele schingiuitorilor mei. În sfîrşit, aveam de privit altceva, ceva nou, în sfîrşit ceva nou pentru ochii mei însetaţi, care se opreau cu lăcomie asupra fiecărui detaliu. Studiam fiecare cută a acelor mantale. De pildă, am observat o picătură agăţată la unul din gulerele ude, şi oricît de ridicol v-ar părea, aşteptam cu o surescitare absurdă să văd dacă picătura se va scurge în sfîrşit de-a lungul cutei sau dacă are să reziste gravitaţiei, ca să rămînă suspendată. Da, cîteva minute am privit ţintă, cu răsuflarea tăiată, picătura aceea ca şi cum ar fi fost o chestiune de viaţă şi de moarte pentru mine. După ce în fine a căzut, m-am apucat să număr nasturii de la fiecare manta, opt la una dintre mantale, tot opt la a doua, zece la a treia, apoi am comparat reverele. Toate fleacurile astea caraghioase şi neînsemnate, ochii mei lacomi le-au pipăit, s-au jucat cu ele, le-au prins cu un nesaţ de nedescris. Deodată, ceva mi-a reţinut privirea. Descoperisem că buzunarul uneia dintre mantale era puţin umflat. M-am apropiat şi, după forma dreptunghiulară a protuberanţei, mi s-a părut că recunosc ce ascundea buzunarul : o carte ! Au început să-mi tremure picioarele : O CARTE ! De patru luni nu ţinusem o carte în mînă. Şi numai simpla imagine a unei cărţi în care ai putea vedea, înşirate unul lîngă altul, cuvinte, rînduri, pagini şi foi, o carte din care ai putea citi, urmări şi înmagazina în creier gînduri noi, noi şi

captivante, avea ceva care te îmbăta și te ameţea în același timp. Ochii mei priveau hipnotizaţi mica boltitură pe care o forma cartea în buzunar, încălzeau locul acela, în aparenţă neînsemnat, ca și cum ar fi vrut să-l aprindă. Pînă la urmă, nu mi-am mai putut stăpîni curiozitatea, fără voie m-am apropiat. Numai gîndul că aș putea măcar pipăi cu mîinile prin stofă o carte, îmi învăpăia pînă la unghii nervii degetelor. Aproape fără să-mi dau seama, mă apropiam tot mai mult. Din fericire paznicul n-a luat în seamă comportarea mea, desigur stranie ; poate i se părea și firesc că un om, după ce a stat două ceasuri în picioare, vrea să se reazeme puţin de perete. În sfîrșit, eram în imediata apropiere a mantalei și dinadins îmi pusesem mîinile la spate, ca să pot atinge mantaua ca din întîmplare. Am pipăit stofa și am simţit într-adevăr prin ea ceva dreptunghiular, ceva flexibil, care foșnea ușor — o carte ! O carte ! Ca un glonte m-a străfulgerat gîndul : fură cartea ! Poate că reușești s-o ascunzi în celulă, apoi să citești, să citești, în sfîrșit, să citești iar ! Gîndul, abia pătruns în mine, a lucrat ca o otravă puternică, urechile au început deodată să-mi vîjîie, inima să-mi palpite, mîinile îmi erau reci ca gheața și nu mă mai ascultau. Dar după ce mi-am mai venit în fire, m-am furișat încet și mai aproape de manta și, atent la paznic, am început să împing tot mai sus cartea, cu mîinile ascunse la spate. Apoi, cu un gest ușor și prudent, am apucat-o ; cartea, destul de mică, era în mîna mea. Acum m-am speriat de ceea ce făcusem. Însă nu mai puteam da înapoi. Ce să fac cu ea ? Am împins-o la spate sub haină, apoi sub cingătoare, și de acolo treptat, pe șold, pentru ca în timpul mersului s-o pot ține solid cu mîna, dusă militărește la vipușcă. Să vedem cum va merge prima încercare ! Mă depărtez de cuier un pas, doi pași, trei. Mergea. Puteam să ţin cartea umblînd, dacă apăsam bine mîna pe cingătoare.

Pe urmă a început interogatoriul. Cerea din partea mea un efort mai mare decît de obicei, pentru că, de fapt, pe cînd răspundeam nu-mi concentram întreaga putere asupra declarațiilor mele : mă gîndeam numai cum să ţin cartea fără să bată la ochi. Din fericire, de data asta interogatoriul a fost scurt și am adus cartea cu bine în odaia mea — nu vreau să vă mai reţin cu toate amănuntele ;

o dată, în plin mers, mi-a alunecat în pantaloni ; era periculos și a trebuit să simulez un acces violent de tuse, ca să mă pot apleca și s-o împing iar în siguranță, sub cingătoare. Dar în schimb, ce clipă am trăit cînd am intrat cu ea în iadul meu, în sfîrșit singur, și totuși nu singur !

Bănuiți probabil că am apucat îndată cartea, că m-am uitat la ea, că am citit-o ? Nicidecum ! Întîi am vrut să gust plăcerea premergătoare de a avea o carte la mine, plăcerea dozată ingenios — și pentru nervii mei minunat de stimulentă — să visez ce fel de carte aș dori să fie cartea aceasta furată : întîi de toate, tipărită cu caractere foarte mici, conținînd multe, multe litere, multe foi subțiri : să am mai mult de citit. Apoi îmi doream să fie o lucrare care să-mi stimuleze spiritul, nu ceva plat sau ușor, ci ceva pe care-l puteai învăța pe de rost. Poezii, și cel mai bine — ce vis îndrăzneț ! — Goethe sau Homer. Dar pînă la urmă nu mi-am mai putut stăpîni lăcomia, curiozitatea. Lungit pe pat — astfel încît dacă paznicul ar fi deschis ușa pe neașteptate, să nu mă poată surprinde — am scos tremurînd cartea de sub cingătoare.

La prima vedere, a fost o dezamăgire și chiar un fel de ciudă amară. Cartea asta, răpită cu riscuri atît de mari, păstrată cu o nerăbdare atît de aprinsă nu era decît... un manual de șah, o culegere de o sută cincizeci de partide jucate de maeștri. Dacă n-aș fi fost zăvorît, închis, în prima clipă de mînie aș fi aruncat cartea pe fereastră, căci ce puteam face cu o inepție ca asta ? Pe cînd eram elev de gimnaziu, uneori — ca cei mai mulți dintre colegii mei — din plictiseală, îmi pusesem la încercare abilitatea în fața unei table de șah. Dar ce mă interesau mofturile astea teoretice ? Doar nu poți să joci șah fără partener și cu atît mai puțin fără figuri și fără tablă. M-am apucat să răsfoiesc posomorît paginile, pentru a descoperi poate totuși ceva interesant, vreo introducere, niște instrucțiuni : dar n-am găsit nimic decît simplele diagrame pătrate ale fiecărei partide și dedesubt niște semne, la început de neînțeles pentru mine : A2—A3, SF1—G3 și așa mai departe. Toate astea îmi păreau un fel de algebră, căreia nu-i găseam cheia. Abia cu încetul am descoperit enigma : literele A,B,C erau pentru rîndurile laterale, cifrele 1 pînă la 8 pentru rîndurile verticale și determinau

poziția prezentă a fiecărei figuri în parte ; prin aceasta, diagramele pur grafice căpătau totuși un grai. Poate reuşeam să construiesc în celula mea, îmi ziceam, un fel de tablă de şah şi apoi aş încerca să refac partidele. Mi s-a părut un semn ceresc faptul că cearşaful era din întîmplare cadrilat grosolan. Împăturit într-un anume fel, te pomenești că izbuteam să-l aşez aşa încît să prezinte şaizeci şi patru de pătrate. Pînă una-alta, am ascuns cartea sub saltea, după ce rupsesem prima foaie. Apoi, din bucățele de pîine pe care le păstrasem, am început să-mi modelez figuri de şah, rege, regină şi aşa mai departe, bineînțeles, foarte stîngaci şi caraghios. După osteneli nesfîrşite, am încercat în fine să reconstruiesc pe cearşaful cadrilat pozițiile reproduse în cartea de şah. Dar cînd am încercat să joc, după carte, o partidă cu figurile mele caraghioase, din care jumătate le înnegrisem cu praf ca să le deosebesc, nu am reuşit de fel. În primele zile mă încurcam mereu, de cinci ori, de zece ori, de douăzeci de ori trebuia să reiau partida. Dar cine pe lume dispunea de atîta timp nefolosit şi nefolositor ca mine, robul neantului ? Cine dispunea de atîta rîvnă şi atîta răbdare ? După şase zile, jucam impecabil partida pînă la sfîrşit, după alte opt zile nu mai aveam măcar nevoie de fărîmiturile de pe cearşaf pentru a-mi reprezenta pozițiile din cartea de şah. Iar după alte opt zile, nu mă mai foloseam nici de cearşaf. A1, A2, C7, C8, semnele din carte, la început abstracte, se prefăceau automat sub fruntea mea în poziții vizuale, plastice. Transpunerea reuşise perfect : proiectasem în interior tabla de şah cu figurile ei, şi cuprindeam cu privirea, mulțumită numai formulelor, fiecare poziție, aşa cum unui muzician rutinat îi ajunge o aruncătură de ochi pe partitură pentru a auzi toate vocile şi armonia lor. După alte paisprezece zile, puteam să joc uşor fiecare partidă din carte pe dinafară — sau, ca să întrebuințez o expresie de specialitate, să joc orb. Abia acum începeam să înțeleg ce binefacere nemărginită îmi adusese furtul meu îndrăzneț. Dintr-o dată, aveam o ocupație — dacă vreți, o ocupație fără sens, fără scop ; totuşi, o aveam, şi ocupația asta nimicea neantul din juru-mi. În cele o sută cincizeci de partide posedam o armă minunată împotriva monotoniei înăbuşitoare a spațiului şi a timpului. Pentru

a păstra neștirbit farmecul noii mele activități, mi-am împărțit exact ziua : două partide dimineața, două după-amiază ; seara, o scurtă recapitulare. În chipul acesta, ziua mea, care altfel s-ar fi întins informă ca o gelatină, era plină ; eram ocupat fără să mă obosesc ; jocul de șah are minunatul avantaj că, înlănțuind energia spirituală într-un domeniu limitat, nu toropește creierul ci mai degrabă îi ascute agilitatea și puterea de concentrare. Treptat, după ce cîtva timp imitasem numai mecanic partidele maeștrilor, a început să se deștepte în mine o înțelegere artistică și plină de plăcere. Am învățat subtilitățile, șiretlicurile și energia în atac și în apărare, am înțeles tehnica previziunilor, a combinațiilor, a ripostelor și în curînd recunoșteam îndată și fără greș nota personală a fiecărui maestru șahist în felul lui de a juca, după cum recunoști pe un poet doar din cîteva versuri. Ceea ce începusem numai ca o ocupație pentru a-mi omorî timpul a ajuns așadar o desfătare, și chipurile marilor strategi ai șahului, ca Alechin, Lasker, Bogoliubov, Tartakower, au intrat în singurătatea mea ca niște prieteni iubiți. O perpetuă variație însuflețise zilnic celula mută, iar regularitatea exercițiilor reda capacității mele de gîndire siguranța zdruncinată ; îmi simțeam creierul împrospătat și, prin disciplina necontenită a gîndirii, oarecum șlefuit din nou. Faptul că gîndeam mai limpede și mai concentrat s-a dovedit înainte de toate la interogatorii ; fără să-mi dau seama, la tabla de șah îmi perfecționasem capacitatea de apărare față de amenințările și de tertipurile perfide. Din momentul acela, nu am mai făcut niciodată greșeli la interogatorii și mi se părea chiar că indivizii de la Gestapo începeau să-mi acorde un oarecare respect. Poate se întrebau în sinea lor din ce izvoare tainice sorbeam o forță atît de neclintită, pe cînd toți ceilalți se prăbușeau în fața lor.

Acest timp fericit, în care exersam sistematic, zi de zi, din cele o sută cincizeci de partide, a durat cam două luni și jumătate pînă la trei. Apoi am ajuns, pe nebănuite, la un punct mort. Deodată, m-am pomenit din nou în fața neantului. Căci, după ce o jucasem de douăzeci sau de treizeci de ori, orice partidă își pierdea farmecul noutății, al surprizei : puterea ei, mai înainte atît de stimulentă

și de emoționantă, se istovise. La ce bun să repet la infinit partide a căror desfășurare o știam de mult pe de rost? Abia executam întîia mișcare și partida se desfășura oarecum de la sine, fără nici o surpriză, nici o sforțare, nici o problemă. Spre a mă ocupa și spre a-mi crea încordarea și distracția de care nu mă mai puteam lipsi mi-ar fi trebuit de fapt o nouă carte, cu alte partide. Dar cum asta era cu neputință, nu exista decît o singură cale pe acest făgaș încîlcit; trebuia ca, în locul celor vechi, să-mi născocesc alte partide, noi. Trebuia să încerc să joc cu mine însumi sau mai bine zis împotriva mea.

Nu știu pînă la ce grad ați meditat asupra situației spirituale în acest joc al jocurilor. Dar fie și numai o clipă de reflectare trebuie să te facă să înțelegi limpede că la șah — un joc pur de gîndire, liberat de hazard — este, în chip logic, o absurditate să vrei să joci împotriva ta însuți. Atracția șahului constă în definitiv doar în faptul că strategia lui se dezvoltă deosebit în două capete deosebite și că în acest război spiritual negrul nu cunoaște manevrele albului, pe care neîncetat încearcă să le prevadă și să le zădărnicească, pe cînd albul luptă de partea lui să depășească și să pareze intențiile negrului. Dacă negrul și albul ar forma una și aceeași persoană, s-ar ivi situația absurdă ca unul și același creier să știe și în același timp să nu știe ceva. Funcționînd ca partener alb, ar trebui să uite la comandă ceea ce cu un minut înainte voise și intenționase ca partener negru. O asemenea gîndire dublă presupune de altfel o completă dedublare a conștiinței, putința de a lumina și de a întuneca funcțiunea creierului ca un aparat mecanic. Deci, a voi să joci șah împotriva ta este tot atît de paradoxal ca a voi să sari peste propria ta umbră.

Ei, ca să nu mai lungesc vorba, în desperarea mea, am încercat luni de zile această imposibilitate, această absurditate. Dar nu aveam de ales decît nonsensul acesta pentru a nu cădea pradă nebuniei sau unui marasm intelectual desăvîrșit. Prin situația mea deplorabilă, eram silit măcar să încerc această scindare într-un eu negru și un eu alb, ca să nu fiu strivit de înfiorătorul neant.

Doctorul B. se rezemă de spătarul *deckchair*-ului și închise ochii un minut. Părea că se străduiește să înăbușe o amintire supărătoare. Din nou îi apăru în colțul stîng al gurii acel tremur ciudat pe care nu și-l putea stăpîni. Apoi se ridică puțin în *deckchair*.

— Așa, pînă la acest punct sper că v-am explicat totul destul de lămurit. Din păcate însă, nu sînt de loc sigur că am să vă pot arăta deslușit și concret tot ce a urmat. Căci această nouă ocupație cerea o concentrare a creierului atît de absolută, încît era imposibil să te controlezi pe tine în același timp. V-am mai arătat că, după părerea mea, însăși dorința de a juca șah împotriva ta e un nonsens. Dar chiar această absurditate ar fi prezentat o șansă minimă, dacă ai fi avut în fața ta o tablă de șah reală, fiindcă tabla de șah, prin realitatea ei, îngăduie cît de cît o oarecare distanță, o exteritorializare materială. În fața unei table de șah adevărate, cu figuri adevărate, poți intercala pauze de gîndire, te poți așeza trupește cînd de o parte, cînd de cealaltă a mesei, încît să poți considera situația cînd din punctul de vedere al negrului, cînd din cel al albului. Eu însă eram silit să proiectez într-un spațiu imaginar aceste lupte împotriva mea sau, dacă preferați, aceste lupte cu mine însumi. Astfel, trebuia să rețin deslușit în minte fiecare poziție pe cele șaizeci și patru de pătrate și, în afară de asta, nu numai configurația momentană, ci să calculez și viitoarele mișcări posibile ale celor doi parteneri și anume — știu cît sună de absurd toate astea — să-mi imaginez dublu și triplu, ba nu, de șase, de opt, de douăsprezece ori, pentru fiecare dintre eurile mele, pentru negru și pentru alb, cele cinci sau șase mișcări următoare. Eram silit — iertați-mă că vă cer să concepeți această nebunie — ca la acest joc, în spațiul abstract al fanteziei, ca jucător alb să socotesc dinainte cinci sau șase mișcări și, la fel ca jucător negru, deci să combin situațiile în desfășurare pînă la un punct, cu două creiere : creierul alb și creierul negru. Însă chiar această autoscindare nu era elementul cel mai periculos în experiențele mele confuze, ci faptul că, imaginînd partide noi, pierdeam dintr-o dată terenul de sub picioare și cădeam în gol. Jocul care copia partidele maeștrilor, așa cum îl practicasem în primele săptămîni, nu fusese la urma

urmei decît o repetare, o pură recapitulare a unei materii date ; astfel, nu mă obosea mai mult decît învățarea unor poezii pe de rost sau memorarea unor paragrafe din legi. Era o activitate limitată, disciplinată și de aceea un excelent *exercitium mentale*. Cele două partide pe care le exersam dimineața și cele două de după-amiază reprezentau o sarcină definită, pe care o îndeplineam fără nici o suresciitare ; ele îmi țineau loc de ocupație normală ; afară de asta, dacă în cursul unei partide mă înșelam sau mă poticneam, puteam să recurg la carte. Tocmai de aceea activitatea mea se dovedise binefăcătoare și liniștitoare pentru nervii mei ; pentru că jocul ce imita partide străine nu mă făcea jucător pe mine însumi ; mi-era indiferent dacă învingea negrul sau albul ; pentru laurii campionului luptau Alechin și Bogoliubov, iar persoana mea, mintea, sufletul meu, se bucurau doar ca spectatori și cunoscători ai peripețiilor și frumuseților acelor partide. Dar din clipa cînd am încercat să joc contra mea însumi, am început, fără a-mi da seama, să mă provoc la luptă. Amîndouă eurile mele, eul alb ca și eul negru, trebuiau să se ia la întrecere, fiecare a devenit ambițios, dornic să cîștige, să învingă. Ca eu negru, așteptam înfrigurat fiecare mișcare a eului alb. Fiecare dintre eurile mele triumfa cînd celălalt făcea o greșeală, și totodată se necăjea de propria lui neîndemînare.

Toate astea par fără sens ; și, într-adevăr, o astfel de schizofrenie artificială, o astfel de dedublare a conștiinței cu un adaus primejdios de tulburare, ar fi inimaginabile la un om normal, în condiții normale. Dar nu uitați că fusesem smuls cu violență din normal, că fusesem închis pe nedrept, că eram torturat de luni de zile în chip rafinat, prin singurătate. Eram un om care voia de mult să-și verse furia acumulată asupra unui lucru sau a altuia ; și cum nu aveam altceva decît jocul absurd împotriva mea însumi, furia, dorința mea de răzbunare, s-au azvîrlit cu fanatism în acest joc. Ceva în mine voia să-și dovedească dreptatea și nu aveam de combătut decît pe celălalt eu din mine. Astfel, în timpul jocului, excitarea îmi creștea aproape pînă la manie. La început, mai gîndeam liniștit și cuminte, făceam pauze între partide, ca să mă odihnesc. Dar din ce în ce, nervii mei iritați nu-mi

mai permiteau așteptarea. Abia făcea cul alb o mișcare, și cul negru îi răspundea pe dată febril; abia se termina o partidă, că mă și provocam la o a doua, căci de fiecare dată unul din curile șahiste fusese învins și cerea revanșă. Niciodată n-am să pot spune, nici măcar aproximativ, cîte partide am jucat împotriva mea însumi în acele ultime luni, în setea mea nebunească de șah — poate o mie, poate mai mult. Era o obsesie de care nu puteam scăpa. De dimineața pînă seara nu mă gîndeam decît la nebuni și la pioni, la turn și la rege, la A, la B, la C, la mat și la rocadă; toată ființa și simțirea mea mă împingeau spre pătratul cadrilat. Plăcerea jocului se prefăcuse în poftă, apoi în necesitate, în manie, într-o furie frenetică ce îmi umplea nu numai orele treziei, ci și cele ale somnului. Nu puteam gîndi decît șah, numai mișcări și probleme de șah. Cîteodată, mă trezeam cu fruntea umedă de sudoare și îmi dădeam seama că inconștient continuasem să joc în somn. Cînd visam oameni, ei se mișcau numai ca nebunul, ca turnul, sau cu săriturile înainte și înapoi ale calului. Chiar cînd eram chemat la interogatoriu, nu mă mai puteam concentra asupra răspunsurilor. Am impresia că la ultimele interogatorii trebuie să mă fi exprimat confuz, căci cei ce mă ascultau schimbau uneori priviri mirate. Dar în realitate, pe cînd ei întrebau și se sfătuiau, eu abia așteptam să fiu adus înapoi în celula mea, ca să-mi continui jocul, jocul meu smintit, dorit cu lăcomie, să încep o partidă nouă, apoi alta și alta. Orice întrerupere devenea pentru mine o tulburare, chiar sfertul de oră în care paznicul curăța celula, cele două minute cînd îmi aducea mîncarea îmi chinuiau nerăbdarea febrilă. Uneori, seara, strachina cu mîncare rămînea neatinsă; din pricina jocului, uitam să mănînc. Tot ce simțeam trupește era o sete grozavă; desigur, cauza ei trebuie să fi fost gîndirea și jocul neîntrerupt. Goleam sticla din două înghițituri și îl plictiseam pe paznic cerîndu-i iar apă; totuși, în clipa următoare, îmi simțeam gura uscată. În sfîrșit, surescitarea din timpul jocului — și acum jucam de dimineața pînă seara — crescu în așa măsură, încît nu mai puteam nici o clipă să stau liniștit. Umblam neîncetat încoace și încolo în timp ce jucam în gînd, tot mai rapid mișcam piesele încoace și încolo, și tot mai pătimaș, cu

cît se apropia deznodămîntul partidei. Pofta de a cîștiga, de a învinge, de a mă învinge pe mine însumi, deveni cu începutul un fel de furie; tremuram de nerăbdare, căci totdeauna jocul unuia dintre eurile mele șahiste îi părea celuilalt prea lent. Pe rînd se zoreau reciproc. Oricît de ridicol vi s-ar părea, am început să mă ocărăsc — „Mai repede, mai repede !“ sau „Haide, haide !“ — cînd unul dintre euri nu riposta destul de repede celuilalt. Bineînțeles, azi e pentru mine un lucru foarte clar că starea mea de atunci era o formă patologică de surescitare psihică, pentru care nu găsesc alt nume decît pe acesta, necunoscut încă în medicină : „intoxicație șahistă“. Pînă la urmă, obsesia monomanică a început să-mi atace nu numai creierii, ci și restul trupului. Slăbisem, somnul mi-era tulbure și agitat ; cînd mă trezeam, îmi trebuia o sforțare deosebită ca să-mi silesc pleoapele de plumb să se ridice. Uneori mă simțeam atît de vlăguit, încît cu greu duceam la gură paharul cu apă, așa îmi tremurau mîinile. Dar îndată ce începea jocul, parcă dobîndeam o putere năprasnică ; alergam încoace și încolo cu pumnii strînși și, ca printr-o ceață roșie, auzeam uneori propria-mi voce țipînd către sine însăși, răgușită, mînioasă „Șah !“ sau „Mat !“

Cum a ajuns la criză starea asta înspăimîntătoare, indescriptibilă, nici eu nu vă pot spune. Tot ce știu, e că într-o dimineață m-am trezit și a fost o altfel de trezire ca de obicei. Trupul meu era parcă desprins de mine, zăceam pe ceva moale și mi-era bine. Pe pleoape simțeam o oboseală densă și plăcută cum nu mai cunoscusem de luni de zile ; atît de caldă și de binefăcătoare, încît la început nu mă puteam hotărî să deschid ochii. Minute întregi am stat treaz, gustînd acea toropeală grea, acea odihnă încropită, cu simțurile amețite voluptos. Deodată, mi s-a părut că aud în spatele meu voci, voci vii omenești care rosteau cuvinte ; nu vă puteți închipui încîntarea mea, căci de luni de zile, aproape de un an, nu mai auzisem decît cuvintele aspre, tăioase și rele ale anchetatorilor mei. Visezi, îmi ziceam, visezi. Nu deschide ochii cu nici un chip ! Să mai dureze visul ăsta, altfel ai să vezi iar blestemata de celulă, scaunul, și lavoarul, și masa, și tapetul cu modelul cunoscut. Visează ! Visează mai departe !

Dar curiozitatea a învins. Am deschis încet și prudent pleoapele. Și, minune ! Mă aflam în altă odaie, o odaie mai largă, mai încăpătoare decît celula mea de la hotel. O fereastră nezăbrelită lăsa liberă lumina și o privelişte asupra copacilor, copaci verzi, legănîndu-se în vînt, în locul calcanului meu încremenit. Pereţii străluceau, albi și netezi ; alb se boltea sus tavanul deasupra mea. Într-adevăr, eram culcat într-un pat nou, străin, și nu era vis : în spatele meu șopteau încet voci omenești. De surprindere trebuie să mă fi mișcat, instinctiv, tare, căci am și auzit în spatele meu un pas. S-a apropiat mlădios o femeie cu o bonetă albă pe cap, o îngrijitoare, o soră. M-au năpădit fiori de încîntare : de un an nu mai văzusem nici o femeie. M-am uitat lung la drăgălașa apariție și trebuie să fi fost o privire sălbatică, plină de extaz, căci cea care se apropiase m-a potolit cu insistență.

— Liniște ! Stați liniștit !

Dar nu ascultam decît timbrul glasului ei — oare îmi vorbește o ființă omenească ? Să mai existe cineva pe pămînt, vreun om care nu mă anchetează, care nu mă torturează ? Și pe deasupra — minune de necrezut ! — o voce de femeie, fragedă, caldă, aproape tandră. Priveam lacom gura ei, căci în acel an petrecut în iad ajunsesem să nu mai cred că un om poate vorbi altuia cu blîndețe. Îmi zîmbea — da, îmi zîmbea, existau încă oameni care pot zîmbi cu blîndețe — apoi a dus degetul la gură a dojană și s-a depărtat fără zgomot. Dar eu nu puteam asculta îndemnul ei. Nu mă săturasem încă privind minunea. Din toate puterile m-am silit să mă ridic în pat, să mă uit după acea minune : o făptură omenească binevoitoare. N-am reușit însă să mă sprijin de marginea patului. Unde mai înainte fusese mîna mea dreaptă — degetele, încheietura — simțeam ceva străin, un tampon gros, mare și alb, un bandaj voluminos. Mă uitam cu mirare, întîi fără a pricepe, la acel lucru alb, gros și străin, de la mîna mea, apoi cu încetul am început să înțeleg unde eram și să reflectez la ce se putuse întîmpla cu mine. Cineva trebuie să mă fi rănit, sau poate mă rănisem chiar eu. Mă aflam într-un spital.

La amiază a venit medicul, un domn prietenos, mai vîrstnic. Cunoștea numele familiei mele și mi-a vorbit cu

respect de unchiul meu, medicul particular al familiei imperiale, încît am avut îndată sentimentul că mi-e binevoitor. După aceea mi-a pus tot felul de întrebări și, dintre toate, una care m-a mirat : dacă sînt matematician sau chimist. I-am răspuns negativ.

— Curios, a mormăit el. În aiureala febrei, ați strigat tot timpul formule stranii — C3, C4. Nimeni n-a înțeles despre ce e vorba.

M-am informat ce se întîmplase cu mine. Medicul a avut un surîs ciudat.

— Nimic serios, o iritație acută a nervilor, și a adăugat încet după ce a privit prudent în jur : La urma urmei, ușor de înțeles. De la 13 martie, nu-i așa ?

Am aprobat din cap.

— Nu-i de mirare, cu o astfel de metodă, a mormăit el. Nu sînteți cel dintîi. Dar n-aveți nici o grijă.

După felul liniștitor cum mi-a șoptit cuvintele astea, și mulțumită privirii lui blajine, știam că mă aflam într-un loc sigur. După două zile, doctorul cel binevoitor mi-a explicat destul de sincer ce se întîmplase. Paznicul mă auzise țipînd tare în celula mea și crezuse la început că pătrunsese cineva acolo cu care mă certam. Dar de-abia apăruse la ușă, că m-am și repezit la el cu strigăte fioroase care sunau astfel : „Mută odată, mișelule, lașule !"

Apoi încercasem să-l apuc de beregată și îl atacasem atît de violent, încît trebuise să strige după ajutor. Cînd, în starea mea de demență furioasă, fusesem transportat la un examen medical, mă smulsesem deodată, mă repezisem la fereastra din coridor, spărsesem geamul și mă tăiasem la mînă.

— Se vede încă plaga adîncă pe care v-ați făcut-o.

Întîile nopți la spital le petrecusem într-un fel de febră cerebrală, dar acum îmi găsea *sensorium*[1] -ul cu totul clar.

— Firește, a adăugat doctorul încet, lucrul ăsta mai bine nu-l comunic domnilor, altfel ar fi în stare să vă trimită îndărăt. Contați pe mine, am să fac tot ce se poate.

Ce a relatat despre mine acest medic inimos călăilor mei, nu știu. În orice caz, a obținut ceea ce voia : elibe-

[1] Sediul sensibilității fizice (l. lat.).

rarea mea. Poate că m-a declarat iresponsabil, sau, poate, nu mai prezentam nici un interes pentru Gestapo; căci între timp Hitler ocupase Boemia, și cu aceasta, problema Austriei era lichidată pentru el. Astfel că a trebuit numai să iscălesc că-mi iau obligația să-mi părăsesc patria în termen de două săptămîni; aceste două săptămîni au fost atît de încărcate cu miile de formalități la care sînt supuși în ziua de azi, pentru o călătorie, cetățenii lumii de odinioară — acte militare, poliție, impozite, pașaport, viză, certificat de sănătate — încît n-am avut timp să mă gîndesc prea mult la cele trecute. Se pare că în creierul nostru acționează forțe regularizatoare, misterioase, care elimină tot ce poate deveni supărător sau periculos psihicului, căci de cîte ori voiam să mă gîndesc la timpul petrecut în celulă, se stingea parcă lumina în creierul meu. Abia după săptămîni — de fapt, abia aici, pe vapor — am prins curaj și mi-am amintit ce se întîmplase cu mine.

Acum veți înțelege de ce m-am purtat cu prietenii dumneavoastră atît de necuviincios și, probabil, de neînțeles. Mă plimbam doar întîmplător prin fumoar, cînd i-am văzut pe prietenii dumneavoastră în fața tablei de șah. Deodată, mi-am simțit picioarele ca țintuite de spaimă și de mirare. Uitasem cu desăvîrșire că se poate juca șah la o tablă de șah adevărată, cu figuri adevărate, uitasem că la acest joc doi oameni cu totul distincți, stau în carne și oase, unul în fața celuilalt. Mi-au trebuit într-adevăr cîteva minute pentru a-mi aminti că ceea ce făceau jucătorii de acolo, era de fapt același joc pe care — neavînd încotro — încercasem să-l joc luni de zile împotriva mea însumi. Cifrele cu care mă ajutasem în exercițiile mele înverșunate fuseseră numai un surogat și un simbol al acestor figuri de fildeș. Mirarea mea văzînd că mișcarea figurilor pe tablă e același lucru ca aiureala mea imaginară în domeniul gîndirii, semăna poate cu mirarea astronomului care a calculat pe hîrtie, cu cele mai complicate metode, poziția unei noi planete și apoi o vede cu adevărat pe cer, ca o stea albă, clară și substanțială. Ca vrăjit priveam lung tabla și vedeam acolo diagramele mele — cal, turn, rege, regină, pion, figuri reale, sculptate în fildeș. Pentru a cuprinde cu privirea situația partidei trebuia ca, instinctiv, s-o mut întîi din lumea mea de cifre

abstractă în aceea a pieselor mișcătoare. Treptat a pus stăpînire pe mine curiozitatea de a urmări un joc real între doi parteneri. Și atunci s-a petrecut acel lucru neplăcut, că, uitînd de orice politeță, m-am amestecat în partida dumneavoastră. Dar mișcarea aceea greșită a prietenului dumneavoastră m-a lovit ca o împunsătură în inimă. I-am apucat mîna sub imperiul unui impuls ; a fost o acțiune pur instinctivă, așa cum apuci un copil care se apleacă peste balustradă, fără să mai reflectezi. Abia mai tîrziu mi-am dat seama de necuviința pe care o comisesem prin indiscreția mea.

M-am grăbit să-l asigur pe doctorul B. că ne bucuram cu toții de întîmplarea aceea datorită căreia îi făcusem cunoștința și că pentru mine, după cele ce-mi povestise, va fi îndoit de interesant să privesc mîine meciul improvizat la care va lua parte. Doctorul B. făcu un gest neliniștit.

— Nu, într-adevăr, nu vă așteptați la prea mult. Pentru mine nu va fi decît o încercare... o încercare dacă... dacă mai sînt cît de cît capabil să joc o partidă normală, o partidă pe o tablă de șah adevărată, cu figuri reale și cu un partener viu... Mă întreb din ce în ce mai ades dacă acele sute de partide, poate mii, pe care le-am jucat au fost partide de șah normale sau un fel de vise, de febră, în care, ca totdeauna în vis, unele trepte intermediare lipsesc. Sper că nu-mi cereți serios să am pretenția de a mă măsura cu un maestru al șahului și mai ales cu cel dintîi din lume. Ceea ce mă interesează și mă intrigă e doar curiozitatea de a stabili dacă atunci, în celulă, mai era încă joc de șah sau nebunie, dacă atunci mă găseam doar la marginea prăpastiei sau mă și prăbușisem în ea — numai și numai lucrul acesta.

De la capătul vaporului răsună, în acea clipă, gongul care ne chema la masa de seară. Doctorul B. îmi povestise totul mult mai amănunțit decît îl rezum aici ; trebuie să fi stat de vorbă aproape două ceasuri. I-am mulțumit din toată inima și mi-am luat rămas bun. Dar nu ajunsesem încă la capătul covertei că m-a și ajuns din urmă, adăugînd nervos și chiar puțin bîlbîit :

— Încă ceva ! Vă rog să comunicați dinainte celorlalți domni, ca să nu par apoi nepoliticos, că nu joc decît o sin-

gură partidă... ea nu trebuie să fie decît rezultatul final al unei socoteli de mult încheiate, o lichidare definitivă, nicidecum un început... N-aș vrea să cad pentru a doua oară pradă acelei febre de joc pătimașe, de care nu-mi amintesc decît cu groază... De altfel, și medicul m-a prevenit... m-a prevenit în mod expres. Oricine a fost victima unei manii rămîne în pericol pentru totdeauna. Cînd te-ai intoxicat cu șah, e mai bine, chiar dacă te-ai vindecat, să nu te apropii de careul alb și negru... Așadar, înțelegeți... Numai partida asta de încercare pentru mine — și nici una în plus.

A doua zi, la trei fix, ora convenită, eram cu toții reuniți în fumoar. Cercul nostru mai crescuse cu doi amatori ai artei regale, doi ofițeri de marină, care ceruseră dispensă de serviciu pe bord, ca să poată asista la meci. Nici Czentovic nu s-a mai lăsat așteptat, ca în ajun, și după alegerea obligatorie a culorilor, a început partida memorabilă a acestui *homo obscurissimus* [1] împotriva vestitului campion mondial. Îmi pare rău că a fost jucată numai pentru noi, spectatori cu totul incompetenți, și că desfășurarea ei nu s-a păstrat în analele șahului, ca improvizațiile lui Beethoven în ale muzicii. În după-amiezele următoare, ce-i drept, am încercat să reconstituim partida din memorie, dar în zadar; pesemne că în timpul jocului urmărisem prea pătimaș pe cei doi adversari și nu desfășurarea jocului. Căci contrastul spiritual din ținuta celor doi parteneri se arăta în decursul partidei tot mai plastic trupește. Czentovic cel tipicar rămînea nemișcat ca un buștean, tot timpul cu ochii ațintiți sever asupra tablei de șah. Gîndirea părea pentru el o sforțare — fizică, am putea spune — care îi silea toate organele să se concentreze la maximum. Doctorul B. dimpotrivă, se mișca perfect liber și la largul său. Ca un adevărat diletant, în cel mai bun sens al cuvîntului, căruia nu-i place decît jocul, decît acel *diletto* [2] al jocului, își lăsa trupul destins cu totul, în timpul primelor pauze vorbea cu noi dîndu-ne explicații, își aprindea cu o mînă sigură o țigară, și numai cînd îi venea rîndul privea un

[1] Om dintre cei mai necunoscuți (l. lat.).
[2] Plăcere, desfătare (l. ital.).

minut tabla de șah. De fiecare dată dădea impresia că ar fi prevăzut mișcarea adversarului.

Mișcările obligatorii de deschidere au mers destul de repede. Abia la a șaptea sau a opta mișcare a început să se dezvolte ceva ca un plan definit. Czentovic își prelungea pauzele de gîndire ; astfel am simțit că începe adevărata întrecere. Dar, pentru a spune adevărul, desfășurarea treptată a situației a fost, ca orice competiție corectă, o decepție pentru noi, profanii. Cu cît figurile se împleteau între ele formînd un ornament straniu, cu atît mai de nepătrunsă era pentru noi situația reală. Nu puteam sesiza nici intenția partenerilor, nici care dintre ei se afla de fapt într-o situație mai avantajoasă. Observam numai că fiecare figură acționa ca o pîrghie pentru a sparge frontul inamic, dar nu eram în stare să descoperim — deoarece la acești jucători excepționali fiecare mutare era combinată dinainte în vederea mai multor mișcări viitoare — intenția strategică a acelui du-te-vino. La care se mai adăuga încetul cu încetul un fel de oboseală paralizantă, datorită nesfîrșitelor pauze de gîndire ale lui Czentovic, și care începeau să-l irite vizibil și pe prietenul nostru. Observam cu îngrijorare că acesta — cu cît partida se prelungea — se frămînta tot mai mult pe scaun, aprindea nervos o țigară după alta sau scotea creionul ca să noteze ceva. Apoi a comandat iar o sticlă de apă minerală, pe care a dat-o pe gît în grabă, pahar după pahar ; era vădit că el combina însutit mai repede decît Czentovic. De cîte ori acesta, după o chibzuire îndelungă, se hotăra să împingă cu mîna lui grea o figură, prietenul nostru zîmbea ca acela care vede realizîndu-se ceva de mult așteptat ; și riposta pe loc. Cu mintea lui rapidă, calculase desigur dinainte toate loviturile posibile ale adversarului. De aceea, cu cît hotărîrea lui Czentovic zăbovea mai mult, cu atît îi sporea nerăbdarea și pe cînd aștepta, în jurul buzelor i se brăzda o trăsătură înciudată și aproape ostilă. Dar pe Czentovic nimic nu-l putea zori. Medita rigid și mut și făcea pauze tot mai mari cu cît tabla se golea. După cea de-a patruzeci și doua mișcare — trecuseră două ceasuri și trei sferturi bătute pe muche — stăteam cu toții istoviți și aproape fără interes în jurul mesei. Unul dintre ofițerii de pe vas

se și îndepărtase, altul se apucase să citească o carte și ridica privirea numai cîte o clipă la fiece schimbare. Dar deodată, la o mișcare a lui Czentovic s-a întîmplat ceva neașteptat. Îndată ce doctorul B. a observat că Czentovic pusese mîna pe cal ca să-l împingă înainte, s-a ghemuit ca o pisică gata să sară. Tot trupul lui a început să tremure și abia a executat Czentovic mișcarea cu calul, că a și împins regina înainte și a zis tare și triumfător : „Așa, i-am venit de hac !“ S-a rezemat apoi de spătar, încrucișînd brațele pe piept și l-a privit provocator pe Czentovic. O lumină fierbinte îi licărea în pupile.

Instinctiv, ne-am aplecat cu toții pe tablă ca să pricepem mișcarea anunțată atît de triumfător. La prima vedere, nu era vizibilă nici o amenințare directă. Spusele prietenului nostru trebuiau deci să se fi referit la o desfășurare pe care noi, diletanții cu mintea scurtă, n-o puteam calcula încă. Czentovic era singurul care la acea prevestire provocatoare nu se mișcase. Stătea neclintit ca și cînd n-ar fi auzit jignitorul „i-am venit de hac“. Nu s-a întîmplat însă nimic. Cum ne țineam involuntar răsuflarea, a început dintr-o dată să se audă tictacul ceasului care fusese pus pe masă pentru controlul timpului. Trecuseră trei minute, șapte minute, opt — Czentovic nu se mișca, dar aveam impresia că nările lui groase i se umflaseră și mai mult de sforțarea lăuntrică. Așteptarea asta mută îi era tot atît de insuportabilă prietenului nostru ca și nouă. S-a sculat cu o mișcare bruscă și a început să se plimbe încoace și încolo prin fumoar, întîi încet, apoi mai repede, mereu mai repede. Toți îl priveam cu oarecare mirare, dar nici unul mai îngrijorat decît mine ; îmi sărise în ochi faptul că, în ciuda vehemenței acestui du-te-vino, pașii lui măsurau tot timpul aceeași distanță. Era ca și cum de fiecare dată s-ar fi izbit în mijlocul odăii goale de o barieră invizibilă, care îl silea să se întoarcă. Înfiorat, mi-am dat seama că această plimbare reproducea inconștient dimensiunea celulei lui de odinioară. Chiar așa trebuie să fi alergat în lunile de captivitate, în lung și în lat, ca un animal în cușcă, chiar așa, cu mîinile crispate și cu

umerii încovoiați. Așa trebuie să fi alergat el acolo, în lung și în lat, de o mie de ori, cu luminile roșii ale nebuniei în privirea fixă și totuși febrilă. Dar judecata lui părea încă perfect intactă, căci din cînd în cînd se întorcea nerăbdător către masă, ca să vadă dacă între timp Czentovic nu luase o hotărîre. Au trecut însă nouă, au trecut zece minute. În sfîrșit, s-a întîmplat ceea ce nici unul dintre noi nu prevăzuse : Czentovic și-a ridicat încet mîna lui grea, care pînă acum stătuse nemișcată pe masă. Și cu toții îi așteptam cu nerăbdare hotărîrea. Dar Czentovic n-a făcut nici o mișcare, ci deodată a înlăturat cu dosul palmei, încet și hotărît, toate figurile de pe tablă. Abia în clipa următoare înțelegeam cu toții : Czentovic abandonase partida. Capitulase pentru a nu se expune unui mat în fața noastră. Neverosimilul se realizase. Maestrul șahului mondial, campionul a nenumărate meciuri, coborîse steagul în fața unui necunoscut, a unui om care nu se atinsese de tabla de șah de douăzeci sau de douăzeci și cinci de ani. Prietenul nostru, un *anonimus*, un *ignotus* [1], învinsese în luptă deschisă pe cel mai mare jucător de șah de pe globul pămîntesc.

Fără să ne dăm seama, ne ridicasem în picioare, unul după altul. Fiecare dintre noi avea sentimentul că trebuie să spună sau să facă ceva pentru a-și ușura inima de această emoție a bucuriei. Singurul care persevera în liniștea lui era Czentovic. Abia după o pauză bine măsurată, a înălțat capul și a aruncat o privire de piatră prietenului nostru.

— Încă o partidă ? a întrebat.

— Bineînțeles, răspunse doctorul B. cu o însuflețire neplăcută mie. S-a așezat îndată jos, înainte ca eu să-i fi putut aminti hotărîrea sa de a nu juca decît o singură partidă și, cu o grabă înfrigurată, a început să aranjeze iar figurile. Era atît de înfierbîntat adunîndu-le, încît de două ori degetele lui tremurătoare i-au scăpat pe jos cîte

[1] Necunoscut (l. lat.).

un pion. Frămîntarea mea atît de penibilă față de nervozitatea lui nefirească, crescuse pînă la un fel de teamă. Căci omul acesta, atît de calm și de tăcut pînă atunci, fusese cuprins de o exaltare evidentă ; buzele îi tremurau tot mai des, și trupul de asemenea, zgîlțîit de o febră violentă.

— Nu trebuie, i-am șoptit, nu acum. Destul pentru azi ! Este prea obositor pentru dumneavoastră.

— Obositor ! Ha ! a rîs el tare și răutăcios, șaptesprezece partide aș fi putut juca în timpul ăsta dacă n-am fi bătut așa pasul pe loc ! Obositor pentru mine este numai să nu adorm jucînd în acest ritm ! Ei ! Începe o dată !

Ultimele cuvinte i le spusese lui Czentovic pe un ton violent, aproape grosolan. Acesta se uita calm și stăpînit, dar privirea lui de piatră părea un pumn amenințător. Deodată s-a ivit ceva nou între cei doi jucători : o încordare primejdioasă, o ură pătimașă. Nu mai erau doi parteneri care vor să-și încerce puterile, erau doi vrăjmași care juraseră să se nimicească. Czentovic a șovăit mult înainte de a face prima mișcare, și aveam impresia limpede că dinadins șovăia atîta. De bună seamă — tactician cu experiență — descoperise că tocmai prin încetineala sa își obosea și își irita adversarul. Astfel, a lăsat să treacă patru minute înainte de a începe cea mai simplă, cea mai normală dintre deschideri : obișnuita mutare înainte cu două pătrate a pionului din fața regelui. Imediat, prietenul nostru l-a întîmpinat la fel cu pionul regelui său, dar Czentovic a făcut din nou o pauză nesfîrșită, aproape insuportabilă ; era ca și cînd un fulger puternic s-ar repezi pe pămînt și tu ai aștepta cu inima bătîndă tunetul, care întîrzie să vină. Czentovic nu se mișca. Chibzuia tăcut, încet și, după cum simțeam din ce în ce mai sigur, cu răutate. Astfel însă îmi lăsa timp din belșug să-l observ pe doctorul B. Tocmai dăduse pe gît al treilea pahar cu apă ; brusc, mi-am amintit că îmi povestise despre setea lui înfrigurată din celulă. Se manifestau toate

simptomele unei surescitări anormale ; vedeam cum i se umezește fruntea și cum cicatricea de pe mîna lui devenea tot mai roșie și mai marcată. Dar încă se domina. Abia cînd, la a patra mișcare, Czentovic medită iar nesfîrșit, l-a părăsit stăpînirea de sine și s-a zbîrlit brusc :

— Dar joacă odată !

Czentovic l-a privit rece :

— După cîte știu, am convenit zece minute pentru o mișcare. Din principiu, nu joc într-un timp mai scurt.

Dr. B. își mușca buza. Am observat cum, sub masă talpa lui bătea tactul agitat, tot mai agitat pe podea, iar pe mine însumi m-a cuprins o nervozitate tot mai irezistibilă, din pricina presimțirii apăsătoare că în el se pregătește nu știu ce nebunie. Într-adevăr, la mișcarea a opta s-a produs un nou incident. Doctorul B., care așteptase tot mai nestăpînit, nu și-a mai putut reține încordarea : se frămînta mereu pe scaun și a început, fără a-și da seama, să bată cu degetele în masă. Czentovic a ridicat din nou capul lui greu, de țăran :

— V-aș ruga să nu mai bateți toba ! Mă deranjați. În așa condiții, nu pot să joc.

— Ha ! a rîs scurt doctorul B. Se vede.

Fruntea lui Czentovic s-a împurpurat.

— Ce vreți să spuneți cu asta ? a întrebat el tăios și înciudat.

Doctorul B. a rîs iar, scurt și răutăcios :

— Nimic, doar că sînteți prea nervos.

Czentovic a tăcut și și-a plecat iar capul.

Abia după șapte minute a făcut mișcarea următoare și în acest ritm de înmormîntare partida a continuat să se tîrască mai departe. Czentovic se împietrea din ce în ce ; epuiza maximul timpului de gîndire convenit, pînă ce se hotăra la vreo mișcare și, de la un interval la altul, purtarea prietenului nostru devenea tot mai ciudată. Părea că nu îl mai interesează de loc partida, ci că e preocupat de cu totul altceva. Renunțase să mai alerge pătimaș de colo pînă colo și stătea nemișcat pe locul lui. Uitîndu-se

în gol cu o privire năucă și aproape dementă, mormăia într-una cuvinte de neînțeles : ori se pierdea în combinații fără sfîrșit, ori elabora în minte — și aceasta era presupunerea cea adevărată, bănuiam eu — cu totul alte partide, căci de fiecare dată cînd Czentovic juca în fine, trebuia să-i atragem atenția să-și revină din starea de absență. Atunci avea nevoie doar de un minut ca să se orienteze asupra situației. Din ce în ce îmi creștea bănuiala că de mult ne uitase, pe Czentovic și pe noi toți, în forma aceasta rece de nebunie, care se va putea descărca brusc, în chip violent. Și într-adevăr, la a nouăsprezecea mișcare, criza a izbucnit. Abia își mutase Czentovic figura și doctorul B., fără să se mai uite bine la tablă, și-a împins deodată nebunul trei pătrate înainte și a țipat atît de tare încît am tresărit cu toții :

— Șah ! Șah la rege !

Ne-am uitat îndată la tablă, în așteptarea unei mișcări deosebite. Dar după un minut s-a întîmplat ceva ce nici unul dintre noi nu prevăzuse : Czentovic a ridicat încet de tot capul și a privit în cercul nostru de la unul la altul — lucru ce nu făcuse niciodată. Părea că savurează ceva cu o satisfacție grozavă, căci pe încetul i s-a desenat pe buze un zîmbet mulțumit și evident batjocoritor. Abia după ce a gustat pînă la capăt triumful, încă de neînțeles pentru noi, s-a întors către grupul nostru, cu o falsă politețe :

— Regret, dar nu văd nici un șah. Vede vreunul dintre domni un șah la regele meu ?

Ne-am uitat la tablă și apoi, neliniștiți, la doctorul B. Într-adevăr, regele lui Czentovic era apărat față de nebun printr-un pion — și un copil putea să-și dea seama de asta — deci nici un șah la rege nu era posibil. Ne-a cuprins îngrijorarea. Nu cumva prietenul nostru, înfierbîntat cum era, deplasase din greșeală o figură, cu un pătrat prea aproape sau prea departe ? Tăcerea noastră l-a făcut și pe doctorul B. să privească mai atent tabla, și a început să îngaime nervos :

— Dar regele trebuie să fie pe F7... are o poziție falsă, complet falsă. Ai făcut o mișcare falsă ! Toate sînt false pe tabla asta... pionul ar trebui să fie pe G5 și nu pe G4... păi asta e cu totul altă partidă... Asta este...

Deodată s-a oprit. Îl apucasem puternic de braț ; mai bine zis, îl strînsesem atît de tare, încît a fost silit s-o simtă, cu toată buimăceala lui înfrigurată. S-a întors și m-a privit fix, ca un somnambul.

— Ce... ce vreți ?

N-am spus nimic decît *„Remember !"* [1] și mi-am plimbat degetul în același timp pe cicatricea mîinii lui. Instinctiv, mi-a urmărit mișcarea cu privirea, ochii lui fixau sticlos dunga roșie, sîngerie. Apoi a început deodată să tremure și un fior i-a străbătut tot trupul.

— Pentru Dumnezeu, murmură el cu buzele palide, am spus sau am făcut ceva fără sens ?... Nu cumva sînt iarăși...

— Nu, i-am șoptit încet. Dar trebuie să întrerupeți imediat partida, este ultima clipă, amintiți-vă ce v-a spus medicul !

Doctorul B. s-a sculat brusc.

— Vă cer scuze pentru confuzia mea prostească, a zis cu vocea lui politicoasă dinainte, și s-a înclinat către Czentovic. Firește, tot ce am spus e absurd. Bineînțeles, partida este a dumneavoastră.

Apoi s-a întors către noi.

— Și pe dumneavoastră, domnilor, vă rog să mă scuzați. Dar vă prevenisem să nu așteptați prea mult de la mine. Iertați-mă că v-am făcut de rușine — pentru ultima oară am încercat să joc șah.

S-a înclinat și s-a depărtat, la fel de modest și de misterios cum apăruse. Numai eu știam de ce omul acesta nu se va mai atinge niciodată de o tablă de șah. Ceilalți au rămas cam descumpăniți și cu sentimentul vag de a fi scăpat cu greu de ceva neplăcut și primejdios.

[1] Adă ți aminte ! (L. engl.)

— *Damned foll !* [1] a mormăit decepționat Mac Connor.

Czentovic s-a ridicat ultimul de pe fotoliul său și a mai aruncat o privire la partida neterminată.

— Păcat, a spus el mărinimos, atacul nu era de loc rău gîndit. De fapt, pentru un diletant, domnul ăsta e excepțional de înzestrat.

1941

[1] Nebun blestemat ! (L. engl.)

Cuprinsul

Prefață 5

Secret arzător 23
Guvernanta 85
Noapte fantastică 101
Scrisoarea unei necunoscute . . 159
Amoc 197
Ulița sub clar de lună 247
Douăzeci și patru de ore din viața unei femei 265
Mendel, omul cărților 323
Asfințitul unei inimi 351
Leporella 381
Colecția invizibilă 407
Șah 423